

Ekološki porezi u službi održivog razvoja

Reiner, Ivan

Doctoral thesis / Disertacija

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:925654>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-01**



Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)





Sveučilište u Zagrebu

Sveučilište u Zagrebu – Pravni fakultet

Ivan Reiner

Ekološki porezi u službi održivog razvoja

DOKTORSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Hrvoje Arbutina

Zagreb, 2022.



University of Zagreb

The Faculty of Law of the University of Zagreb

Ivan Reiner

The Role of Environmental Taxes in Sustainable Development

DOCTORAL DISSERTATION

Supervisor: prof. Arbutina, Hrvoje, PhD

Zagreb, 2022.

Stranica s informacijama o mentoru

Sažetak na hrvatskom jeziku

Poradi sve intenzivnijeg onečišćavanja ekološkog sustava i posljedica onečišćenja okoliša po zdravlje ljudi, kao i opstojnost društva kao cjelina, međunarodna zajednica, regionalna udruženja država (primjerice EU), te zakonodavne vlasti pojedinih država, pravnim sredstvima i fiskalno-pravnim instrumentima nastoje zaštititi okoliš, te posredno čovjeka odnosno društvo.

U disertaciji se predlaže, po uzoru na niz zemalja Europske unije i SAD, uvođenje u zakonodavstvo Republike Hrvatske novi porezni oblik - ekološki porez, namjenskog karaktera, te formiranje specifičnog izvanproračunskog - fonda (iste svrhe i istog namjenskog karaktera, u skladu s navedenim ekološkim porezom) s svrhom sanacije šteta na okolišu, te edukacijskog i preventivnog djelovanja spram potencijalnih onečišćivača.

Predloženi sustav zaštite okoliša (u vidu namjenskog ekološkog poreza s primarno nefiskalnim ciljem i navedenog izvanproračunskog fonda) u zakonodavstvu Republike Hrvatske svoj temelj nalazi u načelu „onečišćivač plaća“ prihvaćen iz međunarodnog prava i pravne znanosti u posljednjoj inačici Zakona o zaštiti okoliša usvojenom 2018. godine.

Cilj je implementacije predloženog ekološkog poreza utemeljenog na načelu onečišćivač plaća i uspostavljanja izvanproračunskog sustava financiranja zaštite ekološkog sustava omogućavanje uvjeta uspostave gospodarskog i društvenog sustava utemeljenog na ideji održivog razvoja.

Summary of Doctoral Dissertation

Due to the ever more increasing intensity of pollution of the ecosystem and the consequences of the aforementioned on human health as well as the survival of society as a whole, the international community and domestic legislators, by legal means and financial legal instruments, are trying to protect the environment and indirectly human individuals and the society.

This dissertation proposes, modeled on some of the EU member states legislation and USA federal legislation, the introduction of a new tax form - environmental tax - with a destined character and the formation of a “Specific extra-budgetary fund” with the purpose of remediation of environmental pollution and preventive measures against potential pollutants.

In Croatian legal system, aforementioned proposals are based on the "polluter pays" principle which is accepted by international law as well as legal science and incorporated in the last version of the Environmental Protection Act in the Republic of Croatia.

Ključne riječi

Ekološki porez, fiskalno-pravni sustav, održivi razvoj, načelo onečišćivač plaća, zaštita okoliša, ekološki sustav, filozofsko-teološki aspekt, povijesni pregled,

Životopis autora s popisom objavljenih djela.

Sadržaj

1. Uvod

2. Ekološki porezi i održivi razvoj – osnovni pojmovi

2.1. Porezni sustav – teorijski aspekt

2.1.2. Porezni sustav – porezni oblici u Republici Hrvatskoj

2.1.3. Ekološki porezi kao integralni dio fiskalno-pravnog sustava

2.1.4. Ciljevi oporezivanja

2.2. Teorijski pristupi i modeli/oblici ekoloških poreza

2.2.1 Oblici ekoloških poreza

2.2.1.1. Porezi na energente

2.2.1.2. Porezi na transport

2.2.1.3. Porezi na zagađenja i prirodne izvore

2.3. Europska unija i njeni ekološki programi

2.4. Razvitak ideje održivog razvoja i održivi razvoj u financijsko-pravnom smislu

2.5. Međunarodno pravno utemeljenje međuovisnosti zaštite okoliša i fiskalnih instrumenata u multilateralnim pravnim dokumentima

3. Moralno-etički i teološko-filozofski vid odgovornosti za okoliš

4. Opći prikaz i povijesni pregled zagađenja okoliša i pravne grane pravo okoliša

4.1. Zagađenje okoliša kroz povijest: s osvrtom na posljedice na zdravstvenom i ekonomskom planu

4.2.1. Stari vijek (Antika)

4.2.2. Srednji vijek na Starom kontinentu

4.2.3. Vrijeme industrijske revolucije – „degradacija pod stijegom evolucije“

4.2.4. Suvremeno doba

5. Ekologija, ekološka politika i pravo okoliša u novije vrijeme

- 5.1. Čovjek, politika i pravo - odnos prema okolišu
- 5.2. Razvitak svijesti o potrebi zaštite okoliša
- 5.3. Ciljevi politike zaštite okoliša
- 5.4. Nastanak pravne grane i osnovni pojmovi prava okoliša
 - 5.4.1. Ekološka politika: nastanak, pojam, sredstva i ciljevi
 - 5.4.1.1. Instrumenti zaštite okoliša + 7.3.1.3. Instrumenti zaštite okoliša
 - 5.4.2. Pravo okoliša u svijetlu građanskog, kaznenog, međunarodnog i upravnog prava
 - 5.4.3. Financijsko-pravni aspekt prava okoliša

6. Nastanak koncepta ekoloških poreza

- 6.1. Pregled i analiza ideje nastanka ekoloških poreza
 - 6.1.1. Pristojbe emisija (ispuštanja ili isticanja – Emission charges)
 - 6.1.2. Pristojbe upotrebe ili potrošnje (Use charges)
 - 6.1.3. Proizvodne pristojbe ili pristojbe proizvoda (Product charges)
 - 6.1.4. Administrativne pristojbe (Administrative charges)
 - 6.1.5. Pristojbe razlikovanja ili diferencijacije proizvoda
- 6.2. Razvitak fiskalno-pravne zaštite okoliša u poredbenom pravu SAD-a
- 6.3. „Rimski klub“ i razvitak načela „onečišćivač plaća“
- 6.4. Mjere zaštite ekološkog sustava
 - 6.4.1. Definiranje pojma ekoloških poreza
 - 6.4.1.1. Značenje i uloga ekoloških poreza
 - 6.4.1.2. Prednosti i nedostaci ekološkog oporezivanja
 - 6.4.2. Fiskalni instrumenti u politici zaštite okoliša i energije
 - 6.4.3. Europski Akcijski programi – zaštita okoliša ekološkom politikom
 - 6.4.3.1. Prvi akcijski program (1973 – 1976)

- 6.4.3.2. Drugi akcijski program (1977-1981)
- 6.4.3.3. Treći akcijski program (1982-1986)
- 6.4.3.4. Četvrti akcijski program (1987-1992)
- 6.4.3.5. Peti akcijski program (1993-2000)
- 6.4.3.6. Šesti akcijski program
- 6.4.3.7. Sedmi akcijski program
- 6.4.4. Analiza prihoda u EU od ekoloških poreza

7. Ekonomija i zaštita okoliša

- 7.1. Ekonomija i zaštita okoliša
- 7.2. Uloga državnih aktivnosti u ekološkoj sferi
- 7.3.1. Ekonomija okoliša i njezine metode
- 7.3.2. Ekonomija okoliša u funkciji zaštite okoliša
- 7.3.3. Ekonomija okoliša i politika zaštite okoliša
- 7.3.4. Ekonomski činitelji protekcije eko-sustava i ekonomski napredak
- 7.3.5. Utjecaj tržišta na zaštitu okoliša
- 7.3.6. Naturalne i ekonomske štete na okolišu

8. Ekološki porezi u Europskoj uniji

- 8.1. Ekološki porezi u Europskoj uniji
- 8.2.1. Svojstva ekoloških poreza
- 8.2.2. Obrasci ekoloških poreza
- 8.2.3. Realna politička i pravna ograničenja ekologizacije poreznog sustava
- 8.2.4. Porezno pravno opravdanje ekoloških poreza
- 8.2.5. Fiskalna uloga ekoloških poreza
- 8.2.6. Problematika vezana uz porez za energiju

8.3.1. Ekološka javna davanja u pravu Europske zajednice

8.3.2. Pravni akti harmonizacije

9. Zaštita okoliša u Republici Hrvatskoj – financijsko-pravni aspekt

9.1. Postojeće pozitivno-pravno zakonodavstvo Republike Hrvatske u predmetnom kontekstu

9.1.1. Usvajanje načela „onečišćivač plaća“ u pozitivnom zakonodavstvu Republike Hrvatske

9.2. Pravna stečevina Europske unije u predmetnom kontekstu: implementacija i izravna primjena

9.3.1. Perspektive razvoja zaštite okoliša u Republici Hrvatskoj

9.3.2. Financijski izvori i ulaganja u zaštitu okoliša u Republici Hrvatskoj

9.4.1. Zakon o posebnom porezu na motorna vozila

9.4.2. Hrvatski porezni sustav sa stajališta zaštite okoliša

9.4.2.1. Porezna rješenja - de lege lata

9.4.2.2. Porezna rješenja - de lege ferenda

10. Zaključno: fiskalno-pravna ekološka politika u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji

11. Koncept „zatvorenog sustava“ ekološkog poreza i izvanproračunskog fonda u službi ostvarenja održivog razvoja

12. Zaključak

Popis citirane i/ili korištene literature

1. Znanstvene i stručne knjige i udžbenici
2. Znanstveni i stručni publicirani radovi
3. Pravni izvori
 - 3.1. Tuzmeni pravni izvori
 - 3.2. Međunarodno pravni izvori
 - 3.3. Poredbeno-pravni izvori
4. Internet izvori
5. Stručni rječnici i leksikoni
6. Slike i grafikoni

1. Uvod

Brza promjena svijeta i sve veći broj razvojnih sustava diljem svijeta posljednjih su desetljeća potaknuli znatnu potrebu za resursima planeta Zemlje. Kontinuirano djelovanje čovjeka na okoliš i prekomjerno iskorištavanje prirodnih resursa planeta doveli su do brojnih ekoloških problema, te njihovih dugoročnih posljedica. Povećana razina inovacija i tehnološkog napretka potaknuta ubrzanim tempom urbanizacije i globalizacije tijekom posljednja dva stoljeća, nije izazvala samo fundamentalne promjene globalnog tržišta veći i stvaranje brojnih politika izraženih u vidu državnih i nevladinih, građanskih inicijativa i njihova djelovanja. Drugim riječima, uznapredovali proces globalizacije uzrokovao je brojne promjene pojedinih državnih sustava u svjetonazorskom i zakonodavnom smislu riječi, uključujući odnos čovjeka tj. društva spram vlastitog okoliša, napose cjelokupnog ekološkog sustava.

Navedeno upućuje na zaključak kako je globalizacija i djelovanje društva tj. pojedinaca izvršilo značajan utjecu na ekološki sustav, te osobito na fond prirodnih bogatstava. Zbog globalizacije i povećane međunarodne trgovine, ekološki problemi postali su neizbježni za bilo koji dio svijeta zbog kontinuiranih i nužnih odnosa među zemljama.

Ekonomska globalizacija dodatno je ubrzala i rekonstruirala proces onečišćenja okoliša, a predmet globalizacije i globalne trgovine, te analiza utjecaja njezinih učinaka na okoliš pretpostavlja i zadiranje u područje morala i etike, odnosno filozofije i teologije. Razlog navedenome je postojanje različitih, počesto oprečnih svjetonazora u pogledu globalizacije i njezina utjecaja na čovjekov okoliša što je logična posljedica upliva ideoloških elemenata u teoriju i praksu zaštite okoliša, kao i različitosti vrijednosnih sudova o globalizaciji i posljedicama iste na odnose nacionalnih i međunarodne političke ekonomije.

Može se pretpostaviti da je dio ekološkog problema s kojim se danas suočavamo uzrokovan oprečnim ekološkim svjetonazorima, što otežava zajedničko rješavanje problema. Unatoč tome, zagovornici različitih ekoloških svjetonazora suglasni su u konstataciji kako je okoliš pod kontinuiranim utjecajem i pritiskom kao posljedicom gospodarskog razvoja i djelovanja društva, te da postoji nasušna potreba konkretnih mjera u pogledu zaštite okoliša.

Brojni znanstvenici iz područja srodnih ekologiji kao multidisciplinarnoj znanstvenoj grani, navode različite uzročne čimbenike koji ocrtavaju neke od temeljnih uzroka kontinuiranog pogoršanja stanja ekološkog sustava. Zagađenje okoliša uzrokovano nedovoljno kontroliranim društvenim i povezanim industrijskim aktivnostima, prekomjerna eksploatacija prirodnih resursa i dugotrajna upotreba neobnovljivih izvora energije kao ključnog pokretača industrijskog napretka, militarizacija i sukobi koji dovode do degradacije vodnih dobara i tla, spiralni rast stanovništva koji dovodi do povećanog stvaranja otpada i povezana nedovoljna financijska ulaganja u zbrinjavanje i/ili deponiranje otpada, nepravedna raspodjela bogatstva, neodržive poljoprivredne i ribolovne metode, te pretjerana potrošnja suvremenog društva glavni su uzroci ekoloških problema.

Slijedom toga, početak buđenja međunarodne svijesti o kritičnim problemima s kojima se naš planet neizbježno suočava zbog ljudskog djelovanja i drugih uzroka, te negativnih učinaka prethodno iznesenih uzroka onečišćenja okoliša na ljudsko zdravlje i zalihe prirodnih bogatstava, zahtijevao je brojne aktivnosti na globalnoj razini kako bi se ukazalo na nužnost intenzivnog posvećivanja društva predmetnim pitanjima.

Valja naglasiti da iako su Ujedinjeni narodi često kritizirani zbog neadekvatnosti metoda djelovanja i posljedične neučinkovitosti, predmetna međunarodna organizacija još uvijek predstavlja važnu ulogu u smislu globalnog upravljanja.

Prva velika konferencija Ujedinjenih naroda koja se bavila međunarodnim pitanjima okoliša bila je Konferencija Ujedinjenih naroda o ljudskom okolišu (Stockholmska konferencija) održana u Stockholmu od 5. do 16. lipnja 1972. godine. Ova konferencija prva je istaknula potrebu odgovora na globalne ekološke probleme.¹

Ekološka politika sedamdesetih i ranih osamdesetih godina dvadesetog stoljeća uglavnom se temeljila na raznovrsnim oblicima propisa. Navedeni propisi su se prvenstveno odnosili na pitanja emisija štetnih tvari u zrak, vodu i tlo, definiranje i uređivanje pitanja kakvoće okoliša, pravnim utvrđivanjem okvira djelovanja tehnoloških procesa i industrijskog razvitka i usporedivim pitanjima. Isti se propisi često opisuju kao instrumenti zapovijedanja i upravljanja.

¹ Korošec L., Smolčić-Jurdana D., Politika zaštite okoliša - integralni dio koncepcije održivog razvoja Europske unije Ekonomski pregled, Vol. 64., No. 6., 2013.

Međutim, tijekom posljednja dva desetljeća dvadesetog stoljeća, interes kreatora politike zaštite okoliša (na primjer, ekološke takse, trgovačke dozvole i sustavi povrata depozita) bio je potaknut raznim čimbenicima, poput orijentacija prema novim tržištima i deregulacijom u području javne politike, željom za daljnjom provedbom načela „onečišćivač plaća“, potrebom integriranja politike okoliša u druga područja (primjerice poljoprivredu, transportnu industriju, turizam i druga područja gospodarske djelatnosti).

Glavni ekonomski razlog korištenja poreza u ekološkoj politici prvenstveno se ogleda u posljedicama financijskih troškova zagađenja i drugih troškova korištenja okoliša koji skupno nazivamo eksternalijama. Takvi troškovi zagađenja nazivaju se vanjskim učincima jer nuspojave gospodarske aktivnosti i njihovi troškovi nisu dio cijena koje plaća izravno uključeni proizvođač ili potrošač.

Naprimjer, zagađenje iz elektrana na ugljen pomaže pri stvaranju kiselih kiša koje oštećuju tlo, vegetaciju, vode i zgrade koje pripadaju ljudima. Slično, puni troškovi korištenja automobila, što uključuje korištenje zemljišta, zagađenje zraka, buku, nesreće, zagušenja itd. su vanjske za automobil vozača i nije u cijelosti uključeno u cijenu automobila ili goriva. Ekološki, zeleni odnosno eko porezni instrument pokušava dovesti ove vanjske troškove pod internalizaciju eksternalija, te ujedno pridonose provedbi načela onečišćivač plaća jer se suočavaju sa zagađivačima uz pune troškove njihove zagađujuće aktivnosti.

Trenutni trendovi u vezi s fiskalno-pravnim ekološkim instrumentima mogu se sažeti na sljedeći način – postepena implementacija ekoloških poreza, provođenje ekoloških politike te poticanje razvoja i upotrebe ekološki osviještenih tehnoloških rješenja i eksploatacija obnovljivih i ekološki čistih izvora energije, osvješćivanje važnosti zaštite okoliša od „dekade okoliša“ krajem sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća i zaključci o nužnosti poticanja i provedbe održivog razvoja početkom osamdesetih godina istog stoljeća, te daljnji rast općih trendova ekološkog oporezivanja.

Učinkovitost ekoloških poreza pokazala se prikladnim instrumentom zaštite okoliša u smislu ostvarenja fiskalnih i socijalnih ciljeva, te ostvarenju značajnog doprinosa očuvanju okoliša. Fiskalna izdašnost istih također ukazuje na potencijal ubiranja prihoda dostatnih za namirivanje rashoda sanacija ekoloških šteta.

Nadalje, ekološki porezi mogu ostvarivati višestruke učinke, te pored ostvarenja primarno socijalnih ekoloških ciljeva, isti mogu pridonositi i učincima sekundarne koristi čija četiri ključna područja djelovanja prepoznajemo u fiskalnim učincima u području zaštite okoliša, poticanje inovacija i razvitku zdrave konkurencije, poticanju zapošljavanja i samom porezno pravnom sustavu.

Važno je naglasiti kako je poradi uključenja svjetonazorskih stavova u pitanje zaštite okoliša prisutno i postojanja političkih prepreka pri provođenju ekoloških politika, a osobito kod pitanja implementacije ekološkog poreza.

Naime, u kontekstu Europske unije čija je Republika Hrvatska članica, fiskalno-pravni instrumenti u području zaštite okoliša nosi svojevrsni teret negativnih konotacija vezanih uz potencijalne kolizije nacionalnih poreza i *acquis communautaire* i/ili međunarodno-pravnih ugovora. Spomenute negativne konotacije vezane uz potencijalno uvođenje ekološkog poreza proizlaze iz pravila o jednoglasnom izglasavanju fiskalnih mjera u Europskom Parlamentu, te iskrivljene percepcije javnosti o nužnosti visokih poreza i s istima uzročno-posljedično povezanih negativnih ekonomskih učinaka kao preduvjeta ostvarenja učinkovitosti predmetnog poreznog oblika.

Posljedično navedenome uvjetovana je i percepcija o suprotnosti ideja o mogućnosti postizanja socijalnih učinak putem poreznih oblika i istovremenog zadržavanja proračunskih prihoda na zadovoljavajućoj razini, pitanje reorganizacije sustava postojećih subvencija i dotacija, te povezanih propisa s dugoročno štetnim učinkom po okoliš, kao i pitanje odnosa s kulturološki uvjetovanim i ideološki formiranim pojedincima i/ili skupinama pojedinaca koji negiraju samu opravdanost zaštite okoliša financijsko-pravnim instrumentima ili inhibiraju implementaciju ekoloških taksi.

Većina prepreka za provedbu ekološkog poreza može se prevladati ukidanjem subvencija za zaštitu okoliša i propisa, pažljivim osmišljavanjem poreznih oblika, korištenjem ekoloških poreza i prihodima od njihova ubiranja u sklopu zelenih politika i ekoloških akcija i reformi, te postupnim implementiranjem istih uz odgovarajuću dostupnost informacija i pružanja mogućnosti javnih rasprava i konzultiranja s stručnjacima iz matičnog područja.

U radu se, nakon uvodnog dijela, u drugom poglavlju navode osnovni pojmovi u vezi tematike ekoloških poreza i održivog razvoja. Podrobno se objašnjava teorijski aspekt

poreznog sustava s naglaskom na porezne oblike u Republici Hrvatskoj, ekološke poreze kao integralni dio fiskalno-pravnog sustava te se objašnjavaju ciljevi i svrhe oporezivanja.

Teorijski pristupi i modeli/oblici ekoloških poreza čine također važan dio drugog poglavlja u kojem se analiziraju oblici ekoloških poreza (porezi na energente, porezi na transport i porezi na zagađenja i prirodne izvore).

Ističe se uloga Europske unije i njenih ekoloških programa te se opisuje razvitak ideje održivog razvoja i održivi razvoj u financijsko-pravnom smislu.

Treće poglavlje iznijeti će filozofsko-teološki aspekt zaštite okoliša. Riječ je o promatranju odnosa čovjeka i okoliša iz perspektive monoteističkih, Abrahamskih religijskih sustav u pogledu odnosa slobode i odgovornosti čovjeka spram njegova okoliša. Poglavlje će također donijeti sažeti pregled stajališta vodećih sekularnih filozofa od razdoblja prosvjetiteljstva do početka dvadesetog stoljeća, u pogledu etičkih aspekata zaštite okoliša.

Četvrto poglavlje bavi se općim prikazom i povijesnim pregledom zagađenja okoliša i pravnim granama prava okoliša. U navedenom poglavlju opisuje se zagađenje okoliša kroz povijest s osvrtom na posljedice na zdravstvenom i ekonomskom planu gdje se posebno obrađuje pitanja u vezi odnosa pojedinaca i društva spram okoliša tijekom razdoblja Starog vijeka (Antika), srednjeg vijeka na Starom kontinentu, razdoblje industrijske revolucije – „degradacija pod stijegom evolucije“ i suvremeno doba.

U petom poglavlju dat će se prikaz pregleda tema u vezi ekologije, ekološke politike i prava okoliša u novije vrijeme. Navodi se nastanak pravne grane i osnovni pojmovi prava okoliša s naglaskom na ekološku politiku i instrumente zaštite okoliša te pojedini aspekti prava okoliša u svijetlu građanskog, kaznenog, međunarodnog, upravnog i financijskog prava. Osobito se naglašava važnost financijsko-pravnog aspekta prava okoliša.

Šesto poglavlje rezervirano je za prikaz nastanka koncepta „ekoloških poreza“ gdje se naglašava pregled i analiza idejnog nastanka ekoloških poreza – fokus je na pristojbe emisija (ispuštanja ili isticanja), pristojbe upotrebe ili potrošnje, proizvodne pristojbe ili pristojbe proizvoda, administrativne pristojbe i pristojbe razlikovanja ili diferencijacije proizvoda. U tom smislu, ističe se razvitak fiskalno-pravne zaštite okoliša u poredbenom pravu SAD-a, te „Rimski klub“ i razvitak načela „onečišćivač plaća“.

Europski akcijski programi također zauzimaju važan dio rada, kao i analiza prihoda u EU od ekoloških poreza.

Nadalje, šesto poglavlje naglašava nastanak i teorijsku ideju „održivog razvoja“ s ekološkog i pravno-ekonomskog aspekta, te analizira načelo „onečišćivač plaća“ u poredbenom pravu, odnosno prikazuju se glavni aspekti međunarodno pravno utemeljene međuovisnosti zaštite okoliša i fiskalnih instrumenata u multilateralnim pravnim dokumentima te usvajanje načela „onečišćivač plaća“ u pozitivnom zakonodavstvu Republike Hrvatske.

Sedmo poglavlje dat će glavne odrednice u vezi zaštite okoliša u Republici Hrvatskoj s naglaskom na financijsko-pravni aspekt. Važan dio odnosi se na postojećem pozitivnom zakonodavstvu Republike Hrvatske u predmetnom kontekstu te pravnoj stečevini Europske unije u predmetnom kontekstu: implementacija i izravna primjena. Međunarodni financijsko-pravni aspekti zaštite okoliša u sedmom se poglavlju podrobno opisuju kao i perspektive razvoja zaštite okoliša u Republici Hrvatskoj te značenje i uloga ekoloških poreza.

Također, navest će se ekološki porezi u Europskoj uniji s pregledom svojstva ekoloških poreza i obrazaca kao i realna politička i pravna ograničenja ekologizacije poreznog sustava, porezno pravno opravdanje ekoloških poreza, fiskalna uloga ekoloških poreza, problematika vezana uz porez za energiju, ekološka javna davanja u pravu Europske zajednice te hrvatski porezni sustav sa stajališta zaštite okoliša.

U osmom poglavlju podrobno se opisuje predloženi koncept „zatvorenog sustava“ namjenskog ekološkog poreza i povezanog izvanproračunskog fonda u službi ostvarenja održivog razvoja. Predmetno će poglavlje, na osobit način, iznijeti će znanstveni doprinos doktorske disertacije, u vidu prijedloga implementacije ekološkog poreza i navedenog izvanproračunskog oblika financiranja zaštite okoliša utemeljenog na načelu onečišćivač plaća, a koje bi (pod pretpostavkom provedbe istog u zakonodavno vidu) kao takvo predstavljalo novinu u pristupu zaštiti okoliša u Republici Hrvatskoj u pogledu načina financiranja istog, te u vidu uvođenja poreznog oblika ekološkog poreza, još uvijek stranog hrvatskom porezno pravnom sustavu. Također će se nastojati ukazati na pozitivno djelovanje predloženog „zatvorenog sustava“ u smislu postizanja standarda održivog razvoja.

Na kraju rada iznijeti će se sveobuhvatan zaključak, kojim će se nastojati pružiti uvid čitatelju u cjelokupni tijek razvoja skrbi za okoliš potaknute društvenim prihvaćanjem čovjekove ovisnosti o ekološkom sustavu kojega je i sam neodvojivi dio, te naglasiti važnost implementacije namjenskog ekološkog poreza i specifičnog izvanproračunskog fonda za zaštitu okoliša u svrhu omogućavanja oživotvorenja pristupa održivog razvoja.

2. Ekološki porezi i održivi razvoj – osnovni pojmovi

2.1. Porezni sustav – teorijski aspekt

Porezni je sustav rezultat kulturološki uvjetovane realnosti i povijesnog razvoja, „tijekom kojeg su pojedini porezni oblici koji su unutar poreznog sustava nastajali, postojali ili se uvodili, služili ostvarenju željenih učinaka u danom razdoblju.“² Mjesto i uloga poreza mijenjali su se zajedno i u skladu s promjenama uloge koju je u određenim povijesnim razdobljima imala država.

Porezni su se sustavi nužno prilagođavali razvoju države, odnosno državno-pravnog oblika uređenja pojedine društvene zajednice,³ te funkcijama koje su pripadale u njezinu nadležnost.

Od važnosti je za napomenuti da su se protekom vremena državno-pravni oblici⁴ na različitim geografskim prostorima, a svjetonazorski-kulturološki uvjetovano, raznoliko razvijali, nastajali i nestajali te usporedivo s opisanom pojavom, nastajali su i razvijali se različiti porezni sustavi, odnosno specifični elementi tj. porezni oblici unutar različitih poreznih sustava.

Porezi su obvezatna i nepovratna davanja⁵ tijelima javnih vlasti, utemeljena na načelima fiskalne jurisdikcije i nedestiniranosti, čiju opravdanost i konačni cilj uvođenja ne prepoznamo u postojanju neposredne protunaknade već namicanju sredstava nužnih za podmirenje javnih rashoda.

² Usporedi: Jelčić Ba., Javne financije, Informator, Zagreb, 1997., str. 149.

³ Vidi opširnije: Miličić V., Opća teorija prava i države, vlast. nakl., Zagreb, 2003.

Alternativno: Miličić V., Opća teorija prava i države sv. 3 : Teorija države, Sveučilišna tiskara: Pravni fakultet, Zagreb, 1998.

⁴ Proces razvoja državno-pravnih oblika podrazumijeva i usporedne promjena funkcija državnih institucija, te instrumenata provedbe državnih politika.

⁵ Vidi više: Revenue Statistics 2020, OECD Publishing, Paris, 2020.

<https://doi.org/10.1787/8625f8e5-en>.

Osnovne karakteristike i značajke poreza definiraju se kao pribavljanje novca i naturalnih dobara⁶ tijelima lokalne i središnje državne vlasti kao i drugim nadležnim javnopravnim tijelima u svrhu podmirivanja javnih potreba putem provedbenih tijela javnih vlasti.

Predmetna sredstva podmirivanja javnih rashoda ubiru se sukladno načelu unilateralno određenog principa i u točno definiranim iznosima prema nekom sveobuhvatnom mjerilu. Premda se ubiru u javnom interesu, očit je element prisilnosti nad subjektima podređenim fiskalnoj jurisdikciji određene države.

„Hrvatski porezni sustav prepoznaje sljedeće vrste poreza - zajednički i državni porezi. Zajednički porezi spadaju u onaj dio proračuna koji se odnosi na državu, a u određenom segmentu proračunima koji se odnose na županijska središta, gradove i općine. Državni porezi u svojem kompletnom opsegu spadaju u državni proračun.“⁷ Tu su još županijski porezi koji su prihodi su županijskog proračuna, mogu ih raspisati županije, zatim gradski ili općinski porezi – to su prihodi su gradskih/općinskih proračuna, mogu ih raspisati gradovi i općine. „Porezi na dobitke od igara na sreću i naknade na priređivanje igara na sreću – naknada od utvrđene vrijednosti i fonda nagradnih igara pripada Hrvatskom crvenom križu.“⁸

Porezi predstavljaju davanja poreznih obveznika, točnije konačnih poreznih plataca neovisno o osobi platca poreza, koja su obligatorna i koje država na osnovi svoje fiskalne jurisdikcije utemeljene na državnom suverenitetu ubire od fizičkih i pravnih subjekata u subordiniranom položaju, kako bi pomoću prikupljenih sredstava financirala javne rashode.

Protutežu fiskalnoj jurisdikciji države nad poreznim subjektima predstavlja financiranje tzv. javnih potreba, odnosno djelatnosti koje predstavljaju javni interes, u čemu se ogleda neizravna protučinidba države poreznim subjektima, tj. poreznim obveznicima te, sagledavajući iz šire perspektive, ostvaruje se ustavno-pravno načelo socijalne države.⁹

⁶ U suvremenim uvjetima, pod pojmom „realna dobra“ podrazumijevaju se davanja, primarno u novčanom obliku, dok se tek sporadično i pod nesvakodnevnim okolnostima poput ratnog stanja pojavljuju i u vidu naturalnih davanja.

⁷ Bratić V., Urban, I., Porezni izdaci u Hrvatskoj, Financijska teorija i praksa, 2006, Vol. 30, No. 2, str. 130.

⁸ Ministarstvo financija, Porezna uprava, <https://www.porezna-uprava.hr>.

⁹ Ustav Republike Hrvatske NN br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14., čl. 51.

Unatoč izostanku izravne protučinidbe za plaćena porezna sredstava kao jednog od temeljnih obilježja poreza, prethodno navedena neizravna protučinidba, u vidu javnih usluga, predstavlja pravni i moralni temelj propisivanja i ubiranja poreza. Upravo se kroz posrednu protučinidbu, utemeljenu na načelu međusobne solidarnosti unutar društva¹⁰, jasno ocrtava moralno-pravno opravdanje i legitimitet prisilnog obilježja poreza.

Opisano jest odlika društva, razvijena kroz povijest, a duboko ukorijenjena u svjetonazorskom shvaćanju „pravog humanizma“¹¹ koja proizlazi iz moralnih zasada helenističke filozofije, judaizma, te kršćanske, napose postkoncilske katoličke filozofske misli, no o moralno-etičkom i teološko-filozofskom vidu odgovornosti za okoliš, detaljnije će biti riječi u nastavku disertacije.

„Fiskalni¹² sustav može se općenito okarakterizirati kao složeni sustav ubiranja materijalnih, primarno financijskih sredstava u svrhu podmirenja javnih rashoda središnje države i/ili jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno općina gradova i županija.“¹³ Temeljna struktura fiskalnih prihoda suvremene države sastoji se od fiskalnih i para-fiskalnih nameta, čije osnovne oblike nalazi se u porezima, trošarinama,¹⁴ doprinosima,¹⁵ carinama, te drugim pristojbama.

¹⁰ Pod pojmom „društvo“ podrazumijevamo: zajednice ljudi koji su po svojoj prirodi socijalno predodređena i uvjetovana stvorenja. Drugim riječima rečeno, autonomni pojedinci čija je autonomnost prirodno ograničena nagnućem ka socijalnoj zajednici. Mnogi su znanstvenici iz humanističkog znanstvenog polja suglasni sa definicijom čovjeka kao bića dijaloa.

¹¹ Vidi opširnije: Čekada Č., *Gospodin govori*, sv. 3., Đakovo, 1974.

¹² Pojam „fiskalni“ etimološki korijen ima u latinskoj riječi „fiskus“ koja je imala sljedeća značenja: državna blagajna, državni imetak, država kao vlasnik imovine u privatnopravnom smislu.

Opširnije: Klaić B., *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 2001. godine, str. 432.

¹³ Usporedi: Arbutina H., IV. poglavlje „Financijsko izravnjanje“, u: Jelčić Bo. i drugi, *Financijsko pravo i financijska znanost*, Narodne novine, Zagreb, 2008., str. 644.

Vidi slično: Šinković Z., *Ekološki porezi* Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 50., br. 4., 2013., str. 953.

Vidi opširnije: Faure A. P., *Financial System: An Introduction*, Bookboon.com Limited, London, 2013.

<http://bookboon.com/en/financial-system-an-introduction-ebook>

Opširnije: <http://www.poslovni.hr/leksikon/fiskalni-sustav-1394>

engl. fiscal system, njem. Fiskalsystem.

Vidi opširnije: <https://bizfluent.com/info-8532826-fiscal-system.html> (Ronald Kimmons).

¹⁴ Trošarine se sporadično nazivaju „posebnim porezima“, što vidimo na primjeru Zakona o posebnom porezu na motorna vozila NN 15/13, 108/13, 115/16.

¹⁵ Kao napomenu čitatelju naglašavamo specifičnost fiskalnog oblika doprinosa. Naime, doprinosi, za razliku od poreza, su fiskalni namet s namjenskim karakterom. Također, s obzirom na osobu poreznog destinataru i poreznog obveznika koji snosi porezni teret, razlikujemo doprinose „iz“ i doprinosa „na“ plaću (podjela se odnosi na obračun plaće kao dohotka od nesamostalnog rada).

Porezi predstavljaju osnovni i najizdašniji prihod suvremene države, koju već J. Schumpeter naziva „poreznom državom“¹⁶ slikovito iznoseći srž fiskalnog uređenja,¹⁷ karakterističnog za suvremene države.

Definirajući financijsko-pravni pojam „porez“, zavisno od vremena, geografsko – nacionalnog identiteta, svjetonazora i znanstvenog kuta gledanja, može se doći do više različitih definicija. Poput definicije G. Schmoldersa: „porez je prisilno davanje bez prava na zahtjev za protunaknadu“ ili S. Radića, koji navodi kako je „porez ustavnim putem unaprijed točno određeni prinos što ga državljani moraju plaćati razmjerno prema svojoj imovini ili prema svojoj privrednoj sposobnost.“¹⁸

Unatoč različitosti definiranja¹⁹ ovog fiskalno-pravnog instrumenta, u suvremenom kontekstualnom izričaju, temeljne/osnovne karakteristike poreza ostaju istovjetne. Drugim riječima, neovisno o autoru i njegovu svjetonazoru, porez kao fiskalno-pravni instrument ubiran u javnom interesu s krajnjim ciljem podmirivanja javnih rashoda, uvijek predstavlja derivativni, u pravilu nedestinirani prihod države, prikupljan s elementom prisilnosti, u pravilu u novcu, bez neposredne protučinidbe/protuuслугe.

Ključne karakteristike poreza u suvremenoj državi jesu:²⁰

1. Prinudnost poreza – shvaćanje karakteristike prinudnosti poreza u suvremenom društvenom i zakonodavnom potrebno je tumačiti na osuvremenjen način.

¹⁶ Vidi opširnije: Schumpeter J., *The fiscal Crisis of the Tax State*, 1919.

¹⁷ U skladu s tumačenjem Lončarić-Horvat u publikaciji „Osnove općeg poreznog prava-uloga poreza u poreznoj i pravnoj državi“, *Pravo i porezi*, br. 7. srpanj 2000., str. 3., pod pojmom „porezna država“ podrazumijeva se ona država čiji prihodi većinski potječu od poreza.

Posljedično navedenome nameće se zaključak o proračunskom modelu prikupljanja prihoda, prvenstveno – gotovo isključivo - porezno-pravnog porijekla tj. izvora, u svrhu namirenja proračunskih rashoda.

¹⁸ Jelčić Bo., Lončarić-Horvat O., Šimović J., Arbutina H., Mijatović N., *Financijsko pravo i financijska znanost*, Narodne Novine, Zagreb, 2008., str. 81.-82.

¹⁹ U predmetnom kontekstu, pod izrazom „različitosti definiranja“, podrazumijevamo komparaciju različitih definicija poreza, brojnih autora, različitog kulturološkog kruga pripadnosti, svjetonazora i vremenskog trenutka, poput: T. Hobbesa, W. Wittmanna, E.R.A. Seligmana, Batirev-Sitnjina, A. Angelova, A. Wagnera, H. Laufenburgera, H. Kolmsa, S. Posilovića, Montesquieua, Voltairea, te brojnih drugih autora prisutnih u stručnoj i znanstvenoj literaturi.

Vidi: Jelčić Bo., Lončarić-Horvat O., Šimović J., Arbutina H., Mijatović N., *Financijsko pravo i financijska znanost*, loc. cit.

²⁰ Jelčić Ba., *Porezi Opći dio*, Visoka poslovna škola Libertas, Zagreb, 2011., str.11.

Naime, prinudnost poreza nužno je tumačiti u skladu s izmijenjenim okolnostima koje su uvjetovane promjenama u društveno-političkom uređenju države, kao plod povijesnog razvitka društva i reflektivnih društvenih konstrukcija.

2. Nepovratnost poreza – porezi su nepovratni prihodi države ubirani od poreznih obveznika. Po ubiranju porezne obveze, dio poreznog dobra kojeg se prepoznaje kao objekt namirenja porezne obveze postaje državnim vlasništvom te služi tijelima državne vlasti za podmirivanje rashoda u procesu zadovoljenje javnih potreba.
3. Odsutnost neposredne protučinidbe – jedna od ključnih karakteristika poreza jest odsutnost izravne protučinidbe, što proizlazi iz same naravi poreznog instrumenta. Naime podmirenje porezne obveze ne predstavlja naknadu za korištenje konkretne usluge, te činjenica da je određeni porezni obveznik ispunio svoju poreznu obvezu ne tvori pravni temelj poreznog obveznika da od nadležnog državnog tijela zahtjeva određenu protuuslugu. Mogućnost korištenja nije determinirano činjenicom da li je pojedinac koji isto javno dobro koristi ili želi koristiti uredni porezni obveznik i/ili visinom razrezanih ili podmirenih i *vice versa*.
4. Nedestiliranoost poreza – karakteristika ove vrste javnih prihoda koja proizlazi iz pravne prirode poreza kao fiskalno-pravnog instrumenta, odnosno načelno nenamjenskog obilježja poreza. Namjena trošenja financijskih sredstava postupkom oporezivanja, u načelu nije unaprijed utvrđena, već se predmetnim prihodima podmiruju tekući rashodi.
5. Financiranje javnih rashoda –sredstvima prikupljenim od ubiranja držanih i/ili lokalnih poreznih oblika podmiruju se javni rashodi u svrhu zadovoljenja javnih potreba.
6. Primarno novčani prihod – u kontekstu suvremenih državnih fiskalno-pravnih sustava, pri govoru o porezima primarno je riječ o prihodima u novčanom obliku, dok se kao izuzetak predviđa ispunjenje porezne obveze u naturalnom vidu. Mogućnost ubiranja i/ili podmirivanja porezne obveze u potonjem obliku, u suvremenom svijetu, predstavlja izuzetak karakterističan isključivo nesvakidašnjim situacijama poput ratnog stanja ili elementarnih nepogoda širih razmjera te postojanja nedvojbene potrebe namirenja poreznih obveza u naturalnom obliku.

Pojmom „porezni sustav“ označavamo zbir svih poreznih oblika određenog/pojedinog pravnog sustava.²¹ Poradi temeljne egzistencijalne važnosti poreznih prihoda u cjelokupnom

²¹ Jelčić Ba., Javne financije, RRiFPlus, Zagreb, 2001., str. 251.

proračunskom te posrednim uzročno-posljedičnim djelovanjem i gospodarskom sustavu konkretne zemlje, opće prihvaćenim se smatraju pojedine zajedničke karakteristike suvremenih poreznih sustava.

Stoga zakonodavac kao krajnji tvorac i nositelj odgovornosti širem smislu riječi poreznog sustava teži ka ostvarenju poreznog sustava čija su bitna obilježja slijedeća:²²

1. Harmonizacija poreza – radi se o poreznom usklađenju samog poreznog sustava i mjera koje ga prate. Kako bi se osigurao nesmetan rad poreznog sustava valja težiti harmonizaciji, odnosno usklađivanju poreznog sustava i regulative.
2. Neutralni porezi – neutralni porez je onaj porez gdje država ima najmanje utjecaja u vezi aktivnosti vlastitih poreznih obveznika. Uloga poreza valja bi se temeljiti na realizaciji fiskalnih ciljeva, tj. da se rizik kod poslovnih procesa prepusti poslovnim subjektima.
3. Manji porezni nameti – države članice EU trebaju se držati odrednica koje se odnose na zadovoljavanje kriterija koji se tiču na njihovog članstva u Europskoj uniji. Neki od kriterija su: štednja države, rasterećeno gospodarstvo, inflacija u smanjenom opsegu, te limitiranje aktivnosti.
4. Jednostavno oporezivanje – porezni sustav treba biti prilagođen na način „kako bi bio što lakši za korištenje i razumijevanje od strane poreznih obveznika“²³, te iz istog ukloniti „bagatelni porez“.
5. Oporezivanje potrošnje naspram oporezivanja dohotka – ističe se činjenica kako je oporezivanje potrošnje zakonito i pravično u odnosu na oporezivanje dohotka. Prilikom oporezivanja potrošnje dolazi do poticaja u smislu štednje, gdje štednja ima pozitivne efekte na ekonomski razvitak države.
6. Pravičnost u oporezivanju – svi oni koji su kreirali porezni sustav trebaju voditi računa o tome da pažljivo sastavljaju diobu poreznog tereta, tj. trebaju inzistirati prema većoj horizontalnoj i vertikalnoj pravednosti u oporezivanju.

S teorijskog aspekta porezne sustave možemo podijeliti na sustave poreznog monizma i poreznog pluralizma. Porezni sustav utemeljen na načelu poreznog monizama, odnosno postojanja samo jednog poreznog oblika, nije provediv u realitetu već predstavlja tek

²² Ibid. str. 4.

²³ Jelčić Ba., Javne financije, RRIF, Zagreb, 2001., str. 41.

spekulativnu teoretsku mogućnost. Naime, u praksi ne postoji niti jedna država koja prikuplja samo jedan porezni oblik.²⁴

Načelo poreznog pluralizma koje pretpostavlja postojanje više poreznih oblika unutar poreznog sustava opće je prihvaćeno porezno pravno načelo na kojem se temelje svi suvremeni porezni sustavi.

Iz prethodno navedenog, slijedom logike proizlazi da pošto „nijedna država nema samo jednu vrstu poreza (porezni monizam), može zaključiti da se suvremeni porezni sustavi temelje na poreznom pluralizmu imajući u vidu brojne porezne oblike“²⁵

Obzirom da svaki uređeni i smisleni sustav teži kao ostvarenju određenog cilja(eva) te na istome temelji svrhu svoje opstojnosti i kod poreznog sustava jasno mogu se definirati ciljevi ostvarenja te *vice versa* postojanja samog sustava.

Ciljeve oporezivanja dijeli se na fiskalne i nefiskalne ciljeve.²⁶ Stoga se i porezni oblici dijele na one kojima „se prikupljaju financijska sredstva potrebna za financiranje izdataka kojima država podmiruje javne potrebe“²⁷ te porezne instrumente čija je temeljna svrha postojanja ostvarenje ostalih ciljeva utvrđenih smjernicama ekonomske politike, poput „stimuliranja određenih kretanja u gospodarstvu, utjecaja na vanjsko-trgovinsku razmjenu, zaštita domaće proizvodnje, povećanje izvoza i sl.“²⁸

Stoga se može zaključiti da je porezni sustav cjelina sastavljen od svih poreznih oblika pojedinog pravnog sustava kojima se zakonodavac služi kao instrumentima provođenja

²⁴ Autoru ove disertacije nije poznat niti jedan porezni sustav utemeljen na načelu poreznog monizma. Suprotno stajalište zapaženo je u diplomskom radu autora Gudelja „U prošlosti su postajale države koje su koristile samo jedan oblik oporezivanja i takva se pojava naziva porezni monizam. Danas ne postoji niti jedna država koja oporezivanje obavlja primjenom samo jednog poreza.“

Gudelj T., Porezni sustav na primjeru malog poduzeća u sektoru građevinarstva u Republici Hrvatskoj, Sveučilište u Splitu Ekonomski fakultet Split, 2018. Vol. 9., str. 29.
<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:882231>

²⁵ Usporedi: Nikolić N. Počela javnog financiranja. Split, Ekonomski fakultet u Splitu, 1999.

²⁶ Vidi opširnije: o fiskalnim i nefiskalnim ciljevima oporezivanja, 2.1.4. Ciljevi oporezivanja, str. 35.-38.

²⁷ Mahović-Komljenović M., Informacijski sustav i porezna evazija – uloga menadžera podataka, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 7, br.1., 2009. str. 178.

²⁸ Ibid.

fiskalne i nefiskalne politike s ciljem ostvarenja fiskalnih i nefiskalnih učinaka, odnosno provedbe porezne politike.

Faktori čiji se utjecaj odnosi na porezni sustav su:

1. „Ustavno uređenje države - najviši pravni akt,
2. Centralizacija (svi porezi koji su u jednoj zemlji idu u državni proračun, a onda se prikupljeni novci raspoređuju na lokalne zajednice, zemlje),
3. Decentralizacija (primjenjuju je suvremene zemlje gdje se dio poreznih oblika usmjerava u državni proračun za podmirenje rashoda na razini države-PDV, a dio se ubire na razini županijskih i gradskih proračuna),
4. Veličina teritorija - kod većih država, u načelu su veći i troškovi,
5. Broj stanovništva i gustoća naseljenosti - sasvim je normalno da za istu razinu podmirenja javnih rashoda (zdravstvo, kultura, školovanje) u gušće naseljenim zemljama treba manje novca po stanovniku nego kod rjeđe naseljenih zemalja,
6. Demografska struktura - povećanje prosječnog broja godina stanovnika veći mirovinski fondovi, veća izdvajanja za zdravstvenu zaštitu,
7. Veličina javnog sektora - obujam nadležnosti države (vojska, znanost, zdravstvo, socijalna skrb),
8. Ekonomske integracije - udruživanje država sa zajedničkim interesima (članarine u unijama, zajednicama - EU, MMF.“²⁹

²⁹ Jurković, P.: Javne financije, Masmedia, Zagreb, 2002., str. 213.

2.1.2. Porezni sustav – porezni oblici u Republici Hrvatskoj

Porezni sustav Republike Hrvatske, u skladu s opće prihvaćenim modelom financijsko-pravnog, te unutar istog, poreznog sustava suvremenih država, odnosno uobičajenim fiskalno-pravnim uređenjem suvremenih državno-pravnih oblika, sadrži izravne i neizravne porezne oblike, odnosno izravne i neizravne poreze. Različitost poreznih instrumenata unutar fiskalno-pravnog sustava prikazat će se koristeći usporedni prikaz definiranja poreznog obveznika, u mjeri u kojoj isto dopuštaju temeljne razlike izravnih i neizravnih poreznih oblika.

Izravne poreze obilježava poistovjećivanje osobe poreznog destinataru i konačnog platca poreza, primjerice kod oporezivanja dobiti ili pak plaćanje poreza po odbitku,³⁰ karakterističnog također za porez na dohodak od nesamostalnog rada. U potonjem slučaju osoba se poreznog obveznika nužno razlikuje od uplatitelja poreza, dakle poreznog platca.³¹

Kod neizravnih poreznih oblika, konačnog poreznog platca i poreznog obveznika (ujedno poreznog destinataru), premda se površnim pogledom stječe dojam o poistovjećivanju ovih fiskalno-pravnih termina/subjekata, ne utjelovljuje ista osoba.³² Uzevši za primjer oporezivanje dodane vrijednosti, može se uočiti da je konačni platac poreza krajnji potrošač (ujedno i porezni destinatar) premda navedeni nije porezni obveznik. Porezna se obveza putem sustava prevaljivanja, kroz sve faze proizvodno-prometnog ciklusa, prevaljuje na krajnjeg potrošača, koji snosi porezni teret kroz plaćenu cijenu dobara i/ili usluga.

Drugim riječima, pomoću sustava prevaljivanja porezne obveze karakterističnog za sustav oporezivanja dodane vrijednosti, teret porezne obveze snosi krajnji potrošač (konačni platac poreza i ujedno porezni destinatar), koji je različit od osobe poreznog obveznika.

³⁰ Definicija pojma porez po odbitku: „porez po odbitku ili porez na izvoru (Withholding tax) - porez koji isplatelj dohotka pri određenoj isplati uplaćuje izravno državi, a ne poreznom obvezniku primatelju dohotka“. Vidi: <https://www.ijf.hr/hr/korisne-informacije/leksikon-javnih-financija/14/slovo/p/>

Usporedi: Porezni leksikon s višejezičnim rječnikom, H. Arbutina i K. Ott, prevoditelji, izvornik: International Tax Glossary 3rd. ed 1996., Institut za javne financije, Zagreb, 1999., str. 374.

³¹ Vidi: Jelčić Bo., Lončarić-Horvat O., Šimović J., Arbutina H., Mijatović N., Financijsko pravo i financijska znanost, Narodne Novine, Zagreb, 2008., str. 317.

³² Osnovni primjer neizravnog poreznog oblika i prevaljivanja porezne obveze jest porez na dodanu vrijednost, kao neto-svefazni porez na promet.

Sama kovanica: plaćanja porezne obveze „pod anestezijom“³³ nedvosmisleno upućuje na opisani postupak.

Porezni sustav, govoreći u duhu fiskalnog federalizma, možemo podijeliti na porezne oblike u vidu državnih, županijski, gradskih ili općinskih te zajedničkih poreza. Analogno tomu i porezne prihode dijelimo s obzirom na razinu vlasti s pravom ubiranja istih. Stoga se „porezni sustav Republike Hrvatske sastoji od državnih poreza, županijskih poreza, gradskih ili općinskih poreza, te zajedničkih poreza.“³⁴

Prihodi središnje države su prvenstveni prihodi od ubiranja državnih poreza. Financijska sredstva prikupljena ovim fiskalnim instrumentima koncentriraju se u proračunu Republike Hrvatske s primarnom svrhom namirivanja javnih rashoda, odnosno zadovoljenja javnih potreba. Javne potrebe, odnosno javne rashode mogu se općenito definirati kao potrebe od javnog interesa, za koje je nadležna Republika Hrvatska na razini središnje države.

„Porez na dobit, porez na dodanu vrijednost, trošarine i posebni porezi razvrstani su u glavne unutarnje faktore državnih poreza. Ostala podjela³⁵ trošarina i specifičnih poreza obuhvaća čimbenik trošarinskog (pod)sustava oporezivanja alkohola, alkoholnih pića, duhanskih proizvoda, energenata i električne energije,³⁶ te posebnih poreza na motorna vozila, bezalkoholna pića, kavu,³⁷ kao i poreza na premije osiguranja od automobilske odgovornosti i premije kasko osiguranja cestovnih vozila.“³⁸

³³ Vidi: Jelčić Bo., Lončarić-Horvat O., Šimović J., Arbutina H., Mijatović N., *Financijsko pravo i financijska znanost*, Narodne Novine, Zagreb, 2008., str. 372.

³⁴ Usporedi: Jančiev Z, Supić J., Živković D., *Hrvatski porezni sustav*, Zagreb, Institut za javne financije, 2010., str. 4.

³⁵ Vidi više: Kesner-Škreb, M., *Trošarine*, Financijska praksa, Vol. 23., br. 6., Zagreb, 1999. str. 765.-767.

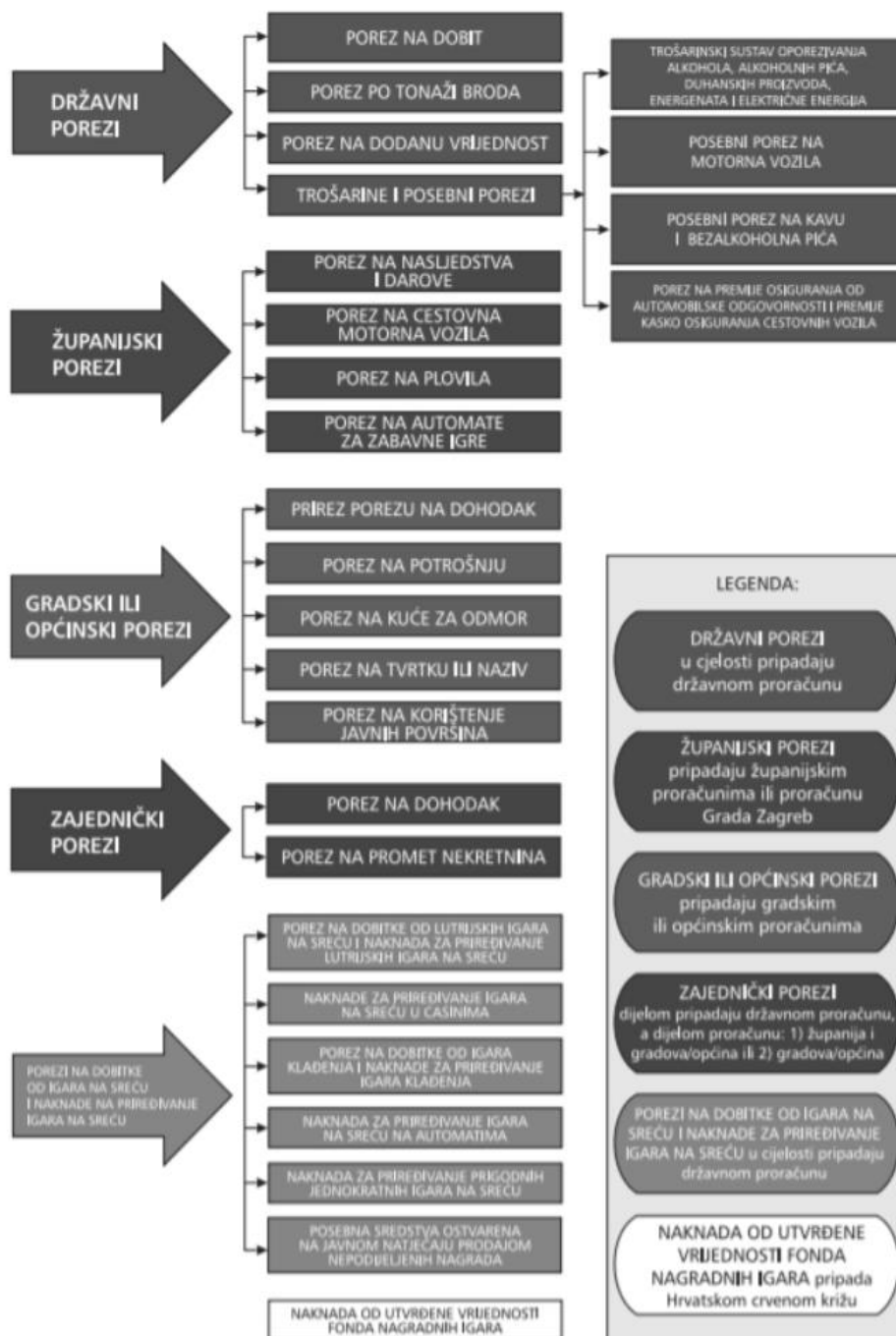
³⁶ Vidi: *Zakon o trošarinama* NN 22/13, 32/13, 81/13, 100/15, 120/15, 115/16.

³⁷ *Zakon o posebnom porezu na kavu i bezalkoholna pića* NN 72/13.

³⁸ *Zakon o porezu na premije osiguranja od automobilske odgovornosti i premije kasko osiguranja cestovnih vozila* NN 150/02.

Zakon o posebnom porezu na motorna vozila NN 15/13, 108/13, 115/16.

Vidi više: https://www.porezna-uprava.hr/HR_porezni_sustav/Stranice/naslovna_tablica_psrh.aspx



³⁹ Slika br. 1., Prikaz hrvatskog poreznog sustava.

Jančiev Z, Supić J., Živković D., Hrvatski porezni sustav, Zagreb, Institut za javne financije, 2010., str. 4.

³⁹ Slika br. 1., Jančiev Z, Supić J., Živković D., Hrvatski porezni sustav, Zagreb, Institut za javne financije, 2010., str. 4.

Unatoč činjenici da prihodi ubrani državnim porezima neosporno pretežu svojom izdašnošću u odnosu spram poreznih prihoda lokalnih i područnih razina uprave, županijski porezi predstavljaju neizostavnu sastavnicu poreznog sustava Republike Hrvatske.

Naime, upravo se dodjeljivanjem vlastitih poreznih prihoda lokalnim i/ili područnim razinama vlasti putem oživotvorenja fiskalnog federalizma doprinosi efektivnoj decentralizaciji.

Stvarna nadležnost za uvođenje pojedinih poreznih oblika, povjerena županijama, gradovima i/li općinama, te s istim povezano pravo raspolaganja financijskim sredstvima stečenim ubiranjem istog, omogućava realizaciju procesa decentralizacije.

Svojevrsni *lajtmotiv* Zakona o financiranju jedinica lokalne i regionalne uprave⁴⁰ je prijenos dijela nadležnosti raspolaganja financijskim sredstvima, odnosno provođenje fiskalnog federalizma.⁴¹ Kao što je vidljivo iz Slike br. 1. pod županijskim porezima podrazumijeva se porez na nasljedstva i darove, porez na cestovna motorna vozila, porez na plovila i porez na automate za zabavne igre.⁴² Bitno je navesti, kako ovu skupinu poreza raspisuju županije i kako prihodi od ovih poreza pripadaju županijama.

Odstupanje od prethodno opisanog *modus operandi* po kojem sredstva proizašla ubiranjem pojedinog poreznog oblika predstavljaju prihod određene razine državne ili lokalne vlasti tj. područne uprave ili samouprave, predstavljaju pojedini porezni oblici kojih se sredstva proizašla ubiranjem dijele između državne i lokalne i/ili područne razine vlasti.⁴³

Izneseno se vidi na primjerima podjele fiskalne jurisdikcije pri ubiranju poreza na promet nekretnina i poreza na dohodak.

⁴⁰ Zakon o financiranju jedinica lokalne i regionalne uprave, NN 127/17.

⁴¹ Vidi više: Kesner-Škreb M., Fiskalni federalizam, Financijska teorija i praksa Vol. 33., No. 2., Zagreb, 2009., str. 237.

<http://www.ijf.hr/pojmovnik/federalizam.htm>

⁴² Vidi više: Bajo, A., Fiskalna decentralizacija, u: Katarina Ott, (ur.), Javne financije u Hrvatskoj, Institut za javne financije, Zagreb, 2007., str. 55.-64.

<http://www.ijf.hr/rosen/rosenic/rosenic.pdf>

⁴³ Usporedi: http://www.ijf.hr/porezni_vodic/1-07/1.pdf
Uvod o porezima, str. 5.

Porez na dohodak definira se kao „zajednički porez čiji se prihod dijeli između općina, gradova i županija,“⁴⁴ čiju se specifičnu prirodu u pogledu obilježja „zajedničkog poreza“ može također vidjeti na primjeru prireza porezu na dohodak.

Zakonska regulativa pripisuje pravo implementacije prireza porezu na dohodak, te posljedično i prihod istog fiskalnog instrumenta isključivo lokalnoj razini vlasti. Specifičnost poreza na dohodak kao zajedničkog poreznog oblika ogleda se i u normativnom uređenju prireza porezu na dohodak. Zakonsko rješenje predviđa pravo lokalne jedinice samouprave na uvođenje prireza porezu na dohodak, te posljedično i pravo zadržavanja prihoda istog fiskalnog instrumenta.

2.1.3. Ekološki porezi kao integralni dio fiskalno-pravnog sustava

„Porezne oblike kojima se potencijalno može utjecati na smanjenje ili ograničenje zagađivanja čovjekova okoliša, odnosno s pomoću kojih postoji realna mogućnost utjecaja na zaštitu okoliša, nalazi se kako u skupini neposrednih, tako i u skupini posrednih poreza.“⁴⁵ Među neposrednim porezima treba istaknuti odredbe onih, čije je uvođenje motivirano upravo zaštitom čovjekova okoliša.

Promatrajući prethodno navedene porezne oblike može se uočiti postojanje usporedivih pravnih normi tj. odredbi s zajedničkim *lajtmotivom* uvođenja u vidu zaštite okoliša.

U prvom redu može se uočiti postojanje ekoloških poreza čijim se uvođenjem u zakonodavni okvir unose pravne norme s krajnjim ciljem i potencijalnom mogućnošću utjecaja na proces ubrzane amortizacije investicija u segmentu tehnološko-industrijskih rješenja s ekološki prihvatljivijom tj. umanjenom energetsom potrošnjom nužnom pri proizvodnom procesu. Također je riječ o fiskalno-pravnim normama koje se odnose na tehnološka rješenja s implementiranim auto-kontrolnim mehanizmima negativnog utjecaja na okoliš same proizvodne djelatnosti.

⁴⁴ Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave NN 127/17, 138/20 čl. 5. st. 1.

⁴⁵ Klarer J. i drugi, Sourcebook on Economic Instruments for Environmental Policy Central and Eastern Europe, The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, Szentendre, Hungary, 2000., str. 23.

Uzimajući u obzir navedeno, potrebno je naglasiti kako je uvođenjem u pravni sustav pojedinih, posebice neposrednih ekoloških fiskalno-pravnih instrumenata, moguće znatno unaprijediti ili unazaditi konkretno normiranu proizvodnu djelatnost,⁴⁶ s nesagledivim posljedicama po čovjekov okoliš.

Sukladno definiciji EU/OECD-a⁴⁷ ekološki porez je porezni oblik kod kojeg je „porezna osnovnica navedena u fizičkim jedinicama materije za koju je potvrđen njezin loš utjecaj na okoliš“.⁴⁸

Uzevši u obzir „okoliš kao javno dobro“,⁴⁹ te ekološke poreze kao instrumente koji vode ka poboljšanju, točnije, koji sprječavaju čovjeka u njegovom zagađenju okoliša i pridonose održivom razvoju⁵⁰ nameće se zaključak o nužnoj ulozi ekološke politike tj. politike zaštite okoliša kao neizostavne sastavnice državne i međunarodne politike.

Stoga bi u duhu prethodno navedenog, nacionalne i nadnacionalne politike tj. međunarodni politički subjekti trebali pridavati veću pozornost zaštiti ekološkog sustava. Predmetnom zaštitom u širom smislu riječi, a koja podrazumijeva i zaštitu bioraznolikosti te implementaciju načela održivog razvoja, politički subjekti omogućavaju postizanje pozitivne globalne ekološke ravnoteže.⁵¹

⁴⁶ Djelatnosti koje uvođenjem ekoloških fiskalno-pravnih instrumenata, potencijalno mogu biti unaprijeđene ili unazađene pripadaju strateški važnim djelatnostima, te su od značajnog i/ili egzistencijalno bitnog učinka po društvo u cjelini. Riječ je o proizvodnim djelatnostima poput poljodjelstva i stočarstva, šumarstvo, rudarstva, nuklearna energija i drugim usporedivim djelatnostima.

⁴⁷ Usporedi: Economic instruments for pollution control and natural resources management in OECD countries: A survey, Environment directorate, 1999.

⁴⁸ Šinković Z., Ekološki porezi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 50, No. 4, Split, 2013. str. 957.

⁴⁹ Horst S., Environmental Quality as a Public Good. In: Economics of the Environment. Springer, Berlin, Heidelberg, 2008.

https://doi.org/10.1007/978-3-540-73707-0_5

Vidi više: Lafferty, W. M., Meadowcroft, J., Implementing Sustainable Development. Strategies and Initiatives in High Consumption Societies, New York, New York, Oxford University Press, 2000.

⁵⁰ Usporedi: Rogers P., Boyd J., Boyd K., An introduction to sustainable development, Earthscan, New York, New York, 2008.

⁵¹ Usporedi: Our Common Future, The World Commission on Environment and Development, Oxford University Press, Oxford, 1991.

Daljnijm sužavanjem fokusa na smjer djelovanja političkih subjekata i pripadajućih doktrina, u području zaštite okoliša, uočavamo kako postizanje pozitivne globalne ekološke ravnoteže podrazumijeva dužnost i odgovornost „suvremene politike zaštite okoliša u ostvarivanju ciljeva održivog gospodarskog razvoja, zaštite ekosustava, očuvanje bioraznolikosti i globalne ekološke ravnoteže jer znademo da je čovjekov okoliš javno dobro.“⁵² *Acquis communautaire* predviđa podjelu ekoloških poreza na četiri temeljne skupne odnosno poreze na energente, transport, zagađenje i prirodne izvore.⁵³

Pristupanjem pojedine države članice Europskoj uniji, u potpunosti se preuzima ovakav teorijski pristup oporezivanja u području zaštite okoliša. EU teži ka harmonizaciji oporezivanja u području zaštite okoliša, a čemu je očit primjer gotovo u potpunosti usklađen pristup zemalja članica oporezivanju motornih vozila utemeljen s obzirom na mjerljivu količinu emisija⁵⁴ ugljičnog dioksida.⁵⁵

Premda Republika Hrvatska, kao i ostale zemlje članica EU, nastoji doseći što viši stupanj harmoniziranosti vlastitog nacionalnog zakonodavstva s *acquis communautaire*, dio suvereniteta u području poreznog instrumentarija u kontekstu zaštite okoliša i nadalje je pretežito pridržan nacionalnom zakonodavcu.

Ovaj vid samostalnosti pri donošenju predmetnih fiskalno-pravnih oblika tek se sporadično ograničava pojedinim smjernicama ili naputcima Europskih tijela u području zajedničke politike zaštite okoliša.

⁵² Šinković Z., Ekološki porezi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 50., No. 4., Split, 2013., str. 953.-976.

⁵³ Usporedi: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Environmental_tax_statistics

⁵⁴ Posebni porez na motorna vozila „utvrđuje se na temelju emisije ugljičnog dioksida (CO₂) izražene u gramima po kilometru, prodajne cijene motornog vozila, snage motora u kilovatima, obujma motora u kubičnim centimetrima i razine emisije ispušnih plinova.“

<https://carina.gov.hr/pristup-informacijama/propisi-i-sporazumi/trosarinsko-postupanje/trosarinsko-oporezivanje-opce-informacije/posebni-porez-na-motorna-vozila-3714/3714>

Usporedi: Zakon o posebnom porezu na motorna vozila NN 15/13, 108/13, 115/16, 127/17, 121/19.

⁵⁵ Usporedi: Šinković, Z., Ekološki porezi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 50., No. 4., Split, 2013. str. 954. i dalje str. 973.

Vidi opširnije: Pawlowski A., Sustainable development as a civilizational revolution, Taylor & Francis group, London, 2011.

2.1.4. Ciljevi oporezivanja

Ciljevi oporezivanja dijele se na fiskalne i nefiskalne ciljeve.

Fiskalni ciljevi oporezivanja u širem smislu riječi označavaju „osiguravanje ili dovoljno formiranje neophodnih sredstava za financiranje javnih rashoda neke države. Javni rashodi se primarno odnose na očuvanje državne sigurnosti, obrane, održavanje reda, za funkcioniranje pravosudnih institucija, obrazovanje, za održavanje diplomatskih predstavništava u inozemstvu itd.“⁵⁶

Stoga se može zaključiti da se temeljna svrha oporezivanja, odnosno ubiranja financijskih sredstava za potrebe financiranja javnih rashoda ostvaruje temeljem fiskalnih ciljeva oporezivanja.

Govoreći o porezima, kao o jednom od financijsko-pravnih instrumenta, možemo zaključiti kako je njihov cilj prvenstveno fiskalne naravi, onda kada je povod njihova uvođenja u određeni fiskalno-pravni sustav, poglavito ili isključivo prikupljanje financijskih sredstava nužnih za financiranje rashoda, kojima se zadovoljavaju javne potrebe iz nadležnosti središnje države ili lokalnih, te područnih razina vlasti.⁵⁷

Uz prethodno opisane fiskalne ciljeve, od važnosti su i nefiskalni ciljevi oporezivanja. Zajedničko obilježje svih nefiskalnih ciljevi oporezivanja jest izostanak neposredne povezanosti poreznog oblika s nefiskalnim ciljem i konačnog fiskalnog učinka ispunjenog ubiranjem porezne obveze,⁵⁸ Pojavni oblici poreza s nefiskalnim ciljem su raznoliki, te se kreću od ekonomskih, zdravstvenih i socijalnih, do ciljeva iz područja demografske i pronatalitetne politike.⁵⁹

⁵⁶ Dautbašić, I., *Finansije i finansijsko pravo*, Sarajevo Magistrat, Sarajevo, 2004., str. 109.

⁵⁷ U kontekstu navedenoga, bitno je naglasiti kako je decentralizacija fiskalne jurisdikcije temeljno načelo fiskalnog federalizma, te predstavlja jednu od pretpostavki efektivne realizacije načela decentralizacije.

⁵⁸ Vidi više: Šimurina, N., Šimović, H., Mihelja Žaja, M., Primorac, M., *Javne financije u Hrvatskoj*, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2012.

⁵⁹ Usporedi: Šimurina, N., Dražić Lutilsky, I., Barbić, D., Kostić D., *Osnove porezne pismenosti*. Narodne novine, Zagreb, 2018.

Konačni cilj i svrha postojanja nefiskalnih ciljeva oporezivanja izražen je kroz postizanje određenog društveno-socijalnog učinka tj. utjecaj na ponašanje pojedine ciljane skupine poreznih obveznika.

Polazeći od tzv. „negacijskog pristupa" u definiciji određenog pojma može se zaključiti kako su nefiskalni ciljevi svi ostali ciljevi koji se ne smatraju fiskalnim. Bitno je spomenuti ekonomske ciljeve, kojima se utječe na kretanja u gospodarstvu, te socijalne ciljeve koji se prvenstveno svode na smanjivanje razlike u materijalnom položaju poreznih obveznika.⁶⁰

Premda digresija, želja je navesti tzv. „porez na grijeh"⁶¹ kao primjer objedinjavanja fiskalnih i nefiskalnih ciljeva oporezivanja u jednom⁶² (istom) fiskalno-pravnom instrumentu. Uzevši za primjer oporezivanje duhanskih proizvoda, može se uočiti „stapanje“ nefiskalnog cilja osujećivanja uporabe duhanskih proizvoda zbog njihovih štetnih posljedica po zdravlje aktivnih i/ili pasivnih konzumenata, te fiskalnog cilja⁶³ ubiranja financijskih sredstava u korist državnog proračuna, kao posljedice porezne obveze oporezivanja poreznog dobra, tj. duhanskih proizvoda.

⁶⁰ Usporedi: Jelčić Ba., Porezi Opći dio, Visoka poslovna škola Libertas, Zagreb, 2011.

Vidi opširnije: Šimurina, N., Šimović, H., Mihelja Žaja, M., Primorac, M., Javne financije u Hrvatskoj, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2012.

⁶¹ Porez na grijeh možemo definirati kao porezni oblik s nefiskalnim ciljem osujećivanja određenog djelovanja pojedinaca ili skupine pojedinaca, koje (činjenje ili propuštanje) uzrokuju neposredno i/ili posredno štetne posljedice po društvo kao cjelinu.

Definiciju, no i moralnu dvojbu počesto vezanu uz pojam poreza na grijeh navodi autor: Lorenzi Peter definirajući porez na grijeh kao: „Porez (koji predstavlja) negativnu posljedicu primijenjena na (konkretno) djelovanje. Oporezivanje predstavlja kaznu. Porezi na grijeh, iako kažnjavaju, nisu nužno prohibitivne naravi, jer se naplaćuju na neelastičnu potražnju uzrokovanu ugodnošću, društveno-socijalnom prihvatljivošću ili ovisnošću o određenoj supstanci – poreznom dobru. U terminologiji upravljanja ponašanjem kažnjava se ponašanje, a ne osoba. Pojavljuju se praktična i filozofska pitanja. Tko odlučuje što je grijeh?“

Opširnije: Lorenzi P., Sin taxes, Society Vol. 41., No. 3., Loyola University Maryland, Baltimore, Maryland, United States, 2004. str. 59-65.

⁶² Primjer koji navodimo, te poruku i pitanje koje postavljamo na kraju paragrafa, se odnosi na pojedine – izdvojene tj. sporadične slučajeve (fiskalno-pravne oblike), te ne aludira na isključivi i/ili univerzalni pristup, tj. stav autora disertacije spram nefiskalnih ciljeva oporezivanja niti „poreza na grijeh“.

⁶³ U predmetnom slučaju „fiskalni cilj“ možemo interpretirati kao element ovog poreznog oblika ili „pozitivni nus-proizvod“ koji se manifestira pri ubiranju fiskalnih davanja.

Kao i kod većine poreznih oblika, nenamjenski karakter obilježje je i fiskalnog nameta na duhanske proizvode, te ostaje otvoreno pitanje o primatu nefiskalnog i fiskalnog cilja ovog, još uvijek smatranog „poreza na grijeh“, izdašnog proračunskog prihoda.

Željeni, te svakako opravdani ciljevi oporezivanja u vidu promjene postojećeg stanja mogu se postići jedino putem niza usklađenih aktivnosti te time i ispuniti svoju svrhu.⁶⁴

Govoreći općenito, no i primjenjujući na svaki konkretni porezni oblik (shodno tomu i ekološke poreze), već u procesu idejnog stvaranja određenog fiskalnog instrumenta mora se, uvjetovano krajnjim željenim učincima predmetnog, uzeti u obzir sadržaj koji se želi postići, vremenski i prostorno uvjetovanu dimenziju ciljanog i u realitetu ostvarivog konačnog cilja, kao i stupanj važnosti odnosno bitnosti željenog učinka.

Sažeto rečeno, pri stvaranju određenog poreznog oblika mora se uzeti u obzir stupanj prioriteta predmetnog cilja unutar cjelokupnog fiskalno-pravnog sustava. Učestala je pojava izjednačavanja željenog cilja oporezivanja te konačnog učinka istog, što je u svojoj biti pogrešno, jer poistovjećuje cilj i tezu s konkluzijom, odnosno prejudicira bezuvjetno ostvarenje učinka.

Opisani je pristup nelogičan, jer neutemeljeno i neopravdano zauzima stav o mogućem, potencijalnom ostvarenju vlastitog, željenog cilja kao *ipso facto* činjenice, kojoj pridaje obilježje *pro futuro* datosti. Naime, željeni se učinak oporezivanja ne mora nužno i ostvariti, što se nerijetko u praktičnoj provedbi pokazuje kao realitet.

Stoga se može zaključiti da je u samoj osnovi problema, već na teorijskoj razini, pogrešno izjednačavati ciljeve s postignutim učincima oporezivanja, što nužno uvjetuje i praktičnu provedbu istog načina razmišljanja. Ukoliko se ne bi prihvatili, prethodno opisani, logički tijek misli i zaključivanja, došlo bi se do daljnje konkluzije o apsolutnoj izvjesnosti ostvarenja svakog željenog cilja.

⁶⁴ Vidi: Pintarić, S., Ciljevi i ekonomska politika, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 1986., Vol. 3-4, str. 378-416.

Utopijski gledano, to jest ideal kojemu valja težiti, no isti nije sukladan realitetu, te jedino može predstavljati gubitak sposobnosti za logični, razumom vođeni, tijek misli i djelovanja ili manifestaciju taštine onoga koji opisano tvrdi. Svaka utopija donosi tek iluzorni idealizam i prividnu sigurnost „raja na zemlji“.

Ideja koja je priželjkivana već u 16. stoljeću književnim izričajem Thomasa Morea,⁶⁵ za svoje postojanje nužno biva održavanom moralno izopačenim Orwellovim „Ministarstvom istine,“⁶⁶ no u konačnici i dalje ostaje utopijom, izvan dosega realiteta. Tek je pitanje vremenske „točke“ neizbježnog susreta s vremenitom stvarnošću. Također je važno napomenuti kako pojedini učinci oporezivanja nastaju bez da ih je itko definirao kao cilj kojemu treba težiti, no takav razvoj događaja, uobičajeno uvjetovan nepredvidivim okolnostima, predstavlja tek iznimku od pravila.

2.2. Teorijski pristupi i modeli/oblici ekoloških poreza

Krajem dvadesetog stoljeća, dakle u tzv. postindustrijsko doba⁶⁷ dolazi do nagle ekspanzije trendova u području zaštite okoliša, kako s teorijsko-znanstvene, tako i iz praktične perspektive.

Naime, progresivno rastuće zagađivanje okoliša u svim pojavnim vidovima istoga odnosno, socijalnog, prirodnog i okoliša stvorenog aktivnom i svjesnom ljudskom djelatnošću,⁶⁸ dovelo

⁶⁵ Opširnije: More T., *Utopia*, Cassell & Company, 1901.

⁶⁶ Opširnije: Orwell G., *The Complete Novels of George Orwell, Nineteen Eighty-Four*, Penguin Classics, 2009.

⁶⁷ Kovanicu „postindustrijsko doba“ eng. „post industrial era“ po prvi puta upotrebljava sociolog Daniel Bell, u svome djelu naslova eng. „*The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*“. Značenje ovog izraza možemo sažeti na označavanje vremenskog razdoblja koje je uslijedilo nakon posljednje industrijske revolucije, razdoblje pretežito tercijarnih (npr. uslužnih) djelatnosti, te ekonomskog blagostanja. Važno je također napomenuti kako predmetna kovanica, osim vremenske komponente, podrazumijeva i geografsko uvjetovanu datost element. Naime, ona označava određeno vremensko razdoblje društva koje je razvijeno iznad/do spomenute razine ekonomskog blagostanja.

Vidi opširnije: Bell D., *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*, Basic Books, New York, 1976.

⁶⁸ Pod pojmom „socijalni okoliš“ podrazumijevaju se: institucije kulturoloških, ekonomskih, društvenih i državnih aspekata, pod pojmom „prirodni okoliš“ podrazumijevaju se: biljni i životinjski svijet, tlo, voda i zrak pod pojmom „okoliš stvoren svjesnom djelatnošću čovjeka“ podrazumijeva ju se: stambene i gospodarske zgrade, tvornice, prometni putovi, strojevi, vozila i sl.

Usporedi: Šinković, Z., *Ekološki porezi*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 50., No. 4., Split, 2013.

je do revidiranja opće prihvaćene metodike zaštite okoliša te usmjerilo rad znanstvene i stručne zajednice prema jednoj drugačijoj, novijoj, paradigmi zaštite okoliša.

Riječ je o pojavi multi-disciplinarnog karaktera, ciljem istovjetnih, no obzirom na sredstva ostvarenja različitih, suvremenih kretanja u domeni zaštite okoliša. Navedena osuvremenjena paradigma zaštite okoliša utemeljena je na empirijski opravdanom filozofskom stajalištu⁶⁹ kako su ljudi „zemlju u jednom trenutku „posudili od svojih potomaka, a ne naslijedili od svojih predaka,“⁷⁰ a čije je početna točka i ujedno krajnja intencija očuvanje okoliša.

Ista objedinjuje načelo održivog razvoja s implementacijom ekoloških fiskalno-pravnih instrumenata u fiskalno-pravni sustav, te dovodi do suvremenog pristupa zaštite okoliša s tri osnovna cilja:

1. „Zaštita pojedinih ekosustava i trajno očuvanje izvornosti te raznolikosti prirodnih Zajednica u njihovoj cijelosti – to jest zaštita i očuvanje kakvoće žive i nežive prirode,
2. Zaštita i racionalno korištenje prirodnih izvora kao što su zrak, voda i zemljište, te postizanje njihove ekološke stabilnosti,
3. Zaštita od štetnih utjecaja, očuvanje i obnavljanje kulturnih i estetskih vrijednosti krajolika.“⁷¹

⁶⁹ Moralnu utemeljenost obveze prema nadolazećim pokoljenjima vidimo u tradicionalnoj indijanskoj poslovice „Čuvajmo Zemlju i prirodu na njoj jer ih nismo naslijedili od svojih djedova i očeva, nego smo ih posudili od svojih potomaka!“

Navedena poslovice pripisuje se poglavici Indijanskog plemena Hunkpapa Sioux Biku Koji Sjedi (Tatanka-Iyotanka), koji je ponajviše ostao zapamćen kao ujedinitelj Indijanskih plemena Sijuksa, Arapaha i Šajena i pobjedonosni vojskovođa u bitci na Little Bighornu 25. lipnja 1876.

Vidi: <https://www.lib.umich.edu/online-exhibits/exhibits/show/great-native-american-chiefs/group-of-native-american-chief/chief--sitting-bull--aka-tatan>

<https://www.britannica.com/biography/Sitting-Bull>

Opširnije: Lehman T., *Bloodshed at Little Bighorn: Sitting Bull, Custer, and the destinies of nation*. Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2010.

Philbrick N., *The Last Stand: Custer, Sitting Bull and the Battle of the Little Bighorn*. New York, Viking, 2010.

Usporedi: Lazibat P., *Poznavanje robe i upravljanje kvalitetom*, Sinenergija, Zagreb, 2005.

⁷⁰ Šinković Z., *Ekološki porezi*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 50., No. 4., Split, 2013., str. 955.

⁷¹ Lončarić-Horvat, O. et al., *Pravo okoliša*, Organizator i Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja Republike Hrvatske, Zagreb, 2003. (J. Omejec, poglavlje: Uvodna i osnovna pitanja prava okoliša) str. 32.-33.

Navedeni ciljevi karakteristični za suvremeni pristup zaštite okoliša nedvojbeno upućuju na zaključak o važnosti doktrine održivog razvoja kao jednog od temeljnih načela cjelokupnog sustava zaštite okoliša.

Stoga promatrajući problem s čisto ekološkog stajališta, može se također zaključiti da se i sam održiv razvoj temelji na zaštiti i očuvanju osnovnih prirodnih elementa, shvaćenih kao sastavnica ekološkog sustava, te sprječavanju negativnih posljedica ljudskog djelovanja na iste.

Smatra se bitnim napomenuti kako pristup zaštiti okoliša utemeljen na načelima održivog razvoja ne usvaja primarno globalno-strukturalni pristup, već se temelji na ekološki prihvatljivom *modus operandi et vivendi* primijenjenom na segmentnim ekološkim sustavima koji zbirno čine cjelinu, odnosno ekološki sustav u punom smislu riječi.

Drugim riječima rečeno, pristup zaštiti okoliša i implementaciji održivog razvoja, u svojem pozitivnom i negativnom smislu riječi, polazi od implementacije na paralelnim i usporedivim segmentima na mikrorazini, te se u konačnici ostvaruje na globalnoj, odnosno makrorazini.

Jedna je od najznačajnijih karakteristika suvremenog pristupa zaštiti okoliša jest uporaba fiskalnih i fiskalno-pravnih instrumenata s ciljem djelatne zaštite ekološkog sustava. Uvid u temeljnu podjelu ekoloških poreza, sukladno *acquis communautaire*, dovodi do prepoznavanja tri temeljne kategorije ekoloških poreza, u kontekstu Europske unije,⁷² odnosno do podjele fiskalno-pravnih instrumenata na području zaštite okoliša na:

1. „Poreze na energente,
2. Poreze na transport, te
3. Poreze na zagađenje i prirodne izvore.“⁷³

⁷² Vidi više: Pîrvu D., Clipici E., Perspectives of the Environmental Taxes Evolution in the European Union, The Romanian Economic Journal, No. 38., December, 2012., str. 147.-161.

⁷³ Vidi više: Šinković Z., Ekološki porezi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 50., No. 4., Split, 2013. str. 958.

Može se zaključiti kako je riječ o svojevrsnoj „reakciji na vlastitu akciju“, odnosno o zakašnjelom rezultatu buđenja svijesti o važnosti očuvanja cjelokupnog ekološkog sustava za samo-opstanak čovjeka (u smislu ljudskog društva i same biološke vrste). Obzirom na jasne i gotovo opipljive posljedice nesavjesnog i nepromišljenog zagađivanja okoliša te neplanske eksploatacije neobnovljivih izvora energije u vrijeme industrijskih revolucija, zaštita okoliša u vidu uređenog i planiranog multidisciplinarnog sustava, postala je nužnost.

Zakonodavni okvir Republike Hrvatske prepoznaje posebne poreze, kao zasebne tj. specifične porezne oblike.⁷⁴ Prvenstveno je tu riječ o posebnom porezu na motorna vozila, te posebnom porezu na kavu i bezalkoholna pića, koje temeljem zajedničkih obilježjima svrstavamo u zasebnu skupinu fiskalno-pravnih instrumenata.⁷⁵

Zajednički sustav trošarina za sve članice Europske unije uveden je 1993. godine.⁷⁶

Navedeni „zajednički sustav trošarina“ na području Europske unije svoj pravni temelj nalazi u članku 93. Ugovora o osnivanju Europske unije,⁷⁷ te više puta mijenjanom temeljnom harmonizacijskom dokumentu trošarinskog sustava Europske unije, Smjernicom 92/12/EEZ.⁷⁸ Navedenim dokumentom Europska Unija harmonizirala je oporezivanje,

⁷⁴ „Trošarine i posebni porezi su neizravni porezi kojima se oporezuje promet, odnosno potrošnja pojedinačnih proizvoda te se smatraju jednim od najstarijih poreznih oblika i jedan su od najznačajnijih fiskalnih prihoda.“ <https://carina.gov.hr/pristup-informacijama/propisi-i-sporazumi/trosarinsko-postupanje/trosarinsko-oporezivanje-opce-informacije/uvod/3697>

Posebnim se porezima tj. trošarinama (ili akcizama) oporezuje promet pojedinih dobara, primjenjujući metodu utvrđivanja porezne obveze po jedinici mjere oporezivanog dobra. Posebni porezi uvode se u svrhu ostvarenja nefiskalnih i fiskalnih ciljeva. Dok se nefiskalni ciljevi ogledaju u nastojanju ostvarenja socijalnih, ekoloških i drugih društvenih učinaka, poticaj za njihovo uvođenje u pogledu fiskalnog cilja ogleda se u jednostavnosti, isplativosti, te izdašnosti njihova ubiranja.

Usporedi: Kesner-Škreb M., Kuliš D., Porezni vodič za građane, Institut za javne financije, Zagreb, 2010. str. 63 i dalje, str. 133.

⁷⁵ Od 1. studenog 1999. posebnim su se poreznim oblikom oporezivali luksuzni proizvodi, no ovaj je porezni prestao biti na snazi od 1. siječnja 2013. godine temeljem Zakona o prestanku važenja Zakona o posebnom porezu na luksuzne proizvode.

Vidi više: Zakon o prestanku važenja zakona o posebnom porezu na luksuzne proizvode NN 143/12.

Zakon o posebnom porezu na luksuzne proizvode NN 105/99, 114/01 i 136/02.

Pravilnik o posebnom porezu na luksuzne proizvode NN 112/99., 119/01., 25/09., 26/09., 27/09. i 73/09.

⁷⁶ Organisation for Economic Co - operation and Development: Consumption Tax Trends 2008 VAT/GST and Excise Rates, Trends and Administration issues, OECD, Pariz, 2008., str. 8.

⁷⁷ Consolidated Version of the Treaty establishing the European community, Official Journal of the European Communities C 32- 5/69, 24. 12. 2002.

⁷⁸ Council Directive 92/12/EEC od 25. 2. 1992. (General arrangements for products subject to excise duty and on the holding, movement products).

Predmetna smjernica je višekratno revidirana, u pogledu izmjena i nadopuna. Prateći kronološki tijek navodimo slijedeće: Council Directive 92/108/EEC 14. 12. 1992.; Council Directive 94/74/EC 22. 12. 1994.; Council

odnosno fiskalno-pravni trošarinski sustav, alkoholnih proizvoda i piva, duhanskih proizvoda i mineralnih ulja. Navedena harmonizacija trošarina od 2004. godine proširena je na područje oporezivanja energenata u vidu prirodnog plina, koksa i električne energije kao poreznih dobara.⁷⁹

Kao primarnu prednost propisivanja fiskalnih nameta u vidu trošarina, s obzirom na predmetna porezna dobra, spram alternativnih fiskalno-pravnih tj. poreznih instrumenata prepoznajemo jednostavnost ubiranja, manji broj poreznih obveznika te relativno visoka izdašnost,⁸⁰ što posljedično pospješuje ostvarivanje fiskalnih i nefiskalnih ciljeva.

Ukoliko se analizira srž posebnih poreza,⁸¹ doći će se do jasnog zaključka o meritumu ovog zasebnog fiskalno-pravnog instrumenta.

Directive 96/99/EC 30. 12. 1996.; Council Directive 2000/44/EC 1. 7 2004.; Council Directive 2000/47/EC 31. 7. 2004.; Council Directive 2004/106/EC 24. 12. 2004.

⁷⁹ Usporedi: <http://www.ijf.hr/trosarine/uvod.pdf>

⁸⁰ Institut za javne financije: Porezni vodič za građane: Posebni porezi- trošarine, Zagreb, 2010., str. 63.

⁸¹ Pojam: posebni porezi predstavlja nomotehnički sinonim za trošarine odnosno akcize. Mišljenje autora ovog rada jest da je jezični izričaj koji se rabi u predmetnom slučaju, svojevrsno „nezahvalno“ rješenje, iz razloga što u praktičnoj provedbi, osobe koje nisu pravne i/ili ekonomske naobrazbe, mogu zamijeniti iste za porez u punom smislu riječi. Naime, trošarine kao fiskalno-pravni instrument, ne umanjujući njihovo značenje i vrijednost. unutar fiskalnog sustava pojedine države i/ili lokalne i područne, regionalne jedinice samouprave (u smislu fiskalnog federalizma) nisu porezi u punom smislu te riječi.

Trošarine ili akcize jedan su od najstarijih fiskalno-pravnih instrumenata koji se počelo razvijati u 16. stoljeću Nizozemskoj u vidu posebnog poreza (koji se nazivao excijsen), a kojim su oporezovani pojedini proizvodi poput piva, šećeri, soli, alkoholna pića, i sl.

Na razliku od poreza s uobičajenom karakteristikom opće primijene, uz postojanje izuzetaka koji su tek odstupanja od općeg pravila, trošarine će se unatoč povijesnom razvitku i danas zadržati kao fiskalni instrumenti s namjenskom svrhom tj. ciljem ostvarenja fiskalnih i nefiskalnih učinaka oporezivanjem pojedinih, sadržajno determiniranih, poreznih dobara. Prilikom izračuna poreznih obaveza posebnih poreznih elemenata, tj. trošarina koristi se metoda izračuna se po jedinici mjere proizvoda (kilogramu, litri, komadu i sl.), ili u specifičnom postotku prodajne cijene. Trošarine se implementiraju s namjerom kreiranja fiskalnih i nefiskalnih ciljeva oporezivanja (u većini slučajeva radi se o socijalnim, zdravstvenim i/li ekološkim ciljevima oporezivanja), te u komparirajući trošarine s poreznim oblicima u potpunom razumijevanju može se izvesti zaključak kako su glavne prednosti trošarinskih poreznih oblika jednostavnost ubiranja, mali broj poreznih obveznika, kao i konstatacija da financijska sredstva sakupljena specifičnih poreznih oblika predstavlja jedan od najvažnijih fiskalnih prihoda.

Oporezivanje trošarinama osobito je važno pri govoru o financijsko-pravnoj zaštiti okoliša. Naime nametanjem trošarina na pojedine „proizvodne ili potrošne aktivnosti zapravo predstavlja internalizaciju negativnih vanjskih učinaka. Na taj se način trošarine mogu upotrijebiti da bi se ispravljala neučinkovita upotreba resursa.“ Kao primjer navodimo trošarina na benzin i/ili vozila. Zbog negativnih vanjske učinaka kao posljedica korištenja motornih strojeva s tehnologijom unutarnjeg izgaranja, odnosno zagađenja okoliša pri emisiji plinova kao posljedice uporabe mineralnih ulja u vidu zagađenja tla, zraka i/li vodnih dobara, te stvaranja zagađenja bukom, uvode se trošarine s ciljem prikupljanja financijskih sredstava za pokriće troškova ublažavanja navedenih oblika zagađenja.

„Trošarina na benzin ili na vozila može se promatrati i kao oblik naknade za učinjenu uslugu. Tako se trošarina na benzin može smatrati aproksimacijom naknade za korištenje cesta. Iz tako prikupljenog novca održavaju se

Posebno se porezima oporezuje promet određenih dobara, sa specifičnim načinom određivanja porezne osnovice po jedinici mjere konkretno oporezivanog dobra.⁸² Iznos porezne obveze dobiva se razrezom iste na temelju porezne osnovice utvrđene prethodno opisanim načinom, za porezne obveznike koji će se u prvom redu sastojati od proizvođača (kod govora o trošarinama) ili uvoznika (u kojem slučaju pretpostavljaju se carine kao odgovarajući fiskalno-pravni instrument).

Razlozi zbog kojih se predmetni fiskalni instrumenti uvode su mnogobrojni te različitog karaktera. Analogno porezima u punom tj. užem smislu riječi, primarni razlog i svrha propisivanja predstavlja postizanje određenih željenih učinaka oporezivanja, odnosno ispunjenje pojedinih fiskalnih i/ili nefiskalnih ciljeva.

Pri govoru o nefiskalnim ciljevima, isti mogu biti raznoliki, poput: socijalnih, zdravstvenih ili ekoloških ciljeva, preventivnog ili sanacijskog karaktera. Neosporiva je važnost nefiskalnih ciljeva, kao konačnog željenog cilja i svrhe uvođenja pojedinih fiskalnih instrumenta. Njihovi se konkretni rezultati, putem primarno preventivnog djelovanja, u pravilu realiziraju kroz duže razdoblje.⁸³

No istovremeno je u suvremenom svijetu učestalo, u smislu povoda uvođenja konkretnog fiskalnog instrumenta, u predmetnoj raspravi, posebnog poreza tj. trošarine, uvođenje fiskalno-pravnih instrumenata s primarno fiskalnim ciljevima.

Počesto se unutar fiskalnih sustava nalaze porezi, trošarine i/ili carine koji su formalno nefiskalnog karaktera, dok je u realitetu njihov sadržaj tj. meritum fiskalne naravi.

ceste pa putnici imaju bolju prijevoznu uslugu.“

Kesner-Škreb, M., Trošarine, Financijska praksa, Vol. 23., br. 6., Zagreb, 1999., str. 765.-767.

Vidi više: Musgrave, R., Musgrave, P., Javne financije u teoriji i praksi, Institut za javne financije, Zagreb, 1993. Parthasarathi, S., Tax Policy Handbook, , International Monetary Fund., Washington, 1995., Chapter: Special topics, S. McCarten, W., Stotsky, J. str. 237.-271.

Republika Hrvatska Ministarstvo financija, ur. mr. Martina Dalić, Godišnje izvješće Ministarstva financija za 1998. godinu, Ministarstvo financija Republike Hrvatske., Zagreb, 1999.

⁸² Riječ je o načinu oporezivanja koji izračun porezne osnovice temelji na mjeri ili jedinici poreznog dobra. Pod mjerom ili jedinicom poreznog dobra pretpostavljamo npr. kilogram, litra, komad i druge usporedive mjerni odnosno količinske jedinice.

⁸³ Autor disertacije pod izričajem „kroz duže razdoblje“ podrazumijeva protok vremena od uvođenja određenog fiskalnog instrumenta do potencijalne realizacije željenog cilja tj. svrhe konkretnog instrumenta.

Drugim riječima, povod uvođenja predmetnih fiskalnih instrumenata, unatoč formalnoj nefiskalnoj naravi, ogleda se u ostvarenju fiskalnih ciljeva, kao ciljeva i svrhe od primarnog značaja.

Ovakva ambivalentnost temeljnih ciljeva i (ne)formalnih opravdanja za postojanje pojedinog financijsko-pravnog instrumenta može i mora dovesti do preispitivanja moralnog legitimiteta samog pravnog i zakonodavnog sustava, no ne smiju se zapostaviti niti stvarne potrebe za financijskim sredstvima nužnim u ostvarenju javnih interesa.

2.2.1. Oblici ekoloških poreza

U skladu s navedenom podjelom⁸⁴ ekoloških poreza sukladno *acquis communautaire* kako je iznosi Šinković, u osnovnim će se crtama iznijeti pojedine ekološke porezne oblike za svaku od triju navedenih kategorija.

2.2.1.1. Porezi na energente

Prvu kategoriju, preciznije govoreći skupinu ekoloških poreza predstavljaju porezi na energente. Fiskalnim instrumentima, koje se naziva zajedničkim nazivom porezima na energente, prvenstveno označavamo porezne oblike čiji je predmet oporezivanja konkretno dobro s gospodarsko-tržišnom svrhom u području proizvodnje, distribucije ili trgovine energijske vrijednosti.

Stoga će se kao stožerne porezne oblike ove porezne skupine prvenstveno prepoznati poreze na motorna goriva i mineralna ulja s usporedivom tržišno gospodarskom uporabnom svrhom,

⁸⁴ Vidi infa str. 19.

Vidi više: Šinković Z., Ekološki porezi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 50., No. 4., Split, Šinković, str. 953.-976.

poput naftnih derivata, benzinskog i/ili dizelskog goriva, „plavog dizela“⁸⁵ odnosno loživog ulja. Također se porezom na energente smatra oporezivanje prirodnog plina, električne energije i petroleja.

Kao ogledni primjer uređenosti slobodnog tržišta ekološkim fiskalno-pravnim instrumentima može se iznijeti pravna regulacija ovog oblika ekoloških poreza u EU.

Prilikom plaćanja poreza na električnu energiju i energente, sva mineralna ulja koja se koriste i/ili predstavljaju osnovnu gospodarsku sirovinu za proizvodnju goriva namijenjenog grijanju moraju biti obojena crvenom bojom. Pravna osoba koja proizvod stavlja na tržište dužna je opisati oznaku⁸⁶ istaknuti na način vidljiv golim okom. Navedeni proizvodi tj. energenti, moraju sadržavati indikator C.I. Solvent Yellow 124 i etil-4 u opsegu od 6,0 mg/l do 9,0 mg/l. Porezi na zemni plin i električnu energiju plaćaju se po načelu „preuzete količine“.

Na slobodnom tržištu navedeno načelo plaćanja,⁸⁷ konkretno se ostvaruje plaćanjem porezne obveze po preuzetoj količini⁸⁸ određenog energenta uvezenoj iz druge države članice EU u svrhu vlastite potrošnje, po isporučenoj količini energenta krajnjem kupcu u drugoj državi članici, isporučenoj količini energenta namijenjenog izvozu, po proizvedenoj količini istog za vlastitu potrošnju, te po potrošenoj količini predmetnog energenta.

⁸⁵ Pod pojmom „plavog dizela“ dizelsko gorivo, čija je isključiva svrha namijene ograničena na gospodarsku upotrebu u poljoprivredi i ribarstvu. Kao energent s zakonski definiranom svrhom upotrebe, gorivo pod nazivom plavi dizel, uživa zasebni pravni status, a koji se ogleda u sniženom poreznom i trošarinskom opterećenju. Predmetno gorivo biva označeno indikatorom, obojeno plavom bojom, te dobiva specifičnu tarifnu oznaku. Pravni status plavog dizela odnosno goriva za poljoprivredu i ribarstvo, definiran je Zakonom o trošarinama NN 106/18, 121/19, te pobliže uređen Pravilnikom o primjeni Zakona o trošarinama NN 1/2019, koji se odnosi na plavi dizel za namjene u poljoprivredi, ribolovu, akvakulturi te na povrat plaćene trošarine na bezolovni motorni benzin za namjene u ribolovu.

⁸⁶ Pod riječju oznaka, ovdje podrazumijevamo obojenost pakiranja proizvoda crvenom bojom.

⁸⁷ Načelo „preuzeta količina energenta“ podrazumijeva primjenu načela obračuna porezne obveze po jedinici mjere (predmetnog) poreznog dobra.

⁸⁸ Trošarine, odnosno posebni porezi kojima se oporezuju pojedine vrste i/ili skupine proizvoda, fiskalno-pravni je oblik za koji se porezna tj. trošarinska obveza obračunava u apsolutnom iznosu tj. po jedinici mjere predmetnog poreznog/trošarinskog dobra (primjerice, po kilogramu, litri ili komadu predmetnog proizvoda). Usporedi: Kesner-Škreb M., Kuliš D., Porezni vodič za građane, Institut za javne financije, Zagreb, 2010., str. 63. i str. 164.

Vidi više: Bejaković, P., Razvoj trošarina u Hrvatskoj, Političke analize, Vol. 9, No. 35, 2018. str. 46.

2.2.1.2. Porezi na transport

„U skupinu poreza na transport ubrajaju se posebni porez na motorna vozila, fiskalni nameti korištenja cesta i autocesta, carinska davanja pri uvozu motornih vozila, porez na cestovna motorna vozila, porez na prodaju motornih vozila, porez na plovila unutar sustava financiranja jedinica lokalne i područne samouprave, te porezi na osiguranja s prethodno navedenim poreznim objektima (u bilo kojem obliku prometa, tj. cestovnom, pomorskom ili zračnom)“.⁸⁹

No porezni oblici navedeni unutar ove porezne kategorije smatraju se ekološkim porezima isključivo ukoliko je krajnji cilj njihova uvođenja i ubiranja zaštita okoliša.

Stoga, posudivši semantički izričaj kaznenog materijalnog prava, pojedini porezni oblik „mora ispuniti biće“, odnosno sadržavati nefiskalne i/ili fiskalne elemente ekološkog poreza u užem smislu riječi, kako bi bio podveden unutar fiskalno-pravne skupine ekoloških poreza.

U prethodno navedenom smislu, pod nazivom porezi na transport shvaćenim u širem smislu riječi, podrazumijevaju se porezni oblici s motornim vozilima kao predmetom oporezivanja, no i postupak⁹⁰ kroz koji motorna vozila moraju proći prije pravnog i faktičnog uključenja u cestovni promet pojedine zemlje članice Europske unije.⁹¹

⁸⁹ Vidi više: Alibegović D. J. et. al., Analitička podloga za učinkovitu decentralizaciju u Hrvatskoj, Projektna studija, Ekonomski institut, Zagreb, 2010.

⁹⁰ Pod pojmom „postupak“ (u širem smislu riječi) podrazumijevamo ispunjenje svih financijskih obveza subjekta, kako carinskih davanja, tako i podmirenje fiskalnih obveza u vidu trošarina i/ili poreza.

⁹¹ Vidi više: Alibegović D. J. et. al., Analitička podloga za učinkovitu decentralizaciju u Hrvatskoj, Projektna studija, Ekonomski institut, Zagreb, 2010., str. 164. i dalje, str. 335. i dalje.

2.2.1.3. Porezi na zagađenja i prirodne izvore

Posljednju navedenu poreznu skupinu čine ekološki porezi u užem smislu riječi. Prvenstveno se ovo odnosi na porezne i druge parafiskalne namete na zagađenja tj. onečišćenja okoliša, odnosno ekološkog sustava u cjelini.⁹²

Kao ogledne primjere valja navesti porez na zagađenje zraka kemijskim spojevima CO₂, NO₂ i SO₂,⁹³ te porez na zagađenje voda kemijskim elementima, odnosno specifični porezni oblik čiji je predmet oporezivanja usko vezan s pojavom kemizacije voda (nusproduktom raznovrsnih oblika industrije), te pripada prvenstveno skupini ljudskih tj. čovjekovih utjecaja na vode.

Unutar predmetne porezne skupine ekoloških poreza također se prepoznaju različiti pojavnici oblici fiskalnih i/ili parafiskalnih nameta na pesticide, fungicide i umjetna gnojiva, metalnu ambalažu, te plastične, staklene i keramičke proizvode, nefiskalne i/ili fiskalne namete na plastičnu ambalažu i jednokratne plastične vrećice, porez na automobilske gume i baterije, te komunalne naknade za odvoz i zbrinjavanje otpada i otpadnih voda.

⁹² Pod izrazom „zagađenja tj. onečišćenja ekološkog sustava u cjelini“ i/ili „zagađenja tj. onečišćenja ekološkog sustava u širem/punom smislu riječi“ podrazumijevamo zagađenja tj. onečišćenja cjelokupnog prirodnog sustava, odnosno flore i faune. Također je potrebno napomenuti da pod ovim izrazom ne podrazumijevamo samo elemente ekološkog sustava koji, kada su zagađeni/onečišćeni, uzrokuju neposrednu štetu čovjeku, već svaki, posredni i neposredni oblik zagađenja tj. onečišćenja okoliša. Ovaj zaključak proizlazi iz činjenice međuovisnosti svih sastavnih dijelova ekološkog sustava, realiteta čovjekove neodvojivosti od njegovog zadanog okruženja – okoliša (ekološkog sustava), te posljedičnog (negativnog) utjecaja svakog oblika zagađenja tj. onečišćenja na čovjeka.

⁹³ Riječ je o spojevima ugljičnog dioksida (CO₂), dušikovog dioksida (NO₂), te sumporovog dioksida (SO₂).

2.3. Europska unija i njeni ekološki programi

Sedam ekoloških programa Europske unije:⁹⁴

1. Za razdoblje od 1973. godine do 1976. godine formiran je Prvi ekološki program koji je dao naputke formiranja politika u svezi djelatnosti na području ekoloških aspekata Europske unije. Radi se o direktivama koje daju uvid u faktore zagađenja okoliša, unapređenja kvalitete života te poboljšanja internacionalne povezanosti s svrhom protekcije životne sredine.
2. Drugi ekološki program uveden je za razdoblje od 1977. godine do 1981. godine. Isti je proširio ciljeve ekološke politike prvog programa. Naputci Drugog ekološkog programa odnose se ekološku politiku zemalja članice Europske unije u području sprečavanja zagađenja vode, zraka i šuma. Specifičan ton ovog programskog dokumenta odnosi se na isticanju važnosti razboritog vođenja politike u području upravljanja prirodnim resursima, što nas navodi na zaključak o pojavi prvi naznaka implementacije načela održivog razvoja.
3. Za razdoblje od 1982. do 1986. godine donesen je Treći ekološki program, koji je specifični naglasak stavio na zaštitu socijalnog okoliša u prvenstveno urbanim područjima, odnosno na regulaciju i uređenje životne sredine većine građana Europske unije, te na pojedine specifične vidove istog poput smanjenje buke, upravljanju otpadom, te promoviranju ekoloških tehnologija. Smatra se značajnim naglasiti kako je Treći ekološki program jedan od prvih programskih dokumenata koji pri reguliranju socijalnog, urbanog okoliša prihvaća postajanje problema zagađenja bukom te mu aktivno pristupa. Nužno je napomenuti kako je također riječ o dokumentu koji je pristupio zaštiti okoliša s intencijom poboljšanja pravne regulacije gospodarenja otpadom kao jednom od ključnih ekoloških problema urbanih sredina.

Važnost programa ogleda se i u očiglednoj svijesti donositelja o utjecaju promocije na svijest suvremenog čovjeka. Treći ekološki program nije usmjeren na isključivo unutarnja, odnosno europska pitanja, već je obilježen naprednim pristupom inkluziviteta nastojeći uspostaviti suradnju sa zemljama u razvoju na području zaštite okoliša.

4. Svojevrсни nastavak djelovanja Trećeg ekološkog programa predstavlja Četvrti ekološki program, koji uz utvrđenje *lajtmotiva* iz već navedenog prethodnika donosi sadržajnu nadopunu u smislu opsega područja djelovanja. Naime, za razdoblje od 1987. godine do 1992.

⁹⁴ Vidi slično: Šinković Z., Ekološki porezi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 50., No. 4., str. 957.

godine donositelj Četvrtog ekološkog programa imao je u vidu proširenje ekoloških politika zemalja članica Europske unije na područje poljoprivrede i prometa.

5. Prvi dokument na razini međunarodnog prava koji je iznio definiciju i uredio sadržajnu konstrukciju teorijskog pristupa načela održivog razvoja, te time utvrdio smjer razvitka ovog načela i stvorio pretpostavke uvođenju održivog razvoja, bio je Peti ekološki program, a koji se odnosio na razdoblje od 1993. do 2000. godine.
6. „Šesti ekološki program, poznatiji pod nazivom „Naša budućnost, naš izbor“ donesen je 2001. godine, a sadrži pet temeljnih prioriteta. Predmetnim prioritetima nastojalo se postići unaprjeđenje unutar konkretno definiranih područja, a željene ciljeve kojih prepoznajemo u vidu:
 - a) Unaprjeđenje postojećih zakona,
 - b) Bližu suradnju na tržištu,
 - c) Integraciju tijela uključenih u ekološku politiku,
 - d) Pomoć ljudima u promjeni ponašanja i
 - e) Planiranje u zaštiti životne sredine.“⁹⁵

Važno je napomenuti kako je temeljem Ugovora o osnivanju Europske zajednice „ostvarenje visoke razine zaštite okoliša i poboljšanje njegove kakvoće“⁹⁶ definiran kao jedan od ključnih zadataka same Zajednice, te je ujedno time i postao dio temelja opravdanja formiranja i postojanja Zajednice. No, ujedno je i svaka od „država članica Europske unije, također, dužna o zaštiti okoliša i sama voditi brigu, pa je, u skladu s tom brigom, ovlaštena provoditi i vlastitu, nacionalnu ekološku politiku. To proizlazi iz prava njezinog suvereniteta, koji je njezinim ulaskom u Europsku uniju samo ograničen, ali ne i ukinut.“⁹⁷

⁹⁵ Šinković Z., Ekološki porezi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 50., No. 4., Split, str. 957.-958.

⁹⁶ Ugovor o Europskoj zajednici, čl. 2.

⁹⁷ Hartly T. C., Temelji prava Europske zajednice, Pravni fakultet u Rijeci, Rijeka, 1999., str. 234.

7. 20. studenoga 2013. godine donesen je „Sedmi program djelovanja za okoliš– opći Program djelovanja Unije za okoliš do 2020. Osnovni postulati djelovanja Unije za okoliš do 2020. Živjeti dobro unutar granica našeg planeta”,⁹⁸ odnosno Sedmi ekološki program Europske unije koji donosi prioritetne ciljeve Europske unije za razdoblje do 2020. godine.

„Cjelokupni Sedmi ekološki program, njegov zahtjevni i dugoročni karakter, ponajbolje opisuje Europska komisija svojim viđenjem odnosa društva i okoliša riječima „Godine 2050. živimo dobro, unutar ekoloških ograničenja planeta. Naše blagostanje i zdrav okoliš proizlaze iz inovativnog, kružnog gospodarstva u kojem se ništa ne gubi i u kojem se prirodnim resursima upravlja na održiv način, a bioraznolikost se štiti, vrednuje i održava tako da se pojačava otpornost našeg društva.

Naš rast s niskom razinom emisije CO₂ već je dugo odvojen od korištenja resursa, što određuje tempo za sigurno i održivo globalno društvo“.⁹⁹

Obzirom da je u srpnju 2012. godine završeno djelovanje prethodno opisanog Šestog ekološkog programa, europski zakonodavac predvidio je prioritetne ciljeve Unije za razdoblje do 2020. godine, no s ciljem usklađenja s jasnom dugoročnom vizijom za razdoblje do 2050. godine.

Prioritetni ciljevi Sedmog ekološkog programa su sljedeći:

1. „Zaštititi, očuvati i povećati prirodni kapital Unije;
2. Pretvoriti Uniju u resursno učinkovito, zeleno i konkurentno gospodarstvo s niskom razinom emisija CO₂;
3. Zaštititi građane Unije od pritisaka i opasnosti za njihovo zdravlje i blagostanje povezanih s okolišem;
4. Povećati koristi zakonodavstva Unije u području okoliša boljom provedbom;

⁹⁸ Odluka Europskog parlamenta i Vijeća br. 1386/2013/EU 20. 11. 2013. g., o Općem programu djelovanja Unije za okoliš do 2020. „Živjeti dobro unutar granica našeg planeta”.

⁹⁹ <https://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/7eap/hr.pdf>

5. Poboljšati utemeljenost politike Unije u području okoliša na dokazima i znanju;
6. Osigurati ulaganja u politiku okoliša i klimatsku politiku te rješavati popratne troškove povezane s okolišem;
7. Povećati uključenost pitanja u vezi s okolišem i usklađenost politika;
8. Poboljšati održivost gradova na području Unije;
9. Povećati djelotvornost Unije u rješavanju međunarodnih izazova povezanih s okolišem i klimom.¹⁰⁰

Temeljna načela ekološkog programa „Živjeti dobro unutar granica našeg planeta“¹⁰¹ jesu načelo preventivnog djelovanja te logički uvjetovano načelo opreznosti, kao i načelo „onečišćivač plaća.“¹⁰²

Načelo „onečišćivač plaća“ jedno je od temeljnih postavki koje autor ove disertacije uzima kao mjerodavno i prikladno za ostvarenje suživota ekološkog sustava i gospodarskog razvitka u duhu oživotvorenja održivog razloga. Stoga će u nastavku radu načelo „onečišćivač plaća“ biti zasebno obrađeno, s naglaskom na identitet predmetnog načela kao suvremenog produkta multidisciplinarnog pristupa suradnje ekonomske i ekološke znanstvene misli, potkrijepljene filozofskim i etičkim principima, te provedenim implementacijom u zakonodavne okvire pojedinih država.

Obzirom da se u posebnom porezu na motorna vozila u Republici Hrvatskoj može prepoznati svojevrsnog preteču i pravni temelj implementacije ekološkog poreza u zakonodavni okvir Republike Hrvatske, a prijedlog uvođenja kojeg predstavlja jedan od osnovnih elemenata znanstvenog doprinosa ovog rada koji će biti zasebno iznesen i obrazložen u nastavku rada, smatra se bitnim iznijeti usporedive primjere europskog zakonodavstva.

¹⁰⁰ Odluka Europskog parlamenta i Vijeća br. 1386/2013/EU 20. 11. 2013., čl. 2.

¹⁰¹ Vidi više: Ibid.

¹⁰² Vidi više: Ibid.

„U vremenu između trećeg i četvrtog programa donesene su i dvije direktive na području oporezivanja motornih vozila.“¹⁰³

Naime, 28. ožujka 1983. godine europski zakonodavac donio je Direktivu Vijeća 83/182/EEZ¹⁰⁴ koja, u duhu prethodno navedenog cilja usporedbe, sadrži odredbe o poreznom oslobođenju za „određena prijevozna sredstva koja se privremeno uvoze iz jedne države članice u drugu“¹⁰⁵, te Direktivu Vijeća 83/183/EEZ¹⁰⁶ sa odredbama o poreznom oslobođenju pri trajnom uvozu osobnog vlasništva između pojedinih država članica. Peti Ekološki program europskog zakonodavca donosi novinu definiranja politike održivog razvoja, što se smatra jednim od najznačajnijih koraka učinjenih u pogledu šireg poimanja zaštite okoliša.

Naime, tek jasno definiran koncept održivog razvoja,¹⁰⁷ postavljen kao jedan od temeljnih ciljeva i ključnih smjernica razvoja ekološke politike na europskoj razini, te samim time i naznačen kao važan element pri formiranju pojedinih nacionalnih ekoloških politika država članica, jamči mogućnost sveobuhvatnog pristupa zaštiti okoliša. Unatoč činjenici da se radi o Ekološkom programu donesenom za razdoblje od 1993. g. do 2000. g., uvođenje održivog razvoja u „službeni rječnik“ europskog prava zaštite okoliša, a imajući u vidu nacionalne, postojeće ili tek potencijalno moguće¹⁰⁸ ekološke porezne oblike, možemo ustvrditi kako su već ovim europskim programskim aktom ekološke politike postavljeni prvi temelji za uvođenje ekološkog poreza usklađenog s načelom „onečišćivač plaća“.

Naime, izravna, recipročna povezanost i među-uvjetovanost načela „onečišćivač plaća“ i koncepta održivog razvoja, izrijeком ili prešutno, prisutna je i kao takva prihvaćena, još od prvih zasjedanja i zaključaka „Rimskog kluba“ iz osamdesetih godina dvadesetog stoljeća.

¹⁰³ Šinković Z., Ekološki porezi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 50., No. 4., Split, 2013. str. 960.

¹⁰⁴ Direktiva Vijeća 83/182/EEZ 28. 3. 1983.

¹⁰⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:131033>

Odnosno porezna oslobođenja kod privremenog uvoza pojedinih skupina vozila, unutar Europske Zajednice.

¹⁰⁶ Direktiva Vijeća 83/183/EEZ 28. 3. 1983.

¹⁰⁷ Vidi više: Črnjar M., Črnjar K., Menadžment održivog razvoja ekonomija – ekologija – zaštita okoliša, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci Glosa, Rijeka, Rijeka, 2009., str. 101.-104.

¹⁰⁸ Izraz „potencijalno moguće“, u predmetnom kontekstu, podrazumijeva moguće – u budućnosti, donesene ekološke porezne oblike. Dakle, potencijalno moguće u smislu mogućnosti postojanja u budućnosti.

Međutim, dok je teza Rimskog kluba o nužnom „nultom razvoju“ odbačena kao pretjerana, „održivi razvoj“ kao temelj dugoročne koegzistencije gospodarski prihvatljivog razvitka i istovremene zaštite ekološkog sustava prihvaćen je kao nužna datost.

Istovremeno s donošenjem petog Ekološkog programa, te u razdoblju koje je uslijedilo, EU je donijela dvije odvojene strategije o smanjenju emisija CO₂, kao osnovnom uzročniku stakleničkog efekta, u smislu pojedinačnog kemijskog spoja, nusproizvoda rada motora s unutarnjim izgaranjem.¹⁰⁹

Prva od prethodno navedenih EU strategija o smanjenju emisije CO₂ uz peti ekološki program, donesena je 1995. godine te je obuhvaćala:

1. Sporazumno dogovorene snižene stope emisija CO₂ automobila korejskih, japanskih i europskih proizvođača. Predmetni sporazumi odnose se na nove automobile, uvezene u Europsku uniju s prosječnim sniženjem emisija za 140 g/km do 2008. godine (EU proizvođači), odnosno 2009. godine (automobili proizvedeni u Japanu i Koreji, te uvezeni u EU).
2. Uvođenje unificirane prakse označavanja svakog pojedinog automobila puštenog u slobodnu prodaju oznakom istaknutom na vidljivom mjestu o osnovnim informacijama tj. karakteristikama konkretnog automobila vezanim uz utjecaj na okoliš. U prvom redu će biti riječ o podacima vezanim uz vrstu goriva, očekivanu potrošnju goriva kao i o stupnju emisije CO₂ izraženu jedinicom grama po kilometru. Temeljni cilj ovakve odredbe jest osvješćivanje potencijalnih kupaca motornih vozila o utjecaju predmetnog automobila na okoliša, odnosno unaprjeđivanje stupnja ekološke osjetljivosti proizvođača. Naime, podizanjem stupnja svijesti pojedinaca u društvu nastoji se promijeniti svjetonazorski stav o vlastitoj odgovornosti potrošača za ekološki sustav.
3. Jedan od ciljeva Petog ekološkog programa jest i utjecaj na porast udjela i proširenosti implementacije ekološki prihvatljivih tehnoloških rješenja u proizvodnom procesu, te ujedno osužavanje uporabe ekološki neprihvatljivih tehnologija putem instrumenata fiskalne politike, a ponajprije implementacijom ekoloških fiskalno-pravnih instrumenata. Naime,

¹⁰⁹ Vidi opširnije: Springer O. P., Springer D., *Otrovani modrozeleni planet*, Meridijani, Samobor, 2008., poglavlje Ekotoksikologija.

države supotpisnice obvezale su se implementirati kriterij emisije CO₂ u nacionalna zakonodavstva, odnosno implementirati predmetni kriterij u vlastite porezno pravne sustave.¹¹⁰

Prvenstveni cilj navedene strategije bio je smanjenje emisije CO₂ kroz multilateralne sporazume na dobrovoljnoj osnovi, osvješćivanje korisnika motornih vozila o važnosti, tj. potencijalnim opasnostima, te ideja o implementaciji fiskalno-pravnih instrumenata u nacionalna zakonodavstva kao mjeri suzbijanja emisija CO₂.

Željeni „cilj smanjenja CO₂ od 1995. godine, do 2004. godine nije postignut.“¹¹¹

Točnije rečeno, razina ostvarenja cilja, tj. smanjenje emisija CO₂ se pokazala nižom od očekivane. U promatranom razdoblju „emisija CO₂ motornih vozila smanjena je sa 186 g/km na 163 g/km“¹¹² 2005. godine Europska je komisija, u duhu harmonizacije poreznih sustava, donijela savjetodavni okvir smjernica namijenjenih promjenama u području poreznih propisa koji reguliraju prethodno izneseni, a neostvoreni cilj.

Prijedlog komisije obuhvaćao je tri faktora izmjena u porezno-pravnom zakonodavstvu država članica, unutar područja oporezivanja osobnih vozila:

1. „Ukidanje poreza na prvu registraciju u tranzicijskom razdoblju od 5 do 10 godina.
2. Sustavu okviru kojeg bi zemlje članice morale refundirati dio poreza na registraciju do njegovog ukidanja (u slučaju da je automobil registriran u toj zemlji naknadno prebačenu neku drugu zemlju članicu).

¹¹⁰ Vidi slično: Jurlin, K. et al., Ekološka i ekonomska analiza izvedivosti uvođenja poreznog sustava na osobna motorna vozila u Hrvatskoj zavisna o emisiji CO₂ i Euro normama o emisijama štetnih plinova, Institut za razvoj i međunarodne odnose, IRMO, Zagreb, 2013. str.11.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

3. Uvođenje CO₂ kao osnove za oporezivanje prometa (godišnje) i poreza na registraciju. To bi značilo da bi porezne stope bile diferencirane prema masi CO₂ emitiranog po kilometru vožnje.¹¹³

Kao posljedica relativno neuspješnih rezultata strategija smanjenja emisija CO₂ iz 1995. godine i 2004. godine, komisija donosi tzv. „Revidiranu strategiju“¹¹⁴ 2007. godine. Potonja strategija iz 2007. godine, usuglašena je s prijedlogom postupnog reduciranja količina emisija stakleničkih plinova motornih vozila s projekcijom umanjenja od deset posto za razdoblje od 2010. godine do 2020. godine.

Navedeno se može protumačiti u svjetlu prvih konkretnih koraka oživotvorenja revidiranog Akcijskog plana za energetska učinkovitost.¹¹⁵

Cilj Akcijskog plana za energetska efikasnost,¹¹⁶ obuhvaćajući sve njegove elemente, može se definirati kao zbir mjera usmjerenih ka cilju „poboljšanje učinkovitosti goriva i smanjenje emisije CO₂, kao i postizanje značajnih ušteda za vozače.“¹¹⁷ Unatoč ostvarenim rezultatima tzv. Revidirane strategije iz 2007. godine, koja je „imala je za cilj smanjenje prosječne emisije CO₂ motornog vozila na 120 g/km do 2012. godine,“¹¹⁸ željeni je učinak izostao zbog porasta sveukupno emitirane količine CO₂. Riječ je naime o postizanje ciljeva predmetne strategije u predviđenom tj. razmjernom pogledu, no izostao je apsolutno izraženi učinak Revidirane strategije pod utjecajem eksternalija.

¹¹³ Jurlin, K. et al., Ekološka i ekonomska analiza izvedivosti uvođenja poreznog sustava na osobna motorna vozila u Hrvatskoj zavisna o emisiji CO₂ i Euro normama o emisijama štetnih plinova, Institut za razvoj i međunarodne odnose, IRMO, Zagreb, 2013. str.11.-12.

Vidi slično: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0261:FIN:en:PDF>

¹¹⁴ Vidi opširnije: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0019:EN:NOT>.

¹¹⁵ Usporedi: Direktiva 2012/27/EU Europskog Parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o energetska učinkovitosti, izmjeni direktiva 2009/125/EZ i 2010/30/EU i stavljanju izvan snage direktiva 2004/8/EZ i 2006/32/EZ.

Vidi više: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2006&nu_doc=545

¹¹⁶ Energy Efficiency Action Plan European Parliament resolution of 15 December 2010 on Revision of the Energy Efficiency Action Plan (2010/2107(INI)).

¹¹⁷ : Jurlin, K. et al., Ekološka i ekonomska analiza izvedivosti uvođenja poreznog sustava na osobna motorna vozila u Hrvatskoj zavisna o emisiji CO₂ i Euro normama o emisijama štetnih plinova, Institut za razvoj i međunarodne odnose, IRMO, Zagreb, 2013., str. 12.

¹¹⁸ Ibid.

Kada se sagleda njihov zbirni rezultat učinaka, zbog promijene objektivnih¹¹⁹ vanjskih faktora zagađenja, nameće se zaključak kako, premda relativno gledano uspješnog ishoda, u konačnici Prva i Druga strategija nisu dovele do smanjenja emisije CO₂, jer je „istodobno s poboljšanjem ekoloških parametara vozila došlo do bitnog porasta veličine i mase prodanih vozila, povećanja broja vozila u prometu i godišnje kilometraže korištenja vozila.“¹²⁰

Nakon iscrpljivanja pravnih instrumenata deklaratorne pravne prirode¹²¹ 2009. godine, Europski parlament i Vijeće donijeli su Uredbu br. 443/2009.¹²² Navedena Uredba donesena je pod pritiskom progresivno rastuće emisije CO₂ i posljedičnih negativnih promjena u sve više onečišćenom ekološkom sustavu, koje su u neposrednom međuzavisnom odnosu sa cjelokupnim gospodarsko-tržišnim i fiskalnim sustavom Europske unije.

Promatrajući ovaj Uredba Europskog parlamenta i Vijeća o utvrđivanju standardnih vrijednosti emisija za nove osobne automobile u okviru integriranog pristupa Zajednice smanjenju emisija CO₂ iz lakih vozila iz 2009. godine, te uzevši u obzir njegovu pravnu prirodu sekundarnog EU zakonodavstva, koje implicira neposrednu primjenu u državama članicama, smatra se ispravnim zaključak o podizanju svijesti u području važnosti zaštite okoliša, na najvišoj zakonodavnoj i izvršnoj razini vlasti EU.

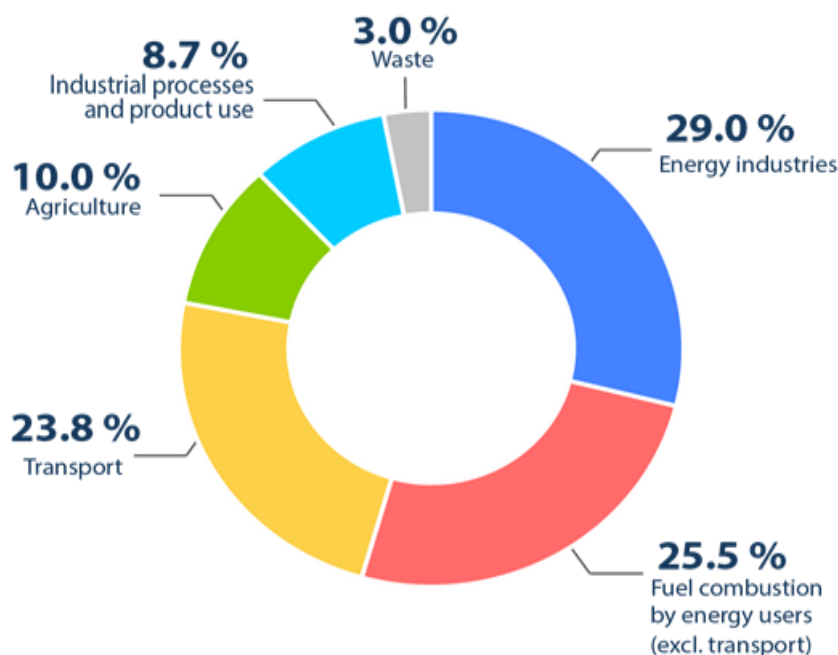
¹¹⁹ Objektivne faktore možemo promatrati kao pozitivne i negativne faktore. Pozitivni faktori predstavljaju tehnološke inovacije u pogledu ekoloških parametara pri proizvodnji motornih vozila, tj. motora s unutarnjim izgaranjem. Negativni faktori se ogledaju u povećanju broja vozila i povećanju uporabe istih u prometu, odnosno veće prosječno prijeđene kilometraže po stanovniku, uz istovremeni porast svjetske populacije.

¹²⁰ Jurlin, K. et al., Ekološka i ekonomska analiza izvedivosti uvođenja poreznog sustava na osobna motorna vozila u Hrvatskoj zavisna o emisiji CO₂ i Euro normama o emisijama štetnih plinova, Institut za razvoj i međunarodne odnose, IRMO, Zagreb, 2013., str. 12.

¹²¹ Pod izričajem „pravni instrumenti deklaratorne pravne prirode“, za potrebe ovog rada, podrazumijevamo one pravne akte, kako međunarodne tako i nacionalne, koji nisu obigatorne naravi. U konkretnom primjeru, podrazumijevamo sve navedene i opisane europske Ekološke programe i strategije.

¹²² Uredba (EZ) br. 443/2009 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o utvrđivanju standardnih vrijednosti emisija za nove osobne automobile u okviru integriranog pristupa Zajednice smanjenju emisija CO₂ iz lakih vozila

Share of EU greenhouse gas emission by source, 2017



¹²³ Slika br. 2. Grafički prikaz odnosa emisija CO₂ posredno i/ili neposrednog izvora industrije motornih vozila u odnosu spram drugih industrijskih grana.

<https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-4a.html>

U sadržajnom se pogledu Uredba br. 443/2009,¹²⁴ kao i prethodno navedeni i opisani Ekološki programi i strategije EU, odnosila se na proizvođače motornih vozila, a zajednički cilj im je bio postizanje niže razine prosječne stope emisija ugljičnog dioksida kod novih vozila na europskom tržištu. U pogledu konkretnih rezultata, očekivani stupanj učinkovitosti predmetne Uredbe, Europski je zakonodavac vidio u postizanju emisija „do 130 g/km do 2015. godine, te 95 g/km do 2020.“¹²⁵ godine za sve nove automobile na tržištu Europske unije.¹²⁶

¹²³ Slika br. 2., <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-4a.html>

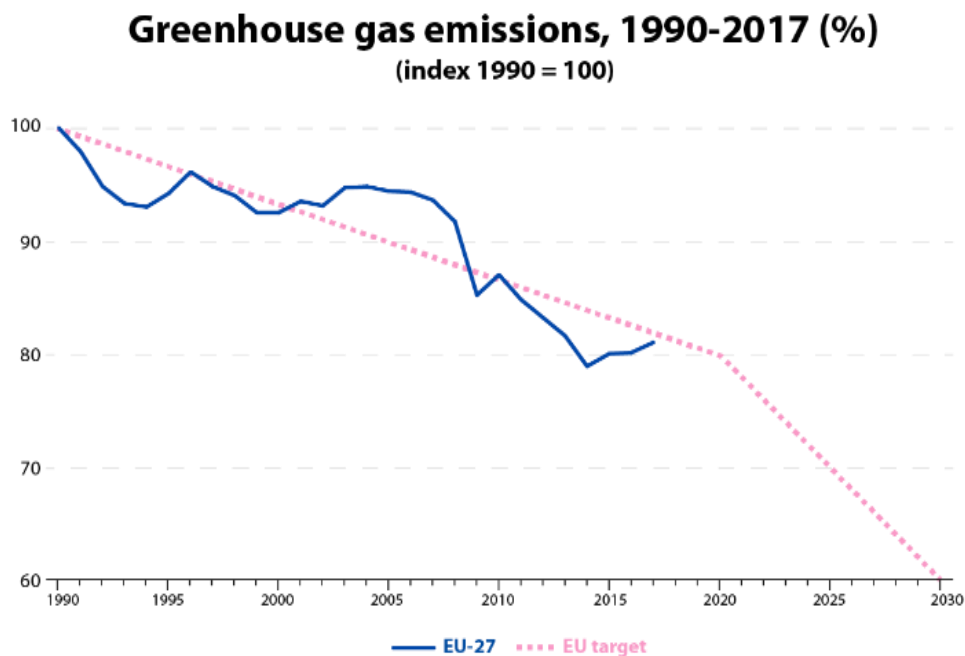
¹²⁴ Uredba (EZ) br. 443/2009 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o utvrđivanju standardnih vrijednosti emisija za nove osobne automobile u okviru integriranog pristupa Zajednice smanjenju emisija CO₂ iz lakih vozila

¹²⁵ Jurlin, K. et al., Ekološka i ekonomska analiza izvedivosti uvođenja poreznog sustava na osobna motorna vozila u Hrvatskoj zavisna o emisiji CO₂ i Euro normama o emisijama štetnih plinova, Institut za razvoj i međunarodne odnose, IRMO, Zagreb, 2013. str. 14.

¹²⁶ Usporedi: Uredba (EZ) br. 443/2009 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o utvrđivanju standardnih vrijednosti emisija za nove osobne automobile u okviru integriranog pristupa Zajednice smanjenju emisija CO₂ iz lakih vozila, čl. 1.

Usporedi: Šinković Z., Ekološki porezi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 50., No. 4., Split, 2013.

Uspoređujući zabrinjavajuću količinu emisija ugljičnog dioksida u početnom razdoblju donošenja pravne regulative,¹²⁷ s ciljem smanjenja istih, te udio industrije motornih vozila svojim izravnim i neizravnim djelovanjem na otvorenom tržištu, postaje jasan logički opisani slijed djelovanja europskog zakonodavca.



Source: European Environment Agency
Data including international aviation and indirect CO₂ emissions, excluding land use, land use change and forestry

¹²⁸ Slika br. 3. Grafički prikaz smanjenja emisija u pretežnom dijelu razdoblja pravnog djelovanja europskog zakonodavca u pogledu ograničavanja te postupnog smanjenja emisija industrije motornih vozila.

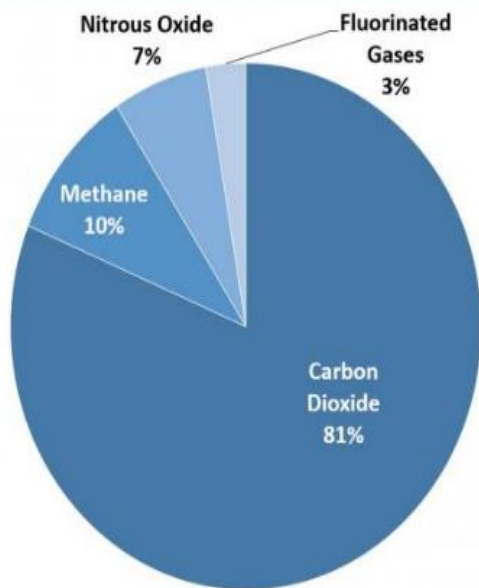
<https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-4a.html>

Grafički prikaz kontinuiranog smanjivanja emisija CO₂ iznesenim na Slici br. 3., a koji se odnosi na razdoblje djelovanja zakonodavne regulacije na području Europske unije u razdoblju od 1990. godine do 2017. godine i daljnjom projekcijom do 2030. godine, posrednim putem ukazuje i na rezultate harmonizacije pravnih propisa zemalja članice Europske unije.

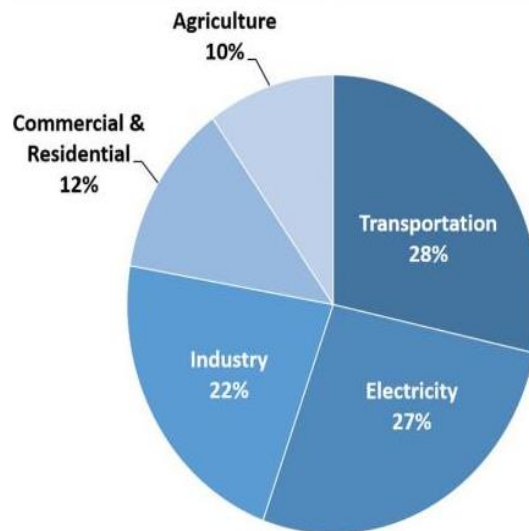
¹²⁷ Slika br. 3., <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-4a.html>

¹²⁸ Ibid.

Overview of Greenhouse Gas Emissions in 2018



Sources of Greenhouse Gas Emissions in 2018



¹²⁹ Slike br. 4. i br. 5. grafički prikaz usporedivih odnosa emisija ugljičnog dioksida u SAD-u i u državama članicama Europske unije.

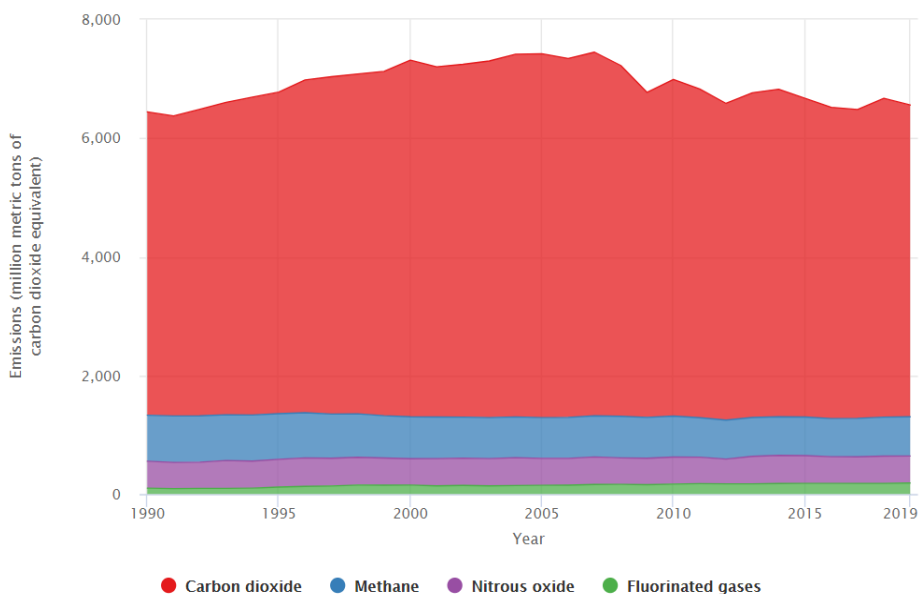
<https://www.epa.gov/ghgemissions/inventory-us-greenhouse-gas-emissions-and-sinks>

Usporedbom Grafičkih prikaza slike br. 3. i slika br. 4. i br. 5. ukazuje se na sličnost rezultata implementacije usporedivih ekoloških propisa u SAD-u i EU. Dok grafički prikazu s slike br. 3. ukazuje na trend postupnog smanjivanja emisija CO₂, kao nusproizvoda industrije motornih vozila, te ujedno želi ukazati na pozitivne posljedice implementacije restriktivnih mjera Europskog zakonodavca na ekološki sustav, grafički prikaz slika br. 4. i br. 5. donosi prikaz usporedivih odnosa emisija ugljičnog dioksida u SAD-u i u državama članicama Europske unije.

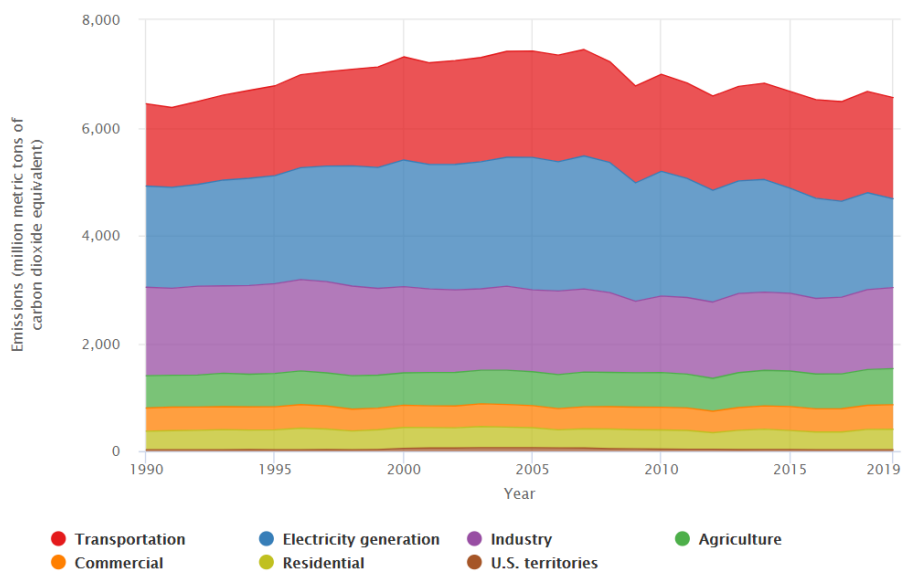
Prethodnim se grafičkim prikazima i pripadajućim opisima želi istaknuti kako je *modus operandi* u pogledu donošenja propisa s primarnim utjecajem na proizvođače motornih vozila u EU usporediv s poredbenim zakonodavstvom SAD-a.

¹²⁹ Slike br. 4. i br. 5., <https://www.epa.gov/ghgemissions/inventory-us-greenhouse-gas-emissions-and-sinks>

U.S. Greenhouse Gas Emissions by Gas, 1990–2019



U.S. Greenhouse Gas Emissions by Economic Sector, 1990–2019



¹³⁰ Slike br. 6. i br. 7. grafički prikaz usporedivih odnosa emisija ugljičnog dioksida u SAD-a s emisijama istih čestice u državama članicama Europske unije.

<https://www.epa.gov/ghgemissions/inventory-us-greenhouse-gas-emissions-and-sinks>

¹³⁰ Slike br. 6. i br. 7., <https://www.epa.gov/ghgemissions/inventory-us-greenhouse-gas-emissions-and-sinks>

Slike br. 6. i br. 7. grafički ukazuju na usporedive odnose emisija ugljičnog dioksida u SAD-a poput onih u državama članicama Europske unije.

Naime, premda nominalni iznosi nisu istovjetni sličnost može se uočiti u sadržajnom vidu, odnosno izvoru pretežitog dijela predmetnih emisija iz područja industrije motornih vozila. U SAD-u transportni sektor generira najveći udio emisija stakleničkih plinova, a primarni uzročnik istih predstavlja sagorijevanja fosilnih goriva motornih vozila koja su prvenstveno sredstva automobilske, kamionske, brodске, i zrakoplovne prijevoza.¹³¹

Također smatra se važnim napomenuti da više od 90 posto goriva koje se koristi u navedene svrhe, te posljedično emisija ugljičnog dioksida, sačinjavaju goriva na bazi mineralnih ulja, odnosno nafte određenog stupnja rafiniranosti,¹³² što uključuje prvenstveno benzin i dizel.

Bitno je, u svijetlu međunarodno-pravne zaštite okoliša, iznijeti kako su navedene i opisane, strategije i programi europskog zakonodavca u suglasju s Kyotskim protokolom¹³³ donesenim 1997. godine, a koji je stupio na snagu 2005. godine. Kyotski protokol se na međunarodnoj razini smatra najvažnijim multilateralnim ugovorom o smanjenju stakleničkih plinova.

Europska unija je preuzela sve suštinske smjernice Kyotskog protokola o predviđenim i propisanim postupcima tj. načinima djelovanja predviđenim za smanjenja stakleničkih plinova. Činom prihvaćanja ovih smjernica, EU kao međunarodno-pravno priznati subjekt, pokazala je svoju svijest o važnosti zaštite okoliša, te afirmativni i aktivni pristup zaštiti vlastitog, te posredno i globalnog ekološkog sustava.

¹³¹ Usporedi: Data Highlights Inventory of U.S. Greenhouse Gas Emissions and Sinks: 1990-2018, United States Environmental Protection Agency, str. 1.-3.

¹³² Goriva na bazi mineralnih ulja prvenstveno su benzin, dizel, te drugi usporedivi naftni derivati.

¹³³ UNFCCC (1997) Kyoto Protocol.

Kyoto Protocol to the UN Framework Convention on Climate Change, Kyoto, Japan, 11. December 1997.

2.4. Razvitak ideje održivog razvoja i održivi razvoj u financijsko-pravnom smislu

Pojam održivog razvoja¹³⁴ može se svrstati u grupu jezičnih izričaja, tj. kovanica novijeg datuma nastanka, točnije rečeno stručnog pojma čija je uporaba u znanstvenoj literaturi svojevrsna novost, što implicira teškoće pri određivanju konkretnog trenutka, kao i idejnog tvorca, nastanka navedenog.

Naime, održivi razvoj predstavlja visoki ideal suživota čovjeka i prirode, točnije način organizacije i djelovanja društva u simbiozi s ekološkim sustavom. Navedenu kovanicu „organizacija i djelovanja društva“, nužno je tumačiti u širem, odnosno punom smislu riječi. Ona se ne odnosi samo na neposredne djelatnosti kojima dolazi do zagađenja okoliša, već i odnosa spram korištenja obnovljivih i neobnovljivih izvora energije, socijalno-kulturološke aspekte društvenog uređenja, pristupa ka urbanim i ruralnim sredinama, te svjetonazorski uvjetovanim ophođenjem spram vlastite povijesno-kulturne baštine.

Ostvarenje ovog ideala moguće je tek uz preduvjet buđenja svijesti o čovjeku kao sastavnom dijelu ekološkog sustava, ovisno i neodvojivo o istom, te primjenjujući *modus vivendi et operandi* kojim se pri svakom zahvatu s izravnim i/ili neizravnim utjecajem na vlastiti okoliš ne remeti ekološki sustav u cjelini.

Shodno iznesenom, sam odnos održivog razvoja i ekosustava može se iščitati iz Bilenove definicije koja nas upućuje da koncept održivog razvoja ne dovodi u pitanje vlastite prirodne osnove, ali ne dovodi do uništenja genetske vrste i različitosti ekosustava. Koncept održivog razvoja ujedno omogućava biosferi i obnovljivim izvorima da se regeneriraju, te stavlja poseban naglasak na važnost racionalne i maksimalno umanjene upotrebe neobnovljivih izvora energije.

Održivi razvoj može se definirati kao sustav koji počiva na načelima razboritog gospodarenja obnovljivim izvorima energije, te ujedno i nastojanjem očuvanja drugih elemenata ekološkog sustava koje također možemo promatrati u svjetlu potencijalnih izvora energije i/ili sirovina, poput zraka, vode i/ili tla.¹³⁵

¹³⁴ Kao sinonim pojma „održivi razvoj“ u znanstvenoj i stručnoj literaturi, sporadično se upotrebljava riječ „održivost“.

¹³⁵ Usporedi: Bilen, M., Turizam i okoliš, Zagreb: Mikrorad d.o.o., Zagreb, 2011., str. 189.

Pod održivim razvojem također podrazumijevamo odgovorno i razborito korištenje te upravljanje društvenim tj. socijalnim ljudskim okolišem, odnosno zaštita zdravlja, te kulturnih, umjetničkih i usporedivih dobra od povijesnog i/ili etnosocijalnog značenja.

Uobičajena je uporaba pojma održivog razvoja pri općenitom govoru¹³⁶ u području ekologije i zaštite okoliša. Međutim, održivi razvoj se posljednjih godina povezuje, te implementira u pravne akte i znanstveno-stručnu literaturu šireg spektra, poprimajući svojevrsni epitet holističkog pristupa.¹³⁷

Za potrebe ove disertacije, pod pojmom održivog razvoja podrazumijeva se održivi razvoj u kontekstu zaštite okoliša, s naglaskom na važnost fiskalno-pravnih instrumenata, poglavito ekoloških poreza, u vidu metodološkog pristupa tj. „oruđa“ potencijalnog i željenog ostvarenja cilja zaštite ekološkog sustava u cjelini.

Time se ne pristupa po korjenito pogrešnom principu ekskluziviteta pojedine znanstvene discipline i/ili instrumenta djelovanja, odnosno principu isključivosti već se, nasuprot, prihvaćanjem održivog razvoja za *modus operandi* u kontekstu zaštite okoliša, implementacijom fiskalno-pravnih instrumenata, potiče interdisciplinarnost u konkretnoj problematici.

Stoga cilj uvođenja poreznog instrumentarija u područje zaštite okoliša, utemeljeno na načelima održivog razvoja i „onečišćivač plaća“, predstavlja nadopunu tj. sastavni dio cjelokupnog „mozaika“ zaštite okoliša. Navedeno je u skladu s jednim od temeljnih, konstruktivnih pristupa zaštiti okoliša, pri kojemu dolazi do simbioze različitih znanstvenih disciplina, te pripadajućih instrumenata djelovanja, u vidu multidisciplinarnog pristupa rješavanja problema, objedinjenih istovjetnim ciljem – zaštitom ekološkog sustava, te posredno čovjeka kao neodvojive sastavnice cjelokupne prirode.

¹³⁶ Predmnijeva se znanstveni i stručni govor.

¹³⁷ Pod pojam „holistički znanstveni pristup“ podrazumijevamo sveobuhvatni multidisciplinarni pristup, koji obuhvaća sve sastavne elemente pojedinog problema neposredno i posredno povezane s središnjom idejom. Vidi opširnije: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25947>

Holizam (grč. ὅλος; sav, potpun, cio).

Holizam nije isključivo metodološko nego i teorijsko i etičko načelo u društvenoj znanosti. Njegova primjena u današnjem aspektu je u socijalnoj i dubinskoj ekologiji u pogledu regulativa o univerzalnoj i općoj ravnoteži prirodnog i društvenog svijeta, te uzimajući navedeno stajalište kritički se analiziraju ideje i prakse koje uzurpiraju holističko načelo opće ravnoteže.

Spominjanje održivog razvoja, u kontekstu uvođenja ekoloških poreza, ujedno navodi i na raspravu o moralnoj opravdanosti ovog poreznog oblika. Premda je rasprava o moralno-etičkim i filozofsko-teološkim vidicima zaštite okoliša, kao i samih ekoloških poreza, predmet rasprave zasebnih dijelova ovog istraživanja, osjeća se potreba za navođenjem samo osnovnih poveznica načela pravednosti sa ciljem održivog razvoja.

Pojam održivi razvoj ne predstavlja instrument tj. sredstvo *per se*, čak niti načelo u užem smislu riječi. Održivi razvoj jest željeni cilj koji se želi i može¹³⁸ postići primjenom konkretnih instrumenata, te pojedinih, sadržajno povezanih načela u užem smislu riječi. Kao primjer će se navesti načelo „onečišćivač plaća.“¹³⁹

Ocem načela onečišćivač plaća smatra se francuski povjesničar Jean-Baptiste Fressoz,¹⁴⁰ koji je, premda ne imenujući¹⁴¹ ideju kovanicom onečišćivač plaća, iznio temelj i bit predmetnog načela riječima¹⁴²: „Ovo načelo, koje se sada nudi kao novo rješenje, zapravo je pratilo proces industrijalizacije, a to su zamislili i sami proizvođači.“¹⁴³

Premda će u nastavku disertacije načelo onečišćivač plaća biti predmetom dublje analize, smatram bitnim već u kontekstu održivog razvoja napomenuti kako je predmetno načelo općeprihvaćeno pravno načelo, odnosno svojevrsni standard.

Načelo onečišćivač plaća u kontekstu država članica OECD-a izneseno je po prvi puta u sklopu Stockholmske konferencije 1972. godine,¹⁴⁴ a sastavnim dijelom *acquis communautaire*¹⁴⁵ postaje temeljem članka 191(2) Ugovora o funkcioniranju Europske

¹³⁸ Održivi razvoj kao ostvareni realitet „može“ se zasigurno postići. No iznesena tvrdnja ne prejudicira ostvarenje želje tj. namjere već teorijsku mogućnost ostvarenja.

¹³⁹ „Načelo onečišćivač“ i/ili načelo zagađivač plaća“ hrvatski je prijevod eng. „polluter pays principle“.

¹⁴⁰ Vidi opširnije: Doniger W., Galison P., Susan N., What Reason Promises: Essays on Reason, Nature and History, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 2016.

¹⁴¹ Autor koristi kovanicu eng. „financial compensation“, sadržajno poistovjećenu s načelom „onečišćivač plaća“.

¹⁴² Autor aludira na proizvođače u razdoblju od prve industrijske revolucije u 19. stoljeću do današnjih dana

¹⁴³ Vidi opširnije: Christophe Bonneuil C., Fressoz J.-B., The Shock of the Anthropocene: The Earth, History and Us, Verso; Translation edition, USA, 2016.

¹⁴⁴ The Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 1972.

United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm Conference)

Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 5-6 June 1972.

¹⁴⁵ Vidi opširnije: Kesner-Škreb M., Pravna stečevina Europske unije, Financijska teorija i praksa, Vol 32., br. 3., Zagreb, 2008, str. 409.-412.

Pravnom stečevinom Europske unije (franc. *acquis communautaire*, skraćeno *acquis*) naziva se cjelokupno zakonodavstvo i praksa EU, a obuhvaća sva prava i obveze država članica i institucija EU. Svaka država koja

unije.¹⁴⁶ Kako bi se naglasila važnost težnje ostvarenju održivog razvoja iznijet će se fenomen stvaranja stakleničkog efekta kao posljedice suvišnih emisija CO₂ te potencijalnih posljedica istih na ekološki sustav.

Pregledom brojnih istraživanja u području onečišćenja okoliša, unatoč pokazateljima postojećih i/ili potencijalnih ekoloških šteta u gotovo svim područjima ekološkog sustava, izdvaja se kao najočitije, tj. vid onečišćenja od prioritetne važnosti,¹⁴⁷ emisija CO₂ i s njome, uzročno-posljedičnom vezom povezanog, stvaranja stakleničkog efekta.

Pojam staklenički efekt¹⁴⁸ podrazumijeva povećanje koncentracije CO₂ u atmosferskom omotaču, koji isti apsorbira. Naime, ugljični dioksid u svojoj prirodnoj zadanoj koncentraciji, tj. postotnom udjelu u atmosferi, predstavlja jedan od bitnih čimbenika procesa fotosinteze, sastavnica je atmosferskog omotača koji apsorbira dio propuštene Sunčeve svjetlosti u vidu topline (infracrvenih zraka), te pridonosi, točnije uvjetuje, održavanje pogodnih prilika za život na zemlji.

Do predmetnog (neprirodnog porijekla) povećanja koncentracije CO₂ dolazi prvenstveno putem emisija uzrokovanih izgaranjem fosilnih goriva. Prema pojedinim istraživanjima emisije CO₂ ljudski uvjetovanog porijekla, povećavaju količinu emitiranog ugljičnog dioksida, na godišnjoj razini, do 5 milijardi tona više od prirodnih emisija putem fotosinteze.¹⁴⁹

Stoga stakleničkim efektom naziva se opisano povećanje koncentracije CO₂ i drugih plinova¹⁵⁰ u atmosferskom omotaču, čiji je učinak sličan staklenom pokrovu u stakleniku te uzrokuje povećanje odbijanja topline prema zemlji i posljedično povišenje temperature na zemlji s izrazito negativnim posljedicama po ekološki sustav u cjelini. Također smatra se

želi postati članicom EU do ulaska u EU mora preuzeti cijelu njezinu pravnu stečevinu i biti sposobna za njezinu učinkovitu primjenu.

Izvor za snalaženje kroz pravnu stečevinu jest službena i javna baza podataka Eur-Lex:

<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/index.htm>

¹⁴⁶ Ugovor o funkcioniranju Europske unije, 2016/C 202/01, čl. 191(2).

¹⁴⁷ Pod izrazom „od prioritetne važnosti“ podrazumijevamo: važnost u pogledu sanacije, preciznije rečeno: prevencije u vidu planiranih smanjenja onečišćivanja kroz nadolazeće razdoblje.

¹⁴⁸ Vidi više: Springer O. P.; Springer D., *Otrovani modrozeleni planet*, Meridijani, Samobor, 2008., str. 293.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ U stvaranju „stakleničkog efekta“, uz navedeni ugljični dioksid (CO₂), manjim no također bitnim udjelom sudjeluju emisije metana CH₄, dušik-oksida NO₂, te kloroflourugljika CHC.

bitnim napomenuti da se temeljem dugoročnih procjena očekuje povišenje temperature na zemlji od 1,2 do 3,52 °C do 2050. g.¹⁵¹

Usporedbe radi, navodi se kako se u posljednjih 10 000 godina temperatura na zemlji povećala za svega 1 do 2,2 °C.¹⁵² Posljedice opisanih promjena uzrokovanih stakleničkim efektom, mogu uzrokovati pomicanje granica snijega za 300 metara naviše, te topljenjem leda na polovima povišenje razine mora za 10-20 cm do 2025. godine, a 50-140 cm do 2100. godine.¹⁵³ Emisija CO₂ započela je rasti dvostruko više nego očekivano, dok se razina ostalih stakleničkih plinova smanjila te iz tog razloga je EU uvela za cilj smanjiti emisiju CO₂ za 50 do 80 % do 2050. godine.¹⁵⁴

2.5. Međunarodno pravno utemeljenje međuovisnosti zaštite okoliša i fiskalnih instrumenata u multilateralnim pravnim dokumentima

Kao što je u radu već navedeno, ideja održivog razvoja, u međunarodno-pravnom smislu riječi, kao sastavni dio multilateralnog pravnog akta „prvi je put iznesena na Prvoj konferenciji UN-a o zaštiti okoliša u Stockholmu 1972. godine, na kojoj je sudjelovalo 113 država i oko 400 raznih organizacija.“¹⁵⁵

Održivi razvoj kao ideja koja će postati pravno načelo i standard međunarodnog prava zaštite okoliša, kao i brojnih nacionalnih zakonodavnih sustava, definirana je također od strane tri

¹⁵¹ Vidi opširnije: Meith N. High and dry, Mediterranean climate in twenty-first century, Mediterranean Coordinating Unit of UNEP and the Programme Activity Centre for Ocean and Coastal Areas of UNEP, 1989.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Vidi: Zachariadis I.T.: Cars and Carbon: Automobiles and European Climate Policy in a Global Context, Springer Science + Business Media LLC., New York, 2012., str. 19.

¹⁵⁵ Herceg N., Okoliš i održivi razvoj, Synopsis d.o.o., Zagreb, 2013, str. 255.

međunarodne nevladine organizacije,¹⁵⁶ te iznesena u dokumentu iz 1980. godine, pod naslovom: „World Conservation Strategy.“¹⁵⁷

Važno je istaknuti da je u navedenom dokumentu održivi razvoj iznesen, gotovo isključivo, u svjetlu ekološke održivosti, dok su socijalno-društveni, ekonomsko-gospodarski, te fiskalno-pravni aspekti održivog razvoja u kontekstu zaštite okoliša zanemareni, točnije uzeti kao sporedni i elementi sekundarne važnosti. Ovakav pristup je korjenito pogriješan, jer iznoseći cilj, zanemaruje sredstva ostvarenja istoga, čime se dovodi u pitanje i sama mogućnost realizacije navedenog.

Svjetska komisija za okoliš i razvoj UN-a, poznatija pod nazivom „Bruntlandina komisija“¹⁵⁸ počinje s aktivnim djelovanjem početkom 1980-ih. godina s prvenstvenim ciljem „definiranja dugoročne strategije razvoja i zaštite okoliša.“¹⁵⁹

Nastavkom svojeg djelovanja Bruntlandina komisija je 1987. g. publicirala izvješće „Naša zajednička budućnost.“¹⁶⁰ Navedenim je dokumentom „ukazano na dalekosežne posljedice koje na okoliš mogu imati nekontroliran ekonomski i populacijski rast, te na potrebu definiranja koncepta održivog razvoja.“¹⁶¹

U navedenom je izvješću Bruntlandina komisija iznijela jednu od najutjecajnijih definicija održivog razvoja riječima: „Održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjosti bez

¹⁵⁶ Navedene međunarodne nevladine organizacije:
International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN),
United Nations Environment Programme (UNEP),
World Wildlife Fund (WWF).

U suradnji s:
Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).
United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO).

¹⁵⁷ World Conservation Strategy - Living Resource Conservation for Sustainable Development, IUCN, UNEP i WWF, 1980.

¹⁵⁸ Svjetska komisija za okoliš i razvoj UN-a, dobila je svoj neslužbeni naziv „Bruntlandina komisija“, po svojem predsjedatelju, bivšoj norveškoj premijerki Gro Harlem Brundtland kao priznanje velikom doprinosu u području zaštite okoliša, posebice doktrine održivog razvoja.

¹⁵⁹ Herceg N., Okoliš i održivi razvoj, loc. cit.

¹⁶⁰ Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future Oxford University Press, 1987.

¹⁶¹ Herceg N., Okoliš i održivi razvoj, loc. cit.

ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje vlastite potrebe.,¹⁶² Ova će definicija utjecati na svijest i razvoj kako akademske zajednice, tako i odnosa međunarodne politike spram zaštite okoliša u skladu s principom održivog razvoja.

Utemeljenje i rad Brundtlandine komisije donijelo je pozitivne rezultate u vidu rasta svijesti međunarodne zajednice o važnosti i nužnosti zaštite okoliša, te potencijalne¹⁶³ vrijednosti ideje održivog razvoja. Konkretizacija ove ideje, te stavljanje održivog razvoja na visoko mjesto prioriteta međunarodne zajednice, ogleda se u dvije iznimno bitne međunarodne konferencije o zaštiti okoliša vođenima istom niti vodiljom tj. *lajtmotivom*, unutar jednog desetljeća.

Pozitivne učinke posredne konkretizacije ideja Brundtlandine komisije, u smislu implementacije održivog razvoja u međunarodno pravni kontekst, možemo ponajprije uočiti u Agendi 21,¹⁶⁴ kao ključnom dokumentu s ciljem oživotvorenja održivog razvoja, donesenim na temelju rada Konferenciji UN-a o okolišu i razvoju održene 1992. godine u Rio de Janeiru¹⁶⁵ i posljedičnom formiranju Komisije za održivi razvoj.¹⁶⁶ Također se pozitivan učinak djelovanja navedene komisije očitovao pri pružanju inicijative za održavanje međunarodne konferencije službeno nazvane „Rio+10“, 2002. g. u Johannesburgu, koji je predstavljao prvi „svjetski summit“ o održivom razvoju.¹⁶⁷

Potonji je donio pozitivne rezultate, te konkretno rezultirao odlukom UN-a o proglašavanju „desetljeća od 2005. godine do 2014. godine Desetljećem obrazovanja za održivi razvoj, s

¹⁶² Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future Oxford University Press, 1987.

¹⁶³ Navodimo „potencijalnu vrijednost ideje održivog razvoja“, u smislu njezine realne vrijednosti uvjetovane implementacijom ove ideje u ekološke, pravne i fiskalne politike pojedinih država.

¹⁶⁴ Agenda 21, United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 1992.

¹⁶⁵ Vidi više: United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), Earth Summit.

<https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992>

Usporedi: <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/unced>

¹⁶⁶ Commission on Sustainable Development (CSD).

Vidi više: <https://sustainabledevelopment.un.org/csd.html>

¹⁶⁷ Herceg N., Okoliš i održivi razvoj, Synopsis d.o.o., Zagreb, 2013., str. 258.

ciljem isticanja važnosti obrazovanja i stručnog usavršavanja u promidžbi koncepta održivog razvoja.“¹⁶⁸

Oba navedena međunarodna pravna akta s izraženim primatom održivog razvoja unutar područja zaštite ekološkog sustava donesena su autoritetom UN-a.

Tijekom tog desetljeća, točnije 2012. godine održana je konferencija pod službenim nazivom „United Nations Conference on Sustainable Development 2012,“¹⁶⁹ javnosti poznatija kao „Rio+20“.

Međunarodno-pravni akti doneseni na predmetnoj konferenciji predstavljaju pravni „kamen temeljac“ za konkretizaciju i realizaciju ideje održivog razvoja. Rezultat konferencije Rio+10 ponajbolje se ogleda u dokumentima koje je polučio rad iste konferencija, a koji sadrže nedvosmislene i konkretne mjere potrebne za oživotvorenje održivog razvoja.

Rezultati u području održivog razvoja, te zaključci predmetne konferencije predstavljati će idejni temelj slijedećih konferencija Rio+20 i pripremne radnje za konferenciju Rio+30. Isti se temelj ogleda u deset osnovnih ciljeva, poznatiji pod sintagmom „implementacije paragrafa 88.,“¹⁷⁰ a čiji je *lajtmotiv* održivi razvoj.

Konferencija je usvojila temeljne smjernice o politici zelenog gospodarstva, donijela odluke o raznim temama, uključujući energiju, sigurnost hrane, oceana i gradova. Konferencija Rio +20 također je skrenula pozornost tisućama predstavnika UN sustava i velikih skupina, što je rezultiralo s preko 700 dobrovoljnih veza i svjedočenju formiranja novih partnerstava za unapređenje održivog razvoja.“¹⁷¹

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Više : <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20>

Vidi više: <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20/futurewewant>

The future we want A/RES/66/288, United Nations Resolution, adopted by the General Assembly, 2012.

¹⁷⁰ Vidi više: <https://www.unep.org/explore-topics/environmental-rights-and-governance/what-we-do/supporting-2030-agenda/implementation>

¹⁷¹ Najvažniji pravni akti (rezolucije, odluke, izvješća) usvojeni na konferenciji „United Nations Conference on Sustainable Development, Rio+20“ su slijedeći:

Na povijesnom summitu UN-a u rujnu 2015. svjetski čelnici usvojili su „2030 Agenda for Sustainable Development“,¹⁷² koja je službeno stupila na snagu 1. siječnja 2016. godine. Međunarodni pravni akt skraćenog naziva SDG u svojoj je srži plan kojim je utvrđeno 17 temeljnih ciljeva održivog razvoja.

Sama „2030 Agenda“ te 17 ciljeva održivog razvoja usvojeni su od strane svih država članica UN-a, te su usmjereni ka postizanju cilja mira i blagostanja.

Ciljevi se podjednako odnose na tzv. razvijene zemlje i zemlje u razvoju, a njihovo ispunjenje pretpostavlja skladan suživot čovjeka i njegova okoliša, odnosno cjelokupni ekološki sustav. Ispunjenje i načine ostvarenja zadanih ciljeva prati i korigira posebno utemeljeno tijelo UN-a „United Nations High-level Political Forum on Sustainable Development.“¹⁷³

Navedeni ciljevi, univerzalne pravne naravi, omogućili su državama potpisnicama pravnu osnovu za pokretanje pravnih i fiskalnih instrumenata djelovanja nacionalnih zakonodavstva i nacionalnih fiskalno-pravnih politika u narednom petnaestogodišnjem razdoblju.

Važno je napomenuti kako nisu sve odredbe pravnih akata donesenih na konferenciji „RIO+20“ obligatorne pravne naravi, te slijedom navedenoga niti ciljevi koji se nazivaju „17 SDG“ nisu pravno obvezujući, no od država potpisnica navedenih dokumenata i ciljeva se očekuje odgovornost preuzimanja inicijative za uspostavljanja nacionalnih zakonodavnih okvira u svrhu postizanja (predmetnih) 17 ciljeva.

Implementation of Agenda 21, the Programme for the Further Implementation of Agenda 21 and the outcomes of the World Summit on Sustainable Development A/C.2/66/L.59.

Implementation of Agenda 21 A/C.2/67/L.45.

The Future We Want A/RES/66/288.

A 10-year framework of programmes on sustainable consumption and production patterns A/CONF.216/5.

Annotated provisional agenda A/CONF.216/1.

Report of the United Nations Conference on Sustainable Development A/CONF.216/16.

¹⁷² Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, United Nations, A/RES/70/1, 2015 Skraćena: „17 SDG“.

¹⁷³ Vidi više: United Nations High-level Political Forum on Sustainable Development (HLPF).

Vidi više: <https://sustainabledevelopment.un.org/hlpf>

Vidi više: Format and organizational aspects of the high-level political forum on sustainable development A/RES/67/290. Resolution adopted by the General Assembly on 9 July 2013. (Temeljni provedbeni propis predmetne organizacije UN-a).

Predmetni pravni i fiskalni instrumenti, odnosno sredstva djelovanja, podrazumijevaju intenziviranje napora u svrhu ostvarenja navedenih 17 ciljeva SDG-a, koji u svojoj srži sadrže, točnije rečeno predstavljaju, projekciju okončanja svih oblika siromaštva, borbu protiv nejednakosti, te mjere sanacije i prevencije u području klimatskih promjena neposredno povezanih s zagađivanjem okoliša.

„Sustainable Development Goals“, predstavljaju svojevrsni presedan, odnosno jedinstvenost u univerzalnom pristupu pojedinim državama. Globalni karakter i želja za zajedničkim djelovanjem zemalja potpisnica oslikavaju se u naravi predmetnih ciljeva. Naime, riječ je o svojevrsnom pozivu upućenu svim državama potpisnicama, neovisno o stupnju gospodarske razvijenosti pojedine država, na zajedničko i usklađeno djelovanje u svrhu ostvarenje zajedničkog boljitka tj. zajedničke (bolje) budućnosti. Ciljevi utvrđeni na konferenciji Rio+20, ujedno su i svojevrsni poziv na mobilizaciju sredstava i napora upućen svakoj od država sudionica predmetne konferencije, neovisno da li je riječ o državi viših, srednjih ili nižih fiskalnih mogućnosti.

Razlog takvom pristupu zrcali se u zajedničkom interesu rasta gospodarskog prosperiteta i zaštite ekološkog sustava. Ostvarenje ovih zajedničkih ciljeva proizlazi iz same ljudske naravi, usmjerene ka samoodržanju vrste.

Stoga su svjetski čelnici zemalja članica UN-a, na summitu 2015. g., usvajanjem dokumenta Sustainable Development Goals,¹⁷⁴ prepoznali: “kako završetak siromaštva mora ići paralelno sa strategijama koje grade ekonomski rast i rješavaju niz društvenih potreba, uključujući obrazovanje, zdravlje, socijalnu zaštitu i mogućnosti zapošljavanja, dok se bave klimatskim promjenama i zaštitom okoliša.”¹⁷⁵

¹⁷⁴ United Nations Summit on Sustainable Development, Informal summary, United Nations Headquarters, New York, 25-27 September 2015.

¹⁷⁵ Opširnije: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>



¹⁷⁶ Slika br. 8. „17 ciljeva održivog razvoja“

<https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

Prikazana slika prikazuje već spomenutih 17 ciljeva SDG-a čije je ispunjenje od strane zemalja potpisnica pretpostavka za oživotvorenje održivog razvoja, s krajnjim ciljem očuvanja cjelokupnog ekološkog sustava u širem smislu riječi od propadanja.

Neki od tih ciljeva su: postizanje nepostojanja siromaštva u svim njegovim oblicima, zaustavljanje gladi te stvaranje održivog agronomskog sustava kao prevencije moguće ponovne pojave gladi, promicanje zdravlja i blagostanja u svim životnim dobima, omogućavanje temeljnog obrazovanja potrebnog za osposobljavanje za rad i sustava cijeloživotnog učenja, dokidanje svakog oblika spolne diskriminacije, osiguravanje pitke vode i kanalizacijskih sustava u svim dijelovima svijeta, osiguravanje stabilne, dostupne i čiste energije, održivi razvoj u kontekstu gospodarstva te dostojnih uvjeta rada, smanjenje stupnja neravnopravnosti i ekonomskih razlika uzrokovanih neravnopravnim položajem između država kao i unutar pojedinih država, urbane sredine učiniti održivima, sigurnima i omogućiti asimilaciju migranata, uključiti se u aktivni rad s ciljem sprječavanja klimatskih promjena, kao i njihovih učinaka, osigurati zaštitu vodnih dobara i zemlje (flore i faune) od devastacije, izgradnja društva utemeljenog na stabilnim, pravednim, efikasnim te nepristranim institucijama, te uspostaviti temelje na kojima će biti realno moguća međunarodna suradnja u svrhu održivog razvoja.

¹⁷⁶ Slika br. 8., <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

3. Moralno-etički i teološko-filozofski vid odgovornosti za okoliš

Polazišnom točkom našeg promišljanja uzimamo čovjeka kao stvorenje vrhunske vrijednosti, biće čiji je značaj nepobitan, odnosno zauzimamo pristup teoretičara prirodnog prava¹⁷⁷ čija se filozofsko-pravna misao u svojim bitnim elementima ne razlikuje značajno od temeljnih postulata svih teoloških pravaca s zajedničkim nazivnikom Abrahamskih religija,¹⁷⁸ kao niti s antičkom filozofskom mišlju odnosno suvremenim humanističkim i post-humanističkim¹⁷⁹ filozofskim promišljanjima.

Naime uzevši kao idejno polazište prirodnog prava Aristotelovu filozofsku misao, možemo uvidjeti daljnji tijek razvitka ideje o neotuđivim i čovjeku danim pravima utemeljenima na načelima pravde i pravičnosti, a nasuprot ideje pravnog sustava, odnosno prava u apstraktnom smislu riječi kao izričaju društvenog ugovora. Ovdje također želim ukazati na razliku u

¹⁷⁷ Razvitak prirodnog prava, u suvremenom smislu riječi, prvenstveno se smatra plodom promišljanja i rada filozofa teoretičara prirodnog prava poput Suarez, Grotius, Hobbes, Cumberland and Pufendorf.

Usporedi: <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/natural-law-in-early-modern-philosophy/v-1/bibliography/natural-law-in-early-modern-philosophy-bib>

Vidi više: Hochstrasser, T., Schröder, P. (Eds.), *Early Modern Natural Law Theories Context and Strategies in the Early Enlightenment*, Vol. 186., Springer Netherlands, 2003.

¹⁷⁸ Pod pojmom Abrahamskih religija podrazumijevaju se tri monoteističke vjere koje, pored svojeg kulturološkog učinka na oblikovanje današnjice, veže zajednički vjerski uzor izražen u Biblijskom lika Abrahama, te podudaranje svih ili gotovo svih moralno etičkih svjetonazorskih polazišta i načela.

U okviru pisanja o mogućnosti načina, te ponajprije nužnosti Abrahamske ekumene, Vučetić objašnjava samu srž pojma abrahamskih religija kao i temelj međureligijskog, odnosno ekumenskog dijaloga pišući kako „dijalog abrahamskih religija „proizlazi iz naravi svih triju monoteističkih religija: židovstva, kršćanstva i islama. Unatoč mnogim razlikama postoji jedna sličnost: Abraham. No, usprkos početnoj sličnosti, ubrzo nastupaju razlike koje svjedoče u prilog tezi kako početna sličnost Abrahama u monoteističkim religijama nije sličnost poznatosti, nego sličnost utemeljujućeg čina Abrahamove osobne povijesti, a to je čin Božjeg izabiranja, i čina svakom monoteizmu vlastitog filozofsko-teološkog, kulturološko-religiološkog, institucijsko-juridičkog i osobno-vjerničkog odnošenja prema veličini Abrahamova egzistencijalnog rasta proizašlog iz Božjeg izabiranja i Abrahamova odgovora na taj Božji čin. Upravo na ovome abrahamska ekumena izgrađuje platformu nužnosti i dobrovoljnosti Abrahama za uspostavu autentičnog dijaloga između monoteističkih, abrahamskih religija“

M. Vučetić, *Horizont filozofijskog mišljenja*, Sveučilište u Zadru, 2019., str. 44.-45.

¹⁷⁹ Za razvitak prirodnog prava tijekom razdoblja prosvjetiteljstva na Europskom kontinentu od ključne je važnosti bio rad filozofa Grotiusa, Hobbesa i Pufendorfa, te njihovo naravno nadovezivanje na prethodne kršćanske filozofe poput Wolfa, no u donekle izmijenjenoj formi.

Usporedi: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/natural-law-theories-in-the-early-enlightenment/introduction-natural-law-and-its-history-in-the-early-enlightenment/7ADAE8F007C901AFC9BABAA2D861AA77>

Usporedi: https://law.yale.edu/sites/default/files/documents/pdf/Intellectual_Life/Tuck_II.pdf

Vidi više: Tuck R., *The Sleeping Sovereign The Invention of Modern Democracy*, Cambridge University Press, 2016, str. 63.-120

Vidi više: T. J. Hochstrasser, *Natural Law Theories in the Early Enlightenment*, Cambridge University Press, 2000., str. 11.-39. i 150.- 186.

Vidi više: Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "Natural law". *Encyclopedia Britannica*, 13 Aug. 2019, <https://www.britannica.com/topic/natural-law>. Accessed 12 August 2021.

pristupu prirodnom pravu kao izričaju intrinzičnih moralnih vrijednota, nasuprot pravu kao izrazu političke volje bez ograničenja moralnim skrupulama, a koje je u svojoj punini došlo do izričaja u despotskim diktaturama tijekom dvadesetog stoljeća.¹⁸⁰

Ovom sam digresijom htio ukazati na važnost poštivanja temeljnih vrijednosti, odnosno razlikovanja dobra i zla nasuprot suvremenoj diktaturi relativizma, a što smatram također od iznimne važnosti za predmetno pitanje zaštite okoliša.

Polazeći od fundamentalnih počela monoteističkih religijskih sustava koji vide čovjeka kao Božje stvarateljsko djelo, te nastavivši s razvitkom istinskog, pravog humanizma, nedvojbeno stječemo zaključak o čovjekovoj vlastitoj vrijednosti. No čovjek je dio prirode, a cjelokupno stvorenje, sav kozmos, sačinjava čovjekov okoliša i samoga čovjeka kao neodvojivi dio istog. Čovjek je evidentno ovisan o svojem okolišu, jer samom činjenicom svojeg bivanja unutar svega stvorenog on biva egzistencijalno uvjetovan svojim okolišem.

Njegova je fundamentalno moralna dužnost briga o svemu stvorenome, jer čovjek kao „animal rationale“ jest stvorenje u čijoj je moći održavanje stvorenog, svojevrсни nastavak stvaranja odnosno modificiranje stvorenog u oblike postojanja koji su različiti od stvorenih no istovjetni u svojoj biti. Čovjekova su-stvarateljsko djelo može biti formativnog ili deformativnog oblika, ono se može očitovati u uzdržavanju tj. očuvanju stvorenoga, u prokreaciji ili u destruktivnom vidu kao posljedici zanemarivanja moralne odgovornosti spram prirode i u konačnici spram samoga sebe.

Razum koji čovjeku daje vlastitost i razlikuje ga od ostalih bića u odnosu na koje je superioran upravo po mogućnosti slobodnog odabira nasuprot nagonском djelovanju, sadrži u samome sebi i dužnost spram potonjeg.

¹⁸⁰ Usporedi: Važnost utemeljenja prava u moralnim normama, u svrhu prevencije stvaranja prava kao zasebne ideologije.

Sypnowich, Christine, "Law and Ideology", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.).

<https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/law-ideology/>

Čovjekova je slobodna volja njegova značajka koja je neodvojiva od razuma istog, no kao i svaki vid slobode, ona nužno u sebi sadrži i svojevrsnu protutežu izraženu u vidu odgovornosti. Usporediv je odnos sloboda i odgovornosti u području filozofije i teologije s odnosom prava i obaveza unutar pravne znanosti. Naime, svako pravo, nužno u sebi pretpostavlja postojanje obaveze, koja premda ne mora biti neposredna (primjerice izostanak neposredne protunaknade unutar poreznog prava), i dalje postoji, te se nužno mora poštivati i/ili zadovoljiti. Riječ je o uspostavljanju odnosa reciprociteta i održivosti svakog, pa i prirodnog prava.

Zaključujemo kako je krajnja granica čovjekove slobode sloboda drugog ljudskog bića, odnosno pravo tj. sloboda svakog drugog bića. Primijenivši ovaj pristup na predmetno pitanje odnosa čovjeka spram njegova okoliša, dolazimo do zaključka da je minimalni stupanj čovjekova poštivanja sloboda, odnosno prava na slobodno i neometano postojanje cjelokupnog ekološkog sustava, neutralnost društvenog utjecaja na isti.

Legitimno je također i postavljanje pitanja porijekla intrinzičnih vrijednosti, odnosno definiranja dobra i zla. Nastojeći zadržati objektivnost znanstvenog rada, za potrebe pokušaja utvrđivanja sadržaja ili tek granica koje omeđuju sadržaj dobra i zla, nećemo koristiti teološki argument niti jednog religijskog sustava.

Izuzevši teološke argumente ili pak filozofske argumente jedne od specifičnih filozofskih škola, okrećemo se traženju granica intrinzičnih vrijednosti. Naime, u izostanku mogućnosti nepristranog definiranja dobra i zla, moramo razmotriti koja je kategorija vrijednosti prikladna za svako društvo tj. svakog čovjeka, što je to svakom pojedincu zajedničko te time predstavlja temelj mogućeg definiranja dobra i zla.

Sukladno stavu koji smo više puta naveli i objasnili o čovjeku kao dijelu prirode, te o neodvojivosti čovjeka d ekološkog sustava, zaključujemo kako su upravo prirodni zakoni ono što je zajedničko svakom pojedincu i svakom društvu neovisno o vremensko prostornom aspektu. Stoga smatramo prikladnim i logičnim zaključiti kako je sadržaj dobra i zla u najširem smislu riječ, moguće omeđiti onime što je prirodno odnosno u skladu s prirodnim zakonitostima koje postoje neovisno o čovjeku.

Vrativši se na pitanje odnosa razuma i vjere, uviđamo kako je šire prihvaćena konstatacija da se za ključnog predstavnika kasno-srednjovjekovne filozofske, pravne i teološke misli prvenstveno uzima sv. Toma Akvinski.¹⁸¹ Književni opus ovog crkvenog učitelja, pojedini će autori vidjeti i kao temelj nastanka prirodnog prava. Toma Akvinski je svoj filozofsko teološki rad temeljio na Aristotelovoj filozofiji, čime je napravio svojevrsni odmak od augustinovsko-platonskog pristupa teologiji, odnosno odmak koje je doprinio stvaranju dviju ključnih filozofskih škola unutar srednjovjekovne Crkve, one augustinovsko-platonske i aristotelovsko-tomističke¹⁸²

Na filozofiju skolastike, u znanstvenom smislu riječi, nastaviti će se rad renesansnih i humanističkih filozofa, počevši od Descartes do Hobbesa,¹⁸³ sporadično nazivanog kao političkog pragmatičara. Nastavljajući razvitak ideja povezanih s teorijom prirodnog prava potrebno je ukazati i na optimističniji filozofski pristup Locka¹⁸⁴ o slobodnim ljudima koji unutar uređenog, no slobodnog društva poštuju međusobna prava i ispunjavu obaveze spram drugih članova društva a koji proizlaze iz same ljudske naravi, odnosno teorije prirodnog prava.

Također je neizostavan i francuski mislilac Charles-Louis Montesquieu¹⁸⁵ koji je u duhu svojeg vremena, odnosno Europskog društva humanizma, vidi prirodno pravo superiorno

¹⁸¹ Vidi više: Murphy, Mark, "The Natural Law Tradition in Ethics", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.).

<https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/natural-law-ethics/>

¹⁸² Augustinovsko-bonaventurijanski (primarno platonski pristup) filozofsko teološkoj misli, nasuprot aristotelovsko tomističkom pristupu kao dominantnom pravcu teološke znanosti od skolastike do suvremenog doba.

Vidi razlikovanje: Krasić, S., Filozofija i filozofijska učilišta u Hrvatskoj, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Vol. 22. No. 1-2., 1996., str. 43.-44.

Moschini M., The Augustinian-Bonaventurian approach to the concept of consciousness and its development within the speculative frame of italian critical ontology, Bogoslovska smotra, Vol. 86., br. 2., 2016., str. 343.–359.

¹⁸³ Vidi: Lloyd, Sharon A. and Susanne Sreedhar, "Hobbes's Moral and Political Philosophy", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.).

<https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/hobbes-moral/>

¹⁸⁴ Vidi: Sheridan, P., Locke's Moral Philosophy, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.).

<https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/locke-moral/>

¹⁸⁵ Bok H., Baron de Montesquieu, Charles-Louis de Secondat, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.).

<https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/montesquieu/>

vrjednotama proizašlim iz religijskih sustava, no propustio je ukazati na povijesnu činjenicu nastanka istih prava unutar religijski obilježenih filozofskih struktura.

Početak nastanka same ideje prirodnog prava, odnosno Aristotelova filozofska misao, navodi nas na razumijevanje Aristotelovog pristupa shvaćanja vrijednosti koje će biti nazvane prirodnim pravom unutar njegovih razmatranja o teologiji,¹⁸⁶ u vlastitom kulturološkom smislu riječi.

Naivno bi bilo zaključiti kako se Aristotel, odnosno drugi antički filozofi, odvojio od religijskog. Naprotiv, Platonovom mogućnošću izlaska na danje svjetlo, Sokratovom majeutikom (porađanjem) istine u sugovorniku, te Aristotelovom propedeutikom odnosno oruđem filozofije, logikom sažetom u Organonu,¹⁸⁷ željelo se odvojiti mitološki pristup od filozofskog, odnosno od znanstvenog, dakle omogućiti čovjeku što ne-pristraniji i objektivniji pogled na vlastiti okoliš, no nipošto ga ne lišiti metafizičke dimenzije njega samoga.

Čovjek je u konačnici i onaj temeljni objekt zaštite cjelokupnog pravnog sustava, te ujedno konačni povod ulaganju napora u kreiranje stabilnog fiskalno-pravnog i gospodarskog sustava čiji je cilj zadovoljenje egzistencijalno materijalnih potreba čovjeka. Čovjek, odnosno društvena zajednica također predstavljaju i društveno sociološki povod razvitka znanstvene grane ekologije, s obzirom da je i sam dio cjelokupnog ekološkog sustava.

Analogno navedenomu, društvo je početni i ujedno konačni povod nastanka i razvitka svih ekološki obojenih i/ili motiviranih pristupa pojedinih znanstvenih grana, a što nas u konačnici

¹⁸⁶ *Metafizika* (Τὰ μετὰ τὰ φυσικά) je Aristotelovo najslavnije djelo i ona je današnji naslov dobila poslije, dok je prema samoj stvari prva filozofija: ona je ontologija i u isti mah teologija (θεολογική), najviša teorijska znanost. Razmatrajući biće kao biće i sve što mu pripada po sebi, prva počela i uzroke, biće kao takvo i u cjelini, ona nužno prerasta u pitanje o najvišem i najbićevnijem biću, onom božanskom, ili o Bogu. Aristotel. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 12. 8. 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3834>>

Vidi: Adamson P., *The Theology of Aristotle*, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.).

<https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/theology-aristotle/>

Vidi više: Campbell B., *Aristoteles natural theology*, *Franciscan Studies*, St. Bonaventure University - Franciscan Institute Publications, Vol. 4. No. 2., 1944., str. 134.– 155.

¹⁸⁷ Vidi: Petrović G., *Pregled povijesti logike*, *Metodički ogledi*, Vol. 20, No. 2, 2013. str. 129. i dalje

dovodi i do ekološkog aspekta financijskog prava, odnosno do same srži ove disertacije – ekoloških poreza u službi ostvarenja održivog razvoja.

Premda na prvi pogled kontradiktorno prethodno iznesenim tvrdnjama o čovjeku kao objektu navedenih znanstveno stručnih pristupa, odnosno ljudskom društvu kao predmetu zaštite i/ili povodu kreiranja pojedinih ekološki osviještenih pristupa s antropocentričnim ciljevima ostvarenja, čovjek je ujedno i subjekt navedenih, kao i stvaratelj i održavatelj istih sustava.

Naime, upravo je sam čovjek vođen egocentričnim namjerama ispunjavanja svojih želja materijalnog blagostanja potpomognutog počesto neumjerenim i nekontroliranim tehnološkim razvojem, te previđajući posljedice svojih djelanja i/ili propusta na ekološki sustav, ključni činilac radnji koje predstavljaju izravnu i/ili neizravnu ugrozu za sustav kojemu i sam pripada.

Stoga upravo čovjeka, shvaćenog kao biće razuma i slobodne volje u duhu Descartesove¹⁸⁸ filozofske misli, nužno moramo promatrati kao povod nužnosti razvoja pravnog i fiskalnog sustava koji će ga usmjeravati ka ekološki svjesnom djelovanju i mogućnosti ostvarenja društvenog i gospodarskog razvitka kojega nazivamo održivim razvojem. Jedan od temeljnih instrumenata u pokušaju postizanja održivog razvoja prepoznat je u poredbenoj pravnoj teoriji i praksi pojedinih progresivnih zemalja upravo u fiskalno-pravnom instrumentu ekološkog poreza.¹⁸⁹

Čovjek je biće tijela i duha, fizičko i metafizičko biće,¹⁹⁰ biće koje neovisno o pojedinačnom filozofskom i/ili vjerskom opredjeljenju, posjeduje svijest o nužnosti samoodržanja i

¹⁸⁸ Vidi više: Vidanec D., Suvremeni čovjek u procijepu između kartezijanskog ideala moralnosti i (post)modernog kulturnog habitusa, Filozofska istraživanja, Sveučilište u Zagrebu – Hrvatski studiji, Filozofski fakultet Družbe Isusove, Vol. 109., br. 28., sv.1., Zagreb, 2008., str. 137.–154.

¹⁸⁹ Vidi više: <https://www.oecd.org/greengrowth/greengrowthandtaxation.htm>

¹⁹⁰ Primjenjujući nauk sv. Tome Akvinskog, a za kojega samo prethodno u radu iznijeli da svojim filozofsko teološkim radom predstavlja jedan od temelja kasnije razvijenog prirodnog prava, uvidamo kako „U hijerarhiji stvorenja posebno mjesto zauzima čovjek, koji sa svojom duhovnom dušom pripada nematerijalnom svijetu, dok sa svojim tijelom pripada materijalnom.“

Vučetić M., Temelji metafizike Tome Akvinskog, Crkva u svijetu Vol. 36., br. 2., Zagreb, 2001., str. 246.

prokreacije,¹⁹¹ svijest koja tijekom povijesti društvenog razvitka biva naizmjenično zaslijepljenog pogleda kao posljedice moralne dekadencije, te ponovno biva probuđena datostima vremena i prostora, kao i pojedincima čije se glas može poistovjetiti s svojevrsnom društvenom samosviješću.

Suvremeno je društvo nemarnošću spram ekološkog sustava, te zapostavljajući svijest o vlastitom bivanju neodvojivim dijelom istog, dovelo ekološki sustav u cijelosti i samo sebe do ruba prijelomne točke izbora svoje egzistencije.¹⁹² Naime, posljedica je međusobne uvjetovanosti složenih sustava, napose ekološkog sustava kao zbira cjelokupnog fundusa flore i faune, utjecaj gotovo nepredvidivih razmjera pojedine radnji i/ili nečinjenja na brojne izravno i/ili neizravno povezane subjekte istog sustava s gotovo neizbježnim povratnim efektom za predmetni subjekt.

Čovjeka današnjice možemo prepoznati kao „modernog tj. suvremenog čovjeka koji je samoga sebe doveo u situaciju da je primoran razmišljati o tome, ima li njegova budućnost smisla i na koji način preživjeti u budućnosti, ako mu se već sada smiješi onaj „kraj“ o kojem govori F. Fukuyama.“¹⁹³

Kao posljedicu naglog gospodarskog rasta, označenog ponajprije industrijskim revolucijama¹⁹⁴ o kojima je prethodno već bilo govora, te intenzivne gospodarske djelatnosti u cilju ispunjavanja svih materijalnih prohtjeva zapadno civilizacijskih društava uz istovremenu

¹⁹¹Nastavno na prethodnu bilješku zaključujemo kako je navedenom interpretacijom Tomističke misli ponajbolje ukazuje na filozofsku utemeljenost teze o čovjeku kao fizičkom i metafizičkom biću, biću slobode i odgovornosti spram svoje okoline i samoga sebe.

¹⁹² Vidi: Uekoetter, F., *The turning points of environmental history. The Turning Points of Environmental History.*, 2010, str. 1-206.

O suvremenoj ekološkoj krizi i potencijalnim učincima iste na društvo, kao posljedici prirodnih promjena, ljudskom aktivnošću nanesenih onečišćenja te kontinuiranoj energetske krizi kao posljedici nekontrolirano rastućeg gospodarskog sustava ovisnog o visoko energetske infrastrukturi i zasada dominantno korištenim neobnovljivim izvorima energije

Vidi više: BentleyJ. H., *Environmental Crises in World History*, / *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 77, Elsevier Ltd., 2013., str. 108 – 115.

¹⁹³ Vidanec D., *Suvremeni čovjek u procijepu između kartezijskog ideala moralnosti i (post)modernog kulturnog habitusa*, *Filozofska istraživanja*, Vol. 28, No. 1, 2008. str. 140.

Vidi više: F. Fukuyama, „Kraj čovjeka“ *Naša posljednja budućnost*, Izvori, Zagreb, 2003.

¹⁹⁴ Vidi više: 4.2.3. *Vrijeme industrijske revolucije – „degradacija pod stijegom evolucije“* str. 115. i dalje.

eksploataciju tranzicijskih gospodarstava i prirodnih bogatstava zemalja trećega svijeta,¹⁹⁵ suvremeno društvo biva dijelom izrazito onečišćenog ekološkog sustava.

Premda je riječ o gospodarskom razvitku prvenstveno zapadno europskih i sjeverno-američkih zemalja, kao i pojedinih azijskih zemalja, ekstenzivna onečišćenja okoliša nisu zadržana na području isključivo navedenih područja, već se naprotiv češće i nalaze na dislociranim geografskim lokalitetima.¹⁹⁶

Ova se doista nepravedna realnost ponajbolje oslikava u riječima senegalskog predsjednika Leopolda Sanghara kako „je opće poznata činjenica da se životni standard europskog stanovništva uspio podići isključivo na uštrb životnog standarda azijskog i afričkog stanovništva.“¹⁹⁷

Zbog iznošenja tek činjeničnog stanja, govor inače cijenjenog i izrazito konzervativnog predsjednika Sanghara, pojedini su autori nastojali ideološki obojati neo-lenjinizmom,¹⁹⁸ no ona tek iznosi surovu realnost na danje svjetlo.¹⁹⁹

Takova su zanemarivanja brige o nužnosti očuvanja i skrbi za čovjekov okoliš, kako urbani i/ili ruralni tako i prirodni, dovela do niza ozbiljnih javno zdravstvenih kriza, ponekad i epidemijskih razmjera, te posljedično reformiranja predmetnih civilizacija,²⁰⁰ odnosno do

¹⁹⁵ Usporedi: MacKinnon A., *The Less Developed Countries in the Global Environment*
<https://artsandscience.usask.ca/economics/resources/pdf/macbetter.htm>

Vidi slično: Di Castri F., *Environmental Problems in the Less Developed Countries Goals and Strategies*; *Bulletins from the Ecological Research Committee*, JSTOR, no. 13., 1971., str. 2.–20.
www.jstor.org/stable/20112056. Accessed 13 Aug. 2021.

¹⁹⁶ Vidi: Afrić K., *Ekološka svijest - pretpostavka rješavanja ekoloških problema Ekonomski Pregled*, Vol. 53. No. 5-6., 2002., str. 580.-581.

¹⁹⁷ McAleese D., *Economic Exploitation of the Less Developed Countries: A Survey.*” *Studies: An Irish Quarterly Review*, JSTOR, vol. 62, no. 246, 1973, str. 139–153.
www.jstor.org/stable/30088032. Accessed 13 Aug. 2021.

¹⁹⁸ Shiera S. el-Malik., *Reading Imaginative Futures across Historical Moments; Or Speaking Surreptitiously in Imperial Centres*, *Contexto Internacional*, vol. 38., no. 3., 2016., str. 819. i dalje.
<http://dx.doi.org/10.1590/S0102-8529.2016380300004>

¹⁹⁹ Također nas na nepravednu realnost odnosa razvijenih i nerazvijenih zemalja, upućuje i količina onečišćenja okoliša u kontekstu porijekla izvora istog. O čemu se „procjenjuje da znatno veći utjecaj na onečišćenje okoliša imaju razvijene u odnosu na nerazvijene zemlje. Tako, „...jedan Amerikanac opterećuje globalni okoliš oko petnaest puta više, jedan Nijemac oko deset puta više nego jedan Egipćanin, Argentinac ili Filipinac. Osamdeset milijuna Nijemaca opterećuje globalni okoliš više nego 900 milijuna Indijaca“
Glavač, V.: “Uvod u globalnu ekologiju”, *Hrvatska sveučilišna naklada, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja i Pučko otvoreno učilište, Zagreb*, 2001. str. 59.

²⁰⁰ Usporedi: 4.2.2. *Srednji vijek na Starom kontinentu*, str. 104. i dalje.

Slika br. 11., grafički prikaz nesrazmjera mortaliteta „Crne kuge“ i pojedinih zaraznih bolesti i/ili epidemija koje su se pojavljivale tijekom nadolazećih stoljeća.

ozbiljne ugroze egzistencije istih. Presudan je tu bio nedostatak svijesti o važnosti brige za sve vidove ljudskog okoliša i posljedica koje zanemarivanje istih ima za društvo.

Analizirajući filozofska i teološka razumijevanja brige za okoliša iz perspektive važnosti postojanja svijesti o brizi za ekološki sustav i čovjeka kao dijela istog, dolazimo do afirmacije predmetne teze. Prihvaćajući razumijevanje filozofije kao umijeća promišljanja, odnosno filozofa kao osobu koja promatra svijet oko sebe i o njemu promišlja,²⁰¹ te posljedično teološku misao kao izričaj promišljanja o fizičkom i metafizičkom²⁰² čovjekovom okolišu integriranom unutar pojedinog religijskog sustava, možemo uočiti gotovo potpuni sklad u temeljnom pitanju. Naime, usporedimo li pojedina zapažanja klasičnih helenističkih antičkih filozofa, poput Aristotela i/ili Platona, te razumijevanje istih teza kod teologa monoteističkih religija, a za koje možemo ustvrditi da predstavljaju svojevrsni izričaj kulturne i moralno-filozofske baštine, te određujući element ishodišta europske kulture, uviđamo istovjetnost općenito idejnih i napose moralnih zasada.

Usporedivo navedenome, pristup suvremenih filozofa intrinzičnoj vrijednosti cjelokupnog ekološkog sustava i čovjeka kao integralnog dijela istog, odnosno društva i društvene odgovornosti za čovjeka i istome naravno zadani okoliša, je u svojoj srži istovjetan. Do ovog zaključak dolazimo uvidom u temeljna polazišta razvitka suvremene filozofije u razdoblju renesanse i humanizma, te daljnjim promišljanjima egzistencijalista i materijalista u okrilju filozofske znanosti.²⁰³

<https://www.visualcapitalist.com/history-of-pandemics-deadliest/>

²⁰¹ Ovo shvaćanje filozofije temeljni je pristup istoj znanosti još od razvitka pred-sokratovske filozofske misli, te držimo da ono ponajbolje utjelovljuje samu bit filozofije, odnosno traganja za mudrošću tj. znanjem u antičkom smislu razumijevanja istih pojmova.

Vidi više: Kutleša S., Filozofski leksikon, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, 2012., str. 335.-340.

²⁰² Proučavanje fizike i metafizike, zajednička je značajka filozofa i teologa. Ovaj sklad u području interesa i metoda proučavanja, ponajbolje možemo uočiti u pisanoj ostavštini Aristotela i sv. Tome Akvinskog.

Vidi: supra. str. 76.-78- i infra. str. 109. i dalje.

²⁰³ Navedenim slijedom pojedinih povijesno -filozofskih pravaca, želi se ukazati na prijelaz iz srednjovjekovno skolastičke filozofije kroz renesansu, razvitka humanizma kao prvijenca suvremene filozofije, a koji će dovesti do stvaranja egzistencijalističke, materijalističke i nihilističke filozofije i suvremene kršćanske filozofije, fenomenologije i suvremene filozofske kozmologije i teološke antropologije.

Sagledamo li tek temeljne pozicije misli Descarta,²⁰⁴ ili Nietzschea, Sartrea, Hegela i Kanta, odnosno Kierkegaarda i Stein,²⁰⁵ možemo uočiti preklapanja temeljnih filozofskih metoda i postavki izraženih u percepciji fundamentalne važnosti razuma i nastojanju ka stvarnom i mogućem, dakle održivom, razvoju čovjeka odnosno društva. Naime iz pisane filozofske baštine suvremenih filozofa možemo uočiti neodvojivost metoda i počela suvremene filozofije s temeljnim idejama i željenim ciljem oživotvorenja održivog razvoja.

Na filozofski usporedivim načelima u duhu prosvjetiteljstva utemeljena je i misao oca suvremene ekonomije Adama Smitha,²⁰⁶ kao i promišljanja utemeljitelja SAD-a odnosno

²⁰⁴ Descart, Isusovački student, filozof i matematičar zasigurno će ostati upamćen po silogizmu iz njegovih „Meditacija“ - „cogito, ergo sum“ a kojima je započeo uvođenje kartuzijanske metode sumnje tj. propitivanja. Tijekom kasnijeg razvoja filozofije metoda sumnja postaje temeljna filozofska metoda, koje se suštinski razlikuje od metode promatranja (zapažanja) antičkih filozofa.

Kierkegaard Vidi više:

<https://www.britannica.com/biography/Rene-Descartes>

<https://www.britannica.com/topic/methodic-doubt>

<https://www.britannica.com/topic/cogito-ergo-sum>

R. Descartes, *Meditations on first philosophy : in which the existence of God and the distinction of the soul from the body are demonstrated*

Indianapolis : Hackett Pub. Co., 1993.

²⁰⁵ Sartre i Hegel smatraju se predstavnicima egzistencijalizma nastalog kao sumornog filozofskog pravca i ujedno životnog stila, u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata. Na primjeru Mounierovog djela Uvodu egzistencijalizam ponajbolje možemo uočiti put razvitka filozofske misli, od Sokrata, Platona i Aristotela, teološko filozofskih mislioca sv. Augustina i sv. Tome Akvinskog, Pascala i Dun Scotta, do Descarta, Jaspersa, Nietzschea, Kanta, Sartrea, Hegela, Kierkegaard ili Stein.

Usporedivši Kierkegaard i sv. Stein kao predstavnike fenomenologije i obraćenika na kršćanstvo s Hegelovim apsolutnim egzistencijalizmom, možemo jasno uočiti promjenu stanja svijesti, koju su zasigurno obilježila i nesretna buđenja ideološki predvođenih revolucija i ratova dvadesetog stoljeća.

Svojevrsnu sekularizaciju filozofije proveo je Nietzsche, no ono što je možda nedovoljno naglašeno jest njegovo uvođenje u filozofski rječnik i posredno u ideološki svijet, pojma „nadčovjeka“ koji će biti (zlo)upotrebljen kao idejni lajtmotiv nacional socijalističkoj („Übermensch“), te komunističkoj („ljudi posebnoga kova“) partijskoj ideologiji.

Vidi više: Ada Albuquerque da Silva, „Redemptive Narratives in Marx and Nietzsche,“ *intersections* 10, A *Journal of the Comparative History of Ideas*, The University of Washington Vol. 10., No. 2., Seattle., 2009., str. 151.159.

https://depts.washington.edu/chid/intersections_Spring_2009/Ada_Albuquerque_da_Silva_Redemptive_Narratives_in_Marx_and_Nietzsche.pdf

Vidjeti više: Golomb J., Wistrich S. R., *Nietzsche, Godfather of Fascism?: On the Uses and Abuses of a Philosophy*. Princeton University Press, JSTOR., 2002.

www.jstor.org/stable/j.ctt7s6k5. Accessed 18 Aug. 2021.

Shirer W. L., *The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany.*, New York, Simon & Schuster, 2011.

Mrkoci V., *Kratka povijest komunizma za nekomuniste* Naklada Pavičić. Zagreb., 2017.

Vidi više: Kutleša S. *Filozofski leksikon*, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, 2012., str. 341.-343.

²⁰⁶ Škotski ekonomist (1723.g.-1790.g.), obilježen filozofskim i društvenim utjecajem vremena škotskog prosvjetiteljstva, autor je knjige *Bogatstvo naroda* (eng. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, prvi puta objavljenog 1776g.) kao prvog suvremenog znanstvenog pristupa složenom ekonomskom sustavu, a koji je poradi zalaganja za deregulaciju i liberalizaciju otvorenog tržišta, s samo regulatornim instrumentima izraženim u načelima „nevidljive ruke“ i „laissez faire laissez passer“, zadobio neslužbeni naziv oca (suvremene; liberalno-kapitalističke) ekonomije.

koautora Ustava²⁰⁷ SAD-a, kao prvog suvremenog izričaja demokratski uređene društvene zajednice te svojevrsne praslike društvenih previranja širom Europskog kontinenta tijekom devetnaestog i posljedičnih državotvornih reformi dvadesetog stoljeća.

Unatoč izostanku eksplicitno izražene brige za okoliš u Bogatstvu naroda,²⁰⁸ što je posve razumljivo uzevši u obzir stupanj tehnološkog razvitka i dostupnost spoznaja o konkretnim uzrocima i/ili posljedicama onečišćenja okoliša u vrijeme literarnog rada Adama Smitha, kao i primarno državotvornim tj. političkim ciljevima prethodno spomenutih utemeljitelja SAD-a, čak niti u ovom razdoblju ne možemo u potpunosti zaniijekati brigu teoretičara za vlastiti okoliš.²⁰⁹

Poštujući lik i djelo Adama Smitha, moguće je opravdano i znanstveno potkrijepljeno dovesti u pitanje epitet oca suvremene ekonomije koji mu se pridaje. Analizirajući gospodarsku djelatnost benediktinskih zajednica srednjeg vijeka u pogledu njihove autarkične i ujedno otvorene tržištu gospodarske djelatnosti, sklonost investicijama u vidu zemljišta kao osnovnog proizvodnog dobra i ostvarivanju dodane vrijednosti, možemo zaključiti kako su predmetne zajednice utjelovljavale sve temeljne karakteristike kapitalističkog tržišnog subjekta na otvorenom tržištu stoljećima prije Adama Smitha.²¹⁰

Vidi više: Heilbroner R. L., Adam Smith, Encyclopedia Britannica, 13 Jul. 2021. <https://www.britannica.com/biography/Adam-Smith>. Accessed 18 August 2021.

²⁰⁷ Utemeljitelji SAD-a (eng. Founding Fathers) bili su pod značajnim filozofskim utjecajem prosvjetiteljstva u duhu europskog protestantizma, a o čemu svjedoče brojni povijesni izvori, kao i na što nas navodi sama ideja stvaranja demokratskog društvenog poretka u kontekstu tadašnjeg vremena. Naime premda su Sjedinjene Američke Države nastale kao plod europskog kolonijalizma, već pri samome stvaranju državnog poretka po završetku rata za nezavisnost, napušten je europski feudalistički državni model. Ponajveći filozofski utjecaj na utemeljitelje SAD-a, pripisuje se filozofiji J. Locku, a što se prepoznaje po idejama vladavine prava, sloboda govora i tiska, kao i zajamčenoj vjerskoj toleranciji. Usporedi: Cranston M., Locke and Liberty, *The Wilson Quarterly*, Vol. 10., no. 5., JSTOR, 1986., str. 82–93. www.jstor.org/stable/40257094. Accessed 18 Aug. 2021.

Brice S., *A Classy Constitution: Classical Influences on the United States Constitution from Ancient Greek and Roman History and Political Thought*, John Carroll University Carroll Collected, 2015.

Brice S., *A Classy Constitution: Classical Influences on the United States Constitution from Ancient Greek and Roman History and Political Thought*; Senior Honors Projects, 2015. <http://collected.jcu.edu/honorspapers/85>

²⁰⁸ Smith A., *The wealth of nations*, Bantam classic, New York, New York, 2003.

²⁰⁹ Usporedi: Aage H., *Economic Ideology about the Environment: From Adam Smith to Bjørn Lomborg*, *Global Environment* 2., 2008., str. 8.–45. <http://www.environmentandsociety.org/node/4446>.

²¹⁰ Vidi više: Stark R., *Bearing False Witness: Debunking Centuries of Anti-Catholic History* – Templeton press, PDFDrive.com, West Conshohocken, USA, 2016., str. 216.

U kontekstu govora o izostanku eksplicitno izražene brige za okoliš u današnjem smislu riječi, u pisanoj ostavštini Adama Smitha, nužno je uzeti u obzir istaknimo razlike konteksta vremena i sadržaja pisane riječi. Naime, u vrijeme Adama Smitha, pitanje zaštite okoliša nije bilo do primarne važnosti zbog načelno nižeg stupnja zagađenja, no i poradi općenito nižeg stupnja svijesti društva o važnosti zaštite okoliša i nižeg stupnja znanstvenih i/ili stručnih spoznaja o potencijalnim uzrocima, odnosno posljedicama zagađenja istog.

Opravdano smatramo da bi Smith u 21. stoljeću uzeo ekološku cijenu kao izrazito bitan faktor u pristupu ekonomskom sustavu, te da bi prilagodio svoje promišljanje suvremenim spoznajama i trendovima, te istima modificirao pristup i primjenu načela „nevidljive ruke“ i „*laissez faire laisser passer*“. Također smatramo bitnim za napomenuti kako unatoč izrazitom Smithovom povjerenju u realitet ekonomskog napretka, uvjetovanom tek primjenom navedenih načela na otvorenom tržištu, pojedini autori²¹¹ napominju (simboličnu) važnost sporadično izražene Smithove zabrinutosti za mogućnost nestašice hrane i s istom povezanih ekonomskih posljedica.

U istom povijesno-kulturološkom okruženju, možemo zamijetiti sporadična pitanja posredno i/ili neposredno vezana uz zaštitu okoliša i mogućih posljedica nestašice sirovina, odnosno neobnovljivih izvora energije. Tako primjerice John Stuart Mill raspravljao o potencijalnim ekonomskim posljedicama nestašice energenata, dok je početkom 20. stoljeća švedski ekonomist Kurt Wick pisao o mogućem urušavanju Švedske ekonomije poradi nestanka šuma uslijed nekontrolirane sječe istih.²¹²

Važnost iznesenih preklapanja u temeljnim stavovima spram čovjeka i njegova okoliša u područjima filozofije i teologije te neposredno i/ili posredno vezanih znanstvenih disciplina, prepoznajemo u njihovom autoritetu kao izričajju društvenih strujanja i šire prihvaćenih

²¹¹ Vidi više: Wrigley E. A., *People, Cities and Wealth*, Basil Black well, Oxford 1987, str. 21.-45.

²¹² Vidi: Clark B., Foster J. B., *William Stanley Jevons and the Coal Question*, *Organization & Environment*, 2001., str. 93.-98.

Aage H., *Economic Arguments on the Suiciency of Natural Resources*, *Cambridge Journal of Economics*, 1984., str. 105-113.

Vidi više: Maddison A., *Dynamic Forces in Capitalist Development. A Long-Run Comparative View*, Oxford University Press, Oxford, 1991.

vrjednota, a koje čine temelj stvaranju društvenih, ponajprije pravnih polazišta i u konačnici pravnog sustava kao društvenog ugovora²¹³ i osnovnog regulatornog instrumenta društva u cjelini.

Možemo zaključiti kako primjenom analogije dolazimo do istih stavova i zaključaka, premda opisanih unutar različitih znanstvenih disciplina i sagledavanih iz drugačijeg kuta gledišta. Prethodno nas navodi na zaključak kako poput svakog prava pojedinca, primjerice prava na samo prebivanje unutar prirode, odnosno bivanje dijelom ekološkog sustava, i pravo na uživanje plodova prirode, te posljedičnog ostvarenja simbioze čovjeka i ekološkog sustava također podrazumijeva postojanje specifičnih obveza i odgovornosti kao naravni i nužni sadržajni element.

Odgovornost čovjeka odnosno društva ponajprije se očituje u odgovornosti za o očuvanju prirode i moralnu dužnost zaštite okoliša, što predstavlja ne samo moralnu odgovornost spram ekološkog sustava već i prema nadolazećim naraštajima. Ta odgovornost proizlazi iz prirodnog prava, a koje u svojem teorijskom temelju posjeduje ideju realizacije temeljnih društvenih vrijednosti kao prirodanog ljudskog morala omeđenog i definiranog pravnim okvirom u vidu pravnih normi.

Smisao prethodno navedenoga jest taj da postoji prirodna ravnoteža u odnosu prava i obaveza,²¹⁴ karakteristična ne samo za pravne grane financijskog prava i prava okoliša, već za svaku pravnu granu i pravom definirani državotvorni poredak čije idejne temelje možemo uočiti već u prirodnom pravu²¹⁵ razvijenom unutar anglosaksonskog pravnog sustava.

Sukladno već iznesenom razumijevanju nužnosti zaštite ekološkog sustava kao moralne i egzistencijalne dužnosti društva, uvjetovane nužnošću istog za održanje ljudske vrste te

²¹³ Vidi više: Kutleša S. Filozofski leksikon, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, 2012., str. 250.-251.

²¹⁴ Vidi: supra. str. 73.-75.

²¹⁵ Vidi Više: Moschella, M., George, R., Wright, J., Natural Law. International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences, 2nd Edition, 2015.

https://www.researchgate.net/publication/277647005_Natural_Law

shvaćanju čovjeka kao integralne i neodvojive sastavnice navedenog ekološkog sustava, društvo pokušava apstraktnim pravnim normama djelovati na konkretne situacije, te spriječiti zagađenje okoliša odnosno u slučaju već počinjene štete na okolišu, istu sanirati.

Time se pravnim normama, a mnogobrojni primjeri u poredbeno pravnoj praksi pokazuju da je sustav prevencije i sanacije najučinkovitiji putem financijsko-pravnih normi penalnog karaktera²¹⁶, nastoji utjecati na djelovanje i/ili propuštanje pojedinaca ili skupine pojedinaca unutar društva koji predstavljaju stvarnu ili potencijalnu opasnost za društvo u cjelini, s ciljem osiguravanja uvjeta za razvitak društva.

Riječ je o razvoju društva u svim njegovim pojavnim oblicima i potencijalnim mogućnostima, kao skupa pojedinaca i ujedno neodvojivog i međuzavisnog dijela cjelokupnog ekološkog sustava.

²¹⁶ Obzirom na ograničeni prostor unutar disertacije, upućujemo na studiju provedenu u zemljama članicama Europske unije, te u sažetim crtama iznosimo sažetak iste.

U svrhu utvrđivanja najučinkovitijeg pristupa sankcioniranju onečišćenja okoliša, provedena je poredbeno pravna studija na temelju podataka pravosudnih sistema Ujedinjenog Kraljevstva i Belgije (sklonijima kazneno-pravnom vidu rješenja), te Njemačke i Nizozemske (sklonijima administrativnom pristupu, odnosno upravno-pravnom pristupu, te sankcioniranju onečišćivača putem fiskalno-pravnih normi penalnog karaktera). Studija koju navodimo, a koristeći egzaktnu statističku podatke, ukazala je na značajno uspješniji pristup pri korištenju fiskalno penalnog vida sankcioniranja putem upravno-pravnog i financijsko-pravnog instrumentarija, u odnosu spram kazneno-pravnog vida sankcioniranja.

Vidi: Science for Environment Policy, Environmental compliance assurance and combatting environmental crime, European Commission, No. 56., 2016. str. 26.-28.

Vidi Više: Faure, M., Svatikova, K, Criminal or Administrative Law to Protect the Environment? Evidence from Western Europe. *Journal of Environmental Law*, Vol. 24., br. 2., 2012., str. 253.–286.

<https://www.jstor.org/stable/26168428>

4. Opći prikaz i povijesni pregled zagađenja okoliša i pravne grane pravo okoliša

4.1. Zagađenje okoliša kroz povijest: s osvrtom na posljedice na zdravstvenom i ekonomskom planu

Pojam okoliša nastaje kao rezultat razvitka pojma i teorije ekologije. Etimološki korijen pojma ekologija, kao kovanice grčkih riječi oikos (dom, domaćinstvo, stanište, obitavalište, obitelj) i logos (riječ, jezik, govor, razum, znanost),²¹⁷ upućuje na helenističko filozofsko podrijetlo predmetnog pojma.

Povijesno ishodište pojma ekologije prepoznajemo u filozofskoj misli Teofrasta, Aristotelova učenika i nasljednika, te jednog od najistaknutijih pripadnika Peripatetičke škole,²¹⁸ koji je u svojem radu „opisivao međusobne odnose između organizama, te međudnose organizama i njihovog anorganskog okoliša.“²¹⁹

Tvorcem suvremenog vida pojma „ekologija“ smatra se njemački zoolog Ernst Haeckel koji je u svojem djelu „Opća morfologija organizama“,²²⁰ a na temelju²²¹ teza o adaptaciji, prirodnoj selekciji i borbi za opstanak iznesenih u djelu Charlisa Darwina „O porijeklu vrsta“,²²² definirao ekologiju kao zasebnu znanstvenu disciplinu odnosno „cjelokupnu znanost

²¹⁷ Usporedi: Schwarz A., Jax K., Etymology and Original Sources of the Term Ecology, Ecology Revisited. Springer, Dordrecht. 2011.

https://doi.org/10.1007/978-90-481-9744-6_9

Vidi slično: Glavač V., Uvod u globalnu ekologiju, Hrvatska sveučilišna naklada, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja i Pučko otvoreno učilište. Zagreb, 2001. str. 18.

Vidi više: <https://www.britannica.com/science/ecology>

²¹⁸ Vidi: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47634>

Peripatetička škola u Liceji dobiva naziv po peripateticima (latinski peripateticus < grčki περιπατητικός), Aristotelovim učenicima, nazvanima po šetalištu Likeja u kojem su navodno raspravljali šetajući se. Peripatetici su više zastupali Aristotelovu prirodnoznanstvenu orijentaciju nego što su nastavljali njegova čisto filozofska istraživanja. U starijoj peripatetičkoj školi, osim Aristotelova nasljednika Teofrasta, isticali su se Eudem s Roda, Aristoksen, Dikearh i Demetrije Falerski.

Vidi više: <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/aristotelizam/>

²¹⁹ Usporedi: <https://www.britannica.com/biography/Theophrastus>

²²⁰ Levit S. G., Hossfeld U., Ernst Haeckel in the history of biology, Current Biology, Vol. 29, No. 24, 2019.

Vidi više: Haeckel E., Generelle Morphologie der Organismen, HardPress Publishing, 2019.

²²¹ O utjecaju znanstvenog rada Charlisa Darwina na Haeckelov doprinos u području ekologije, te posljedično na razvoj i primjenu socijal-darwinističke teorije u Njemačkoj u prvoj polovici dvadesetog stoljeća vidjeti više: Kutschera, U., Levit, G.S., Hossfeld, U.: Ernst Haeckel (1834–1919): The German Darwin and his Impact on Modern Biology; Theory in Biosciences. No. 138, Vol. 1–7, 2019.

Gasman D., The scientific origins of National Socialism: Social Darwinism in Ernst Haeckel and the German Monist League, London, Macdonald & Company; New York, American Elsevier, 1971.

²²² Darwin C., The Origin of Species, Wordsworth Editions Limited, London, 1998.

o odnosima organizma prema vanjskom svijetu, u koji u širem smislu ubrajamo sve egzistencijalne uvjete.

Oni su djelomice organske, djelomice anorganske prirode, te su i jedni i drugi od najvećeg značaja za sve oblike organizama, jer ih prisiljavaju na njihovo prilagođavanje.²²³ Stoga Haeckel zaključuje kako je ekologija znanstvena disciplina koja „proučava odnose među živim organizmima, kao i njihov utjecaj na okoliš u kojem obitavaju, te utjecaj tog okoliša na njih.“²²⁴

Jakob von Uexküll,²²⁵ estonski biolog čiji je prirodno-znanstveni rad bio obilježen brojnim filozofskim promišljanjima, u svojem djelu „Okolni i unutarnji svijet životinja“²²⁶ definira pojam okoliša kao „cjeline koju čovjek vidi kroz svoje specifično, antropogeno stajalište i koju čine okružujući mediji (atmosfera, voda, zemlja, geografsko mjesto, klima itd.) kao i svi drugi živi organizmi (biljni i životinjski).“²²⁷

Njegov doprinos akademskoj zajednici ogleda se u uvođenju pojma „Umwelt“ koji nastaje pod osjetnim utjecajem Kanta, no nasuprot Darwinovoj teoriji prirodne selekcije.²²⁸ Von Uexküllov pojam „umwelt“ moglo bi se opisati kao neposredni okoliš konkretne jedinke kojeg dijeli s drugim subjektima unutar šireg pojma okoliša. Riječ je o prvenstveno ontološkom shvaćanju pojma okoliša po kojem okoliš jedinke istovremeno zadržava svoju samobitnost te djeluje u međuzavisnoj interakciji s drugim jedinkama unutar šireg pojma

²²³ Vidi: Springer O.P. (ur.), Ekološki leksikon, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja RH, Zagreb, 2001., str. 15.

Vidi slično: Haeckel E., *Generelle Morphologie der Organismen* [The General Morphology of Organisms] (in German). vol. 2. Georg Reimer. Berlin, Germany, 1866., str. 286.

²²⁴ Haeckel E., *Generelle Morphologie der Organismen* [The General Morphology of Organisms] (in German). vol. 2. Georg Reimer. Berlin, Germany, 1866., str. 286.

Vidi više: Robert C. Stauffer R. C., Haeckel, Darwin, and Ecology, *The Quarterly Review of Biology*, The University of Chicago Press Vol. 32, No. 2. 1957., str.138.-144.

²²⁵ Vidi više: Feiten T. E., *Mind After Uexküll: A Foray Into the Worlds of Ecological Psychologists and Enactivists*. *Frontiers in Psychology*, (11:480. doi: 10.3389/fpsyg.2020.00480), University of Cincinnati, Cincinnati, OH, USA, 2020.

²²⁶ Vidi više: Von Uexküll J., *Umwelt und Innenwelt der Tiere*, Jerry Springer, Berlin, Germany, 1909.

²²⁷ Kolednjak M., Šantalab M., *Third-generation human rights*, *Technical journal* 7, 3., 2013., str. 322.-328.

²²⁸ Vidi: <https://ndpr.nd.edu/news/onto-ethologies-the-animal-environments-of-uexk-252-ll-heidegger-merleau-ponty-and-deleuze/>

Recenzija Roberta Valliera, Sveučilište DePaul,

Buchanan B., *Onto-Ethologies: The Animal Environments of Uexküll, Heidegger, Merleau-Ponty, and Deleuze*, State University of New York Press, USA, 2008.

okoliša, no također i konceptu primjenjivom unutar materijalnog svijeta.²²⁹ Von Uexküll teorije pojma okoliša imati će dalekosežne posljedice na znanstveni rad i istraživanja brojnih znanstvenika poput Heideggera, Merleau-Ponty, Deleuzea, i drugih.²³⁰

Iz prethodno iznesenog, sažetog pregleda nastanka pojmove ekologije i okoliša, proizlazi zaključak kako su tvorci ovih pojmova u suvremenom smislu riječi, te iz istih proizašlih znanstvenih disciplina, svoj znanstveni rad temeljili na interdisciplinarnom pristupu. Naime, premda su Ernst Haeckel i Joseph Von Uexküll pripadali prirodno-znanstvenom području istraživanja i rada, njihov izneseni znanstveni doprinos bio je također utemeljen na etimološkom i filozofskom poimanju stvarnosti te obilježen utjecajem suvremene filozofske misli.

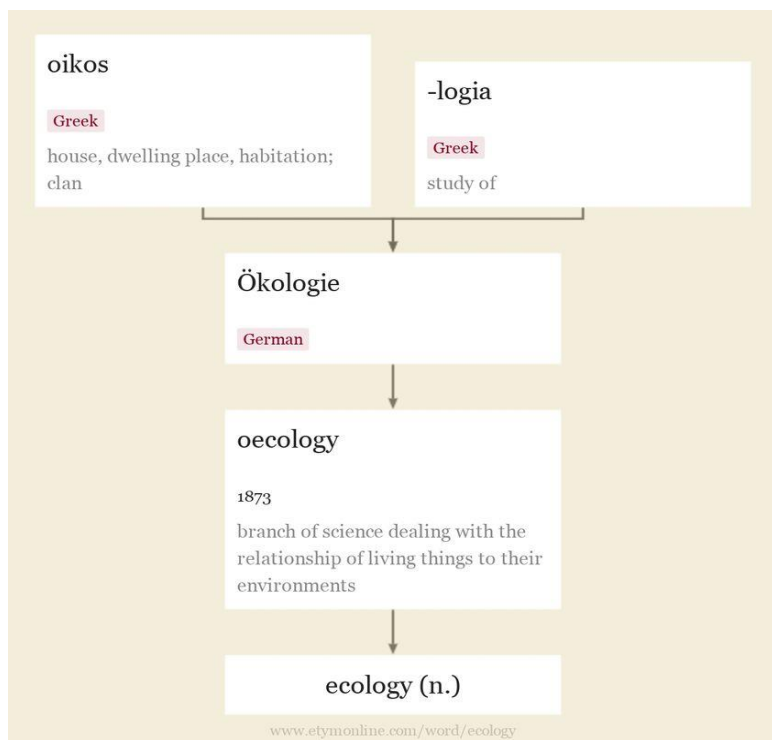
²²⁹ Vidi: Bueno-Guerra N., How to Apply the Concept of Umwelt in the Evolutionary Study of Cognition. *Frontiers in Psychology*, (9:2001. doi: 10.3389/fpsyg.2018.0200), University of Cincinnati, Cincinnati, OH, USA, 2018.

Usporedi: Von Uexküll J., *A Foray into the Worlds of Animals and Humans with A Theory of Meaning*, Univ Of Minnesota Press, USA, 2010.

²³⁰ Vidi: <https://ndpr.nd.edu/news/onto-ethologies-the-animal-environments-of-uexk-252-ll-heidegger-merleau-ponty-and-deleuze/>

Recenzija Roberta V., Sveučilište DePaul,

Buchanan B., *Onto-Ethologies: The Animal Environments of Uexküll, Heidegger, Merleau-Ponty, and Deleuze*, State University of New York Press, USA, 2008.



²³¹ Slika br. 9. Prikaz etimološkog nastanka pojma „ekologija“
<https://www.etymonline.com/word/ecology>

Slika br. 9. grafički je prikaz etimološkog nastanka pojma „ekologija“, čijim se tvorcem smatra njemački zoolog Ernst Haeckel. Haeckelov rad u području prirodnih znanosti bio je pod utjecajem teorijskih promišljanja i filozofskih stavova Charlsa, Goethea i Spinoze.²³² Usporedivo s pojmom poreza,²³³ pojam okoliša različito je definiran kod pojedinih autora.

Odredba međunarodne norme ISO 14001:2015 Sustava upravljanjem okoliša Međunarodne organizacije za normizaciju²³⁴ čija je članica i Republika Hrvatska,²³⁵ pod pojmom okoliš

²³¹ Slika br. 9., <https://www.etymonline.com/word/ecology>

²³² Vidi više: Richards R. J., Ernst Haeckel and the Struggles over Evolution and Religion, *Annals of the History and Philosophy of Biology*, Universitätsverlag Göttingen, Vol. 10/2005., Basel, 2006., str. 89.–115.

²³³ Vidi: Jelčić Bo., Lončarić-Horvat O., Šimović J., Arbutina H., Mijatović N., *Financijsko pravo i financijska znanost*, Narodne Novine, Zagreb, 2008. str. 81.-82.

²³⁴ Međunarodna organizacija za normizaciju eng. ISO International Organization for Standardization, nezavisna je, nevladina, međunarodna organizacija s sjedištem u Ženevi. Cilj i svrha organizacije jest donošenje normi u području zaštite okoliša s međunarodnim karakterom, koje država članice ove organizacije prihvaćaju i implementiraju u nacionalno zakonodavstvo.

²³⁵ „Hrvatski zavod za norme (HZN), kao nacionalno normirno tijelo Republike Hrvatske, osnovan je na temelju Zakona o normizaciji NN 163/2003. Hrvatski zavod za norme počeo je s radom kao samostalna javna ustanova 1. srpnja 2005. g.“.

„Hrvatski zavod za norme predstavlja Republiku Hrvatsku kao član u Međunarodnoj organizaciji za normizaciju ISO (International Organization for Standardization)“.

Vidi: Izvješće o izvršenju godišnjeg programa rada i poslovanja Hrvatskog zavoda za norme u 2008. godini. Hrvatski zavod za norme, Zagreb, 2009.

podrazumijeva „(vanjsko) okruženje u kojem djeluje (određena) organizacija, uključujući zrak, vodu, tlo, prirodne resurse, floru, faunu, ljude i njihove međusobne odnose.“²³⁶

Navedena definicija zasebno naglašava kako u duhu predmetne norme pojam okruženje treba tumačiti u širem smislu riječi, u kvantitativnom i kvalitativnom pogledu.

Stoga pojam okruženje obuhvaća u kvantitativnom smislu riječi lokalne, regionalne i globalne sisteme, dok se u kvalitativnom pogledu pod predmetnim pojmom pretpostavljaju ekološki sustavi, bioraznolikost, klimatske i/ili druge usporedive prirodne karakteristike.²³⁷

U skladu s iznesenim međunarodnim standardom definicije okoliša, gotovo preuzimajući riječi samog normativnog teksta Bešker će iznijeti definiciju okoliša riječima „okoliš je gdje djeluje neka organizacija; tu pripadaju zrak, voda, tlo, prirodni resursi, flora, fauna, čovjek, kao i njihovi međusobni utjecaji.“²³⁸

Albert Einstein iznio je jednostavnu no bitno istinitu definiciju okoliša riječima „okoliš je sve što nisam ja“, definiciju koja iznosi djelomično filozofski pristup definiranju, no važnost iste možemo dokučiti tek u svjetlu shvaćanja istog autora o temeljnom problemu suvremenih (prirodoslovnih) znanstvenika kao „lošim filozofima“ odnosno u nepoznavanju filozofije kao temeljne znanosti. Einsteinovo shvaćanje okoliša iznosi Udovičić definirajući okoliš kao „cjelokupni prirodni sustav o kojem ovisi čovjek, zrak koji udiše, zemlja koja ga hrani, rijeke i jezera koja daju vodu, mora koja daju hranu i vodu, te atmosfera oko planete koja omogućava život na planeti.“²³⁹

Usporede li se Einsteinovo poimanje okoliša kao svega što pojedinac nije odnosno cjelokupne stvarnosti u kojoj isti pojedinac postoji i o kojoj je nužno ovisan, te Udovičićev prethodno iznesen odnos čovjeka i okoliša, može se zaključiti kako je ljudska opstojnost izravno povezana s okolišem odnosno da je suživot čovjeka i njegova okoliša imanentan.

²³⁶ ISO 14001:2015 Environmental management systems — Requirements with guidance for use, International Organization for Standardization, Geneva, Switzerland, 3rd Edition, 2015., čl. 3.2.1.
Environmental management systems — Requirements with guidance for use 3. edition, ISO International Organization for Standardization - Technical Committee, Geneva, Switzerland, 2015.

²³⁷ ISO 14001:2015., čl. 3.2.1.

Environmental management systems — Requirements with guidance for use 3. edition, ISO International Organization for Standardization - Technical Committee, Geneva, Switzerland, 2015.

²³⁸ Bešker, M., Politika okoliša, Oskar d.o.o., Zagreb, 2006., str. 19.

²³⁹ Udovičić, B., Neodrživost održivog razvoja, Kigen, Zagreb, 2004, str. 59.

Hrvatski zakonodavac Zakonom o zaštiti okoliša definira okoliš kao „prirodno i svako drugo okruženje organizama i njihovih zajednica, uključivo i čovjeka koje omogućuje njihovo postojanje i njihov daljnji razvoj: zrak, more, vode, tlo, zemljina kamena kora, energija te materijalna dobra i kulturna baština kao dio okruženja koje je stvorio čovjek; svi u svojoj raznolikosti i ukupnosti uzajamnog djelovanja.“²⁴⁰

Time iznosi sveobuhvatnu definiciju, koja ne podrazumijeva ekološki sustav kao jedini vid okoliša, već uključuje i društveni te socijalni vid okoliša na koje upućuje i Jasna Omejec u djelu *Pravo okoliša*.²⁴¹

Istim će pravnim aktom zakonodavac iznijeti važnost okoliša te posljedično zaštite istog, iznoseći vrijednosnu definiciju okoliša kao „dobra od interesa za Republiku Hrvatsku (koje) i ima njezinu osobitu zaštitu“, a čija se ispravna interpretacija²⁴² ogleda u svijetlu zaštite okoliša kojom „se osigurava cjelovito očuvanje kakvoće okoliša, očuvanje bioraznolikosti i krajobrazne raznolikosti te georaznolikosti, racionalno korištenje prirodnih dobara i energije na najpovoljniji način za okoliš, kao osnovni uvjet zdravog života i temelj koncepta održivog razvitka.“²⁴³

Ekološki sustav kao najprepoznatljiviji vid pojma okoliš zadan je čovjeku, odnosno čovjek je kao i sva druga živa bića sastavni dio okoliša te neraskidivo povezan s svojim okolišem. Okoliš tj. kvaliteta okoliša te s istom povezana nužno zaštita okoliša utječu na sve aspekte ljudskog života, od bioloških, društvenih i socioloških do dostupnosti sirovina odnosno prirodnih resursa nužnih za život ljudske zajednice.

Zaštita okoliša od visoke je važnosti i u pogledu održavanja prirodne ravnoteže vidljive u nužnoj biološkoj raznolikosti kao uvjetu održanja života.

²⁴⁰ Zakon o zaštiti okoliša, NN 118/18, čl. 4.

²⁴¹ Lončarić-Horvat, O., Cvitanović L., Gliha I., Josipović T., Medvedović D., Omejec J., Seršić M., *Pravo okoliša, Organizator i Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja Republike Hrvatske*, Zagreb, 2003. str. 27.

Usporedi: Karajić. N., *Važnost pojedinih komponenata kvalitete života, Socijalna ekologija*, Vol. 1. br. 4., 1992., Zagreb, str. 486.

²⁴² Napominjemo kako je vrijednosni sud autora o „ispravnoj interpretaciji“ definicije okoliša u svijetlu zaštite okoliša, utemeljen na činjenici da se predmetna pravna norma o okolišu kao „dobru od interesa za Republiku Hrvatsku“ koje „ima njezinu osobitu zaštitu“ iznosi u drugom paragrafu članak 4., odnosno istog zakonskog članka koji u svojem prvom paragrafu definira pojam „zaštite okoliša“, odnosno na primjeni osnovnih načela nomotehnike.

²⁴³ Zakon o zaštiti okoliša, NN 118/18, čl. 3.

O važnosti bioraznolikosti tj. bogatstvu prirodnog svijeta koja podrazumijeva raznolikost životinja, biljaka, njihovih staništa i gena, koja u interakciji s fizičkim okolišem stvara ekosustave koji podržavaju žive organizme svjedoči i zaključak Europske komisije o nemogućnosti preživljavanja čovjeka bez prirodnog svijeta.

Ovo se stajalište ponajbolje ogleda u donošenju dokumenta Strategija EU-a za bioraznolikost do 2030,²⁴⁴ kao dugoročne strategije Europske unije s precizno utvrđenim ciljevima i rokovima ostvarenja istih, a podržane kao dijela šireg projekta pod nazivom Europskog zelenog plana.²⁴⁵

Osnovni elementi Strategije EU za bioraznolikost do 2030 su:

1. Uspostavljanje veće mreže zaštićenih područja na kopnu i moru u cijeloj Europskoj uniji, nadograđujući postojeća područja Natura 2000, uz strogu zaštitu područja vrlo visoke biološke raznolikosti i klimatske vrijednosti.
2. Plan obnove prirode EU - niz konkretnih obveza i radnji za obnavljanje degradiranih ekosustava u EU do 2030. i njihovo održivo upravljanje, obraćajući se ključnim pokretačima gubitka biološke raznolikosti.
3. Skup mjera koje će omogućiti potrebne transformativne promjene: pokretanje novog, ojačanog okvira upravljanja za bolju provedbu i praćenje napretka, poboljšanje znanja, financiranja i ulaganja i bolje poštivanje prirode u javnom i poslovnom odlučivanju.²⁴⁶
4. Mjere za rješavanje globalnog izazova biološke raznolikosti, pokazujući da je EU spremna voditi primjerom ka uspješnom usvajanju ambicioznog globalnog okvira biološke raznolikosti u skladu s Konvencijom o biološkoj raznolikosti.²⁴⁷

²⁴⁴ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions EU Biodiversity Strategy for 2030, Bringing nature back into our lives.

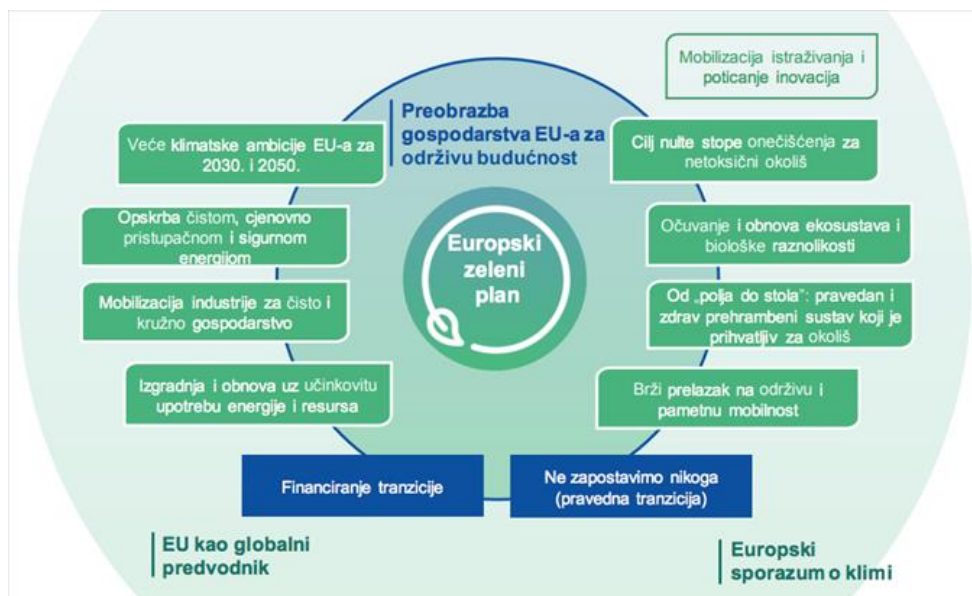
COM/2020/380, Brussels, 20.5.2020.

²⁴⁵ Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions EU The European Green Deal, Brussels, COM/2019/640, 11.12.2019.

²⁴⁶ Vidi više: Komunikacija Komisije Europskom Parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i odboru regija. Strategija EU za biološku raznolikost za 2030. Vraćanje prirode u naš život.

COM / 2020/380 konačno Bruxelles 20. 5. 2020.

²⁴⁷ https://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/strategy/index_en.htm



²⁴⁸ Slika br. 10. Grafički prikaz mjera i metoda Europskog zelenog plana – Institut za društveno odgovorno ponašanje.

Europska komisija, Europski zeleni plan, COM(2019) 640 final, Brussels, 11.12.2019, str. 3.

Europski zeleni plan,²⁴⁹ kao širi i dugoročniji plan strateške obnove i reorganizacije cjelokupnog Europskog gospodarskog sustava, pretpostavlja niz mjera s ciljem postizanja unapređenja učinkovite eksploatacije prirodnih resursa u skladu s načelom održivog razvoja, te prelazak na gospodarski model čistog kružnog gospodarstva²⁵⁰ s ciljem smanjenja daljnjih,

²⁴⁸ Slika br. 10., Europska komisija, Europski zeleni plan, COM(2019) 640 final, Brussels, 11.12.2019, str. 3. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0019.02/DOC_1&format=PDF

Vidi više: <http://idop.hr/hr/dop-trendovi/zanimljivosti/odrzivo-financiranje/sto-je-europski-zeleni-plan/>

²⁴⁹ Vidi više: Komunikacija Komisije Europskom Parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i odboru regija.

Europski zeleni plan, Bruxelles, 11.12.2019. COM(2019) 640 final

²⁵⁰ Prijedlog „čistog kružnog gospodarstva“ vidljiv je na grafičkom prikazu (Slika br. 8.) Instituta za društveno odgovorno ponašanje. „Europski zeleni plan opisuje kako će do 2050. Europa postati prvi klimatski neutralan kontinent te kako potaknuti gospodarstvo, poboljšati zdravlje i kvalitetu života, zaštititi prirodu i pritom nikoga ne zapostaviti. Nadalje, isti program „sadržava okvirni plan s mjerama za unapređenje učinkovitog iskorištavanja resursa prelaskom na čisto kružno gospodarstvo te za zaustavljanje klimatskih promjena, obnovu biološke raznolikosti i smanjenje onečišćenja. U njemu se navode potrebna ulaganja i dostupni financijski alati i objašnjava kako osigurati pravednu i uključivu tranziciju.“ Riječima Predsjednice Ursula von der Leyen „Europski zeleni plan naša je nova strategija rasta koja daje više nego što oduzima. U planu je opisano kako ćemo preobraziti naš način života i rada te proizvodnje i potrošnje kako bismo zdravije živjeli i inovativnije radili. Svi možemo sudjelovati u tranziciji i imati koristi od mogućnosti koje ona donosi. Ako krenemo prvi i djelujemo brzo, pomoći ćemo našem gospodarstvu da bude svjetski predvodnik. Odlučno smo naumili u tome uspjeti zbog našeg planeta i sveg života na njemu, zbog europske prirodne baštine i biološke raznolikosti, zbog naših šuma i naših mora. Kad ostatku svijeta pokažemo da je moguće biti održiv i konkurentan, moći ćemo uvjeriti druge zemlje da slijede naš primjer.“

https://ec.europa.eu/croatia/news/eu_green_deal_2019_hr

potencijalnih onečišćenja okoliša te ponovnog uspostavljanja donekle poremećene ravnoteže u ekološkom sustavu i bioraznolikosti.²⁵¹

Dokument Europski zeleni plan donosi potrebna ulaganja kao i predviđene te dostupne financijske alate. Temeljni instrumenti ispunjenja ciljeva postavljenih Europskim zelenim planom do 2050 su:

1. „Ulaganje u tehnologije prihvatljive za okoliš,
2. Poticanje industrija na inovacije,
3. Uvođenje čistijih, jeftinijih i zdravijih oblika privatnog i javnog prijevoza,
4. Dekarboniziranje energetskog sektora,
5. Povećanje energetske učinkovitosti zgrada,
6. Suradnja s međunarodnim partnerima na poboljšanju globalnih standarda u području okoliša.“²⁵²

Cilj ovog dugoročnog strateškog dokumenta jest postići klimatsku neutralnost Europske unije do 2050. godine, te omogućiti uvjete održivog razvoja kao temelja za ostvarenje Europe kao prvog klimatski neutralnog kontinenta do 2050. godine.²⁵³

Već iz etimološkog korijena pojma okoliš (engl. *environment*, franc. *environner* - okruživati)²⁵⁴ proizlazi zaključak o čovjekovu utjecaju na isti vlastitim životnim aktivnostima koje nužno obavlja unutar svojeg okoliša čiji je i sam sastavni dio. Promatrajući okoliš uviđamo kako su prirodni uvjeti, utjecaji i sile koje utječu na rast i razvoj živih bića sastavni dijelovi istog, te da su anorganski i organski čimbenici koji okružuju organizam ili skupinu organizama sastavni dio ekološkog sustava. Složeni društveni i kulturološki čimbenici koji utječu na pojedinca ili cjelokupnu zajednicu nazivaju se društvenim i/ili socijalnim²⁵⁵ vidom okoliša.

²⁵¹ Usporedi: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/actions-being-taken-eu_en

²⁵² https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_hr

²⁵³ Vidi više: <http://idop.hr/hr/dop-trendovi/zanimljivosti/odrzivo-financiranje/sto-je-europski-zeleni-plan/>

²⁵⁴ Vidi supra. str. 89., slika br. 9. Prikaz etimološkog nastanka pojma „ekologija“

²⁵⁵ Usporedi: Lončarić-Horvat, O., Cvitanović L., Gliha I., Josipović T., Medvedović D., Omejec J., Seršić M., Pravo okoliša, Organizator i Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja Republike Hrvatske, Zagreb, 2003. str. 27.

Za život svakog pojedinca i opstojnost društvene zajednice u cjelini nužni su i ekološki i društveni aspekti okoliša, no njihova međusobna integracija kroz povijest ljudske civilizacije nije bila osobito uspješna.

Promatrajući odnos čovjeka tj. društva i njegova okoliša kroz povijest može se primijetiti kako je do početka prve industrijske revolucije dolazilo tek do neznatnih poremećaja u ravnoteži odnosa čovjeka i njegova okoliša.

No, od kraja 18. stoljeća, odnosno s početkom šire primjene tehnoloških dostignuća prve industrijske revolucije, a posebice tijekom 20. stoljeća, antropogenim djelovanjem nastaju brojne negativne promjene u ekološkim sustavima opetovanim narušavanjem prirodne ravnoteže i biološke raznolikosti.

4.2.1. Stari vijek (Antika)

Antičko doba odnosno antika,²⁵⁶ u stručnoj literaturi također nazivano „grčko-rimsko razdoblje“, multidisciplinarn je pojam koji podrazumijeva sve civilizacijsko kulturološke aspekte stare Grčke i starog Rima, te civilizacije koje su bile pod izravnim i/ili neizravnim utjecajem navedenih silnica. Predmetni kulturološko-povijesni pojam obuhvaća povijesno razdoblje od oko 800. g. pr. Kr. dopada Zapadnog Rimskog Carstva 476.²⁵⁷ g. pr. Kr., na geografskom prostoru pod utjecajem stare Grčke i/ili staroga Rima, odnosno širem području Mediterana.

Suvremena historiografija pod pojmom antike, šireći svoje vidike te uzimajući u obzir kontekst pojma antike shvaćen u širem smislu riječi, ne podrazumijeva isključivo područja pod utjecajem helenističke i rimske kulture već „u antičke civilizacije uključuje sve stare ili drevne civilizacije koje su se u raznim područjima Zemlje javile prije ili u vrijeme stare Grčke i Rima.“²⁵⁸ No, valja napomenuti da su i u ovoj pojmovnoj interpretaciji stavovi struke neusuglašeni, ne u lingvističkom vidu, već u sadržajnom pogledu.²⁵⁹

²⁵⁶ Od lat. antiquus: star, starinski.

²⁵⁷ Usporedi: Boardman J., Griffin J., Murray O., The Oxford History of the Classical World, The Softback Preview, Tables Of Events, 1992., str. 684.-714.

²⁵⁸ Kale, E., Povijest civilizacija, Školska knjiga, Zagreb, 1991, str. 23.

²⁵⁹ antika. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 31. 7. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3034>>.

Suprotno stajalište, odnosno „uže“ poimanje antike je izneseno u Hrvatskoj enciklopediji Leksikografskog zavoda Miroslava Krleže:

Kod većine pred-Abrahamskih religijskih sustava, unatoč različitim kulturološkim okolnostima nastanka i razvitka istih, možemo primijetiti zajednički nazivnik odnosa spram okoliša tj. pojedinih prirodnih objekata i/ili fenomena kojima se pristupalo s vjerskim stavovima obožavanja,²⁶⁰ a što je posredno i oblikovalo stav ljudskih zajednica spram okoliša.

Riječ je o pristupu koji podrazumijeva elemente praznovjerja, neznanja te formaliziranog religijskog štovanja prirodnih elemenata, no koji je predstavljao preteču razvitka helenističkog filozofskog i sistematiziranog viđenje okoliša.

Grčki filozofi počinju s promišljanjem prirodno-znanstvenih aspekata svijeta koji ih okružuje, te postepeno prelaze s mitološkog na filozofsko-logički način poimanja. Ovu promjenu u načinu poimanja okolnog svijeta može se povezati s razvitkom filozofije, lingvistike te grčkih odnosa s antičkim civilizacijama na području od Starog istoka do Egipta,²⁶¹ odnosno društveno-kulturnih krugova od kojih preuzimaju elemente pisama i astronomskih znanja te time utječu na sociološki vid evolucije vlastitog kulturološkog nasljeđa.

Primjenjujući pristup koji nastaje pod prethodno navedenim kulturološkim utjecajima, grčki mislioci nastojati će racionalizirati vlastitu organizaciju opažanja osjetilnog svijeta te nadići tumačenje prirodnih pojava utemeljeno na praznovjerju, astrologiji, i/ili natprirodnim izvorima.²⁶²

U to vrijeme djeluju znanstvenici i filozofi koji su utemeljili znanost o okolišu. „Opus *Corpus hippocraticum*“²⁶³ (između 450. i 350.) sadrži raspravu „O zraku, vodi i mjestima“ o prirodi i

Osim Grčke i Italije, u antiku ulaze i kulture svih onih zemalja Sredozemlja koje su u starome vijeku bile pod grčko-rimskim utjecajima. Time se određuju kronološke i teritorijalne granice, koje »antičku« kulturu odvajaju od stvaranja tzv. pretklasnog društva i starih civilizacija Istoka“.

²⁶⁰ Pod pojmom „obožavanja“ podrazumijeva religijski vida štovanja, odnosno iskazivanja poštovanja u svijetlu kulta.

²⁶¹ Pod složenicom „antičke civilizacije od Starog istoka do Egipta“ u predmetnom kontekstu podrazumijevaju se civilizacije iz područja Mezopotamije, osobito Kaldeje (na jugozapadu području), kao i kasnijeg Novo-Babilonskog carstva, te Starog (antičkog) Egipta u vrijeme dinastija koje su još opstojale istovremeno s razvitkom helenističke kulture na području današnje Grčke i Male Azije (prvenstveno današnje Turske).

²⁶² Klasično stajalište o tom pitanju obrađeno je u slijedećim djelima Vernanta i suradnika:

Vernant J. P., *Myth and Society in Ancient Greece*, New York, USA, 1996.

Vernant J. P., *Myth and Thought among the Greeks*, Zone Books, Brooklyn, USA, 2006.

Vernant J. P., Vidal. N., *Myth and tragedy in Ancient Greece*, Zone Books, New York, USA, 1996.

²⁶³ Opus *Corpus hippocraticum* (eng. Hippocratic corpus) zbir je šezdesetak djela iz područja medicinske i filozofije i povezanih etičkih problema napisanih u razdoblju između 460. pr. Kr. i 370. pr. Kr. Klasični pristup ovoj književnoj zbirci podrazumijevao je Hipokrata kao jedinog autora no suvremeni znanstveni pristup, ne umanjujući značaj Hipokrata kao „oca zapadne medicine“, pretpostavlja da je Hipokrat autor trinaest djela dok ostala pripadaju autorima šestog i petog stoljeća prije Krista s područja današnje Italije.

Vidi više: Hippocrates. *Complete Works of Hippocrates* (Kindle Location 61 do 99). Delphi Classics.

čovjekovu mjestu u njoj²⁶⁴ kojim autor iznosi svoje viđenje temeljnih značajki prirodnog sustava i čovjekove imanentne ovisnosti o očuvanju okoliša. Hipokrat će također navedenim djelom²⁶⁵ postati i prvi (autoru ove disertacije) poznati spisatelj koji je istaknuo neposrednu povezanost ljudskog okoliša i zdravlja.²⁶⁶

Platon je svoje djelom „Kritija“, nastojeći potkrijepiti „svoj najopsežniji – za neke središnji – dijalog Država“²⁶⁷ dodatnim argumentima komparativnog pristupa,²⁶⁸ ukazao na svijest o važnosti okoliša u antičkoj Grčkoj petog i četvrtog stoljeća prije Krista.

U spomenutom djelu, Platon iznosi nedvosmislenu osjetljivost za nagle promjene okoliša u okvirnom razdoblju od devet tisuća godina. Nadalje autor upozorava na posljedice katastrofalne posljedice potencijalnih, odnosno (ne)izvjesnih potresa, poplava, odrona, te uzročno-posljedično povezanog naglog nestanka šuma i izvora vode²⁶⁹ po cjelokupni civilizacijski doseg predmetnog grada – države „Atike.“²⁷⁰

U svojevrsnom procesu evolucije znanstvene misli, tijekom četvrtog stoljeća prije Krista,²⁷¹ dolazi do promjene u metodološkom pristupu proučavanja okolnog svijeta u helenističkom kulturološkom krugu. Kako će zaključiti pojedini „apologete“ klasične grčke misli, uvođenjem Aristotelove metodike došlo je do širenja opsega izučavanja ljudskog okoliša s isključivo teorijskog modela, poput fizikalnih zakona te metafizičkih vrijednota, na područje koje nazivamo prirodopisom i/ili geografijom.

²⁶⁴ Hipokrat, *Des airs, des eaux et des lieux*, prij. Pariz, 1817., str. 51 i dalje te str. 77 i dalje.

²⁶⁵ Podrazumijeva se Hipokratova rasprava „O zraku, vodi i mjestima“.

Usporedi: Hippocrates. *Complete Works of Hippocrates* (Kindle Location 2748 - 3115). Delphi Classics.

²⁶⁶ Usporedi: Hippocrates. *Complete Works of Hippocrates* (Kindle Location 2762 do 2802). Delphi Classics.

²⁶⁷ Platon. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 2. 9. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48642>>.

²⁶⁸ Vidi više: O. Žunec, *Minojska Kreta i Platonova legenda o Atlantidi, Latina et Graeca*, Vol. 1, No. 33., Zagreb, 1989., str. 9. – 16.

²⁶⁹ Vidi više: Critias, *Plato. Complete Works of Plato* (Kindle Location 36045 do 36052). Delphi Classics.

²⁷⁰ Usporedi: Critias, *Plato. Complete Works of Plato* (Kindle Location 35820 do 36222). Delphi Classics.

²⁷¹ Podrazumijeva se razdoblje djelovanja Aristotela (grčki Ἀριστοτέλης, Aristotélēs), grčkog filozofa, znanstvenika i polihistora (Stagira u Traciji, 384. pr. Kr. – Halkida, 322. pr. Kr.). Platonovog učenika i začetnika Likejske tj. peripatetičke filozofske škole, za kojega se smatra da je „presudno odredio europsku filozofiju i znanost „. No važnost njegova rada za ondašnje shvaćanje svijeta kao i za temelj današnjem pristupu znanosti ogleda se u univerzalnom prihvatanju njegove filozofske misli (ponajbolje izražene u ontološkom i ujedno teološkom djelu „Metafizika“), „tako da ga arapski i kršćanski mislioci srednjega vijeka nazivaju jednostavno Filozofom“.

Vidi više: Aristotel. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 3. 9. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3834>>.

Ocem geografije,²⁷² nasuprot uobičajenom laičkom poimanju o Herodotu²⁷³ ili Strabu, smatra se Eratosten. Potonji je grčki filozof i matematičar, čija se bliskost egipatskom dvoru Ptolomejevića ogleda u osobnom angažmanu u vidu glavnog knjižničara i osobnog podučavatelja Ptolomeja, autor izgubljenog, no od Straba citiranog djela „*Geographice*“ te geografskog traktata „O izmjeri zemlje.“²⁷⁴

Spektar znanstvenog interesa u području materijalnog proširiti će se s izučavanja isključivo mrtve prirode tzv. neživotnih predmeta na posredno i/ili neposredno izučavanje živih bića i čovjeka. Stoga se može zaključiti kako se „Aristotel smatra začetnikom svih znanosti koje istražuju osjetilni svijet.“²⁷⁵ Predmetni je autor pristupom koji pored proučavanja neživotnog svijeta fizikalnih zakona sadrži „izravna ili neizravna opažanja čovjeka o živim i „prirodnim“ bićima (uključujući i samog čovjeka), odvojenim od svega „umjetnog“ što on proizvodi“²⁷⁶ ustanovio idejnu osnovu znanstvene premise o razlikovanju organske i anorganske prirode.²⁷⁷

Drugim riječima, Aristotelov doprinos u predmetnom području prepoznajemo u njegovu pristupu proučavanja čovjeka kao neodvojive sastavnice ekološkog sustava, s razlikovanjem čovjeka i drugih živih bića od neživih tj. anorganskih objekata kao i od „umjetno“ stvorenih objekata, odnosno predmeta i posljedica ljudskih djelanja „Aristotel je tako proučavao, u osnovi svega i premda to uvijek ne ističe, odnose čovjeka s njegovim okolišem, odnose

²⁷² Novosel-Žic P., O razvoju geografije i kratografije, Hrvatski geografski glasnik, Vol. 49., No. 1., 1987. str. 58. do str. 63.

²⁷³ Suvremena znanost, premda skeptična u pogledu faktografske vjerodostojnosti Herodotova djela „*Histories*“, prihvaća Herodota (u širem smislu riječi, te prihvaćanjem tradicije i svojevrsnim iskazivanjem poštovanja prema autoru čiji je pisani rad u određenom, možebitno pretežitom dijelu, plod zapisivanja usmenih predaja na lokaliziranom području autorove životne sredine, te posljedično u određenom dijelu plod fikcije) kao „oca povijesti“.

Vidi: Novosel-Žic P., O razvoju geografije i kratografije, Hrvatski geografski glasnik, Vol. 49., No. 1., 1987. str. 59.

Vidi više: Pipes D., Herodotus: Father of History, Father of Lies, *The Student Historical Journal*, Loyola University, 1989-1990., str. 19.

²⁷⁴ Vidi više: Kosmin P. J., The politics of science: Eratosthenes geography and Ptolemaic imperialism, *Orbis Terrarum Journal of Historical Geography of the Ancient World*, 2017., Vol. 15., str. 85.-97.

²⁷⁵ Delort R., Walter F., *Povijest europskog okoliša*, Barbat, Zagreb, 2002, str. 44.

²⁷⁶ Aristotel, *Organon*, prij. 5. sv., Pariz, 1946.-1950. Vidi Jean-François Staszak, *Le dimat chez Aristote et Hippocrate*, Pariz, 1995.

²⁷⁷ Podjelu na organski i anorganski, odnosno na živu i neživu prirodu, u suvremenu znanost uvodi švedski kemičar J. J. Berzelius kada o tome 1806. godine piše: „Priroda se podijelila na dva glavna razreda: organski i neorganski. Oba imaju jednake sastojke, pripadaju jednakim srodnostima putem kojih prelaze iz jednog u drugi razred. Anorganska priroda sastavljena je od većeg broja elemenata, sjedinjenih na bezbroj načina, ali nikad mnogo njih zajedno. Naprotiv, elemenata organske prirode je manje, ali oni uvijek idu zajedno ili je barem većina njih u svakom organskom tijelu, a bezbroj je njihovih načina spajanja.“

Grdenić, D., *Povijest kemije*, Školska knjiga i Novi Liber, 2001., str. 607.

jednog ili više tijela s njihovom okolinom, što i u suvremeno vrijeme ostaje namjera ekologije.“²⁷⁸

Usporedivši opisani pristup s njegovim prethodnicima može se uočiti „važnu distinkcija po kojoj se čovjek, koji pripada prostoru svojim fizičkim životom, odvaja od njega uzimajući kao predmet proučavanja svijet u koji nastoji proniknuti izvana. Što se ostalog tiče, priroda je temeljno jedna: „Čovjek rađa čovjeka, a sunce pridonosi rađanju čovjeka.“²⁷⁹

U duhu ekološkog determinizama²⁸⁰ Platona i Aristotela, grčki geograf i filozof Strabo također je pisao o utjecaju okolišnih uvjeta, posebice klimatskih promjena na čovjeka, odnosno uređenu društvenu zajednicu.

Definirajući pojam „ekološki determinizam“ može se zaključiti da isti predstavlja „doktrinu da ljudski rast, razvoj i aktivnosti kontroliraju fizičko okruženje,“²⁸¹ te posljedično utječe na (trans)formaciju društva. Naime, prirodno zadani čimbenici, u smislu doktrine ekološkog determinizma, po „kojoj fizičko okruženje, uključujući klimu, postavlja stroge granice unutar ljudskog društva“²⁸² utječu na gospodarski, kulturološki i sociološki vid razvitka konkretne društvene zajednice.

Kovanicu ekološki determinizam u suvremenu znanost o zaštiti okoliša (ponovno) je uveo kalifornijski znanstvenik Gordon Lewthwaite²⁸³ sredinom dvadesetog stoljeća, dok njegove povijesne korijene vidimo u već iznesenim antičkim primjerima, te u osamnaestom stoljeću kada je „ponovno zauzet u Montesquieuovom Duhu zakona (1748.), koji je tvrdio da zakonodavna regulativa treba biti oblikovana unutar ograničenja socijalnih i okolišnih uvjeta (posebno klime) na koje se odnosi.“²⁸⁴

²⁷⁸ Vidi: Faktopedija, ilustrirana enciklopedija 11. izdanje, Mozaik knjiga, Zagreb., 2004., str. 144.

²⁷⁹ Vidi: Delort, R., Walter F., Povijest europskog okoliša, Barbat, Zagreb, 2002, str. 44.

²⁸⁰ Usporedi: Alexander D. E., (1999) Environmental determinism. In: Environmental Geology. Encyclopedia of Earth Science. Springer, Dordrecht.

https://doi.org/10.1007/1-4020-4494-1_112

²⁸¹ Alexander D. E. (1999) Environmental determinism. In: Environmental Geology. Encyclopedia of Earth Science. Springer, Dordrecht.

https://doi.org/10.1007/1-4020-4494-1_112

²⁸² Gomeseria R., Environmental Determinism Insights ...things need to know in the country we live, Personal Journal, University of the Philippines, 2019.

https://www.researchgate.net/publication/332211341_Environmental_Determinism_Insights

²⁸³ Vidjeti više: Lewthwaite G., R., Environmentalism and Determinism: A Search for Clarification Annals of the Association of American Geographers, Vol. 56., No. 1., 1966.

²⁸⁴ Alexander D. E. (1999) Environmental determinism. In: Environmental Geology. Encyclopedia of Earth Science. Springer, Dordrecht.

https://doi.org/10.1007/1-4020-4494-1_112

Antički Rim, premda vojno-politički i gospodarski dominantan u odnosu spram stare Grčke, kulturološki je sljednik helenističke civilizacije. Naime, rimska kultura, umjetnost, te pisana baština nastaju i razvijaju se pod utjecajem prividno inferiorne staro-grčke civilizacije.

„Unatoč (prividnoj) ambivalentnosti, na gotovo svaki aspekt rimske kulture utjecali su Grci,²⁸⁵ te tek fuzija ovih prvotno različitih civilizacija u vidu objedinjenja u grčko-rimsku kulturu predstavlja kulturnu ostavštinu koju je „Rimsko carstvo predalo kasnijoj europskoj civilizaciji.“²⁸⁶

Primjeri su brojni, no obzirom na temu ove disertacije ne postoji mogućnost zasebnog iznošenja helenističkih korijena antičke rimske civilizacije.²⁸⁷

Prethodno navedenim nipošto ne želimo umanjiti vrhunski doseg antičkog Rima. Tehnološki napredak, primjena sofisticiranih tehnoloških znanja u arhitekturi i agrikulturi neizostavni su dijelovi mozaika koji je doveo do stvaranja jedne od najvećih civilizacija u povijesti čovječanstva,²⁸⁸ čiji će utjecaj²⁸⁹ u području kulturološkog svjetonazora, te društveno

²⁸⁵ MacMullen R., Forsythe G. E. i dr., *Ancient Rome*, Encyclopædia Britannica, inc., 4. veljače 2020., <https://www.britannica.com/place/ancient-Rome>

²⁸⁶ Ibid.

²⁸⁷ Rimska se civilizacija nije razvijala autonomno, već je „asimilirala, sa izvanrednim sposobnostima za prilagodbu, strukture i tehnike znatno razvijene helenističke civilizacije.“ Navedeno potvrđuju i stihovi cijenjenog rimskog pjesnika Horacija: „Zarobljena Grčka zarobila je svog neciviliziranog osvajača i uvela umjetnost (i znanost) u ruralni Latinski svijet.“

Gelpi E., Moumouni A. i dr., *Roman adoption of Hellenistic education*, Encyclopædia Britannica, inc., 31. kolovoz 2020., <https://www.britannica.com/topic/education>

Kline A. S., (poetry translation) "Horace - The Satires, Epistles and Ars Poetica", 2005., *Horace: The Epistles Book II: Epistle I 156-181*, str. 153.

²⁸⁸ „Rimsko je carstvo bilo najveće u antičkom svijetu i na vrhuncu svoje moći kontroliralo je cjelokupno Sredozemlje i veći dio kontinentalne Europe, s izuzetkom moderne Njemačke, Danske i Rusije. Stvaranje Rimskog carstva dovelo je do propasti Rimske republike i označeno je ustoličenjem Oktavijana (bolje poznatim pod posthumnim naslovom Augustus Cezar).“

Ackermann M. E., Schroeder M. J., Terry J. J., Upshur L., Whitters M. F., *Encyclopedia of world history*, Vol. I., *The Ancient World Prehistoric Eras to 600*, Facts On File, Inc., New York, NY, USA, 2008., str. 386.

²⁸⁹ O utjecaju antičke kulturološke baštine na Europske narode i kulturne krugove vidimo i u crtici iz Hrvatske enciklopedije Leksikografskog zavoda Miroslava Krleža navodeći kako je „Grčko-rimska civilizacija najstarija u Europi, a grčko-rimsko društvo bilo je jedino staro društvo s kojim su europski narodi bili vezani neposrednim kulturnim kontinuitetom i zato se europska kultura vraćala mnogo puta na antiku kao na stvaralački izvor“ te nadalje konstatacijom da „Kada se u krilu rimsko-helenističkoga društva pojavilo kršćanstvo, koje je sadržajno negacija antike (grčko-rimske religije, robovlasničkog poretka, antičke filozofije, raskošna života vladajuće klase), ono je ipak preuzelo i apsorbiralo elemente antičke kulture, grčkog i latinskog jezika, neke pravne institucije, arhitektonske uzore, retoriku, izobrazbeni sustav (artes liberales), dostignuća znanosti (npr. astronomije, matematike) i filozofije.

Antičkoj kulturi vraća se karolinška renesansa (IX. st.), humanizam i renesansa (XIV–XV. st.) i klasicizam (XVIII–XIX. st.).“

Antika. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 8. 9. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3034>>.

humanističkih znanosti biti vidljiv gotovo petnaest stoljeća od formalnog nestanka Zapadnog Rimskog Carstva.²⁹⁰

Stoga se može kroz pisanu ostavinu antičke Rimske civilizacije uočiti njihov rast i razvitak, koji poput njihovih kronoloških helenističkih prethodnika, također sadrži opažanja o okolišu, prirodnim pojavama te njihovu (potencijalnu) utjecaju na društvo.

Spomenuti napredak u tehnološkim i arhitektonskim rješenjima antičkog Rima ponajbolje se može uočiti u Vitruvijevu djelu „O graditeljstvu“²⁹¹ ili pak promatrajući građevinske objekte koji vrše svoju bazičnu funkciju već više od dva tisućljeća.²⁹²

Brojni će rimski pisci, u skladu s prethodno navedenim, iznositi svoja opažanja o važnosti okoliša po ljudsko društvo. Sustavna promišljanja o odnosu čovjeka tj. društva i njegova okoliša odnosno prirodnog sustava nalaze se u djelima poput Lukrecijevog spis „O prirodi“,²⁹³ Senekino djelo „Prirodna pitanja“,²⁹⁴ spisa Plinija Starijeg naziva „Prirodopis“,²⁹⁵ dok se parcijalna, sporadična razmišljanja o okolišu nalaze u brojnim književnim djelima tzv. lijepe književnosti.

Posebno se želi istaknuti pisanje visoko obrazovanog Rimljanina Plinija Mlađeg koji je u svojim spisima opisivao krajolik, analizirao ga te izražavao svoje osjećaje spram istoga. Isti će

²⁹⁰ Pad zapadnog rimskog carstva 476 godine, posljedica je brojnih razloga, prvenstveno vidljivih u dekadenciji temeljnih moralnih vrednota vladajuće društvene elite. Stajališta o temeljnim uzrocima, odnosno o korijenima, rastakanja moći Rimskoga carstva su različita, počesto oprečna.

Vidi: Toner J., *Decadence in Ancient Rome*; u: Desmarais J. & Weir D., (Eds.), *Decadence and Literature*, Cambridge, Cambridge University Press, 2019. str. 15.-29.

<https://doi.org/10.1017/9781108550826.002>

Usporedi: Sir Glubb J., *The Fate of Empires and Search for Survival*, William Blackwood and Sons, Edinburgh, 1978.

Vidi suprotno: Gibbon E., *The decline and fall of the Roman empire*, Wordsworth Editions Limited Cumberland House, Hertfordshire, 1998.

²⁹¹ Bedenko V., Pogovor, u: Vitruvije: Deset knjiga o arhitekturi. Golden marketing, Zagreb, 1999., str. 221.

Vidi više: Vitruvius, *The Ten Books on Architecture*, The Project Gutenberg EBook, [EBook #20239], 2006.

<https://www.gutenberg.org/files/20239/20239-h/20239-h.htm>

²⁹² Primijerice Ponte Fabricio sagrađen 62. g. pr. Kr. Koji je i danas ispunjava svoju prvotnu svrhu, Crkva sv. Sabine sagrađena 422. g. koja je još uvijek u funkciji bogoštovnog objekta, Pantheon u Rimu, sagrađen za vladavine cara Hadrijana 117 godine, danas u upotrebi kao Rimo-katolička crkva, Hadrijanov mauzolej „Castel Sant'Angelo“ sagrađen 139. godine, a koji je danas u upotrebi kao muzej, „Theatre of Marcellus“ građevinski prenamijenjen u stambene i turističke svrhe, te nekada poznata kao najveći sportski objekt – arena tj. rimski Koloseum čija je sudbina slična usporedivoj pulskoj Areni, odnosno turistički objekt povijesne važnosti

²⁹³ Vidi: *Complete Works of Lucretius* (Kindle Location 46). Delphi Classics,

On the nature of things: prose translation.

²⁹⁴ Vidi: *Seneca the Younger. Complete Works of Seneca the Younger* (Kindle Location 20860). Delphi Classics, *Natural questions.*

²⁹⁵ Vidi: *Pliny the Elder. Complete Works of Pliny the Elder* (Kindle Location 41). Delphi Classics. *Natural history.*

autor nastojati protumačiti brojne prirodne pojave na posve racionalni način lišen okvira religijskog sustava tadašnjeg rimskog društva kao i svakog fundamentalno vjerskog, odnosno iracionalnog načina zaključivanja.²⁹⁶

Govoreći u širem shvaćanju riječi, može se zaključiti da je pisana riječ pojedinih, prethodno navedenih antičkih pisaca, preteča odnosno pra-slika budućeg, suvremenog empirijskog načina znanstvenog promišljanja, utemeljenog na razumu i kritičkom propitivanju stvarnosti koja okružuje istraživača.

U nastojanju da zagospodari prirodom i stavi je u službu čovjeka, antički Rim upoznao je, asimilirao i sporadično prenosio helenističku kulturnu baštinu. Stoga je Rim postao posrednim nosiocem adaptirane i unaprijeđene helenističke kulture, znanosti i filozofije, te je prihvatio i nametnuo na područjima vlastite dominacije grčki jezik kao načelno prihvaćeni diplomatski i djelomično međunarodno-trgovinski jezik.²⁹⁷

Opisani rimsko-grčki civilizacijski odnos navodi nas zaključak kako je „stvarnost romanizacije (pojedinih pokrajina Rimskog carstva) ambivalentna. Jedan od najutjecajnijih izvještaja o romanizaciji u zapadnim provincijama primjećuje da su u područjima gdje je grčki jezik već bio jezik kulture, državnog administrativnog aparata i međuregionalne trgovine, Rimljani nastavili proces helenizacije ... načelno je (sve) specifično latinsko u zajedničkoj kulturi (carstva) imalo malo utjecaja na istoku“²⁹⁸ s rimskim pravom kao iznimkom od navedenog.

Zaključno napominjemo da se promatrajući povijesni razvitak financijsko-pravnog pojma fiskalnog sustava, može uočiti kako su fiskalni sustavi u svojim počecima bilo znatno jednostavnije strukture. Premda je tema ove disertacije ekološki porezi, te njihova funkcija u ostvarenju održivog razvoja, u svrhu stjecanja šire perspektive želi se istaknuti da prve zapise

²⁹⁶ Vidi više: Pliny the Younger. Complete Works of Pliny the Younger (Kindle Location 22828). Delphi Classics. Introduction to Pliny the younger by J. B. Firth.

²⁹⁷ Vidi: Mammadova S., The key aspects of Ancient Greek Diplomacy. School of Public and International Affairs, 2016.

Vidi više: Roman Influence on Western Civilization

<http://definitionofphilosophy.blogspot.com/2013/05/roman-influence-on-western-civilization.html>

²⁹⁸ Woolf G., Becoming Roman, staying Greek: Culture, identity and the civilizing process in the Roman East, Proceedings of the Cambridge Philological Society, Vol. 40., 1994. str. 116.-143.

vezane sustav financiranja u širem smislu riječi, te opise pojedinih fiskalno-pravnih oblika nalazimo u djelima klasičnih antičkih filozofa i pravnika, poput Aristotela²⁹⁹ i Cicerona.³⁰⁰

Navedeni autori imaju slični pristup fiskalno-pravnoj problematici, koji se zadržava na filozofskoj misli, odnosno moralno-etičkom vidu fiskalnih oblika i/ili konkretnih fiskalno-pravnih instrumenata. U pojedinim djelima iznose prikaze organizacije konkretnih fiskalno-pravnih sustava te nedostatke u njihovoj provedbi, naputke iz sfere morala i etike pri sprovođenju određenih fiskalnih mjera, kao i opise pojedinih fiskalnih instrumenata, no izostavljajući „istraživanje razloga uvođenja tih instrumenata i njihova djelovanja, kao i sustavno uopćavanje rezultata njihove primjene.“³⁰¹

Razvitkom društava odnosno država,³⁰² te nužnim promjenama koje su nove okolnosti³⁰³ zadavale, broj fiskalnih oblika unutar pojedinih fiskalnih sustava se povećavao.

Drugim riječima, premda spomenuti antički autori nisu u potpunost zanemarili fiskalno-pravni aspekt državnog uređenja, propustili su definirati i/ili iznijeti pravno-teorijsko utemeljenje fiskalno-pravnog sustava shvaćenog kao homogene cjeline, (ne)ukazivanjem na činjenicu njihovih međusobnih odnosa kao sastavnih dijelova cjelokupnog fiskalnog sustava. U njihovim djelima može se tek sporadično susresti s pojedinim fiskalnim i/ili fiskalno-pravnim instrumentima, najčešće u vidu komentara, savjeta ili dijela opisa pojedinih pravorijeka dok je strukturalno iznošenje predmetne problematike nepoznanica antičkim autorima.

²⁹⁹ Opširnije: Aristotel, Aristotle. Complete Works of Aristotle (Kindle Location 54440). Delphi Classics. Economics, Book I.

³⁰⁰ Opširnije: Cicero, Complete Works of Cicero (Kindle Location 97900). Delphi Classics. Letters to his brother Quintus.

³⁰¹ Jelčić Bo., Lončarić-Horvat O., Šimović J., Arbutina H., Mijatović N., Financijsko pravo i financijska znanost, Narodne Novine, Zagreb, 2008., str. 13.

³⁰² Pojam „države“ uzet je kao izričaj organizirane i pravno uređene društvene zajednice na određenom geografskom području. Razvitak „društva odnosno države“ podrazumijeva progresivni proces promjena u društveno-političkom, te usporedno navedenome, pravnom uređenju, koji po naravi svakog procesa razvitka, protekom vremena, postaje sve kompleksniji.

³⁰³ Prvenstveno se misli na političke okolnosti, razvoj tržišnog privređivanja i natjecanja, teritorijalne podjele unutar samih država kao posljedica okrupnjivanja država u teritorijalnom pogledu i s istim usko povezanom nužnošću za efikasnijom upravnom i financijskom organizacijom u cilju postizanja stabilnosti i mogućnosti napretka.

4.2.2. Srednji vijek na Starom kontinentu

Srednjovjekovno razdoblje u Europi odnosi se na feudalnu civilizaciju³⁰⁴ koje obuhvaća razdoblje od 5. do 15 stoljeća,³⁰⁵ a biva obilježeno brojnim „prirodnim nepogodama, potresima, meteorološkim ili klimatskim promjenama, epidemijama zaraznih bolesti, napadima glodavaca, skakavaca,³⁰⁶ koje su bez sumnje utjecale na oblikovanje svijesti društva i pojedinca kao i na pravac razvitka srednjovjekovne civilizacije.

Društveno kulturološki razvitak na području Europskog kontinenta u razdoblju srednjeg vijeka obilježen je prožimanjem judeo-kršćanske filozofske misli, kao naravne posljedice kristijanizacije europskih naroda. Riječ je o sustavu moralnih vrijednosti i njihova utjecaja na društvenu percepciju važnosti odnosa čovjeka i njegova okoliša, koje ćemo podrobnije predstaviti u nastavku disertacije. No s ciljem stjecanja temeljitijeg uvida u povijesno-znanstveni aspekt poimanja ljudskog okoliša u razdoblju srednjeg vijeka valja iznijeti temeljne sastavnice istog.

„Proglašenjem načela vjerskih sloboda i jednakosti za sve rimske građane bez obzira na vjersku pripadnost,³⁰⁷ Milanskim ediktom 313. godine cara Konstantina, službeno je dopušteno³⁰⁸ i stvarno omogućeno, zakonito i slobodno ispovijedanja kršćanske vjere u Rimskom Carstvu.

³⁰⁴ Kale, E., Povijest civilizacija, Školska knjiga, Zagreb, 1991, str. 65.

³⁰⁵ Contributor: The Editors of Encyclopaedia Britannica, Title: Middle Ages, Publisher: Encyclopædia Britannica, Date Published: September 10, 2020.

<https://www.britannica.com/event/Middle-Ages>, Access date: January 09, 2021.

³⁰⁶ Delort, R., Walter, F., Povijest europskog okoliša, Barbat, Zagreb, 2002, str. 46.

³⁰⁷ Krasić S., Historičnost „Milanskog edikta“ iz 313. godine, Rad Hrvat. akad. znan. i umjet., Razred za društ. znan., 2013, str. 33.

³⁰⁸ „Službenim dopuštanjem“ tj. legalizacijom kršćanstva donošenjem Milanskog Edikta 313. g., nasuprot uvriježenim pogrešnim interpretacijama, kršćanstvo nije postalo službena državna religija, već su progoni kršćana na vjerskoj osnovi stavljeni izvan snage zakona te je zajamčena sloboda ispovijedanja kršćanske vjere usporediva s vjerskim slobodama zajamčenima svim zakonski priznatim i dopuštenim religijskim sustavima na području jurisdikcije Rimskog Carstva.

Naime „Ovaj dokument, nije ispovijest kršćanske vjere niti favorizira kršćane u odnosu na vjernike poganskog kulta nego ih samo izjednačuje s njima.“

„Prvi put u povijesti Carstva, na jasan i nedvosmislen način proglašeno je načelo univerzalne vjerske tolerancije na temelju kojega svaki pojedinac ima pravo izabrati vjeru bez ikakve prisile državnih vlasti (pro arbitrio suo atque ut isdem erat libitum), čime je ukinut vjerski monopol tradicionalne rimske religije na državnu vjeru. Tako je tradicionalna rimska religija izgubila povlasticu službene državne religije.

Teoretski, ta je promjena, uvodeći razlikovanje vjere i politike, uvela načelo najveće povijesno-pravne važnosti. Tolerancija je postala opće pravilo do Teodozijeve vremena.“

Krasić S., Historičnost „Milanskog edikta“ iz 313. godine, Rad Hrvat. akad. znan. i umjet., Razred za društ. znan., 2013, str. 33.-34.

Ovim povijesno značajnim pravnim aktom otvara se mogućnost slobodnih misijsko-evangelizacijskih pohoda, što omogućava ubranu kristijanizacije europskog kontinenta te označava početak povijesno kontinuiranog širenja kršćanstva s primarnim smjerom zapad/jugo-zapad.

Protekom vremena, u okrilju crkvene institucionalne organizacije, procesom formaliziranja već postojećeg sadržaja kršćanske vjere i Crkve apostolskih vremena, koja je po svojoj je naravi univerzalna,³⁰⁹ dolazi do stvaranja formiranja teologije kao zasebne grane humanističkih znanosti.

Sveopći karakter kršćanske vjere i njezine filozofsko-teološke misli pretpostavlja slobodan pristup svakog pojedinca kao i mogućnost širenja na svako društvo ne poznajući kulturološke i/ili civilizacijske razlike, te njezinu specifičnu dinamiku razvoja i prilagodbe potrebama konkretnih vremena zadržavajući fundamentalni sadržaj nepromijenjen u svojoj biti. Srednjovjekovna Europa, misionarskim djelovanjem postaje društvo prožeto kršćanstvom u svim područjima ljudskog života.

Stoga se i srednjovjekovna filozofska misao oslanjala na teološku perspektivu odnosa Boga i čovjeka, te ljudskih prava i obveza u kontekstu navedenog odnosa.

Govoreći o poimanju zaštite okoliša u kontekstu kršćanske teološke misli, nezaobilazna je pojava, po mnogočemu atipična za europsko srednjovjekovno crkveno i društveno okruženje, Franje Asiškoga. Sama pojava, odnosno poslanje, sv. Franje Asiškog s prijelaza dvanaestog na trinaesto stoljeće, označava svojevrsnu unutar-crkvenu promjenu pristupa okolnom svijetu. Stavljajući naglasak duhovnosti i djelovanja na odricanje od zemaljskih dobara i suživot čovjeka i prirode, a zadržavajući poslušnost Rimskoj stolici i pokladu vjere, franjevačka se duhovnost bitno razlikovala od prevladavajućeg srednjovjekovnog društvenog okruženja.

³⁰⁹ Naziv „Katolička crkva“ dolazi od grčke καθολικός (katholikos), lat. Catholicus, što znači „univerzalna „ odnosno „sveopća“. Crkveni otac, sveti Ćiril Jeruzalemski, ponajbolje objašnjava bit katolicizma tumačeći kako se “Katolička crkva zove katoličkom zato što se nalazi po cijelome svijetu, od jednog kraja do drugoga; zato što posvuda i pravovjerno naučava sve istine koje su na korist ljudima kako bi došli do spoznaje i zato što te dogme uče o svim vidljivim i nevidljivim stvarnostima, na nebu i na zemlji” (Kateheza XVIII, 23). Nicene and Post-Nicene Fathers, Second Series, Vol. 7. Edited by Philip Schaff and Henry Wace. (Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co., 1894.) Revised and edited for New Advent by Kevin Knight. <<http://www.newadvent.org/fathers/310118.htm>>. Usporedi: <https://svmmaapologia.wordpress.com/2015/11/23/is-the-catholic-church-biblical/>

Drugim riječima rečeno, franjevački pokret dovodi do reforme u subjektivnom doživljaju crkvenog učiteljstva, te zadanih, objektivnih i nepromjenjivih istina, ovozemne i ontološke naravi.

Franjo Asiški, shvaćen kao pokretač promjena percepcije stvarnosti i posljedičnih promjena u vidu pozitivno-djelotvornog³¹⁰ odnosa spram ljudskog okoliša biti će nazivan je „*alter Christus*“³¹¹ koji je pokrenuo „revoluciju ljubavi.“³¹² Nasljeđe ovog duhovnog velikana srednjega vijeka ogleda se također u stvaranju temelja tj. bivanju svojevrsne „preteče“ međureligijskog dijaloga kršćanstva i islama.³¹³ kao i u već spomenutom (tada) nekonvencionalnom odnosu ljubavi i poštovanja prema cjelokupnom biljnom i životinjskom svijetu. Potonje se zrcali u „Pjesmi stvorova“³¹⁴, hvalospjevu sv. Franje koji nedvosmisleno iznosi stav autora o čovjeku kao neodvojivom dijelu prirode tj. ekološkog sustava. Stoga ne iznenađuje tradicija rimo-katoličke teologije koja svetoga Franju iz Asiza slavi kao istinskog crkvenog reformatora i zaštitnika ekologa.³¹⁵

Jedna od najvažnijih originalnih činjenica za razvoj Europe ostaje savez matematičke misli i promatranja prirode, iz kojeg proizlazi razvoj teorijske znanosti, koji proistječe iz logike, čije se metode i rezultati primjenjuju u objašnjenju određenih pojava u kojima se nalazi Božji poredak.³¹⁶

Smatra se važnim za iznijeti kako ontološko shvaćanje vremenite stvarnosti nije isključivo s znanstvenim proučavanjem vlastitog okruženja. Stoga niti u srednjevjekovnom razdoblju

³¹⁰ Usporedi: kovanica „pozitivno – djelotvorni odnos“ kao sinonim za „djelotvornu ljubav“ lat. *caritas*.

³¹¹ Vidi: Briški K., Uz franjevački jubilej, Kvartal Franjevačka ikonografija 3. međunarodni znanstveni skup ikonografskih studija, Rijeka 21.-22. svibanj 2009, Sažetak sa skupa, Vol. VI, No. 3-4, 2009. str. 76.-79. Vidi više: Esser K., Opomene svetoga Franje, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevaca konventualaca, Zagreb, 2015.

³¹² Lončar. M., (Ur), Blagi revolucionar sveti Franjo Asiški, ZIRAL. Zajednica izdanja Ranjeni labud; knj. 161, Mostar- Zagreb, 2003., str. 8.

³¹³ Vidi: Koščak S., Susret svetog Franje i sultana Malik al-Kamila kao paradigma postkoncilskog međureligijskog dijaloga, *Obnovljeni život*, Zagreb, 2019, Vol.1., br.74., str. od 71.-83.

³¹⁴ Vidi: Vukoja N., Sveti Franjo – globalni ekolog; Neki elementi franjevačke karizme u skrbi za sve stvoreno, *Odgovornost za život*, Zbornik, Baška Voda, 1999. str. 331-344.

Usporedi: Leclerc E., Pjesma stvorova ili simboli jedinstva - Iščitanje svetoga Franje Asiškoga, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevaca konventualaca, Zagreb, 2016.

³¹⁵ Vrlo opširna bibliografija nalazi se u: Mario de Marzi, *L'ecologia e Francesco d' Assisi*, Borla, Roma 1982., str. 353-368; *Dizionario Francescano*, EMP, Padova 1983., str. 300. Za isticanje temeljnih pojmova i vjerničkih stavova prema ekologiji, vidi: Vuleta B., *Taj divni Božji svijet. Vjernik i ekologija*, Frankfurt Am Main – Zagreb 1991.

Vukoja N., *Odgovornost za život*, Sveti Franjo Asiški – globalni ekolog Neki elementi franjevačke karizme u skrbi za sve stvoreno, Zbornik, Baška Voda, 1999., str. 331.-344.

³¹⁶ Delort, R., Walter, F., *Povijest europskog okoliša*, Barbat, Zagreb, 2002, str. 45.

proučavanje prirode kao i uporaba intelektualnih napora i sredstava nije zanemareno, već je u određenoj mjeri proisteklo iz teološki uvjetovanog pristupa životu.

Naime, upravo su znanstvene discipline teologije i filozofije srednjovjekovnog razdoblja, naglašavanjem odgovornosti čovjeka u pristupu osjetilnom svijetu, poticale proučavanje okoliša. Moralna odgovornost društva i pojedinaca spram flore i faune osobito je bila naglašena u progresivnoj filozofsko-teološkoj misli skolastike,³¹⁷ čiji će se odjeci moći prepoznati tijekom devetnaestoga i dvadesetoga stoljeća buđenjem neoskloastičke misli. Kao ogledni primjer komplementarnost teološke i prirodno-znanstvene misli srednjovjekovlja može se navesti poznatog botaničara i kanoniziranog klerika svetog Alberta Velikog. Zahvaljujući njemačkom znanstveniku Albertu Velikom (1193.-1280.), postoje prvi traktati o ekologiji, botanici i zoologiji,³¹⁸ temeljem kojih se autoru istih pridaje značaj jednog od najvažnijih botaničara srednjeg vijeka.³¹⁹ Proučavanjem spisa Alberta Velikog može se uočiti komplementarnost teoloških koncepcija stvarnosti s posve svjetovnim pristupom prirodi.

Analogno razvoju svijesti o važnosti odnosa čovjeka spram okoliša u kršćanstvu, važnost svijesti o okolišu odnosno pojavu artikulirane ekološke misli, prepoznaje se i u „Islamu koji kao religija posjeduje dubok osjećaj poštovanja i obzira prema prirodnom okolišu.“³²⁰

³¹⁷ Pojam skolastika odnosi se na „srednjovjekovno razdoblje u razvoju filozofske i znanstvene misli koja se u obliku teološko-filozofskog nauka poučavala u službenim kršćanskim školama europskog Zapada od IX. do XV. st.“

skolastika. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 10. 1. 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56470>>.

koje se u filozofsko teološkoj misli nastavlja „modernom skolastikom“ razvijenom u razdoblju od 1530. g. do 1830. g., te suvremenom „neoskolastičkom filozofijom“, odnosno metodom prilagodbe srednjovjekovno skolastičkih principa i doktrina intelektualnim potrebama današnjice.

De Wulf, Maurice. "Neo-Scholasticism." *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 10. New York: Robert Appleton Company, 1911. 10 Jan. 2021 <<http://www.newadvent.org/cathen/10746a.htm>>.

Usporedi: *The New Catholic Encyclopedia* 2nd Vol. 12. Gale Group, Washington, str. 763.-764.

³¹⁸ Albert Veliki, *De caelo et mundo et Liber de Natura loci. De causis Proprietatum elementorum*, Aschendorff (i Koln), 1971. i 1980.

³¹⁹ Rodney Stark. *Bearing False Witness: Debunking Centuries of Anti-Catholic History* - PDFDrive.com (Kindle Location 2204). Templeton Press. Kindle Edition.

³²⁰ Dien M. I., *Islam and the Environment: theory and practice*, *Journal of Beliefs & Values*, Vol. 18., No. 1., 1997., str. 47.-57.

<https://doi.org/10.1080/1361767970180106>

Tako primjerice uvaženi islamski teolog Jasmi Bin Abdul³²¹ iznosi stajalište o važnosti odnosa čovjeka spram njegova okoliša na primjeru koji upućuje kako je „briga o divljini³²² bila dodatno naglašena u Islamu i u Kur'anu i u Sunnetu. U Kur'anskom ajetu 54:28 nalazi se referenca na Allaha koji inzistira da ljudi iz Thamuda dijele vodu sa svojim devama. U Sunnetu proroka Mohammeda vidimo i mnoge druge slučajeve kada je zagovarao dobrotu prema životinjama.“³²³

Usporediv *modus operandi* promišljanja o važnosti zaštite i/ili očuvanja okoliša uočava se u djelima lijepe književnosti, kao i u djelima filozofske misli srednjeg vijeka.

Potaknuti željom za očuvanjem društva u pogledu održivog razvoja progresivno rastućih urbanih cjelina, pisci kasnog srednjeg vijeka i njihovi sljednici nastojati će potaknuti održanje i daljnji razvitak svijesti o važnosti zaštite okoliša iz antropocentrične perspektive,³²⁴ no s nužnim ekološki prihvatljivim posljedicama u području odnosa čovjeka i njegova prirodno zadana okoliša.

Razmatrajući potencijalne temelje moralne odgovornost pojedinca i/ili društva u području očuvanja i zaštite okoliša, Toma Akvinski kao jedan od najistaknutijih predstavnika neoplatonističke-filozofske misli srednjega vijeka, dolazi do zaključka „o četiri primarne kršćanske krjeposti: pravednost, razboritost, umjerenost i jakost, koje bez obzira na vjersku predanost pojedinca mogu sačinjavati čvrsti temelj“³²⁵ predmetnom moralnom imperativu.

Poznati engleski mislilac sir Thomas Moore, opisujući svoje viđenje idealnog društva u „Utopiji“ piše o nježnosti prema životinjama³²⁶ i restriktivnom zabranjivanju žrtvovanja

³²¹ Usporedi: Abdul J., The protection of life on earth, an Islamic viewpoint from Malaysia, 2002., In: Menon, V., Sakamoto, M., Heaven and Earth and I. The Ethics of Nature Conservation in Asia, Penguin Books India, 2002.

³²² Pod izrazom „divljine“ podrazumijeva se priroda odnosno ekološki sustav flore i faune bez, odnosno prije utjecaja čovjeka na isti.

³²³ Ehab E., Review on the Implementation of the Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, Cites in Jordan, 2010. str. 19.

³²⁴ McLaughlin R. P., Thomas Aquinas' Eco-Theological Ethics of Anthropocentric Conservation Vol. 39., No. 1., 2012, str. 69.-97.

³²⁵ <https://www.scu.edu/environmental-ethics/short-course-in-environmental-ethics/lesson-six/>

Vidi više: Sandler R., Cafaro P., Environmental Virtue Ethics, Rowman & Littlefield Publishers, 2005.

³²⁶ Usporedi: More T., Utopia,, (etext was prepared by David Price, email ccx074@coventry.ac.uk), Cassell & Co. Edition, 1901., str. 65. i dalje.

životinja i sportskog lova.³²⁷ Ukidanje opisanih djelatnosti sir Thomas Moore navodi kao primjere u kontekstu opisivanja odlika opće prihvaćenog sustava moralnih vrijednota fiktivnog „društva Utopije.“

Vraćajući se na već spomenute prirodne nepogode³²⁸ koje su u razdoblju srednjeg vijeka pogodile zemlje Europskog kontinenta dužni smo navesti i epidemiološku tragediju nazvanom „Crna smrt“³²⁹ koja je u razdoblju od 1347. godine do 1351. godine dovela do gotovo 200 milijuna³³⁰ smrtnih slučajeva s prosječnom smrtnom stopom od otprilike dvije trećine oboljelih ljudi.³³¹ Procjenjuje se da je vrijeme potrebno za anuliranje demografskih i kulturoloških posljedica uzrokovanih ovim naglim i drastičnom pomorom na Europskom kontinentu bilo otprilike dva stoljeća.³³²

Pretpostavlja se da je naglo širenje ove vrste kuge bila posljedica preklapanja više faktora. Uz očigledno nedovoljni stupanj svijesti o važnosti sanitarne higijene, nedostatna ulaganja financijskih sredstava u komunalnu i sanitarnu infrastrukturu urbanih sredina, naglom širenju ove bolesti, kao i drugih pandemija u srednjem vijeku, doprinijela je široko rasprostranjena pothranjenost stanovništva iscrpljenog Stogodišnjim ratom Francuske i Engleske, Križarskim pohodima u Svetoj zemlji te brojnim drugim ratovima.³³³

³²⁷ Usporedi: Thomas More, Utopia, (etext was prepared by David Price, email ccx074@coventry.ac.uk), Cassell & Co. Edition, 1901., str. 85. i dalje.

³²⁸ Vidi prije: ³²⁸ Delort, R., Walter, F., Povijest europskog okoliša, Barbat, Zagreb, 2002, str. 46.

³²⁹ Black Death, Encyclopædia Britannica, inc., Date Published: September 17, 2020., Access Date September 26, 2020., <https://www.britannica.com/event/Black-Death>

³³⁰ Podatci o epidemiji kuge „Crna smrt“ preuzeti su iz slijedećih enciklopedijskih i srodnih izvora:

Vidi: Operational guidelines on plague surveillance, diagnosis, prevention and control, World Health Organization, Regional Office for South-East Asia, 2009. str. 2. i dalje.

Usporedi: National Institute of Communicable Diseases. Zoonotic diseases of public health importance. New Delhi: NICD/ WHO Country Office for India, 2005., str. 34.-46.

[http://whoindia.healthrepository.org/bitstream/123456789/157/1/](http://whoindia.healthrepository.org/bitstream/123456789/157/1/Communicable_Diseases_Zoonotic_Diseases_of_Public_Health_Importance.pdf)

Communicable_Diseases_Zoonotic_Diseases_of_Public_Health_Importance.pdf - accessed 14 April 2010.

Vidi više: Benedictow, O. J., The Complete History of the Black Death, Boydell & Brewer, 2021.

Vidi više: Benedictow O. J., The black death - The greatest catastrophe ever, History Today, 2005., Vol. 55., No. 3., str. 42.-49.

Vidi više: Byrne P. J., Encyclopedia of the Black Death, USA., Santa Barbara, California., ABC-CLIO, 2012. str. 43. do str. 53.

Vidi više: Spyrou M. A., Musralina, L., Ruscone G., et al., The source of the Black Death in fourteenth-century central Eurasia, Nature 2022., Vol. 606, str. 718.-724.

<https://doi.org/10.1038/s41586-022-04800-3>

³³¹ Cartwright M., Black Death. Ancient History Encyclopedia. Ancient History Encyclopedia, 28 Mar 2020. Web. 01. Oct 2020.

https://www.ancient.eu/Black_Death/

³³² Ibid.

³³³ Usporedno s ubičajenom teorijom o širenju predmetne epidemije kuge povratkom križara s područja bliskog istoka, postoji i znanstveno prihvaćena povijesna teorijska pretpostavka o Kini kao zemlji porijekla predmetne zaraze. Ista pretpostavka se odnosi na mongolske trgovačke karavane koje su do svojih europskih odredišta u 14.

Uz navedene društveno političke čimbenike, niski stupanj imuniteta tadašnjeg europskog stanovništva bila je i posljedica tzv. Malog ledenog oba od 1000. godine do 1300. godine koje je svoje tragične posljedice ostavila na poljoprivredi i stočarstvu kao dominantnim gospodarskim djelatnostima od vitalnog značenja za sve društvene slojeve.³³⁴ Razlog navođenja predmetne epidemije kuge, kao jedne od prirodnih nepogoda u razdoblju srednjeg vijeka na Europskom kontinentu, jest ukazivanje na potencijalne opasnosti pri neodgovornom ophođenju spram okoliša.

Unatoč činjenici da epidemija nije širena namjerno, ona nije isključivo rezultat „više sile“ već teret odgovornosti vidimo i u društvu, odnosno pojedincima u poziciji moći.

Naime, došlo je do propusta u ophođenju spram socijalnog i društvenog okoliša.

Neodgovorno ophođenje u vidu nedovoljnih ulaganja financijskih sredstava u sanitarnu i komunalnu infrastrukturu, izostanak strukture javnog zdravstva kao i široka rasprostranjenost pothranjenosti i nezadovoljavajuće razine životnih uvjeta, stvorilo je pogodne pretpostavke za širenje svake vrste zarazne bolesti.

Posljedice koje će europsko društvo snositi tijekom narednih stoljeća, u demografskom, kulturološkom, gospodarskom i posljedično financijskom pogledu, u nemjerljivom su razmjeru spram fiktivnih ušteda u vidu smanjenog financiranja prethodno navedenih potreba.

Koliko je opisana epidemija „Crne smrti“, kao i druge tragedije srednjeg vijeka, utjecala na cjelokupno europsko stanovništvo jasno se vidi po utjecaju na lijepu književnost u djelima Boccaccia³³⁵ i Gethina.³³⁶

stoljeću koristile „Put svile“, odnosno trgovačke putove kroz centralnu Aziju, a utemeljena je na genetički utemeljenim istraživanjima iz 2011. godine.

Vidi: Sussman G. D., Was the Black Death in India and China?, *Bulletin of the History of Medicine*, Vol. 85., No. 3., 2011. str. 319.-355.

³³⁴ Vidi: Byrne P. J., *Encyclopedia of the Black Death, USA.*, Santa Barbara, California., ABC-CLIO, 2012. str. 43.-53.

Vidi više: https://www.ancient.eu/Black_Death/

³³⁵ Vidi: Levenstein J., *Out of Bounds: Passion and the Plague in Boccaccio's Decameron*, 1996., str. 313.–335.

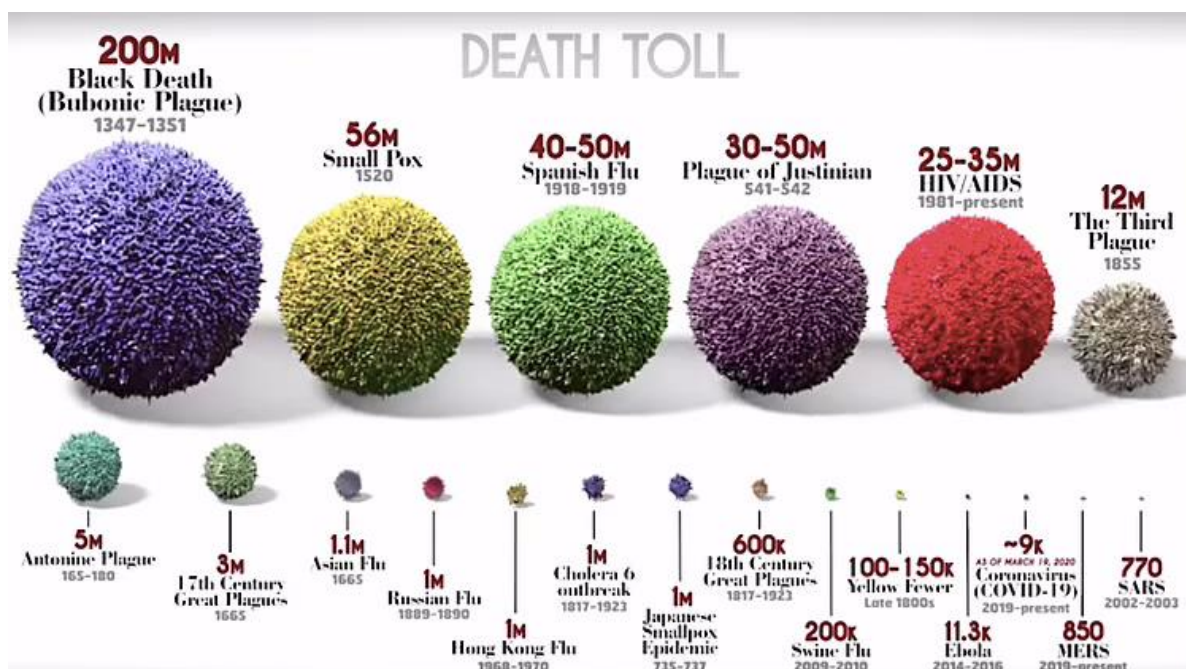
Vidi više: Watkins R. N., *Boccaccio as Therapist: Plague Literature and the Soul of the City*, *Psychohistory Review* Vol. 16., 1988., str. 173.–200.

Usporedi: predgovor preface to his 1358 CE Decameron.

³³⁶ Opis čireva koje je osobno vidio 1349. godine kao tjelesne manifestacije Crne kuge na ljudima, vrlo zorno opisuje velški pjesnik Ieuan Gethin:

„Vidimo smrt koja ulazi u našu sredinu poput crnog dima, pošasti koja odsijeca mlade, fantoma bez korijena koji nema milosti za lijepo lice. Jao meni ... Oblika je jabuke, poput glavice luka, malog čira koji nikoga ne šteti. Strašno je, poput gorućeg pepela, grozne pepeljaste boje ... Slično sjemenkama crnog graška, slomljenim fragmentima lomljivog morskog ugljena ... čirevi crne kuge nalik na pola penija, poput crnih bobica ... (Davies, 411).“

Gethin J., *March or April of 1349, on the Black Death*, as published in W. Rees, *The Black Death in England and Wales, as exhibited in Manorial Documents*, *Proc. Roy. Soc. Med.*, Vol. XVI, Pt. 2 (via aubade).



³³⁷ Slika br. 11. Odnos stope mortaliteta „Crne kuge“ i pojedinih zaraznih bolesti i/ili epidemija koje su se pojavljivale tijekom nadolazećih stoljeća. Na iznesenom slikovnom prikazu može se uočiti nesrazmjernost mortaliteta „Crne kuge“ i pojedinih zaraznih bolesti i/ili epidemija koje su se pojavljivale tijekom nadolazećih stoljeća.

<https://www.visualcapitalist.com/history-of-pandemics-deadliest/>

„Prilikom usporedbe pojedine zarazne bolesti s epidemijom „Crne kuge“, moraju se uzeti u obzir i drugi vanjski faktori poput odnosa broja stanovnika na promatranom području i stupanj civilizacijskog razvitka (prvenstveno tehnološkog razvitka, stupanj razvitka medicinske znanosti, dostupnosti i/ili raširenosti medicinskih usluga, kao i stupanj razvitka urbanih i/ili ruralnih sredina u pogledu komunalnih usluga, sanitarnih uvjeta i drugih faktora koji utječu na kvalitetu ljudskog života).

Opisujući srednjovjekovnu urbanu sredinu, koja zbog svojeg naglog širenja nije imala dovoljno razvijenu svijest o međuzavisnosti čovjeka i drugih elemenata ekološkog sustava, kao niti svijest o utjecaju okoliša na društvo, Lewis Mumford je iznio opis stanja koje je dovelo do prethodno navedene epidemije.

<https://plaguesandepidemics.tumblr.com/post/57971827920/we-see-death-coming-into-our-midst-like-black>

³³⁷ Slika br. 11., <https://www.visualcapitalist.com/history-of-pandemics-deadliest/>

Autor navodi „žalbe poput one koju su podnijeli fratri propovjednici u Beziersu 1345. godine, zbog loših mirisa iz tanneryiz kože“³³⁸ aludirajući na pojave u samim gradskim sredinama gdje su propovijedi često održavane na glavnim gradskim trgovima.

Nadalje, govoreći o sanitarnim rješenjima iznosi primjer nekoliko gradova poput Pasteura u kojem su „zalihe pitke vode crpljene iz iste rijeke u koju se ispuštala kanalizacija iz gornjeg grada.“³³⁹

Već u razdoblju prije šesnaestog stoljeća uobičajeni su gradski podzakonski akti koje uređuju sanitarne uvjete i inspekcijski nadzor u urbanim europskim sredinama. „Stow spominje uredbu u Londonu koja zapovijeda da „nitko ne smije zakopati bilo kakvu balegu i unutar gradskih sloboda“. William Stubbs spominje da je prva javna postrojenja za kanalizaciju i vodu posjedovao je grad Bunzlau u Šleskoj 1543. godine.

Alberti, cijelo stoljeće ranije, u svom poglavlju "Odvođi i kanalizacija", razlikuje odvođe koji odvođe 'prljavštinu u neku rijeku, jezero ili more "i one koji vode do" duboke rupe iskopane u zemlji."³⁴⁰

Neposredni ljudski okoliš, u srednjem vijeku postaje predmetom sve potpunijeg istraživanja, utemeljenog na deskriptivnoj znanstvenoj metodi u skladu s tehnološkim mogućnostima vlastitog vremena. Navedeni pristup izučavanja okoliša podrazumijeva potkrijepljenost što preciznijim opažanjima, početak uporabe mjerljivih vrijednosti i prikaza provjerenih u stvarnosti, uvođenjem klasifikacija/katalogizacija i eksperimenata, odnosno stvaranjem suvremenog znanstvenog³⁴¹ pristupa okolišu.

„Prema (filozofsko-teološkim) traktatima o ekologiji, prostor i vrijeme stvoreni su zajedno i završit će zajedno pred Božjom vječnosti. Bog je dao čovjeku, stvorenom na Svoju sliku, vlast nad svijetom kojega je i on sastavni dio, ali od kojega se razlikuje.“³⁴²

³³⁸ Mumford L., *The City in History*, Harcourt, Brace & World, 1961., str. 288.-293.

³³⁹ Ibid.

³⁴⁰ Ibid.

³⁴¹ Suvremeni pristup znanstvenom promišljanju, nasuprot tradicionalnom te općeprihvaćenom helenističkom pristupu poimanja i proučavanja stvarnosti, nastaje u razdoblju prosvjetiteljstva.

Vidi više: Uvier G., *The Scientific Method: Bacon, Galileo, and Descartes*, Publications scientifiques du Muséum, Paris, 2015.

Uvier. G., *Cuvier's History of the Natural Sciences: Nineteen lessons from the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. New edition (online), Paris: Publications scientifiques du Muséum, 2015 (generated 10 janvier 2021).

Available on the Internet: <<http://books.openedition.org/mnhn/2761>>. ISBN: 9782856538739.

<https://doi.org/10.4000/books.mnhn.2761>.

³⁴² Delort, R., Walter, F., *Povijest europskog okoliša*, Barbat, Zagreb, 2002, str. 51.

Posljedice ljudskog djelovanja vlastitom slobodnom voljom, primjena (ne)znanja i (ne)shvaćanja vlastite pripadnosti cjelokupnom ekološkom sustavu, kao i time uvjetovanog djelovanja nužno podrazumijevaju odgovornost.

Riječ je o društvenoj odgovornosti, no koja je iz judeo-kršćanske perspektive nužno i odgovornost pojedinca na vlastitoj razini slobode i odgovornosti. Osobna odgovornost iz koje proizlazi društvena odgovornost kao (ne)posredna posljedica individualne svoj temelj pronalazi u shvaćanju svijeta nasuprot kolektivističkom pristupu odgovornosti.

Srednjovjekovni razvoj ekološke misli i racionalizacija svijesti o važnost zaštite okoliša predstavljaju temelj na kojem će u nadolazećim razdobljima s vlastitim povijesnim datostima doći do stvaranja suvremenog poimanja važnosti zaštite okoliša.

Zanemarivanje srednjovjekovnih dostignuća u području razvitka svijesti o nužnoj koegzistenciji čovjeka i njegova okoliša, suštinski je pogrešan pristup koji bi doveo do preispitivanja teorijske ispravnost znanstvenog područja zaštite okoliša već dokazane egzaktnim znanstvenim metodama tijekom prošlog stoljeća.

Nasuprot iznesenom, nijekanje srednjovjekovnog doprinosa znanosti koje susrećemo kod pojedinih autora iz razdoblja renesanse i prosvjetiteljstva³⁴³ rezultat je njihova nepoznavanja i/ili zanemarivanja prošlosti, a protekom svega dva stoljeća biti će demantirano prirodno-znanstvenim otkrićima suvremenog doba.³⁴⁴

³⁴³ Stark R., Bearing False Witness: Debunking Centuries of Anti-Catholic History, PDFDrive.com, (Kindle Locations 1331-1332). Templeton Press. Kindle Edition.

³⁴⁴ Stark R., Bearing False Witness: Debunking Centuries of Anti-Catholic History, PDFDrive.com, (Kindle Location 1310). Templeton Press. Kindle Edition.

4.2.3. Vrijeme industrijske revolucije – „degradacija pod stijegom evolucije“

Razdoblje renesanse i prosvjetiteljstva obilježila su brojna otkrića na području prirodoslovnih i tehnoloških znanosti³⁴⁵ koja su potkrijepljena promjenom u diskursu filozofske misli, stremila više nego ikad prije u povijesti prema desakralizaciji prirode,³⁴⁶ što je za posljedicu imalo filozofski pristup separacije čovjeka i njegova prirodnog okruženja. Naime odmicanje od deističkog pristupa odnosa spram prirode nužno je vodilo ka uzdizanju čovjeka na pijedestal moći te razvitku antropocentričnog pristupa odnosa spram prirode.

Navedeno nagoviješta uvođenje eksperimenata tijekom 16. stoljeća koji su omogućili utjecaj na smjer razvitka ekološkog sustava, do tada nezamislivih razmjera, u vidu ostavrenja kvalitativnog utjecaja na stvaranje novih biljnih vrsta.

Opisani svojevrsni prekid odnosa čovjeka i njegova okoliša, odnosno promjena perspektive čovjeka spram ekološkog sustava dopušta nam nazvati ovo povijesno razdoblje „razdobljem između vremena prirodnih pojava i vremena čovjeka“. „Upotreba pojma prirode podrazumijeva nešto izvanjsko čovjeku i nesvodivo na ljudsko. Čovjek nije mikrokozam koji sadrži razmjere i harmoniju makrokozmosa kakav je svemir, prema shemi koju je poštivala antička filozofija. Na svijet se već gleda kao na veliko živo biće.“³⁴⁷

No usporedivo s već opisanim odnosom čovjeka i njegova okoliša u razdoblju antike, klimatski uvjeti i posebice nepredvidive klimatske promijene, važna su sastavnica misli o okolišu u predmetnom razdoblju.

Također se niti odnosi „ljudskih zajednica i njihovog okoliša ne mogu razmatrati bez uvažavanja klime. Filozofi Bodin, Montaigne i mnogi drugi pridaju tim odnosima veliku pozornost. Montesquieu dva stoljeća poslije i mnogi noviji pisci tumačit će raznolikost ljudskih društava geografskim utjecajima.“³⁴⁸

³⁴⁵ Vidi više: <https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe/Revolution-and-the-growth-of-industrial-society-1789-1914>

³⁴⁶ Hunter I. C., *Thomasius and the Desacralization of Philosophy*, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 61., No. 4., University of Pennsylvania Press, 2000., str. 595.–616.

³⁴⁷ O znanstvenoj koncepciji prirode u 16. st. vidi Jean Cerard, *La nature et les prodiges. L'insolite au XVI siècle*, Ženeva, 1996, str. 488.

³⁴⁸ Više u: Marie-Dominique Couzinet i Jean-François Staszak, » A quoi sert la «theorie des climats»? Elements d'une histoire du determinisme environnemental« u: *Corpus. Revue de philosophie*, br. 34., 1998., str. 9.-43.

Društvena percepcija okoliša kao predmeta proučavanja i djelovanja, već na samo početku svojeg razvitka kao opće prihvaćenih svjetonazorskih počela tijekom 16. st. nailazi na pojedine probleme koje zapadnim društvima nameće neposredno ili posredno prihvaćeni, prethodno opisani odmak od prirode.

Drugim riječima rečeno, prihvaćanje racionalizma u užem smislu riječi i posljedično egzistencijalističkih počela, dovodi do objektivizacije pretežitog dijela naravno zadanih prirodnih sila i vrednovanje djelokruga znanja. Navedeno dovodi do neizbježnog zaključka u promijeni diskursa tradicionalnih pogleda na odnos čovjeka i prirode. Bitnim sastavni elementima tzv. zapadnog pogleda na vanjsko (vlastito) prirodno okruženje, postaje (ne)svjesno zapostavljanje imanentne ljudske ovisnosti o okolišu, odnosno ispuštanjem iz vida činjenice o čovjeku kao neodvojivoj sastavnici cjelokupnog ekološkog sustava.

Tijekom 19. stoljeću, a kao izraz agresivno sekularistički stavova proizašlih iz filozofskih uvjerenja i gotovo dogmatičnih stavova Francuske revolucije,³⁴⁹ želja za podčinjavanjem prirode dolazi do svojeg vrhunca. Misaona koncepcija koja se proširila tijekom Francuske revolucije bila je da se priroda u prvom redu doživljavala kao skup resursa koji su na raspolaganju ljudima s ciljem eksploatacije za isključivo vlastitu dobrobit.

Znakovita je činjenica da izneseni pristup okolišu predstavlja srž antropocentričnih stavova u kasnije razvijenoj pravnoj grani prava okoliša. Artikulacija protu-naravnih težnji čovjeka za „pobožanstvenjem“ ljudskog roda svoje predstavnike pronalazi u prevladavajućoj filozofskoj misli 19. st. s (ne)izravnim utjecajem na pravnu misao.³⁵⁰

Općenito govoreći u duhu prethodno iznesenih tendencija, tadašnju europsku misao obilježavaju filozofske i pravno-teorijske ideje o mogućnosti i nužnosti izravnog djelovanja

³⁴⁹ Vidi: Nweke C., *Secularism Secular State and Religious Freedom*, *Journal of Religion and Human Relations*, Vol. 7., No. 1., str. 93.

<http://www.ajol.info/index.php/jrhr/article/view/11963>

Usporedi: Ezeani C. C., *A review of Secularism Secular State and Religious Freedom*, *Jurnal of Applied Philosophy*, Imo State University, Department of Philosophy Nnamdi Azikiwe University, Awka, Vol. 18. No. 3., 2020., str. 122.-127.

https://www.igwebuikerresearchinstitute.org/o_journals/amamihe_18.3.10.pdf

³⁵⁰ Costello G. J., *Natural Law and Natural Rights in Nineteenth Century Britain*, thesis submitted in fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy School of Philosophical and Historical Inquiry, Faculty of Arts and Social Sciences University of Sydney, 2014. str. 219.

Vidi više: Ibid. str. 11.-37. str. 206.-262.

Usporedi: Drummond H., *Natural Law in the Spiritual World*, James Pott & Co., New York, 1884.

na okoliš i njegove resurse kao glavno obilježje tadašnjeg zapadnog društva. Opisana je promjena prevladavajućeg antropocentričnog stava društva spram ekološkog sustava, uzevši u obzir anti-teističku te (militantno) ateističku neformalno-ideološku doktrinu Francuske revolucije, očekivana te logična u svojoj idejnoj biti.

Navedeno podjednako vrijedi i za sve pokrete te državne tvorevine nastale na temelju revolucionarnih pokreta 19. st. i 20. st. koji su baštinili izrijekom i/ili prešutno tj. svojim djelovanjem, ideološku koncepciju Francuske revolucije, a zajednička su im obilježja despotska vladavina ideološki „pravovjerne“ grupacije.³⁵¹

Temeljem provedenog istraživanja u okviru projekta „Modernizacija i identitet hrvatskog društva,“³⁵² utvrđen je odnos pojedinca i društva prema ekološkom sustavu³⁵³ koji se definira kao ekološki identitet. Narav predmetnog pojma ekološkog identiteta prepoznajemo u svjetlu svojevrsne svjetonazorske vrijednote, općeprihvaćene neformalnim društvenim ugovorom. Etimološka sličnost navodi nas na propitivanje odnosa pojma svijestio okolišu i ekološkog identiteta kao etičko-ekoloških pojmovnih određenja pojedinca i društva.

Uspoređujući pojmove svijesti o okolišu³⁵⁴ i ekološke svijesti, uviđa se kako se „ekološki identitet može shvatiti kao odraz – tj. drugi naziv za svijest o okolišu, a svijest o okolišu kao dio ukupnog stanja svijesti pojedinca ili društva.“³⁵⁵

Obzirom na složenu narav određenja pojma identiteta, u kontekstu govora o ekološkom identitetu, posebice se želi istaknuti izravna uvjetovanost opstojnosti ekološkog identiteta o

³⁵¹ Vidi: Le Drew S., The evolution of atheism: Scientific and humanistic approaches, History of The Human Sciences, Vol. 25., No. 3., 2012., str. 70.-87.

<https://doi.org/10.1177/0952695112441301>

Vidi više: Brosseau M., The Anti-Catholic Program of the French Revolution and the Martyrs of Laval, Franca – 1794, Milwauke, Wisconsin, 1961., str. 45.-59.

Disertacija prijavljena na Sveučilišta Marquette 1961. g. u svrhu djelomičnog ispunjavanja zahtjeva za stupanj magistra znanosti.

³⁵² Vidi: Istraživanje je provedeno u okviru projekta »Modernizacija i identitet hrvatskog društva« (130400) u lipnju 2004. godine, na reprezentativnom uzorku stanovništva Hrvatske.

³⁵³ Vidi više: Cifrić I., Ekološka edukacija, Utjecaj na oblikovanje novog identiteta?, Filozofska istraživanja, vol. 25, br. 2., 2005., str. 327.-344.

³⁵⁴ Ovdje pod sviješću društva (društvena svijest) mislimo na društvene institucije i promicanje institucionaliziranih vrijednosti. U njima je pohranjen »razum društva«, kao što je u prirodnim zakonima pohranjen »razum prirode« (Fritz Reheis, Die Kreativitat der Lang-samkeit, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1996.).

³⁵⁵ Cifrić I., Ekološka edukacija. Utjecaj na oblikovanje novog identiteta?, Filozofska istraživanja, vol. 25., br. 2., 2005., str. 341.

odnosu subjektivnih i objektivnih obilježja ovog pojavnog identitetskog aspekta s obilježjima pojedinca i/ili društva koja se također prepoznaju kao identitetska obilježja.³⁵⁶

Naime, pojavni oblik ekološkog identiteta nužno je uvjetovan kulturološko-svjetonazorskim, filozofsko-religijskim, socijalnim i političkim obilježjima nositelja identiteta.

Stoga je jedan od ključnih rezultata koje je predmetno istraživanje iznjedrilo zaključak da odgovor na pitanje o ekološkom identitetu pojedinca nije jednostrane prirode već ga se nalazi u korelaciji s identitetskim svojstvima istog pojedinca, odnosno ekološki identitet rezultat je sklopa moralnih vrijednosti vlastite pojedinca.

Iz istog zaključka proizlazi da „religiozni i nereligiozni pojedinci (skupine) vjerojatno mogu imati sličan ekološki identitet, ako im je najvažnija orijentacijska vrijednost priroda.“³⁵⁷

Temeljem empirijskog istraživanja u sklopu projekta „Modernizacija i identitet hrvatskog društva“, provedena je analiza koja je³⁵⁸ za cilj imala utvrditi na koji način, te u kojem stupnju i pojavnom obliku, pojedina identitetska obilježja utječu na ekološki identitet promatranog subjekta. Primarni interes istraživača možemo sažeti na utvrđivanje utjecaja akademskih i filozofsko-religijskih identitetskih obilježja na sociološko-društvene aspekte ekološkog identiteta, odnosno „na pojedine orijentacijske dimenzije socijalno ekološkog identiteta: antropocentrizam (homocentrizam), tehno-centrizam (tehnicizam) i eko-centrizam (naturalizam).“³⁵⁹

Temeljem provedene analize, a uzevši u obzir, pored stupnja obrazovanja i stupnja religioznosti i druga za formiranje ekološke svijesti relevantna sociološka i demografska obilježja ispitanika, donesen je zaključak o predmetnom pitanju.

Rezultati istraživanja ukazali su da ispitanici s višim stupnjem akademskog obrazovanja te umanjenom vezanošću na (ne)institucionalnu religiju u većoj mjeri teže antropocentričnim i tehnocentričnim svjetonazorskim uvjerenjima,³⁶⁰ dok su tendencije ka ekocentризmu učestalije kod ispitanika jasno određene religijske pripadnosti, ispoljavane pripadnošću pojedinoj

³⁵⁶ Usporedi: Cifrić I., Ekološka edukacija, Utjecaj na oblikovanje novog identiteta?, Filozofska istraživanja, vol. 25., br. 2., 2005., str. 341.

³⁵⁷ Ibid.

³⁵⁸ Istraživanje je provedeno u okviru projekta »Modernizacija i identitet hrvatskog društva« (130400) u lipnju 2004. godine, na reprezentativnom uzorku stanovništva Hrvatske

³⁵⁹ Cifrić I., Ekološka edukacija, Filozofska istraživanja, Vol. 25., br. 2., 2005., str. 341.

³⁶⁰ Usporedi: Cifrić I., Ekološka edukacija, Filozofska istraživanja, vol. 25., br. 2., 2005., str. 327.-344.

vjerskoj zajednici, kao i ispitanicima nižeg stupnja formalno stečenog akademskog obrazovanja.³⁶¹

U razdoblju obilježenim fenomenom industrijske revolucije i pripadajućih filozofskih ideja, kao i u razdoblju koje je istom prethodilo, mnoge europske zemlje, a posebice one koje su bile pod francuskom imperijalnom vlašću ili post-imperijalnim gospodarsko-političkim i/ili kulturološkim utjecajem, iskusiti će posljedice ugrožavanja tradicionalnog načina upravljanja tim resursima.³⁶²

Ozakonjenje ribolova i lova osiguralo je višim klasama pravo iskorištavanja prirodne baštine. To ozakonjenje običajnog prava imalo je za posljedicu postupno razbaštinjenje seljačkih zajednica na njihovo pravo korištenja prirodnih dobara, čak i ako je ona bila izvan granica obrađene zemlje.

Navedeno pravo korištenja prirodnih resursa, dakako nije bilo neograničeno, no isto se razumijevalo u širem smislu riječi s nepisanom konotacijom prirodnih prava, što bi smo koristeći suvremenu pravnu terminologiju mogli usporediti s kategorijom stečenih prava. Dakako, tu nije riječ o neotuđivom prirodnom pravu pojedinog pravnog subjekta na korištenje prirodnih dobara, no isto je u prethodnim razdobljima društvene i/ili pravne povijesti bilo tek sporadično ograničeno pravom drugog pravnog subjekta i/ili pravnog entiteta na istom pravnom objektu.

Od prijelaza s 16. st. na 17. st. sve učestalije su seljačke bune čije neposredne uzroke može se uočiti u prethodno iznesenim promjenama ustaljenog *modus operandi* u području prava iskorištavanja prirodnih dobara.³⁶³

Kao primjere navedenih buna s obzirom na ishodište neposrednog povoda mogu se navesti seljači ustanci na području Gornje Austrije početkom 18. st., a učestalo motivirane amoralnim i zahtjevima velikaša za pravima na šume i lov, čija je eksploatacijska narav ugrožavala egzistenciju stanovništva.

³⁶¹ Ibid.

³⁶² Vidi: Wood L., *The Environmental Impacts of Colonialism*, Bridgewater State University, 2015., str. 65. Vidi više: Jarosz, *Defining and Explaining Tropical Deforestation: Shifting Cultivation nad Population growth in Colonial Madagascar*, *Economic Geography*, 1993., str. 366.-379.

³⁶³ Usporedi: Gately M. O., *Seventeenth-Century Peasant "Furies": Some Problems of Comparative History*, *Past & Present*, no. 51, Oxford University Press, 1971., str. 63.–80.

Iz poredbenog europskog zakonodavstva 16. st. u duhu govora o pravnim propisima kojima se može pridati atribut preteča prava okoliša, smatramo bitnim spomenuti donošenje nekoliko „zakona o šumama iz 16. st. kao i kraljeve uredba³⁶⁴ (*Ordonnance*) iz 1669. a koji su u Francuskoj imali vrlo relativan „ekološki“ doseg.“³⁶⁵

U takvoj situaciji uvođenja do tada nezamislivih, u kontekstu tadašnje društvene svijesti revolucionarnih reformi, kao što su ukidanje povlastica čiji se temelj nalazio u običajnom pravu, te istovremeno formalno-pravno definiranje i uvođenje pravnog instituta privatnog vlasništva, otvorili su se putevi gotovo neograničenoj eksploataciji prirodne baštine. Naime, vremenski ograničena rentabilnosti privatnog vlasništva koje su pojedinci (seljaci) stjecali u razdoblju neposredno nakon ukidanja kmetstva tj. periodu kraja feudalnog gospodarskog uređenja, učestalo je dovodio do neplanske, pretjerane sječe šuma i ohrabrivanja planova za isušivanje jezera i močvara koje su prije bile rezervirane za divljač, te iskorištavanju rezervata divljih životinja koji su do tada, uz sve moralne nedostatke i faktične mane feudalizma, bili provođeni planski, uređeno te utemeljeni na dugoročnim projekcijama gospodarske održivosti.

Promjene u prevladavajućem društvenom svjetonazoru tj. mentalitetu obzirom na pravnu narav društvenih stečevina, krajem 18. i početkom 19. st. uzrokovale su formiranje sustava vrijednosti s bitno izmijenjenim shvaćanjem pravednog i ispravnog, te posljedično pravnog i institucionalnog odnosa društva spram prirode.

Rezultat opisanih promjena opće prihvaćenog sustava vrijednosti može se prepoznati u raširenom ozakonjenju sječe šuma tijekom 19. st. diljem Europskog kontinenta. Suvremenim pravnim jezikom ovu rasprostranjenu zakonodavnu praksu mogli bi smo nazvati „progresivnom pravno-ekonomskom politikom okoliša“

Razdoblje industrijske revolucije³⁶⁶ obilježeno je neusklađeno visokim rastom gospodarskog sustava i razine društvene svijesti o važnosti zaštite ljudskog zdravlja i okoliša. Izostanak

³⁶⁴ Uredba, odnosno Pravilnik o uređenju vodnih i šumskih dobara kralja Luja 14. pod nazivom „Grand Ordinance of the Waters and Forests“ 1669. godine.

Vidi više: Croumbie J., *French forest ordinance of 1669; with historical sketch of previous treatment of forests in France*, Oliver and Boyd, Edinburgh, 1883.

³⁶⁵ Vidi: Pascal A., *Histoire de l'écologie*, Pariz, 1988., str. 185.

³⁶⁶ Smatra se da je pojam „industrijska revolucija“ u znanstveno-stručni vokabular unio britanski ekonomist Arnold Toynbee čija su predavanja posthumno objavljena 1884. g. pod naslovom „The Industrial Revolution „

navedene usklađenosti gospodarstva i društvenih vrijednota, koje bi se *per defintionem* trebale zrcaliti u pravnim normama, uzrokovalo je neposredne i posredne posljedice.

Izravne su posljedice vidljive u naglom porastu zagađenja okoliša u predmetnom razdoblju, dok potonje prepoznajemo u začetcima redefiniranja pristupa pojedinih fiskalno-pravnih oblika kao i u brojnim društvenim elementima poput filozofske i lijepe književnosti.

Opisujući relevantne čimbenike razdoblja industrijske revolucije, kao i u pristupu drugim povijesnim razdobljima, odnosno događajima koji su izravno ili neizravno utjecali na formiranje ili redefiniranje svijesti o važnosti zaštite ekološkog sustava, te posljedično fiskalno-pravnih normi u području zaštite okoliša, valja iste promatrati u širem kontekstu.

Posljedice³⁶⁷ zanemarivanja okoliša u vidu izrazito niskih sanitarnih uvjeta u velikim urbanim sredinama poput Londona i New Yorka, usporedivo s prethodno opisanom epidemijom u srednjem vijeku, ponovno su očitovane na području ljudskog zdravlja.

Lokalizirane epidemije kolere u Londonu³⁶⁸ 1847./48. godine te New Yorku³⁶⁹ 1832. i 1849. godine, ovoga su puta rezultirale promjenama društvene percepcije važnosti sanitarnih uvjeta urbanih sredina te posljedično uvođenje sporadičnih pravnih propisa predmetnog područja poput The Public Health Act of 1848³⁷⁰ u Ujedinjenom Kraljevstvu.

Vidi: Beales H. L., Historical revisions: The Industrial Revolution, History, JSTOR, vol. 14, no. 54, 1929., str. 125.-129.

www.jstor.org/stable/24400261. Accessed 16 Oct. 2020.

Usporedi: Toynbee A., The Industrial Revolution, Forgotten Books London, 2017.

³⁶⁷ Uviđanje korelacije onečišćene vode i niskih sanitarnih uvjeta te širenja pojedinih zaraznih bolesti, vežu se uz liječnika John Snowa.

Vidi više: Kahan, M., B., The risk of cholera and the reformo of urban space, Philadelphia, 1893., Geographical Review, Vol. 103., no. 4., 2013., str. 517.-536.

www.jstor.org/stable/43916023. Accessed 16 Oct. 2020.

³⁶⁸Vidi: Tynkkynen K., Four cholera epidemics in nineteenth-century London, Hippokrates, Helsinki, Finland, Vol. 12., 1995., str. 62.-88.

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11609122/>

³⁶⁹ Kim S., Epidemic Cholera and American Reform Movements in the 19th Century, Korean J Med Hist, Vol. 24., No. 3., 2015., str. 783.-814.

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26819440/>

³⁷⁰ Hamlin C., Sheard S., Revolutions in public health: 1848, and 1998?, BMJ (Clinical research ed.), Education and debate, 1998., str. 587.-591.

<https://doi.org/10.1136/bmj.317.7158.587>

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1113797/?report=reader>

Navedeni, te s istim usporedive propise, može se smatrati pretečama pravnih normi još nedefiniranog područja prava okoliša, odnosno govoreći u kontekstu druge polovice devetnaestog stoljeća, pravnim normama prava okoliša u širem smislu riječi.

Sagledavši navedene promjene društvene svijesti te značajne promijene u samoj strukturi, kao i u opsegu gospodarske djelatnosti, uviđa se istovremene promjene u području fiskalno-pravnih propisa.

Ne ulazeći u detaljnu analizu povijesnog aspekta izravnih i neizravnih poreznih oblika, uzevši u obzir temu ove disertacije te bazično informativnu svrhu ovog svojevrsnog „sažetog uvida – crtica pojedinih, osnovnih elemenata porezno-pravnih oblika kao sastavnica fiskalnog pravnog sustava“, napomenut će se povijesno-pravne korijene pojedinih, po naravi oglednih, primjera fiskalno-pravnih oblika.

Pri govoru o povijesnim korijenima fiskalno-pravnih instrumenata i uzevši u obzir prethodno opisane karakteristike pojedinih izravnih i neizravnih poreznih instrumenata,³⁷¹ navode se za ogledne primjere fiskalno-pravne instrumente kojima se može pridati atribut najvažnijih, tj. fiskalno najizdašnijih poreznih i/ili drugih fiskalno-pravnih oblika.

Govoreći o izravnim poreznim instrumentima, isti će predstavljati: porez na dobit i porez na dohodak, dok je osnovni i najrašireniji oblik neizravnog poreza porez na dodanu vrijednost. Stoga se kao tri „fiskalna stupa“ proračuna suvremenih država, smatraju tri prethodno navedena porezna oblika.

Pretečom, shvaćenom u povijesnom kontekstu i širem smislu riječi, poreza na dohodak,³⁷² smatra se tzv. „porez na dušu“³⁷³ uveden u Carskoj Rusiji za vrijeme cara Petra Velikog. Suvremeni(ji) vid poreza na dohodak nastaje u vrijeme tzv. „industrijske revolucije“,³⁷⁴ kao posljedica naglog, visokog porasta udjela fizičkih osoba sa kontinuiranim prihodima u cjelokupnoj populaciji podložnoj fiskalnoj jurisdikciji, te time prigode zakonodavca za

³⁷¹ Vidi: 2.1.2. Porezni sustav – porezni oblici u Republici Hrvatskoj str. 28. i dalje

³⁷² Ibid.

³⁷³ Opširnije: Charles W. A., Za dobro i zlo: utjecaj poreza na kretanje civilizacije, Institut za javne financije, Zagreb, 2006. str. 179.

³⁷⁴ Vidi: Jelčić Bo., Lončarić-Horvat O., Šimović J., Arbutina H., Mijatović N., Financijsko pravo i financijska znanost, Narodne Novine, Zagreb, 2008., str. 67.

prikupljanjem financijskih sredstava, predvidljivih iznosa priljeva u proračunskim projekcijama.

Porezu na dodanu vrijednost³⁷⁵ povijesni se korijeni prepoznaju u srednjovjekovnoj Španjolskoj, točnije uvođenjem svojevrsnog općeg poreza na promet, poznatog pod nazivom „alkabala“ 1342. godine.³⁷⁶

Primarni poticaj španjolske krune za uvođenje alfabale predstavljala je permanentna potreba za priljevom proračunskih sredstava, uzrokovana kontinuiranim financijskim manjkovima (točnije potrebama), kao posljedica financijskih opterećenja uzrokovanih dugotrajnim ratnim stanjem.

Unatoč prvotnom *ad hoc* karakteru poreznog oblika akabale, predmetni fiskalno-pravni u različitim pojavnim oblicima nastavit će se razvijati na područjima španjolske fiskalne jurisdikcije.³⁷⁷

Kao sekundarne fiskalne instrumente, po važnosti i poreznoj izdašnosti, nužno je navesti trošarine ili akcize. Povijesnim pregledom fiskalnih sustava na području Europskog kontinenta može se uočiti da akcize svoj začetak nalaze u Nizozemskoj u 16. stoljeću.³⁷⁸

Akcize ili „posebni porezi“ općenito se nazivaju trošarinama, kojima se oporezuje proizvod, a plaćaju ga ili proizvođač ili uvoznik. Navedene pripadaju skupini neizravnih poreza, a prednosti su im jednostavnost ubiranja i izdašnost.

Tek sagledavanjem šireg konteksta te potom sažimajući sastavnice istog, omogućava se uvid u fundamentalne osnove pristupa društva okolišu u razdobljima antike, srednjovjekovlja, renesanse i prosvjetiteljstva, te industrijske revolucije, koji su svojevrsna osnova/podloga suvremenog(ijeg) shvaćanja odnosa čovjeka i prirode.

³⁷⁵ Vidi: 2.1.2. Porezni sustav – porezni oblici u Republici Hrvatskoj str. 28. i dalje.

³⁷⁶ Opširnije: Jelčić Bo., Jelčić Ba., Porez na promet proizvoda u teoriji i praksi, Privredni vjesnik, Zagreb, 1977. (iscrpn prikaz povijesnog razvoja poreza na promet).

³⁷⁷ Vidi više: Grafe R. & Irigoien M. A., The Spanish Empire and Its Legacy: Fiscal Re-distribution and Political Conflict in Colonial and Post-Colonial Spanish America, Working Papers of the Global Economic History Network (GEHN), Department of Economic History, London School of Economics, No. 23/06., 2006. This paper was presented at the Seventh GEHN Conference, Istanbul, Turkey (11-12th September, 2005), funded by a Leverhulme Trust Grant: “A Millenium of Material Progress“.

³⁷⁸ Vidi opširnije: <http://www.ijf.hr/trosarine/uvod.pdf>

4.2.4. Suvremeno doba

Razdoblje koje je uslijedilo po završetku Drugog svjetskog rata obilježio je intenzivni proces obnove ratom devastiranih gospodarsko-društvenih sustava koje je preraslo pred-ratni stupanj razvoja, te je u sklopu intenzivnog gospodarskog i društvenog razvitka dovelo do kolateralnih negativnih učinaka po okoliš.

Gospodarski razvitak i istovremeno zagađivanje ekološkog sustava pokazale su se međuovisnim procesima. Naime, upravo u društveno-gospodarskim sustavima koja su zabilježila najveću stopu industrijskog razvitka, uzročno-posljedičnim učinkom dolazi do najizraženijih onečišćenja ekološkog sustava, koja³⁷⁹ posljedično postaju jedan od ključnih ograničavajućih elemenata daljnjeg razvitka istih.³⁸⁰

Prethodno opisani uzročno-posljedični odnos razvitka gospodarskih sustava i šteta na okolišu može se vidjeti i na primjeru daljnjeg razvitka navedenog odnosa.

Naime, isti su gospodarski sustavi tijekom procesa rasta i generiranja novostvorenih vrijednosti akumulirala financijska sredstva koja će *pro futuro* omogućiti materijalne pretpostavke zaštite okoliša. Stoga bi smo mogli zaključiti kako je bogatstvo čije je stvaranje bilo uzrok onečišćenja okoliša, ujedno omogućilo oživotvorenje zaštite okoliša. Druga polovica 20. stoljeća, promatrajući zapadno-europski kulturološki krug, obilježena je temeljitom promjenom cjelokupnog odnosa društava spram vlastita okoliša. Odnos poštovanja spram ekološkog sustava i nastojanje oko očuvanja prirodne ravnoteže čovjeka i okoliša postaje svojevrsnom zajedničkom etikom tj. opće društveno prihvaćenom vrijednosnom normom ponašanja.

Kraj 20. st. i početak 21. st. razdoblje je historiografski nezapamćene zaokupljenosti europskog društva ranjivošću vlastitog okoliša.³⁸¹

³⁷⁹ Ekološka onečišćenja.

³⁸⁰ Gospodarski sustavi koji su generirali zagađenja ekološkog sustava istim ekološkim nedaćama bivaju sputavanim u daljnjem gospodarskom rastu.

³⁸¹ Najbolji pokazatelj stupnja važnosti koji zaštita okoliša dobiva u europskom društvu, odnosno pojedinim nacionalnim europskim društvima, vidljiv je u nastajanju niza političkih platformi koje svoj svjetonazor prvenstveno izražavaju kroz zaštitu okoliša.

Primjerice u Zapadnoj Njemačkoj je već 1972. g. formirana politička platforma „The Federal Association of Environmental Citizen Initiatives – BBU“, usporediva s Amis de la Terre (Francuska, 1971.g.) Miljövarsgruppernas Riförbund-MIGRI (Švedska 1972.g.) ili Vereiniging Milieudefensie-VMD (Norveška

Do šezdesetih godina 20. stoljeća vlasti su smatrale da je onečišćenje okoliša lokalan problem kojeg je potrebno rješavati na lokalnoj razini.

Djela Rachele Carson „The Silent Spring“³⁸² iz 1962. godine i „Granice rasta“³⁸³ objavljeno 1972. godine, mogu se smatrati svojevrsnom polazišnom točkom modernijeg pristupa rješavanju problematike zaštite okoliša i održivog razvoja. Značajan doprinos predmetnom pitanju, u suvremenom kontekstu, predstavlja također znanstveno djelovanje Jay Foresterra koji je svojim kapitalnim djelom „World Dynamics“³⁸⁴ započeo je suvremeni pristup zaštiti okoliša.

Carsonov se doprinos prvenstveno ogleda u činjenici da je u svojem djelu naveo kako ugrožavanje prirode sve više postaje globalna prijetnja kompleksnim aktivnostima na zemlji, dok je Forrester upozoravao na ugroženost ekološkog sustava gospodarskim sustavom. Riječ je o prvom takvom pristupu zaštiti okoliša, odnosno o promijeni paradigme u predmetnom pristupu te posljedičnog sagledavanja odnosa gospodarskog rasta i zaštite okoliša, kao temeljne odrednice u idejnom konceptu održivog razvoja.³⁸⁵

Tijekom sedamdesetih godina, pod utjecajem razvitka tehnologije, sve rasprostranjenije primjene tehnoloških rješenja kao i time uvjetovanih sniženja troškova vezanih uz iste, utvrđeni su temeljni okviri nadzornih politika i instrumenta ekološkog sustava. Ujedno dolazi do standardizacije u području definiranja zahtjeva spram potencijalnih onečišćivača, utemeljenih na implementaciji suvremenih, ekoloških prihvatljivih tehnoloških rješenja.

Uvođenje sustavnog nadzora kvalitete zaštite okoliša putem implementacije suvremenih tehnologija, obilježiti će osamdesete godina 20. stoljeća. Odnos zakonodavca i subjekata –

1972.g.). Do 1994. g. „zelene stranke“ prerasti će u parlamentarne političke platforme u desetak uroski zemlja (Njemačka, Belgija, Luksemburg, Finska, Italija, Irska, Austrija, Švicarska, Grčka i Nizozemska). Progresivnim rastom zelenih političkih platformi kao i razvitkom europskih integracija, 1994. g. u Europskom parlamentu dolazi do formiranja zasebnog kluba zastupnika (stranačkih i nezavisnih) okupljenih oko ideje zaštite okoliša. „Greens/European Free Alliance“ trenutačno predstavlja četvrtu političku skupinu u EU parlamentu s 74 zastupnika iz 16 zemalja EU.

<https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/eu-affairs/20190712STO56960/parliament-group-priorities-the-greens-european-free-alliance>

<https://www.greens-efa.eu/en/>

<https://europeangreens.eu/organisation>

Muller-Rommel., Green Parties under Comparative Perspective Volume 99 of Working papers, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona, 1994. str. 18.

³⁸² Carson R., The Silent Spring, Fawcett publications, Greenwich, 1962.

³⁸³ Meadows D., Randers J., Behrens W., The Limits To Growth, Universe Books, New York. 1972.

³⁸⁴ Forrester J., World dynamics, Wright-Allen Press, 1971.

³⁸⁵ Vidi slično: Črnjar, M., Ekonomija i zaštita okoliša, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 197.

potencijalnih onečišćivača koji postaje opće prihvaćenom normom, ponajbolje osvjetljuje uvid u osnovna prava i obveze navedenih strana. Naime, držana tijela utvrđuju standarde, dok su ih stvarni i/ili potencijalni onečišćivači dužni implementirati u vlastito poslovanje. Dok su u prošlosti postojale ograničene sposobnosti iskorištavanja prirodnih resursa, u današnje vrijeme, prirodni svijet se mijenja u tolikoj mjeri da se dovodi u pitanje ne samo opstanak brojnih drugih živih bića s kojima čovjek dijeli planet, već i daljnji napredak ljudske civilizacije.

Obzirom na korjenite svjetonazorske promjene nastale tijekom 60.-ih godina dvadesetog stoljeća posljedično dolazi do potrebe modificiranja ondašnje etike, odnosno dolazi do stvaranja nove, suvremene etike. Naime, smatra se kako su spomenute svjetonazorske promjene posljedica niza povezanih čimbenika koji su doveli do logičnog zahtjeva osuvremenjivanja izmijenjenih moralnih vrijednota koje će biti prihvaćene prešutnim ili izričitim društveno-političkim konsenzusom.

Kao temeljni uzrok ovih zbivanja i zahtjeva, no zasigurno ne jedini pokretač istih procesa, autor ove disertacije vidi prvenstveno moralnu krizu suvremenog čovjeka uzrokovanu odvajanjem od vlastitih korijena tradicionalnih vrijednosti. Kao što će biti detaljno obrazloženo u narednom poglavlju, kriza identiteta suvremenog čovjeka uzrokovana je moralnom krizom koja će svoje negativne posljedice projicirati na sve društveno obilježene elemente okoliša. Stoga će se tijekom narednog desetljeća oživotvoriti sve glasnija potreba stvaranja suvremenog vida etike, a pri čijem će teorijskom pristupu participirati brojni znanstvenici iz primarno ekološke znanstvene grane.

U duhu navedenog može se prepoznati djelovanje američkog znanstvenika Leopolda Alda liji je znanstveni rad multidisciplinarnog karaktera. Aldo je tijekom svojih promišljanja došao do ideje suvremene „etike zemlje“ koja bi svojim sveobuhvatnim pristupom uređivala cjelokupni ekološki sustav, uključivši i floru i faunu,³⁸⁶ kao i ljudsku civilizaciju. Temeljno načelo „etike zemlje“, a kroz koje se ogleda i krajnji cilj, jest normativno-etičko uređivanje društva u svrhu postizanja stabilnosti i cjelovitog razvoja, kao novovjekovne preteče ideje održivog razvoja. Idejom „etike zemlje“ bavio se i Arne Naess, koji je ovaj prijedlog iskoraka u području etike i morala, povezano s idejom dubinske ekologije. Naime, Naess će doći do zaključka kako naše

³⁸⁶ Vidi više: Singer, P., *Praktična etika*, KruZak, Zagreb, 2003.

djelovanje u skladu s načelima suvremenog shvaćanja zaštite okoliša i etike zemlje može biti potaknuto motivom ostvarenja vlastite koristi, no moguće je i da pojedinac potaknut visokom razinom ekološke svijesti, moralnom dužnošću i/ili altruizmom djeluje u skladu s načelima dubinske ekologije, odnosno da djelovanje predmetnog pojedinca bude usmjereno ka zaštiti okoliša u smislu cjelokupnosti ekološkog sustava s isključivom namjerom djelovanja u području zaštite ekološkog sustava, lišenom svakog koristoljublja.³⁸⁷

Opisani pristup A. Naessa možemo sažeti na podjelu pristupa okolišu utemeljenu na motivima djelovanja. Stoga će se i svako djelovanje u području zaštite okoliša, a u kontekstu dubinske ekologije po shvaćanja Naessa, moći svesti pod pojmove „plitke“ ekologije ili „dubinske“ ekologije. Navedena diverzifikacija Arnea Naessa na površinske i dubinske oblike, odnosno „plitku“ (engl. *shallow*) i „dubinsku“ (engl. *deep*) ekologiju, „ukazuje na veliku podjelu unutar moderne ekološke misli.“³⁸⁸

U duhu navedenog, „plitka“ ekologija podrazumijeva antropocentričku misao koja pretpostavlja čovjeka kao krajnju vrijednost cjelokupne prirode, te posljedično vrjednuje ekološki sustav isključivo kao sredstvo ostvarenja čovjekova blagostanja, niječući prirodi intrinzičnu vrijednost, te posljedične dužnosti čovjeka u zaštiti istog ekološkog sustava. Nasuprot iznesenom antropocentričnom shvaćanju, Naess pretpostavlja ekocentričnu „dubinsku ekologiju“ čije je razumijevanje vrijednosti sveobuhvatno te teži ka najvišem stupnju moralne odgovornosti čovjeka spram dobrobiti svakog pojedinog oblika života, odnosno sastavnog elementa ekološkog sustava.

Arne Naess temeljio je svoju filozofsku misao na konceptu odnosa mnoštva spram cjeline. Promatrao je ekološki sustav kao cjelinu koja se sastoji od mnoštva pojedinih elemenata međusobno nužno povezanih, te je nadalje došao do zaključka o nužnosti navedene povezanosti pojedinih dijelova kao uvjetu postojanja cjeline. Gradeći svoj idejno – filozofski pristup na navedenoj premisi, Naess dolazi do konkluzije o temeljnim načelima suvremenog ekološkog pokreta kao idejnom sustavu odnosa čovjeka, flore i faune, a koji zbirno tvore ekološki sustav.

³⁸⁷ Vidi slično: Singer, P., op. cit.

³⁸⁸ Vidi: Naess, A., *The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement, Inquiry*, 16., 1973., str. 95.-100.

Stoga će samoostvarenje pojedinca unutar cjeline i jednakovrijednost istih u ekološkom sustavu Naess smatrati fundamentalnim načelima izgradnje suvremenog pristupa ekološkom sustavu čija je konačna projekcija „dubinska ekologija.“³⁸⁹

Naime, napuštajući tradicionalni pristup zaštiti okoliša utemeljen na isključivo činjenično utvrđenom, stvarnom onečišćenju, predmetni filozof promatra metafizičke začetke ekologije. On vidi mogućnost promjene paradigme u području ekoloških znanosti temeljitom promjenom filozofskog diskursa u smjeru traganja za etičkim i moralnim uzrocima ljudskog djelanja.

Zadržavajući svoj fokus na području antropološkog shvaćanja problema, Naess je otvorio pitanje početka dubinske ekologije tragajući za duboko ljudskim i ujedno ontološkim korijenima samog problema odnosa čovjeka i prirode.

Daljnijim razvitkom predmetne idejne konstrukcije Arne Naess i George Sessions³⁹⁰ zajedničkim znanstvenim radom oblikovali su i izložili načela dubinske ekologije.

Navedena načela razradili su kroz osam točaka koja vrijede za sve aspekte dubinske ekologije, te predstavljaju platformu dubinske ekologije.

Zajedničku studiju o načelima dubinske ekologije pod nazivom „Basic Principles of Deep Ecology“³⁹¹ objavili su 1984. godine. Između brojnih načela³⁹² dubinske ekologije, u kontekstu ove disertacije smatramo značajnim iznijeti nekoliko opasaka, a koje proizlaze iz temeljnih načela dubinske ekologije.

U duhu prethodno navedenoga valja navesti kako blagostanje ljudskog, no i svakog drugog oblika života, predstavlja intrinzičnu vrijednost.³⁹³ Dok je vrijednost ljudskog života samorazumljiva vrijednota suvremenom čovjeku, odnosno predstavlja jedno od načela usvojenih društvenim ugovorom današnjice, fundamentalna vrijednost drugog tj. ne-ljudskog života zasebno je definirana dubinskom ekologijom.

³⁸⁹Vidi slično: Cifrić, I., Dubinski ekološki pokret. „Ekozofija T“ Arne Naessa, Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline, Vol. 11. No. 1-2., 2002., str. 29.

³⁹⁰ George Sessions je bio antiki filozof koji se također pozivao na novu ekološku etiku, a koja se temelji i u biti utjelovljuje tek djelomično preformuliranu konstrukciju pojma „dubinske ekologije“ čiji je izvorni autor Arne Naess.

³⁹¹ Bron T. (editor), Encyclopedia of Religion and Nature, Continuum, New York & London, Vol. 1., 2005., str. 456.-457.

³⁹² Vidi više: načela Cifrić, I., Dubinski ekološki pokret. „Ekozofija T“ Arne Naessa, Socijalna ekologija : časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline, Vol. 11. No. 1-2, 2002., str. 33.-34.

Usporedi: <http://www.deepecology.org/platform.htm>

³⁹³ Sinonimi pojma „vrijednost u sebi“ su: intrinzična vrijednost i/ili inherentna vrijednost.

Naime, u kontekstu dubinske ekologije, valja naglasiti kako je vrijednost svakog drugog tj. ne-ljudskog života neovisna od stupnja svoje društvene korisnosti, jer i sama predstavlja intrinzičnu vrijednost.

Društvena zajednica, usvajajući vrijednosne sudove i načela dubinske ekologije odriče se prava na svaki negativni utjecaj na ekološki sustav u cijelosti, s iznimkom osiguravanja vlastita samoodržanja.

Drugim riječima rečeno, čovjek ne posjeduje nikakvo pravo izravnog utjecaja na opstojanje i/ili raznovrsnost³⁹⁴ drugih oblika života unutar ekološkog ustava, s iznimkom zadiranja u sferu opstojnosti drugog oblika života nužnog za zadovoljenja životnih potreba, odnosno negativnog aspekta ljudskog djelovanja u svrhu osiguranja vlastite egzistencije.³⁹⁵

Smatra se bitnim napomenuti kako autori studije *Basic Principles of Deep Ecology* iz 1984. godine pod pojmom „biosfera“, unatoč činjenici da se sama dubinska ekologija, a posebice njezina temeljna načela prvenstveno odnose na čovjeka, floru i faunu, odnosno oblike života i njihove međuodnose, pretpostavljaju podjednako žive i ne-žive prirodne elemente. Te premda pojam „biosfera“ Naess zamjenjuje pojmom „ekosfera“, time se on „ne ograničava samo na oblike života u neposrednom ili globalnom okruženju.“³⁹⁶

Naess će u svojem radu izbjegavati upotrebu pojma „okoliš“ te će nastojati stvoriti svojevrsnu novu paradigmu u etimološkom pristupu predmetnom problemu uporabom korištenjem pojma „susvijet“ kako bi u skladu sa svojim uvjerenjima, na što precizniji način definirao čovjekovo mjesto unutar ekološkog sustava. „Pustiti bivajuće biti“³⁹⁷ predstavlja jedno od temeljnih načela dubinske ekologije, a može se zaključiti da je isto nadahnuto idejama suvremenog shvaćanja humanizma, koje ne temelji svoj svjetonazor na isključivo antropocentričnim stavovima, već nastoji probuditi svijest adresatu o nužnosti zaštite okoliša.

Opisani pristup može se sažeti na korak iz antropocentričnog shvaćanja svijeta prema ekocentričnom razumijevanju.

³⁹⁴ Navedeno možemo smatrati istoznačnicom pojma bioraznolikosti u suvremenom smislu riječi.

³⁹⁵ U ovom načelu dubinske ekologije možemo uočiti obrise, tada još ne posve definiranog ekocentričnog pristupa okolišu.

³⁹⁶ Cifrić I., Dubinski ekološki pokret, Ekozofija T. Arne Naessa, Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline, Vol. 11., No. 1-2., 2002., str. 29.

³⁹⁷ Markus T., Više-nego-ljudski-svijet. Dubinska ekologija kao ekološka filozofija, Socijalna ekologija, Vol. 12. No. 3-4., 2003., str. 143.-163.

No, također valja navesti kako je jedna od temeljnih postavki i krajnjih ciljeva dubinske ekologije njezino utemeljenje „na darvinističkoj misli koja se trudi čovjeka pomaknuti iz središta života u prirodni sklop postojanja.“³⁹⁸

Upravo zbog svojeg egzistencijalno bitnog darvinističkog elementa, dubinska ekologija, gradi kompleksni i djelomično ambivalentni odnos spram ekološkog sustava, odnosno spram vlastite niti. Naime, dubinska ekologija počiva na pretpostavci o negativnom učinku napuštanja zadanih evolucijskih datosti po ljudsko društvo i prirodni svijet tj. cjelokupnost ekološkog sustava, dok darwinistička teorija na koju se dubinska ekologija oslanja podrazumijeva prihvaćanje istih evolucijskih datosti kao imperativ evolucije i napretka u pozitivnom smislu riječi.

Drugim riječima „ona razgolićuje čovjeka i spušta ga s trona uvjerenja da je čovjek toliko mudar da može racionalno upravljati svojom životnom sredinom, ne uzimajući u obzir mudrost evolucijskih procesa.“³⁹⁹

Također je važno shvaćanje dubinske ekologije o nekultiviranoj prirodi tj. „divljini“ kao posljednjem preostalom naravnom i zdravom ljudskom obitavalištu, što posljedično dovodi do prihvaćanja ideje „kulta divljine“ kao odraza njene bitno ekocentrične naravi.“⁴⁰⁰

Prijepor dubinske ekologije u njoj samoj, očituje se u njezinu proturječnom odnosu spram darwinističke misli. Kao što je prethodno izneseno, teoretičari dubinske ekologije prihvaćaju darwinističku misao premda je ista u nesuglasju s spomenutim konceptom intrinzičnih vrijednosti.

Naime, sama idejna konstrukcija intrinzičnih vrijednosti shvaćenih u kontekstu dubinske ekologije pretpostavlja da „svaki dio prirode ima vrijednost po sebi, a ne radi viših ciljeva,“⁴⁰¹ što neizbježno dovodi do zaključka o čovjeku kao sastavnom dijelu prirode, a ne njezinom vrhuncu.“⁴⁰²

³⁹⁸ Ibid.

³⁹⁹ Ibid.

⁴⁰⁰ Vidi slično: Krznar T., (ur.), Čovjek i priroda. Prilog određivanju odnosa, Pergamena, Zagreb 2013.

⁴⁰¹ Ibid.

⁴⁰² Ibid.

No, obzirom na naravno hijerarhijsko uređenje prirodnog sustava s čovjekom kao jedinim bićem obdarenim razumom, te time i vrhuncem kreacije i ujedno nosiocem najvišeg stupnja odgovornosti za cjelokupni ekološki sustav, opisani se koncept opravdano izlaže kritici i podlaže daljnjem propitivanju valjanosti.

Načelnim izostavljanjem uporabe pojma „biosfernog egalitarizma“ te uporabom pojma „biosferične jednakosti“ kao supstitutom i tek djelomičnim sinonimom u pogledu sadržaja, Naess nastoji postići učinak vrijednosnog izjednačavanja svih organizama u ekološkog sustava tj. „biosferične zajednice“. Ideja vodilja predmetnog autora jest postizanje šireg prihvaćanja stava o jednakosti vrijednosti svih organizama kao posljedice njihove relacijske međupovezanosti, kao temelja nepovredivosti njihove intrinzične vrijednosti.

Čovjekova nadmoć nad drugim subjektima ekološkog sustava kojemu i sam pripada proizlazi iz njegova posjedovanja razuma no implicira i njegovu moralnu odgovornost za prirodu tj. odgovornost za slabije od sebe. Prihvaćajući nužnost zadovoljenja ljudskih egzistencijalnih potreba Naess ne osporava ljudsku superiornost i naravno pravo na gospodarenjem nad prirodom i korištenjem prirodnih resursa u granicama održivog razvoja tj. proporcionalno realnoj potrebi samoodržanja ljudske vrste.

Zadržka Naessa u pogledu prethodno opisanog odnosa čovjeka i njegova okoliša, no tek s prizvukom moralne norme, jest specifična pojava kolizije pojedinih ljudskih tj. društvenih potreba sekundarne naravi s neposrednom ugrozom egzistencijalne opstojnost drugih vrsta odnosno živućih organizama.⁴⁰³ U potonjem je slučaju Neass zagovarao nužnost ljudske samokontrole usmjerene ka dobrobiti ekološkog sustava.

Pored očite razboritosti pri nastojanju u očuvanju vlastita okoliša kao uvjeta samo-održivosti čovjeka, smatra se također moralnim imperativom voljno odustajanje pojedinca ili društvenim konsenzusom izraženo odustajanje grupe ljudi od svakog postupka ugroze egzistencije drugog oblika života s jedinom razumnom iznimkom samoodržanja ljudske vrste.

⁴⁰³ Kod „sukoba između sporednih čovjekovih potreba i vitalnih potreba drugih vrsta, čovjek bi (barem sporadično) trebao napustiti svoju sebičnost pred potrebama drugih živih bića“ Geiger, M., *Spiritualni aspekti ekofeminizma*, Časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline, Vol. 11., No. 1-2., 2002., str. 15.-27.

Premda se Geigerov svjetonazorski koncept gotovo u potpunosti razlikuje od sustava moralnih vrijednota koje prihvaća autor ove disertacije, želja nam je ukazati na usporedivo shvaćanje predmetnog problema.

5. Ekologija, ekološka politika i pravo okoliša u novije vrijeme

5.1. Čovjek, politika i pravo - odnos prema okolišu

Karakteristika moderne ekologije jest spoznaja kako su prirodni resursi bili tu još dok nije bilo prvih *hominida*⁴⁰⁴ i načelno prihvaćeno uvjerenje da će postojati i poslije ljudske vrste,⁴⁰⁵ odnosno barem temeljna spoznaja da priroda može postojati i razvijati se neovisno o postojanju čovjeka. Ovu znanstveno potkrijepljeno uvjerenje razlikuje suvremeno društvo od shvaćanja plemenskih zajednica, te bi isto trebalo biti dovoljan poticaj razvitka zdravog odnosa strahopoštovanja spram prirode.

Premda je „plemensko poimanje života“⁴⁰⁶ kakvog zagovaraju dubinski ekolozi,⁴⁰⁷ za većinu ljudi neprihvatljivo, valjalo bi uzeti u obzir relativan položaj čovjekove nadmoći nad prirodom. Dok je čovjek kao biće obdareno razumom primarno superioran, pojedinac i društvo kao zajednica neovisno o stupnju tehnološke razvijenosti u egzistencijalnom smislu riječi ovisan su o prirodi, ekološki sustav kao i najprimitivniji oblici života mogu opstojati potpuno nezavisno o činjenici ljudskom (ne)djelovanja i/ili (ne)postojanju.⁴⁰⁸

Vraćajući se na misao dubinskih ekologa o plemenskim zajednicama i plemenskom poimanju života, primjećuje se kako su upravo društva na niskom civilizacijskom stupnju razvitka ostvarivala najblaži tj. najbezazleniji stupanj onečišćenja okoliša. Naime, društvena zajednica promatrana iz perspektive dubinskih ekologa uzrokom je najnižeg stupnja negativnih (u

⁴⁰⁴ Vidi više: Markus. T., Više-nego-ljudski-svijet. Dubinska ekologija kao ekološka filozofija, Socijalna ekologija, Časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline, Vol. 12., No. 3-4., 2003., str. 143.-164.

⁴⁰⁵ Vidi: Dipesh C., The Climate of History: Four Theses, Critical Inquiry, Vol. 35., No. 2., 2009., str. 197.-222. Vidi više: Weisman A., The world without us, St. Martin's Thomas Dunne Books, New York, 2007.

⁴⁰⁶ Luke T. W., Deep ecology: living as if nature mattered: Devall and Sessions on Defending the Earth, Organization & Environment, vol. 15., no. 2., 2002., str. 178.-186.

⁴⁰⁷ Pojam „duboka ekologija“ potječe od norveškog i filozofa Arne Naess. U članku „Plitki i duboki, dugoročni ekološki pokreti“ (objavljenom 1973. godine) predmetni autor iznosi pojam duboke ekologije.

Vidi više: Ferrer Montañ O. J., Ecology for Whom? Deep Ecology and the Death of Anthropocentris, Opción, Universidad del Zulia Venezuela. vol. 22., no. 50., 2006., str. 181.-197.

⁴⁰⁸ Ronald L., Trosper Source: Ecology and Society , Resilience Alliance Inc., Vol. 10., No. 1., 2005.

smislu toksičnih) promjena u ekološkom sustavu, dakle učinaka čiji je neposredni uzrok ljudska djelatnost i/ili propust.

Suvremenih industrijska društava nastoje invazivne učinke svoga djelovanja na okoliš ublažiti implementacijom ekološki prihvatljivih tehnoloških rješenja i supstituta uvriježenih postupaka, odnosno kontinuiranim razvitkom tehnologije i implementacijom tehničkih rješenja u prirodno zadani okoliš. No ista gotovo redovito postižu suprotan učinak od željenog, odnosno ne uspijevaju dostići stupanj neutralnosti vlastitog djelovanja s obzirom na vlastiti okoliš, te nasuprot željenom cilju i proklamiranoj ideji uspostave održivog razvoja i ekološki odgovornog djelovanja uzrokuju daljnje opterećenje ekološkog sustava.

Neolitskom revolucijom⁴⁰⁹ započinje povijest ekologije, premda se letimičnim pogledom može zaključiti kako se pitanje ekoloških nedaća pojavljuje tek tijekom ili krajem prve industrijske revolucije. Naime, sagleda li se pitanje utjecaja čovjeka na ekološki sustav, uviđamo kako je čovjek u trenutku kada je počeo antropogeno mijenjati svoj organski i naravno uvjetovani okoliš, a komplementarnost s kojim mu je genetski zadana, usporedno je započeo proces odvajanja čovjeka i divljine, njegova prirodna obitavališta. Ovaj proces odvajanja čovjeka i prirodnog okoliša, premda je na psihološkoj razini shvaćen kao ljudska emancipacija i napredak utemeljen na tehnološkim dostignućima i civilizacijskim stečevinama, u svojoj je biti protunaravan te nužno ima dugoročno negativne posljedice po čovjeka.

Podrazumijeva se da čovjek nije jedini element utjecaja na izmijenjeno stanje okoliša, no za razliku od drugih faktora promijene prirodnog stanja, poput vulkanskih erupcija, udara asteroida, potresa i/ili poplava, prirodni sustav, odnosno flora i fauna, nisu stekli prirodnu otpornost na čovjekov negativni utjecaj, dok su spomenute prirodne pojave dio naravnog i

⁴⁰⁹ Vidi više: Thompson P., Kaplan D. M., *Encyclopedia of Food and Agricultural Ethics*, Springer Netherlands, 2014.

Sadowski R., *Neolithic Revolution*, Institute of Ecology and Bioethics at Cardinal Stefan Wyszyński University, Warsaw, 2017.

https://www.researchgate.net/publication/318094192_Neolithic_Revolution

https://doi.org/10.1007/978-94-007-6167-4_540-1

Usporedi: <https://www.britannica.com/event/Neolithic>

povijesnog razvitka tj. bivstvovanja prirodnog sustava što umanjuje ili čak poništava njihove potencijalne dugoročno-negativne učinke na prirodni sustav.

Postupnim razvojem društava u kulturološko civilizacijskom smislu, te dosizanjem suvremenog društva obilježenog tehnološkim dostignućima kao posljedici industrijskih revolucija i ljudskom stremljenju ka osuvremenjivanju vlastitog životnog okoliša, čovjek je postao aktivnim čimbenikom utjecaja na ekološki sustav.

Od razdoblja civilizacija pod neposrednim ili posrednim utjecajem helenističke filozofije⁴¹⁰ do vremena srednjovjekovno-kartezijanskog⁴¹¹ pristupa čovjeku, „prirodne resurse se percipiralo kao ishodište za preispitivanje o nastajanjima svega.“⁴¹² Doživljavanje „izvornih kapaciteta kao ponižavane odrednice i predmeta saznanja znači izradu čovjeka u novom obliku i poimanju.“⁴¹³

Uz pojam novovjekovlja neodvojivo veže se stvaranje suvremenog poimanja znanosti i razvitak moderne tehnike. Riječ je o bazično filozofskom pristupu problemu koji definira ulogu znanosti kao promatrača i analitičara, a tehnološka rješenja kao izvršitelja koji od sredstva postaje ciljem, odnosno od objekta postaje subjektom.

S ciljem ostvarenja društvenog napredaka, čitave su civilizacije napuštale već ustaljene načine života no protekom vremena i s mogućnost *a posteriori* analitičkog pristupa dolazi se do zaključka kako razvitak ljudske zajednice nije linearan, niti je beziznimno uvjetovan razvitkom znanosti.

⁴¹⁰ Filozofi predsokratovske škole svoje traganje za prapočelom grč. Identificiraju s pojedinim prirodnim elementima. Obzirom na kozmološka ograničenja u razumijevanju vanjskog svijeta, temeljni stav promatranja prirode kao metode pokušaja shvaćanja biti, predsokratovci ne dolaze do metafizičkih promišljanja u punom smislu riječi, karakterističnih za kasniju helenističku filozofiju.

Vidi više: Kokić, T., Pregled antičke filozofije, Naklada Breza, Zagreb, 2015. str. 23.-35.

<https://plato.stanford.edu/entries/presocratics/>

⁴¹¹ Vidi više: Carole I. Crumley., Historical ecology Cultural knowledg and changing landscapes, School for Advanced Research Press, New Mexico, 1994. str. 17.-25.

<https://www.britannica.com/science/ecology>

⁴¹² Markus. T., Više-nego-ljudski-svijet. Dubinska ekologija kao ekološka filozofija, Socijalna ekologija, Časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline, Vol. 12. No. 3-4., 2003., str. 30.

⁴¹³ Ibid.

Naime, upravo je iskustveno znanje pokazalo da je suodnos znanstveno-tehnološkog razvitka i civilizacijskog razvoja, odnosno općeg boljitka ljudi relativnog vrijednosnog karaktera. Navedeni suodnos znanstveno-tehnološkog razvitka u kontekstu šire shvaćenog razvoja društva može biti promatrano u vidu znanstveno-tehničke revolucije, no i u vidu procesa stjecanja znanja s dvojakim pojavnim karakterom djelovanje i učincima proturječnim od shvaćanja znanstveno-tehnička razvitka kao izraza civilizacijskog dosega.

Uzimajući u obzir istaknuto, dolazi se do konstatacije kako je „znanstveno-tehnički razvoj multiplikacijskog, a ne diskontinuitetnog, temperamenta, i na taj se način raskrinkava znanstveno-tehnička revolucija kao nezavisni čimbenik razvoja aktivnosti i sadržaja rada određene organizacije.“⁴¹⁴

Uzevši u obzir kako je cilj ljudskog promišljanja i djelatnosti, a koji je kao rezultat polučio stvaranje i razvitak suvremene znanosti i tehničkih dostignuća, svoju konačnu svrhu prvenstveno ostvario u vidu zadovoljenje društvenih potreba, valja se zapitati o posljedicama istog. Naime, pitanje koje se posljedično nameće jest pitanje krajnjeg utjecaja prethodno navedenog razvitka znanosti i tehnoloških dostignuća na društvo u cjelini pod prizmom temeljnog razumijevanja o naravi prvotno navedenog kao sredstava u službi cilja pospješivanja kvalitete ljudskog života, a ne *vice versa*.

Opisano shvaćanje odnosa ljudske zajednice i znanstveno-tehnoloških dostignuća može se opisati analognom primjenom ekonomskih odnosa. Naime, spoznaje proizašle iz razvitka znanosti kao i znanje potrebno za razvitak znanosti može se shvatiti kao temeljni kapital, a pojedince tj. radnike mogu se usporediti s radom/radnicima.

Isto razmišljanje dovodi do logičnog zaključka da su vlasnici kapitala (radnici) ujedno oni u čijoj je moći raspolaganja sam kapital tj. plodovi znanstveno-tehničkih spoznaja.

Stoga ovaj dvojaki vid procesa stjecanja novih spoznaja, upućuje zaključak kako o upotrebi kapitala i znanstvenih spoznaja te tehnoloških rješenja kao plodova istih, odlučuju vlasnici

⁴¹⁴ Milošević, B., Znanost, organizacija, tehnologija i društveni napredak, Media, culture and public relations, Vol. 5. No. 1., 2014., str. 52.-59.

predmetnog kapitala i/ili *know-how*, te će posljedično od istih subjekta ovisiti kakvi i koliko će biti stvarni društveni utjecaj znanosti i tehnologije na društvo.

Obzirom na shvaćanje tehnike u vidu što efikasnijeg i ažurnijeg zadovoljenja ljudskih potreba i zahtjeva, nužna je posljedica stvaranje potrošačkog društva, koje biva posrednim uzročnikom kontinuirane ekspanzije ekološke krize.

Ne treba čuditi što se praktički radi nelimitiranih prilika koje daju moderna znanost i tehnika, s konzekvencama isto tako gotovo nikada nezadovoljenih zahtjeva društva, dovelo do sustavno izmijenjenog, često protunaravnog odnosa čovjeka prema prirodnim resursima.

Arheološka istraživanja su ukazala⁴¹⁵ na neposrednu povezanost pojave prvotnih ekoloških problema u neolitskom razdoblju s početkom sjedilačkog načina života čovjeka.⁴¹⁶ Uzevši u obzir visoki stupanj urbanizacije tijekom posljednja dva stoljeća⁴¹⁷, porast broja i sadržajnog intenziteta ekoloških kriza logična je posljedica istog.

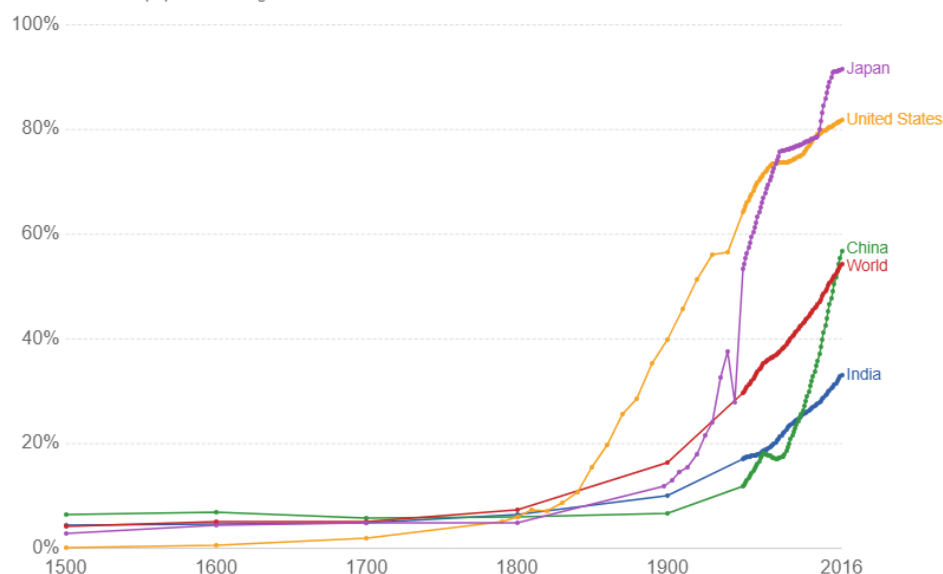
⁴¹⁵ Vidi: prethodno opisano u 4. Opći prikaz i povijesni pregled zagađenja okoliša i pravne grane pravo okoliša, str. 87. i dalje; 4.2.1. Stari vijek (Antika), str. 96. i dalje.

⁴¹⁶ Vidi više: Markus T., Od divljega prirodnog svijeta do industrijskih velegradova: ekološka povijest ljudskih društava, Hrvatski institut za povijest Zagreb, Povijesni prilozi, Vol. 29., No. 39., 2010., str. 15.

⁴¹⁷ Vidi: slika br. 12., Grafički prikaz urbanizacijskih procesa tijekom posljednjih stoljeća. Migracije u gradove primarno je suvremena pojava - uglavnom ograničena na posljednjih 200 godina, str. 137.

Urbanization over the past 500 years

Share of the total population living in urban areas.



Source: OVID based on UN World Urbanization Prospects 2018 and historical sources (see Sources) OurWorldInData.org/urbanization • CC BY
Note: Urban areas are based on national definitions and may vary by country.

⁴¹⁸ Slika br. 12. Grafički prikaz urbanizacijskih procesa tijekom posljednjih stoljeća. Migracije u gradove primarno je suvremena pojava - uglavnom ograničena na posljednjih 200 godina.

<https://ourworldindata.org/grapher/urbanization-last-500-years>

„Ono što se ne mijenja od neolitske revolucije do danas, a pripada čimbenicima kojima se određuje ekološka bilanca, je rast stanovništva i razvoj tehnike.“⁴¹⁹

Premda utjecaj ekološke krize nije istovjetan kod tranzicijskih zemalja i zemalja razvijenog svijeta, riječ je o problematici značajne važnosti s neposrednim refleksijama na život pojedinaca i društava u cjelini, u temeljnom smislu riječi.⁴²⁰

Naime, neovisno o subjektu promatranja, poradi stupnja utjecaja ekološke krize na pojedince te gospodarske sustave, nesporna je nužnost promijene fundamentalne paradigme djelovanja u predmetnom kontekstu, a u svrhu prevencije potencijalno težih posljedica ugroze ekološkog

⁴¹⁸ Slika br. 12., <https://ourworldindata.org/urbanization>

⁴¹⁹ Mijač S., Dubinska ekologija: Ideje i dosezi u odnosu na suvremene bioetičke trendove, Medicinski fakultet, Rijeka 2016. str. 30.

Vidi više: Markus T., Više-nego-ljudski-svijet. Dubinska ekologija kao ekološka filozofija, Socijalna ekologija, Vol. 12., No. 3-4., 2003. str. 143.-163.

⁴²⁰ Usporedi: McDonnell M. J. et al., Ecosystem Processes Along an Urban-to-Rural Gradient. In: Marzluff J. M. et al., Urban Ecology, Springer, Boston, 2008.
https://doi.org/10.1007/978-0-387-73412-5_18

sustava s posljedicama na društveno gospodarsko okruženje.⁴²¹ Sanacijske mjere, predstavljaju izričaj moralne odgovornosti za počinjene ekološke štete kao i temelj daljnjeg djelovanja u skladu s izmijenjenim *modus operandi* ophođenja spram prirodnog, te u konačnici ljudskog okoliša.

Mišljenja pojedinaca o uzroku ekoloških kriza kao posljedici i/ili odraz kapitalizma i industrijalizacije, kao i pojedinaca i/ili grupacija koji svoje povjerenje bezuvjetno polažu u daljnji razvitak tehnoloških rješenja sekundarne je naravi jer je svako mišljenje po svojoj naravi subjektivno dok su ekološke havarije kao i posljedice sve učestalijih ekoloških katastrofa i klimatskih promjena objektivne i mjerljive datosti.

Pojam ekologija je izrazito širokog spektra te obuhvaća brojna područja realiteta podložna promijenjenim uvjetima u ekološkom sustavu. Kao nužna posljedica među-uvjetovanosti brojnih sastavnica ekološkog sustava, tek sveobuhvatni pristup predmetne problematike može polučiti pozitivne rezultate.

Pojmom „održivi razvoj“, shvaćenim u duhu Rimskog kluba i Natural Stepsa,⁴²² ponajbolje se može ukazati na ukupnost gospodarskog i društvenog razvoja u skladu s temeljnim načelom održivosti shvaćenim u smislu simbioze gospodarskog razvitka potrebnog za postizanje zadovoljavajuće razine ljudskog blagostanja i očuvanja ekološkog sustava.

No, uvjet oživotvorenja prethodno opisanog jest korjenita promjena društvenog odnosa spram okoliša, točnije već spomenuta izmjena paradigme društvenih odnosa i stavova na individualnoj i kolektivnoj razini. Jedna od organizacija čije je djelovanje usmjereno ka ostvarenju održivog razvoja koje je i jedno od temeljnih teza ove disertacije, predstavlja

⁴²¹ Vidi više: Cifrić I., Suvremeno industrijsko društvo i ekološka kriza, Krznar T. ur., Čovjek i priroda, Prilog određivanju odnosa Zagreb, Pergamena, 2013. str. 45.-55.

⁴²² The Natural Step International međunarodna je neprofitna organizacija koju je znanstvenik Karl-Henrik Robèrt osnovao u Švedskoj 1989. g. Temeljni cilj Natural Steps organizacije je djelovanje na transformaciji suvremenog društva u globalno društvo temeljeno na održivom razvoju. Organizacija djeluje kroz pružanje potpore svojim članovima koji vlastitim angažmanom nastoje utjecati na pojedince i druge organizacije da poduzmu konkretne akcije prema ekološkoj, socijalnoj i ekonomskoj održivosti. Usporedi: <https://thenaturalstep.org/about-us/tns-international/>

spomenuta organizacija *Natural Steps*.⁴²³ *Natural Step* neprofitna je međunarodna organizacija osnovana u Švedskoj 1989. godine na inicijativu kliničkog onkologa dr. Karl-Henrik Robèrt. Kao rezultat suradnje s više od 50 švedskih znanstvenika, dr. Robèrt i suradnici izradili su studiju te je formulirali formi dokumenta na bazi konsenzusa o ključnim smjerovima djelovanja.

Isti dokument opisno iznosi temeljne spoznaje o „funkcijama biosfere, utjecaju društva na prirodni sustav, činjenično potkrijepljenu o ljudima kao dijelu prirodnog tj. ekološkog sustava, te mogućnosti konkretnih društvenih promjena u svrhu transformacije društva u društvo utemeljeno na načelima održivog razvoja.“⁴²⁴

Dokument, koji predstavlja temeljni program djelovanja organizacije *Natural Steps* službeno je „podržan od švedske vlade i švedskog Kralja, te je upućen na znanje svim kućanstvima i školama u Švedskoj.“⁴²⁵

Sredinom devedesetih godina 20. stoljeća dolazi do novog pravca gibanja u sferi političkog razvoja i politici zaštite okoliša, te značajan broj država, internacionalnih institucija, poslovni i znanstveni krugovi implementiraju politiku cjelovitog i kontinuiranog održivog razvoja.

Opće prihvaćenu definicija održivog razvoja razvila je smatra se Brundtlandova komisija koja je održivi razvoj definirala kao „razvojni aspekt koji ispunjava želje današnjih generacija bez narušavanja mogućnosti sljedećih generacija da kreiraju vlastite želje“⁴²⁶

⁴²³ Vidi: <https://thenaturalstep.org/about-us/tns-international/>

⁴²⁴ Usporedi: <https://web.stanford.edu/class/me221/readings/NaturalStepOverview.pdf>

⁴²⁵ Ibid.

⁴²⁶ Kono N., Brundtland Commission (World Commission on Environment and Development), in: Michalos A. C., (ed.), *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*, Springer Netherlands, Dordrecht, 2014. str. 450.-452.
https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_441

Izražena urbanizacija započinje u razdoblju prve industrijske revolucije u 19. st.⁴²⁷ nastavlja se početkom 20. st.,⁴²⁸ te svoj daljnji tijek razvoja nastavlja koncem 20. st. i početkom 21. st. pod utjecajem izražene globalizacije.

Navedeni migracijski proces kao dio urbanizacije, te tehnološki razvitak, uzrokovali su brojne posljedice. Osim socijalno-kulturoloških i svjetonazorskih promjena, poput stvaranja efekta poznatijeg pod pojmom tzv. „globalnog sela“,⁴²⁹ razvitak tehnoloških rješenja uzrokovao je pad cijena tehnoloških proizvoda⁴³⁰ te sve širu primjenu istih u industrijskom sektoru i u svakodnevnom životu pojedinaca.

Opisani suvremeni, pretežito urbani svijet, s izraženim mentalitetom potrošačkog društva, te istovremeno niskom razinom svijesti o posljedicama navedenog mentaliteta⁴³¹, za svoje prohtjeve kontinuirano konzumira mnogo veće količine prirodnih resursa, s tendencijom rasta u negativnom smislu riječi.

⁴²⁷ Vidi više: <https://www.britannica.com/event/Industrial-Revolution>

Pojam „industrijske revolucija“ eng. „Industrial Revolution“ popularizirao je britanski povjesničar ekonomije Arnold Toynbee, a odnosi se na razdoblje od 1760. g. do 1840. g.

⁴²⁸ Tijekom 20. st. urbanizacija je ostala zapisana u povijesti kao, prvenstveno „prisilan vid“, planske ekonomije socijalističkih zemalja. Pod izrazom „prisilan vid“ podrazumijevamo prvenstveno ekonomski oblik prisile, u vidu zapostavljanja gospodarskih djelatnosti u ruralnim sredinama (npr. poljoprivredne djelatnost utemeljene na modelu obiteljskih zadruga, kao povijesnog instituta, te oblika životnog i radnog kolektiva), te poticanja industrijalizacije nužno vezane uz urbane sredine.

Naime, uzevši u obzir popise stanovništva i prosječni prirodni prirast stanovništva u urbanim sredinama krajem 19. st. i početkom 20. st. porast udjela urbanog stanovništva u općoj populaciji, samoinicijativno je neobjašnjiv. No, premda izneseno čini povijesnu datost, odnosno činjenicu, ono ne predstavlja potpunu, već djelomično istinu.

Urbanizacija nije temeljena na filozofskoj Marksističkoj misli, jer se ista prvenstveno odnosila na radničku klasu razvijenih zapadno europskih zemalja, dok revolucionarni pokret nastaje u Carskoj Rusiji, dakle primarno ruralnom gospodarstvu.

Također jest činjenica da je urbanizacija u 20. st. izražena i na zapadnoj strani tzv. „željezne zavjese“, dakle ideološkog oponenta „proleterskih zemalja“, odnosno u zemljama tržišne ekonomije (tzv. kapitalističkih zemalja) tijekom cijelog razdoblja tzv. Hladnog rata.

⁴²⁹ Pojam „globalnog sela“, pod utjecajem izražene globalizacije općeprihvaćenom kovanicom prvi je puta iznio i opisao kanadski autor Marshall McLuhan.

Vidi opširnije: McLuhan M., *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division, 1962.

⁴³⁰ Opisani pad cijena primjer je jednog od temeljnih načela tržišne ekonomije odnosa ponude i potražnje

⁴³¹ Navedena niska razina svijesti o posljedicama mentaliteta potrošačkog, urbanog društva, rezultat je neupućenosti, točnije neinformiranosti o izvjesnim posljedicama ponašanja društva i pojedinaca, te riječima Svetoga Oca u miru Benedikta 16og., sažeto i precizno iznesenim u djelu Roberta de Mattei-a istovijetnog naslova, prevladavajuće tzv. „Diktatura(e) relativizma“.

Vidi opširnije: Mattei R., *Diktatura relativizma*, Verbum, Split, 2010.

U urbaniziranim sredinama (prvenstveno gradovima i industrijskim zonama) potrošnja energije značajno je viša u usporedbi s ruralnim krajevima.

Prosječna potrošnja energije najveća je u gradovima, što je posljedica potrebe napajanja uređaja, namijenjenih zagrijavanju prostora, kućanski uređaja i elektronike široke potrošnje, te gradske rasvjete. Potonje je uzrok i posebne vrste zagađenja, odnosno svjetlosnog zagađenja, karakterističnog za urbane sredine, a s posljedicama za širi spektar flore i faune.

Prethodno opisani razlozi nužnosti primijene održivog razvoja i primjeri na urbanim sredinama ne znače da se održivi razvoj treba primjenjivati isključivo na ljude koji žive u urbanim centrima. Podjednako je nužno i ostvarivo implementiranje održivog razvoja u ruralnim područjima sa pretežnom agrarnom gospodarskom djelatnošću.

Promatrajući društvo, odnosno ljudsku civilizaciju, kroz prizmu arheoloških nalaza, te povijesno najstarijih zapisa, mnogobrojne promjene jasno se vide. Društvo u cjelini i pojedinci kao individue, izmjenom vanjskih faktora, te uzročno-posljedičnim promjenama u (pod)svijesti čovjeka, značajno je promijenilo svoje životne navike, tj. svoj način života.

Može se ustanoviti kako su to promjene u materijalnim aspektima života, poput kvalitete života u vidu uvjeta stanovanja, prehrane, uvjeta rada, razine medicinske skrbi i tomu slično.

No promjene u materijalnom vidu posljedice su promjena svjetonazora, izmijenjene svijesti čovjeka u pogledu poimanja svoje biti i svrhe, dakle promjene u nematerijalnoj sferi ljudskog bića.

Prethodno navedene promjene podrazumijevaju pozitivne i negativne posljedice. Dok je neposredna/izravna, pozitivna posljedica predmetnih promjena navedeni porast kvalitete ljudskog života, posredna/neizravna posljedica jest izrazito negativan utjecaj na cjelokupni ekološki sustav. Neodgovorno iskorištavanje prirodnih resursa, neobnovljivih izvora energije,

te nekontroliran, kontinuirani i u povijesti nezabilježen stupanj zagađivanja okoliša, doveli su do prijelomne točke u kojoj je promjena svijesti postala nužnost bez alternative.

Ironično, upravo željom i ostvarenjem tehnološkog napretka i porastom kvalitete ljudskog života, iskorištavanjem i neodgovornim odnosom spram ekološkog sustava, stvoreni su uvjeti u kojima je sama egzistencija čovjeka dovedena u pitanje. Stoga je postalo nužno promijeniti način ophođenja spram okoliša te pokušati, putem mjera sanacije i prevencije zagađenja, zaštititi okoliš, te shodno tomu, prirodne resurse od potpune devastacije istog.

5.2. Razvitak svijesti o potrebi zaštite okoliša

Sedamdesetih godina 20. stoljeća problemi u vezi ekoloških pitanja⁴³² sve više dobivaju na značaju, i to u državama koje su industrijski jake. No, valja naglasiti kako je uz razvoj ljudske civilizacije dolazilo i do problema zanemarivanja i zagađenja prirode i okoliša.

Nove studije u području antropoloških znanosti pokazuju da su ondašnje lovačke skupine u sklopu svojih pohoda imali utjecaj na određene faktore eko sustava, ali ako se podvuče crta u vezi čimbenika koji određuju stanja eko problema, skupine lovaca nemaju tako veliku odgovornost u vezi zagađenja.

Grupe lovaca živjele su u jedinstvenom okolišu, preciznije u okolišu koji je bio „divlji“ i organskog karaktera, gdje je u konačnici čovjek na genetskom stupnju i prilagođen. U tom kontekstu, uloga grupe lovaca u zagađenju okoliša putem intervencija bila je u skladu cjelokupnog razvoja civilizacije, tj. izvodi se zaključak kako se radi o neznatnoj ulozi.⁴³³

Dolaskom neolitske domestifikacije - nadzora nad domaćom florom i faunom, došlo je do iznenadnih društvenih promjena.

⁴³² Darwinovo Podrijetlo vrsta smatra se početnicom suvremene ekologije, a sedam godina kasnije ustvrdio ju je Ernst Haeckel u svom djelu „Generelle Morphologie der Organismen“ i definirao ju je „kao znanost koja se bavi istraživanjima interakcija organizama i okoliša“. Etimološki dolazi od grčkih riječi oikos = dom, boravište, kuća, stanište i logos = riječ, govor ili znanost.

⁴³³ Markus T., Od divljega prirodnog svijeta do industrijskih velegradova: ekološka povijest ljudskih društava, Hrvatski institut za povijest Zagreb, Povijesni prilozi, Vol. 29., No. 39., 2010., str. 197.-246.

Prethodno navedena neolitska revolucija omogućila je više antropogenog miješanja s velikim odstupanjima naspram lovaca sakupljača. Lovci sakupljači imali su obilježje ljudi koji su dio zemlje, dok je domicilno društvo definirano kao vlasnici zemlje. Takav princip domestikacije doveo je do početka povijesti ekologije. Vrativši se u prošlo vrijeme na čimbenike gdje se određuje pomanjkanje problema oko eko sustava, razvoj stanovništva – posebno od neolitske domestikacije i napretkom tehnologije – prisutni su ratni sukobi, bolesti i velike razlike, a sukladno tome i multiplikacija negativnih utjecaja ljudske djelatnosti na okoliš.

Zagađenje okoliša može se u širem smislu riječi definirati i kao temeljni pojavni oblik devastacije ekološkog sustava u cjelini jer je posljedica istog modifikacija okoliša u protu-naravnom vidu.

Promotri li se povijesni pojavni oblici ekoloških kriza, od učestalih migracija stanovništva (s sociološkim promjenama kao prvenstvenim uzročnicima istih), kontinuirane društvene djelatnosti na izgradnji životno nužne infrastrukture, odnosno rada na izgradnji novih nastambi i cestovnog povezivanja ljudskih postojbina, značajnog iscrpljivanja prirodnih bogatstava, ističe se poljoprivreda kao neproporcionalno rastuća djelatnost.

Pojavom ekstenzivno raširene te tehnološki već visoko razvijene gospodarske djelatnosti, u kontekstu danog vremena, uočava se visoko razvijena poljoprivredna djelatnost već u periodu od deset do pet tisuća godina prije Krista, u području Mezopotamije tj. između rijeka Eufrata i Tigrisa kao i u plodnim dolinama Kine i Indije, te području Sjevernog i Južnog Egipta u području na kojem je bilo tehnološki moguća izgradnja sustava navodnjavanja tj. uz rijeku Nil.

Iznimno značajan broj istraživača znanstvenika naveo je kako je kultura poljoprivrede imala utjecaj na zagađenje okoliša te se kao primjer izdvaja Australija (bez Antarktike), kao

izolirani primjer gdje nije došlo do „izvornog stanja poljoprivrede i stočarstva,“⁴³⁴ što dokazuje jaču eko ravnotežu. Uvođenje poljoprivrede bilo je ključno za sve veći jaz između bogatih i siromašnih, razvoj zaraznih bolesti, sukobe, strah od gladovanja, loš životni standard.⁴³⁵ U isto vrijeme, prisutne su ekonomska krizna stanja kao posljedica manjka sirovina i energije.

Ljudska vrsta zaslužna je za negativne promjene, u smislu sječe šuma na golemim prostranstvima, prevelikim širenjem gradske i gospodarske infrastrukture, što je u konačnici rezultiralo da danas čovječanstvo sve više razvija svijest „općenitog značaja prirodnih resursa biosfere u smislu samo-održivosti i na raznolike načine ima volju očuvati okoliš.“⁴³⁶ Kako se glavni uzroci uništenja eko sustava– demografsko i tehnološko širenje – nisu mijenjali, Markus navodi kako nas treba brinuti kako pronaći adekvatno rješenje za krizno stanje u eko sustavu.

Metoda utvrđivanja kriznih stanja u ekološkom sustavu pretpostavlja određivanja predmetnog stanja sukladno principu utvrđivanja stanje ekološke krize ukoliko je ispunjen uvjet da se isto odnosi na cjelovito područje obitavanja i djelovanja čovjeka. Stoga se nadalje isto može definirati kao krizno stanje jer istovremeno uključuje društvene djelatnosti kao i negativne posljedice istih, što upućuje na egzistencijalnu i moralno-etičku dužnost ekspeditivne reakcije u vidu nastojanja sanacije počinjene štete kao posljedice uzrokovane ekološke krize.

Također, može se doći do zaključka, promatrajući povijesna zbivanja, kako je tek u suvremenom dobu čovjek tj. društvo „postalo svjesno kako nije gospodar prirodnih resursa nego i ono samo spada u domenu takve *jedne jedine jedinstvene i nedjeljive prirode* i kako je podložan identičnim zakonima prirode kao i sve ostale vrste u eko sustavima.“⁴³⁷

⁴³⁴ Markus T., Od divljega prirodnog svijeta do industrijskih velegradova: ekološka povijest ljudskih društava, Hrvatski institut za povijest Zagreb, Povijesni prilozi, Vol. 29., No. 39., 2010., str. 197.-246.

⁴³⁵ Ibid.

⁴³⁶ Meštrov M., Ekologija. Sadržaj i domet, u: Pozaić V. (ur.), Ekologija. Znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori, Centar za bioetiku, Zagreb, 1991., str. 13.-29.

⁴³⁷ Durbešić P., Pothvati i nade, u: Pozaić V. (ur.), Ekologija. Znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori, Centar za bioetiku, Zagreb 1991., str. 29.-45.

U skladu s podosta radikalnim stavovima, ponajbolje označenim tezom o „kraju ili promjeni“⁴³⁸ a koju iznose pojedini teoretičari bliski prvotnim idejama Rimskog kluba u Nultom razvoju, može se izvesti zaključak o ekološkoj krizi na globalnoj razini kao posljedici *modus operandi* suvremenog potrošačkog društva.

Isto navodi na zaključak o nužnosti temeljitih promjena prevladavajuće paradigme vrijednosnih stavova i tehnološko-uvjetovanom odnosu spram okoliša ukoliko doista želimo promijeniti smjer daljnjeg kretanja cjelokupnog ekonomskog sustava s pripadajućim svjetonazorskim i ideološkim stavovima koji je usmjeren ka „slijepoj ulici“ u smislu daljnjih ekoloških katastrofa i neizbježnih posljedica istih po čovjeka i ekološki sustav u cijelosti.

Napredak industrije poslije Drugog svjetskog rata imao je za posljedicu širenje sporadičnih, no rastuće učestalih, ekoloških kriza tj. onečišćenja u okoliš, te je primjetan veći angažman oko rasprava u vezi štetnih posljedica za ljudsko društvo u cjelini. Eksponencijalnim porastom globalne populacije došlo je do niza lančanih reakcija izrazito negativnih ekoloških konotacija.

Jedan ključnih od čimbenika koji ponajviše ugrožava ekološki sustava promatran na globalnoj razini svakako je neutoljiva glad za energijom, a prvenstveno oslanjanje na neobnovljive i ekološki neprihvatljive izvore energije - naftu, ugljen i zemni plin kao primarne sirovine odnosno bazične energente. Posljedica rasta potrošnje energije jest procjena da će svjetske potrebe za energijom do 2030. godine narasti za 55% naspram 2005. godine, a isključivo Kina i Indija akumuliraju 45% tog globalnog povećanja. Oko pola svjetske potražnje za energijom odnosi se na proizvodnju električne energije, a petina na promet.⁴³⁹

⁴³⁸ Cifrić I., Suvremeno industrijsko društvo i ekološka kriza, u: Krznar T. (ur.), Čovjek i priroda. Prilog određivanju odnosa, Pergamena, Zagreb, 2013., str. 19.-45.

⁴³⁹ Črnjar M., Črnjar K., Menadžment održivoga razvoja, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci i Glosa, Rijeka, 2009, str. 23.-24.

Uz to, primjenom fosilnih goriva i sječom šuma povećava se koncentracija ugljičnog dioksida (CO₂) u atmosferi⁴⁴⁰ što, između ostalog, utječe na povećanje „učinka staklenika“ (eng. *greenhouse effect*). Nadalje, povećavanje količina stakleničkih plinova u atmosferi za sobom povlači druge posljedice - zagrijavanje Zemlje i val klimatskih promjena. Ukoliko se emisija stakleničkih plinova ne stavi pod nadzor i smanji, neizbježno nas očekuje povećanje prosječne temperature Zemlje.

Koliko razorne posljedice našeg besavjesnog djelovanja na klimatske promjene mogu biti, najbolje ilustriraju podaci do kojih su došli stručnjaci National Geographic-a. Naime, pri porastu prosječne temperature na Zemlji (u odnosu na današnju prosječnu temperaturu) od 4°C nestat će Grenlandskih ledenjaka i arktičkog pokrova, a snježni vrhovi Alpa će se otopiti; sjeverna Kanada postat će nova svjetska žitnica; presušit će neke od najvećih svjetski rijeka.

Porast žive na termometru za 5°C izbrisat će velike gradove poput Los Angelesa i Kaira sa zemljopisne karte i zbog velikih suša započet će rat za vodu. Daljnji rast temperature od jednog stupnja, uništiti će život u oceanima koji će postati nepregledna kisela pustoš.⁴⁴¹

Svoj doprinos rastućoj emisiji stakleničkih plinova daje i razvoj prometa. Sve češći prizor, a posebice u velikim gradskim središtima, su prometne gužve i zagušenja koji dodatno povećavaju buku i potrošnju goriva, a to znači nove tone štetnih plinova u ionako zasićenu atmosferu. Danas na cestama, prometuje više od 500 milijuna vozila. Analitičari prognoziraju kako će do 2030. godine na našem planetu aktivno biti oko jedna milijarda motornih vozila.⁴⁴²

Frolov naglašava kako krizna situacija u eko sustavu nema isti utjecaj na sve; države koje su ekonomske razvijenije žele još više proširiti takvo stanje „kako bi održali postojeći sustav

⁴⁴⁰ Sve države svijeta, bez obzira da li se radi o razvijenim ili pak onim manje razvijenim, daju svoj doprinos rastućoj emisiji CO₂, s tim da količinski veći utjecaj imaju zemlje OECD. Neslavno prvo mjesto na tablici najvećih svjetskih emitera CO₂ u atmosferu zauzima Kina (obzirom na ukupnu emisiju), dok je Australija najveći emiter CO₂ po stanovniku s ukupno 20,58 tona. Iza Australije slijede države Sjeverne Amerike: SAD - 19,87 tona i Kanada - 18,81 tona. (Renewable Energy Blog, 2010, 112)

⁴⁴¹ Navedene prognoze moguće su uz pretpostavku daljnjeg rasta emisije stakleničkih plinova.

⁴⁴² Črnjar M., *Ekonomika i politika zaštite okoliša*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci i Glosa, Rijeka, 2002, str. 39.

internog razvoja i odmaka u globalnim odnosima, dok se nerazvijene države moraju suočiti s pitanjima egzistencijalne naravi.“⁴⁴³

Analitičari kojima je uži interes navedena tematika dijele se na one kod kojih prevladava mišljenje kako je krizna situacija u eko sustavu posljedica kapitalističkog „divljanja“ i sveopće industrijalizacije i na one analitičare i autore koji zagovaraju tezu kako je tehnološki napredak i dalje važan za rješavanje problema čovječanstva.

Važno je istaknuti da prisutno mišljenje u temelju kojega se nalazi čovjek kao zasebna i odvojena jedinka koja postoji i djeluje nasuprot ekološkog sustava, nije u mogućnosti izraziti rješenje okolišne problematike. U duhu navedenog, uviđamo kako postoje tri temeljna ekološka stanja krizne situacije: izostanak savjesti, izostanak i/ili nedostatak znanja i (vlastita i/ili grupna) zaokupljenost samim sobom, a koji specifično „ometa internacionalnu suradnju itekako važnu za cjelovito rješavanje ekoloških problema modernog ljudskog bića“.

To je dovelo stava kako je protekcija prirodnih resursa „primarni preduslov ekonomskog razvitka svake države,“⁴⁴⁴ da aktivnosti koje se procesuiraju u biosferi imaju utjecaj na razne domene eko sustava.

Znanstveni i javni diskurs koji obilježava psihološko-sociološku svijest pripadnika generacije 21. stoljeća kontinuirano naglašava nužnost održivog razvoja kao opće prihvaćenog svjetonazorskog poimanja odnosa društva spram okoliša. Drugim riječima rečeno, podsvijest današnjih, a posebice nadolazećih generacija obilježena je idejom nužnosti gospodarskog razvitka koji isključuje negativne⁴⁴⁵ utjecaje na ekološki sustav.

Na međunarodnoj konferenciji održanoj 1971. godine u Mentonu više od dvije tisuće znanstvenika i istraživača uputilo je javni apel organizaciji UN-a na konkretnu situaciju u

⁴⁴³ Cifrić I., *Suvremeno industrijsko društvo i ekološka kriza*, u: Krznar T. (ur.), *Čovjek i priroda. Prilog određivanju odnosa*, Pergamena, Zagreb, 2013., str. 19.-45.

⁴⁴⁴ Meštrov M., *Ekologija. Sadržaj i domet*, u: Pozaić V. (ur.), *Ekologija. Znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori*, Centar za bioetiku, Zagreb, 1991., str. 13.-29.

⁴⁴⁵ Durbešić P., *Pothvati i nade*, u: Pozaić V. (ur.), *Ekologija. Znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori*, Centar za bioetiku, Zagreb, 1991., str. 29.-45.

pogledu okoliša. Već slijedeće godine, odnosno 1972. godine, u Stockholmu je na konferencija UN-a o zaštiti čovjekova okoliša⁴⁴⁶ koja je rezultirala donošenjem Deklaracija o čovjekovom okolišu,⁴⁴⁷ kao dokumentu čiji najvažniji sadržaj vidimo o definiranju odluka o 26 glavnih smjernica za zaštitu eko sustava.

Činjenično je neutemeljeno gajiti mišljenje o razdoblju ekspanzivnog širenja industrijalizacije tijekom prve industrijske revolucije, odnosno konca 18. st. i tijekom 19. stoljeća kada je došlo do korjenitog, a posebice povijesno gledano prvotnog zaokreta u pogledu odnosa društva u pogledu eksploatacijskih politika prirodnih resursa kao o razdoblju fundamentalnog zaokreta u pogledu odnosa čovjeka spram cjelokupnog ekološkog sustava.

No ono što se može nedvojbeno zamijetiti je pojava promjene paradigme odnosa čovjeka spram prirodnim resursima, odnosno prevladavanja pristupa čovjeka kao apsolutnog gospodara, u potpunosti odvojenog od ostatka ekološkog sustava, kojemu cjelokupni okolišni svijet te posljedični svaki pojavni oblik prirodnih resursa nužno stoji na neograničenoj dispoziciji. Prirodni resursi će tijekom predmetnog razdoblja, kao i tijekom slijedećih desetljeća, postati tek puki predmet zadovoljenja društvenih zahtjeva, te alat ostvarenja (ne)opravdanih ljudskih zamisli.

Zaključak koji se letimičnim pogledom može steći jest uspostavljanje potpune dominacije čovjeka nad cjelokupnom prirodom, tj. florom i faunom, a posebice nad svakim iskoristivim prirodnim resursom.

Tehnološko-znanstveni aspekti koji su utjecali na prirodne resurse doveli su do stanja „da se narušava vlastita tvrdnja, ljudski život.“⁴⁴⁸ Navedeno stanje uzrokovano brojnim ekološkim katastrofama koje prepoznajemo u nastalim kriznim situacijama u području ekologije uvjetovalo je implementaciju održivih tehnoloških rješenja utemeljenih na etičkim normama i

⁴⁴⁶ Vidi: United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, Sweden, 1972.

Vidi više: <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/humanenvironment>

⁴⁴⁷ Vidi: The Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 1972.

Vidi više: Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 5-16 June 1972. <https://digitalibrary.un.org/record/523249?ln=en>

⁴⁴⁸ Koprek I., Ekološka kriza - izazov praktičnoj filozofiji, u: Požaić V. (ur.), Ekologija. Znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori, Centar za bioetiku, Zagreb, 1991., str. 53.-67.

moralnim načelima s ciljem postizanja održivog stanja ljudskog zdravlja, zaštite okoliša i razvitka gospodarskog sustava. Već u ovim začetcima aktivnog odnosa čovjeka spram međuovisnosti gospodarskog napretka i očuvanja okoliša možemo uvidjeti prve naznake teorijskog koncepta održivog razvoja dvadesetog stoljeća.

Posljednja dva stoljeća antropogeni utjecaj doveo je do niza nepopravljivih šteta u okolišu koje su poprimile takve razmjere da se danas čovjek, za svoje bolje sutra, mora uhvatiti u koštac s ekološkom krizom.

Onečišćenje, fenomen modernog doba, ne poznaje granice - svakodnevno smo svjedoci da lokalni problem onečišćenja u trenu nepažnje može prerasti u regionalni ili, nažalost, u problem cijelog svijeta. Čovjek je postao svjestan da brojne dugoročne posljedice ekološke krize zahtijevaju odgovoran odnos suvremenog društva prema okolišu.

Kako bi se osigurao zdrav i siguran okoliš za sebe i svoje potomke, potrebna je zajednička akcija svijetu protiv globalnog zatopljenja i promjene klime, te u osmišljavanju nove razvojne strategije društva s ciljem uspostave svjetske ravnoteže.

No, promjena paradigme s gospodarske na ekološku, odnosno posvješćivanje važnosti zaštite okoliša, te posljedično davanje prvenstva ekološki prihvatljivim rješenjima pri donošenju konkretnih odluka i djelovanja, bezuvjetan je zahtjev postavljen pred suvremeno društvo.

Isto nedvojbeno dovodi do zaključka o nužnosti davanja značaja ekološkoj problematici kao ključnom, tj. centralnom političkom pitanju u vremenima koja nam predstoje, a što pred politiku shvaćenu u širem smislu riječi, postavlja zahtjev za pružanjem konkretnog odgovora ovom suvremenom izazovu vremena, koji ujedno predstavlja odgovor na pitanje opstojnosti ljudskog društva kao i ekološkog sustava u cijelosti.

5.3. Ciljevi politike zaštite okoliša

Raspravu o politici zaštite okoliša prvi put su pokrenuli Ujedinjeni narodi, šezdesetih godina prošloga stoljeća. Tada je razmjer onečišćenja bio bez presedana. U mnogim dijelovima razvijenih zemalja ljudi su bili izloženi toksičnim tvarima u štetnim dozama.

U najbogatijim zemljama svi su se drastični slučajevi zagađenja riješili uspješno tijekom sljedeća tri desetljeća, ali lokalna onečišćenja i dalje su problem, naročito u manje razvijenim područjima. Neki od problema s kojima se danas svijet susreće su nestašica vode, erozija tla, iscrpljivanje zaliha riba, gubitak biološke raznolikosti, pretjerano krčenje šuma, genetski modificirani organizmi iscrpljivanje prirodnih resursa i klimatske promjene.

Onečišćenje koje je uzrokovano ljudskim djelovanjem, ne utječe samo na okoliš, već može imati veliki utjecaj na zdravlje ljudi. Zbog utjecaja koji onečišćenje okoliša ima na ljude brojne organizacije čiji je primarni fokus djelovanja zaštita okoliša ne brinu se samo o ekološkim problemima, već također djeluju u području povezanih socijalnih i ekonomskih pitanja. Začetke politike zaštite okoliša, kao što smo u radu predhodno prikazali, možemo vidjeti već u antičko doba. Ipak, formalni nastanak politike zaštite okoliša može se identificirati tek od 1960-ih godina, odnosno razdoblja nazvanog dekadom okoliša.

Izvješće Ujedinjenih naroda iz 1969.,⁴⁴⁹ vjerojatno je najranije sveobuhvatno izlaganje potreba da se prirodni okoliš promatra kao politički problem. U izvješću je istaknuto ozbiljnost globalnih neprilika bez specifičnih smjernica o tome kako se mogu riješiti problemi. Kao odgovor na izvješće, razvile su se brojne inicijative.

Najznačajnija je bila konferencija Ujedinjenih naroda o ljudskom okruženju u Stockholmu⁴⁵⁰ 1972. godine. Kao rezultat konferencije, mnoge vlade uspostavile su odjele zadužen za zaštitu

⁴⁴⁹ Vidi: Problems of the human environment : report of the Secretary-General, E/4667, 1969.

⁴⁵⁰ Vidi: <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>
Vidi više: 1972: Report of the Conference A/CONF.48/14/Rev.1

okoliša. Na konferenciji su napravljeni dokumenti koji su imali važan doprinos u politici zaštite okoliša.

Posebno „načelo 11“ u kojem se navodi: „Politike zaštite okoliša svih država trebale bi povećati, a ne negativno utjecati na sadašnji ili budući razvojni potencijal zemalja u razvoju, niti bi trebale ometati postizanje boljih životnih uvjeta za sve, te bi države i međunarodne organizacije trebale poduzeti odgovarajuće korake s ciljem postizanja sporazuma o ispunjavanju mogućih nacionalnih i međunarodnih ekonomskih posljedica primjene mjera zaštite okoliša.“⁴⁵¹

Ovo načelo se može gledati kao podloga za buduće izjave koje vode ka paradigmi održivoga razvoja. Što je još važnije ono je uključivalo „načelo 23“ koje aludira na ekonomsku analizu kao temelj za politiku zaštite okoliša: „Ne dovodeći u pitanje kriterije koje međunarodna zajednica može dogovoriti, ili standarde koji će se morati odrediti na nacionalnoj razini, bitno je u svim slučajevima razmotriti sustav vrijednosti koji prevladavaju u svakoj zemlji i opseg primjenjivosti standarda koji vrijede za najnaprednije zemlje, ali koji mogu biti neprikladni i nepravedni društveni troškovi za zemlje u razvoju.“⁴⁵²

H. A. Thomas⁴⁵³ bio je možda prvi ekonomist koji je jasno objasnio da standardi zaštite okoliša ovise o troškovima i koristima kojima odgovaraju.⁴⁵⁴ Thomas je objasnio da se standardi pitke vode ne mogu se smatrati objektivnim ili znanstveno opravdanima.

Oni ovise o troškovima i dobrobiti s kojima se društvo suočava kada razmišlja o tome treba li zaoštriti ili opustiti određeni standard. Osobito je primijetio da standard može ovisiti o tome kako društvo promatra vrijednosti statističkog života u odnosu na druga dobra. To se pokazalo

⁴⁵¹ Tomasz Z., Goals and Principles of Environmental Policy, *International Review of Environmental and Resource Economics*, br. 4., 2010., str. 299.-334.

⁴⁵² Ibid.

⁴⁵³ Perez-Carmona A., Growth: A Discussion of the Margins of Economic and Ecological Thought, In: Meuleman, L. (ed) *Transgovernance*, Springer, Berlin, Heidelberg, 2013., str. 83.-161.
https://doi.org/10.1007/978-3-642-28009-2_3

⁴⁵⁴ Palmer K., Oates W. E., Portney P. R., Tightening Environmental Standards: The Benefit-Cost or the No-Cost Paradigm?" *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 9. No. 4., 1995., str. 119.-132.

osjetljivim pitanjem, posebno u pogledu međunarodne podjele rada, ali obuhvaća suštinu ciljeva u politici zaštite okoliša: maksimiziranje socijalnih naknada bez troškova, unatoč činjenici da ni prvo ni drugo nije lako kvantificirati.

Prihvaćeno je da su „klasični“ udžbenik o politici zaštite okoliša napisali Baumol i Oates.⁴⁵⁵ Iako je njihova knjiga nekoliko puta revidirana od prvog izdanja, ponudila je univerzalno prihvaćanje perspektive o politici zaštite okoliša. Prema Baumolu i Oatesu, politika zaštite okoliša trebala bi biti učinkovita. Drugim riječima, trebala bi maksimizirati višak ukupnih socijalnih naknada u odnosu na ukupne socijalne troškove.

Usporedba ukupnih socijalnih naknada i ukupnih socijalnih troškova pruža osnovu za analizu troškova i koristi, što je pristup koji je osporavan, ali je ipak neophodan alat za postizanje dobrih političkih zaključaka.

Stoga se učinkovitost pojavljuje kao ključno načelo politike zaštite okoliša. Međutim, u praksi je teško procijeniti učinkovitost budući da ne postoji metoda za lako procjenjivanje koristi i troškova. Usporedno s tim, razvile su se i drugi pristupi politici zaštite okoliša. Djelotvornost prepoznatljiva u postizanju učinka, koncept je koji se razumije mnogo više od učinkovitosti.

Štoviše, učinkovitost ne zahtjeva kvantifikaciju koristi i troškova koji se smatraju kontraverznim, pogotovo ako se pridržavaju oznake cijena, kako to zahtjeva analiza učinka. Ipak, učinkovitost nije ukorijenjena u univerzalno prihvaćenoj teoriji koja opravdava usvajanje specifičnih ciljeva politike.

Neki znanstvenici se pozivaju na potrebu očuvanja određenih prirodnih dobara netaknutim, ali izbor specifičnih ciljeva ostaje kontroverzan. Ekins je uveo pojam kritičnog prirodnog

⁴⁵⁵ Vidi: Baumol W. J., Oates W. E., *The Theory of Environmental Policy*, Cambridge University Press, 2nd edition, 1988.

kapitala⁴⁵⁶ što bi moglo osloboditi pitanje učinkovitosti od samovolje. Kritični prirodni kapital obuhvaća ekosustave i njihove usluge koje su neophodne za održavanje života na zemlji.

Iako bi bilo teško ne slagati se sa činjenicom da je iscrpljivanje prirodnog kapitala ekonomski gubitak, identifikacija imovine koja je „neprocjenjiva“ i stoga bi se trebala štedjeti po svaku cijenu - je nemoguće. Ipak, neki ekonomisti zahtijevaju takozvanu snažnu održivost koja zahtjeva da se prirodni kapital ne iscrpljuje. Čini se da neke ekološke politike teže djelotvornosti radije nego učinkovitosti. Primjerice, europski sporazum o kiselim kišama temelji se na pojmu „kritičnih opterećenja“, to jest maksimalno dopuštenih taloženja sumpornog dioksida koje lokalni ekosustavi mogu apsorbirati bez njihovog uništenja.

Priznajući da je teško ostvariti koristi od monetizacije, postavlja se pitanje primjene učinkovitosti u politici zaštite okoliša. Isplativost, to jest smanjenje troškova postizanja ciljeva, prirodna je referenca u takvim situacijama. Sporazum o kiseloj kiši⁴⁵⁷ koji je gore od naveden slijedi uz ove linije dodjeljivanjem napora za smanjenje između strana u drugom protokolu sumpora na način koji minimizira ukupne troškove ne prekidanja kritičnih opterećenja.

⁴⁵⁶ Vidi više: Ekins P., Simon S., Deutsch L., Folke, C., A framework for the practical application of the concepts of critical natural capital and strong sustainability. *Ecological Economics*, Vol. 44., No. 2-3., 2003., str. 165.-185.

⁴⁵⁷ Vidi više: [https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/geneva-convention-on-long-range-transboundary-air-](https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/geneva-convention-on-long-range-transboundary-air-pollution.html#:~:text=The%20Geneva%20Convention%20on%20Long%2DRange%20Transboundary%20Air%20Pollution%20establishes,liable%20to%20affect%20several%20countries.)

[pollution.html#:~:text=The%20Geneva%20Convention%20on%20Long%2DRange%20Transboundary%20Air%20Pollution%20establishes,liable%20to%20affect%20several%20countries.](https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/geneva-convention-on-long-range-transboundary-air-pollution.html#:~:text=The%20Geneva%20Convention%20on%20Long%2DRange%20Transboundary%20Air%20Pollution%20establishes,liable%20to%20affect%20several%20countries.)

Vidi: O povijesnom razvitku Ženevske konvencije iz 1979. godine i pratećim Protokolima:

<https://unece.org/environment-policyair/development-convention>

Convention on long-range transboundary air pollution - Resolution on long-range transboundary air pollution Official Journal L 171.

81/462/EEC: Council Decision of 11 June 1981 on the conclusion of the Convention on long-range transboundary air pollution.

1984 Geneva Protocol on Long-term Financing of the Cooperative Programme for Monitoring and Evaluation of the Long-range Transmission of Air Pollutants in Europe (EMEP).

1994 Oslo Protocol on Further Reduction of Sulphur Emissions.

1988 Sofia Protocol concerning the Control of Emissions of Nitrogen Oxides or their Transboundary Fluxes.

1994 Oslo Protocol on Further Reduction of Sulphur Emissions took a new approach.

1998 Aarhus Protocol on Persistent Organic Pollutants (POPs).

1999 Gothenburg Protocol to Abate Acidification, Eutrophication and Ground-level Ozone.

Međutim, unatoč činjenici da mnoga regulatorna tijela priznaju ekonomičnost, najčešće su je spremni žrtvovati za jednakost koja se pojavljuje kao ključna politička briga. Najpoznatiji primjer jednakosti je koncept međusobne solidarnosti, ali diferencirane za klimatske promjene. Kao što je naglašeno u izvješćima Međuvladinog panela o klimatskim promjenama, problem je uzrokovan emisijama ugljičnog dioksida iz industrijaliziranih zemalja.

Najgore štete vjerojatno će pretrpjeti najsiromašnije zemlje, posebno u podsaharskoj Africi. Zaštita klime zahtjeva najdublje rezove u zemljama u razvoju, kao što su Kina, Indija, Brazil i druge. Razmatraju se hipotetski učinkovite i djelotvorne strategije za zaštitu klime, koje nisu nužno vezane za povijest. Istovremeno, čini se da su politički procesi preplavljeni razmatranjima pravednosti koja su duboko ukorijenjena u povijest.

Tijekom konferencije UN-a o Okvirnoj konvencije Ujedinjenih naroda o promjeni klime⁴⁵⁸ došlo je do multilateralnog sporazuma učesnika predmetne konferencije, temeljem kojega je utvrđeno kako će se ugovorene obveze smanjenja emisija štetnih tvari odnositi isključivo na visoko razvijene tj. industrijske države.

Ovaj sporazum je nakon toga implementiran u Kyoto protokolu u UNFCCC 1997. godine.⁴⁵⁹ Kao rezultat toga, industrijalizirane zemlje donekle su smanjile svoje emisije, ali ukupne emisije su se nastavile rasti još brže.

Drugi važan primjer ekoloških politika osjetljivih na pitanje pravednosti je zaštita bioraznolikosti. Često se navodi da bi sudjelovanje u troškovima zaštite bioraznolikosti trebalo odrediti udjelom u naknadama. Troškove obično snosi stanovništvo koje živi u područjima bogatim biološkom raznolikošću, dok se naknade dijele na šire. Pod tim okolnostima pravednost zahtijeva stvaranje mehanizama koji omogućuju nadoknadu onih koji snosi troškove.

⁴⁵⁸ United Nations framework convention on climate change, UN 1992. FCCC/INFORMAL/84 GE.05-62220 (E).

⁴⁵⁹ Kyoto Protocol to the UN Framework Convention on Climate Change, Kyoto, Japan, 11. 12. 1997.

Za razliku od prethodnog primjera, ovdje pravičnost ne ugrožava učinkovitost. Politike zaštite okoliša koje teže održivosti su po svojoj prirodi složene i teško ih je osmisliti, braniti i provoditi. Ipak, iskustvo pokazuje da se može postići napredak. Zajednički ciljevi, kao što je održivost, može dovesti do rješenja mnogih ekoloških problema na svim razinama, od lokalnih do globalnih.

Bez opisanih, konkretno definiranih ciljeva ostvarenja, najvjerojatnije bi se završilo sa mnogobrojnim pravnim aktima (poput zakona, predviđenih ciljeva i brojnih oblika pravnih akata u smislu propisa različitog stupnja pravne snage) a koji bi međusobno bili kontradiktorni, te u konačnici ne bi doprinijeli ostvarenju vlastitih ciljeva, te ujedno svrhe vlastita postojanja. Kako bi se isto spriječilo u međunarodnoj pravnoj praksi nastaju „presedani za nacionalne, regionalne i globalne okvire politike.“

Kao primjer istih okvira prepoznaju se tri temeljna, odnosno tri takva okvira su:⁴⁶⁰

1. Zakon o nacionalnoj politici zaštite okoliša (NEPA),
2. Regionalni okvir politike Europske unije za okoliš,
3. Okvir zadan Montrealskim protokolom Programom zaštite okoliša Ujedinjenih naroda.

Zakoni o nacionalnoj politici zaštite okoliša izložio je osnovne elemente bitne za gotovo svaku nacionalnu politiku koja se bavi zaštitom okoliša. Strateški ciljevi koji je su određeni:⁴⁶¹

1. Ispuniti odgovornosti svake generacije kao povjerenika okoliša za sljedeću generaciju.
2. Osigurati svim Amerikancima sigurnu, zdravu, produktivnu, estetski i kulturno ugodnu okolinu.
3. Osmisliti nove načine korištenja okoliša koje neće uzrokovati degradaciju, niti predstavljati rizika za zdravlje ili sigurnost, te neće imati druge nepoželjne i neželjene posljedice.

⁴⁶⁰ Eccleston, Charles, March, Global Environmental Policy, Concepts, Principles, and Practice, New York, CRC Press, 2010., str. 39.

⁴⁶¹ Ibid., str. 40.

4. Očuvati važne povijesne, kulturne i prirodne aspekte nacionalne baštine i održavati, gdje god je to moguće, razvijati okruženje koje podržava raznolikost i mogućnost individualnog izbora.
5. Postići ravnotežu između stanovništva i resursa koje ono koristi, kako bi se mogao omogućiti visoki standard življenja.
6. Povećati kvalitetu obnovljivih izvora resursa i maksimalno reciklirati iscrpljene resurse.

Ciljevi koje si je postavila Europska unija za 2014.-2020. godinu su:⁴⁶²

1. Investicije u promociju i unaprjeđenje tehnološkog razvoja, te implementacije tehnoloških inovacija,
2. Poticanje investicija u tehnološki razvoj i istraživanja s osobitim naglaskom na ekološki prihvatljiva tehnološka rješenja,
3. Proširenje upotrebe suvremenih računalnih tehnologije, odnosno IT i komunikacijskih tehnologija,
4. Snažnija konkurentnost SME-a,
5. Promocija ekonomije s nižom razinom emisija ugljičnog dioksida i drugih štetnih tvari,
6. Promocija prilagodbe ekonomsko društvenog uređenja, te osobito industrijskog dijela gospodarstva aktualnim klimatskim promjenama, te razvitak sustava prevencije i upravljanja rizicima,
7. Protekcija okoliša u kontekstu promocije unaprjeđenje efikasnosti eksploatacije prirodnih i društvenih resursa, kao pretpostavke održivog razvoja,
8. Promicanje održivog prometa i poboljšanje mrežne infrastrukture,
9. Promocija progresivnog i održivog sustava zapošljavanja,
10. Promocija društvene uključenosti,
11. Kontinuirano ulaganje i promicanje obrazovanja, stručnog i znanstvenog usavršavanje irada, te programe cjeloživotnog školovanja,
12. Unaprijeđenje efikasnosti rada tijela javne uprave.

⁴⁶² Vidi slično: European Commission, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/priorities

Ciljevi koje imaju Ujedinjeni narodi, a vezani su za očuvanje okoliša su:⁴⁶³

1. Razvijanje održivih gradova,
2. Osigurati održivu proizvodnju i potrošnju,
3. Poboljšanje kvalitete zraka,
4. Zaštita biološke raznolikosti,
5. Smanjenje kemikalija i otpada,
6. Usporavanje klimatskih promjena,
7. Promicanje korištenja obnovljivih izvora energije,
8. Zaštita čiste vode.

Iako razmatranja o pravednosti i djelotvornosti igraju ulogu u oblikovanju politika, ne postoje teoretski modeli koji bi im omogućili široko prihvaćenu referencu. Učinkovitost je odigrala tu ulogu, ali s vremenom na vrijeme analitičari primjećuju da se stvarna politika zaštite okoliša teško može opravdati tim razlozima.

5.4. Nastanak pravne grane i osnovni pojmovi prava okoliša

Politička konotacija u vezi protekcije okoliša je pojmovno određene koje se dosta kasno počelo koristiti. Ipak, polovicom 19. stoljeća razne zemlje uvele su zakone i regulative u pogledu protekcije prirode. U tom trenutku politika protekcije okoliša ticala se isključivo jednog dijela protekcije okoliša na određenom prostoru (kao što su jezera i šumska područja, usporediva prirodna dobra). Takvi propisi smatraju se i prvim dokumentima u domeni politike okoliša. 50-ih, 60-ih i 70-ih godina brzi ekonomski i sociološki razvitak zaslužan je za loš utjecaj na okoliš i razaranja prirodnih resursa.

⁴⁶³ United Nations Environment Programme, <https://www.unenvironment.org/explore-topics/water>.

5.4.1. Ekološka politika: nastanak, pojam, sredstva i ciljevi

Također, na ekspanziju ekološke svijesti značajan utjecaj su imale i suše, nepovoljni klimatski uvjeti, vulkanske erupcije i padovi tijela nepoznatog porijekla na Zemlju. Navedenih godina bilo je određenih događaja koji su sugerirali kakvu su štetu ljudi nanijeli eko sustavu.

Djelo „*The Silent Spring*“⁴⁶⁴ autorice Rachel Carson, poznato je po tome što se u njemu daje dovoljna pozornost na utjecaj kemikalija na eko sustav i kao takav smatra se začetnikom modernog pristupa protekciji eko sustava.

Tijekom posljednjih 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća veliku su pažnju javnosti privukla nekolicina studija o postojećim štetama u ekološkom sustavu i mogućim opasnostima kao posljedicama daljnjeg onečišćivanja istog sustava. Specifičnu ulogu u predmetnom kontestu ima knjiga Paula Ehrlichta „Populacijska bomba“ iz 1968. godine gdje je autor precizno analizirao problematiku povezanu uz eksponencijalni rast stanovništva.

1972. godine pripadnici Rimskog kluba, grupa gospodarstvenika i znanstvenika, objavili su dokumentaciju pod nazivom „Granice rasta.“⁴⁶⁵

Naglasak je na međusobnom utjecaju sljedećih faktora: korištenju i upotrebi neobnovljivih prirodnih izvora, protekciji eko sustava, svjetskoj ekonomiji, industrijalizaciji te proizvodnji hrane. Imajući u vidu činjenicu da zbog limitiranih prirodnih izvora ekonomski prosperitet ne može rasti u nedogled, došli su do konstatacije kako se navedeni kraj rasta može ispoljiti kao pad populacije bez kontrole i blagostanja te se isključivo u pogledu ekstremnih devijacija može bez problema prilagoditi navedenom stanju.

Izvještaj Rimskog kluba službenog naslova „Izvan granica“⁴⁶⁶ objavljen je 1992. godine. Predmetnim izvještajem nastojali su autori istog ukazati na važnost prethodnih događaja

⁴⁶⁴ Carson R., *The Silent Spring*, Fawcett publications, Greenwich, 1962.

⁴⁶⁵ Meadows et al., *The Limits to Growth - A Report for The Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*, Universe Books New York, 1972.

⁴⁶⁶ Vidi više: Greenwood O. N., *Reports to the Club of Rome, World Politics*, JSTOR, vol. 36., no. 1., 1983., str. 121-146.

kojima se potvrđuje stav da vizija tj. projekt budućeg razvoja društva u širem smislu riječ, a utemeljenom na načelima održivog razvoja nužno podrazumijeva temeljitu sociološku i društveno-psihološku prilagodbu potencijalno izmijenjenim okolnostima.

Od 60-ih godina se osnivaju se razna državna tijela koja su se u sklopu institucija počela posvećivati problematici okoliša. U njemačkoj pokrajini Bavarskoj 1970. godine došlo je do formiranja prvog ministarstva zaduženog za skrb o ekološkom sustavu pod nazivom Ministarstvo za razvoj pokrajine i pitanja okoliša.⁴⁶⁷

Svjetske promjene nauštrb eko sustava bile su „okidač“ za promjene po pitanju protekcije i čuvanja okoliša te je time došlo do saznanja kako je potrebno kontinuirano i harmonizirano dosljedno implementirati internacionalne i državne politike okoliša. Počevši od Konferencije UN-a o čovjekovom okolišu iz 1972., pravo okoliša postaje sastavnim dijelom međunarodnog prava⁴⁶⁸ kada je donesen „Program Ujedinjenih naroda za okoliš.“⁴⁶⁹ Tu se radi o Prvoj svjetskoj konferenciji o okolišu pod motom „*Only one Earth*“⁴⁷⁰ održanoj u Stockholmu.

www.jstor.org/stable/2010178.

Vidi slično: Danilov-Danil'yan V. I., Losev K. S., Reyf I. E., The mission of the Club of Rome. In: Sustainable Development and the Limitation of Growth. Future Prospects for World Civilization Springer, Berlin, Heidelberg, 2009.

https://doi.org/10.1007/978-3-540-75250-9_7

⁴⁶⁷ Vidi više: Prostornim planskim instrumentima do djelotvornijih rješenja I. susret – Castel Brando, Cison di Valmarino, Radna zajednica kantona, pokrajina, županija, regija i republika Istočnoalpskog područja RZ Alpe-Jadran I. Komisije za prostorno uređenje i zaštitu okoliša, radna skupina za prostorno uređenje, Zagreb, 2002, str. 15.-23.

⁴⁶⁸ Vidi više: <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/globalne-teme/odrzivi-razvoj/>

⁴⁶⁹ „UNEP je program u sustavu Ujedinjenih naroda koji kroz rad s mnogobrojnim partnerima (tijelima UN, međunarodnim organizacijama, vladama, nevladinim organizacijama, poslovnim sektorom, industrijom, medijima i civilnim društvom) sudjeluje u zaštiti okoliša te razvijanju i provođenju politika zaštite okoliša na globalnoj i regionalnoj razini.

Ustanovljen je 1972. g. kao rezultat UN Konferencije o ljudskom okolišu u Stockholmu, a njegov je mandat vodećeg programa za okoliš u okviru UN-a potvrđen na Konferenciji o okolišu i razvoju 1992. g. Na Konferenciji o održivom razvoju održanoj u Rio de Janeiru u lipnju 2012. g. (Rio+20) odlučeno je o ojačavanju okolišne komponente održivog razvoja što je potom potvrđeno Rezolucijom Opće skupštine UN-a kojom se uvodi univerzalno članstvo u Upravnom vijeću UNEP-a i unapređuje UNEP-a u status u specijaliziranu agenciju za okoliš.

Sjedište Tajništva UNEP-a je u Nairobiju, a njegove aktivnosti odvijaju se i putem njegovih šest regionalnih i osam ureda za vezu. U Europi su to uredi u Ženevi te Beču i Bruxellesu.

UNEP se financira iz sredstava redovnog proračuna UN-a te iz dobrovoljnog Fonda za okoliš za financiranje programskih aktivnosti.“

<https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/unep-program-ujedinjenih-naroda-za-okolis/1134>

⁴⁷⁰ Vidi više: Sohn L. B., The Stockholm Declaration on the Human Environment, The Harvard International Law Journal, Vol. 14., No. 3., 1973.

Godine 1980., Međunarodna unija za očuvanje prirode i prirodnih resursa⁴⁷¹ donijela je dokument pod nazivom „Strategija za očuvanje svijeta“⁴⁷² koji predstavlja temelj i početak kasnije donošenih ekoloških politika konkretiziranih u vidu akcijskih programa s ciljem postizanja održivosti.⁴⁷³

Izvešćem Svjetske komisije za okoliš i razvoj „Naša zajednička budućnost“⁴⁷⁴ iz 1987. godine, napredak u održivom smislu postaje važan element kao drugo mišljenje o svim ekonomskim ne tako dobrim mogućnostima napretka. Ono ističe kako bi primarni pravci gospodarskog napretka i politike okoliša trebali prvenstveno biti usmjereni ka postizanju opće dobrobiti sadašnjih i budućih generacija.⁴⁷⁵

Teorija održivog razvoja ističe važnost za vođenjem okoliša kao particijom javnih politika, menadžmenta i aktivnošću svakog čovjeka, nasuprot pristupu upravljanju okolišem u vidu suzbijanja ugrožavanja prirode. Drugim riječima rečeno, održivi razvoj pretpostavlja pozitivistički i aktivno djelotvorni princip djelovanja ostvaren kao suprotnost relativno pasivnom *post factum* djelovanju.

Važnost Druge konferencije Ujedinjenih naroda održana 1992. u Rio de Janeiru⁴⁷⁶ proizlazi ponajprije iz činjenice kako je svijest o nužnosti protekcije ekološkog sustava evoluirala u šire prihvaćen standard. Stoga se analizirajući rad predmetne konferencije ističe želja za novim, posadašnjim načinima zaštite okoliša i smjerovima ekoloških politika.

⁴⁷¹ Vid više: O Međunarodnoj uniji za očuvanje prirode i prirodnih resursa; Črnjar M., Črnjar K., Menadžment održivog razvoja ekonomija – ekologija – zaštita okoliša, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci Glosa, Rijeka, Rijeka, 2009., str. 213-223.

⁴⁷² Blewitt J., Razumijevanje održivog razvoja, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2017., str. 24.

⁴⁷³ Korošec L., Provedba politike zaštite okoliša kao dijela politike održivog razvoja uz potporu instrumenata EU-a, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, 2012., str. 24.

⁴⁷⁴ Izvešće „Naša zajednička budućnost“ plod je Brundtlandine komisije

⁴⁷⁵ Vidi slično: Bešker M., Politika okoliša, Oskar, Zagreb, Centar za razvoj i kvalitetu d.o.o., 2005., str. 31.

⁴⁷⁶ Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3-14 June 1992. Vol. 2., Proceedings of the Conference., New York, UN, 1993.

Vidi više: <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992>

Na predmetnoj konferenciji sudjelovalo je 179 državnih čelnika, te kao najvažnije od usvojenih dokumenta izdvaja se:

1. Deklaracija o okolišu i razvoju,⁴⁷⁷
2. Agenda 21⁴⁷⁸ koja iznosi ključne probleme okoliša i potrebne mjere za ostvarenje održivog razvoja,
3. Okvirna konvenciju o klimatskim promjenama Ujedinjenih naroda⁴⁷⁹ i
4. Konvencija o biološkoj raznolikosti.⁴⁸⁰

Agenda 21 je izvješće koje definira ključne probleme ekološkog sustava suvremenog društva te je ujedno sastavni dio akcijskog program održivog razvoja. Predmetni dokument predviđa provođenje paralelnih, višedimenzionalnih procesa zaštite okoliša u svrhu postizanja održivog razvoja na svim stupnjevima od „globalne Agende 21“ do „lokalne Agende 21“.

Da bi razvoj bio ekonomski i ekološki održiv valja implementirati u program Agende institucije Vlade, ekonomske sustave država potpisnica, sindikalne organizacije, tijela lokalne i područne samouprave te nevladine organizacije koje posredno ili neposredno djeluju u području zaštite okoliša.

Agendu 21 čini 115 specifičnih programa pomoću koji se želi omogućiti efikasniju i jednostavniju transformaciju društva i gospodarstva na model oživotvorenog projekta održivog razvoja. Navedeni programi Agende 21 klasificirani su u četiri sadržajno razlikovna poglavlja:

⁴⁷⁷ Rio Declaration on Environment and Development 1992 United Nations (UN).

<https://www.jus.uio.no/lm/environmental.development.rio.declaration.1992/portrait.a4.pdf>

⁴⁷⁸ United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992. Agenda 21.

<https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>

⁴⁷⁹ United Nations framework convention on climate change, UN 1992 FCCC/INFORMAL/84 GE.05-62220 (E) <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>

Vidi više: <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/globalne-teme/klimatske-promjene/>

⁴⁸⁰ Convention on biological diversity, 5 JUNE 1992.

<https://pacific-data.sprep.org/dataset/convention-biological-diversity-cartagena-documents/resource/0df1d547-f09a-4bdf-9781>

Vidi više: <https://www.cbd.int/undb/media/factsheets/undb-factsheet-cbd-en.pdf>

1. Sociološka i gospodarska dimenzija država u razvoju siromaštvo, potrošačko društvo, pojedinci kao članovi društva, javno zdravstvo, integracija okoliša i razvoja.
2. Zaštita i upravljanje dobrima antropološke vrijednosti, te prirodnim bogatstvima poput atmosfere, tla tj. zemlje, pustinja, planina, mora i oceana, pitke vode, kao i flore i faune u širem smislu riječi. Također se ista odnosi na područje poljoprivrede, biološke raznolikosti, biotehnologije, upravljanje kontrolom, odlaganjem tj. konzerviranjem otrovnih kemikalija, radioaktivnih tvari, čvrstog otpada i otpadnih voda.
3. Osnaživanje uloge vodećih skupina: žena, djece i mladeži, domorodačkog stanovništva, sektora nevladinih organizacija, decentraliziranih razina vlasti, odnosa poslodavaca (prvenstveno proizvođača) i posloprimaca (odnosno radnika), poljoprivrednika, i djelatnika u znanstvenoj tj. akademskoj zajednici.
4. Načini implementacije: : tehnološka modifikacija i preobrazba, financijski instrumenti, znanost i obrazovanje, gradnja novih kapaciteta, djelovanje nevladinih i/ili međunarodne institucije, usklađivanje zakonodavnih okvira predmetnim potrebama i pružanjem informacije.⁴⁸¹

Donošenje Agende 21 polučilo je objavljivanje brojnih nacionalnih strategije održivog država tzv. lokalnih agendi 21., država potpisnica istog dokumenta. Može se zaključiti kako će oživotvorenju održivog razvoja na razini lokalnih zajednica prvenstveno dovesti kultura dijaloga u odnosima stanovnika, gospodarskih subjekata i organizacija lokalnih predstavnika vlasti. Naime da bi polučila željene rezultate, politika zaštite okoliša u službi održivog razvoja nužno se mora implementirati i provoditi na svim područjima društveno gospodarskog života. Povod sazivanja sjednice Opće skupštine UN-a Godine 1997. godine bio je utvrđivanje stupnja ostvarene i daljnjeg razvitka predviđenih procesa provedbe Agende 21.

Iste je godine implementiran međunarodni sporazum poznat pod nazivom „Protokol iz Kyota“⁴⁸² kao sastavni dio Okvirne konvencije o klimatskim promjenama Ujedinjenih naroda. Osnovni ciljevi protokola se svode na smanjenje emisije stakleničkih plinova, program

⁴⁸¹ Usporedi: UN (1992.):“Agenda 21“, United nations - Sustainable development , Rio de Janeiro, <https://docs.google.com/gview?url=http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf&embedded=true> (11.09.2019.)

⁴⁸² Kyoto Protocol to the UN Framework Convention on Climate Change, Kyoto, Japan, 11. December 1997.

trgovine emisijama stakleničkih plinova te održavanje sastanaka u svezi određivanja kazni za prekršitelje utvrđenih ciljeva i regulacijskih pravila. Navedeni protokol je stupio na snagu tek 2005. godine kada ga je ratificiralo preko pedeset zemalja koje u zbroju učinaka emisija čine ukupno 55% ukupne globalne emisije.

Konferencija Ujedinjenih naroda o klimatskim promjenama iz Kopenhagena (1999.) bila je organizirana zbog svjetskog sporazuma o klimi između svjetskih državnika.

2002. godine u Johannesburgu⁴⁸³ upriličen je Svjetski sastanak na vrhu o održivom razvoju Rio+10.⁴⁸⁴ Glavna tema sastanka bila je procjena efikasnosti Agende 21 i ostalih sporazuma postignutih na sastanku iz 1992. godine.

Unaprije definirane domene rasprava na summitu obilježene su sadržajno razlikovnim kriterijem te se dijele u pet osnovnih područja: uvodni uvjeti tj. pretpostavke rada i početna točka tj. zatečeno stanje, energetika, zdravstvena stanja, aktivnost u poljoprivredi. Iz cjelokupnog rada konferencije Rio+10 jasno se očitovala se volja za ulaganjem aktivnih mjera uključivanja zemlja u razvoju u svjetsku trgovinu.

U Cancunu, Meksiko, 2010. godine održana je Konferencija UN-a o klimatskim promjenama. Članice UN-a su uspjele su postići dogovor borbi protiv klimatskih promjena te je kreiran novi "Zeleni fond za klimu" zbog pomoći siromašnim zemljama. Sredstva iz „zelenog“ fonda namijenjena su protekciji tropskih šuma i prenošenju tehnologije za čistu energiju. Sporazum potvrđuje i dogovor za nabavu sto milijardi dolara godišnje kako bi se pomoglo siromašnim zemljama do 2020. godine.

Godine 2012. održana je Konvencija UN-a o održivom razvoju pod nazivom Rio+20⁴⁸⁵. Na konvenciji je predložen i donesen dokument „Budućnost kakvu želimo“ koji je proizašao kao rezultat dugih i teških multilateralnih pregovora i kompromisa brojnih zemalja različitog

⁴⁸³ Steiner M., NGO Reflections on the World Summit: Rio + 10 or Rio – 10?, Review of European Community & International Environmental Law, Vol. 12., 2003., str. 33.-38.
<https://doi.org/10.1111/1467-9388.00342>

⁴⁸⁴ Report of the World Summit on Sustainable Development Johannesburg, South Africa, 26 August-4 September 2002 A/CONF.199/20* United Nations New York, 2002.

⁴⁸⁵ Vidi više: <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio2012>

stupnja gospodarskog ravnika, odnosno najrazvijenijih gospodarstava do tranzicijskih društava i zemalja trećeg svijeta uključujući i zemlje ubrazano rastućih gospodarstava poput pojedinih manjih azijskih država, otočnih država i zemalja izrazito bogatih prirodnim resursima.⁴⁸⁶

Dokument „Budućnost kakvu želimo“ iznosi nekoliko osobito važnih područja djelovanja. Prvenstveno se isto odnosi na formiranje šireg političkog tijela multilateralnog karaktera s ciljem promicanja aktivnih politika implementacije održivog razvoja.

Nadalje će se autori dokumenta posvetiti nastojanju što uspješnije diseminacija svijesti o nužnosti postizanja društveno – gospodarskog sustava utemeljenog na načelima održivog razvoja s ciljem stvaranja pogodnih uvjeta za implementaciju predmetnog načela u konkretnim područjima djelovanja.

Konvencija UN-a o održivom razvoju pod nazivom Rio+20, odnosno dokument predmetni dokument „Budućnost kakvu želimo“,⁴⁸⁷ kojeg se može smatrati najbitnijim produktom iste Konvencije, poziva se također na:

1. „Korištenje zelenog gospodarstva kao alata za postizanje održivog razvoja i iskorjenjivanje siromaštva,
2. Jačanje i integraciju sva tri stupa održivog razvoja,
3. Jačanje UN-ovog Programa za okoliš (UNEP),
4. Nadilaženje procjene dobrobiti zemlje putem bruto domaćeg proizvoda,
5. Razvoj strategije za financiranje održivog razvoja,
6. Promicanje mjere vezane za društveno odgovorno poslovanje,
7. Unaprjeđenje rodne jednakosti te uključivanje civilnog društva,

⁴⁸⁶ Vidi suprotno: Ivanova, Maria. (2013). The Contested Legacy of Rio+20. *Global Environmental Politics*. 13. 1-11. 10.1162/GLEP_e_00194.

Vidi suprotno: Rio+20 working papers Issue 1: Development cooperation in the light of sustainable development and the SDGs: Preliminary exploration of the issues Division for Sustainable Development, UNDESA

⁴⁸⁷ Vidi više: Future we want, Outcome document of the United Nations Conference on Sustainable Development Rio de Janeiro, Brazil, 20–22 June 2012, Rio+20, United Nations, 2012.

8. Jače uključivanje znanosti u proces donošenja politika.⁴⁸⁸

Sredstva za uvođenje smjernica razvoja u održivom smislu navodi korištenje financijskih sredstava u svim područjima, aktivaciju resursa i napredak financijske strategije održivog razvoja, tehnološku suradnju, izgradnju kapaciteta, trgovinu te uspostavu registra obveza.⁴⁸⁹

S povijesnog gledišta postoje tri različita načina upravljanja politikama protekcije eko sustava:

1. Obrambeni način – ovakav način upravljanja počeo je 70-ih godina XX. stoljeća i odnosio se na implementaciju “jasnih” tehnika i tehnologija. Nije bilo komplicirane strategije protekcije eko sustava i u većini slučajeva se primjenjivao retroaktivno.
2. Način preventive – radi se o procesu koji je usvojen 80-ih godina a glavna svrha mu je bila briga za eko sustav u smislu toga da bude dio državne ekonomske politike i dio poslovne politike poslovnih subjekata, te
3. Proaktivan način – do razvoja dolazi 90-ih godina gdje se briga za eko sustav definira kao briga za opstanak života. Ako se obavlja navedeni proces protekcije eko sustava okoliša, politika podupire gospodarenje otpadom, a odgovornost proizvođača više nije u glavnom fokusu.

Nema takve politike koja nema neki svoj određeni cilj na koji utjecaj imaju razni faktori. Ciljevi politike protekcije eko sustava u većini slučajeva zavise o ekonomskom i sociološkom razvoju, složenosti ekološke svijesti, uplivu internacionalnog sustava protekcije eko sustava i ugroze okoliša do određenog stanja.

Suvremeni pristup zaštiti ekološkog sustava, prvenstveno ima za cilj ostvariti: želi ostvariti ove ciljeve:

1. Postojani razvitak ekonomskog i sociološkog sustava,
2. Protekciju određenih ekosustava i kontinuiranje čuvanje biološke različitosti,

⁴⁸⁸ Usporedi: RIO+20 Outcomes document: The Future We Want summary.

⁴⁸⁹ Konferencija o održivom razvoju Rio+20, Ministarstvo zaštite okoliša i prirode, 2012. <http://www.mzoip.hr/default.aspx?id=12945> (10.09.2019.)

3. Protekciju i optimalnu upotrebu prirodnih izvora (voda, zrak, tlo),
4. Protekciju od loših utjecaja na kulturnu i estetsku vrijednost i značaj krajobraza,
5. Unaprjeđenje svijesti o važnosti zaštite okoliša.⁴⁹⁰

Razumijevanje principa prava okoliša od bitnog je značaja za sve one koji kreiraju pravne odrednice, ali i za one koji ih upotrebljavaju. Za pravo eko sustava neke države bitni su oni principi koji su naglašeni u ustavu, uz dužno uvažavanje sveukupnih postojećih principa prirodnih znanosti. Zakonska regulativa valja te principe prihvatiti i razraditi.

U poredbenoj literaturi predmetne tematike ponajviše se naglašavaju četiri primarna načela prava okoliša:

1. Načelo prevencije u čijoj je osnovi sprječavanje nastanka novih šteta po okoliš. Tu je riječ o pomno isplaniranom daljnjem djelovanju – prevencija prije nekog rizičnog postupka, situacija koje su opasne, onečišćavanja i ugroze prirodnih izvora.
2. Princip kauzaliteta pretpostavlja kao polazišnu točku stajalište da svi onečišćivači tj. subjekti koji dovode posrednom i/ili neposrednom djelatnošću i/ili propuštanjem do ugroze okoliša trebaju snositi financijske posljedice istog ponašanja, odnosno troškove zagađenja i/ili naknadu štete.
3. Načelo kooperacije – potrebno je zajedničko djelovanje sviju strana.
4. Načelo opće naknade (zajedničkih tereta) – pretpostavlja parcijalno sudjelovanje u financiranju zaštite ekološkog sustava posredstvom poreznih instrumenata, te ga zbog istog razloga nužno prihvaćamo unatoč njegovoj prirodi koja se očitoj kao suprotnost prethodno iznesenog načela kauzaliteta.

⁴⁹⁰ Vidi: Črnjar M., Črnjar K., Menadžment održivoga razvoja, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci i Glosa, Rijeka, 2009, str. 23.-24.

Detaljnijom raščlambom navedenih primarnih načela može se uvidjeti nedvojbena opstojnost nekolicine načela sekundarne važnosti predmetnog područja:

1. Princip *statusa quo*, koje traži protekciju ili restrikciju kompliciranja trenutnog stanja,
2. Princip opreza (engl. *precautionary principle*), koje se definira latinskom maksimom „*in dubio pro securitate*“,
3. Načelo zaštite,
4. Načelo trajnosti uređivanja odnosa,
5. Princip onemogućavanja zaobilaženja ekoloških regulativa,
6. „Načelo kontroliranja osobne odgovornosti, tzv. *Cradle-to-grave Princip*.“⁴⁹¹

Utvrđivanje nositelja i provoditelja politike zaštite okoliša predstavlja temeljni predmetne ekološke politike. Državne institucije uz suradnju ekonomskih čimbenika tvore složeni sustav procesa kvalitetnog upravljanja gospodarsko-ekoloških politika neke zemlje.

Ipak, eko krizna situacija je narasla do svjetskih razmjera pa internacionalna zajednica sve više dobiva ulogu bitnog inicijatora politike protekcije eko sustava. UN i EU preko raznih institucionalnih komisija i ostalih čimbenika rada dosta imaju utjecaj na politiku protekcije eko sustava.

Valja naglasiti i ostale internacionalne i regionalne institucije koje se bave protekcijom eko sustava kao što su:⁴⁹²

1. Centar za hitnu pomoć pri incidentnim stanjima u okolišu – UNCUEA i Centar za industriju i okoliš – IEPIAC, unutar Programa Ujedinjenih naroda za okoliš (UN Environmental Program),

⁴⁹¹ Lončarić – Horvat, O., Osnove prava okoliša, Organizator, Zagreb, 1997, str. 25.

⁴⁹² Vidi slično: Črnjar M., Črnjar K., Menadžment održivog razvoja Ekonomija-Ekologija-Zaštita okoliša, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci Glosa, Rijeka, Rijeka, 2009., str. 404.

2. Globalni fond za zaštu okoliša (Global Environmental Facility – GEF), također osnovan od Ujedinjenih naroda 1991. godine, čija je funkcija provedbenog tijela doijeljivanja ekoloških zajmova Svjetske banke,
3. Svjetska zdravstvena organizacija (World Health Organisation – WHO) koja unutar svojih redovitih djelatnosti sadrži i rad u području zaštite zdravstvenih aspekata utjecaja onečišćenja,
4. Akcijski plan Sredozemnog mora (Mediterranean Action Plan – MAP) u svrhu koordinacije aktivnosti zaštite okoliša na području Sredozemlja s više regionalnih centara diljem sredozemlja s različitim namjenama,
5. Također u okviru organizacije UN-a, formirane su i slijedeće organizacije sa specifičnim namjenama i ciljevima: Program djelovanja za zaštu okoliša za Srednju i Istočnu Europu (EAP), Program za zaštitu okoliša za Europu (EPE), Međunarodna agencija za atomsku energiju (International Atomic Energy Agency – IAEA) i Međunarodna pomorska organizacija (International Maritime Organisation – IMO),
6. Organizacija za gospodarsku suradnju i razvoj (Organisation for Economic Cooperation and Development – OECD) koja putem djelovanja Komiteta za politiku zaštite okoliša, surađuje s prethodno navedenim UNEP-om, MAP-om i drugim organizacijama Europske unije s zajedničkim područjem djelovanja unutar implementacije i provedbe ekološki osvijestjenih politika,
7. Politike zaštite okoliša, kroz različite programe i putem različitih instrumenata, Europska unija provodi putem djelovanja Europskog parlamenta i mnogobrojnih ureda i ustanova, kao i kroz djelovanje OECD-a,
8. Brojne neprofitne organizacije, globalnog i/ili regionalnog područja djelovanja, poput Regionalnog centara za zaštitu okoliša za Srednju i Istočnu Europu (REC), organizacije Greenpeace koja na globalnoj razini djeluje putem koja preko svojih ureda, te sudjeluje u brojnim oblicima aktivnosti u svrhu zaštite okoliša, Poslovnog savjeta za održivi razvoj (World Business Council for Sustainable Development – WBCSD),
9. Naposljetku, Svjetska banka za obnovu i razvoj, koja kroz financijsko djelovanje u vidu dodijeljivanja nepovratnih i/ili povratnih sredstva nerazvijenim državama i državama u razvoju nastoji djelovati proaktivno na području zaštite okoliša, odnosno potpomaganja implementacije ekoloških politika.

Da bi se ostvarili utvrđeni ciljevi politike zaštite okoliša od posebne je važnosti definiranje sredstva tj. instrumenata. politike. Navedeni instrumenti ovise o specifičnim karakteristikama svake pojedine zemlje, poput političkih, gospodarskih, društveno-socioloških i u konačnici svjetonazorskih vrijednota prihvaćenih širim (ne)pisanim društvenim ugovorom istog društva.⁴⁹³

Kod implementacije programa protekcije prirode valja uzeti u razmatranje trenutne zakonske regulative, gospodarske prilike države, poslovne subjekte i lokalne institucije. Radi se značajan broj programa na raznim stupnjevima. U državama koje su ekonomski razvijene oko dva do četiri posto BDP-a koristi se na protekciju eko sustava, zato je važno analizirati efikasnost politike protekcije eko sustava.

5.4.1.1. Instrument zaštite okoliša

U svrhu ostvarivanja ciljeva ekološke politike razvijeni su brojni instrumenti i mjere zaštite okoliša. Pri odabiru predmetnih instrumenata i mjera, prije svega treba voditi brigu o značajkama pojedine države, o njezinim temeljnim obilježjima u kontekstu političkog i društvenog uređenja, prihvaćenog društvenog svjetonazora, kao i gospodarsko- ekonomskog sustava na kojem se temelji egzistencijalna sigurnost konkretne države odnosno društva.

Fiskalno-pravne instrumente zaštite okoliša implementirane u određeni pravni okvir, možemo klasificirati u dvije temeljne skupine tj. grupe: naredbodavno-nadzorne i gospodarske instrumente.⁴⁹⁴

Različite oblike pravnih, prvenstveno zakonskih i podzakonskih pravnih normi klasificira se kao naredbodavno-nadzorni instrumenti zaštite okoliša. No, navedene primjere valja shvatiti u

⁴⁹³ Vidi slično: Črnjar M., Črnjar K., Menadžment održivoga razvoja, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci i Glosa, Rijeka, 2009, str. 23.-24.

⁴⁹⁴ Vidi slično: Kordej-De villa Ž., Papafava M., Ekonomski instrumenti u politici zaštite okoliša u hrvatskoj – teorijska saznanja i iskustva, Privredna kretanja i ekonomska politika, Ekonomski institut, Zagreb, br. 94., 2003. str. 29.

širem smislu riječi, odnosno riječ je i o različitim oblicima provedbenih pravnih propisa poput pravilnika o provedbi pojedinih zakona, pravilnika s podzakonskom pravnom snagom, smjernicama i regulativi na nacionalnoj i nadnacionalnoj razini.

Potonje pretpostavlja pripadnost konkretne države određenoj regionalnoj tj. međunarodnoj organizaciji unutar koje, na temelju prethodnog konsenzusa o donošenju zajedničkih pravnih propisa i/ili harmonizaciji pravnih poredaka (u pojedinim pravnim područjima) države članice (primjerice države članice Europske unije) donose uredbе, smjernice, direktive ili napatke na temelju multilateralnih ugovora, odnosno prethodno ugovorenog načina donošenja pravne regulative u podijeljenom dijelu suvereniteta istih država.

Konačna svrha ovakvog pristupa pravnog uređenja jesu zajednički napori u području zaštite okoliša, te oni nužno podrazumijevaju postojanje određenog oblika pravnog sankcioniranja ugovorne strane koja bi se oglušila na ugovoren *modus operandi* ili odbila implementirati i/ili provesti prethodno pravno utemeljen normativni akt.⁴⁹⁵

Nasuprot navedenim naredbodavno-nadzornim fiskalno-pravnim instrumentima možemo prepoznati ekonomske ili gospodarske instrumente. Njihova pravna narav, u pretežitoj mjeri, ne podliježe logici pravno-represivnog aparata odnosno postupka, već nastoji ekonomskim mjerama i instrumentima utjecati na konačni rezultat.

Stoga se pri upotrebi ekonomskih instrumenata, nastoji izravnim i/ili neizravnim utjecajem na različite ekonomske varijable postići konačni cilj tj. zaštita okoliša. Počevši od utjecaja na cijenu sirovina, obrade i konačnu tržišnu cijenu, utječući na brojne ekonomske varijable, nastoji se postići internaliziranje eksternalija s ciljem postizanja učinka na potencijalne ili stvarne onečišćivače kroz primarno tržišno-ekonomske varijable.⁴⁹⁶

⁴⁹⁵ Kordej-De villa Ž., Papafava M., Ekonomski instrumenti u politici zaštite okoliša u hrvatskoj – teorijska saznanja i iskustva, Privredna kretanja i ekonomska politika, Ekonomski institut, Zagreb, br. 94., 2003. str. 27.-44.

⁴⁹⁶ Ibid.

Ekonomsko gospodarske instrumente možemo podijeliti na:

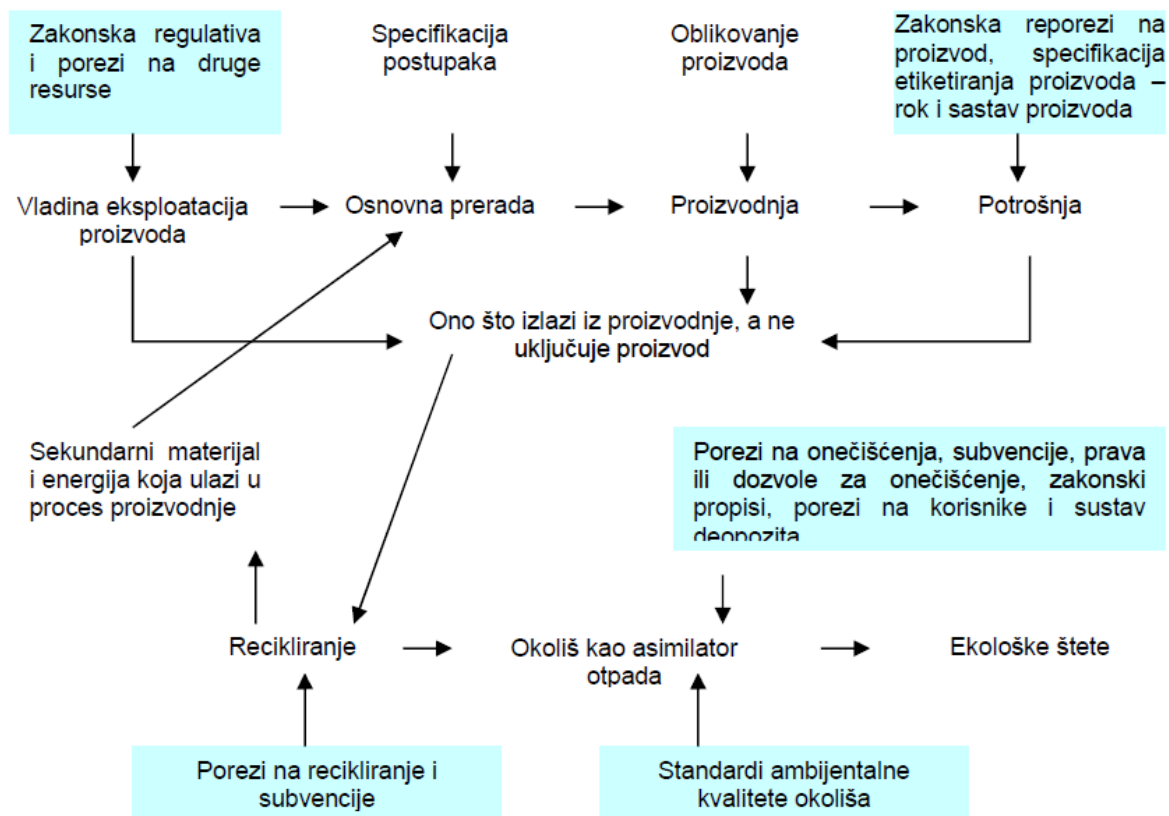
1. Naknade za onečišćenje koje su neposredno ovisne o količini i vrsti emisija štetnih tvari koje onečišćivač emitira u okoliš pri obavljanju svoje djelatnosti.
2. Mogućnost uvođenja određenih subvencija za područje implementacije ekološki prihvatljivih tehnoloških rješenja, odnosno „zelenih tehnologija“.
3. Uvjetovano izdavanje pojedinih dozvola za obavljanje pojedinih djelatnosti ili naplata korisničkih naknada za obavljanje istih, kao i pružanje mogućnosti utrživih dozvola u smislu poticanja slobodnog tj. otvorenog tržišta po utjecajem ekonomsko-filozofske misli Adama Smitha o samoregulaciji tržišta „nevidljivom rukom“.

Uvođenje ekoloških poreza, utemeljenih na načelu „onečišćivač plaća“ u službi održivog razvoja, temeljna je teza ove disertacije. Naime kao što će biti izneseno u zasebnom poglavlju, autor ove disertacije smatra ponajboljim rješenjem, trajno održivim i učinkovitim, upravo opisani spoj fiskalno-pravnih instrumenta i načela, u zasebnom izvanproračunskom obliku usklađenja prihoda s namjenskim rashodima.

U industrijski razvijenim zemljama instrumenti zakonske regulative, poput zakona, poreza, propisa i standarda, čine osnovu politike zaštite okoliša. Instrumenti se, sa stajališta ekonomske teorije mogu pokazati najjeftinijim rješenjima za zaštitu okoliša. Ne uzimajući u obzir koji će se alati politike protekcije eko sustava primjenjivati, valja zagađivaču dati informacije i poduke u vezi shvaćanja cjelokupnog sistema protekcije eko sustava.

Efikasna politika i alati koji je prate valjali bi se bazirati na činjeničnim smjernicama politike protekcije eko sustava u svrhu realizacije sociološko akceptiranih ciljeva u smislu kvalitete okoliša. Ekonomija eko sustava kao znanstvena grana ekonomskih znanosti nosi značajnu važnost u podučavanju i analizi raznih alata politike protekcije eko sustava.

Ilustrativni prikaz proizvodnog i potrošačkog ciklusa, te način i mjesto primjene raznih instrumenata politike protekcije eko sustava, prikazuje Slika. br. 13.



⁴⁹⁷ Slika br. 13. Instrumenti politike zaštite okoliša,

Črnjar M., Ekonomija i zaštita okoliša, Školska knjiga, Zagreb, Glosa, Rijeka, 1997., str. 233.

Instrumenti politike protekcije eko sustava dijele se na sljedeće četiri razine.⁴⁹⁸

1. Regulatorni instrumenti – navode se kao pravna regulativa gdje je svrha direktno imati utjecaj na protekciju eko sustava tako da kazni kršenje propisa i zakona,
2. Gospodarski, tj. tržišni instrumenti – njihova učinkovitost je u pokriću ekoloških troškova, te poticajni ili fiskalni učinak,
3. Isključivi regulatorni instrumenti – u pogledu efikasnosti država i industrija trebaju definirati precizne ciljeve, zahtjeve i očekivanja u smislu protekcije eko sustava kako bi unutar tih

⁴⁹⁷ Slika br. **Pogreška! Samo glavni dokument.**3., Črnjar M., Ekonomija i zaštita okoliša, Školska knjiga, Zagreb, Glosa, Rijeka, 1997., str. 233.

⁴⁹⁸ Šverko M., Črnjar M., Grdić Š., Ekonomski instrumenti u zaštiti mora od onečišćenja s kopna, Ekonomski pregled, Vol. 57., No. 7-8., 2006., str. 496.

okvira industrija imala mogućnost implementacije novih ideja i djelovanja u svrhu protekcije eko sustava uz tržišno natjecanje,

4. Institucijski mehanizmi – za realizaciju politike protekcije eko sustava najbitnija je organizacija državne uprave.

Ispravno korištenje instrumenata politike protekcije eko sustava kompliciran je i kompleksan posao koji u budućnosti može razviti loše implikacije u pogledu valjanosti eko sustava, uključujući ekonomski razvitak i rast.⁴⁹⁹

Dvije najbitnije funkcije gospodarskih alata u politici protekcije eko sustava su poticanje manjeg zagađenja eko sustava i primjerenog korištenja prirodnih resursa, te rad na kontinuiranom dolasku sredstava za financiranje protekcije okoliša.

Njihova uloga je da daju podstrek promjeni obrazaca postupanja ponašanja ekonomskih i ostalih poslovnih subjekata u smislu podogodavanja okolišu, jer gospodarski alati u većini slučajeva rade i koriste se zajedno s ostalim mjerama politike protekcije okoliša, a u svojoj bazičnosti određene su sljedeće vrste gospodarskih instrumenata politike protekcije eko sustava:⁵⁰⁰

1. Ekološke pristojbe, odnosno porezi,
2. Ekološki polog, odnosno depoziti i kaucije,
3. Ekološke dozvole, odnosno trgovanje emisijama,
4. Subvencije, odnosno poticaji i
5. Ekološko osiguranje.

Ekološke pristojbe ili ekološki porezi navode se kao ekološki, okolišni ili zeleni porezi.

Razlikuju se od klasičnih poreza po tome što su to prihodi namijenjeni financiranju zaštite

⁴⁹⁹ <http://www.obz.hr/hr/pdf/zastitaokolisa/instrumenti.pdf>

⁵⁰⁰ Črnjar M., Ekonomija i zaštita okoliša, Školska knjiga, Zagreb, Glosa, Rijeka, 1997., str. 240.

okoliša. Jedina su vrsta poreza koja nema distorzijski učinak, jer oni zapravo ne smanjuju, već povećavaju ekonomsko blagostanje.

Implementacija navedenih poreznih nameta krenula je 20-ih godina prošlog stoljeća – za to je zaslužan ekonomist Pigou i njegovo djelo *The Economics of Welfare*. On je dao naznake državi kako valja u politiku protekcije eko sustava staviti i gospodarske instrumente kao što su subvencija i ekološki porezi.⁵⁰¹

Porez na emisiju je takav porez koji se nameće proizvođačima onih proizvoda čija proizvodnja ili čiji sastav šteti čovjeku, biljnom i životinjskom svijetu. Onečišćivač se ne ograničava u količini emitiranih tvari kojima onečišćuje okolinu, niti mu se zabranjuje njihovo emitiranje. Obavezan je platiti onoliko jedinica poreza, koliko je država odredila u odnosu prema mjernoj jedinici štetne tvari ili prema količini ispuštene onečišćene vode.

Ekološke pristojbe se dijele na:

1. Pristojbe emisija,
2. Pristojbe upotrebe,
3. Proizvodne pristojbe,
4. Administrativne pristojbe, te
5. Pristojbe razlikovanja.

Ekološki polog je sistem prijašnjeg davanja kaucije u opsegu dodatne pristojbe na cijenu proizvoda mogućeg zagađivača.⁵⁰² Polog se može vratiti nazad proizvođaču ili potrošaču u slučaju ako su proizvod ili ostaci proizvoda vraćeni. Polog ima tendenciju u kontekstu

⁵⁰¹ Šinković Z., Ekološki porezi, Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, Split, 2013., vol. 50, br. 4., str. 955.

⁵⁰² Šverko M., Črnjar M., Grdić Š., Ekonomski instrumenti u zaštiti mora od onečišćenja s kopna, Ekonomski pregled, Vol. 57., No. 7-8., 2006., str. 496.

gospodarske efikasnosti definirati dobrom ocjenom, ali je uvjet njegove efikasnosti ispravno mjerenje otpada.

Ekološke dozvole su gospodarski alati politike protekcije eko sustava koji služe za kontroling zagađenja eko sustava i za čuvanje prirodnih resursa. Drugim riječima, ako za neku vrstu onečišćenja postoji određeni broj jedinica onečišćenja koje poduzeće može iskoristiti, a ne iskoristi svu količinu jedinica onečišćenja, tada može trgovati s neiskorištenim jedinicama onečišćenja.

Postoje razne metode definiranja početnog izdavanja dozvola, a prvotno izdavanje bazira se na prijašnjim razinama emisije. U procesu prve dodjela dozvola, zagađivači imaju slobodne „ruke“ trgovati navedenim dozvolama, a upravo je prilika trgovanja dozvolama u središtu kompletnog sistema dozvola, jer ta je mogućnost primarni faktor koji taj sistem čini zanimljivim. Kod poduzeća postoji inicijativa prodaje dozvola ako su granični troškovi smanjenja emisije niži od službene cijene dozvola. Poduzeća će imati poticaj kupovati dozvole ako su troškovi smanjenja razine onečišćenja veći od cijene proizvoda.

Glavna razlika u kontekstu eko dozvola i poreznih davanja odnosi se na činjenicu što ekološki porezi definiraju cjenovni rang i onda daju fluktuaciju količina zagađujućih tvari, dok ekološke dozvole kojima se trguje prvo definiraju najveću količinu onečišćujuće tvari u prostoru i vremenu, a zatim daju prednost tržišnoj regulaciji cjenovnog ranga.

Subvencije su instrument zaštite okoliša koji je vrlo raširen u praksi.

One čine gospodarski instrument protekcije eko sustava koji na razne načine učinkovito djeluju na zagađivače da mijenjaju politiku odnosa prema eko sustav ili se nude zagađivačima kao ispomoć da bi lakše imali mogućnost prihvaćanja nametnutih ekoloških normi.⁵⁰³

⁵⁰³ Dragičević M., Doprinos dr. Sanje Andrijašević analizi primjene instrumenata fiskalne politike u zaštiti okoliša, Ekonomija, Rifin, Zagreb, 2002., br. 9-2, str. 233.

U glavne elemente subvencija spadaju donacije ili potpore, „lakši“ zajmovi i porezne olakšice.

U generalnom principu subvencija se definira kao svakodnevna metoda novčane pomoći gdje do izražaja dolazi smanjenje troškovnih izdataka ili proizvodnje roba i usluga. One nisu u suglasju s načelom onečišćivač plaća, ali se u praksi ipak dosta primjenjuju.

Ekološko osiguranje, odnosno njegovo korištenje kao elementa upravljanja okolišem je novijeg datuma. Pomoću osiguranja zagađivači prebacuju konzekvence plaćanja mogućih ekoloških šteta na osiguravatelja, dok ukupan izdatak premije zavisi o mogućem riziku nastanka štete i od procjene njihove moguće vrijednosti.⁵⁰⁴ Neke zemlje nameću obaveze osiguranja da bi se naplatile ekološke štete.⁵⁰⁵

Ekološko osiguranje se u većini slučajeva odnosi na objektivnu odgovornost. U tom kontekstu treba istaknuti kako ekološko osiguranje sudjeluje na istodoban način kao i druga osiguranja, tj. „da osigurava kapital osiguranika za osiguranje rizika i poslije plaća za one osiguranike koji su napravili štetu.“⁵⁰⁶ Gospodarski profesionalci kojiima je u ingerenciji bavljenje protekcijom eko sustava daju naznake oko korištenja obvezno osiguranja za protekciju eko sustava sve realne ili moguće zagađivače.

5.4.2. Pravo okoliša u svijetlu građanskog, kaznenog, međunarodnog i upravnog prava

Ekološko pravo⁵⁰⁷ smatra se novom, suvremenom pravnom domenom koja je još uvijek u svojim začetcima.

Naime, za ekološko pravo u užem smislu riječi proces definiranja konkretnog materijalno pravnog područja, opsega sadržaja predmetne pravne grane kao i samih temeljnih pravnih obilježja pravnih subjekata tj. adresata i objekata predmetnog je u tijeku nastanka.

⁵⁰⁴ Ibid.

⁵⁰⁵ Ibid.

⁵⁰⁶ Ibid.

⁵⁰⁷ Usporedi: Lončarić-Horvat O. et al., Pravo okoliša, Treće, izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja, Organizator, Zagreb, 2003., str. 37.

Pravna znanost još uvijek nastoji dosegnuti stupanj razvitka ekološkog prava s precizno definiranim pravnim i fiskalno-pravnim instrumentima, granicama dosega same pravne grane, područjima interdisciplinarnih preklapanja, te konačno i smjestiti ekološko pravo u užem smislu riječi unutar jedne od postojećih pravnih grana ili nedvosmisleno definirati ekološko pravo kao zasebnu pravnu cjelinu.

Potonje bi omogućilo daljnje uređenje fiskalno-pravne grane ekološkog prava kao interdisciplinarnog područja financijskog i okolišnog prava, no odvojenog u zasebnu pravnu granu s tek pojedinim dodirnim točkama s matičnim pravnim područjima, u smislu temeljnog merituma pravnog sadržaja.

Premda je riječ o znatno zahtjevnijem procesu rada, kako u području pravno-znanstvene djelatnosti, tako i u nomotehničkoj pripremi potencijalne legislative, prednosti zasebnog definiranja pojedine pravne grane se nedvojbene. Ono bi omogućilo znatno plodonosniji razvitak kao i konačno polučene rezultate, te premda zahtijevaju i politički izraženu volju zakonodavnog tijela, vjerujemo kako bi plodovi dodatno uloženog napora polučili plodnim rezultatima koje jamči, u skladu s usporedivim primjerima, autonomija pojedinog pravnog područja, odnosno pravne grane.

Postoji niz razloga zašto pravo ekološkog sustava još uvijek nije zauzelo zasebno i konkretno definirano mjesto u pravnom poretku, no razlog od primarne važnosti je tretiranje predmetnog pravnog područja u odnosu opće prihvaćenog stajališta spram njegovog bazičnog predmeta uređenja.

Pravo je kao znanost donedavno okolišu pridavalo značaj koji se ogleda u načinu njegova uređenja, odnosno pripajanju pravnih ovlasti pojedinom upravnom resoru s najbližim predmetom pravnog uređenja i djelovanja.

Poznati znanstvenik iz SAD-a Sloan je 1971. godine u svojoj knjizi *Environment and the Law* napisao sljedeće:

“Iako je problematika eko sustava problem duljeg karaktera, njegova kompliciranost i moguća enormnost tako je jaka da je pravo koje danas vrijedi i zakonska regulativa, odnosno kontrole, trenutno u ranoj fazi vlastitoga razvoja. Dok god se pravo eko sustava razvija na način daje podijeljen na manje segmente i na neujednačen način, puno toga ostaje nedorečeno. Tradicionalna pravna tematika i regulativa i dalje ima težinu, no postavlja se pitanje do kada će to sve trajati.”⁵⁰⁸

Sloan se prvenstveno bavio tradicionalnim pravno teorijskim aspektima koji se svoje ishodišno utemeljenje nalaze u izričajima pravne regulative ekološkog sustava definiranim i postavljenim u skladu s ondašnjim pristupom okolišu. Riječ je o pravnom normiranju odnosa spram okoliša utemeljenom na društvenim i pravnim normama opće prihvaćenog stajališta tijekom 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća.

Navedeni pravni pristup, kao i društveno stajalište tada pretežito prihvaćenih normi u suvremenim okolnostima bivaju predmetom oštih kritika te moralnih osuda. Naime, protekom vremena i svojevrsnom društvenim evolucijom shvaćenom u smislu Jungovskog „kolektivnog nesvjesnog“ dolazi do prihvaćanja novih vrijednosnih sustava spram ekološkog sustava te time nužno povezane promijene u paradigmi prava okoliša. Negdašnji pravni standardi prava okoliša počinju se smatrati zastarjelim administrativnim pravom.

Valja naglasiti kako je proces kreiranja suvremenog ekološkog prava još uvijek u povojima, odnosno kako je i danas moguće govoriti o ekološkom pravu u nastajanju tj. pravnoj grani bez konkretno definiranih pravnih pojmova i valjanih procesa, te nedosegnutog stupnja društveno prihvaćenog značaja okoliša i prava, odnosno obveza koji iz istog proizlaze.

Također smatra se bitnim istaknuti kako sam pojam zaštite ekološkog sustava, bez jasno definiranog sadržaja, ne pruža vjerodostojnu sliku složenosti realiteta, odnosno prostorne i vremenske dimenzije predmetnog problema. Sve to navodi na zaključak kako je u meritumu

⁵⁰⁸ Ibid.

problema pravo kojem nedostaju obilježja suvremenih pravnih disciplina, odnosno pravnih grana i normi u opće prihvaćenom smislu razumijevanja.

Drugim riječima rečeno, riječ je o pravu bez obilježja suvremenog razumijevanja demokracije, odnosno o “tehnicističkom pravu.”⁵⁰⁹

Uzimajući u obzir formalno pravno razumijevanje,⁵¹⁰ univerzalni pravni sustav sačinjava cjelokupnost određenih grana prava. U cjelovitosti i univerzalnosti pravnog sustava postoji čitav niz pravnih grana čiji je sadržaj i međudnos nedvosmisleno određen primjenom uvriježenih, tradicionalnih vidova interdisciplinarnih pravnih odnosa.

U isto vrijeme moderna pravna znanost suočena je sa preprekama kod definiranja novijih pravnih domena, odnosno pravnih disciplina i/ili grana koje se nalaze u fazi postepenog nastajanja i/ili razvitka.

Suvremeni pravni sustavi, kao i tradicionalni pravni izričaji zaštite ekološkog sustava pravnim normama, pronalaze utemeljenje vlastitih postulata na regulativnim principima uvedenim tijekom 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća.

Riječ je o pristupu ekološkom sustavu, u kontekstu pravnog reguliranja istog, zasnovanom na temelju neposrednog povezivanja pojedinih upravnih resora s konkretnim okolišnim entitetima tj. sektorskim pristupom fragmentarne podijele nadležnosti zaštite okoliša. Stoga iz prethodno navedenog može se donijeti zaključak o potkrijepljenosti teze o pravu okoliša označenom kao „pravu bez demokracije.“⁵¹¹

Može se zaključiti kako prikazano stanje onemogućava ili barem otežava pravnoj znanosti stvaranje i posljedično oblikovanje jedinstvenog razumijevanja i definiranja pojma prava okoliša. U zadanim okolnostima prepoznaje se provedbeni aspekt prava okoliša kao ponajbolji definicijski faktor samog pojma.

⁵⁰⁹ Ibid.

⁵¹⁰ Usporedi: Lončarić-Horvat O. et al., Pravo okoliša, Treće, izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja, Organizator, Zagreb, 2003., str. 36.

⁵¹¹ <http://geol.pmf.hr/~eprohic/Legislativa.u.zastiti.okolisa1.pdf>

Predavanje prof.dr.sc. Esada Prohića: 01 - Legislativa u zaštiti okoliša, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geološki odsjek, kolegij Legislativa u zaštiti okoliša.

Stoga se može reći kako je pravo okoliša moguće definirati posrednim putem, odnosno utvrditi razgraničenja između predmetne pravne grane i drugih pravnih područja, primjenjujući funkciju zaštite okoliša kao mjerilo razgraničenja. Navedena se funkcija zaštite okoliša prepoznaje unutar međudnosa sadržajnih obilježja i načinima postupanja pojedinih subjekata, dok se ujedno suvremeno pravo okoliša proteže svojom sadržajnom dimenzijom kroz brojne, međusobno bitno različite pravne grane prvenstveno javnog, no također i privatnog prava.

Materijalno pravne norme koje se mogu označiti kao norme prava okoliša prepoznaju se po funkcionalnoj komponenti samih normi čiji je cilj tj. svrha uvođenja vidljiva u nastojanju zaštite ekološkog sustava, optimalizaciji upravljanja prirodnim bogatstvima kroz definiranje pravno prihvatljivog ponašanja, te sankcioniranje suprotnog i konačnog ulaganja napora s ciljem postizanja harmonizacije prirodnih i ljudskom djelatnošću kreiranih elemenata okoliša shvaćenog u širem smislu riječi.

Nastojanje u dosezanju unificirane definicije prava okoliša nužno se vidi kao cilj sekundarne važnosti koji se nalazi u sjeni postizanja primarnog i temeljnog cilja predmetne pravne grane, odnosno postizanja učinkovite zaštite cjelokupnog ekološkog sustava. Unatoč prethodno iznesenom stajalištu, a koje je plod autorova uvjerenja o nužnom davanju prednosti sadržaja nad formom, definiranje prava okoliša ostaje pitanje s visokim stupnjem značaja, te je isto posebice isto otežano činjenicom da je riječ o pravnoj materiji koja je u svojoj provedbi i zakonodavnom izričaju primarno interdisciplinarne naravi.

Interdisciplinarnost se može izdvojiti kao temeljna odrednica same naravi prava okoliša. Obzirom da je predmet prava okoliš zaštita okoliša, odnosno predmet je ekološkog prava zaštita ekološkog sustava nužna je posljedica interdisciplinarnosti kao temeljnog obilježja. Cjelokupnost ljudskog okoliša, preciznije rečeno ekološkog sustava čini sklop svekolikog stvorenja, žive i nežive prirode. Sagledavajući sve aspekte okoliša koji trebaju biti zaštićeni pravom okoliša, od flore i faune, preko neživih dijelova prirode koje čovjek prepoznaje kao prirodna bogatstva te ih koristi u svrhu osiguravanja i/ili podizanja kvalitete vlastite

egzistencije, do gospodarskog i kulturološkog okoliša stvorenog ljudskom djelatnošću i društvenom okolišu kao nužnoj posljedici čovjeku zadanoj naravi socijalnog bića, dolazi se do zaključka o nužnosti interdisciplinarnosti.

Može se argumentirano zaključiti kako da je pravo okoliša specifična pravna grana jer nužno zalazi svojim sadržajem u sve sfere (ne)posrednog ljudskog postojanja, štoviše u svaki vid postojanja. Riječ je u konačnici o brizi za dobrobit i zaštiti svega što postoji tj. svega što jest ili filozofskim rječnikom rečeno svega bivstva odnosno svega jestva.

Iz prethodno iznesenih promišljanja zaključuju se kako pravo okoliša nije moguće svrstati u bilo koju od pojedinih pravnih grana, poput ustavnog, međunarodnog, upravnog, kaznenog, građanskog, ili financijskog prava.

Ono sadrži elemente svih navedenih pravnih grana, te ujedno elemente prava okoliša možemo jasno uočiti u gotovo svim pravnim granama. Ono u svojoj biti, povijesnom nastanku i razvitku koje se proteže do današnjice, kao i u tendenciji razvitka pripada međunarodnom pravu no nužno i nipošto manje nacionalnim pravnim porecima pojedinih, zasebnih država što onemogućuje definiranje prava okoliša kao pod-grane međunarodnog prava no ujedno ukazuje na nemogućnost odvajanja prava okoliša od njegova međunarodno-pravnog aspekta.

Pojedini aspekti zaštite okoliša utjelovljeni su u vidu kaznenih dijela, odnosno elementi su kaznenog materijalnog prava, no unatoč nezamjenjivoj važnosti primijene represivnih pravnih instrumenata kaznenog prava te doprinosu oživotvorenja pravnih normi, svrha i ciljeva prava okoliša koju prekršajni i/ili kazneni propisi, a posebice sankcije njima predviđena, pravo okoliša također se ne ostvaruje prvenstveno u području kaznenog i/ili prekršajnog prava. Pravo okoliša sadrži elemente upravnog prava i *vice versa* te se povezanost s upravnim pravom može ponajbolje vidjeti u samoj naravi zakonodavnih rješenja prava okoliša. Brojni su autori u svojim djelima zastupali tezu o pravu okoliša kao segmentu ili pod-grani upravnog prava.

Sukladno prethodno navedenom, u slučaju zagađenja okoliša emisijama štetnih tvari primijenit će se pravne norme koje bazično pripadaju različitim pravnim granama, odnosno

norme kaznenog i/ili prekršajnog prava i građanskog prava u svrhu penalizacije odgovornih počinitelja i potencijalno obveze naknade počinjene štete.

Također će biti primijenjene norme financijskog i upravnog prava, u svrhu preventivnog djelovanja i administrativnog uređenja odnosno definiranja predmetnog problema.

Kao što je prethodno navedeno, suvremenim uvjetima razumijevanja ekološkog aspekta pravne zaštite predmetno se pravno područje ponajviše veže uz upravno pravo. Sve dominantnijom ulogom upravnog prava, kao grane javnog prava, u području uređenja pravne zaštite okoliša dovela je do svojevrsnog potiskivanja uloge građanskog prava u položaj od sekundarne važnosti pri razmatranju problematike pravne zaštite okoliša.

Tijekom posljednjeg desetljeća dvadesetog stoljeća dolazi do promjene u paradigmi pravno teorijskog mišljenja o predmetnom pitanju. Navedena promjena se ponajbolje može uočiti u šire rasprostranjenom prihvaćanju ideje o nužnosti staranja zasebne pravne grane prava okoliša s ciljem zaštite ekološkog sustava.

Ovoj svjetonazorskoj promijeni pridaje se prvorazredna važnost u kontekstu pravne teorije jer se može opisati kao početak oživotvorenja izdvajanja prava okoliša iz drugih pravnih grana te time stvaranja temelja jedne nove, specifične no u potpunosti zasebne pravne grane koja će u svojoj naravi zadržati interdisciplinarni karakter no ujedno unaprijediti mogućnost pružanja efektivne pravne zaštite kroz organizirani sustav pravnih normi objedinjen u samosvojnu cjelinu.

U procesu oblikovanju predmetne pravne grane posebice se ističu tri bitna zahtjeva:

1. Kreiranje novih normativnih koncepata regulacije okoliša,
2. Stvaranje i razvitak originalnih pravnih postupaka,
3. Davanje legitimacije novim subjektima unutar odgovarajućih pravnih odnosa.

Zbog same naravi onečišćenja okoliša, koje u svojim pojedinim aspektima poput stvaranja i posljedica efekta staklenika, stvaranja ozonskih rupa te podizanja temperature oceana i mora, normativno reguliranje u području ekološkog prava nadilazi granice dosega nacionalnih zakonodavstava. Stoga je još jedna od specifičnosti ove suvremene pravne grane, u pretežitom broju slučajeva, paralelni proces razvitka pojedinih aspekata prava okoliša na međunarodnoj razini i razini nacionalnih zakonodavstava.

Kada je riječ o razvitku prava okoliša na međunarodnoj razini kao primjere prvorazrednog značaja vidimo razvitak prava zaštite okoliša na razini Ujedinjenih naroda te *acquis communautaire*, a što je od osobitog značaja za Republiku Hrvatsku kao punopravnu članicu Europske unije.

Iz prethodno navedenog može se donijeti zaključak o istovremenom stvaranju jedne nove, zasebne pravne grane ekološkog prava te progresivne inkorporacije pravnih normi iz područja zaštite okoliša u većinu tradicionalnih pravnih područja. Dioba prava na zasebne grane, kao dijelove jedinstvenog pravnog sustava konkretne države, ne mora biti identična sa znanstvenom sistematikom, a posebno ne sa studijskim disciplinama na pravnim fakultetima, gdje je još možda prerano govoriti o pravu okoliša kao jednoj od stožernih pravnih područja.

No smatra se važnim istaknuti kako je pravo zaštite okoliša u predmetnom smislu znanstvena disciplina koja se progresivno formira i zauzima svoj položaj unutar pravne znanosti kao interdisciplinarne pravne grane s vlastitom metodologijom, konkretnim predmetom proučavanja te sadržajem otvorenim novim pitanjima i novim odgovorima.

Konačno, može se reći kako je pravo okoliša u uvjetima suvremenog tržišnog gospodarstva i nikada u povijesti globalno povezanijeg i međusobno uvjetovanog svijeta pravo okoliša neodvojivo od financijskog prava. Fiskalno-pravni instrumenti zaštite okoliša, a koje prepoznavamo kao zasebne porezne oblike odnosno ekološke poreze, sredstvo su provođenja okolišne politike.

Ekološkim porezima, govoreći u duhu pravne teorije, prethode para-fiskalni instrumenti zaštite okoliša poput trošarina na emisije ugljičnog dioksida motornih vozila kao i drugi fiskalni i/ili parafiskalni instrumenti koji ne sadrže sve nužne elemente poreznog oblika ili ekološkog poreza kao specifičnog poreznog instrumenta.

Zaštita okoliša u svjetlu financijskog prava temelji se na međunarodno priznatom te načelno prihvaćenom i u brojna nacionalna zakonodavstva inkorporiranom načelu onečišćivač plaća. Ovaj pojavni oblik zaštite okoliša smatra se neodvojivo povezanim s načelom održivog razvoja te posljedično s doktrinom ekološki orijentirane politike i gospodarstva, a za koji bi smo mogli reći da ponajbolje zrcale općeprihvaćeni suvremeni svjetonazor.

Kretanja suvremenih filozofskih i teoloških promišljanja karakterističnih društvima koje baštine zapadno civilizacijski filozofski svjetonazor i/ili teološku misao karakterističnu judeo-kršćanskom krugu ili su tek povijesno utemeljene na navedenim svjetonazorskim načelima, također su obilježena sviješću i djelatnom zabrinutošću za zaštitu okoliša te težinu odgovornosti čovjeka spram postojećih ili potencijalnih ekoloških ugroza.

No o prethodno opisanim pitanjima financijsko-pravne zaštite okoliša, te o filozofsko teološkom pristupu ekologiji i zaštite okoliša detaljnije će biti pisano u nastavku disertacije.

Sukladno prethodno navedenome, zaključuje se kako je ekološko pravo po samoj svojoj biti interdisciplinarne pravne prirode. Naime uzevši u obzir činjenicu da pravna narav i s njome uvjetovani pravni pristup proizlazi iz naravi objekta pravne grane i/ili pravnog sustava kojemu je cilj odnosno svrha postojanja zaštita istoga, dolazi se do zaključka o već navedenoj nužnoj interdisciplinarnosti prava ekološkog prava čiji je pravni objekt tj. predmet pravne zaštite ekološki sustav.

Također na prethodno navodi već spomenuta sveobuhvatnost pojma okoliša kao skupa objekta odnosno pojam koji označava sve ono što jest, sve tj. svaki objekt kojemu je temeljno obilježje sama činjenica egzistencije, drugim riječima rečeno pojam koji obuhvaća cjelokupnost bivstva.

Pravo okoliša odnosno ekološko pravo obuhvaća svojim opsegom pravnog djelovanja sve aspekte međuljudskih odnosa, kojima je imanentno zadano subivstvovanje i posljedično suodnos s vlastitim okolišem. Kao što će u zasebnom dijelu ove disertacije posvećenom filozofsko-teološkom razumijevanju predmetnog problema biti detaljnije izneseno, čovjek nije u odnosu s okolišem shvaćenom kao odnos dva odvojena entiteta, već naprotiv on je i sam dio vlastitog okoliša.

Društvo koje je po svojoj naravi neodvojivi dio ekološkog sustava, u svrhu vlastitog samoodržanja a koje podrazumijeva zaštitu okoliša, koristi pravo okoliša kao sredstvo samo-održivosti, te je time i interdisciplinarni pristup pravne zaštite okoliša,⁵¹² usporediv s multidisciplinarnom naravi ekologije u smislu zasebne znanstvene grane, pravni izričaj nastojanja ljudskog društva zaštite cjelokupnog ekološkog sustava koji obuhvaća i njega samoga.

5.4.3. Financijsko-pravni aspekt okoliša

Fiskalni elementi zaštite okoliša predstavljaju jedan od ključnih vidova zaštite ekološkog sustava, u vidu prevencije potencijalnih onečišćenja okoliša kao i u perspektivi sanacije nastalih šteta na okolišu.

Promatrajući hrvatski nacionalni zakonodavni okvir, kao i mnogobrojna zakonodavstva, uviđamo zapostavljenost financijsko-pravne zaštite okoliša. No pravni sustavi pojedinih država, redom zemalja razvijenog svijeta poput SAD-a, zapadno Europskih zemalja i skandinavskih pravnih sustava, kao i nadnacionalnog pravnog okvira Europske unije, polažu visoki stupanj važnosti na fiskalno-pravni element u području zaštite okoliša.

Financijsko-pravna zaštita okoliša najjasnije se manifestira kroz uvođenje svojevrzne porezne represije u vidu fiskalnih nameta tj. ekoloških poreza s jasno izraženim penalnim i sanacijskim karakterom istih.

⁵¹² Primjena normi upravnog, financijskog, prekršajnog i kaznenog prava u smislu normi javnog prava, te odredbi građanskog u užem smislu riječi odnosno normi trgovačkog prava

Naime, propisivanjem ekološkog poreza neposredno uvjetovanog vrstom i stupnjem zagađenja okoliša u vidu poreznog obveznika, porezne osnovice i porezne stope ostvaruju se nefiskalni učinci prevencije zaštite okoliša putem potencijalnih fiskalnih posljedica. S obzirom da će se u nastavku disertacije zasebno razmatrati pitanja ekoloških poreza kao temeljnog fiskalnog instrumenta u području zaštite okoliša tj. pravne grane prava okoliša i održivog razvoja u kontekstu zaštite okoliša tj. postizanje cilja održivog razvoja gospodarskog i ekološkog sustava pomoću fiskalno-pravnog instrumenta zaštite okoliša, u nastavku teksta navode se tek sporadični elementi predmetne tematske cjeline.

Uzimajući u vidu sudjelovanje Republike Hrvatske u politikama Europske unije te *ipso facto* slaganja s *acquis communautaire* EU, a istodobno nepostojanje kompletne protekcije eko sustava u domeni hrvatskog nacionalnog financijskog prava, te supsidijarnu primjenu⁵¹³ prije navedenog *acquis communautaire*, navodimo pojedine Europske aspekte predmetnog problema.⁵¹⁴ Protekom vremena te razvijanjem svijesti o važnosti očuvanja ekološkog sustava kao zadanog i imanentno ljudskog okruženja od primarno egzistencijalne važnosti, zemlje članice Europske unije počinju sve intenzivnije koristiti ekonomske i fiskalno-pravne instrumente u području zaštite okoliša.

Gledajući na navedene oblike instrumenata zaštite okoliša, primjenjujući svojevrstu općenitu, odnosno pojednostavljenu metodu podjele fiskalno-pravnih instrumenata, dolazi se do zaključka o dvije osnovne podjele, tj. razlikovnih kriterija. Idejna osnova predmetne podjele koja tvori prvu grupu fiskalno-pravnih instrumenata, odnosno naredbodavnih i nadzornih

⁵¹³ Brigljević K., Brnčić A., Gotovac I., Očurščak, Mali leksikon europskih integracija, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, Zagreb, 2010., str. 48.

⁵¹⁴ „Načelo supsidijarnosti opće je načelo Unije prema kojem ona ne poduzima radnje (izuzev u područjima svoje isključive ovlasti), osim ako one nisu djelotvornije od radnji poduzetih na nacionalnoj, regionalnoj ili lokalnoj razini. Primjena ovoga načela osigurava i neprekidnu provjeru provedbe aktivnosti na razini Unije i njezine opravdanosti u odnosu na mogućnost njezine provedbe na nacionalnoj ili regionalnoj razini. U Ugovoru iz Lisabona primjena načela supsidijarnosti ojačana je većom ulogom nacionalnih parlamenata u donošenju odluka na razini EU-a“.

European Commission, Directorate-General for Communication, A short guide to the EU, Publications Office of the European Union, 2021,
<https://data.europa.eu/doi/10.2775/5724>
www.europarl.europa.eu/factsheets/hr

financijsko-pravnih oblika, jest razlikovanje fiskalno-pravnih instrumenata s obzirom na njihovu pravnu prirodu, njihove karakteristike, te temeljni pristup djelovanja.

Pristupajući predmetnoj problematici s polazišta razlikovanja pojedinih oblika (konkretnih uzroka) onečišćenja, navedeni se instrumenti, točnije rečeno naknade, razlikuju s obzirom na vrstu štetnih spojeva. Drugim riječima, s obzirom na supstancijalna obilježja konkretne emisije štetnih tvari u okoliš, razlikujemo vrstu i oblik ekološkog fiskalno-pravnog instrumenta, a čija se primjena u cilju zaštite okoliša, te u istovremenoj službi održivog razvoja, smatra odgovarajućom.

Kemijski spojevi⁵¹⁵ koji su razmjerom svoje štetnosti i ugroze za ekološki sustav od najveće važnosti⁵¹⁶, a čije se emisije smatraju opravdanim temeljem za uvođenje fiskalno-pravnih instrumenata u sklopu provođenja šire ekološke politike, odnosno politike održivog razvoja su: CO₂, SO₂ i NO₂.⁵¹⁷

Promatrajući pitanje zaštite okoliša iz ekonomske perspektive, pored implementacije ekološke politike u cjelokupnu fiskalnu politiku, Črnjar navodi i ekonomske instrumente djelovanja u zaštiti okoliša.

Slijed znanstvene logike dovodi do određenih preklapanja ekonomske i pravne misli. Ona su primarno vidljiva na primjeru ekoloških poreza, dakle fiskalno-pravnog instrumenta (poreza) zaštite okoliša, čija je bit izražena već u semantičkom izričaju složenice „fiskalno-pravni“, koja ukazuje na interdisciplinarni karakter predmetnih poreznih oblika.

⁵¹⁵ Izričaj „kemijski spojevi koji su razmjerom svoje štetnosti i ugroze“ odnosi se na kvalitativnu i kvantitativnu razinu/stupanj pojedinog kemijskog spoja u području onečišćenja okoliša. Riječ je o spojevima ugljičnog dioksida (CO₂), sumporovog dioksida (SO₂), te dušikovog dioksida (NO₂).

Kao ogledni primjer možemo iznijeti specifičan vid zagađenja vode, stručnog naziva „kemizacija“ koji podrazumijeva zagađenje određenog vodnog dobra kemijskim (u pravilu anorganskog podrijetla) spojevima s izravnim ili neizravnim utjecajem na floru i faunu, te posredno na ljudsko zdravlje.

⁵¹⁶ „Najveće važnosti“ u negativnom smislu riječi.

⁵¹⁷ Opširnije: Springer O. P., Springer D., *Otrovani modrozeleni planet, Meridijani*, Samobor, 2008., poglavlje Ekotoksilogija.

„Ekonomski instrumenti su ekološke pristojbe (ekološki porezi), ekološki polog (depozit), ekološka dozvola, subvencije i ekološko osiguranje“⁵¹⁸

U svjetlu zaštite okoliša unutar pravne grane financijskog prava, možemo uočiti kako se razlikuju sredstva, odnosno načini djelovanja, pri pokušaju ostvarenja istovjetnih ciljeva. Naime, pasivniji put ka zaštiti okoliša predstavljaju porezna oslobođenja i olakšice⁵¹⁹, dok se posebnim porezima (u svojoj biti, trošarinama) i ekološkim porezima (u punom smislu riječi) nastoji aktivnijim pristupom postići isti cilj.

Svi ciljevi zaštite okoliša i ekonomske politike ovise o izboru najboljeg instrumenta između postojećih fiskalno-pravnih instrumenata konkretnog zakonodavnog sustava i/ili potencijalno uvedenog instrumenta pod pretpostavkom uvođenja istog u predmetni zakonodavni sustav. Isto tako, svaki od instrumenata može djelovati i nadopunjavati se s drugim, radi postizanja višeg cilja i uklanjanja barijera.⁵²⁰

Shodno prethodno navedenom, regulacija emisija kemijskog spoja CO₂⁵²¹ predstavlja ključni objekt djelovanja zakonodavaca zemalja članica EU, unutar financijsko-pravnog dijela pravne grane zaštite okoliša.

Važno je iznijeti činjenicu, premda opće poznatu, kako je zagađenje okoliša posljedica različitih djelatnosti, kako proizvodno-prometnih gospodarskih subjekata, tako i svakodnevnih djelatnosti fizičkih osoba, tj. krajnjih potrošača.

Navedeno se brojnim analizama, provedenim egzaktnim prirodno-znanstvenim metodama s područja ekologije, pokazalo istovjetnim i u pogledu štetnih emisija CO₂, a kako je već

⁵¹⁸ Črnjar M. et al., Ekonomski instrumenti u zaštiti mora od onečišćenja s kopna, Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 2006., str. 495.

⁵¹⁹ Unutar ovog „pasivnijeg“ pristupa zaštite okoliša, nailazimo i na dva, gotovo u potpunosti ekonomska instrumenta: povećanje javne nabave ekoloških proizvoda i oslobođenje od plaćanja naknade na ekonomsku opremu.

⁵²⁰ Usporedi: Organisation for Economic Co-operation and Development: Taxation, Innovation and the Environment, Pariz, 2010., str. 7.

⁵²¹ Emisije CO₂ predstavljaju najveću ugrozu za ekološki sustav.

spomenuto u ovoj disertaciji, upravo su emisije navedenog kemijskog spoja najčešći⁵²² čimbenik pri stvaranju „stakleničkog efekta“.

Već letimičnim pregledom statističkih podataka, iznesenih od strane eminentnih autora u području zaštite okoliša, dolazi se do sigurnosti u spoznaji prethodno navedenih tvrdnji i mogućnosti daljnjeg zaključivanja.

„Glavni uzrok onečišćenja je stanovništvo, industrija i promet. Od ukupnog prometa čije je zagađenje blizu 29%, najveći uzročnik je cestovni promet s 90% onečišćenja.“⁵²³ Cestovni promet ima sedam učinaka štetnog djelovanja na okoliš.⁵²⁴

Navedene učinke u prvome redu predstavljaju buka, onečišćenja zraka, klimatske promjene uzrokovane ljudskom djelatnošću u području industrijskog gospodarskog sektora i upotrebe tehnoloških rješenja od strane pojedinaca, degradacije flore i faune, evazivne izmjene krajolika u vidu sadržajne devastacije i vizualnog izgleda, ljudskom djelatnošću prouzročeni dodatni eksterni troškovi u urbanim sredinama, te negativni utjecaj sagorijevanja fosilnih goriva u području prometne infrastrukture prometa.

Jedan od ključnih ciljeva Europske unije do 2020. godine⁵²⁵ predstavlja snižavanje stupnja emisija CO₂ motornih vozila, a do 2030. godine postići „smanjene emisija stakleničkih plinova za 40% u usporedbi s razinama izmjerenim 1990. godine“⁵²⁶ uz istovremeno dosezanje udjela od 27% potrošene energije iz obnovljivih izvora od ukupno potrošene energije, te na taj način postati konkurentna Sjedinjenim Američkim Državama i NR Kini.

⁵²² Emisije CO₂ najčešći su te time i najpogubniji, no ne i isključivi uzrok stvaranja „stakleničkog efekta“.

⁵²³ Jurlin K., et al., Ekološka i ekonomska analiza izvedivosti uvođenja poreznog sustava na osobna motorna vozila u Hrvatskoj zavisna o emisiji CO₂ i Euro normama o emisijama štetnih plinova, Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb., 2013., str. 9.

⁵²⁴ Vidi: Hinšt Z.: Europske studije o eksternim troškovima u prometu. Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 2006, str. 779.

⁵²⁵ Opširnije: Communication from the Commission Europe 2020, A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM(2010) 2020, Brussels, 3. 3. 2010.

⁵²⁶ <https://www.enu.hr/ee-u-hrvatskoj/20-20-20-i-dalje/ciljevi-eu-2030/>

Vidi opširnije: Klimatski i energetske ciljevi za 2030. u pogledu konkurentnog, sigurnog i niskouglijnog gospodarstva EU-a, Europska komisija, Priopćenje za tisak, Bruxelles, 22. siječnja 2014., IP/14/54. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hr/IP_14_54

Osim navedenih ciljeva, u svojoj prvotnoj inačici, zajednička Europska energetska i klimatska strategija⁵²⁷ pretpostavljala je i rast udjela potrošnje energenata iz obnovljivih izvora kao i ukupno smanjenje potrošnje energije (neovisno o vrsti izvora iste) od najmanje 27%. Donošenjem „2030 climate & energy framework“⁵²⁸ za razdoblje od 2012. g. do 2030. g. cilj povećanja udjela tzv. obnovljivih energenata (podrazumijeva se energija iz obnovljivih izvora) podignut je na 32%, dok je rast energetske učinkovitost izmijenjen na 32.5%.

Ciljevi politike EU u pogledu paralelnih procesa (primarno apsolutno izraženih) količinskih umanjena emisija stakleničkih plinova, te (relativno izraženog) porasta udjela potrošnje energenata iz obnovljivih izvora, te porast energetske učinkovitosti, usklađeni su sa zaključcima Europskog Vijeća iz 2014. godine, donesenim sa ciljem detaljnije razrade prethodno navedenog dokumenta „2030 climate & energy framework.“

U skladu sa navedenim značajem emisije CO₂, usko povezane s motornim vozilima, te u uzročno-posljedičnoj sprezi sa „stakleničkim efektom“, objekt oporezivanja ekološkim porezima ili ekološkim trošarinama i/ili carinama u pravilu bivaju motorna vozila. Porezni obveznici navedenih poreznih ili parafiskalnih davanja prvenstveno su uvoznici, odnosno krajnji kupci motornih vozila.

Već ovdje se može uočiti primjena načela „onečišćivač plaća“, koje će u nastavku disertacije biti detaljno objašnjeno. Naime, ekološki porezi na motorna vozila s nusproizvodom motora s unutarnjim izgaranjem u vidu emisija CO₂, kao i trošarine tj. posebni porezi na motorn vozila s emisijom CO₂, predstavljaju ekološki porezni/parafiskalni instrument, čije je objekt,

⁵²⁷ Zajednička energetska i klimatska strategija EU, koja uključuje ciljeve i politička usmjerenja za razdoblje od 2020. g. do 2030. g. naziva se: „Strategija 2030“. Temeljni pravni akt tzv. „Strategije 2030“ jest: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions, A policy framework for climate and energy in the period from 2020 to 2030, COM(2014) 15 final, Brussels, 22.1.2014.

⁵²⁸ European Council Conclusions 23/24 28. 10.2014.

Communication: A policy framework for climate and energy in the period from 2020 to 2030, COM(2014)15, 02. 01. 2014.

2030 climate and energy goals for a competitive, secure and low-carbon EU economy IP/14/54, 22. 01. .2014.

Green Paper: A 2030 climate & energy framework COM(2013) 169, 27. 03. 2013.

odnosno porezno dobro, konkretno motorno vozilo, tj. količinski određena emisija CO₂ predmetnog vozila.

Jedan od ključnih ciljeva Europske unije do 2020. godine⁵²⁹ predstavlja snižavanje stupnja emisija CO₂ motornih vozila, a do 2030. godine postići smanjene emisija stakleničkih plinova vozila s emisijom CO₂, predstavljaju ekološki porezni/parafiskalni instrument, čije je objekt, odnosno porezno dobro, konkretno motorno vozilo, tj. količinski određena emisija CO₂ predmetnog vozila.

Opisanim pristupom oporezivanja motornih vozila s tehnološkim rješenjem unutarnjim izgaranjem koji podrazumijeva izgaranje fosilnih goriva te posljedičnih štetnih emisija, proizvođač motornih vozila, odnosno „onečišćivač“ koji izravno ili neizravno snosi financijsku odgovornost, u vidu financijskih posljedica pri poslovanju, uslijed poskupljenja njegova proizvoda, primoran je ulagati u tzv. „čiste“ odnosno „čišće“ tehnologije, kako bi smanjio emisiju CO₂ motornih vozila te time i visinu porezne obveze.

Opisanim ekološkim davanjima, zakonodavac istovremeno koristi Smith-ovu „nevidljivu ruku“⁵³⁰ otvorenog tržišta, dakle samo-regulativne tržišne mehanizme, te fiskalne namete tj. regulativne financijske instrumente.

Naizgled ambivalentnim pristupom istovremenog korištenja regulativnih i samo-regulativnih mehanizama dolazi do oživotvorenja načela onečišćivač plaća, kao jednog od temeljnih načela u ekološkoj fiskalnoj politici i politici održivog razvoja, u predmetnom kontekstu.

Na taj način šteta nanosena okolišu smatra se proizvodom proizvođača automobila koji mora ulagati u tzv. „čista“ tj. ekološki prihvatljiva tehnološka rješenja sa ciljem smanjenja emisija CO₂ motornih vozila ili predmetom kupnje krajnjeg potrošača kojem se onda nameće plaćanje posebnog poreza prema emisiji CO₂ određenog, motornog vozila.⁵³¹

⁵²⁹ Opširnije: Communication from the Commission Europe 2020, A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM(2010) 2020, Brussels, 3. 3. 2010.

⁵³⁰ Opširnije: Smith A., The wealth of nations, Bantam classic, New York, New York, 2003.

⁵³¹ Kordej De Villa, Ž., Papafava, M.: Ekonomski instrumenti u politici zaštite okoliša u Hrvatskoj - teorijska saznanja i iskustva, Ekonomski institut, Zagreb, 2003., str. 33.

⁵³¹Usporedi: Ugovor o Europskoj uniji i Ugovor o funkcioniranju Europske unije (2016/C 202/01)

Harmonizacija poreznih sustava zemalja članica EU jedan je od ključnih elemenata europske fiskalne politike, te istovremeno predstavlja bitan čimbenik uspostave djelovanja jedinstvenog tržišta. Razlog za provođenje porezne harmonizacije proizlazi iz jednog od temeljnih ciljeva EU, slobode kretanja dobara, osoba, sluga i kapitala.⁵³²

Unatoč navedenoj važnosti harmonizacije poreznih sustava, ista u predmetnom području⁵³³ na razini Europske unije, nije postignuta. Države članice, u trenutku provedbe ovog istraživanja, zadržavaju samostalnost pri uređivanju nacionalnog zakonodavstva u području oporezivanja motornih vozila.

Navedeno ne ukida ograničenja njihova suverenog i samostalnog odlučivanju u okvirima koji proizlaze iz temeljnih načela Ugovora o funkcioniranju Europske unije⁵³⁴ kojih se moraju držati, te Direktive 83/182/EEZ.⁵³⁵

Glava IV. Slobodno kretanje osoba, usluga i kapitala.

⁵³² Vidi: Koprić I., Musa A., Lalić Novak G., *Europski upravni prostor*, Institut za javnu upravu Zagreb, 2012., str. 3. i str. 83.

Usporedi: Arbutina H., *Jedan napor za postignuće harmonizacije oporezivanja dobiti u Europskoj uniji: Direktiva o matičnom i zavisnom društvu*, Akademija pravnih znanosti Hrvatske, Zagreb, 2010., str. 76.

⁵³³ Pod izričajem „predmetno područje“ podrazumijevamo fiskalno-pravne instrumente u području zaštite okoliša u širem smislu riječi, te ekološke poreze u užem smislu riječi. Za potrebe ove disertacije, kao ilustrativni primjer opisanog fiskalnog instrumenta, a u nedostatku ekološkog poreza u nacionalnom zakonodavstvu RH, koristiti ćemo sintagmu „posebni porez na motorna vozila s emisijom CO₂“.

⁵³⁴ Ugovor o Europskoj uniji i Ugovor o funkcioniranju Europske unije (2016/C 202/01).

⁵³⁵ Direktiva Vijeća 83/182/EEZ 28. 3. 1983.

„Direktiva Vijeća od 28. ožujka 1983. o oslobođenju od poreza unutar Zajednice za određena prijevozna sredstva koja se privremeno uvoze iz jedne države članice u drugu“.

6. Nastanak koncepta ekoloških poreza

6.1. Pregled i analiza ideje nastanka ekoloških poreza

Ekološki tj. zeleni porez⁵³⁶ jest financijsko-pravni instrument koji sadrži sva osnovna obilježja poreznog oblika,⁵³⁷ a glavna svrha njegova uvođenja jest ispunjenje nefiskalnog cilja zaštite okoliša, dok je ubiranje financijskih sredstava (fiskalni cilj) u svrhu sanacijskog djelovanja sekundarne naravi.

Mnogobrojne su definicije ekoloških poreza, čiji meritum jest istovjetan, dok su različitosti uvjetovane pravnom tradicijom i kulturološkom pozadinom autora pojedine definicije. Tako će definicija pojma ekoloških poreza mijenjati svoj izričaj, te u određenoj mjeri i sadržaj, zavisno od konkretnog autora.

Samo ilustrativno će se navesti pojedina shvaćanja predmetne problematike, međusobno različita no istovremeno komplementarna, poznatijih i u području ekoloških poreza kompetentnih pravnih teoretičara, Kalle Määttä, Pittevilsa, Enevoldsen, Snapea, de Souza, te Tileya.

Tako finski autor Kalle Määttä, pristupajući problemu definiranja ekoloških poreza, polazi od činjenice nepostojanja lingvističkog standarda, odnosno unifikacije naziva ekoloških poreza, što uzrokuje realnu mogućnost različitosti u sadržaju ovog fiskalno-pravnog instrumenta.

⁵³⁶ Eng. Green taxes, Environmental taxes.

⁵³⁷ Vidi: Jelčić Bo., Lončarić-Horvat O., Šimović J., Arbutina H., Mijatović N., Financijsko pravo i financijska znanost, Narodne Novine, Zagreb, 2008., str. 84.

Naime, sam pravni izričaj tj. termin „ekološki porez“, jedan je od mnogobrojnih naziva istovjetnih ili sličnih poreznih oblika.

Kao alternativne termine, koje pojedini teoretičari i/ili zakonodavci upotrebljavaju na engleskom jeziku, susrećemo primjerice: „environmental taxes“, „green taxes“, „ecological taxes“, „ecotaxes“, „pollution taxes“, te „Pigouvian taxes.“⁵³⁸ No, autor također navodi kako je općeprihvaćen stav o isključivoj primijeni termina „ekološki porez“ (environmental tax) kod poreznih oblika utemeljenih na načelu „onečišćivač plaća.“⁵³⁹

Okončanje prethodno opisanih lingvističkih nesporazuma Kalle Määttä prepoznaje u rješenju da se “jedino oni porezni oblici koje zakonodavac izrijekom naziva ekološkim porezima”⁵⁴⁰ smatraju ekološkim porezima u punom smislu riječi.

Potonji, formalistički stav, uvodi određeni stupanj pravno-lingvističke unifikacije, te je načelno prihvaćen u međunarodno-pravnoj teoriji.⁵⁴¹

Martin Enevoldsen⁵⁴² ulogu ekoloških poreza vidi u suodnosu spram cjelokupnog porezno-pravnog sustava pojedine države, nužno uvjetovanog političkim i gospodarskim faktorima na nacionalnoj i globalnoj razini. Opisano razumijevanje problematike proizlazi iz autorova uvjerenja o međuuvjetovanosti efikasnosti ekoloških poreza i nomotehničkog rješenja kojim

⁵³⁸ Vidi opširnije: Määttä K., *Environmental Taxes: An Introductory Analysis*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2006., str. 15.

⁵³⁹ Ibid.

⁵⁴⁰ Vidi: Määttä K., *Environmental Taxes: An Introductory Analysis*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2006., str. 16.

⁵⁴¹ Od opisanog stava UK, no i međunarodno-pravno prihvaćenog principa, razlikuje se stav belgijskog zakonodavca, vidljiv na primjeru definicije ekoloških poreza pri raspravi i rješenju o belgijskom Ecotax law, opisanog od autora Pittevels-a.

Opširnije: Pittevels (1996), cit. kod: Määttä K., *Environmental Taxes: An Introductory Analysis*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2006., (bilj. 1.), str. 25.

⁵⁴² Vidi: Enevoldsen M., *The theory of environmental agreements and taxes*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2005, str. 100.-101.

ih je zakonodavac implementirao u porezno-pravni sustav konkretne države.⁵⁴³

Enevoldsenovo shvaćanje ekoloških poreza suprotno je Pigouvijevoj teoriji.⁵⁴⁴

Izniman doprinos razumijevanju razlika između parafiskalnih i poreznih oblika ekoloških davanja pripada britanskom autoru Tileyu. Autor, ukazujući na razlike navedenih fiskalnih instrumenata, navodi kako kod ekoloških trošarina⁵⁴⁵ nužno postoji određena protučinidba, odnosno izravno pružena usluga obvezniku tj. platcu trošarine, te kako trošarina mora biti u neposrednom, zavisnom odnosu spram pružene usluge.⁵⁴⁶

Na temeljima Tileyovih shvaćanja, autori John Snape i Jeremy de Souza će izgraditi svoju ekstenzivnu i temeljitu analizu ekološkog poreznog prava Ujedinjenog Kraljevstva,⁵⁴⁷ kao suverenog nacionalnog subjekta, no istovremeno države članice EU⁵⁴⁸ i WTO.⁵⁴⁹

Navedeni međunarodno-pravni položaj Ujedinjenog Kraljevstva uvjetuje usklađivanje, na nacionalnoj razini, međunarodnih pravnih ugovora, pravne stečevine EU, prava Commonwealth-a, te nacionalnih pravnih propisa UK.

⁵⁴³ Opisani stav podrazumijeva dva osnovna faktora, među-uvjetovana. Prvi faktor tj. element predstavlja nomotehnički izričaj, dok je drugi faktor implementacija zakonodavnog akta u „otvorenom tržištu“. Stoga, „Enevoldsen-ov kut gledanja“ možemo iznijeti kroz njegovo tumačenje kako konačna i konkretna efikasnost pojedinog ekološkog fiskalno-pravnog instrumenta ovisi o načinu na koji ga je zakonodavac oblikovao i načinu na koji je (predmetni ekološki fiskalno-pravni instrument) isti implementirao u slobodno tržište, kroz zakonodavni okvir. Iz navedenog jasno proizlazi uvjetovanost efikasnosti o političkom i gospodarskom faktoru.

⁵⁴⁴ Vidi: Enevoldsen M., *The theory of environmental agreements and taxes*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2005., str. 100. do 119.

Opširnije: Andersen M., Sprenger R. U., *Market-based Instruments for Environmental Management: Politics and Institutions*, Edward Elgar Publishing Limited Cheltenham, UK, 2000.

Opširnije: Milne J., Andersen M., *Handbook of Research on Environmental Taxation*, Edward Elgar Publishing Limited Cheltenham, UK, 2012.

⁵⁴⁵ Pretpostavlja se „ekoloških trošarina“ u odnosu, tj. različito od ekoloških poreza.

Opisane razlike ekoloških trošarina i ekoloških poreza, autor tumači i kao općenito primjenjive kriterije razlikovanja trošarina i poreza.

Opširnije: Tiley J., *Revenue Law*, Hart Publishing; 5th. edition, Portland, USA, 2005.

⁵⁴⁶ Opširnije: Ibid.

⁵⁴⁷ Navedena analiza ekološkog poreznog prava iznesena je u knjizi „Environmental taxation law – policy, contexts and practice“.

Vidi opširnije: Snape J., Souza J., *Environmental taxation law – policy, contexts and practice*, Ashgate Publishing Company, Burlington, USA, 2006.

⁵⁴⁸ Od 31. 12. 2020. g. Ujedinjeno Kraljevstvo, po okončanju postupka razdruživanja, odnosno temeljem Sporazuma o povlačenju i temeljem čl. 50. Ugovora o osnivanju Europske unije, prestalo je biti državom članicom Europske unije, te se smatra trećom zemljom.

Vidi više: <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eu-uk-after-referendum/>

⁵⁴⁹ Svjetska trgovinska organizacija, eng. World Trade Organisation, abrevijacija, dalje u tekstu: „WTO“.

Brojne vrste ekoloških davanja, poput ekoloških trošarina ili ekoloških carina, sadržavaju elemente istovjetne ekološkim porezima, te ukoliko se ne promatra konkretni fiskalno-pravni instrument u cjelini, velika je mogućnost pogrešnog poistovjećivanja navedenih.

Ekološka davanja,⁵⁵⁰ po svojoj naravi su fiskalno-pravni instrumenti, tzv. državni nameti, mogu biti interpretirani kao svojevrsni troškovi, slikovito rečeno kao cijena onečišćenja okoliša.

Naime, ukoliko se zauzme libertarijanski ekonomsko-teorijski stav Adama Smitha, slijedom logike otvorenog tržišta upravljano „nevidljivom rukom“⁵⁵¹ samokontrole tržišta, onečišćivači promatrani kao subjekti i suučesnici u tržišnoj utakmici, koriste „usluge“ okoliša, za koje su dužni platiti tržišnu cijenu. Ta cijena predstavlja ekonomski trošak onečišćenja zraka, vode, zemlje itd., a ulazi u troškove poslovanja gospodarskog subjekta. Jasan je odnos subjekata–onečišćivača i okoliša koji je tek objekt, točnije rečeno, jedan od mnogobrojnih objekata tj. elemenata tržišne utakmice.

Ekološka cijena,⁵⁵² odnosno cijena onečišćenja okoliša predstavlja sastavni dio internih troškova proizvodnje ekonomskog subjekta, te istovremeno dio realne tržišne cijene proizvoda. Kao osnovnu razlikovnu točku ekoloških poreza od ostalih oblika ekoloških davanja možemo uzeti (za porezne oblike neuobičajeni) namjenski karakter prihoda prikupljenih njihovim ubiranjem.

Naime, obilježje destiniranosti ekoloških poreza omogućava ispunjenje njihovih primarnih ciljeva – nefiskalnih ciljeva, pomoću ostvarenja sekundarnih – fiskalnih ciljeva. Zasebni prikaz povijesnog nastanka i razvitka zaštite okoliša pravnim instrumentima u vidu obligatornih pravnih mjera i sankcija, idejnog koncepta uporabe fiskalno-pravnih

⁵⁵⁰ Pojam „ekološka davanja“, za potrebe pisanja ove disertacije, koristiti ćemo kao pojam šireg značenja. Odnosno pojam pod kojim podrazumijevamo sve ekološke fiskalno-pravne instrumente koji nisu ekološki porezi u punom smislu riječi.

⁵⁵¹ Opširnije: Smith A., *The wealth of nations*, Bantam classic, New York, New York, 2003.

⁵⁵² Pojam „ekološka cijena“ kao sastavni dio realne tržišne cijene proizvoda, u nastavku će disertacije biti zasebno prikazan u svjetlu ekoloških poreza.

instrumenata u vidu preteča ekoloških poreza, kao i sažeti pregled poredbeno pravne teorije i prakse u pogledu ekološkog oporezivanja, iznijet ćemo u petom poglavlju ove disertacije.

No, za potrebe oslikavanja samog pojma ekoloških poreza, nužno je već u ovom poglavlju iznijeti izvor, kao i sam pojam tzv. „Pigou-ovih poreza“. Engleski teoretičar Arthur Cecil Pigou, pripadnik suvremene škole „Ekonomija blagostanja“⁵⁵³ talijanskog ekonomista i sociologa Vilfredo Paretoa, u svojem kapitalnom djelu „*The economics of welfare*“,⁵⁵⁴ dolazi do zaključka o potrebi uključivanja fiskalno-pravnih instrumenata usustav zaštite okoliša.

Stoga će se prvi ekološki porezi, po svojem idejnom tvorcu, nazivati „Pigouovi porezi“, odnosno riječima Lončarić-Horvat „Prvi porezi uvedeni s ekološkim ciljem, tj. porezi na emisiju, nazvani su po njihovu tvorcu „Pigouovi porezi.“⁵⁵⁵ Tako će se i kod drugih autora ove pravne grane uobičajiti stajalište kako je „uvođenje tog poreza“⁵⁵⁶ krenulo s provedbom 1920. godine nakon što je Pigou⁵⁵⁷ u knjizi „*The Economics of Welfare*“ dao naznake i ozbiljne signale državi da je važno u politiku protekcije eko sustava ubaciti gospodarske (fiskalne) instrumente.“⁵⁵⁸

Interdisciplinarni pristup zaštiti okoliša, unutar svojeg pravnog aspekta, podrazumijeva uporabu fiskalno-pravnih instrumenata, okarakteriziranih ciljem postizanja prevencije i sanacije u području zaštite ekološkog sustava.

⁵⁵³ O školi ekonomske misli „Ekonomije blagostanja“: <https://www.britannica.com/biography/Vilfredo-Pareto#ref748212>

⁵⁵⁴ Opširnije: Pigou A. C., *The economics of welfare*, Macmillan and Co., London, 1932.

⁵⁵⁵ Vidi: Lončarić-Horvat O., Cvitanović L., Gliha I., Josipović T., Medvedović D., Omejec J., Seršić M., *Pravo okoliša*, Organizator i Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja Republike Hrvatske, Zagreb, 2003. str. 287.

⁵⁵⁶ Riječ je o ekološkim porezima.

⁵⁵⁷ Valja naglasiti kako je Arthuru Cecilu Pigou također i jedan od prvih ekonomista u čijem je fokusu interesa bilo proučavanje tržišnih neuspjeha uzrokovanih eksternalijama, odnosno ukazivanje na uzročno-posljedičnu vezu eksternalija i negativnih promjena otvorenog tržišta.

⁵⁵⁸ Črnjar M., *Ekonomika i politika zaštite okoliša*, loc. cit.

Sagledavajući financijsko-pravni sustav, u teorijskom i poredbeno-pravnom vidu, mogu se uočiti tri zasebna oblika fiskalno-pravnih instrumenata, to jest ekoloških davanja s ciljem zaštite okoliša, odnosno slijedeći antropocentričnu pravnu misao, čovjekove životne sredine.

Stoga Šinković zaključuje kako se „eko porezna davanja pomoću kojega se želi ostvariti sigurnost za eko sustav čovjeka može klasificirati u tri kategorije:“⁵⁵⁹

1. Pigou-porezi ili specifična porezna davanja – radi se o skupini poreznih nameta gdje do izražaja dolaze porezni nameti gdje se količina poreznog tereta računa „u izravnom odnosu prema jedinici emitiranog (ispuštenog) zagađenja.“⁵⁶⁰

Sama ideja tzv. Pigouevih poreza povezana je s temeljnim načelima slobodnog tržišta, te idejom uključivanja tzv. ekološke cijene u konačnu, tržišnu cijenu proizvoda.

Naime, zagađivač koji svojim djelovanjem ili propuštanjem zagađuje okoliš, odgovoran je za vanjske tzv. „eksterne“ troškove trećim, nepovezanim osobama.

Porezni oblik – ekološki porez, obuhvativši navedene troškove uzrokovane trećim osobama,⁵⁶¹ a koji nisu *ipso facto* uključeni u tržišnu cijenu konačnog proizvoda, njihov teret prenosi na zagađivača. Ovim pristupom predmetnom problemu, istovremeno se uspostavlja prethodno poremećena ravnoteža na tržištu, odnosno ostvaruje se ispunjenje načela poštenog tržišnog natjecanja,⁵⁶² te se djeluje preventivno spram zagađivača, osujećujući istoga u zagađivanju okoliša potencijalnim poreznim teretom.

Specifična porezno-pravna narav osnovnog oblika tzv. Pigouevih ekoloških poreza ogleda se pri utvrđivanju visine porezne obveze određene mjernom jedinicom emitiranih štetnih tvari u okoliš. Skupina „poreza na emisiju“, u stručnoj literaturi nazivanih *green taxes* i/ili Pigouial

⁵⁵⁹ Šinković Z., Ekološki porezi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 2013, Vol. 50. No. 4., str. 976.

⁵⁶⁰ Ibid.

⁵⁶¹ Pod pojmom „treće osobe“ u kontekstu ovog dijela rada, podrazumijevamo osobe koje su u tržišnom pogledu nepovezane s zagađivačem.

⁵⁶² Ugovor o funkcioniranju Europske unije, 2016/C 202/01, čl. 101.

taxes, premda gotovo u svim elementima istovjetna osnovnom obliku tzv. Pigouovih ekoloških poreza, također posjeduje svoju vlastitost.

Pigouov ekološk porez i njegov porezno-pravni karakter imodificiran je načinom kojim se obvezniku poreznih davanja (onaj tko zagađuje) daje mogućnost emitiranja štetnih tvari u eko sustav, pri čemu ne postoji limit u vezi količine ili vrste emisije/štetnih tvari, već onaj tko provodi zakonsku regulativu određuje specifično propisan iznos novčanih sredstava po mjernoj jedinici emisije određene štetne tvari u okoliš.

Tako određen, te obračunat iznos ujedno predstavlja i razrezani iznos porezne obveze. Ovakav pristup ekološkim porezima, premda ispunjava fiskalne i posredno nefiskalne ciljeve oporezivanje karakteristične za ovaj porezni oblik, svojim izrazito pragmatičnim pristupom dovodi u pitanje moralni legitimitet poreza, odnosno zakonodavca.

Sagledavajući opisani pristup određivanja porezne obveze⁵⁶³ u svjetlu tržišnih odnosa, on daje dojam svojevrsne ekološke pristojbe, točnije rečeno, tržišne cijene zagađenja okoliša određene od strane zakonodavca, čime se dokida svako moralno-etičko utemeljenje zaštite čovjekova okoliša, te je jedina razlika spram drugih dobara i usluga na otvorenom tržištu monopol zakonodavca u definiranju cijene predmetnog dobra.

U uvjetima rastućeg globalnog zatopljenja, tzv. stakleničkog efekta,⁵⁶⁴ stožerni suvremeni ekološki porezni oblik jest tzv. „porez na emisiju CO₂“ odnosno „carbon tax“. Ovaj oblik ekološkog poreza uvodi se s ciljem regulacije i smanjenja emisija CO₂ u atmosferu, kao primarnog uzročnika stakleničkog efekta⁵⁶⁵ Uz navedene oblike ekoloških poreza s neposrednim ili posrednim ciljem svjetonazorske korekcije i promjene djelovanja potencijalnih poreznih obveznika-zagađivača, ekološkim se porezima smatraju i pojedini

⁵⁶³ Uzevši u obzir kako je riječ o poreznom obliku s primarnim nefiskalnim ciljevima u vidu svjetonazorske promijene ophođenja potencijalnih poreznih obveznika - zagađivača spram ekološkog sustava, te preventivnim karakterom poreznog oblika.

⁵⁶⁴ eng. global warming/greenhouse effect.

⁵⁶⁵ Vidi: Glavač V., Uvod u globalnu ekologiju, Državna uprava za zaštitu prirode i okoliša i Hrvatske šume, Zagreb, 1999., str. 74.-80.

porezni oblici s primarno fiskalnim ciljem, no koji određenim dijelom svojih učinaka izravno i/ili neizravno participiraju u cjelokupnom fiskalno-pravnom sustavu zaštite okoliša.

Stoga Črnjar zaključuje: „uzimajući u obzir porez na emisije, u aktivnostima protekcije eko sustava javljaju se i eko porezi koji nemaju utjecaj (prvenstveno) na korekciju odnosa poreznih obveznika naspram okoliša, nego se na taj način osiguravaju sredstva koja su državi nužna za financiranje protekcije eko sustava (npr. porez na gorivo.)“⁵⁶⁶

Lončarić Horvat navodi kao osnovne prednosti „Pigouova poreza“⁵⁶⁷:

1. Reagira efikasno, izravno i predvidljivo.
2. Gospodarstveniku iziskuje, u odnosu s ostalim eko normama, snižene izdatke.
3. Podstrek je efikasniji od ostalih tržišnih alata, kao što je subvencija.

Brzo i neposredno djelovanje ekoloških poreza prepoznajemo u implementiranju ekološki prihvatljivih tehnoloških rješenja s ciljem potpune i/ili djelomične zakonite porezne evazije. Opisani *modus operandi* potencijalnog poreznog obveznika-zagađivača, uvjetovan je ciljem zadržavanja istovjetne razine gospodarske snage, kao i odnosa na slobodnom tržištu, uspoređujući navedene tržišno-gospodarske datosti u vremenu koje je prethodilo uvođenju novog ekološkog poreza s razdobljem po uvođenju navedenog.

U Republici Hrvatskoj, zakonodavac još uvijek nije donio niti jedan fiskalno-pravni instrument koji ispunjava biće ekološkog poreza⁵⁶⁸ u punom smislu riječi. Autor disertacije očekuje ostvarenje istovjetnog učinka, još ne donesenog, no predviđenog i očekivanog, tj. anticipiranog ekološkog poreza. U potonjem slučaju, tek najavljeni ili tek djelomično opravdano očekivani porezni propis, već posjeduje preventivni učinak.

⁵⁶⁶ Črnjar M., *Ekonomika i politika zaštite okoliša*, Ekonomski fakultet u Rijeci i Glosa Rijeka, Rijeka, 2002., str., 240.-243.

⁵⁶⁷ Lončarić-Horvat, O., Cvitanović L., Gliha I., Josipović T., Medvedović D., Omejec J., Seršić M., *Pravo okoliša, Organizator i Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja Republike Hrvatske*, Zagreb, 2003., str. 288.-291.

⁵⁶⁸ Navedeno se odnosi na vrijeme pisanja ove disertacije.

Ekološki porezi omogućavaju poreznim obveznicima samo-prilagodbu u izboru tehnoloških rješenja⁵⁶⁹ individualiziranih u skladu s načelom tržišne isplativosti.

Ovakav tržišno, točnije financijski uvjetovani motivirajući pristup mogućnosti odluke samog potencijalnog poreznog obveznika o (ne)ulaganju u određena ekološki prihvatljivija tehnološka rješenja kao supstitut plaćanju⁵⁷⁰ porezne obveze, uvjetovan specifičnim stručnim znanjima istih, nužno implicira pozitivnije rezultate spram propisivanja uvjeta od strane lokalne, područne ili državne razine zakonodavne vlasti, za koje očekivanje poznavanja raznovrsnih tehnoloških inovacija, kao i uvjeta/posljedica njihove (ne)implementacije na otvorenom tržištu, nije u skladu s realitetom.

Lončarić-Horvat također navodi i nedostatke „Pigouova poreza“⁵⁷¹:

1. „Nepravičnost u isporuci tereta protekcije prirodnog eko sustava.
2. Dosta visoki troškovi implementacije i korištenja.
3. Nemogućnost dokaza uobičajene visine“.

Iz prethodno opisanih elemenata i procesa djelovanja „Pigouova poreza“, vidljivo je kako je porezni teret ekoloških poreza prvenstveno breme poslovanja neposrednih zagađivača. Isto je tek djelomično u skladu s načelom pravednosti pri oporezivanju, jer porezni obveznici, odnosno porezni destinatari, predstavljaju isključivo tržišne subjekte – proizvođače. Sagledavajući cjelokupni tržišni sustav, neupitna je činjenica kako se profit, tj. novostvorena vrijednost ostvaruje također u procesu trgovine i uslužnih djelatnosti, koji nisu predviđeni kao nositelji poreznog tereta u osnovnom obliku „Pigouova poreza“.

⁵⁶⁹ Podrazumijevaju se tzv. ekološki prihvatljive tehnologije.

⁵⁷⁰ U konkretnom slučaju podrazumijevamo djelomičnu ili potpunu zakonitu poreznu evaziju, potaknutu od samog zakonodavca.

⁵⁷¹ Lončarić-Horvat, O., Cvitanović L., Gliha I., Josipović T., Medvedović D., Omejec J., Seršić M., Pravo okoliša, Organizator i Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja Republike Hrvatske, Zagreb, 2003., str. 288.-291.

Navedeno bi dovelo do nejednakih tržišnih uvjeta, grubo kršeći načelo pravednosti oporezivanja,⁵⁷² te se stoga pribjegava korektivnim tržišnim mjerama pomoću instrumenata fiskalne politike. Preciznije govoreći, koristeći druge porezne i parafiskalne oblike nacionalnog zakonodavstva, primjenom poreznih olakšica ili poreznih oslobođenja, te mjerama fiskalne politike u vidu subvencija, zakonodavac osigurava ostvarenje načela jednakih tržišnih uvjeta i načela pravednosti oporezivanja.

Razmjer navedene korekcijske fiskalne politike može se vidjeti kod porezno-pravnog sustava Republike Hrvatske, tj. na primjeru odnosa poreza na dodanu vrijednost i poreza na dohodak. Pored izrazito visoke cijene ubiranja ekoloških poreza, koja potencijalno uzrokuje potpuni gubitak fiskalnog cilja ekoloških poreza, „jedan od najvećih nedostataka koncepta „Pigouova poreza“ jest u tome što je nemoguće utvrditi sadašnje i buduće ekološke štete koje svojim odnosom prema prirodi uzrokuje pojedinac te ih, zatim, izraziti novčanim jedinicama i u obliku poreza nametnuti zagađivaču prirode“⁵⁷³

2. Para-Pigou porezi – ova grupacija poreznih davanja odnosi se na poreze koji nisu kategorizirani kao izravni (npr. carine).⁵⁷⁴

Ovo idejno rješenje, koje autor Šinković naziva „Para-Pigou“ porezima, u svojoj je biti usporedivo sa prethodno opisanom korektivnom fiskalnom politikom zakonodavca. Prethodno smo naveli, kako se potencijalno kršenje načela pravednosti u oporezivanju, poradi nepravedno raspoređenog poreznog opterećenja, priječi tj. ispravlja drugim fiskalno-pravnim instrumentima i mjerama fiskalne politike unutar nacionalnog zakonodavnog sustava.

Porezno-pravnom politikom propisivanja različitih poreznih stopa u duhu opisanih „Para-Pigou fiskalno-pravnih instrumenata“, uvjetovanih utjecajem poreznog objekta⁵⁷⁵ na okoliš,

⁵⁷² Opširnije: Musgrave, R., Musgrave, P., Public Finance in Theory and Practice. McGraw Hill Kogakusha, New York, 1976.

Opširnije: Kesner-Škreb M., Načela oporezivanja, Financijska praksa, br. 1., 1995.

⁵⁷³ Lončarić-Horvat, O., Cvitanović L., Gliha I., Josipović T., Medvedović D., Omejec J., Seršić M., Pravo okoliša, Organizator i Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja Republike Hrvatske, Zagreb, 2003., str. 288.-291.

⁵⁷⁴ Šinković Z., Ekološki porezi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 2013., Vol. 50., No. 4., str. 956.

⁵⁷⁵ Pod utjecaje određenog dobra ili usluge – poreznog objekta tj. poreznog dobra, u predmetnom kontekstu, podrazumijevamo negativni utjecaj istog na okoliš.

parafiskalnih nameta i poreznih oblika koji *ipso facto* ne pripadaju skupini fiskalno-pravnih instrumenata s ciljem zaštite okoliša, uočavamo istobitni analogni *modus operandi*.

Fiskalno-pravni instrumenti citirani od Šinkovića „carine, opći porez na promet, akcize“, kao i drugi porezni i parafiskalni nameti korišteni s istovjetnim ciljem, ne pripadaju skupini fiskalnih instrumenata ekoloških poreza u strogom smislu riječi, već je riječ o fiskalno-pravnim instrumentima koje zakonodavac, u predmetnom kontekstu, koristi kao sredstvo ostvarenja ekoloških ciljeva.

Točnije rečeno, navedeni fiskalno-pravni instrumenti, po svojoj pravnoj naravi, nisu ekološki porezi u punom smislu riječi. Navedeno se podjednako odnosi na formalni i neformalni, te izravni/neposredni i neizravni/posredni, vid istih.

3. Dvostrano korisni porezi - ekološki porezi čija je svrha uvođenja u pozitivno pravni zakonodavni okvir ubiranje fiskalnih sredstava u smislu namjenskih proračunskih prihoda za financiranje konkretnih aktivnosti neposredno povezanih s zaštitom okoliša odnosno za financiranje preventivnih i sanacijskih mjera s ciljem zaštite okoliša, odnosno smanjenje stupnja onečišćenja okoliša.⁵⁷⁶

Za razliku od prethodno opisanih tzv. „Para-Pigou poreza“, kod „dvostrano korisnih poreza“ u kontekstu ekoloških poreznih oblika, riječ je o ekološkim porezima u punom smislu riječi. Različitost od osnovnog oblika Pigouovog ekološkog poreza, koji podrazumijeva postojanje zagađenog okoliša, i/ili realno i izravnu, neposrednu opasnost zagađenja okoliša, te je usmjeren isključivo ostvarenju cilja sanacija postojećeg zagađenja, kod dvostrano korisnih poreza izrazito je naglašena preventivna narav ovog poreznog oblika.

Dvostrana korisnost uvođenja predmetnog oblika ekološkog poreza zrcali se u njegovoj istovremenoj preventivnoj i sanacijskoj naravi, no preventivno djelovanje u području zaštite okoliša bezuvjetno predstavlja primarni cilj ovog oblika ekološkog oporezivanja.

⁵⁷⁶ Vidi slično: Majić Z., Ekološki porezi i njihova primjena u Europskoj uniji, Društvena i tehnička istraživanja, Časopis za društvene i tehničke studije, Visoka škola „CEPS – Centar za poslovne studije“ Bosna i Hercegovina, Kiseljak, Godina VI, br. 2., decembar/prosinac 2020., str. 173.

Uzevši u obzir različitosti parametara tj. kriterija koje pojedini autor uzima za mjerodavne, moguće su brojne podjele po skupinama, grupacijama pojedinih oblika fiskalnih i parafiskalnih davanja, utemeljena na načelu zajedničkih i/ili usporedivih kriterija, te suprotno, temeljem različitosti u parametrima koji su uzeti za mjerodavne. Ekološka davanja, odnosno ekološki porezi u užem smislu riječi i ekološka davanja koja, u nedostatku određenog obligatornog elementa fiskalno-pravnog pojma poreza, možemo svrstati pod ekološke poreze u širem smislu riječi tj. ekološke pristojbe i takse, mogu biti razvrstani u pet osnovnih skupina.

Slijedom navedenoga „ekološki porezi (pristojbe i takse) mogu se razvrstati u više skupina“⁵⁷⁷:

1. Pristojbe emisija (ispuštanja ili isticanja – *Emission charges*).
2. Pristojbe upotrebe ili potrošnje (*Use charges*).
3. Proizvodne pristojbe ili pristojbe proizvoda (*Product charges*).
4. Administrativne pristojbe (*Administrative charges*).
5. Takse različitosti ili nastajanja proizvoda.

6.1.1. Pristojbe emisija (ispuštanja ili isticanja – *Emission charges*)

„Pristojbe koje se plaćaju zbog ispuštanja onečišćivača u okoliš, a zasnovane su na količini i/ili kvaliteti ispuštenog onečišćivača,“⁵⁷⁸ nazivaju se pristojbama emisija.“⁵⁷⁹

U poredbenom pravu niza europskih zemalja, primjena ovog oblika ekoloških pristojbi, u kontekstu fiskalne politike upravljanja vodama i financijsko-pravnog zakonodavstva u

⁵⁷⁷ Vidi: Črnjar M., *Ekonomika i politika zaštite okoliša*, loc. cit.

⁵⁷⁸ Ibid.

⁵⁷⁹ Pristojbe emisija, eng. *emission charges*.

Pristojbe za zaštitu voda, eng. *water effluent charges*.

Pristojbe za odlaganje otpada na odlagalištima, eng. *taxes on waste disposal*.

Pristojbe za kontrolu zraka, eng. *air pollution charges or taxes*.

Pristojbe koje se primjenjuju za smanjivanje buke, eng. *noise charges*.

⁵⁷⁹ Črnjar M., *Ekonomika i politika zaštite okoliša*, loc. cit.

području zaštite voda, ustaljena je i provodi se „vrlo uspješno već godinama u Njemačkoj, Nizozemskoj, Francuskoj kao pristojbe za zaštitu voda.“⁵⁸⁰

Pristojbe emisija u vidu pristojba za odlaganje otpada na odlagalištima uobičajen je fiskalno-pravni instrument u području upravljanja otpadom, prvenstveno fiskalne politike regulacije deponiranja otpada. Podjednako je ustaljeno zakonodavno rješenje, unutar financijsko-pravnog pravnog područja zaštite zraka i kontrole razine kontaminacije zraka, u vidu pristojbi za kontrolu zraka. U nekoliko zemalja (Njemačka, Francuska, Japan itd.), te se pristojbe primjenjuju za smanjivanje buke, posebno u zračnim lukama.⁵⁸¹

Svjetska zdravstvena organizacija⁵⁸² ponovno je 2018. godine u svojim Smjernicama o zagađenju bukom,⁵⁸³ ciljano izrađenim za Europsko područje, upozorila na prikrivene opasnosti ovog specifičnog vida zagađenja.

Naime, kada govorimo o zagađenju bukom, valja imati na umu sveprisutnost istog zagađenja u svim urbanim i/ili urbaniziranim područjima, te svojevrni, prešutni društveni konsenzus o prihvatljivosti istoga. Smatra se kako je riječ o uskoj povezanosti, gotovo uvjetovanosti široko dostupnog uživanja tehnoloških blagodati (npr. javnog i privatnog prijevoza), sa vremenski odgođenim posljedicama. No, unatoč navedenome, WHO upozorava na negativne posljedice izloženosti zagađenju bukom u vidu kardiovaskularnih, psiholoških i neuro-psihijatrijskih poremećaja.⁵⁸⁴

Stoga uvođenje zasebnih ekoloških pristojbi s ciljem smanjenja buke, te posljedica izloženosti ovom obliku zagađenja, kao jednom od novije prepoznatih, te priznatih oblika zagađenja, smatramo da je od iznimne važnosti. Naime, upravo opisana zakonodavčeva fiskalno-pravna

⁵⁸¹ Ibid.

⁵⁸² Svjetska zdravstvena organizacija (eng. World Health Organization), dalje u tekstu abrevijacija – „WTO“.

⁵⁸³ Environmental Noise Guidelines for the European Region, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen, Denmark, 2018.

⁵⁸⁴ Vidi opširnije:

<http://www.euro.who.int/en/health-topics/environment-and-health/noise>

<https://www.environmentalpollutioncenters.org/noise-pollution/>

politika pokazatelj ja podizanja razine svijesti cjelokupnog društva⁵⁸⁵ u području zaštite okoliša fiskalno-pravnim instrumentima.

6.1.2. Pristojbe upotrebe ili potrošnje (*Use charges*)

Pristojbe upotrebe ili potrošnje⁵⁸⁶ predstavljaju „u većini slučajeva grupne pristojbe za sakupljanje ili obradu krutog otpada i obradu ispuštenih voda u kanalizacijski sustav.“⁵⁸⁷ Kod ovog oblika pristojbi riječ je svojevrsnim naknadama za odvoz otpada i korištenje kanalizacijskog sustava odvoda otpadnih voda.

Visina fiskalnog tereta ovih pristojbi može biti određena objektivnim kriterijima poreznog objekta, poput broja osoba s prebivalištem i/ili trajnim boravištem u stambenoj jedinici za koju se plaća pristojba, ili površini predmetne nekretnine izražene u četvornim metrima.

Postoji također mogućnost određivanja visine pojedine pristojbe upotrebe ili potrošnje, po kriteriju količine i vrste otpada, odnosno količine i vrste kontaminacije otpadne vode, vezane za predmetni porezni objekt.

Također je jedna od karakteristika ovog oblika ekoloških pristojbi, učestalost u prepuštanju njihova propisivanja decentraliziranim, odnosno lokalnim i područnim razinama vlasti u skladu s teorijom i praksom fiskalnog federalizma i načelno prihvaćenom tendencijom decentralizacije. Bitno je naglasiti kako se navedeni oblik pristojbi ustvari definira kao plaćanjem usluge (komunalne usluge) i nije baš gospodarski poticajna za onečišćivače..⁵⁸⁸

⁵⁸⁵ Napominjemo kako se opisani primjer odnosi, u trenutku izrade ove disertacije, prvenstveno na visoko razvijene europske države.

⁵⁸⁶ Pristojbe upotrebe ili potrošnje, eng. use charges.

⁵⁸⁷ Črnjar M., *Ekonomika i politika zaštite okoliša*, loc. cit.

⁵⁸⁸ Ibid.

Obzirom na konačni cilj i svrhu ovog istraživanja, odnosno oživotvorenje održivog razvoja u vidu dugoročne simbioze društveno-gospodarskog i ekološkog sustava, napominjemo kako se propisivanjem predmetnih pristojbi prihvaća, te realizira načelo „onečišćivač plaća“.

6.1.3. Proizvodne pristojbe ili pristojbe proizvoda (*Product charges*)

„Proizvodne pristojbe ili pristojbe proizvoda⁵⁸⁹ su pristojbe koje se dodaju cijeni proizvoda koji onečišćuje okoliš u fazi proizvodnje ili potrošnje.“⁵⁹⁰

Njihova je glavna karakteristika povezanost s određenim štetnim elementom u vidu sastavnog dijela sirovine ili nusproizvoda proizvodnje konačnog proizvoda. Obzirom da je porezni destinatar ujedno i porezni obveznik–proizvođač, proizvodnim se pristojbama utječe na konačnu cijenu proizvoda, te posredno i na (ne)poticanje kupca prilikom odabira proizvoda tj. na samo tržište.

Cilj proizvodnih pristojbi nije isključivo utjecaj na krajnje kupce prilikom odabira određenog više ili manje ekološki (ne)prihvatljivog proizvoda putem utjecaja na visinu cijene dotičnog proizvoda, već se također „upotrebljavaju za financiranje preventivnih mjera zaštite“⁵⁹¹

6.1.4. Administrativne pristojbe (*Administrative charges*)

⁵⁸⁹ Proizvodne pristojbe ili pristojbe proizvoda, eng. product charges.

⁵⁹⁰ Črnjar M., Ekonomika i politika zaštite okoliša, loc. cit.

⁵⁹¹ Ibid.

Za potrebe financiranja državnih i lokalnih tijela uprave, odnosno državnih agencija sa zadaćom pružanja usluga izdavanja dozvola, te tijela nadležnih za kontrolu zagađenja okoliša i nadzor nad zagađivačima, pojedine države propisuju zasebno fiskalno-pravno davanje.

„Administrativne takse⁵⁹² u većini slučajeva sačinjavaju dio direktne regulacije protekcije ekološkog sustava i manifestiraju se kao račun za administrativnu uslugu.“⁵⁹³ Premda se kod administrativnih pristojbi ne može govoriti o primijeni načela „onečišćivač plaća“, one su od velike važnosti za provođenje propisa koji reguliraju zaštitu okoliša, putem financijskog omogućavanja kontrole i nadzora, te posljedičnog ostvarenja zaštite okoliša u realitetu.

Osnovni oblici ovog fiskalno-pravnog instrumenta su „birokratska davanja za pristup dozvoli, registraciji i kontroli proizvoda“⁵⁹⁴

6.1.5. Pristojbe razlikovanja ili diferencijacije proizvoda



Pristojbe koje, primjenom pozitivne diskriminacije, snižavaju cijenu određenog ekološki prihvatljivog proizvoda, nazivaju se pristojbama razlikovanja ili diferencijacije proizvoda. Ovaj specifični oblik pristojbi „rezultat je pristupačnijih cijena (onih) proizvoda gdje se kod proizvodnje vodi računa o prirodi“⁵⁹⁵ (zaštiti okoliša), te time utječu na odabir kupaca, te posredno na proizvođače–potencijalne zagađivače.

⁵⁹² Administrativne pristojbe, eng. administrative charges.

⁵⁹³ Črnjar M., Ekonomika i politika zaštite okoliša, loc. cit.

⁵⁹⁴ Ibid.

⁵⁹⁵ Ibid.

Vrsta ekološkog onečišćenja 	Ekološki fiskalno-pravni instrument  (ekološki porez)	Porez na ugljen, energiju i gorivo	Porez na CFC	Porez na NO ₂	Porez na SO ₂	Porez na otpad	Porez na umjetna gnojiva	Različiti porezi na olovni i bezolovni benzin	Naknada za onečišćenje voda
Promjena klime		xx	x	x		x	x		
Oštećenje ozona		xx							
Kisele kiše		x		xx	xx		x		x
Onečišćenje zraka		x		x	x	x		xx	
Rješavanje otpada						xx			x
Buka		x							
Podzemne vode		x		x	x	xx	xx		xx
Morske vode		x		x		x	x	x	xx

⁵⁹⁶ Slika br. 14. Višestruki utjecaj ekološkog poreza, *Economic instruments*, OECD, Bruxelles, 1999., str. 25.; u: Črnjar M., Črnjar K., *Menadžment održivog razvoja ekonomija – ekologija – zaštita okoliša*, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci Glosa, Rijeka, Rijeka, 2009., str. 133.

U tablici prethodno iznesenoj⁵⁹⁷ vide se razni utjecaji eko poreza, gdje on ima mogućnost podijele na naknade za emisije,⁵⁹⁸ korisničke naknade,⁵⁹⁹ naknade na proizvod⁶⁰⁰ i administrativne naknade.⁶⁰¹

Temeljem pregleda znanstveno-stručne literature nužno se nameće zaključak o mnogobrojnosti različitih definicija ekoloških poreza. Međusobne različitosti pojedinih definicija, kao posljedica kulturološko-civilizacijske pripadnosti i svjetonazorske identitetske uvjetovanosti autora nisu primarno sadržajnog karaktera već se prvenstveno odnose na stupanj važnosti koji autor definicije pridaje ekološkim porezima.

Pri spomenutom stupnju važnosti koji određeni autor, definirajući ekološke poreze, pridodaje predmetnom poreznom obliku, podrazumijevamo važnost ekoloških poreza u ostvarivanju fiskalnih ciljeva unutar određenog fiskalnog sustava, no primarno se misli na važnost pri ostvarivanju nefiskalnih ciljeva ekoloških poreza kao neizostavnog dijela mozaika cjelokupnog sustava zaštite okoliša.

Definicija, u čijem se temelju nalaze učinci predmetnog poreznog oblika, u vidu utjecaja na troškove djelatnosti potencijalnog onečišćivača i s time uvjetovanih konačnih tržišnih cijena proizvoda, jest definicija Eurostata iz 2013. godine, usklađene s EU Uredbom „o europskim ekonomskim računima okoliša (br. 691/2011).⁶⁰² Predmetna definicija utvrđuje kako su „Eko porezna davanja porezi gdje je porezna osnovica fizička jedinica (ili njezina zamjena) nečega što ima utvrđen, poseban loš učinak na okoliš.“⁶⁰³

⁵⁹⁶ Slika br. 14., *Economic instruments*, OECD, Bruxelles, 1999., str. 25.; u: Črnjar M., Črnjar K., *Menadžment održivog razvoja ekonomija – ekologija – zaštita okoliša*, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci Glosa, Rijeka, Rijeka, 2009., str. 133.

⁵⁹⁷ Ibid.

⁵⁹⁸ eng. emission charges.

⁵⁹⁹ eng. user charges.

⁶⁰⁰ eng. product charges.

⁶⁰¹ eng. administrative charges.

⁶⁰² Uredba (EU) br. 691/2011 6. 7. 2011.

⁶⁰³ <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/use-of-freshwater-resources-3/eurostat-2013>

Uzevši u obzir sadržajnu usklađenost prethodno iznesene definicije ekoloških poreza, odnosno njezinu univerzalnost unutar europskog pravnog i kulturološkog kruga, navodimo „tri glavne skupine eko poreznih davanja u EU:

1. Porez na energente,
2. Porez na transport,
3. Porez na zagađenja i prirodne izvore.“⁶⁰⁴

Kako bi objašnjenja pojedinih kategorija ekoloških poreza⁶⁰⁵ bila precizna u svojoj biti, nužno je pri svakom pojedinom obliku ekološkog poreza uzeti u obzir da se isti smatraju, te tumače u skladu s definicijom poreznog oblika specifičnih poreza⁶⁰⁶ u širem smislu riječi, odnosno s primjenom proporcionalnog oporezivanja.

Navedeno opažanje vidljivo je pri općeprihvaćenom nomotehničkom pristupu ekološkim porezima, te ujedno postaje jedno od njihovih konstitutivnih obilježja, premda obilježje specifičnosti ovog poreznog oblika nije svrha niti cilj istih,⁶⁰⁷ već sredstvo ostvarenja, točnije sredstvo pokušaja ispunjenja konačnog cilja.

Autor ove disertacije dijeli mišljenje prof. Božidara Jelčića o načelno negativnom rezultatu specifičnih poreznih oblika, kao posljedice promjenjivosti tržišnih uvjeta.⁶⁰⁸

⁶⁰⁴ Šinković Z., Ekološki porezi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 2013, Vol. 50., No. 4., str. 958.

⁶⁰⁵ Podrazumijeva se prethodno opisana podjela ekoloških poreza u skladu s citiranim autorom Šinkovićem.

⁶⁰⁶ Specifični porezni oblik, Blacks law dictionary definira kao porez utvrđen konkretnom iznosu po određenoj mjernoj jedinici ili vrsti poreznog objekta neovisno o vrijednost istog. Iz navedenog proizlazi temeljna oprečnost spram ad valorem poreznog oblika u skladu s njegovom definicijom iznesenom u Collins Dictionary of Business. No, pri govoru o ekološkim porezima, podrazumijevamo njihovu „specifičnost“ u širem smislu riječi, odnosno ne uzimamo u obzir nominalno određeni iznos porezne obveze utvrđene po mjernoj jedinici poreznog objekta, već proporcionalnu poreznu stopu određenu za pojedinu mjernu jedinicu ili vrstu poreznog objekta. Stoga s pravom, brojni autori povezuju ovaj specifični porezni oblik s „flat tax“ poreznim oblikom, no primijenjenim u skladu s prethodno opisanim oporezivanjem kod ekoloških poreza.

Vidi: Garner B. A., (editor in chief), Black's Law Dictionary, West 9th ed., 2009.

⁶⁰⁷ Podrazumijevaju se: ekološki porezi

⁶⁰⁸ Opširnije: Jelčić Bo., Lončarić-Horvat O., Šimović J., Arbutina H., Mijatović N., Financijsko pravo i financijska znanost, Narodne Novine, Zagreb, 2008., str. 110.-111.

Ukoliko bi se upustili u dublje promišljanje o samoj prirodi specifičnih poreza, postaje jasno kako nestabilnost otvorenog tržišta, uvjetovana brojnim, nekontroliranim i neovisnim vanjskim faktorima, već u teorijskoj osnovi uvjetuje nepovoljnost, točnije nesigurnost primijene specifičnih poreza u užem smislu riječi.

6.2. Razvitak fiskalno-pravne zaštite okoliša u poredbenom pravu SAD-a

Govoreći o Europskoj uniji, valja uzeti u obzir dva osnovna faktora koji poput niti vodilje, odnosno svojevrsnog *lajtmotiva*, prožimaju cjelokupnu povijest i sadašnjost rasprave o zaštiti okoliša na Starom kontinentu.

Činjenica je da se gotovo u svakoj akademskoj, čak i kolokvijalnoj raspravi o stanju i razini zaštite ekološkog sustava na Europskom kontinentu (prvenstveno se pod time misli na zemlje članice Europske unije), stanje u okolišu tj, razina onečišćenja okoliša, te postojeće i/ili potencijalne mjere zaštite okoliša, gotovo bez iznimke, iznose u suodnosu tj. komparaciji s usporedivim pitanjima/problemima i rješenjima istih u Sjedinjenim Američkim Državama. Navedena je komparacija objašnjiva i povijesno uvjetovanim okolnostima, ali također i težnjom ka višim idealima.

Historiografska je činjenica da su SAD-e nastale kao produkt neuspješnog britanskog imperijalizma i suprotstavljenih francuskih interesa na Američkom kontinentu. Sukob navedenih imperijalističkih velesila osamnaestog stoljeća, neodvojiv od težnji lokalnog stanovništva europskog podrijetla za samostalnošću i neovisnošću u svojem je krajnjem rezultatu u mnogočemu nadišao svoje tvorce.

Takvim povijesnim slijedom jasno se ocrtavaju određene frustracije i osjećaj inferiornosti europskih država spram SAD-a, dok činjenica izravne vojne intervencije SAD-a u prvom i drugom svjetskom ratu na tlu Europskog kontinenta, premda u službi zaustavljanja ratnih zbivanja, nije doprinijela promijeni prethodno opisanih stavova.⁶⁰⁹

Drugi, no ne manje bitan razlog ovakvom komparativnom pristupu, jest legitimna i zdravorazumska težnja ka uspješnijoj zaštiti okoliša.

Iznesena je tvrdnja smisljena jedino ukoliko uzmemo u obzir da na svjetskoj (globalnoj) razini niti jedno zakonodavstvo nije toliko uspješno i temeljito pristupilo ovom problemu, uz prateće “konkurente“ u ovom financijsko-pravnom području, odnosno pojedine skandinavske države (Finska je zasigurno jedan od najsvjetlijih primjera na Europskom kontinentu) i NR Kinu, kao što je to učinilo zakonodavstvo SAD-a.

Dužnost je napomenuti da SAD posjeduju već zadivljujuću pravnu povijest zaštite okoliša putem fiskalno-pravnih instrumenata, što se (u zakonodavnom i političko-pravnom pogledu) reflektira na njihovu pravnu sadašnjost i zasluge SAD-a za brojne međunarodne sporazume, savladavajući neznanstvene dnevno-političke razloge, čiji rezultati svjedoče o moralno temeljenom i iskrenom svjetonazoru građana SAD-a, proizašlom iz prirodnog prava,⁶¹⁰ svojevrsne svjetovne inačice skolastičke teološke misli svetoga Tome Akvinskog.⁶¹¹

SAD svojevrsan su „pionir“ u području zakonodavne, te djelomično i fiskalno-pravne, zaštite okoliša. Kao primjere navedenog zakonodavstva u službi zaštite okoliša, te posredno

⁶⁰⁹ Unatoč što tema ovog rada nisu trošarine niti carine, zbog učestalog izjednačavanja trošarina i ekoloških poreza, iznio bih kratku digresiju. Trošarine, odnosno carine, dakle fiskalno-pravni instrumenti koji su često primjenjivani u svrhu zaštite okoliša, predstavljala su povod za dva ratna sukoba na tlu današnjeg SAD-a. Prvi se puta pojavljuju kao povod za „Boston tea party“ te početak Rata za neovisnost, rezultat čijeg okončanja vidimo u stvaranju SAD-a i emancipaciju od britanske krune. Drugi primjer jest Građanski rat odnosno “Cotton war“ kojemu kao jedan od povoda bio „spor“ oko carinskog sustava na sirovinu (pamuk) koja je predstavljala osnovu gospodarskog sustava južnih država, legitimno udruženih u Konfederaciju (pravno utemeljenje nastanka Konfederacije proizlazi Ustava SAD-a, odnosno ustavnih odredbe o pravu na raskid državnih, političkih i ekonomskih veza pojedinih federalnih država s SAD-om). Potonji primjer je temeljito analiziran u knjizi „Porezi za dobro i zlo“.

Charles W. A., Porezi za dobro i zlo: utjecaj poreza na kretanje civilizacije, Institut za javne financije, Zagreb, 2006.

⁶¹⁰ Vidi Opširnije:

Hume D., 21 Works: An enquiry cocerning the principels of morals, Kindle Edition.

Hume D., 21 Works: Dialogues concerning natural religion, Kindle Edition.

⁶¹¹Opširnije: St. Aquinas T., The Complete Works of Thomas Aquinas: Summa Theologica, Kindle Edition, Material compiled from Omaha, NE December, 2018.

ostvarenja projekta održivog razvoja, a koji predstavljaju temelje za uvođenje ekoloških poreza ili su ekološki fiskalno-pravni instrumenti sastavni elementi istih, navode se pojedini zakonodavni akti predmetne tematike.

U osnovnim crtama iznijet će se razvitak svojevrsna „tri stupa“ ekološkog prava i ekološke politike, koji su u neposrednoj i/ili posrednoj uzročno-posljedičnoj svezi s ekološkim fiskalno-pravnim instrumentima.

Drugim riječima, upravo pravna zaštita, te regulacija i standardizacija postupanja kod potencijalnog zagađenja zraka i atmosfere, te vodnih dobara, kao i zakonodavni odnos spram energenata, predstavljaju temelj uvođenja ekoloških poreza i/ili parafiskalnih nameta s ciljem zaštite ekološkog sustava u cjelini.

Već 1955.g. donesen je „Air Pollution Control Act“⁶¹² s ciljem regulacije emisija štetnih tvari u atmosferu i kontrole subjekata-uzročnika istih emisija, čiji je logični „pravni sljednik“ donesen 1963.g. u vidu „Clean Air Act.“⁶¹³ Predmetni akt se smatra prvim ekološkim zakonodavnim aktom u punom smislu riječi, dakle ne isključivo deklaratorne i formalne naravi, već pravni akt primjenjiv u sudskoj praksi.

„Clean Air Act“ je mijenjan i nadopunjavan brojnim amandmanima tijekom godina koje su uslijedile.

Tako do značajnijih promjena, u vidu restriktivnijih kriterija u samom meritumu zakonodavnog akta kao i proširenje nadležnosti istog na područje regulacije uzroka i posljedica tj. utužive građansko-pravne odgovornosti za pojavu tzv. „kiselih kiša“ te utjecaja na ozonski omotač, dolazi već 1965. g. (u vidu „Motor Vehicle Air Pollution Control Act“⁶¹⁴), potom 1967. g. (u vidu „Air Quality Act“), te donošenjem „Clean Air Act“ 1970. g.⁶¹⁵ i amandmana na predmetni pravni akt 1977. g. i 1990. g.

⁶¹² The Air Pollution Control Act of 1955 (Pub.L. 84–159, ch. 360, 69 Stat. 322).

⁶¹³ The Clean Air Act of 1963 (42 U.S.C. § 7401).

⁶¹⁴ The Motor Vehicle Air Pollution Control Act (Pub.L. 89–272).

⁶¹⁵ The Clean Air Act Extension of 1970 (84 Stat. 1676, Public Law 91-604).

Navedenim amandmanima pravna regulacija zaštita okoliša u području zaštite zraka i atmosfere poprimila je svoj današnji pravni izričaj.

Nadležnost u provedbi ovih propisa pripada nezavisnoj agenciji posvećenoj zaštiti okoliša, odnosno United States Environmental Protection Agency.⁶¹⁶ 1948. godine donesen je „Federal Water Pollution Control Act“⁶¹⁷ kao temelj za donošenje bazičnog propisa u području regulacije zagađivanja i odnosa spram zagađivača voda i površinskih voda na teritoriju SAD-a, odnosno „The Clean Water Act“⁶¹⁸ 1972. g.

Navedeni pravni akt uveo je organizirani sustav kontrole i konkretno definirane pravne standarde pri ispuštanju otpadnih voda.

Nadzor nad provedbom „The Clean Water Act“, te potencijalno izdavanje dozvola⁶¹⁹ i posljedično provođenje kontrole nad subjektima kojima je ista izdana vrši već navedena nezavisna administrativno-pravna agencija tj. United States Environmental Protection Agency.⁶²⁰

Kao jedina predviđena iznimka od općenite zabrane ispuštanja otpadnih voda u vode na teritoriju SAD-a, jest ishođenje/dobivanje dozvole „National Pollutant Discharge Elimination System Permit.“⁶²¹

⁶¹⁶ Vidi opširnije: <https://www.epa.gov/aboutepa> i <https://www.epa.gov/laws-regulations/policy-guidance> United States Environmental Protection Agency, skraćeno „EPA“ nezavisna je agencija vlade SAD-a, osnovana 2. prosinca 1970.g. pravnim aktom s izvršnim učinkom donesenim od predsjednika Richarda Nixona. Navedeni pravni akt ratificiran (potvrđen) je od tijela Kongresa SAD-a i Senata SAD-a. Agencijom upravlja eng. Administrator (odgovorna fizička osoba u pravnoj osobi) koju imenuje predsjednik SAD-a, a čije imenovanje potvrđuje Kongres i Senat SAD-a. Iz navedenog jasno iščitavamo svojevrni konsenzus o osnivanju, izvršnoj osobi i radu same Agencije, između izvršne i zakonodavne vlasti, odnosno predsjednika i Kongresa te Senata SAD-a. Cilj i svrha agencije, kao i njezine ovlasti, odnose se na područje edukacije, utvrđivanje službenih standarada i provođenje ekoloških zakonodavnih akata. Ovlasti agencije uključuju sankcioniranje prekršitelja pozitivnog zakonodavstva u matičnom pravnom području, te uvjetuju suradnju agencije s saveznom i federalnim razinama vlasti, kao i privatnim sektorom, prvenstveno subjektima proizvođačke i prerađivačke industrije. Za temeljitije informacije o navedenoj agenciji, uslijed ograničenosti opsega disertacije, upućujemo čitatelja na navedeni izvor.

⁶¹⁷ Federal Water Pollution Control Act (Clean Water Act) (33 U.S.C. 1251 - 1376; Chapter 758; P.L. 845, June 30, 1948; 62 Stat. 1155).

⁶¹⁸ The Clean Water Act 33 U.S.C. §1251 et seq. (1972).

⁶¹⁹ Abrevijacija: eng. NPDES permit.

⁶²⁰ Vidi više: <https://www.epa.gov/aboutepa/our-mission-and-what-we-do>

„EPA“ službena je abrevijacija za „United States Environmental Protection Agency“, te će za potrebe ove disertacije biti kao takva korištena.

⁶²¹ Vidi više: <https://compliancegov.zendesk.com/hc/en-us/articles/235011548-What-is-the-National-Pollutant-Discharge-Elimination-System-NPDES-permit-program->

Standardi donošeni od strane „United States Environmental Protection Agency“ i penalizacija nepoštivanja istih usmjereni su ka proizvođačkom sektoru, odnosno industrijskim i manufakturnim subjektima, dok su ispuštanja u vidu pojedinačnih slučajeva za potrebe domaćinstva isključeni od primjene predmetnog akta. 2005. godine donesen je „Energy Policy Act“⁶²². Već površnom analizom predmetnog akta možemo zaključiti da je riječ o zakonodavnom propisu usklađenom s najvišim standardima zaštite okoliša, te da je „Energy Policy Act“ pravni izričaj zaštite okoliša kroz ekološku fiskalnu politiku.

Predmetni akt sadrži pretpostavke i temeljne odredbe uvođenja ekoloških poreza u gospodarskom području energenata, kao i posrednu implikaciju ostvarenja projekta održivog razvoja putem implementacije ekoloških fiskalnih instrumenata u energetske industriji.⁶²³

Odredbe i jurisdikcija „Energy Policy Act-a“⁶²⁴ tiču se protekcije eko sustava u ekonomskim dijelovima energetske industrije, posebice sektorima: energetske učinkovitosti, obnovljivih izvora energije, prerađivačke industrije sirove nafte, mineralnih ulja, prirodnog plina, uporabe ugljena u gospodarske svrhe, goriva za vozila s motorima tehnologije unutarnjeg izgaranja, korištenja električne, nuklearne, vodne i geotermalne energije u gospodarske svrhe, te uvođenja tzv. energetske ekološke poreza, odnosno ekoloških poreza s energentima kao poreznim dobrom, te odredbe vezane uz ljudski/gospodarski utjecaj na klimatske promjene.

Vidi više: <https://www.epa.gov/npdes/npdes-state-program-information>

„NPDES“ službena je abrevijacija za „National Pollutant Discharge Elimination System“, te će za potrebe ove disertacije biti kao takva korištena.

⁶²² The Energy Policy Act (42 USC §13201 et seq.) (2005).

⁶²³ Vidi više: <https://www.epa.gov/laws-regulations/summary-energy-policy-act>

Vidi više : Ott K. (ur.), Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji, Izazovi sudjelovanja, Četvrti sv. Institut za javne financije, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 2006., str. 250., str. 314. i dalje.

Vlašić I., Vlašić Feketija M., poglavlje 12. Važnost zaštite okoliša u Hrvatskoj u procesu pristupanja Europskoj uniji, str. 309. – 333.

⁶²⁴ Energy Policy Act of 2005; Titles 1.-4.; Titles 6.-7.; Title 9.; Titles 12.-13.; Titles 15.-16.:

Titles (1.-4.): I-Energy efficiency; II-Renewable energy ;III-Oil and gas; IV-Coal,

Titles (6.-7.): VI-Nuclear matters; VII-Vehicles and fuels,

Title (9.): IX-Research and development (Subtitle A-Energy Efficiency; Subtitle C-Renewable Energy),

Titles (12.-13.): XII-Electricity; XIII-Energy policy tax incentives (Subtitle C-Conservation and Energy),

Efficiency Provisions; Subtitle D-Alternative Motor Vehicles and Fuels Incentives; Subtitle E-Additional Energy Tax Incentives; Subtitle F-Revenue Raising Provisions),

Titles (15.-16.): XV-Ethanol and motor fuels; XVI-Climate Change.

Temeljem brojnih istraživanja⁶²⁵ o razini onečišćenja ekološkog sustava na području Europske unije, te uzimajući u obzir sustav instrumenata zaštite okoliša koji se primjenjuje na području EU, došlo se do zabrinjavajućih podataka o činjeničnom stanju.

Primjerice, usporedni prikaz izrazito štetnih posljedica zagađenja tla kroz posljednjih dvjestotinjak godina industrijalizacije, proveden na više lokaliteta država članica EU, te komparativni prikaz posljedica industrijalizacijom uvjetovane prehrane u NR Kini iznesen je u istraživanju provedenom i objavljenom 2013. godine na Science Communication Unit, University of the West of England, pod nazivom „Soil Contamination: Impacts on Human Health.“⁶²⁶

Istraživanje nezavisne platforme Science for Environment Policy, Europske Komisije „Plastic Waste: Ecological and Human Health Impacts“⁶²⁷ iz 2011. godine, ukazalo je na potrebu daljnjeg razvoja u području upravljanja, odnosno deponiranja plastičnog otpada.

Unatoč nepostojanju neposrednih negativnih učinaka velike količine deponirane plastične ambalaže po ljudsko zdravlje, ono dovodi do iscrpljivanja neobnovljivih prirodnih resursa, protivno je temeljnim načelima održivog razvoja, te također ostavlja otvorenim mogućnost naknadne realizacije ugroze iste po ekološki sustav (promatrajući problem prvenstveno antropocentrično, govorimo o ljudskom zdravlju) razvitkom znanosti te dolaskom do novih, drugačijih, spoznaja.

Posljedično ovim otkrićima te razmatrajući projekcije za nadolazeća desetljeća, zakonodavna i izvršna vlast EU počinje, po uzoru na SAD-e i NR Kinu,⁶²⁸ stvarati plan i strategiju

⁶²⁵ Pretpostavljaju se istraživanja provedena u području onečišćenja okoliša multidisciplinarnog pristupa, odnosno istraživanja koja objedinjuju prirodno-znanstvene, društveno-sociološke i statističke elemente pri provedbi, kao i pri analizi/obradi podataka, te posljedično navedenome, pri donošenju krajnjih zaključaka.

⁶²⁶ Opširnije: Science for Environment Policy In-depth Report: Soil Contamination: Impacts on Human Health. Report produced for the European Commission Directorate-General Environment, Science Communication Unit, University of the West of England, Bristol, No. 5., 2013.

https://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/IR5_en.pdf

⁶²⁷ Opširnije: Science for Environment Policy In-depth Report: Plastic Waste: Ecological and Human Health. Report produced for the European Commission Directorate-General Environment, Science Communication Unit, University of the West of England, Bristol, 2011.

https://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/IR1_en.pdf

⁶²⁸ NR Kina je u posljednja dva desetljeća, usporedno s otvaranjem priljeva stranog kapitala i izrazito progresivnim razvitkom gospodarskog sustav, izuzetno napredovala na području zaštite okoliša.

korištenja konkretnih instrumenata za zaštitu okoliša, uključujući i fiskalno-pravne instrumente, te postavljajući konkretne ciljeve (željene rezultate) i periode unutar kojih iste ciljeve namjerava ispuniti.

Navedeni se ciljevi, općenitim pristupom, iznose u strateškom EU dokumentu „Strategic Plan 2016-2020,“⁶²⁹ kao dijelu „General Union Environment Action Programme to 2020,“⁶³⁰ dok se tzv. „paket“ fiskalno-pravnih instrumenata, a poglavito ekoloških poreza, ogleda u „Environmental Tax Reform.“⁶³¹

Iznesenoj grupaciji ekoloških fiskalnih,⁶³² kako poreznih, tako i parafiskalnih, nameta temeljni je cilj zaštita okoliša kroz ostvarenje održivog razvoja tj. simbioze gospodarskog napretka i ekološkog sustava.

Ovakav, konkretni, definirani, sustavni i organizirani pristup problemu svjedoči o ozbiljnosti i „dobroj vjeri“ autora tj. donositelja istog.

6.3. „Rimski klub“ i razvitak načela „onečišivač plaća“

Formiranjem tzv. Rimskog kluba 1968. godine,⁶³³ te posljedično odbacivanjem prvotne teze o nultom rastu,⁶³⁴ dolazi se do teorijskog modela, koji je integralni dio ove disertacije, odnosno do modela tj. ideje tzv. „održivog razvoja“.

⁶²⁹ Strategic Plan 2016-2020 European Commission Directorate-General Environment, 2016.

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/strategic-plan-2016-2020-dg-env_march2016_en.pdf

Izneseni dokument, usklađen je s odlukom Europske Komisije: „Commission Decision 2004/563“

⁶³⁰ Decision No 1386/2013/EU on a General Union Environment Action Programme to 2020.

⁶³¹ Vidi opširnije: Blobel D., Gerdes H., Pollitt H., Barton J., Drosdowski T., Lutz C., Wolter M. I. & Ekins P., Implications of ETR in Europe for Household Distribution, In: Ekins P., Speck, S., (eds.), Environmental Tax Reform (ETR) – A Policy for Green Growth (Implications of ETR in Europe for Household Distribution), Oxford University Press, Oxford, New York, USA., 2011.

⁶³² Podrazumijeva se : Environmental tax reform, abrevijacija „ETR“.

⁶³³ Opširnije: <https://www.clubofrome.org/about-us/history/>

⁶³⁴ Vidi opširnije: Meadows D., Meadows D., Randers J., Behrens W., The Limits To Growth, Universe Books, New York, 1972.

Podrobnije o tzv. „nultom rastu“ kao integralnom dijelu cjeline ideje održivog razvoja, vidjeti u poglavlju 6. poglavlju disertacije pod naslovom: Nastanak i teorijska ideja „održivog razvoja“ s ekološkog i pravno-ekonomskog aspekta.

Pod pojmom održivog razvoja, za potrebe ove disertacije, podrazumijevamo istovremeni razvitak gospodarskog sustava i očuvanje ekološkog sustava, putem mjera prevencije i sanacije.⁶³⁵

Ovako shvaćen pojam održivog razvoja, po svojoj je naravi vezan uz fiskalno-pravne instrumente koji navedenome omogućavaju ostvarenje. Jasnije rečeno, fiskalno-pravni instrumenti uvedeni s konkretnom svrhom⁶³⁶ omogućavaju teoriji održivog razvoja vlastito ostvarenje u praktičnom djelovanju, te otvaraju mogućnost postizanja zadanih ciljeva.

Mišljenje autora ove disertacije o izvorima, odnosno autoru i trenutku nastanka predmetnog pojma održivog razvoja, izraženo je pri spominjanju Rimskog kluba.

Rimski klub osnovan je 1968. godine, okupljanjem niza ekološki osviještenih intelektualaca na poziv talijanskog industrijalca dr. Aurelio Pecceia.

Riječ je o filantropima različitih profesija (poput ekonomista, pravnika, te znanstvenika iz područja tehničkih i biomedicinskih znanstvenih disciplina), objedinjenih zajedničkom vizijom o nužnosti zaštite ekološkog sustava.“⁶³⁷

Osnovni cilj i vizija samog Kluba, odnosno ljudi koji su sačinjavali jezgru Rimskog kluba, prepoznajemo u ideji o nužnosti zaštite okoliša putem ekonomske doktrine održivog razvoja, izraženoj u djelu „The limits to growth.“⁶³⁸ Tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, pod utjecajem „brojnih ekonomskih i političkih promjena dolazi do umanjivanja interesa akademske zajednice za pitanja zaštite okoliša.“⁶³⁹

⁶³⁵ Podrobnije o održivom razvoju vidjeti u poglavlju: 6. Nastanak i teorijska ideja „održivog razvoja“ s ekološkog i pravno-ekonomskog aspekta.

⁶³⁶ U predmetnom slučaju riječ je o ekološkim porezima.

⁶³⁷ Vidi opširnije: <https://www.clubofrome.org/about-us/history/>

⁶³⁸ Vidi opširnije: Meadows D. H., Meadows D. L., Randers J., William W., Behrens W., The limits to growth, A Potomac Associates Book, New York, 1969.

⁶³⁹ Sandbach F., The Rise and Fall of the Limits to Growth Debate, Social Studies of Science Vol. 8, No. 4. 1978., str. 495.-520.

Stavovi koje su iznosili brojni kritičari Rimskog kluba doveli su do djelomičnog povlačenja teze o nužnosti primjene doktrine tzv. nultog rasta.⁶⁴⁰

Navedeni stavovi formirani su pod utjecajem rezultata nekoliko provedenih istraživanja koja su govorila o pogrješnosti navedenog prijedloga Rimskog kluba,⁶⁴¹ pa je Klub izložen kritikama, čiji intelektualni i svjetonazorski raspon seže od znanstvenih istraživanja i post festum opservacija, do teorija zavjera, kao i nikada utvrđene nespojivosti temeljnih ideja Rimskog Kluba s Katoličkom Crkvom.⁶⁴²

1989. godine Rimski je klub iznio opće prihvaćeno stajalište o tzv. „održivom razvoju“. Ekonomska doktrina „održivog razvoja“, danas je prihvaćena kao neizostavni dio zaštite okoliša, iznesena je u Deklaraciji Poslovnog savjeta za održivi razvoj, detaljno analiziranog u djelu „Novim smjerom.“⁶⁴³

6.4. Mjere zaštite ekološkog sustava

Kasnih 80-ih godina prošloga stoljeća uporaba ekonomskih mjera u vidu sredstava ostvarenja zaštite ekološkog sustava,⁶⁴⁴ postala je uobičajeni „*modus operandi*“ predmetnog područja. Ispitivanja koje je provela Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD)⁶⁴⁵ pokazala

⁶⁴⁰ Pojam „nulti rast“ hrvatski je prijevod naslova prethodno navedenog djela, kao i temeljne ideje Rimskog Kluba iz 1968. g. i 1969. g., eng. „The Limits to Growth“.

⁶⁴¹ Autor ove disertacije, temeljem analize rada Rimskog kluba, te prvenstveno njihovih opažanja i zaključaka, te iznesenih povijesnih, političko-gospodarsko uvjetovanih okolnosti, uvjerenja je kako su promijene stava Rimskog kluba, uz provedena istraživanja, bila uvjetovana i socijalnim, tj. vanjskim utjecajima ne-znanstvenog utemeljenja.

⁶⁴² Pojedinci, redom laici u predmetnom području, iznose navodne, no ničime dokazane teze o Eugeničkoj doktrini utemeljenoj na socijal-darwinizmu, kao kamenu razdora Rimskog kluba i judeo-kršćanskog svjetonazorskog kruga. Šutnju, odnosno ne pružanje odgovora niti ulaženje u dijalog o prethodno iznesenim insinacijama, držimo vjerodostojnim argumentom u prilog zaključku o potpunoj neutemeljenosti istih, za koje se dotične institucije nisu držale potrebnim oglasiti.

⁶⁴³ Vidi opširnije: Schmidheiny S., Novim smjerom Globalni poslovni pristup razvoju okolišu – globalni poslovni pristup razvoju i okolišu, Društvo za unapređenje kvalitete življenja, Zagreb, 1995.

⁶⁴⁴ „Ostvarenje zaštite ekološkog sustava“ afirmativni je vid borbe protiv onečišćenja okoliša.

⁶⁴⁵ Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (eng. The Organisation for Economic Co-operation and Development) dalje u tekst, abrevijacija: „OECD“.

su da se, između 1987. g. i prvih mjeseci 1993. g., broj ekonomskih instrumenata koje su koristile zemlje članice OECD-a povećao između 25 i 50 % ovisno o zemlji.

Sukladno navedenom je još početkom 1992. godine u Švedskoj, državi u kojoj se najčešće koriste ovi oblici ekonomskih instrumenata, postojalo je 20 odvojenih instrumenata, uključujući porez na dušikove okside i baterije koje sadrže živu i kadmij.⁶⁴⁶

U području financijsko–pravne teorije nužno je razlikovati ekološke pristojbe trošarine i/ili carine i druge parafiskalne namete s ekološkim predznakom od čistog poreznog oblika, konkretno ekološkog poreza.

Međutim, kao posljedica kompleksne materije, nerijetko dolazi do lingvističke pogreške pri izričaju željenog fiskalno-pravnog oblika, što posljedično dovodi do nerazumijevanja merituma problema, posebice kada je isti promatran iz laičke perspektive.

Kao ogledni primjer možemo uzeti Zakon o posebnom porezu na motorna vozila⁶⁴⁷ u Republici Hrvatskoj gdje, kao rezultat nomotehničkog rješenja, dolazi do zamjene parafiskalnog nameta za porezni financijsko-pravni instrument. Greška u jezičnom izričaju može predstavljati, te po mišljenju autora ove disertacije, u najvećem broju slučajeva predstavlja, lingvističku pogrešku prenesenu iz znanstveno-pravnog područja nomotehnike, no nužno je uzeti u obzir i realnu bojazan od zlonamjerne jezične dijalektike.

6.4.1. Definiranje pojma ekoloških poreza

Jedno od najbitnijih i najučinkovitijih alata pomoću kojih se vladajuća struktura i građani mogu navesti za zaštitu eko sustava i implementaciju principa održivog razvoja u prvom redu su eko porezi.

⁶⁴⁶ Vidi: Črnjar M., *Ekonomika i politika zaštite okoliša*, loc. cit.

⁶⁴⁷ Zakon o posebnom porezu na motorna vozila NN 15/13, 108/13, 115/16.

Eko porezi poznati su i pod nazivima „zeleni porezi“, „ekološki porezi“, „ekološko povezani porezi“, „porezi za zaštitu okoliša“. Ima cijeli niz raznih objašnjenja eko poreza, a u sljedećem odlomku pojašnjeni su neki od njih. Ekološki porez je porez plaćen od strane potrošača za proizvode ili usluge koji su štetni za okoliš.

Glavna namjera ekološkog poreza je ublažiti negativan utjecaj koji proizlazi iz korištenja neekoloških proizvoda i usluga.⁶⁴⁸ Zeleni porezi (koji se nazivaju i "porez za zaštitu okoliša" ili "porezi na onečišćenje") su trošarine na zagađivače okoliša ili na dobra čija uporaba stvara takve zagađivače. Ekonomska teorija sugerira da će porezi na emisije zagađivača smanjiti onečišćenje okoliša uz najniže troškove, poticanjem promjene u ponašanju od strane onih poduzeća i kućanstava koja mogu smanjiti svoje onečišćenje po najnižoj cijeni.⁶⁴⁹

Vlada Ujedinjenog Kraljevstva definira ekološke poreze kao one koji ispunjavaju slijedeća tri načela: izričito povezani s ciljevima vlade za zaštitu okoliša, primarni cilj im je potaknuti ekološki pozitivnu promjenu ponašanja, strukturirani u odnosu na ciljeve zaštite okoliša. Na primjer, što je zagađivačko ponašanje veće naplaćuje se i veći porez.⁶⁵⁰

„OECD, IEA i Europska Komisija dogovorile su se da definiraju ekološki povezane poreze (ekološke poreze) kao obavezna, plaćanja bez protučinidbe općoj državi nametnuta na poreznu osnovicu za koju se smatra da je od posebne važnosti za okoliš.“⁶⁵¹

Relevantne porezne osnovice uključuju energente, motorna vozila, otpad, izmjerene ili procijenjene emisije, prirodne resurse, itd. Porezi su neuzvrraćeni tj. bez protučinidbe su u smislu da pogodnosti koje vlada daje obveznicima obično nisu u skladu sa njihovim uplatama.

⁶⁴⁸ Business Dictionary, 2016, Green tax, raspoloživo na: <http://www.businessdictionary.com/definition/green-tax.html>

⁶⁴⁹ Levinson A., Taxes and the Environment: What are green taxes?, 2007.

<http://www.taxpolicycenter.org/briefing-book/key-elements/environment/what-is.cfm>

Vidi više: Levinson A., Taxes and the Environment" in The Tax Policy Briefing Book, Urban Institute and Brookings Institution Tax Policy Center, 2008.

⁶⁵⁰ HM Treasury, Chloe Smith, 2012., Press release-Definition of environmental tax published, raspoloživo na: <https://www.gov.uk/government/news/definition-of-environmentaltax>

<https://www.gov.uk/government/news/definition-of-environmental-tax-publishedpublished>

⁶⁵¹ Eurostat, 2013., Environmental taxes - A statistical guide, raspoloživo na:

<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5936129/KS-GQ-13-005-EN.PDF>

Plaćanja koje su manje-više u skladu sa koristima koje vlada osigurava obveznicima kroz pružene usluge (npr. količina prikupljenog i tretiranog otpada) mogu se označiti kao pristojbe i naknade.

Termin „namet“ pokriva poreze i pristojbe/naknade.⁶⁵² Uzimajući u obzir navedene definicije može se izvesti zaključak da eko porezi kao vrsta neizravnog oporezivanja kao glavni cilj djelovanja imati utjecaj na ponašanje vladajućih garnitura, institucija i osoba u izrabljivanju prirodnih resursa, regulaciji emisija štetnih plinova, poboljšanju kvalitete eko sustava i zdravlja ljudi.

U okvirnom statističkom poimanju, navedena je sljedeća definicija eko poreza, u suglasju s Uredbom (EU) br. 691/2011: „Porezi u kontekstu eko sustava su oni gdje je prisutna porezna osnovica u smislu fizičke jedinice gdje postoji definirana činjenica o posebnom lošem utjecaju na eko sustav.“⁶⁵³ Porezni učinak na okoliš dolazi prvenstveno kroz utjecaj na relativne cijene proizvoda na određenoj razini aktivnosti, u kombinaciji s odgovarajućom cjenovnom elastičnošću. Nadalje, definicija stavlja naglasak i na poreznu osnovicu.

Ekološki porez je porez na poreznu osnovicu koja ima određeni negativan utjecaj na okoliš. Porezna osnovica je utvrđena kao jedini objektivni temelj za identificiranje ekoloških poreza za potrebe međunarodne usporedbe.

Drugi mogući kriteriji, kao što su davanja u svrhu navedenu od strane poreznog zakonodavca ili izdvajanja iz prihoda za potrebe zaštite okoliša su manje pogodni i teže se koriste u praksi. Mnogi porezi uvedeni su sa svrhom koju mogu ispuniti primjerice utjecajem na ponašanje tako što je proizvod skuplji za korištenje ali i za generiranje prihoda.

⁶⁵² Sollund, Stig, 2007., Environment taxes, Rim, raspoloživo na:
http://www.un.org/esa/ffd/tax/2007DRM_SEG/05EnvironmentalTaxes.doc

⁶⁵³ European Commission, Eurostat Manuals and guidelines, Environmental taxes - A statistical guide, Luxembourg, 2013.
<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5936129/KS-GQ-13-005-EN.PDF>

Utjecaj ekoloških poreza uglavnom je vidljiv kod učinka na relativne cijene, primjerice porez u obliku trošarine na benzin koji se uvodi u svrhu prikupljanja javnih prihoda će imati isti učinak na relativne cijene kao i onaj koji je uveden u svrhu smanjenja emisije štetnih plinova. Za identifikaciju ekoloških poreza, utvrđen je popis poreznih osnovica. Porezi na te porezne osnovice smatraju se ekološkim porezima. U nekim slučajevima porezna osnovica je izmjerena ili procijenjena količina emisije štetnih tvari, kao što su NO_x. Međutim, direktno mjerenje emisije je često teško i skupo, pa se mnogi porezi temelje na dozvolama za emisiju, na primjer, korištenje loživog ulja.

Pojam „ekoloških poreza“ može se protumačiti tako da je motiv okoliš, a ne fiskalna uloga poreza. Budući da je motiv stran definiciji predmetnog pojma koja se koristi za potrebe izračuna statistike ekoloških poreza, može se zaključiti kako je izraz „ekološki povezani porezi“ prikladniji.

To je izraz koji koristi Uredba (EU) br. 691/2011, poželjan je i prema OECD-u. Kao što je prikladan i termin „ekološki porez“ koji se nalazi u općoj upotrebi. Ovaj termin se također koristi u sustavu Ujedinjenih naroda za okolišno-gospodarsko računovodstvo⁶⁵⁴ te je usvojen kao međunarodni statistički standard u 2012. Iskustvo tijekom godina pokazalo je da postoji nekoliko tumačenja koncepta ekoloških poreza.⁶⁵⁵

Eko porezi i nameti mogu se kategorizirati, tj. gledati kao kazne u smislu upravne sistematizacije ako one doprinose provedbi i kreiranju standarda protekcije eko sustava.⁶⁵⁶ Ekološke poreze⁶⁵⁷ mogu podijeliti u tri glavne skupine:⁶⁵⁸

1. Pigou-porezi ili specifični porezi,

⁶⁵⁴ The United Nations Economic Commission for Europe (ECE), Environmental Performance Reviews - Croatia, Second Review., 2014.

⁶⁵⁵ European Commission, Eurostat Manuals and guidelines, Environmental taxes - A statistical guide, Luxembourg, 2013.

<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5936129/KS-GQ-13-005-EN.PDF>

⁶⁵⁶ Jelčić Bo., Koliko su ekološki porezi – ekološki?, Zbornik radova Tendencije u razvoju financijske aktivnosti države, Znanstveni skup povodom 100. obljetnice tiskanja knjige Stjepana Posilovića «Financijalna znanost», HAZU, Zagreb, 2000.

⁶⁵⁷ Ilić-Popov G., Ekološki porezi, Pravni fakultet Beograd, Beograd, 2000.

⁶⁵⁸ Fullerton D., Leicester A., Smith S., Environmental Taxes, (Online), 2008.
<http://www.ifs.org.uk/uploads/mirrleesreview/dimensions/ch5.pdf>

2. Para-Pigou porezi,

3. Dvostrano korisni porezi.

Pigouov porez je vrsta ekološkog poreza predložena za primjenu na sudionike na tržištu koji stvaraju troškove za druge sudionike kroz svoje aktivnosti.

Tipični primjeri su pivovare koje zagađuju rijeku nizvodno od svojih pogona ili tvornice koje emitiraju toksine koji uzrokuju zdravstvene probleme u okolnim naseljima. U takvim slučajevima razni troškovi onečišćenja nisu pokriveni čime se narušava načelo „onečišćivač plaća“. Takvi troškovi nazivaju se negativne eksternalije i mogu dovesti do tržišnog neuspjeha.

Pigouov porez je, dakle, mjera čija je svrha ispraviti tu pogrešku. Cilj je ispraviti negativne eksternalije na tržištu kako bi se postigla učinkovita razina proizvodnje. Oporezivanje vanjskog učinaka klasičnim Pigouvim porezom bit će npr. na emisiju CO₂, a ne na potrošnju benzina.

U svojoj knjizi *The Economics of Welfare*, Pigou tvrdi da industrijalci traže svoj granični privatni interes. Vrlo često granični društveni interes odstupa od graničnog privatnog interesa, i proizvođači nemaju poticaj da internaliziraju troškove prema marginalnom društvenom trošku.

Situacija može biti i obrnuta: ako industrija proizvodi marginalnu društvenu korist, pojedinci primaju veće povlastice ali nemaju poticaja višeg plaćanja za tu uslugu. Razlika između privatnog interesa i društvenog interesa stvara dvije glavne posljedice. Kao što je već rečeno, tržišni sudionici stvaraju društvenu štetu za koju ne plaćaju.

Zatim, velika proizvodnja lošeg proizvoda može dovesti do gubitka jer proizvođač nije ukalkulirao kompletne troškove koji su uključeni. Za rješavanje prekomjerne proizvodnje, Pigou preporučuje oporezivanje tržišnih sudionika kako bi se pokrio društveni trošak. Proizvođač će onda morati platiti za eksternalije stvorene vlastitom proizvodnjom. To bi

učinkovito smanjilo količinu proizvodnje, odnosno omogućilo gospodarstvu kretanje natrag u ravnotežu.

Gledano sa kritičke pozicije, Pigouov porez ima i neke nedostatke. Izdvojiti se mogu problemi kod mjerenja i politički problemi. Jedna od slabosti Pigouovog poreza je pretpostavka da vlade mogu odrediti granične društvene troškove izazvane negativnim eksternalijama i iskoristiti taj iznos u druge svrhe. U stvari, izmjeriti društvene troškove je izuzetno teško, ako ne i nemoguće, pogotovo jer mnogi troškovi su psihološki i pojedinačni.

Politički čimbenici mogu utjecati na razinu poreza i politički procesi mogu zakomplicirati njegovu provedbu. Lobiranje vlade i onečišćivača ima tendenciju smanjenja razine poreza koji se obračunava, te se želi stvoriti što niži učinak poreza.

S druge strane, lobiranje posebnih interesnih skupina koje obračunavaju negativne učinke eksternalija više od drugih djeluju obratno te povećavaju razinu poreza, što dovodi do sub-optimalne razine proizvodnje.

Alternativu Pigouovom porezu predstavljaju i neki drugi instrumenti. Trgovanje emisijskim jedinicama plinova ili 'cap and trade' tržišna je mogućnost internalizacije vanjskih troškova putem trgovanja dozvolama. Umjesto oporezivanja proizvođača negativnih ekoloških eksternalija, vlade mogu regulirati proizvodnju takve negativne eksternalije.

One mogu odrediti granicu po poduzeću / emiteru ili na ukupni iznos negativne eksternalije, stvoriti trgovanje pravima na emisiju. Međutim, postoji zabrinutost zbog tržišnih rješenja temeljenih na kontroli onečišćenja, ponajprije s obzirom na trgovanje ugljikom koje također treba uzeti u obzir.

Za razliku od tržišnih rješenja ekonomist Ronald Coase tvrdio je da pojedinci mogu sklopiti ugovore s učinkovitim rezultatima, bez uplitanja treće strane. Takva mogućnost, međutim, će

zahtijevati da su pregovarački partneri slične snage; situacija koja rijetko postoji u slučajevima ekoloških eksternalija.⁶⁵⁹

Para-Pigouove poreze susreće se u obliku poreza na tržišna dobra povezana sa emisijama plinova - čine drugu opciju direktnom oporezivanju loših emisija kroz utvrđivanja ili korigiranja stope nedirektnog poreza (trošarine, porez na promet ili porez na dodanu vrijednost) ili implementacije eko poreza na principu prodaje štetnih tvari ili proizvodnih inputa.

Robe i usluge povezane s oštećenjem okoliša u proizvodnji ili potrošnji oporezuje se višim stopama (npr. porez na baterije i gnojiva). Roba ili usluge koje stvaraju korist za okoliš ili ga oštećuju u manjem obujmu od njegovih supstituta ,oporezuju se nižim stopama , čest primjer je snižena stopa poreza na bezolovni benzin. Ekološki porezi ove vrste imaju niže administrativne troškove od poreza na temelju izmjerenih emisija. U nekim slučajevima je moguće koristiti već postojeće poreze (npr. diferenciranjem PDV-a), što dovodi do mnogo niže cijene nego posve novi administrativni aparat i procedure.

Čak i ako to nije moguće, zaseban ekološki porez naplaćen na vrijednost transakcija može imati niže administrativne troškove od onog na izmjerene emisije pogotovo ako se može izvršiti na postojećim i kompatibilnim definicijama porezne osnovice. Nedostatak takvih poreza očituje se u ne ciljaju na samu emisiju štetnih tvari kao kod izravnih poreza koji se temelje na izmjerenim emisijama štetnih plinova, što u konačnici predstavlja neučinkovit uzorak zagađenja, a time i nižu odgovornost zagađivača.⁶⁶⁰

Dvostrano korisni porezi prije svega namijenjeni su prikupljanju prihoda u svrhu pokretanja aktivnosti zaštite okoliša. Predstavljaju financijski temelj mjerama kojima se želi zaštititi okoliš. Korištenjem poreza na dozvole za emisiju štetnih plinova, može se uštedjeti na

⁶⁵⁹ Lorek S., Pigou tax, (Online), 2015.
<http://www.ejolt.org/2015/09/pigou-tax/>

⁶⁶⁰ Fullerton D., Leicester A., Smith S., (Online), Environmental Taxes, 2008.
<http://www.ifs.org.uk/uploads/mirrleesreview/dimensions/ch5.pdf>

administrativnim troškovima za razliku od izravnih poreza na emisiju, ali kod takve situacije ne postiže se uvijek najučinkovitiji model smanjenja zagađenja.

U nekim slučajevima, učinkovitiji način poticaju zaštite okoliša može biti kreiran kroz vještu kombinaciju neizravnih poreza (engl. *multi-part instrument*) jer je efekt približan onom kod izravnog oporezivanja izmjerenih emisija.

Trošarina na prodaju robe uz subvencije za čiste tehnologije mogu zajedno osigurati željene učinke supstitucije.

Izravan porez na temelju emisije za motorna vozila ne može se lako utvrditi, ali može se aproksimirati kombinacijom instrumenta kao što su porez na benzin, subvencije na nove kupljene automobile, ili porez za stare automobile, niže porezne stope na automobile s niskom potrošnjom goriva itd.

Isto tako, učinkovit poticaj smanjenja otpada nastalog potrošnjom intenzivnih proizvoda i ispravno raspolaganje otpadom, nije moguće postići Pigouvim porezom na odlaganje otpada, već se može postići kombinacijom, 'napredna naknada za zbrinjavanje', koja se sastoji od trošarine na prodaju na temelju otpadnog sadržaja iz proizvoda i subvencija za pravilno odlaganje.

Jedan jednostavan primjer za to je depozit na staklene boce s povratom za recikliranje, ali ideja se može primijeniti mnogo šire. Primjenjivo je i na industrijske zagađivače. Izravni porez na emisije može se teško izmjeriti, pogotovo jer se ne primjenjuje na tržišnoj transakciji. No isti učinci mogu se ostvariti kombinacijom poreza na output i subvencijama za kupnju tehnologije sa nižom emisijom štetnih plinova ili ekoloških prihvatljivih inputa.

Budući da su oboje, prodaja outputa i kupnja ekološki prihvatljivih inputa tržišne transakcije, ta dva instrumenta zajedno su administrativno povoljniji od jednog idealnog poreza na emisiju.⁶⁶¹

⁶⁶¹ Fullerton D., Leicester A., Smith S., (Online), Environmental Taxes, 2008.
<http://www.ifs.org.uk/uploads/mirrleesreview/dimensions/ch5.pdf>

6.4.1.1. Značenje i uloga ekoloških poreza

Zagađenje okoliša koje svake godine uzrokuje sve više štete poteknulo je različite svjetske organizacije i integracije na djelovanja, sa ciljem zaštite okoliša. Svijet se susreće sa problemima sa kojima se nikad prije nije susreo. Jedan od najvećih ekoloških problema na svijetu je zagađenje, jer je tipičan nusprodukt suvremenog života.

Onečišćenje zraka, na primjer, rezultat je izgaranja fosilnih goriva, kao i raznih plinova i toksina koje ispuštaju industrije i tvornice.

Prema istraživanju koje je, 2012. godine, proveo Tehnološki institut Massachusetts (MIT), onečišćenje zraka stajalo je kinesku ekonomiju 112 milijardi dolara u 2005. godini. U Hong Kongu su medicinski računi i smanjenje produktivnosti zbog onečišćenja zraka u 2013. godini uzrokovali trošak od 39,4 milijarde dolara.⁶⁶²

Troškovi zagađenja nadilaze medicinske račune i gubitak produktivnosti. Teško zagađena područja otežavaju poduzetnicima zapošljavanje i zadržavanje radnika, prisiljavajući ih da plaćaju veće plaće kako bi privukli i zadržali zaposlenike. Osim toga, nekontrolirano zagađenje može ugroziti interes investitora. Poduzetnici koji se nalaze na jako zagađenim područjima morati će premjestiti svoju proizvodnju na manje onečišćene lokacije, kako bi mogli proizvoditi svoje proizvode na siguran način.

Kako se povećava broj stanovništva i industrije rastu, tako se sve više povećava i problem pravilnog odlaganja otpada. Zajednice akumuliraju toliko smeća da je pravilno odlaganje postalo sve teže. Čvrsti otpad, na primjer, obično je ukopano na odlagalištima ili spaljeno, što je izuzetno štetno za okoliš. Raspadanje smeća može privući štetočine, uzrokovati neugodne

⁶⁶² Vidi više: O onečišćenju zraka izgaranjem fosilnih goriva i usporedivih onečišćenja (First carbon Solutions), <https://www.firstcarbonsolutions.com/resources/newsletters/july-2015-topenvironmental-problems-and-their-impact-on-global-business/top-environmental-problems-and-their-impact-onglobal-business/>

mirise ili onečistiti podzemne voda. Dim koji nastaje paljenjem smeća doprinosi zagađenju zraka.

Dobar način da se smanji otpad u industriji je da se primjeni kružna ekonomija, u kojoj je otpad jedne industrije resurs za drugu. Nadalje, otpad koji ne završi na odlagalištu ili se ne spali, završava u oceanima što stvara velike probleme, jer uzrokuje smrt mnogih životinja, te otpad koji se nalazi u Tihom oceanu⁶⁶³ prostire se na više od 1,6 milijuna četvornih kilometara.⁶⁶⁴

Treći problem koji se javlja su klimatske promjene, to je globalni problem s ozbiljnim posljedicama za okoliš, ekonomiju, politiku i ljude. Klimatske promjene predstavljaju jedan od glavnih izazova s kojima se čovječanstvo danas suočava. Postojeći trendovi se trebaju promijeniti, jer ako se ne promijene, to će uzrokovati velike klimatske promjene i uništiti ekosustav, što će uzrokovati velike probleme.

Klimatske promjene imaju negativne učinke na poljoprivrednu produktivnost. Povećane temperature i razine ugljičnog dioksida mogu biti korisne za neke usjeve, ali ova se korist može ostvariti samo ako se i drugi uvjeti poput razine hranjivih tvari, vlage u tlu i dostupnosti vode korisne za usjeve koji se uzgaja. U suprotnom, prinosi usjeva mogu se smanjiti. Usjevi također mogu postati osjetljiviji na bolesti, s obzirom da neki korovi, štetočine i gljivice rastu u toplijim temperaturama.

Nadalje, svjetska opskrba vodom postaje sve manja. Prema zajedničkom programu, Svjetske zdravstvene organizacije (WHO)/UNICEF-a, Monitoringa vodoopskrbe i odvodnje (JMP), 2,5 milijardi ljudi (otprilike 36% svjetske populacije) još uvijek nema pristup poboljšanim sanitarnim objektima. U 2012. godini 748 milijuna ljudi nastavilo je dobivati vodu za piće iz

⁶⁶³ Vidi: Bauer P., Great Pacific Garbage Patch, Encyclopedia Britannica, 2019.
<https://www.britannica.com/topic/Great-Pacific-Garbage-Patch>. Accessed 25 July 2022.

Vidi više: <https://www.nature.com/articles/s41598-018-22939-w>

⁶⁶⁴ Vidi: Filho, Hunt, Kovaleva, Marina, Garbage Patches and Their Environmental Implications in a Plastisphere, Journal of Marine Science and Engineering, Vol. 9., No. 11., 2021.

Vidi više: Kaandorp M. L. A., Dijkstra H. A., Sebille E., Closing the Mediterranean Marine Floating Plastic Mass Budget: Inverse Modeling of Sources and Sinks, Environmental Science & Technology, Vol. 54., No. 19., 2020.

nesigurnih izvora. Svjetski fond za prirodu upozorava da će do 2025. nestašice vode pogoditi oko dvije trećine svjetske populacije.⁶⁶⁵

Rezultate koje je navela Mreža za globalni ekološki otisak (GFN), internacionalna istraživačka organizacija koja je među prvima implementirala metodu izračuna ekološkog duga, pokazuju da su emisije ugljičnog dioksida najbrže rastući čimbenik prekomjerne potrošnje i ugljični otisak čovječanstva⁶⁶⁶ a sada čini 60% potrošnje čovječanstva.⁶⁶⁷

Dan ekološkog duga označava datum kada godišnja potražnja čovječanstva prema prirodi premašuje ono što Zemlja može regenerirati u toj godini. Taj se datum pomaknuo s kraja rujna (kada je bio 1997.) na 2. kolovoza u 2017. godini, najranije otkako je svijet prvi put ušao u ekološki dug početkom sedamdesetih godina prošlog stoljeća.

Čovjek danas upotrebljava resurse čak 1,7 puta brže nego što se ekosustavi mogu regenerirati – radi se o faktima o kojima valja voditi računa i smisleno reagirati.⁶⁶⁸ Europska unija i mnoge druge zemlje su shvatile važnost zaštite okoliša, te su i Sjedinjene Američke Države 2015. godine potpisale Pariški klimatski sporazum,⁶⁶⁹ no iz kojega su poradi internih promjena političkog svjetonazora i ekonomskih kretanja 2019. godine izašli.⁶⁷⁰

Europska unija se i dalje brine za okoliš, te razvija svoju politiku zaštite okoliša. Daje pomoć zemljama članicama da se usude realizirati održivi rast i razvoj, poticanjem efikasnijeg upravljanja okolišem.

⁶⁶⁵ Firstcarbon Solutions, <https://www.firstcarbonsolutions.com/resources/newsletters/july-2015-topenvironmental-problems-and-their-impact-on-global-business/top-environmental-problems-and-their-impact-on-global-business/>

⁶⁶⁶ Wiedmann, T., Minx, J., A definition of 'carbon footprint'. Ecological economics research trends, Vol. 1., 2008., str. 1.-11.

Vidi više: Bastianoni S., Niccolucci V., Pulselli R., Marchettini N., Indicator and indicandum: "Sustainable way" vs "prevailing conditions" in the Ecological Footprint, Ecological Indicators, Vol. 16., 2012., str. 47.-50.

⁶⁶⁷ <https://www.overshootday.org/newsroom/press-release-june-2021-english/>

⁶⁶⁸ Energetica-net, <http://www.energetika-net.com/u-fokusu/res-publica/zivot-na-dug-ili-koliko-dugo-zemlja-josmoze-izdrzati-25497>

⁶⁶⁹ Paris Agreement, Official Journal of the European Union, L 282/4, 19. 10. 2016.

⁶⁷⁰ <https://2017-2021.state.gov/on-the-u-s-withdrawal-from-the-paris-agreement/index.html>

Ekološka porezna davanja u današnje vrijeme spadaju u onu vrstu naknada koja se mogu svrstati u jedne od najvažnijih fiskalnih alata koji za cilj imaju korigirati ponašanje poslovnih subjekata i fizičkih osoba. Sve to bi trebalo dovesti do krajnjeg rezultata, a to je daljnji razvoj i poboljšanje čovjekovog eko sustava.

Sukladno promijenama koje se zamjećuju u ekološkom sustavu (ponajprije je riječ o globalnom zatopljenju, te različitim vidovima toksizacije vode, tla i zraka; no također i povezanim pojavama) valja navesti principe i modalitete djelovanja sukladne predmetnom problemu, kao i neospornu važnost ekoloških poreza u službi predmetnog problema.

U suvremenim se uvjetima organizirani, sustavni i temeljiti pristup zaštiti okoliša smatra jednim od glavnih prioriteta različitih organizacija u svijetu. Organizacija za gospodarsku povezanost i razvitak koristi cijeli spektar raznih gospodarskih alata u protekciji okoliša. Danas sve više zemalja shvaća važnost očuvanja okoliša i važnost zelenog rasta.

Ekološki porezi su važni za državu jer preko njih država može kontrolirati i ispravljati ponašanje poduzetnik. Poduzetnike se može potaknuti da se brinu za okoliš, putem ekoloških poreza, može se smanjiti stvaranje otpada, poticanje korištenja novih tehnologija ili neke nove načine proizvodnje.

Ekološki porezi nisu isključivo pozitivnog karaktera nego su značajni i u smislu prikupljanja javnih prihoda. Javni prihodi koji se naknadno pribavljaju ekološkim porezima imaju tendenciju u smislu potencijalnog smanjenja stopa drugih poreza, sve s krajnjim ciljem čuvanja balansa između sveobuhvatnih državnih prihoda i cjelokupne državne potrošnje.

6.4.1.2. Prednosti i nedostaci ekološkog oporezivanja

Optimalna stopa poreza u osnovi utječe na učinkovitost oporezivanja. Prilikom definiranja porezne stope treba voditi računa o ekološkom cilju, jer optimalna stopa, koja se može kontinuirano mijenjati, pomaže u postizanju optimalne razine zaštite okoliša.

Porezna stopa koja je preniska neće poticati porezne obveznike na smanjenje onečišćenja, dok će kod previsokih poreznih stopa porezni obveznici pokušati na nezakonite načine izbjeći plaćanje ekoloških poreza.

Prikladnu poreznu stopu je potrebno odrediti prema ciljevima koji se žele ostvariti primjenom ekoloških poreza, niska porezna stopa je prikladna za ostvarivanje dugoročnih ekoloških ciljeva, dok je viša porezna stopa učinkovita za postizanje kratkoročnih ciljeva.

Razlikovanje prema sadržaju onečišćujućih tvari također je vrlo važno.

Ekološko oporezivanje proizvoda trebalo bi se bazirati na količini proizvedenoga proizvoda, a ne na njegovoj vrijednosti, jer proizvođač može smanjiti kvalitetu proizvoda, te time smanjuje njegovu vrijednost i ekološki porez koji plaća. Porezna se stopa mora povremeno provjeravati zbog inflacije, promjene u cijenama ili zbog promjena u ekološkim ciljevima.

Pri usklađivanju porezne stope među susjednim zemljama treba uzeti u obzir međunarodni aspekt. Pogrešno odabrano oporezivanje može utjecati na međunarodnu konkurentnost i učinkovitost ekonomskih instrumenata.

Problem poreza na proizvodnju i potrošnju je različit. Porezi na proizvodnju utječu samo na nacionalnu proizvodnju, ali bez obzira na to, ako su cijene zamjenskih proizvoda u susjednim zemljama niže, javlja se pitanje međunarodne konkurencije.

Nacionalni i uvezeni proizvodi se oporezuju kod poreza na potrošnju. U slučaju da se proizvod može zamijeniti, potražnja za zamjenskim proizvodom može se povećati. Sa gledišta politike protekcije eko sustava bitna je analiza prednosti i nedostataka ekoloških poreza jer se putem analitičkih podataka može odrediti koja kategorija poreza može dati najbolji rezultat u realizaciji ciljeva politike protekcije okoliša.

Literatura navodi sljedeće prednosti i nedostatke:

<i>Prednosti ekološkog oporezivanja</i>	<i>Nedostatci ekološkog oporezivanja</i>
<i>Minimalizacija faktora troškova</i>	<i>Neizvjestan utjecaj na okoliš</i>
<i>Statično poticanje</i>	<i>Struktura odlučivanja</i>
<i>Dinamično poticanje</i>	<i>Manjak iskustva</i>
<i>Opći propisi</i>	<i>Administrativni i izvršni troškovi</i>
<i>Svojstva koja ograničavaju troškove</i>	<i>Razlika između izvora emisija</i>
	<i>Aktivnosti koje smanjuju onečišćenje</i>
	<i>Politički aspekti</i>
	<i>Učinci distribucije</i>
	<i>Stav</i>

⁶⁷¹ Slika br. 15. Prednosti i nedostatci ekološkog oporezivanja

⁶⁷¹ Slika br. 15., Zoltan N., The role of environmental taxation in environmental policy, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 3., 2013., str. 515.–528.

Dalje će se u radu objasniti svaka stavka u tablici, počevši od prednosti ekološkog oporezivanja.

1. Minimaliziraju se faktori troškova. Troškovi zbog smanjenja onečišćenja razlikuju se prema zagađivačima i tehnologijama, pa su porezi prikladni za postizanje optimalne razine onečišćenja s najnižim troškovima. S druge strane, troškovi zakonskih tijela ne rastu, kao u području izravne regulacije.
2. Statično poticanje. Učinkovito korištenje tehnologijeu svrhu smanjenja emisija. U mnogim slučajevima sama tehnologija ne može doseći optimalnu razinu zagađenja, stoga je vrlo važno pravovremeno i profesionalno upravljanje tehnologijom. Porezi potiču zagađivače da učinkovito koriste tehnologiju.
3. Dinamično poticanje. U osnovi to znači poticanje na korištenje novih tehnologija i smanjenje onečišćenja okoliša. Propisi koji propisuju razinu onečišćenja okoliša ne potiču onečišćivače da smanje zagađenje ispod propisane razine. Zagađivači su često svjesni da zagađuju ispod očekivane razine, pa će se propisima smanjiti dopuštena količina zagađivanja. Oporezivanje znači kontinuirano poticanje na smanjenje onečišćenja, odnosno ispod propisane razine. Povrat poreza je izvor za razvoj novih tehnologija koje mogu generirati bolju troškovnu učinkovitost.
4. Opći propisi. Porezi su jednaki za sve onečišćivače, tako da se uredbom ne mogu uzeti u obzir različite vrste zagađivača. Kako bi se stvorila učinkovita regulacija neizbježno je pregovarati s zagađivačima o stopama i tehnološkim očekivanjima regulatora okoliša. Ova metoda može pogoršati učinkovitost jer zagađivači mogu ublažiti regulatore i zahtijevaju posebna izuzeća. U slučaju poreza ta opasnost ne postoji, pa se učinkovitost okoliša ne smanjuje kroz normativnost poreza.
5. Svojstva koja ograničavaju troškove. Stope poreza ograničavaju se iznad troškova smanjenja, što uzrokuje da se onečišćivačima ne smanje troškovi. Može se dogoditi da su troškovi smanjenja zagađenja znatno viši od dobivenih koristi za okoliša. Ali u slučaju poreza ona se eliminira, jer ako je trošak smanjenja zagađenja veći od poreza, zagađivač će prije platiti više porezne stope nego veće troškove za smanjenje zagađenja.

Porezi za zaštitu okoliša imaju značajne nedostatke, koji su također važni za njihovu analizu kako bi ih se učinkovito primijenilo ili eliminiralo. Primjena ekoloških poreza može biti neučinkovita zbog:⁶⁷²

1. Neizvjesnog utjecaja na okoliš. Ekološki porezi imaju učinak poticanja, ali ne jamče razinu onečišćenja u odnosu na izvornu regulaciju. Postoje vrste troškova gdje se pogođene strane suočavaju sa onečišćenjem, tako da u slučaju kada su važni pravovremeni rezultati zaštite okoliša i usklađenosti razine onečišćenja, možda neće biti sigurno da su porezi imali dovoljan učinak.
2. Strukture odlučivanja. Učinkovita primjena poreza ovisi o strukturi odlučivanja i restrukturiranju troškova. Taj se problem ne javlja u malim poduzećima, ali za veće usklađivanje plaćanja ekoloških poreza, odabir odgovarajuće tehnologije za smanjenje zagađenja i analiza troškova je veliki problem. Transformacija strukture odlučivanja u poduzeću može uzrokovati značajne troškove, stoga ako su ekološke stope niske, to ne dovodi do reorganizacije poduzeća. Iz toga slijedi da poduzeća radije plaćaju ekološke poreze nego smanjuju onečišćenje.
3. Nedovoljno iskustva. Nedostatak iskustva uzrokuje veliku prepreku u području primjene ekoloških poreza. Očito je da postoje područja primjene gdje nedostaje iskustva, ali ako je primjena izravnih instrumenata u nepovoljnom položaju, primjenjuju se ekološki porezi.
4. Administrativni i izvršni troškovi. Primjena izravnih instrumenata i ekoloških poreza također zahtijevaju regulatorne, administrativne i provedbene mehanizme. U slučaju poreza na emisiju, pravovremena definicija stope emisija, kontrola podataka o proizvodnji također otežava definiranje i naplatu poreza. Ekološki štetni učinak slabije je dokumentiran, tako da se mogu provesti ilegalne aktivnosti. Vrlo je razumno održavati skup mehanizama kako bi se privede kontrole tih aktivnosti.
5. Razlike između izvora emisija. Promjene štete onečišćenja ovise o izvorima emisija, ali općenito se primjenjuje jedinstveni porez na emisije za različite izvore emisija. Jedinstveni porez na emisije nije tako učinkovit kao procjena poreza. Isti porezni propisi ne moraju se primjenjivati na sve izvore emisija; međutim, zbog razlika u izvorima aktivnosti zagađivača

⁶⁷² Ibid.

može utjecati na ekološku politiku. Tako se u mnogim slučajevima primjenjuju manje učinkoviti porezi.

6. Aktivnosti koje smanjuju onečišćenje. Ekološki porezi mogu imati negativan utjecaj na okoliš, što može biti ozbiljnije od nepostojanja bilo kakvih propisa. Porezi na otpadne materijale mogu potaknuti smanjenje otpada, ali također mogu izazvati ilegalno smještanje i spaljivanje otpada. U ovom slučaju društveni trošak naknadnog odlaganja i degradacije okoliša veći je od trošak i utjecaja onečišćenja.
7. Političkaspekt. Ekološki porezi nisu uvijek politički prihvaćeni. Utjecaji na okoliš, kao što je kontrola zagađenja, politički je prihvaćen, ali zagađivači u mnogim slučajevima odbijaju poreze i preferiraju primjenu drugih instrumenata, te onečišćivači mogu utjecati na političke stavove.
8. Učinaka distribucije. Općenito se ekološki porezi primjenjuju na transport, na sadržaje kao što je ugljik u gorivima ili energiji koja se koristi. Najveći dio izdataka kućanstva s niskim prihodima čine troškove energije i transporta, pa će se s povećanjem ekoloških poreza povećati cijena i smanjiti prihod kućanstva. Promjena ekoloških poreznih stopa manje utječe na kućanstva s višim prihodima, koji su spremni potrošiti više za zaštitu okoliša.
9. Stavova. Stavovi i percepcija zagađivača mogu ojačati ili oslabiti utjecaj ekoloških poreza. S naplatom ekoloških poreza, okolišno odgovorno ponašanje poreznih obveznika može biti potaknuto, ali može se smatrati da se uz plaćanje poreza legitimira aktivnost koje zagađuju okoliš.

Bez obzira na mnoge nedostatke koji se javljaju kod primjene ekoloških poreza, različite vrste ekoloških poreza sve više dobivaju na značaju u Europskoj uniji i prihod od njih se povećavaju. Europska unija je potaknuta konferencijom u Riju počela primjenjivati porez na energiju i ugljični dioksid kako bi ispunila obveze koje su bile postavljene na toj konferenciji

6.4.2. Fiskalni instrumenti u politici zaštite okoliša i energije

Valja naglasiti kako svi oni koji zagađuju okoliš imaju bolju fleksibilnost da izaberu razinu i postupak reduciranja onečišćenja.

Implementacija poreza i raznih poreznih davanja u obliku pristojbi u većini slučajeva traže niže potpune podatke od regulacije, a time i za posljedicu manje administrativne troškove. Alati na tržištu definiraju cijenu za svaku jedinicu zagađenja / emisije i putem toga se organizacije stimulira na kontinuirano traženje novih rješenja smanjenja zagađenja i financiranje u tehnološke aspekte koje slabije onečišćuju eko sustav. To je jak podstrek za nove ideje. Porezne pristojbe i naknade isto tako su efikasni alati za korekciju ponašanja konzumenata prema eko održivom pravcu.

Uvođenje ekoloških poreza u sustav neprilagođen i nepripremljen, podrazumijeva troškove gubitka blagostanja u razmjeru smanjenja ponude radne snage povećanjem potrošačkih cijena, a time i smanjenjem realnih plaća.

Prema Parry i Oates⁶⁷³ ovaj negativni učinak na blagostanje, označen kao "efekt porezne interakcije" u ekonomskoj literaturi, mogao bi biti značajan, čak i u slučaju samo neznatnog smanjenja ponude rada.

To je zato što tržište rada zauzima obično veliki udio u nacionalnoj ekonomiji. Ova analiza je djelomična, jer se u konačni obračun ne uzimaju i drugi doprinosi poreznih instrumenata (i aukcijskih utrživih dozvola), odnosno njihova sposobnost da povećaju prihode i činjenicu da se mogu koristiti za smanjenje drugih distorzivnih poreza u gospodarstvu, posebice poreza na rad (što je osnovna ideja zelene porezne reforme). Može li se tzv. „recikliranjem“ prihoda ukloniti negativni učinak blagostanja uzrokovan ekološkim porezima?

Odgovor prema ekonomskoj literaturi naginje prema "ne", pod vjerojatnom pretpostavkom kako je efekt porezne interakcije uvijek veći od efekta „recikliranja“ prihoda, stoga ekološki porezi ne predstavljaju *win-win* situaciju, ali uvijek povlače za sobom neke ekonomske troškove.

⁶⁷³ Vidi: Parry, I.W.H., A Second-Best Analysis of Environmental Subsidies, *International Tax and Public Finance* Vol. 5., 1998., str. 153–170

<https://doi.org/10.1023/A:1008638320593>

Vidi: više: Kosonen K., Nicodeme G., The role of fiscal instruments in environmental policy, *Taxation Papers* 19, Directorate General Taxation and Customs Union, European Commission; in: Soares C., Milne J., Ashiabor H., Deketelaere K., *Critical Issues in Environmental Taxation: Volume VIII*, Oxford University Press, 2011. str. 5.-6.

To je zato što zamjena poreza sa širokom osnovicom, kao što je porez na rad, sa porezima sa užom osnovicom (ekološki porezi) obično otvara više mogućnosti supstitucije i na taj način se povećava prekomjerno opterećenje oporezivanja.

To znači da bitan oblik "dvostruke dividende" koju se povezuje sa reformama putem ekoloških poreza ne vrijedi. Pitanje je kontroverzno u ekonomskoj literaturi, a neki autori tvrde da u prisutnosti nesavršenih tržišta rada i prisilne nezaposlenosti zelene porezne reforme mogu, pod određenim uvjetima, stvoriti oboje, višu razinu zaposlenosti i čišći okoliš.

Potencijal „recikliranja“ prihoda je važan, kada uspoređujemo poreze sa drugim instrumentima, kao što su trgovanje emisijama sa slobodnom alokacijom dozvola ili regulatornim mjerama. S jedne strane koliko god ovi instrumenti imaju sličan učinak na potrošačke cijene kao i porezi, također imaju sličan efekt porezne interakcije. Međutim, budući da oni ne povećavaju prihode, izostaje efekt „recikliranja“ prihoda, a ukupni troškovi (uz pretpostavku iste razine socijalnog blagostanja) uvijek su veći nego u slučaju poreza.

Pomoću COMETR projekta⁶⁷⁴ analizirali su se efekti eko poreznih reformi u sljedećim državama – „Danskoj, Njemačkoj, Finskoj, Nizozemskoj, Švedskoj i Velikoj Britaniji.“⁶⁷⁵ Došlo se do zaključka kako su navedene zemlje „postigle višu razinu gospodarske aktivnosti i niže razine korištenja goriva i emisije stakleničkih plinova od hipotetski postavljene“⁶⁷⁶ situacije suprotne ekološke politike, odnosno izostanka provedbe eko porezne reforme.

Projekt COMETR, kojim su se proučavali učinci zelenih poreznih reformi u Danskoj, Njemačkoj, Finskoj, Nizozemskoj, Švedskoj i Velikoj Britaniji, pokazao je kako su sve države imale poreznim reformama ostvarene neutralne prihode u svim slučajevima, a prihodi od viših poreza na energiju iskorišteni su uglavnom za smanjenje poreza na dohodak i doprinosa za socijalno osiguranje poslodavaca i posloprimaca (COMETR, 2007).⁶⁷⁷

⁶⁷⁴ Vidi: Competitiveness Effects of Environmental Tax Reforms, Final report to the European Commission, DG Research and DG Taxation and Customs Union, 2007.

⁶⁷⁵ Blažić H., Dimitrić M., Pečarić(ur.), Financije na prekretnici: Imamo li snage za iskorak?, Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet, Rijeka, 2017., str. 88.

⁶⁷⁶ Ibid.

⁶⁷⁷ Vidi više: Competitiveness Effects of Environmental Tax Reforms, Final report to the European Commission, DG Research and DG Taxation and Customs Union, 2007.

Porezne reforme dovele su do nepristranih prihoda kod cjelokupne situacije, a prihodi od većih poreznih pristojbi na energiju poslužili su kao supstitut smanjenih prihoda kao posljedice nižih stopa poreza na dohodak i socijalnih davanja poslodavaca i zaposlenika.⁶⁷⁸ Modifikacija ekoloških poreza definira se putem opsežne porezne reforme gdje je krajnji cilj smanjiti ili anulirati teret poreznog opterećenja pri oporezivanju dohotka od nesamostalnog i/ili samostalnog rada.

Radi se o reformama koje su bitne, posebice radi promjena u zemljama članicama. Jače oporezivanje rada dovelo bi do smanjenja kreiranja drugih radnih mjesta, ponajviše niže kvalificiranih radnika. Pozitivni aspekti eko poreznih modifikacija na zapošljavanje razlikuju se po područjima. Tako postoji slučaj gdje dizanje cijene energije može dovesti do proizvodnje energetski efikasnijih proizvoda, koja traže zapošljavanje radnika s (pretežito) visokom stručnom spremom, odnosno potrebno kvalificiranih stručnjaka.

Sredstva koja su realizirana putem naplate poreznih pristojbi u domeni eko sustava imaju tendenciju upotrebe za razne načine da bi se ostvarila korisnost u vezi okoliša i ekonomije. Kao prvo, zemlje bi osigurale jedan dio poreznih prihoda za specifične koristi u vezi protekcije eko sustava – naprimjer, ulaganje u ekološku učinkovitost i idejne projekte u vezi ekologije. Drugo, porezni prihodi imaju svrhu korištenja kako bi se kompenzirali domovi i poslovni subjekti koji spadaju u kategoriju visokih poreznih davanja.

Kompenziranje se može odvijati na način da se smanji porez na dohodak ili da se upotrebljavaju porezne olakšice koje su namijenjene posebnim grupama. Bez obzira na navedene prednosti, porezi se ne smatraju kao najefikasniji način kako bi se riješila problematika protekcije eko sustava.

⁶⁷⁸ Blažić H., Dimitrić M., Pečarić(ur.), *Financije na prekretnici: Imamo li snage za iskorak?*, Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet, Rijeka, 2017., str. 88.

U određenim stanjima direktno uređivanje će dovesti do efikasnog traženog rješenja za eko sustav. Radi se o procesima kada dolazi do onečišćenja eko sustava gdje postoji znatna povezanost za specifični dio i dolazi do mijenjanja s polaznom točkom onečišćenja te je u tom slučaju potrebno veći broj direktnih alata od generalnih eko poreza. Varijante eko poreznih pristojbi i ostalih alata mogu biti puno efikasnije rješenje od upotrebe isključivo poreznog oblika.⁶⁷⁹ Glavno djelovanje u definiranju i efikasnosti tijeka eko sustava imaju politike.

Valja se prisjetiti odluke o stavljanju u funkciju prvog Programa djelovanja za okoliš 1973. godine, kada su se EU politike o eko sustavu počele razvijati. Od tog vremena pa sve do današnjeg datuma, donesen je znatan broj pravnih regulativa (cca. 100-ak) o problematici okoliša. Prilikom stupanja na snagu EU političkih akata u vezi ekologije, veliki broj alata navedenih politika imali su fokus na specifične probleme u vezi eko sustava.

U današnje vrijeme razne eko politike uspoređuju sljedeće: tradicijske zakonske principe odnosno smjernice upravljanja i kontrole; (na primjer emisijski standardi); tržišni alati (kao što su ekološki); podizanje svijesti (na primjer, oznake energetske učinkovitosti i komunikacijske kampanje).⁶⁸⁰

U svijetu i EU postoji veliki broj multilateralnih ekoloških sporazuma koji se bave pitanjima zaštite okoliša. Neki od tih ugovora su:⁶⁸¹

1. „Baselska Konvencija o prekograničnom prometu opasnog otpada i njegovu odlaganju (Baselska Konvencija);
2. Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD);
3. Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (CITES);
4. Konvencija o zaštiti migratornih vrsta divljih životinja (CMS);

⁶⁷⁹ Kosonen K., Nicodème G., The Role of Fiscal Instruments in Environmental Policy , 59 Cesifo working paper no. 2719., Category: energy and climate economics, 2008.

⁶⁸⁰ Vidi: Europska agencija za okoliš, 2016., Instrumenti politike.
<http://www.eea.europa.eu/hr/themes/instrumenti-politike/intro>

⁶⁸¹ Hodžić S., Bratić V., Comparative analysis of environmental taxes in EU and Croatia, Ekonomika misao i praksa, Vol. 24., No. 2., 2015., str. 555.-578.

5. Ramsarska konvencija o vlažnim područjima od međunarodnog značaja (Ramsarska konvencija);
6. Konvencija UN-a za borbu protiv dezertifikacije (CCD);
7. Okvirna konvencija UN-a o promjeni klime (FCCC);
8. Kyoto protokol Okvirne konvencije UN-a o promjeni klime (Kyoto protokol);
9. Bečka konvencija za zaštitu ozonskog omotača (Bečka konvencija); i
10. Montrealski protokol prema Bečkoj konvenciji (Montrealski protokol)⁶⁸².

Prema Vogleru, upletenost Europske unije u politici zaštite okoliša povećava se zbog dva trenda: "Prvi trend uključuje realizaciju, koja je demonstrirana u razvoju procesa iz Ria, kako politika zaštite okoliša ne može samostalno provoditi već je neraskidivo povezana sa trgovinom i razvojnim pitanjima. Drugi trend uključuje sve veću političku zastupljenost pojedinih pitanja, posebno klimatskih promjena. Za stvaranje razvojnih režima klimatskih promjena, potrebna je učinkovita bilateralna suradnja. To uključuje integraciju okoliša u vanjskoj politici EU i koherentnu mobilizaciju diplomatskih i drugih sposobnosti unije."⁶⁸³

Od 1970. godine EU je usvojila niz akcijskih programa za zaštitu okoliša. Zbog toga što EU ima nadnacionalnu pravnu narav, EU Komisija kao njegova izvršna institucija igra bitnu ulogu za današnje i buduće članice.

Prema principima procesa koje je EU prakticirao na internacionalnom nivou, Komisija je tijekom niza godina radila na razvoju cijelog spektra akcijskih programa za okoliš (eng. *Environmental Action Programmes*, EAP) koji su imali aspekte da budu tretirani kao „špranca“ za sve buduće akcije.

Ukupno je provedeno sedam programa koji svoj razvoj temelje na glavnim programskim odrednicama, zatim oni kojima je fokus bio na rigidnim zakonima i kontrolnim mehanizmima u 1970-ima, pa sve do onih gdje je došlo do implementacije tržišnih alata u 1980-ima. Kako je

⁶⁸² Bakker A., *Tax and the Environment, A world of possibilities*, Amsterdam: International Bureau of Fiscal Documentation IBFD, 2009.

⁶⁸³ Vogler J., *The European contribution to global environmental governance*, *International Affairs*, Vol. 81., br. 4., 2005., str. 835.-850.

vrijeme proticalo, usvojeni su programi koji navode odrednice u vezi kreiranja „tematskih strategija za svaki sektor koji ima negativan utjecaj na okoliš.“⁶⁸⁴

Može se zaključiti kako se realizacija politike protekcije okoliša Europske unije bazira na principima predostrožnosti, tj. na principima gdje svaka šteta koja je nanijeta eko sustavu sređena u prvom redu na samom ishodištu i da je za to zaslužan onečišćivač koji to plaća. Svakako treba naglasiti kako jedna od bitnijih izazova okolišu su klimatske promjene, te je borba protiv klimatskih promjena primarni cilj u domeni protekcije okoliša.

6.4.3. Europski Akcijski programi – zaštita okoliša ekološkom politikom

Akcijski programi Europske unije (Environment Action Programmes), svoj začetak imaju u listopadu 1972. g., te predstavljaju opći okvir politike zaštite okoliša na razini Europske unije. Ista je godina bremenita događajima koji su na različite načine obilježili formiranje svijesti o važnosti zaštite okoliša i ujedno predstavljaju idejni začetak suvremenog pristupa problematici zaštite ekološkog sustava, odnosno problematici odnosa čovjeka i njegova okoliša.⁶⁸⁵

Težište ovih programa leži u kreiranju srednjoročnih i dugoročnih ciljevi koji su definirani i navedeni u osnovnoj strategiji svakog pojedinog programa, za razdoblje na koji se isti odnosi. U područjima ekološke politike EU gdje je to primjereno, pojedini Akcijski programi sadržavaju konkretne mjere djelovanja.

⁶⁸⁴ Ott K. (ur.), Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji, Izazovi sudjelovanja, Četvrti sv. Institut za javne financije, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 2006., str. 314.

⁶⁸⁵ 1972. godine objavljeno je djelo World dynamics, a koje se uz djela The Limits To Growth i The silent Spring, uzima za ishodišnu suvremenog pristupa problematici zaštite okoliša. Iste je godine održana Stockholmska konferencija, odnosno prva konferencija Ujedinjenih naroda o zaštiti okoliša, a što uz djelovanje Rimskog Kluba, te uvođenje načela onečišćivač plaća predstavlja ključne događaje u pogledu promjene paradigme odnosa čovjeka spram ekološkog sustava.

Vidi više: United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, Sweden, 1972.

Carson R., The Silent Spring, Fawcett publications, Greenwich, 1962.

Meadows D., Randers J., Behrens W., The Limits To Growth, Universe Books, New York. 1972.

Forrester J., World dynamics, Wright-Allen Press, 1971.

Kronološkim slijedom navedeni Akcijski programi EU:

1. Environment Action Programme 1973-1976.
2. Environment Action Programme 1977-1981.
3. Environment Action Programme 1982-1986.
4. Environment Action Programme 1987-1992.
5. Environment Action Programme 1993-2000.
6. Environment Action Programme 2002-2012.
7. Environment Action Programme 2014-2020.

6.4.3.1. Prvi akcijski program (1973 – 1976)

Poslije prve konferencije Ujedinjenih naroda o pitanjima okoliša iz 1972. godine, tadašnja je Europska zajednica donijela svoj prvi akcijski program o okolišu kojim su definirana temeljna načela i ciljevi politike zaštite okoliša.

Programom su kreirani prioriteti politike okoliša i implementirano načelo „onečišćivač plaća“. Upotrebom navedenog načela naglašava se želja preventijskog djelovanja politike.

Već su tvorci Prvog akcijskog programa uvidjeli važnost implementacija politike zaštite okoliša u cjelokupnost političkog djelovanja, a u svrhu izbjegavanja štetnih djelatnosti i/ili propusta odnosno posljedica istih. Na taj način su već u prvom programu implementirane ideje o pojmu održivi razvoj koji će se dosta kasnije upotrebljavati.

Predmetni program pretpostavlja postepeno definiranje ciljeva i odgovarajućih metoda u pogledu kakvoće okoliša, odnosno postepenu implementaciju instrumenata zaštite okoliša sukladnih ostvarenju željenog cilja i utvrđenim uzrocima onečišćenja okoliša. Naglašena je želja smanjenja onečišćenja vode te su usvojene zakonske odrednice koje navode standarde kategorija vode. Također su usuglašeni dogovori o smanjenju emisije dimova i otpada.

6.4.3.2. Drugi akcijski program (1977-1981)

Drugi akcijski program za okoliš je karakterističan po tome što je dodatno proširio određene smjernice prvoga programa, no više je naglasak bio na problematici okoliša i ciljevima, te je sadržavao veći opseg problematike s kojom se politika okoliša trebala uhvatiti u koštac s naglaskom na zagađenje vode, zraka i smanjenja buke.

Za prvi i drugi akcijski program valja izdvojiti složene popise aktivnosti koje se trebaju realizirati kako bi problem onečišćenja bio stavljen pod kontrolu. Konfrontiranje nameta je posebno naglašeno te je navedeno 11 principa i odrednica koji su usko povezani s političkim aspektima u vezi onečišćavanja.

6.4.3.3. Treći akcijski program (1982-1986)

Treći akcijski program stupio je na snagu 1982. godine te je poznat po tome što je imao tendenciju razvoja cjelokupne strategije protekcije okoliša, te prirodnih resursa na području Europske uniji. Naime, spomenuta namjera stvaranja jedne cjelovite ekološke strategije uzimala je u obzir okoliš u sveukupnosti flore i faune, odnosno ponajviše se (u usporedbi s Drugim Akcijskim programima koji su predmetnom prethodili) približila cjelovitom razumijevanju ekološkog sustava u punom smislu riječi.

Zaštita od onečišćavanja preuzela je dominaciju nad kontrolom zagađenja i načela protekcije okoliša su proširena.

„Ovaj program je naglasio potencijalne rizike i koristi koje politika zaštite okoliša može imati na unutarnje tržište te je pitanje povezanosti tržišta i politike postao ključni faktor u programiranju aktivnosti zaštite okoliša. Politika zaštite okoliša tijekom osamdesetih je imala

prioritetni zadatak smanjenja zagađenja, smanjenje buke, gospodarenje otpadom, poticanje tehnologija neškodljivih za okoliš te suradnja među državama članicama.“⁶⁸⁶

6.4.3.4. Četvrti akcijski program (1987-1992)

Četvrti akcijski program istaknuo je najnovije informacije koje se tiču obaveza implementacije poveznica dimenzija zaštite eko sustava s drugim aspektima politike zajednice kao što su prometne, energetske, poljoprivredne, razvoja i transporta, istaknuvši četiri domene aktivnosti: učinkovitu realizaciju zakonskih regulativa, pravilnik o utjecaju tvari i izvora zagađenja na okoliš, maksimizacija nastupa javnosti, disperzija podataka i realizacije poslova.

Održivi razvoj kao pojam navodi se kao glavna odrednica 90-ih u smislu politike protekcije eko sustava. Također, 90-ih je dat prijedlog da se osnuje Agencija za okoliš EEA (eng. *European Environment Agency*) te je započeta s radom 1994. godine.

Radi se o programu koji ističe bitnost informacije i samog pristupa njima, s ciljem unapređenja stanja okoliša i provođenja politike zaštite. Na snagu je stupio i Akt o slobodnom protokolu ekoloških informacija (eng. *Freedom of Environmental Information Act*).

6.4.3.5. Peti akcijski program (1993-2000)

Peti program poznat je pod nazivom „Prema održivosti“. Strateška preorijentacija koja je dominirala krajem četvrtog akcijskog programa je modelirana u petom akcijskom programu. Generalni pristup i strategija petog programa imaju dosra razlike od prijašnjih.

⁶⁸⁶ Vidi više: Korošec L., Smolčić-Jurdana D., Politika zaštite okoliša - integralni dio koncepcije održivog razvoja Europske unije Ekonomski pregled, Vol. 64., No. 6., 2013.

Peti akcijski program naglašava ciljeve koji su duljeg perioda i više je naglasak na svjetski pristup. Ističe se bitnost integracije socioloških, gospodarskih i eko pitanja kod donošenja odluka.

Krajem 90-ih, Peti akcijski program obuhvatio je tematiku koja se tiče zakona. Naime, naglašava se okvir koji se temelji na kompliciranijim i holistički zakonskim ambicioznim preambulama – npr. Direktiva o kvaliteti zraka u okolini (96/62)⁶⁸⁷ Direktiva koja obuhvaća vodu (2000/60)⁶⁸⁸ ili IPPC-Direktiva (1996/61).⁶⁸⁹

Uz zakonsku regulativu, peti akcijski program koristi i sedam alata – to su:

1. Pomjene mjerenja u prirodnom eko sustavu,
2. Unaprjeđenje kvalitete informacija,
3. Poticanje znanstvenih istraživanja i tehnološkog napretka u pogledu izvorne tehnologije,
4. Uvođenje troškova i cijena koji su usko povezani s protekcijom okoliša i rizike okoliša u aktivnostima donošenja odluka,
5. Informiranje javnosti,
6. Informiranje i obrazovanje zaposlenika i
7. Osnivanje fondova za zaštitu okoliša.

Ugovorom iz Amsterdama⁶⁹⁰ važnost zaštite okoliša u kontekstu politika Europske unije i posljedični *acquis communautaire* dolazi do izražaja. Posebice se smatra važnim za Peti akcijski program njegova usmjerenost ka implemeaciji politike održivog razvoja, te nužno povezanom stremljenju ka integraciji ekološki osviještene politike i prava okoliša u sveukupnost djelovanja europske administracije odnosno političko pravnog uređenja i gospodarskog razvitka.

6.4.3.6. Šesti akcijski program

⁶⁸⁷ Direktiva 2008/50/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 21. svibnja 2008. o kvaliteti zraka i čistom zraku za Europu

⁶⁸⁸ Direktiva 2000/60/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. listopada 2000. o uspostavi okvira za djelovanje Zajednice u području vodne politike

⁶⁸⁹ Council Directive 96/61/EC of 24 September 1996 concerning integrated pollution prevention and control

⁶⁹⁰ Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, (97/C 340/01)

Šesti akcijski program o zaštiti okoliša usvojen je 22. srpnja 2002. godine na prijedlog te odlukom Europskog parlamenta i vijeća. Naziv pod kojim je predmetni program donesen a koji je indikativnog sadržaja glasi „Okoliš 2010: Naša budućnost, naš izbor.“⁶⁹¹ Naime, upravo je Šesti akcijski program Europske unije definirao granice djelovanja politike europskog zakonodavca, te posljedično država članica u području zaštite okoliša. Drugim riječima rečeno, ovim se programom utvrdio konkretni okvir djelovanja u području zaštite okoliša za razdoblje od 2002. g. do 2012.g.⁶⁹²

Istim je aktom ingerencija i dužnost djelovanja u predmetnom području proširena, odnosno decentralizirana unutar EU, a iz čega proizlazi da se djelovanje u području zaštite okoliša neće sprovoditi isključivo na razini Unije, već se na razini pojedinih država članici provoditi one „aktivnosti koje su neophodnena nacionalnim, regionalnim i lokalnim razinama i u pojedinim ekonomskim sektorima. Prilikom izbora tih aktivnosti unajvećoj je mogućoj mjeri uzeta u obzir razina harmonizacije i osiguravanje funkcioniranja unutarnjeg tržišta EU.“⁶⁹³

„U programu se navodi i potreba donošenja tematskih strategija za rješavanje prioriternih problema“⁶⁹⁴ kod kojih samo „paket mjera“ može dovesti do pozitivnih rezultata.

Kategorizirane strategije ističu četiri primarna područja:

1. Primjene u ozonskom omotaču, odnosno promjene u vezi klime,
2. Protekcija prirodnih resursa,
3. Sustavno korištenje prirodnih izvora i zaštita gomilanja otpada, te
4. Briga oko pronalaska rješenja u vezi ekoloških i zdravstvenih problema.

„Kod klimatskih promjena glavni cilj je stabilizacija koncentracija stakleničkih plinova u atmosferi na razini koja neće dovesti do neprirodnih promjena, a prema sporazumu iz Kyota,

⁶⁹¹ Vidi više: Korošec L., Smolčić-Jurdana D., Politika zaštite okoliša - integralni dio koncepcije održivog razvoja Europske unije Ekonomski pregled, Vol. 64., No. 6., 2013. str. 609.-629.

⁶⁹² Vidi više: Kandžija V., Cvečić I., Makrosustav Europske unije, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2008., str. 230. i dalje.

⁶⁹³ Kordej-De Villa Ž., Okoliš i pridruživanje EU, Privredna kretanja i ekonomska politika, 98/2004., str. 66.

⁶⁹⁴ Črnjar, M., Črnjar, K., Menadžment održivog razvoja ekonomija – ekologija – zaštita okoliša, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci Glosa, Rijeka, Rijeka, 2009.str. 432.

glavni ciljevi odnose se na smanjenje emisija stakleničkih plinova za osam posto do 2012. godine te se na duži rok do 2020. želi postići smanjenje svjetske emisije za dvadeset do četrdeset posto.“⁶⁹⁵

Vijeće je zaslužno za razvitak Europskog programa o klimatskim promjenama u što će biti uključeni sljedeći procesi:

1. Uvođenje mjera za veću energetsku učinkovitost, bolju upotrebu obnovljive energije i njezinu štednju,
2. Povezivanje ciljeva klimatskih promjena u druge političke sfere politike,
3. Unapređenje međusektorske suradnje,
4. Napredak u pogledu istraživačkih aktivnosti u nove tehnologije i materijale i
5. Efikasnije informiranje građana i poslovnih subjekata.

Primarni cilj kod protekcije eko sustava prirode je zaštita i obnavljanje strukture i funkcije prirodnog sustava, čuvanje aktualnog stanja biološke različitosti te protekcija tla od erozija i zagađenja.

Procesi koji se trebaju pokrenuti su sljedeći:

1. Programske odrednice „Natura 2000“ ističu koja najznačajnija staništa valja čuvati,
2. Implementirati planove za protekciju biološke različitosti,
3. Unaprijediti strategiju protekcije morskog okoliša,
4. Razviti lokalne, nacionalne i regionalne programe u smislu kontinuiranog unapređenja održivog procesa gospodarenja šumama,
5. Implementirati odrednice protekcije krajobraza i strategiju zaštite tla te
6. Definirati aktivnosti država u djelovanju s nesrećama i prirodnim nepogodama.

Obzirom na sve veću ugrozu bioraznolikosti kao jednog od ključnih elemenata očuvanja ekološkog sustava, Europska je komisija još 2011. godine donijela zasebi akt u svrhu očuvanja bioraznolikosti. Strategija⁶⁹⁶ za zaustavljanje izumiranja biološke raznolikosti i ekosustava u Europskoj uniji do 2020. godine pretpostavlja 20 takstivno nabrojanih te u

⁶⁹⁵ Vidi više: Željka Primorac: Suvremeni pravni izazovi smanjenja emisija stakleničkih plinova. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 57., br. 3., 2020., str. 741. i dalje

⁶⁹⁶ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions, Our life insurance, our natural capital: an EU biodiversity strategy to 2020 /* COM/2011/0244

osnovnim crtama definiranih modela djelovanja i šest temeljnih ciljeva unutar predmetnog područja.

Navedeni ciljevi Strategije za očuvanje bioraznolikosti iz 2011. godine odnose se na slijedeće:

1. Efektivna provedba postojećeg europskog zakonodavstva u području bioraznolikosti, s osobitim naglaskom na provedbu Direktiva o pticama i Direktive o staništima, a poradi njihove permanentne ugroženosti,
2. Značajniju upotrebu korištenja „zelene infrastrukture“,
3. Uspostavu održivog gospodarstva u području primarnih djelatnosti, odnosno poljoprivrede, stočarstva, ribarstva, te šumarstva,
4. Uvođenje održivog sustava raspolaganja ribljim fondom, te postizanje više razine učinkovitosti u istom području,
5. Uvođenje metoda provedbe višeg stupnja kontrole i prevencije u svrhu sprječavanja migracija invazivnih biljnih i životinjskih vrsta u lokalizirani ekološki sustav, te
6. Uvođenje intenzivnijeg europskog doprinosa u područje zaštite bioraznolikosti na globalnoj razini.

Obzirom na potencijalno štetan odnos onečišćenja okoliša na ljudsko zdravlje, odnosno na neposrednu uzročno posljedičnu povezanost zdravlja čovjek i javno zdravstvenog sustava s posljedicama onečišćenja okoliša, Europska unija nastoji svojim djelovanjem ostvariti boljitak i na ovom području.

Stoga kako bi se potencijalna onečišćenja okoliša, a koja mogu dovesti do ozbiljnijeg narušavanja ljudskog zdravlja spriječila, smatra se potrebnim:

1. Unaprijediti istraživačke procese na razini koja povezuje zagađenje okoliša i zdravlja,
2. Zajamčiti zdravstvene principe za sve ugrožene društvene skupine,
3. Reducirati rizik korištenja pesticida,
4. Donijeti i provesti novu i efektivniju Strategiju za zaštitu zraka, a osobito u kontekstu utjecaja emisija otrovnih i onečišćujućih tvari u zrak na ljudsko zdravlje, te
5. Unaprijediti sustav kontrole rizika i nadzora rukovanja s opasnim kemikalijama.

Akcijski se program „Naša budućnost, naš izbor“ temelji na iscrpno razrađenom sustavu kontrole „koji omogućuje jednaku zaštitu svim državama članicama, a istodobno je dovoljno

prilagodljiv kako bi se mogli zadovoljiti posebni lokalni i regionalni zahtjevi. Tako se primjerice i politika upravljanja vodama temelji na posebnim potrebama svakoga riječnog sliva.

Problemi se s više područja obrađuju u sedam tematskih strategija koje se bave onečišćenjem zraka, sprječavanjem otpada i recikliranjem, morskim okolišem, tlom, pesticidima, održivom uporabom prirodnih resursa i gradskim sredinama.⁶⁹⁷

U svrhu što efikasnije učinka Šestog akcijskog programa na predmetnu problematiku, istim se Programom nastoji istaknuti sljedeće čimbenike, tj. iznijeti "strateške pristupe":

1. Poboljšati realizaciju,
2. Implementacija zaštite okoliša u cjelokupni političko-pravni i gospodarski sustav EU, te u sve vidove europske politike,
3. Ojačati utjecaj i participaciju javnosti, „tj.izravno uključivanje cjelokupnog društva u rješavanje ekoloških problema, posebno poslovnih subjekata, građana, nevladinih organizacija i socijalnih partnera.“⁶⁹⁸

6.4.3.7. Sedmi akcijski program

Sedmi akcijski program pod nazivom „Živjeti dobro, u okviru mogućnosti našeg planeta“⁶⁹⁹ usvojen je 2012. godine.

Program je svoje djelovanje započeo krajem 2013. godine te je dao smjernice politike protekcije okoliša do 2020., za Europske uniju i njene članice. Program je usko povezan s strategijom Europa 2020,⁷⁰⁰ usvojene u lipnju 2010. godine „zajedno s novim akcijskim planom za klimatske promjene.“⁷⁰¹

⁶⁹⁷ Nadilo B., Zaštita okoliša – uvjet gospodarskog razvoja, Hrvatski savez građevinskih inženjera, Građevinar, Vol. 64., br. 5., Zagreb, 2005., str. 423.

⁶⁹⁸ <https://www.gradimo.hr/eksterijeri/zastita-okolisa-uvjet-gospodarskog-razvoja/>

⁶⁹⁹ Vidi više: Europska Komisija, Ured za publikacije, Živjeti dobro unutar granica našeg planeta, Sedmi program djelovanja za okoliš – opći Program djelovanja Unije za okoliš do 2020. <https://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/7eap/hr.pdf>

⁷⁰⁰ Vidi više: <https://www.euoparc.org/european-policy/eu-biodiversity-strategy-protected-areas/eu-2020-biodiversity-strategy-7th-environmental-action-programme/>

⁷⁰¹ <https://www.gradimo.hr/eksterijeri/zastita-okolisa-uvjet-gospodarskog-razvoja/>

Ciljeve Strategije Europa 2020, također poznate pod nazivom „U susret klimatskim promjenama „20/20/20“⁷⁰² u kontekstu govora o klimatskim promjenama, te u izravnoj koleraciji s programom „Živjeti dobro, u okviru mogućnosti našeg planeta“ možemo sažeti u vidu:

1. „Smanjenje emisije stakleničkih plinova za 20% (ili čak 30%),
2. 20% povećanje efikasnosti upotrebe energije,
3. 20% povećanje obnovljivih izvora energije.“⁷⁰³

Jedno od aktualnih pitanja, a koje će se postaviti i u slijedećem razdoblju planiranja ekološke politike i zaštite okoliša do 2030. godine, jest pitanje gospodarenja otpadom u svim aspektima istog. Naime, jedan od ciljeva Europske unije jest unaprijediti postojeći sustav odvajanja otpada u svrhu reciklaže i sniziti prosječnu količinu anorganskog i/ili kemijski zagađenog otpada po stanovnik.

Opravdanje za relativno represivni pristup ostavrenja navedenih ciljeva jest mogućnost formalnog ili neformalnog odnosa javnog i privatnog sektora kroz boljitak obje strane. Obzirom da je znatan dio otpada potencijalna sirovina, upravo će privatni sektor imati interes u potencijalnoj ekonomskoj dobiti za suradnju po predmetnom pitanju, a zaštita okoliša kao vrijednost od javnog interesa će istim biti potpomognuta.

Slijedeći segment fokusa predmetnog Akcijskog programa jest zaštita voda kao jednog od javnih dobara nužnih za egzistenciju čovjeka. Ključni ciljevi Europskog zakonodavca koji se mogu prepoznati jest zadržavanje gornje granice ekstrakcije vode na razini od 20% ukopnog vodnog dobra Europske unije.

Također je riječ o mjerama prevencije i sanacije posljedica prirodnih pojava razmjera elementarnih nepogoda u vidu suša i poplava, te kontroliranog isušivanja močvarnih područja i navodnjavanja poljoprivrednih zemljišta. Iz posljednje navedenoga možemo uočiti svojevrsni odjek misli Adama Smitha o primarnim djelatnostima kao najbitnijem vidu

⁷⁰² Communication from the Commission Europe 2020, A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM(2010) 2020, Brussels, 3.3.2010.

Vidi više: <https://www.eea.europa.eu/policy-documents/eu-2020-biodiversity-strategy>

Vidi: <https://vlada.gov.hr/europa-2020/19454>

⁷⁰³ Kersan-Škabić I., Ekonomija Europske unije, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, 2012., str. 366.

gospodarstva i temelju svakog daljnjeg razvitka u smislu sekundarnih i tercijarnih gospodarskih aktivnosti.

Sažimajući sve aspekte Sedmog europskog Akcijskog plana u području zaštite voda može se zaključiti kako je riječ o uspostavljanju učinkovitog sustava kontrole i zaštite vodnog dobra od kemijskog i biološkog zagađenja, očuvanje postojećih zaliha pitke (nezagađene) vode u vidu podzemnih i nadzemnih vodnih dobara, te zaštita morske obale u području teritorijalnih voda zemalja članica Europske unije i posljedičnog očuvanja ribnog fonda istih zemalja.

Uspoređujući rezultate postignute implementacijom Šestog akcijskog plana i ciljeve koji se mogu prepoznati kao ambicija ostvarenja Sedmim akcijskim planom, može se uočiti devet temeljnih prioriteta⁷⁰⁴ kojima europski zakonodavac teži pri donošenju i provođenju predmetnog programa zaštite okoliša:

1. Protekcija prirodnih resursa i unaprjeđenje otpornosti ekološkog sustava,
2. Poticanje održivog razvoja temeljenog na načelu efikasnosti pri eksploataciji prirodnih resursa,
3. Unaprjeđenje razine učinkovitosti rješavanja zdravstvenih ugroza u izravnoj ili neizravnoj korelaciji s onečišćenjem okoliša,
4. Promoviranje učinkovitije implementacije europskih pravnih normi iz područja zaštite okoliša,
5. Zajamčiti da znanost i tehnologija budu u toku s najnovijim ekološkim politikama,
6. Omogućiti pružanje dostatne financijske potpore za investicije u području javne zaštite okoliša, te sporadične donacije i dotacije sredstava iste svrhe lokalnim jedinicama uprave i/ili samouprave, te privatnim subjektima,
7. Poticati reflektivni učinak europskih ekoloških politika na nacionalne politike i zakonodavna rješenja država članica,
8. Unaprijediti stupanj održivosti rasta urbanih središta europskih zemalja,
9. Unaprijediti efikasnost EU u rješavanju lokalnih i regionalnih ekoloških kriza, ako i participaciju EU u suočavanju sa globalnim ekološkim izazovima.⁷⁰⁵

⁷⁰⁴ Usporedi: Hodžić S., *Financije na prekretnici: Imamo li snage za iskorak? Perspektiva ekoloških poreza u Europskoj uniji*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2017., str. 103.-114.

⁷⁰⁵ Vidi više: Europska Komisija, Ured za publikacije, *Živjeti dobro unutar granica našeg planeta, Sedmi program djelovanja za okoliš – opći Program djelovanja Unije za okoliš do 2020.*
<https://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/7eap/hr.pdf>

Navedeni program definira glavne ciljeve koje Europska unija želi postići do 2020. godine. Sedmi akcijski program Europske unije se nadovezuje na Strategiju Europe 2020.,⁷⁰⁶ EU akcijski paket o zaštiti klime i energiji,⁷⁰⁷ Plan o niskougljičnoj ekonomiji do 2050.,⁷⁰⁸ EU strategiju o biološkoj raznolikosti⁷⁰⁹ te nastojanju uspostave resursno učinkovitog europskog gospodarstva.⁷¹⁰

6.4.4. Analiza prihoda u EU od ekoloških poreza

Značajan broj država Europske unije u zadnjih dvadesetak godina, a posebice poslije gospodarske krize proveo je reformu vlastitih poreznih sustava. Porezne reforme u domeni eko poreza, imale su svrhu rasterećenja poreznog nameta rada, te povećanje poreznog opterećenja potrošnje, uz istodobnu ekspanziju porezne osnove.

Tu je riječ o važnim promjenama gdje se naglašava značaj uočavanja promjena u zemljama članicama. Jača porezna presija poslovnih aktivnosti zasigurno bi bila barijera u smislu kreiranja novih radnih mjesta, posebice unutar područja tržišta rada niže kvalificirane radne snage. Financijska sredstva realizirana putem naplate eko poreza imaju mogućnosti upotrebe u svrhu zaštite okoliša ili za namjenu gospodarskih procesa.

⁷⁰⁶ Usporedi: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions, Our life insurance, our natural capital: an EU biodiversity strategy to 2020 /* COM/2011/0244

⁷⁰⁷ 2020 climate and energy package.

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:2001_8

Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC (Text with EEA relevance).

⁷⁰⁸ Vidi više: The roadmap for transforming the EU into a competitive, low-carbon economy by 2050.

https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/2050_roadmap_en.pdf

U skladu s obvezom temeljem Pariškog sporazuma, Republika Hrvatska je temeljem predmetne strategije, a u svrhu provedbe iste donijela Strategiju niskougljičnog razvoja Republike Hrvatske do 2030. s pogledom na 2050. godinu, NN 63/2021

⁷⁰⁹ Vidi: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions, EU Biodiversity Strategy for 2030 Bringing Nature back into our Lives COM/2020/380 final

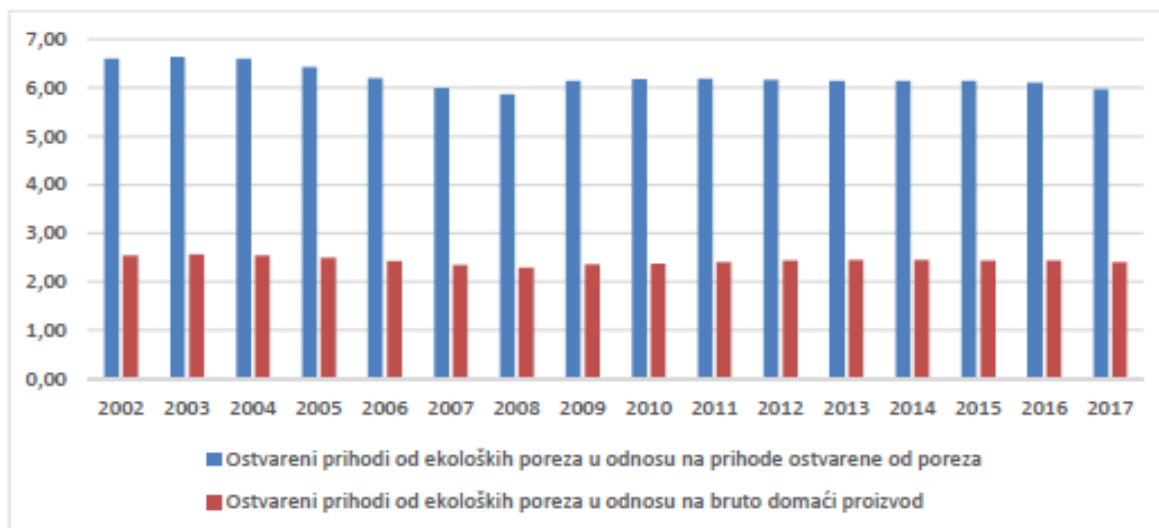
⁷¹⁰ Vidi više: Tematsko informativni članak u europskom semestru, Učinkovito iskorištavanje resursa.

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_resource-efficiency_hr.pdf

Usporedi: Europska komisija, „Plan za resursno učinkovitu Europu” [COM(2011) 571].

Vidi više: Europska komisija, Tematski informativni članak o europskom semestru; Učinkovito iskorištavanje resursa, 2017.

U prvom redu, zemlje bi odvojile određeni dio poreznih prihoda za specifične potrebe u vezi protekcije eko sustava. Zatim, porezni prihodi imaju tendenciju upotrebe kod kompenzacijskih aktivnosti u domovima i poslovnom subjektima gdje prevladava visoko porezno opterećenje. Tu se, prije svega, radi o manjim poreznim davanjima ili olakšicama.⁷¹¹



⁷¹² Slika br. 16. Prihodi od ekoloških poreza za razdoblje od 2002-2017. (Eurostat)

<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

U razdoblju od 2002. do 2016. godine, ukupni porezni prihodi od ekološkog poreza Europske unije porasli su u prosjeku za 2,3 % godišnje (po tekućim cijenama), dok se bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama povećao na godišnjoj razini za 2,6 %.

Godine 2016. rezultat sveukupnih prihoda od ekoloških poreza u Europskoj uniji bila je oko 100 milijardi eura veća⁷¹³ nego u 2002. godini. No, financijska i gospodarska kriza kriva je za jaki diskontinuitet ekonomske aktivnosti u Europskoj uniji, što je dovelo do smanjenjih državnih prihoda od ekoloških poreza u 2008. i 2009. godini.

⁷¹¹ Grdinić, Korenić, Blažić, Uloga ekoloških poreza u politici zaštite okoliša država članica Europske unije, u: Blažić H, Dimitrić M., Pečarić M. (ur.), *Financije na prekretnici: Imamo li snage za iskorak? - in memoriam prof. dr. sc. Ivo sever*, Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet, Rijeka, 2017., str. 85.-102.

⁷¹² Slika br. 16., <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

⁷¹³ Majić Z., *Ekološki porezi i njihova primjena u Europskoj uniji*, Društvena i tehnička istraživanja, Časopis za društvene i tehničke studije, Visoka škola „CEPS – Centar za poslovne studije“ Bosna i Hercegovina, Kiseljak, Godina VI, br. 2. 2020.

Od 2010. dalje prihodi od poreza na okoliš i dalje rastu. Nakon što je ostala relativno stabilna između 2002. i 2004., udio poreznih prihoda od utjecaja na okoliš smanjen je tijekom sljedećih godina (na 2,3 % u 2009. godini), uglavnom zbog usporavanja rasta prihoda od ekoloških poreza u usporedbi s ukupnim ekonomskim rast.

Samo u 2009. godini zabilježen je lagani porast u omjeru, uzrokovan znatnim padom bruto domaćeg proizvoda, koji je bio veći od smanjenja ostvarenih u istoj godini za prihod od ekoloških poreza (-4,6 % u usporedbi s -2,35 %). Nakon 2009. godine prihodi od ekoloških porezoparali su u velikoj mjeri pod istim tempom od bruto domaćeg proizvoda, tako da je omjer ostao prilično stabilan (na razini od oko 2,4 %).

Prihodi od ekoloških poreza kao udio u ukupnim državnim prihodima od poreza i socijalnih doprinosa smanjili su se s 6,8 % na 6,0 % u razdoblju od 2002. do 2008. godine.⁷¹⁴ Nakon oporavka u 2009. g. omjer je ostao nepromijenjen posljednjih godina, na razini od 6,3-6,4 %.

Pri usporedbi razine ekoloških poreza u europskim zemljama, razlike se trebaju tumačiti s oprezom. Na primjer, niski državni prihodi od ekoloških poreza mogli bi signalizirati relativno niske stope ekoloških poreza u određenoj zemlji ili bi mogli proizaći iz visokih poreznih stopa koje su utjecale na promjenu obrasca ponašanja potrošnje povezanih proizvoda ili aktivnosti.

U 2017. godini ukupni prihodi od ekoloških poreza u zemljama članicama Europske unije iznosili su 368,8 milijardi eura; ova brojka predstavlja 2,4 % bruto domaćeg proizvoda i 6,1 % ukupnih državnih prihoda od poreza i socijalnih doprinosa u Europskoj uniji, što se može vidjeti u tablici na Slici br. 17.⁷¹⁵

⁷¹⁴ Ibid.

⁷¹⁵ Usporedi: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2017_YB2018.png
Vidi više: Hodžić S., *Financije na prekretnici: Imamo li snage za iskorak? Perspektiva ekoloških poreza u Europskoj uniji*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2017. str. 103.-114.

	Porezni prihodi izraženi u milijunima eura	Postotno izražen udio od ukupnih prihoda svih ekoloških porezie	Postotno izražen udio u BDPu (bruto domaćem proizvodau)	Postotno izražen udio ukupnih prihoda od poreza i socijalnih doprinosa
Porezi na energiju	283.467	76.9	1.8	4.7
Porezi na transport	73.160	19.8	0.5	1.2
Porez na resurse i zonečišćenje	12.170	3.3	0.1	0.2
UKUPNI PRIHODI EKOLOŠKIH POREZA	368.796	100,0	2.4	6.1

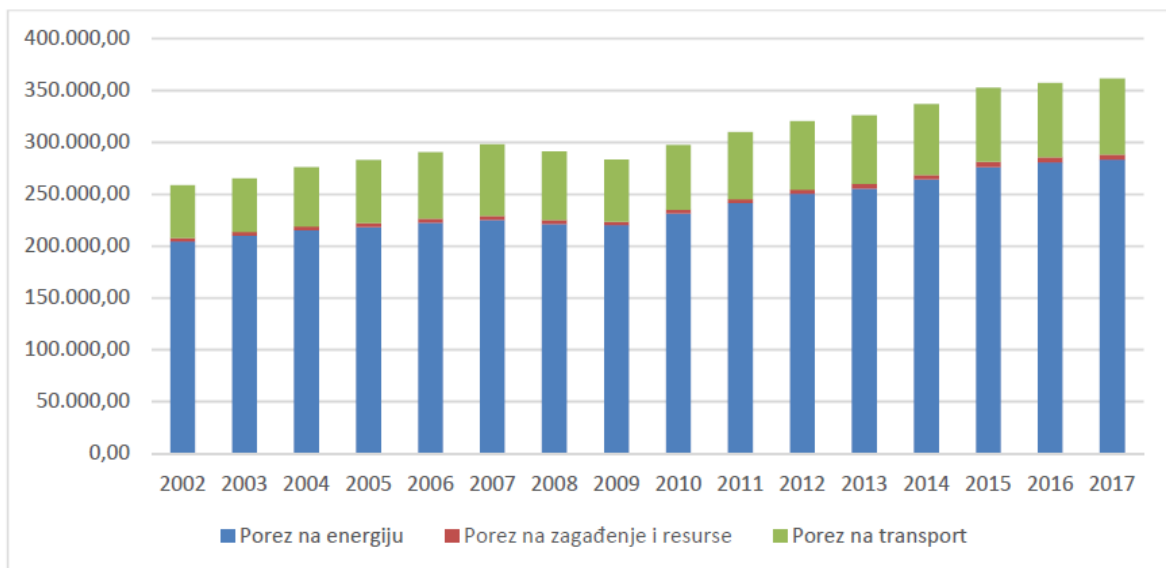
⁷¹⁶ Slika br. 17. Ukupni prihodi od ekoloških porezaprema pojedinim vrstama u Europskoj uniji za 2017. godinu (Eurostat).

https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2017_YB2018.png,

⁷¹⁶ Slika br. 17.

https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2017_YB2018.png.

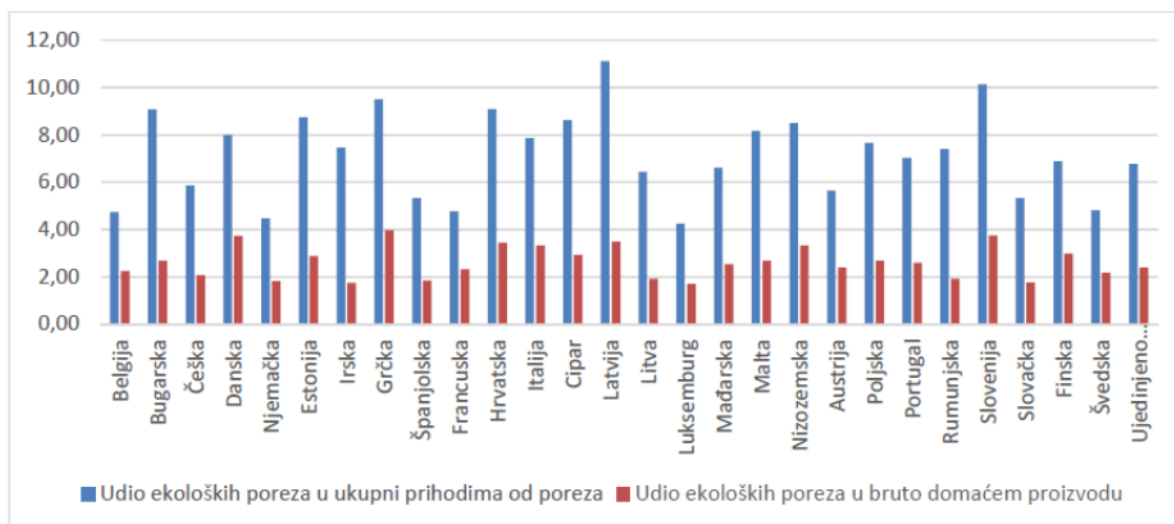
Od 2002. do 2017. sveukupni prihod od ekoloških poreza u Europskoj uniji rastao je u prosjeku za 2,2% godišnje, dok je bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama porastao na godišnjem prosjeku od 2,6%. Također je u 2017. godini od ekoloških poreza u Europskoj uniji razina ukupnih poreznih prihoda narasla za gotovo 104 milijarde eura u usporedbi s istim prihodima tijekom 2002. godine.



⁷¹⁷ Slika br. 18. Ukupni prihodi od ekoloških poreza, potipu poreza, zemalja Europske unije od 2002-2017. godine, (Eurostat).
[https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_\(billion_EUR\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_(billion_EUR).png),

Iz grafičkoga prikaza 18. možemo vidjeti da se najviše prihoda ostvaruje na ekološkim porezima od energije, slijede ekološki porez na transport, dok ekološki porezi na zagađenje i za resurse nisu značajni.

⁷¹⁷ Slika br. 17.
[https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_\(billion_EUR\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_(billion_EUR).png).



⁷¹⁸ Slika br. 19. Ukupni prihodi od ekoloških poreza u zemljama članicama Europske unije u 2017. godini (Eurostat).
[https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_\(billion_EUR\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_(billion_EUR).png)

U odnosu na bruto domaći proizvod, najveća razina prihoda od ekoloških poreza zabilježena je u 2017. godini u Grčkoj (4,0 %), a slijede je Slovenija i Danska (oba 3,7 %), Latvija (3,5 %), Hrvatska (3,4 %) te Nizozemska i Italija (3,3 %). Najmanji prihod od ekoloških poreza u odnosu na bruto domaći proizvod zabilježeno je u Luksemburg (1,7 %).⁷¹⁹

U šest drugih država članica Europske unije (Litva, Rumunjska, Španjolska, Njemačka, Slovačka, Irska) razina prihoda od ekoloških poreza bila je niska⁷²⁰ u 2017. godini u usporedbi s veličinom njihovih gospodarstava i nije dosegla 2 % bruto domaćega proizvoda.⁷²¹

Udio „ekoloških poreza u ukupnim državnim prihodima od poreza i socijalnih doprinosa, također je značajno varirao u državama članicama Europske unije.“⁷²²

⁷¹⁸ Slika br. 19.

[https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_\(billion_EUR\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_(billion_EUR).png)

⁷¹⁹ Blažić H, Dimitrić M., Pečarić M. (ur.), *Financije na prekretnici: Imamo li snage za iskorak? - in memoriam prof. dr. sc. Ivo sever*, Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet, Rijeka, 2017., str. 109.

⁷²⁰ Ibid. str. 295.

⁷²¹ Vidi više: Majić Z., *Ekološki porezi i njihova primjena u Europskoj uniji, Društvena i tehnička istraživanja, Časopis za društvene i tehničke studije, Visoka škola „CEPS – Centar za poslovne studije“ Bosna i Hercegovina, Kiseljak, Godina VI, br. 2., 2020. str. 173.*

⁷²² Ibid.

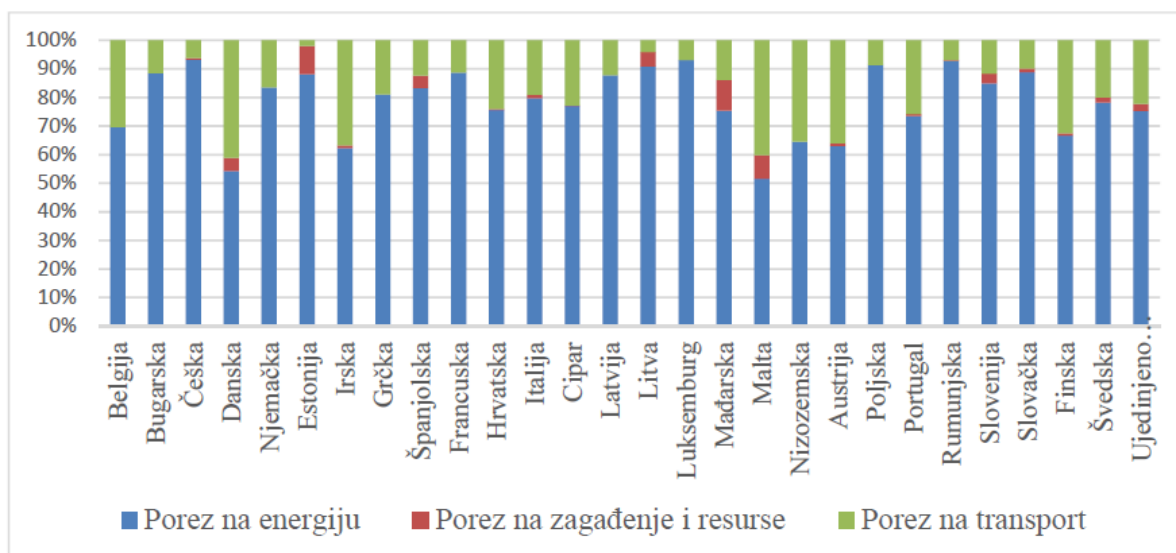
Latvija je zabilježila najveći udio u Europskoj uniji (11,2 %), malo ispred Grčke i Slovenije (10,2 %). Dvije druge zemlje članice Europske unije zabilježile su udio od 9,1 %: Hrvatska i Bugarska. Na suprotnom kraju ljestvice, Luksemburg (4,4 %), Njemačka (4,6 %), Švedska (4,9 %), Francuska i Belgija (5,0 %) imale su najniže udjele ekoloških poreza, a slijede ih Slovačka i Španjolska (5,4 %), Austrija (5,7%) i Češka (5,9%).

Od 2016. g. do 2017. g. narasli su prihodi od ekoloških poreza⁷²³ u Europskoj uniji – cijeli iznos od 1,1 % ili za oko četiri milijarde eura. No, valja naglasiti kako je 2017. prva godina za koju se prema rezultatima pribavljenim na Eurostatu o poreznim podacima smanjio udio prihoda od ekoloških poreza u ukupnim porezima i socijalnim doprinosima koje su prikupile vlade diljem Europske unije. Isti je pao na 6,1 %, nakon što je tijekom razdoblja od 2009. g. do 2016. g. (dakle u razdoblju od osam godina poslije globalne financijske krize 2002. godine).

Dvadeset i dvije države EU dovele su do rasta prihoda od ekoloških poreza u sveukupnom dijelu, s najvećim porastom (iznad 7 %) zabilježenim na Malti (+ 9,3 %), Poljskoj (+ 8,3 %), Litva (+ 8,0 %) i Grčka (+7,6 %). Međutim, šest država članica Europske unije zabilježilo je smanjenje prihoda. Najveći pad, za gotovo 10 %, bilježi Rumunjska (-9,7 %), a slijede je Velika Britanija (-4,3 %), Italija (-2,3 %), Danska (-1,7 %), Švedska (-1,1 %) i Finska (-0,2 %).

U odnosu na bruto domaći proizvod, samo je sedam zemalja Europske unije zadržalo ili neznatno povećalo razinu iz 2016. godine, na vrhu je Grčke s najvećim porastom od 0,2 postotna boda. Kod značajnog dijela država došlo je do smanjenog udjela eko poreza u bruto domaćem proizvodu.

⁷²³ Vidi više: Blažić H, Dimitrić M., Pečarić M. (ur.), *Financije na prekretnici: Imamo li snage za iskorak?* - in memoriam prof. dr. sc. Ivo sever, Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet, Rijeka, 2017., str. 91.-99.



⁷²⁴ Slika br. 20. Ekološki porezi prema kategoriji za 2017. godinu (% ukupnih ekoloških poreza; Eurostat)

[https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_\(billion_EUR\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_(billion_EUR).png)

Porezi na energiju su najznačajnija kategorija ekoloških poreza u Češkoj, Rumunjskoj, Luksemburgu i Litvi, te su u 2017. godini iznosili više od devet desetina ukupnih prihoda od ekoloških poreza. Nasuprot tome, prihodi od poreza na energiju na Malti su iznosili 50,8%, dok su u Danskoj iznosili 53,8% a u Nizozemskoj 55,7%.

Porez na transport drugi je po ukupnom doprinosu prihodima od ekoloških poreza. Njihov relativni značaj bio je znatan u Danskoj (41,6 %), Malti (40,8 %), Irskoj (37,2 %) i Austriji (36,4 %). S drugog aspekta, u određenim zemljama EU dio transportnih poreza u sveukupnim prihodima, od ekoloških poreza bio je dosta ispod prosjeka Europske unije, s najnižim udjelom u Estoniji (1,9 %), Litvi (4,3 %), Češkoj (6,4 %), Luksemburgu (7,1 %) i Rumunjskoj (7,2 %).

U brojnim zemljama EU porezi na zagađenje i resurse čine tek manji dio u kompletnim prihodima od ekoloških poreza. Ova kategorija ekoloških poreza grupira razne poreze koji se naplaćuju npr. za otpad, zagađenje vode i crpljenje resursa. U mnogim europskim zemljama ovi su porezi nedavno uvedeni, u odnosu na poreze na energiju ili transport.

⁷²⁴ Slika br. 19.

[https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_\(billion_EUR\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_(billion_EUR).png)

Do sada, u Grčkoj i Njemačkoj nije bilo poreza iz ove kategorije, dok su na Cipru, te u Rumunjskoj, Hrvatskoj, Češkoj i Portugalu zabilježeni samo marginalni iznosi doprinosa od poreza na zagađenje i resurse. Međutim, u tri države članice Europske unije, Nizozemska (13,1 %), Mađarska (10,7 %) i Estonija (10,1 %), porezi na onečišćenje i resurse relativno su važan izvor prihoda od ekoloških poreza.

7. Ekonomija i zaštita okoliša

7.1. Ekonomija i zaštita okoliša

Suvremeno gospodarstvo nalazi se u razdoblju obilježenom nužnošću djelovanja koje obuhvaća zaštite okoliša. Zadaća je svakog poduzetnika učiniti ono što je moguće kako bi se okoliš zaštitio. Ova odgovornost nije važna samo u sadašnjosti, već i zbog dobrobiti nadolazećih generacija i naraštaja koji će također koristiti taj isti okoliš.

Zaštita okoliša podrazumijeva multidisciplinarni pristup utemeljen na pridnim znanostima, humanističkim i društvenim. Potonje podrazumijevaju ekonomski i pravni vid zaštite okoliša. Sukladno multidisciplinarnoj naravi zaštite okoliša formiraju se i novi pojmovi, poput održivog razvoja i načela onečišćivač plaća čija će implementacija utjecati na smjer društvenog i gospodarskog razvitka.

7.2. Uloga državnih aktivnosti u ekološkoj sferi

Temeljni teorijski argumenti za državne aktivnosti u sferi zaštite okoliša jest da je zagađenje klasičan primjer popratne, odnosno neželjene posljedice tržišnih odluka, što više utječe na druge nego na donositelja odluke. Zbog odluka na razini poduzeća koje ne uzimaju u obzir potpune društvene troškove emisija onečišćenja ima tendenciju biti viša od društveno optimalne razine. S obzirom na činjenicu da kvaliteta okoliša nije dovoljno zaštićena od strane konkurentnog tržišta, javlja se mogućnost za ulogu državne regulacije.

Privatni naponi neće internalizirati takve eksternalije adekvatno bez državne intervencije, a oslanjanje na pravna sredstva nije dovoljno za taj zadatak. Industrijalizirane zemlje su se uglavnom oslanjale na pravne i administrativne procedure za poboljšanje njihovog prirodnog okruženja.⁷²⁵

Ako je prikladno da država bude uključena u zaštitu okoliša, koliko intenzivne bi te aktivnosti trebale biti? U stvarnosti, politika zaštite okoliša ovo pitanje postavlja na slijedeći način:

- 1. Koliko strogi trebaju biti ciljevi i standardi zaštite okoliša?**

⁷²⁵ Stavins R., *Environmental Protection and Economic Well-Being: How Does (and How Should) Government Balance These Two Important Values?*, Aspen institute, Aspen, 2014., vol. 3, br. 48., str. 2.

2. Ukoliko zemlja treba smanjiti količinu sumpornog dioksida, generalno gledajući koliko manja emisija je dovoljno manja? Odnosno, koliko čisto je dovoljno čisto?

Većina ekonomista bi se složila da ekonomska učinkovitost – mjerena kao razlika između koristi i troškova – može biti jedan od glavnih kriterija za ocjenu predloženih ekoloških, zdravstvenih i sigurnosnih regulativa. Budući da društvo ima ograničene resurse koje može potrošiti na propise, cost benefit analiza može pomoći u rasvjetljavanju kompromisa koji su uključeni u izradu različitih vrsta društvenih ulaganja.

U tom slučaju, vrlo je neodgovorno ne provoditi takve analize, jer one mogu informirati donositelje odluka o tome kako se rijetki resursi mogu staviti u najveće društveno dobro. *Cost benefit* analiza također može pomoći u odgovaranje na pitanje koliko regulacije je dovoljno. S gledišta učinkovitosti, odgovor na to pitanje je jednostavan – regulirati dok inkrementalne koristi od regulacija nisu izjednačene s inkrementalnih troškova.

U praksi, naravno, je problem mnogo veći i teži, velikim dijelom zbog svojstvenih izazova u mjerenju marginalnih koristi i troškova. Međutim, zbog činjenice da se ne mogu mjeriti koristi i troškovi savršenom preciznošću, ne treba ga uzeti kao uvjerljivi argument za napuštanje ove analitičke metode. Zabrinutost zbog pravednosti, odnosno distribucijske jednakosti/pravednosti, također zaslužuju ozbiljno razmatranje.

Regulatorna politika neizbježno uključuje pobjednike i gubitnike, čak i kada određeni skup koristi prelazi određeni skup troškova. Iz tog razloga, procjena distribucijskih implikacija javne politike bi trebala bi uzimati u obzir, a što posljednjih godina tipično čine, društvene potrebe, socijalne nužnosti, ekonomske mogućnosti i ekološke granice prihvatljivosti u duhu održivog razvoja. S ekonomskog stanovišta je da ostali kriteriji u suradnji s učinkovitosti mogu i trebali bi biti angažirani pri donošenju odluka, ali postojanje tih kriterija ne bi trebalo umanjivati važnost kriterija učinkovitosti, koji bi trebao ostati dio društvenog odlučivanja. Nema sumnje da preraspodjela propisa izdataka za okoliš, zdravlje i sigurnost ima potencijal da spasi značajan broj života koristeći manje sredstava.

Drugim riječima, alokacija prioriteta unutar istih propisa može spasiti više života na određenoj razini cijena, ili, alternativno, spasiti isti broj života na nižoj razini cijena. Tijekom godina, kreatori politika slali su različite signale o korištenju cost benefit analize. Problem s takvom neformalnom i implicitnom cost benefit analizom je da može biti ne sistematična, ne

podliježe recenziji, a provodi se iza zatvorenih brata, s limitirajućim pristupom za pozitivne administrativne regulacije.⁷²⁶

Dakle, javlja se potreba zabrinutosti zbog ovog pristupa ne samo zbog tehničkih osnova, kao što je loša analiza, već i zbog procesnih osnova, jer je to u osnovi nedemokratski. Iako se formalna *cost benefit* analiza ne bi trebala promatrati kao potrebna ili dovoljna za projektiranje osjetljive javne politike, može pružiti očekivani korisni okvir za dosljedno organiziranje različitih informacija, i na taj način može uvelike poboljšati procese, a time i ishod analize.

Ako se pravilno radi, *cost benefit* analiza može biti od velike pomoći onima koji sudjeluju u razvoju regulacija, a isto tako može biti korisna u ocjenjivanju donošenja odluka. Unatoč takvim argumentima, formalna *cost benefit* analiza se tek rijetko koristi za pomoć u postavljanju strogoće ekoloških standarda. Politika politike zaštite okoliša je favorizirala vrlo različite palete pristupa uspostavljanja standarda. Ekonomisti i pravni stručnjaci su proveli mnogo vremena tvrdeći da takvi kriteriji nisu niti odgovorni niti dobro definirani, ali manje promjene su vidljive.

Značajna heterogenost troškova po spašenom životu unutar postojećih zakona, ukazuje da u odsutnosti *cost benefit* analize u postizanju učinkovitosti, mnogo se može postići kroz pridavanje veće pozornosti na jednostavnu isplativost, koja je postizanje zadanih ciljeva i standarda uz minimalne troškove.

⁷²⁶ Stavins R., *Environmental Protection and Economic Well-Being: How Does (and How Should) Government Balance These Two Important Values?*, Aspen institute, Aspen, 2014., vol. 3, br. 48., str. 4.

7.3.1. Ekonomija okoliša i njezine metode

Kada je potkraj sedamdesetih godina došlo do ekološke revolucije, ekonomisti su je spremno dočekali jer se pred njima pojavio problem koji je trebalo sustavno rješavati. Ekonomisti su smatrali da je nepostojanje tržišta i nemogućnost određivanja cijena prirodnih resursa glavni uzrok onečišćenja okoliša. Takvo stajalište ekonomista gotovo uopće nije utjecalo na sastavljače prvobitnih propisa o zaštiti okoliša.

Tako je na primjer u Sjedinjenim Američkim Državama sedamdesetih godina donijet zakon o čistom zraku i zakon o čistoj vodi, koji su gotovo zabranjivali procjenjivati koristi naspram troškovima primjene ekoloških standarda. U to se vrijeme zahtijevalo utvrđivanje maksimalnih ograničenja koncentracije onečišćivača kako bi se zaštitilo ljudsko zdravlje.

Stanje okoliša danas je velika briga čovječanstva. Globalni ekološki problemi, kao što su zagrijavanje Zemljine atmosfere, ozonske rupe, erozija tla, onečišćeni prostori i drugo, ugrožavaju zdravlje i život ljudi. Gospodarski rast izazvao je nesagledive negativne posljedice po okoliš. Prvobitna reakcija na takvo nanošenje štete okolišu bio je pristup koji su karakterizirale pojedinačne akcije čišćenja okoliša.

Takav se pristup u posljednjih dvadesetak godina mijenjao, tako da se danas veća pozornost posvećuje ekološkoj politici i projektima a pomoću kojih se može spriječiti onečišćenje i degradacija okoliša.

Danas se u svijetu već razrađuje koncepcija kvalitete života, uz smanjenje (zlo)uporabe prirodnih resursa. Pri tome bi se budućim naraštajima ostavile u naslijeđe jednake ili čak veće zalihe prirodnih bogatstava i drugih vrijednih resursa uz ekološki prihvatljivu kvalitetu.

Operacionalizacija politike održivog razvoja zahtijeva izradu cjelovite strategije razvoja koja obuhvaća veliki broj ograničenja, primjenu standarda kvalitete i ekoloških standarda, kao i

utvrđivanje dopuštenih tehnoloških postupaka i proizvoda uzrokujući time i potrebu za promjenom načina života na planetu.

U svrhu ispunjenja održivog razvoja valja ispuniti tri uvjeta:⁷²⁷

1. Izgraditi društveni sustav koji daje prednost planovima zaštite okoliša pred gospodarskim planovima razvoja,
2. Demokratizirati proces odlučivanja i razviti sustav predviđanja mogućih utjecaja svih ljudskih aktivnosti na okoliš, te
3. Voditi računa o kapacitetu okoliša za prihvrat otpadnih tvari, uz nadzor i ograničenje ukupnih emisija štetnih tvari.

Da bi se ispunili navedeni uvjeti, treba postići konsenzus svih zainteresiranih, a on bitno ovisi o ekološkoj naobrazbi pučanstva. Ako se žele zaštititi ekološke vrijednosti prirodnih resursa, tada se moraju poznavati njihove tri osnovne funkcije:⁷²⁸

1. Prirodni resursi osiguravaju važne sirovine i ostale materijale za proizvodnju bez kojih ne bi bilo ljudskih aktivnosti,
2. Okoliš služi kao filter i posuda koja prima u sebe i reciklira otpadne materije nastale gospodarskom aktivnošću, te
3. Okoliš ima i druge funkcije bez kojih se ne bi mogao zamisliti život na Zemlji.

Osamdesetih godina dvadesetog stoljeća postalo je očigledno da je degradacija okoliša jedna od prepreka gospodarskom razvoju. Stoga je stvorena koncepcija postojanog ili održivog razvoja koji bi trebao osigurati tri zacrtana cilja:⁷²⁹

1. Omogućiti ekonomski rast i razvoj,

⁷²⁷ Drljača, M., Koncept održivog razvoja i sustava upravljanja, Međunarodni skup Nedjelja kvaliteta, Kvalitet i izvrsnost, Beograd, 2012., vol. 1, br. 1-2, str. 6.

⁷²⁸ Ibid.

⁷²⁹ Ibid. str. 8.

2. Osigurati socijalni i društveni napredak te smanjiti razlike u društvenom razvoju među pojedinim zemljama, te
3. Osigurati primjenu ekoloških kriterija pri planiranju i ostvarenju općega društvenog razvoja.

Da bi se mogli ostvariti navedeni ciljevi, pozvana je u pomoć znanost. Uočeno je da ekonomija kao znanost ne bi trebala proučavati samo gibanja i aktivnosti u gospodarstvu već i ukupne promjene općeg blagostanja ljudi, kao i razloge koji su doveli do onečišćenja okoliša. Kako je šezdesetih godina dvadesetog stoljeća gospodarski rast znatno degradirao svjetski okoliš, to je upravo tada bio ubrzani razvoj ekonomije okoliša kao posebne znanstvene grane ekonomskih znanosti.⁷³⁰

Ekonomika okoliša izučava načine i razloge poradi kojih društvo, putem svojih zakonitih predstavnika – nositelja vlasti, donosi odluke o svrsi, načinima i modelima eksploatacije prirodnih resursa. Pitanje zaštite okoliša, predmet protekcije također se nalazi unutar ekonomike okoliša, no u predmetu razmatranja zaštite okoliša putem ekonomike okoliša ulazi gospodarski aspekt predmetnog problema.

Ekonomika okoliša ima važnu ulogu u prepoznavanju i definiranju različitih mogućnosti učinkovitog i održivog upravljanja prirodnim bogatstvima, a što pridonosi ostvarenju održivog razvoja. Stoga je riječ o bitnoj poveznici tradicionalnog načina donošenja društvenih i ekonomskih odluka i sve važnijem, a time i osjetljivijem pristupu donošenja predmetnih odluka u kontekstu ekološki osviještenog pristupa i s istime povezanim politikama.

Ekonomika okoliša pomaže da se ekološka pitanja smjeste u konvencionalnih okvir društva.⁷³¹ Korištenjem u praksi znanstvenih spoznaja ekonomike okoliša može se bitno utjecati na to da zaštita okoliša ne bude ograničavajući čimbenik gospodarskog rasta i razvoja. Ekonomika okoliša je zanimljivo i važno studijsko područje upravo zbog toga što se općenito govoreći ne bavi novčanim transakcijama.

⁷³⁰ Ibid. str. 7.

⁷³¹ Ibid.

Novac postaje predmetom njezina izučavanja tek kao konvencionalno sredstvo procjene ili predmetom njezina izučavanja onog što ljudi žele ili ne žele glede stanja okoliša. Nju najviše zanima opće blagostanje ljudi (ne samo materijalno nego i zdravstveno, psihičko itd.). Time se ne umanjuje važnost novca u provedbi mjera zaštite okoliša. Upravo suprotno, ekonomski način razmišljanja daje uvid u druga gospodarska oruđa kojima se može zaštititi okoliš, a ekonomska su sredstva tek počela koristiti.⁷³²

U sustavu ekonomike okoliša proučava se i racionalna upotreba prirodnih resursa, te razni gospodarski alati politike protekcije okoliša.⁷³³

U ekonomici okoliša koriste se mnoge znanstvene metode s pomoću kojih se lakše dolazi do znanstvenih rezultata svojstvenih toj znanstvenoj disciplini. Ti su znanstveni rezultati postali prijeko potrebnom osnovom za donošenje dobrih gospodarskih i ekoloških odluka.

U načelu postoje takozvana dobrovoljna ekološko-ekonomska istraživanja, o kojima odluku donose sami investitori, i obvezujuća ekološko-ekonomska istraživanja koja su propisana u pravnom sustavu države za svakog donositelja odluke, odnosno investitora ili ih provodi državni organ na temelju propisa.

Najvažnija metoda ekonomije okoliša je analiza utjecaja pojedinih odluka o primjeni nekog postupka ili o izgradnji nekog objekta na okoliš. Taj se utjecaj obično izražava u štetama koje nastaju u raznim segmentima okoliša i koje se po određenim pravilima moraju procjenjivati.

Procjena šteta od onečišćenja okoliša i degradacije prirodnih resursa novo je područje koje se posljednja tri desetljeća naročito razvilo u razvijenim zemljama u vezi sa sve većom zabrinutošću stanovništva zbog ekoloških opasnosti.

⁷³² Ibid. str. 9.

⁷³³ Ibid. str. 10.

Na temelju objektivnog praćenja raznih vrsta emisija, prirodne znanosti proučavaju i utvrđuju prirodne (fizičke, ekološke) štete od onečišćenja okoliša dok se ekonomske znanosti bave procjenom ekonomskih odnosno monetarnih šteta.

Donošenje pojedinih odluka o primjeni nekog postupka, odnosno izgradnja objekta može izazvati različitu štetu u okolišu. Štete u okolišu mogu biti izravne jer neposredno ugrožavaju prirodu i čovjeka ili neizravne, koje se očituju u ekonomskim gubicima zbog degradacije okoliša ili zbog dodatnih troškova za sprječavanje ili otklanjanje posljedica onečišćenja okoliša.

Štete zbog pogrešnih gospodarskih odluka, odnosno zbog onečišćenja okoliša, mogu biti vanjske ili unutarnje, mjerljive ili nemjerljive, ekonomske ili neekonomske, realne ili potencijalne, lokalne ili međunarodne.

Značajne posljedice od zagađenja eko sustava su:⁷³⁴

1. Problemi u vezi zdravlja,
2. Problemi koji se odnose na biljni i životinjski svijet,
3. Globalna problematika i utjecaj narušavanja ravnoteže unutar eko sustava,
4. Problematika lošeg utjecaja na prirodna i kulturna blaga,
5. Loše indikacije za ekonomske procese.

Postoji više metoda kojima se procjenjuje utjecaj raznih postupaka ili izgradnje objekata na kvalitetu okoliša, a najvažnije su prirodna i monetarna.⁷³⁵

Naturalna metoda ili metoda analiziranja je ekološki utjecaj pojedinog postupka ili objekta na okoliš. Ta je metoda usmjerena prema pronalaženju i opisu fizičkih utjecaja postupaka ili objekata na složene procese u ekološkim sustavima. Tom se metodom obično koriste znanstvenici prirodnih znanosti, a u mnogim zakonodavstvima takva su istraživanja obvezna prije donošenja odluka o gradnji objekata ili programa zaštite okoliša.

⁷³⁴ www.mzoip.hr/hr/okolis/steta-u-okolisu.html

⁷³⁵ www.mzoip.hr/doc/elaborat_zastite_okolisa_375.pdf

Monetarna metoda ili metoda analize je ekonomski utjecaj pojedinih postupaka, objekta, tehnologije ili ekoloških zakona na okoliš i ekonomski sustav. U korištenju te metode bitno je utvrditi postojeću i izmijenjenu vrijednost okoliša da bi se mogle izračunati štete koje pojedina odluka nanosi okolišu.

Ekonomisti razlikuju ekonomsku ili gospodarsku vrijednost okoliša, koja proizlazi iz stvarne upotrebe okoliša, opcijsku vrijednost, to jest potencijalnu korist izraženu u sklonosti da se plaća za očuvanje vrijednosti okoliša uz vjerojatnost da će ista generacija ta dobra koristiti kasnije, te egzistencijalnu vrijednost, odnosno spremnost da se plaća za očuvanje vrijednosti okoliša za buduće naraštaje.

7.3.2. Ekonomija okoliša u funkciji zaštite okoliša

Činjenica je da ljudi ne onečišćuju okoliš prije svega zato što su nemoralni, već zato što je gospodarski sustav tako postavljen da ekonomske odluke dovode do degradacije prirodnog okoliša. Onečišćenje okoliša posljedica je proizvodnog ili potrošačkog ciklusa.

Naime, ljudi odlučuju o proizvodnji, potrošnji i raspolaganju pojedinim proizvodima unutar gospodarstvenog i društvenog sustava koji utječe na različite ljudske postupke. Pogrešan pristup ovom problemu imaju pojedinci koji tvrde da je onečišćenje okoliša rezultat ili posljedica trke za zaradom. U bespoštednoj trci za zaradom, menadžment poduzeća ne razmišlja o posljedicama svojih poslovnih poteza u vezi onečišćenja okoliša.

Ako je takvo tumačenje točno, onečišćenje okoliša moglo bi se smanjiti slabljenjem motiva za stjecanjem profita, odnosno zarade. Postoje i mnoge neprofitne ustanove, poput bolnica i ljekarni, te komunalna poduzeća koja su onečišćivači okoliša, a nisu potaknuti trkom za profitom. Prema tome, profitni motiv ili utrka za zaradom nije glavni uzrok degradacije okoliša. Bilo koji gospodarski sustav izazvati će onečišćenje i degradaciju okoliša ako mjere u samom sustavu ne sprječavaju nastanak negativnih posljedica za okoliš.

Donošenjem zakona o kažnjavanju onečišćivača, a poslije i propisa o novčanim poticajima, motivirana su poduzeća da manje onečišćuju okoliš.

Ekonomski poticaji (kazne i novčane nagrade) snažno utječu i na ponašanje ljudi glede proizvodnje i potrošnje. Tako odlaganje kućnog smeća znatno ovisi o načinu naplate odvoza kućnog smeća.

Dok naplata odvoza kućnog smeća po površini stana ne potiče smanjenje količine otpada, naplata odvoza smeća po količini, a posebice po količini i vrsti, znatno utječe na smanjenje količine kućnog otpada. Sve je veći broj poduzeća koja se bave proizvodnjom sredstava za zaštitu okoliša i kontrolom zaštite okoliša. Ona su značajan čimbenik u smanjenju onečišćenja okoliša. Ta se poduzeća sve brže razvijaju i njihova ekonomičnost poslovanja je sve profitabilnija.

Očekuje se da će u budućnosti pružanje ekoloških usluga postati veliki posao. Prema nekim procjenama, udio investicija za zaštitu okoliša u ukupnim investicijama iznosi od 15 do 25%.⁷³⁶

7.3.3. Ekonomija okoliša i politika zaštite okoliša

U današnje vrijeme sveopćih globalnih problema, protekcija eko sustava mora se shvatiti kao istinski ozbiljan problem, te pri rješavanju navedene problematike valja poduzeti cijeli niz mjera u smislu kreiranja kvalitete života generacijama u dolasku. Politika protekcije eko sustava znači modifikaciju u aktivnostima života ljudi, a primarni cilj je njena implementacija u dostupne razvojne javne politike.

Ekonomija okoliša imala je u proteklih dvadeset godina buran i ubrzani razvoj. Ekonomisti su stvorili nove metode procjene ekoloških šteta, ali i vrednovanja koristi od poboljšanja kvalitete okoliša. Analizirala se i utvrđivala učinkovitost različitih politika zaštite okoliša.

⁷³⁶ www.dzs.hr

Ipak još uvijek postoji stanovita nesklonost političara glede uporabe tržišnih metoda u nadzoru nad onečišćavanjem.

Uloga ekonomije okoliša u politici zaštite okoliša danas je mnogo važnija nego u prvim godinama ekološke revolucije. Kada je odlučeno sanirati najveće probleme onečišćenja, bio je dostupan veliki raspon različitih i ne jako skupih mjera nadzora onečišćenja, ali su se stvari u međuvremenu promijenile. U budućnosti se realno očekuje povoljan razvoj politike zaštite okoliša. I stavovi ekonomista imati će sve veći utjecaj na politiku zaštite okoliša.

Ekonomisti danas znaju puno više o politici zaštite okoliša i mogu ponuditi bolje savjete i ekonomske mjere za upravljanje zaštitom okoliša. Oni se moraju baviti pitanjima prostorne i vremenske dimenzije poreza, sustavom dozvola dopuštenih emisija i njihovim vremenskim trajanjem, postupcima praćenja onečišćenja i ograničenjima koja postoje u reguliranju pitanja emisije.

Baveći se time, ekonomisti stvaraju stručni okvir za uspostavu politike zaštite okoliša. Problemi uzrokovani onečišćenjem okoliša nisu isti u svim zemljama. Ti se problemi često raspravljaju na međunarodnom planu. Za mnoge zemlje u razvoju očuvanje neke vrste drugorazredan je problem u usporedbi s vlastitom svakodnevnom borbom za preživljavanje stanovništva.

Djelotvoran način zaštite okoliša postao je danas predmetom međunarodnih rasprava. Dok su neke zemlje poduzele akcije na nacionalnoj razini za prepoznavanje problema, očuvanjem i zaštitom bioloških vrsta, većina zemalja, uključujući i mnoge tropske zemlje, koje su najbogatije pojedinim vrstama, to nisu učinile. Danas se u razvijenim zemljama izdvaja od 2 do 3% ukupnog domaćeg proizvoda za zaštitu okoliša.⁷³⁷

⁷³⁷ www.sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2843WESS2013.pdf

Ekonomija okoliša ima odlučujuću ulogu u formiranju državne politike zaštite i unapređivanja kvalitete okoliša. Do sada su izrađeni brojni programi politike zaštite okoliša, od međunarodne do lokalne razine.

7.3.4. Ekonomski činitelji protekcije eko sustava i ekonomski napredak

Zbog toga što je gospodarstvo otvoren sustav, tri njegova glavna procesa (eksploatacija resursa, prerada i potrošnja) dovode do kreiranja otpadnih tvari koje zatim opet ulaze u eko sustav. Glomaznost otpadnih tvari dovodi do bioloških i ostalih promjena u eko sustavu.

Valja naglasiti kako je ljudski utjecaj na eko sustav dvostrukog karaktera. Koristeći se proizvodnom aktivnošću čovjek iscrpljuje prirodne resurse i ispušta sve veće količine otpada iz proizvodnje i potrošnje u okoliš. Tako dolazi do degradacije okoliša i njegovo onečišćenje.

Da istodobno ublaži ili spriječi ta onečišćenja, čovjek poduzima razne ekološke mjere, kao što su izgradnja postrojenja kojima se pročišćavaju štetni otpaci, primjena čistih tehnologija u proizvodnim postupcima, kontrola i racionalnije korištenje prirodnih resursa, liječenje oboljenja nastalih onečišćenjem, pošumljavanje degradiranih šumskih područja, otklanjanje izravnih šteta nanesenih materijalima, kulturnom naslijeđu i drugim proizvodnim i potrošnim dobrima.

Ekonomija se općenito bavi transakcijama resursima koji služe u proizvodnji i potrošnji. U konvencionalnoj ekonomiji te su transakcije konceptualizirane i procijenjene kao zalihe i kretanje zaliha. Resursima se čovjek može koristiti, ali ih ne smije nikada potrošiti. Svi se materijali vraćaju u prirodni okoliš ili se recikliraju u gospodarskom procesu. Stoga je recikliranje jedini ekološki pouzdan način odlaganja otpada. Ekološke i gospodarske aktivnosti mogu pozitivno i negativno utjecati na ljude.

Ekonomisti i ekonomska znanost uključuju se u izučavanje ekoloških problema, a posebnu pozornost posvećuju:⁷³⁸

1. Djelovanju ekonomskog razvoja i protekcije eko sustava,
2. Ekološkim eksternalijama,
3. Gospodarskim procjenama šteta od zagađenja i razradi metoda procjene,
4. Definiranju čimbenika politike protekcije okoliša,
5. Gospodarsko-ekološkim bilanciranjem šteta od zagađenja,
6. Gospodarskom računovodstvu kao potrebitom elementu praćenja vrijednosti prirodnih resursa i šteta koji na njima nastaju,
7. Korelaciji tržišta i protekcije okoliša,
8. Integraciji gospodarske i ekološke politike.

Na sve jaču degradaciju okoliša u svijetu utječu nekontrolirano i često bezobzirno iskorištavanje prirodnih resursa, razvoj industrije, mehanizacije prometa te urbanizacija, ali i nemar i nedovoljna briga pojedinaca i država. Posljedica degradacije su narušavanje ljudskog zdravlja, ugrožavanje i nestanak pojedinih životinjskih i biljnih vrsta, trovanje zraka i vode, degradacija i erozija zemljišta, prekidanje ozonskog omotača i drugo.

Praćenje i istraživanje raznih oblika degradacije okoliša omogućili su državnim organima, nositeljima onečišćenja i građanima da jasno uoče mnoge negativne posljedice onečišćenja i krize okoliša.

To ih je prisililo da gospodarski razvoj počnu shvaćati kao ekološki održivi razvoj, koji omogućuju istodobno ostvarenje maksimalne koristi od gospodarskog i socijalnog razvoja i čuvanje zaliha prirodnih bogatstava. Suvremena ekološka kriza i sve veća ugroženost od onečišćenja okoliša prisiljava, dakle, državu na poduzimanje opsežnih mjera zaštite okoliša: donošenje zakonodavstva iz područja zaštite okoliša, upravnu kontrolu, ekonomske mjere te neke specifične institucionalne mehanizme.

⁷³⁸ www.globalissues.org

Nekad se smatralo da su problemi zaštite okoliša,⁷³⁹ odnosno održanja njegove kvalitete, jednaki za sve industrijski razvijene zemlje jer je u njima industrija glavni onečišćivač vode i zraka, posebice zbog prevelikog korištenja raznih kemikalija, a industrija i vizualno narušava krajolik i uopće degradira prirodni okoliš. Osim toga, nije bila dovoljno razvijena svijes⁷⁴⁰ o degradiranju okoliša u vezi s intenziviranjem poljoprivredne proizvodnje i primjene kemijskih sredstava, zatim u vezi s razvojem turizma i urbanizacije.

Tada se smatralo da zemlje u razvoju imaju manje ekoloških problema i manje degradiran okoliš zbog sporijeg gospodarskog razvoja. Međutim i u zemljama u razvoju došlo je do velikih degradacija prirodnog okoliša. U ruralnim područjima došlo je do velikih erozija zemljišta, bitnog smanjenja kvalitete vode, pustošenja šumskih površina i smanjenja prinosa obradivih zemljišta. Istodobno se pogoršala kakvoća zraka i voda u gradskim sredinama. Sve je to uvjetovalo i smanjenje ekonomske djelatnosti i kvalitete života stanovništva.

Što zemlje postaju bogatije, povećavaju se mogućnosti smanjenja nekih vrsta onečišćenja. U cjelini razvijene zemlje proizvode veće količine onečišćenja, smeća i toksičnog otpada. Na primjer, u Sjedinjenim Američkim Državama se proizvede više otpada po glavi stanovnika nego u bilo kojoj industrijskoj zemlji svijeta.⁷⁴¹

Bogate zemlje također troše više energije po glavi stanovnika nego siromašnije, dijelom i zbog toga što u bogatijim zemljama ima mnogo više automobila.⁷⁴² Iskustvo zemalja ukazuje na to da se istodobno s poboljšanjem gospodarskog stanja zemlje povećavaju izdaci za zaštitu. Prva poboljšanja mogla su se vidjeti u smanjenju onečišćenja zraka u gradovima.

⁷³⁹ Vidi: Parlour J. W., Schatzow S., The mass media and public concern for environmental problems in Canada, 1960–1972, *International Journal of Environmental Studies*, Vol. 13., No. 1., 1978., str. 9.-17.
<https://doi.org/10.1080/00207237808709800>

Dietz F. J., Straaten J., Rethinking Environmental Economics: Missing Links between Economic Theory and Environmental Policy, *Journal of Economic Issues*, Vol. 26., No. 1., 1992., str. 27.-51.
<https://doi.org/10.1080/00213624.1992.11505261>

Vidi više: El-Kholy O., *The World Environment 1972–1992: Two decades of challenge*, Dordrecht, Springer Science+Business Media, B.V., 1992.

⁷⁴⁰ Dietz T, Rosa E. A., York R., Environmentally Efficient Well-Being: Rethinking Sustainability as the Relationship between Human Well-being and Environmental Impacts, *Human Ecology Review*, Vol. 16, No. 1., 2009. 114.-123.

⁷⁴¹ Usporedi: Hoornweg D., Bhada-Tata P., *What a Waste: A Global Review of Solid Waste Management*, Urban development series; knowledge papers no. 15., World Bank, Washington, 2012., str. 5.-7.

⁷⁴² Herceg N., *Okoliš i održivi razvoj*, Synopsis d.o.o., Zagreb, 2013., str. 139.

Danas ima manje magle u Londonu, a zadirmljenost u Chicagu se također znatno smanjila.⁷⁴³ Pobljšanja kakvoće vode su sporija, ali rijeke koje su bile jako onečišćene (poput Rajne i Hudsona) danas su čišće nego što su bile krajem sedamdesetih godina.

7.3.5. Utjecaj tržišta na zaštitu okoliša

Tržišno gospodarstvo daje bolje gospodarske rezultate od bilo kojeg drugog ekonomskog sustava. Uzroci tržišnog neuspjeha u zaštiti okoliša mogu se pronaći u ekološkim eksternalijama, odnosno vanjskim troškovima.

Bez obzira što tržište ne funkcionira besprijekorno kada je riječ o zaštiti okoliša⁷⁴⁴, danas je prihvaćen tržišni model upravljanja okolišem.

Postoje dva modela upravljanja okolišem:⁷⁴⁵

1. Pristup vlasničkih prava – pobornici te metode upravljanja okolišem smatraju da se najučinkovitija kontrola i sanacija ekoloških šteta postiže procesom nagodbe između onoga tko onečišćuje i onoga kome se nanosi šteta. U primjeni tog načela upravljanja okolišem provodi se kompenzacija u skladu s posjedovanjem vlasničkih prava. Ako onečišćivač ima vlasničko pravo, žrtva navodi onečišćivača na prestanak onečišćenja. Ako vlasničko pravo posjeduje žrtva, onečišćivač će onečišćenja nadoknaditi saniranjem štete. Ekonomisti zaštite okoliša smatraju da se tržišni neuspjesi pojavljuju obično onda kada su vlasnička prava nad prirodnim resursima nedovoljno određena ili ih ne nadziru vlasnici.
2. Pristup ravnoteže materijala – pristalice ove metode određuju optimalnu razinu onečišćenja. Za provedbu te metode utvrđuje se unaprijed prihvatljiva razina kvalitete okoliša.

Ekonomisti zaštite okoliša pretežito se bave gospodarskom učinkovitošću u ograničenom kapacitetu okoliša. Pri tome se susreću s problemima utvrđivanja vrijednosti prirodnih dobara,

⁷⁴³ Vidi: Lorenzo B., Gil-Alana, Atmospheric pollution in the ten most populated US cities, Evidence of persistence, *Heliyon* Vol. 7., No. 1., 2021.

⁷⁴⁴ Vidi više: Črnjar M., *Ekonomika i politika zaštite okoliša*, loc. cit.

⁷⁴⁵ Stiperski Z., *Problemi i modeli upravljanja okolišem u mega gradovima zemalja u razvoju*, Društvo istraživača, Zagreb, 2003., vol. 12., br. 68., str. 10.-53.

a ona ne mora uvijek biti stvarna vrijednost koju to dobro ima, već može biti vrijednost izražena sklonošću ljudi prema tom ekološkom dobru.

Kako tijekom vremena proces gospodarskog rasta dovodi do povećanog iskorištavanja prirodnih resursa, a dostupne se zalihe smanjuju uz povećanje otpada, u model tržišnog upravljanja okolišem uvedena je takozvana koevolucijska perspektiva. Takvim modelom tržišnog upravljanja okolišem može se razviti ekološki održivo gospodarstvo i osigurati gospodarski razvoj.

7.3.6. Naturalne i ekonomske štete na okolišu

Loši aspekti ljudskih procesa na eko sustav navode se kao štete od zagađenja i degradacije okoliša, a dobri aspekti kao poticaj za borbu naspram zagađenja i degradacije eko sustava. Te se štete i koristi mogu izraziti kvantitativno u naturalnim veličinama, ali se to mora utvrditi pomoću znanstvenih i empirijskih istraživanja objektivnih činjenica.

Štete se mogu utvrđivati u naturalnom obliku kada se praćenjem koncentracije štetnih tvari u okolišu i raznih fizikalnih i kemijskih promjena koje nastaju na tim tvarima, pronalazi uzročna veza između tih tvari i izvora onečišćenja. Šteta se izražava količinski, u naturalnim pokazateljima (broj umrlih, broj bolesnih, koeficijent koncentracije emisija, itd.).

Novčano procjenjivanje naturalnih šteta od onečišćenja obuhvaća objektivne i subjektivne štete:⁷⁴⁶

1. Realne štete su troškovi kreirani zagađenjem, odnosno tu je riječ o troškovima koji su jednostavno uključeni kako bi se otklonila šteta i umanjio značaj pokretnih i nepokretnih dobara,
2. Subjektivne štete su podložne samostalnim analizama i nemaju mogućnost navođenja neposrednim troškovima sanacije,

⁷⁴⁶ www.pravst.unist.hr/zbornik.php?p=50&s=551

3. Gospodarske štete (financijski aspekt) su one štete kod kojih je primjetan gubitak novčanih sredstava – npr. gubitak poduzetnika u poslovanju, izostanak dobiti, zdravstveni trošak, mala zarada i promet itd.,
4. Štete koje nisu ekonomskog karaktera – ovdje se ne radi o štetama koje su materijalnog aspekta, nego se tu radi o mentalnim stanjima kod ljudi, nezadovoljstvo koje kulminira onečišćenja zraka i ostalo.

Neke je štete lako uočiti, ali je neke teško odrediti i izraziti. Štete bi se mogle grupirati na mjerljive i nemjerljive, ekonomske i neekonomske, vanjske i unutarnje, realne i potencijalne. Istraživanja šteta provode se sporadično, od slučaja do slučaja, prema narudžbi, ne promatrajući pojave dosta dugo. Rezultati istraživanja često nisu dovoljno pouzdani. Pouzdanost rezultata istraživanja znatno ovisi o primijenjenim metodama, korištenju aparata i postupaka mjerenja štetnih učinaka onečišćenja.

Neki učinci onečišćenja nastupaju brzo i mogu se lako uočiti, drugi se protežu na dulje razdoblje i teže se uočavaju. Dobro odabran pristup pri procjeni šteta bitan je preduvjet za poboljšanje rezultata istraživanja. Sama znanstvena istraživanja pojedinih ekoloških problema nisu dostatna. Trajno obilježje većine onečišćenja i stalne promjene u uzajamnom utjecaju čovjeka i prirode, zahtijevaju da se te pojave trajno prate i mjere i da se ti rezultati znanstveno obrađuju.

Problem novčane procjene šteta složen je zato što je teško naturalne pokazatelje izraziti u novcu. Procjene šteta rade se u tekućim cijenama pa je problem inflacije i otklanjanje njezinog utjecaja na primjenu vrlo velik. Unatoč svim brojnim nedoumicama i preprekama koje se pojavljuju pri procjenjivanju šteta zbog onečišćenja okoliša, procjene datiraju još od 1964. godine u SAD-u, te se u suvremenom svijetu smatra uobičajenim za razvijene zemlje vršiti procjenu šteta od onečišćenja okoliša, ali i koristi koje se mogu realizirati zbog smanjenja zagađenja. Kao što će u nastavku rada biti detaljnije opisano, procjenjivanje financijskog ekvivalenta onečišćenja okoliša i uključivanje istoga u vidu ekološke cijene u konačnu tržišnu cijenu proizvoda, predstavlja šire prihvaćeni pristup unutar ekonomike okoliša.

8. Ekološki porezi u Europskoj uniji

8.1. Ekološki porezi u Europskoj uniji

Ekološki porezi predstavljaju jedan od bitnih segmenata zakonodavnog djelovanja europskog zakonodavca, te ujedni čine važan faktor kreiranja ekološke politike u kontekstu cjelokupnosti politika Europske unije. Danas se javljaju veliki problemi onečišćenja okoliša i s time se mora suočiti i Europska unija. Znamo da je sve više otpada koje narušava ne samo, izgled Zemlje, već dovodi u pitanje jako važne resurse koje imamo na Zemlji.

Nepravilnim i nemarnim odlaganjem otpada ugrožava se pitka voda, tlo, zrak, prirodna staništa životinja, zdravlje ljudi i drugo.

Također javlja se i problem sve većeg broja stanovnika na Zemlji, što je potaknulo Europsku uniju da potiče održivi razvoj. Politika zaštite okoliša može imati ključnu ulogu u stvaranju radnih mjesta i poticanju ulaganja.

Ekološke inovacije mogu se uvoziti i izvoziti što Europu čini konkurentnijom, a istovremeno se povećava kakvoća života ljudi. Pravednost je od najveće važnosti u tim nastojanjima.⁷⁴⁷ Europska unija je krajem 2008. godine usvojila tzv. energetske-klimatski paket zakona, kako bi pokrenula akciju zaštite okoliša, koji bi do 2020. godine trebali rezultirati s:⁷⁴⁸

1. Dvadeset posto manjim emisijama stakleničkih plinova (u odnosu na 1990),
2. Dvadeset posto udjela obnovljivih izvora energije u kompletnoj energetskej potrošnji,
3. Dvadeset posto slabijom potrošnjom energije.

⁷⁴⁷ Usporedi: Europska unija, https://europa.eu/european-union/topics/environment_hr

⁷⁴⁸ Vidi više: Nacionalni portal energetske učinkovitosti, <https://www.eni.hr/ee-u-hrvatskoj/20-20-20-i-dalje/>

Po donošenju programa poznatijeg pod nazivom „20-20-20“ donesen je i „Okvir 2030 – klima i energetika“ u kojemu Europska komisija odlučuje da su sljedeći ciljevi glavni ciljevi.⁷⁴⁹

1. Smanjenje emisije stakleničkih plinova,
2. Povećanje obujma upotrebe obnovljive energije u cijeloj Europskoj uniji,
3. Viši stupanj energetska učinkovitost,
4. Unaprjeđenje sustava trgovanja emisijama stakleničkih plinova u Europskoj uniji,
5. Kreiranje uvjeta tržišta konkurentne, povoljne i sigurne energije.

Europska komisija je u siječnju 2014. godine, na temelju navedenoga dokumenta dala prijedlog za sljedeće ciljeve:⁷⁵⁰

1. Smanjiti emisije stakleničkih plinova za četrdeset posto do 2030. godine naspram količine koja je zabilježena 1990. godine. Kako bi se postigao navedeni cilj, područja obuhvaćena sustavom trgovanja emisijskim jedinicama valjaju umanjiti vlastite emisije za četrdeset posto naspram 2005. godine. Očekuje se da emisije van područja Europske unije budu umanjene za trideset postou u odnosu na 2005. godinu,
2. Rast dijela obnovljivih izvora energije u cjelokupnoj potrošnji energije za dvadeset sedam Posto do 2030. godine,
3. Poboljšati i razviti energetska učinkovitost u opsegu od dvadeset sedam posto te implementirati nacionalne procese boljim smjernicama za energetska efikasnost aparata, materijala i ustanova te normama o emisijama stakleničkih plinova za auto i moto vozila,
4. Realizaciju dodatnih rezervi za funkcioniranje tržišta početkom drugog perioda trgovanja emisijskim jedinicama.
5. Unaprijediti glavne pokazatelje procjene napretka u određenim razdobljima kako bi se kreirala baza za potencijalni politički odgovor.

⁷⁴⁹ Vidi: Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/environment/environmental-taxes>

⁷⁵⁰ Usporedi: Hodžić S., Arnautović S., Perspektiva ekoloških poreza u Europskoj uniji, Financije na prekretnici: Imamo li snage za iskorak?, Ekonomski fakultet Rijeka Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2017. str. 103.-116.

6. Nove odrednice upravljanja temeljeni na unutarnjim planovima za energiju koja je održiva, konkurentna i stabilna.

Kako bi Europska unija ostvarila navedene ciljeve, neke od mjera koje uvodi su i ekološki porezi. Osnovna ideja uvođenja ekoloških poreza je da povećanje poreza na okoliš prati smanjenje poreza na rad, čime se izbjegava povećanje ukupnog poreznog opterećenja i postiže se dvostruka prednost, to jest smanjuje se šteta nanosena okolišu, a istovremeno povećava potražnja za radom i zapošljavanjem, jer bi se smanjili troškovi rada.

Smanjeni troškovi također mogu potaknuti više ljudi da pokreću poduzetničku djelatnost, što dovodi do povećane potražnje radne snage.

Međutim, istodobno smanjenje realnog dohotka kroz veće poreze na okoliš može nadvladati prvi efekt. Statistika Europske unije sadrži podatke o ekološkim porezima na sljedećim područjima: energije, prijevoza, zagađenja, prirodnih resursa. Nadalje za utjecati na ponašanje gospodarskih subjekta, bili oni proizvođača ili potrošača, koriste se ekološki porezi.

8.2.1. Svojstva ekoloških poreza

Ekološki porezi valjalo bi stvoriti okruženje na način da se primijeti unapređenje, tj. suzbijanje pogoršanja čovjekova okoliša. Kao alati politike protekcije okoliša oni imaju tri uloge:⁷⁵¹

1. Ulogu usvajanja vanjskih troškova,
2. Ulogu odgojnih aktivnosti,
3. Financijska uloga.

Internalizacija eksternih troškova za cilj ima kreirati okruženje za Pareto efikasno korištenje čovjekova okoliša, tj. adekvatna bi porezna stopa valjala odgovarati kompletnim društvenim graničnim troškovima onečišćenja. Odgojna uloga poreza ima za cilj buduće emitente štetnih

⁷⁵¹ Jeličić, Barbara, i Jeličić, Božidar. Porezni sustav i porezna politika. Zagreb: Informator, 1998., str. 377.

tvari staviti u položaj da donesu smjernice žele li platiti ekstra jedinicu poreza ili će se odreći emisije dodatne jedinice onečišćenja s glavnim rezultatom gdje će se granični troškovi onečišćenja svih emitenata izjednačiti.

„Financijska uloga ekoloških poreza ogleda se u njihovoj financijskoj izdašnosti, a sredstva se mogu koristiti kako bi se financirale neke mjere vezane uz očuvanje čovjekova okoliša“⁷⁵²

Zatim, alati politike protekcije okoliša imaju tendenciju podjele na dvije glavne grupe:⁷⁵³

1. Alati koji su aktivni izvan tržišta,
2. Alati koji su aktivni u sklopu tržišta (bazirani na cijenama).

U alate koji su aktivni van tržišta treba navesti administrativne odrednice, u svojstvu raznih dozvola, ograničenja i zabrana koncipiranih na regulaciju emisija odnosno limit emisije kao posljedice ekonomske djelatnosti poslovnih subjekata. U te smjernice kategorizira se sljedeće:

1. Izričita zabrana kreiranja galame koja je propisana zakonom,
2. Zabranjeno je koristiti specifična zaštitna sredstva u obliku pesticida.

Instrumente koji igraju aktivnu ulogu u standardima tržišta karakterizira činjenica da se pomoću cjenovnih smjernica daju određene poruke prema potencijalnim zagađivačima. Tu je riječ o sljedećim instrumentima:

1. Različiti oblici eko fiskalnih naknade,
2. Sustavne materijalne pomoći,
3. Sistem vraćanja depozita,
4. Eko certificirani sustav,
5. Smjernice gdje se traži poštivanje zakona.

Sve to dovodi do jednog glavnog zaključka - želi se provesti učinkoviti sustav zaštite ekološkog sustava putem povećanja specifičnih poreznih davanja, odnosno onih poreznih

⁷⁵² Šimurina N., Ekološki porezi i najnoviji trendovi u međunarodnom oporezivanju, 2014.

http://web.efzg.hr/dok/fin/nsokol/5%20Ekolo%C5%A1ki%20porezi_15%20pptx.pdf

⁷⁵³ Vidi slično: Jeličić Ba., Jeličić Bo., Porezni sustav i porezna politika, Zagreb, Informator, 1998., str. 371.

instrumenata kojima je predmet oporezivanja određeni proces, postupak, djelovanje i/ili propuštanje s izravnim ili neizravnim učinkom onečišćenja okoliša.

Drugim riječima, zeleni, ekološki tj. eko porezi predstavljaju predviđeni instrument ostvarenja zaštite okoliša. Pored navedenog, isti fiskalno-pravni oblici trebali bi u svrhu ostvarenja temeljite zaštite okoliša obuhvatiti svojim opsegom poreznog objekta i subjekta, tj. svojom fiskalnom suvrenošću shvaćenom u širem smislu riječi, raznolike oblike onečišćenja/onečišćivača okoliša poput mnogobrojnih vrsta štetnih emisija, komunalnog otpada te gospodarenja otpadom u pogledu deponiranja i drugih povezanih radnji, fosilna goriva i mineralna ulja i usporedive mnaftne drivate, korištenje nuklearne energije sa svim popratnim preventivnim i sanacijskim posljedičnim efektima, kemizaciju tla i vode, te društvenu djelatnosti deformiranja socijalnog okoliša u urbanim sredinama uključujući i svjetlosno te zvučno onečišćenje okoliša.

Navedeni širokopojasni gospodarski alat, značajne jačine usmjeravanja, najefikasnije rezultate dostiže unutar sljedećih preporučenih vrijednosti:⁷⁵⁴

1. Razumljivost – glavni ciljevi u smislu zelene porezne reforme trebaju se temeljiti na relevantnosti, uvjerljivosti i jasnoći, a svi pod izravnim ili neizravnim, aktualnim ili potencijalnim utjecajem iste, kao i svi zainteresirani u smislu znastveno stručne i šire javnosti, trebaju imati mogućnost stjecanja točnih i detaljnih informacija o svim aspektima predmetnog pitanja.
2. Promišljenost – fiskalna i/ili prafiskalna ekološka davanja, kao i potencijalno uvedene ekološke porezne oblike u punom smislu riječi valja postepeno implementirati uz primjenu razumnog stupnja opreza, te izbjegavajući svako ishitreno i suviše evazivno djelovanje koje se može protumačiti u smislu ideološkog nasilja, te time stvoriti pogrešni dojam kod poreznih obveznika i šire javnosti, kao i mogućeg kontraefekta u pogledu implementacije ekološkim osviještenih politika. Prije svega, valja voditi računa o ekonomskim, sociološkim i ekološkim, te kulturološki uvjetovanim etnološko-lokalnim i psihološko-socijalnim polazištima ciljane skupine obveznika.

⁷⁵⁴ Crnković A., Ozelenjivanje ekonomije: ekološki porezi, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, br. 2., 2005., str. 883.-899.

Valja naglasiti kako svako djelovanje ili propuštanje u području implementacije novih i drugačijih ekološki obilježenih politika s fiskalnim učinkom može uzrokovati sumnju i izostanak efektivnog učinka ukoliko bi ista bila provedena na ishitren način uz izostanak informiranja adresata iste. Opisanim bi se postupkom moglo dovesti do ekonomski nepovoljnih učinaka, a koji bi se svojevrsnim lavinskim efektom mogli odraziti na ekonomski negativan položaj tuzmenog gospodarskog sustava unutar međuovisnog globalnog otvorenog tržišta.

U konačnici bi opisano moglo doprinijeti povećanoj nezaposlenosti, porastu inflacije, povećanju uvoza i istovremenom smanjenju izvoza, te u krajnjem slučaju do određenog oblika naglih i nepromišljenih političkih promijena koje i u demokratski uređenom društvu mogu biti izrazito negativne, točnije devijacije same suvremene demokracije što se nažalost može vidjeti analognom usporedbom s dvadesetim stoljećem na Europskom kontinentu.

3. Pravičnost oporezivanja – ekološka davanja trebaju se nadoknaditi poreznim olakšicama u ostalim područjima, u harmonizaciji s principom fiskalne neutralnosti, kako bi se preveniralo unemogućavanje djelatnosti proizvodnog aspekta gospodarstva (usklađenost sa efikasnom ekonomijom definitivno je odlučujući faktor u politici okoliša).
4. Jednostavnost – ekološka davanja trebaju se formulirati na jasan način tako da ih financijski djelatnici mogu upotrijebiti bez komplikacija.
5. Temeljnost pri provedbi i nadzoru – poradi opsega uobičajeno realiziranih prihoda opravdana je bojaznost pokušaja nezakonite porezne evazije. Zbog toga valja voditi evidenciju da se obvezi njihovog plaćanja ne može lagano umaknuti.
6. Fleksibilnost – bitan faktor svakog plana eko-protekcije je njena prilagodba, uključujući cjelokupnu ekonomsku dinamiku i tempo ekoloških promjena.
7. Dragovoljnost - samoinicijativno limitiranje emisije ugljikovog dioksida prije implementacije eko davanja (Švicarska) i efikasnost ekološkog signala kod implementacije poreza na energiju može biti polazište kao odlična ilustracija navedene teze.
8. Relevantnost – dokazivanje adekvatne visine ekoloških davanja i pristupačnog izbora poreznog obveznika predstavlja pitanje koje je osjetljive tematike. Valja naglasiti kako se visinu ekoloških poreza ne smije definirati putem arbitra ili lobiranjem.

9. Socijalna kohezija – činjenica je da efikasnu zelenu poreznu reformu nije moguće realizirati u jednoj jedinoj državi. Preciznije, za to valja postojati prikladan stupanj internacionalne harmonizacije.
10. Smislenost – kompletna korist od implementacije ekoloških davanja realizirat će se u slučaju kada se na taj način zarađeni prihodi orijentiraju na detaljne projekte ekološkog istraživanja i razvoja.
11. Odgovornost – bez obzira što postoje značajna vjerovanja u znanost, definitivna je odluka u okviru političkih djelovanja.

Ove vrijednosti je važno poštovati jer ekonomski elementi ne mogu dati točne podatke o onečišćenju, te nekada očuvanje okoliša se ne podudara sa ekonomskim ciljevima jer uzrokuju više troškova nego što su određeni subjekti spremni snositi.

8.2.2. Obrasci ekoloških poreza

Riječ je o izrazito važnom području ekoloških politika i šireg sustava protekcije ekološkog sustava EU, odnosno o ekonomskim instrumentim kojima se provodi postupke kontrolinga u području okolišnog onečišćenja i uspostavljanja te uređivanja adekvatnog menadžerskog sustava upravljanja prirodnim resursima.

Alati za kontrolu zagađenja i menadžmenta prirodnim resursima koji su na raspolaganju su:

1. Ekološka davanja,
2. Takse i iznosi,
3. Revalorizirane dozvole,
4. Sistem vraćanja pologa i subvencija.

Visokorazvijene industrijske države koje imaju najveći utjecaj i najviši stupanj odgovornosti po pitanju onečišćavanja okoline, zbog navedenih alata, teže investicijama u ekološki prihvatljive i ekološki osviještene tehnologije čija implementacija pruža adresatu realizaciju poreznih oslobođenja ili olakšica plaćanja predmetnog ekološkog fiskalno-pravnog nameta.

Ulaganjem u tehnološka rješenja koja omogućavaju zadržavanje iste ili usporedive proizvodnje uz smanjenje onečišćavanja okoliša, potencijalni će porezni obveznici steći potencijalnu mogućnost realizacije specifičnih jednokratnih ili višekratnih subvencija, donacija ili drugog oblika financijskih beneficija.

Kada se postavi pitanje utjecaja implementacije zelenih, eko poreznih oblika onda se prvenstveno mogu uočiti sljedeći:

1. Utjecaj na ponašanje proizvođača,
2. Utjecaj na potrošačke navike,
3. Utjecaj na poslovne subjekte.

U predmetnom kontekstu također su najčešće upotrebljavani alati ekoloških politika izraženi kroz financijsko-pravni instrumentarij:

1. Razne porezne beneficije,
2. Posebne naknade,
3. Porezna naknada za onečišćenje,
4. Svrshodnija amortizacija konstantnih materijala za protekciju eko sustava,
5. Beneficije oko financijskih pitanja u vezi carinskih davanja kod uvoza materijala sukladnih ekološki osviještenim standardima,
6. Poticanje uvoza proizvoda ekološki osviještenih proizvođača, te pružanje prednosti istima prilikom postupaka javne nabave i tomu usporediva djelovanja.

Eurostat definira tri glavne kategorije ekoloških davanja, a to su:

1. Trošarine,
2. Prijevozna davanja, te
3. Davanja za onečišćenja i prirodne izvore.

Transportna davanja uključuju sljedeće:

1. Poreze usklađene s vlasništvom nad vozilima i njihovim korištenjem.
2. Porezi na ostalu prijevoznu opremu (npr. avione) i
3. Porezi na povezane prijevozne usluge.

Transportna davanja mogu biti u obliku nepovratnih sredstava koja su u neposrednoj vezi s uvozom materijala. Također, ona se manifestiraju i u obliku trajnih davanja kao što je, naprimjer, cjelogodišnja naknada za ceste.

Eurostat, nadalje definira cijeli niz poreznih davanja na transport:

1. Porezi kod registriranja i korištenja prijevoznih sredstava,
2. Uvozni i prodajni procesi i aktivnosti u segmentu daljnje preprodaje prijevoznih sredstava,
3. Korištenje javnih površina za prijevoz,
4. Osiguranje plovila u segmentu luksuza,
5. Porezne naknade na prijevozne karte.

Porezi na zagađenje uključuju sljedeće:

1. Porezne naknade na definirana odlaganja prema zraku i vodi,
2. Aktivnosti koji se tiču krutog otpada i buke.

Kao izuzetak navode se davanja za emisije CO₂, koja su već implementirana u postojeće porezne instrumentarije u vidu fiskalnih ili parafiskalnih nameta na energente.

Davanja na prirodne resurse uključuju sljedeće:

1. Davanja vezanih uz aktivnosti i procese eksploatacije prirodnih resursa, te
2. Radnje gdje dolazi do potpune upotrebe prirodnih resursa.

Porezna davanja u vezi onečišćenja ekološkog sustava u širem smislu riječi kategorizirana su na sljedeći način:⁷⁵⁵

1. Porezna davanja koja uključuju pesticidna sredstva i umjetna gnojiva,
2. Ambalaže – metalna, plastična, staklena, keramička,
3. Deponij,
4. Onečišćenje zračnog prostora,
5. Baterijski i gumeni otpad – kontejneri,
6. Otpadne vode,
7. Zagađivanje eko zona i nuklearnu energiju, te
8. Modifikacija izgleda eko sustava i eksploataciju drvnog fonda.

⁷⁵⁵ Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/env_ac_taxind2_esms.htm

8.2.3. Realna politička i pravna ograničenja ekologizacije poreznog sustava

Nacionalni porezni sustavi su putem međunarodno-pravnih ugovora u određenom opsegu među-uvjetovani, a što doprinosi njihovj harmonizaciji. Navedeno se očituje kroz ograničenja pojedinih zakonodavnih tjela na nacionalnoj razini u mogućnosti promjena pojedinih financijsko-pravnih instrumenata, te sukladno istome i u pogledu implementacije poreznih politika, uvođenja novih poreznih oblika te modifikaciji postojećeg zakonodavstva.

Najznačajniji porezni oblici, kao što su porez na dodanu vrijednost, porez na dobit i porez na dohodak uvjetovani su također brojnim međunarodno-pravnim ugovorima kojima se uređuje izbjegavanje dvostrukog oporezivanja.⁷⁵⁶

Politička prepreka ekologizacije poreznih sustava provedena je relativno visokim stupnjem porezno-pravne harmonizacije području Europske unije u kontekstu poreza na potrošnju. Provedbom harmonizacije poreznih sustava države članice Europske unije, prenijele su dio svoje fiskalno-pravne jurisdikcije na nadnacionlanu razinu i time su ograničene u pogledu uvođenja novih poreznih oblika te mijenjanja elemenata postojećih poreza.

Opisane posljedice prijenosa dijela fiskalne jurisdikcije obvezuju sve članice Europske unije, no posrednim putem vrše utjecaj i na države u predpristupnim pregovorima ili tek zemlje s ambicijom stjecanja članstva u EU.

Govoreći o ekološkim poreznim oblicima, državama je članicama prepušteno pravo da na vlastitoj nacionalnoj razini umjesto ekološko financijskih poreznih oblika predloženih ili uobičajenih na razini Europske unije primijenjuju i vlastite ekološke poreze ukoliko su utemeljni u strožim kriterijima zaštite okoliša od predviđenih europskih standrada. Novina koja je uvedena Jedinostvenim europskim aktom je primjena načela supsidijarnosti pri određivanju ekoloških ovlaštenja Europske unije.

⁷⁵⁶ Vidi više: Arbutina H., Pitanje definicija pojma „dvostrukog oporezivanja“ Financijska praksa, br. 3/97., str. 407.-429.

Općim sustavom poreza na potrošnju obuhvaćeni su oni porezi na potrošnju kojima se oporezuju naftni derivati i mineralna ulja, alkoholna pića, te duhanski proizvodi. Nadalje, ostali porezni oblici, poput imovinskih poreza u vidu oporezivanja druge nekretnine, kuće za odmor i usporedivih imovinskih poreznih dobara, oporezivanje igara na sreću te drugih oblika lokalnih poraza porez u načelu su prepušteni isključivoj nadležnosti nacionalnih poreznih zakonodavca.

Ti porezi nisu objekt harmonizacije zbog toga što je njihovo djelovanje ograničeno na područje lokalnih jedinica, pa zbog toga nemaju tzv. „učinak na prekogranični promet roba“.⁷⁵⁷

8.2.4. Porezno-pravno opravdanje ekoloških poreza

Svaka raspodjela javnog tereta na temelju poreza mora biti objašnjena i opravdana sa stajališta načela općeg dobra i opće koristi koje je ujedno i osnovno načelo u poreznom pravu. Primijenjujući načelo raspodjele poreznog tereta prema gospodarskim mogućnostima poreznih obveznika na područje ekološkog oporezivanja, uviđa se kako se može opravdati samo ona razina zaštite prirodnog okoliša, tj. ekološkog blagostanja, koja ne ugrožava poreznim opterećenjima ekoloških poreza egzistenciju poreznih obveznika ili drugih pojedinaca opterećenih posrednim posljedicama istih.⁷⁵⁸

Na primjer, gorivo (naftni derivat) ne bi smjelo, uvođenjem ekološkog poreza kojim se opterećuje njegova potrošnja, poskupiti u toj mjeri da si ga građani sa skromnijim ekonomskim mogućnostima više ne bi mogli priuštiti u svrhu vlastitog prijevoza na radno mjesto u području s nedovoljno razvijenim sustavom javnog prijevoza. Opisanim bi se ekološkim porezom dovelo do ugrožavanja egzistencije brojnih pojedinaca te nepotrebno uzrokovalo povećanje socijalnih razlika i time ugrozilo prihvaćanje ekološki osviještenih politika.

⁷⁵⁷ Tipke K., Lang J., Steuerrecht, Schmidt, Dr. Otto, 2018., str. 37.

⁷⁵⁸ Ibid. str. 92.

Nadalje, iako se ekološki porezi djelomično nalaze u području upitnog poštivanja ustavno-pravnog i financijsko-pravnog načela raspodjele poreznog tereta sukladno gospodarskoj snazi, njihova se primjena može opravdati. Svoje temeljno opravdanje ekološki porezi nalaze u svome cilju, sukladno načelu općeg dobra, odnosno zaštita čovjekova zdravlja i očuvanja prirodnog okoliša kao temeljnog uvjeta ljudske egzistencije

8.2.5. Fiskalna uloga ekoloških poreza

Usklađivanje nefiskalnih i fiskalnih ciljeva ekoloških poreza ponajprije se ogleda u povoljno izbalansiranom oporezivanju pogonskih energenata i javnog prijevoza. Primjerice, oporzivanjem naftnih derivata utječe se na proizvođače automobila i stimulira štedljivost motora za osobna vozila, dok se unaprijeđenjem javnog prijevoza i utjecajem na odabir sukladnih vozila za prijevoz putnika osposobljava javni prometa za preuzimanje značajnije uloge sustavu zaštite okoliša. Djelovanje ekoloških poreza pod određenim uvjetima ima svojevrsni odgodni efekt.

Naime, odgađanje učinka ekološkog poreza nastupiti će ukoliko:

1. Se opterećenjem predmetnog poreznog oblika ne prelazi granicu iznad koje se gospodarska djelatnost koju opterećuje „guši“,
2. Se objekt oporezivanja može u razumnom vremenu prilagoditi i/ili zamijeniti usporedivim ekološki osviještenim alternativnim rješenjem.

Jedno od obilježja ekoloških poreza je način obračuna u ubiranja po količini oporezovanog dobra, nasuprot oporezivanju prema vrijednosti istog dobra, a što dovodi do nižeg stupnja dinamičnosti promijena porezne osnovice i porezne obveze. Navedeni modalitet ubiranja glavni je razlog jednostavnijeg obračuna ekoloških poreza i njihova razmjerno jeftinog ubiranja, te posljedične isplativosti ubiranja istog, no također je jedan od elemenata njihovog razmjerno skromnog sekundarnog fiskalnog učinka.

Pri govoru o potencijalnim poreznim evazijama ekoloških poreza, najčešće je riječ o promjeni vrste objekta koji predstavlja porezno dobro, te premještanje gospodarske djelatnosti na područje zemlje s nižim poreznim opterećenjem.⁷⁵⁹

8.2.6. Problematika vezana uz porez za energiju

Oporezivanjem duhanskih proizvoda, piva, vina i drugih alkoholnih, te bezalkoholnih pića ostvaruje se znatan utjecaj na širu potrošačku populaciju, te time na standard samih poreznih subjekata poradi šire rasprostranjenog udjela populacije koja se može identificirati korisnikom jednog ili više navedenih poreznih dobara.

Poreznim oblicima kojima se oporezuje nafta i naftni derivati, kao i svaki oblik mineralnih ulja, te svi oblici oporezivanja energenata svojim opsegom učinka nadilaze tek izravni utjecaj na krajnjeg potrošača. Naime, oporezivanjem energenata utječe se na cjelokupni proizvodno-prometni, odnosno gospodarski sustav pojedine zemlje, čime se ujedno utječe na gotovo sve financijske aspekte krajnjih potrošača. Sukladno navedenom, oporezivanje energenata uzrokuje neizravnim putem porast cijena svih proizvoda za čiju je proizvodnju potreban jedan ili više pojava oblika poreznog dobra predmetnog poreznog oblika.

Stoga će se može zaključiti kako u predmetnom problemu postoje tri osnovne mogućnosti:

1. Istodobna implementacija poreznih davanja na energiju u porezno pravne sustave europskih država koje su bitni sudionici u globalnog tržišta, čime se umanjuje konkurentska utakmica između samih država članica EU,
2. Implementacija poreznog rješenja putem sustava povrata plaćenog poreza na energiju pri izvozu vezanog proizvoda,

⁷⁵⁹Ibid., str. 836.

3. Implementacija poreza na energiju čiji bi trošak snosili krajnji potrošači energije, čime se potonje stavlja u nepovoljniji položaj naspram gospodarskih subjekta koji potrošnjom energije pri proizvodnom procesu ostvaruju ekonomsku dobit.

*Greenpeace*⁷⁶⁰ navodi da ako bi neka od zemalja donijela odluku o implementaciji poreza na energiju, da bi ista trebala koristiti što nižu stopu predmetnog poreznog oblika.⁷⁶¹

Tako bi na taj način uvedeni porez na energiju imao učinak „ekološkog signala“ i ne bi imao štetne posljedice. Izuzeci od primjene načela jednakosti prilikom oporezivanja moglo bi se opravdati u sljedećim slučajevima:

1. Prilikom oslobođenja plaćanja poreza na energiju pri uporabi ekološki prihvatljivih tehnologija pri proizvodnji energije, odnosno eksploatacijom obnovljivih izvora energije poput primjerica vjetroelektrana ili korištenja solarne energije, obziromda je riječ o tehnologijama koje ne uzrokuju onečišćenje okoliša,
2. Te prilikom primjene poreznih olakšica na poduzetnike koju su veliki potrošači energije, kako bi se izbjeglo „gušenje“ njihovih gospodarskih djelatnosti i posljedičnih ekonomsko socijalnih učinaka, te s druge strane preveniralo zakonitu poreznu evaziju premještanjem djelatnosti na područje države s nižim poreznim opterećenjem pri usporedivim uvjetima.

⁷⁶⁰ Vidi više: Eden S., Greenpeace, *New Political Economy*, 2004., str. 595.-610.

<https://www.greenpeace.org/international/explore/about/legal/>

⁷⁶¹ Bär H., Girard Y., Kiefert C., Neuhoff J., Runkel M., *Der Neun-Punkte-Plan Beschäftigungs- und Klimaschutzeffekte eines grünen Konjunkturprogramms*, DIW Econ GmbH, Empfehlung des DIW, Greenpeace- Gutachten, Vol. 4., No. 48., 2020., str. 16 i str. 61.

https://www.greenpeace.de/publikationen/klimagerechtes_konjunkturprogramm.pdf

8.3.1. Ekološka javna davanja u pravu Europske unije

Europska unija, kao jedina regionalna zajednica država na Europskom kontinentu, od svojeg začetka u vidu Europske zajednice za ugljen i čelik⁷⁶² do progresivnog razvitka⁷⁶³ u zajednicu suvrenih država i naroda koje svojom voljom prenose dio vlastitog suvereniteta na zajednička tijela Europske unije, preuzima značajnu ulogu u zaštiti čovjekove okoline.

Naime stvaranjem zajedničkog bescarinskog i otvorenog tržišta s jedinstvenom valutom, Europska unija postala je jedan od ključnih čimbenika svjetskog gospodarskog sustava u globalnog tržišta.

Najveći broj onečišćenja prirode nisu koncentrirana isključivo na geografskom području države u kojima su izazvana. Posljedice se onečišćenja, odnosno sama zagađenja okoliša, neposredno i posredno manifestiraju neovisno o nacionalnim granicama.

Primjerice, onečišćenje zraka uzrokovano neodgovornom gospodarskom djelatnošću na području jedne države, odnosno zagađenje voda tekućica čiji tok obuhvaća dva ili više nacionalnih područja, izazivaju neposredne posljedice na području drugih zemalja, te time i posljedičnu odgovornost zemlje porijekla onečišćenja.

Velik broj ekoloških onečišćenja, bez obzira gdje nastaju, poprima međunarodne razmjere, te zbog toga njihovo uklanjanje ili ublažavanje zahtjeva ne samo zalaganje na zasebnim nacionalnim okvirima, već međunarodnu skrb i aktivno djelovanje. Države s niskim ekološkim standardima internaliziraju troškove saniranja prirode, što uzrokuje prelijevanje cjelokupne cijene šteta na sve države s kojima iste održavaju gospodarske i/ili trgovinske odnose.

⁷⁶² Vidi više: http://publications.europa.eu/resource/cellar/d3283d93-8b4a-4846-ad1f-d4ad219ccf86.0016.02/DOC_1

⁷⁶³ Kronološki pregled ugovora EU-a i izmjena osnivačkih ugovora, s kratkim sažetkom temeljnih informacija o svakom pojedinom Ugovoru EU, vidi: https://europa.eu/european-union/law/treaties_hr

Niski ekološki standardi pojedine zemlje, često mogu biti predmet iskorištavanja njihovog trgovinskog partnera, poradi gospodarskih interesa njihovih proizvođača čija se dobit neopravdano povećava. Naime riječ je o neuračunavanju ekološke cijene proizvoda u punu cijenu proizvoda, točnije rečeno prešutno ne-naplaćivanje cijene onečišćenja okoliša jedne od ugovornih strana, a čemu se uzrok može ponajbolje vidjeti u neravnopravnom odnosu strana uključenih .

Pri opisanom odnosu redovito je riječ o zemlji u razvoju ili nisko razvijenoj zemlji s nužnom potrebom financijskih sredstava i/ili drugih dobara s jedne strane, te visoko razvijenoj zemlji bogatog gospodarstva koja zloupotrebljava svoj ekonomsko dominantni položaj.

8.3.2. Pravni akti harmonizacije

Harmonizacija obuhvaća proces kojim se uz primjenu određenog postupka i s ciljem osiguravanja uvjeta za djelovanje unutrašnjeg tržišta, donose pravni akti Europske zajednice na temelju kojih se važeći pravni propisi članica Zajednice usklađuju. Harmonizacija se provodi uredbama i direktivama. Na području poreznog zakonodavstva u svrhu harmonizacije poreznih sustava država članica Europske unije, najčešće se primjenjuju direktive.⁷⁶⁴

Direktiva je pravni akt koji pripada sekundarnom europskom zakonodavstvu, odnosno ona obvezuje države članice na implementaciju sadržajne biti predmetne direktive u nacionalno zakonodavstvo.

No dok direktiva omogućava nacionalnim zakonodavcima prilagodbu iste vlastitom duhu pravnog sustava i prilagodbu pojedinom nacionalnom pravnom, gospodarskom te kulturološkom okruženju, Uredbe kao izričaj sekundarnog europskog zakonodavstva imaju pravnu snagu neposrednog učinak tj. obvezujuće naravi za sve države članice. Drugim riječima rečeno, države su članice obavezne implementirati sadržaj pojedine direktive u vlastiti nacionalni zakonodavni okvir na način i putem pristupa kojim će biti omogućeno ostvarenje cilja tj. svrhe same predmetne direktive.

⁷⁶⁴ Ugovor o Europskoj uniji i ugovor o funkcioniranju Europske unije (2010/C 83/01), čl. 288.

Odgovornost država članica u kontekstu onečišćenja okoliša, te obligatornu implementaciju načela onečišćivač plaća u istom kontekstu, europski je zakonodavac uređio Direktivom 2004/35/EZ,⁷⁶⁵ a koja će biti više puta nadopnjavana i konačno izmijenjena Uredbom (EU) 2019/1010.⁷⁶⁶

Promjene koje navedena Uredba donosi, prvenstveno se nalaze u području harmonizacije i simplifikacije odgovornosti⁷⁶⁷ u vidu ispunjavanja obveza država članica kod podnošenja izvješća o zakonodavstvu izravno i/ili neizravno vezanim uz problematiku onečišćenju okoliša.

Stoga od stupanja na snagu predmetne Uredbe 2019. godine zemlje članice podnose petogodišnja izvješća o učincima provedbe istog pravnog akta, te će se na temelju istih analiza uspješnosti implementacije istog pravnog akta i njegovih učinaka na ekološki sustav u pojedinim zemljama članicama javno objavljivati rezultati procjene učinka samog pravnog akta. Navedenu analizu izvješća, kao i objavu procjene uspješnosti sprječavanja onečišćenja okoliša provodi Europska komisija, a koja je dužna tijekom prvog petogodišnjeg razdoblja izraditi i objeviti Smjernice o definiranju sadržaja pojma „štete u okolišu“ u svrhu unifikacije razumijevanja predmetnog pojma unutar cjelokupne Europske unije.⁷⁶⁸

Navedena smjernica o definiranju unificiranog razumijevanja pojma štete u okolišu, u kontekstu Direktive i temeljem obveze Komisije sukladno Uredbi donesena je 2021. godine, u

⁷⁶⁵ Direktiva 2004/35/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 21. travnja 2004. o odgovornosti za okoliš u pogledu sprečavanja i otklanjanja štete u okolišu.

⁷⁶⁶ Uredba (EU) 2019/1010 Europskog Parlamenta i Vijeća od 5. lipnja 2019. o usklađivanju obveza izvješćivanja u području zakonodavstva povezanoga s okolišem te o izmjeni uredaba (EZ) br. 166/2006 i (EU) br. 995/2010 Europskog parlamenta i Vijeća, direktiva 2002/49/EZ, 2004/35/EZ, 2007/2/EZ, 2009/147/EZ i 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća, uredaba Vijeća (EZ) br. 338/97 i (EZ) br. 2173/2005 te Direktive Vijeća 86/278/EEZ.

⁷⁶⁷ Vidi više: <https://ec.europa.eu/environment/legal/liability/>

Environmental liability Directive 2004/35/EC (ELD) Multi-annual ELD work programme (MAWP) for the period 2017-2020 "Making the environmental liability Directive more fit for purpose" (REV. VERSION: 28/02/2017) Commission européenne/Europese Commissie, 1049 Bruxelles/Brussel, BELGIQUE/BELGIË.

⁷⁶⁸ Usporedi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l28120&from=HR> Načelo „onečišćivač plaća” i odgovornost za okoliš; Sažetak dokumenta: Direktiva 2004/35/EZ o odgovornosti za okoliš u pogledu sprečavanja i otklanjanja štete u okolišu.

vidu Smjernice 2021/C 118/01.⁷⁶⁹ Stoga uvidom u navedenu Smjernicu možemo zaključiti kako je riječ o osobito složenom pojmu, koji bismo mogli definirati tek pri raščlambi istoga. Dok pojam „šteta“ znači mjerljivu nepovoljnu promjenu prirodnog dobra ili mjerljivo slabljenje funkcije prirodnog dobra koji mogu nastati izravno ili neizravno,⁷⁷⁰ pojam „prirodno dobro“ se odnosi na „zaštićene vrste i prirodna staništa, vodu i zemlju.”⁷⁷¹

Stoga će zaključno Direktiva donijeti definiciju štete u okolišu kao „svaka šteta nanesena zaštićenim vrstama i prirodnim staništima, štete nanesene vodama i štete nanesene zemljištu,⁷⁷² a koje štete su dovele do unazađenja početnog stanja istog prirodnog tj. okolišnog dobra.

⁷⁶⁹ Direktive o odgovornosti za okoliš Smjernice kojima se osigurava zajednički dogovor o pojmu „šteta u okolišu” kako je definiran u članku 2. Direktive 2004/35/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o odgovornosti za okoliš u pogledu sprečavanja i otklanjanja štete u okolišu (2021/C 118/01), C/2021/1860, čl. 2. st. 2.

⁷⁷⁰ Direktiva o odgovornosti za okoliš, čl. 2. st. 2

⁷⁷¹ Ibid. čl. 2. st. 12.

⁷⁷² Ibid. čl. 2. st. 1.

9. Zaštita okoliša u Republici Hrvatskoj – financijsko-pravni aspekt

9.1. Postojeće pozitivno-pravno zakonodavstvo Republike Hrvatske u predmetnom kontekstu

U Republici Hrvatskoj posebni porezi⁷⁷³ dijele se na:

1. Posebni porez na bezalkoholna pića,
2. Posebni porez na kavu i
3. Posebni porez na motorna vozila.

Za potrebe ovog rada, od posebne je važnosti fiskalno-pravni instrument pod nazivom posebni porez na motorna vozila, zbog uvjetovanosti visine porezne obveze količinom emisije CO₂, izraženom težinskom mjernom jedinicom. Navedeno jasno upućuje na zaključak o ekološkoj svrsi, točnije rečeno, ekološki motiviranom željenom cilju koji zakonodavac pokušava ostvariti propisivanjem ovog fiskalno-pravnog instrumenta.

Premda je uporaba financijsko-pravnog pojma „porez“ u nomotehničkom izričaju naziva (naslova) „Specifični porezi na automobile“ upitna,⁷⁷⁴ neupitnom i od suštinske važnosti relevantnom, ostaje moralna i „ekološka“ svrha i cilj uvođenja, razrezivanje i naplata ovog fiskalnog instrumenta.

Preventivni i penalni karakter, moralno utemeljena motiviranost, te željeni cilj ostvarenja zaštite okoliša ovim fiskalnim instrumentom, čine njegovu bit. Dok je semantički vid izričaja i

⁷⁷³ Pod izrazom „posebni porezi“ ne podrazumijevamo, u kontekstu ovog poglavlja, pojam posebnih poreza u kontekstu (stručnom izričaju) harmoniziranog sustava oporezivanja Europske unije.

⁷⁷⁴ Naime, financijsko-pravni pojam „porez“ sadrži nužne (bitne) elemente, kako ih višekratno navodi prof. dr. sc. Božidar Jelčić.

Vidi: Jelčić Bo., Lončarić-Horvat O., Šimović J., Arbutina H., Mijatović N., Financijsko pravo i financijska znanost, loc. cit.

Vidi: Jelčić, Bo., Porezi Opći dio, loc. cit.

Kod posebnog poreza na motorna vozila osporivo je postojanje svih navedenih elemenata, te samim time i njegove pravne prirode kao poreza.

uporabe konkretnog i definiranog fiskalnog pojma „poreza“ također bitan i sadrži neosporivu važnost, prvenstvo tj. primarnu važnost predstavljaju svrha i cilj uvođenja ovog fiskalno-pravnog instrumenta.

Ovakav stav proizlazi iz načela prvenstva sadržaja nad formom, te činjenice⁷⁷⁵ da je navedeni fiskalno-pravni instrument prvi u potpunosti ekološki motivirani financijsko-pravni namet u Republici Hrvatskoj, što ga potencijalno čini pretečom mogućeg, u budućnosti uvedenog ekološkog poreza.⁷⁷⁶

Prethodno je već opisana razlika između uvođenja i postizanja željenog cilja pojedinog fiskalno-pravnog instrumenta. Ista učestala nepodudarnost, točnije rečeno neistovjetnost u samom zakonodavnom činu propisivanja, razrezivanja te ubiranja financijskih sredstava pojedinog fiskalno-pravnog instrumenta i ostvarivanje fiskalnih i nefiskalnih ciljeva dotičnog poreznog oblika, karakteristična je i za ekološke porezne oblike.

Već izneseni nefiskalni učinci ekoloških poreza,⁷⁷⁷ odnosno ciljevi uvođenja ekoloških poreza od primarne su važnosti, zbog niza objektivnih i/ili subjektivno uvjetovanih okolnosti, i u brojnim se slučajevima neće ostvariti djelomično i/ili u potpunosti ili će njihovo ostvarenje biti otežano do stupnja upitne isplativosti ubiranja poreznog oblika u fiskalnom pogledu.

No, s obzirom na primat nefiskalnih ciljeva, visoka cijena ubiranja poreznih sredstava ne smije predstavljati „kamen spoticanja“ pri uvođenju tj. razmatranju učinaka mogućeg uvođenja ekološkog poreza.

⁷⁷⁵ Navedeno se odnosi na vrijeme pisanja ove disertacije, te saznanja autora o istome.

⁷⁷⁶ Opravdanost uvođenja navedenog poreznog oblika jedna je od hipoteza ove disertacije, te predstavlja bitni, neizostavni element znanstvenog doprinosa iste.

⁷⁷⁷ Narav nefiskalnih učinaka ekoloških poreza jest: preventivna, sanacijska i penalna. Pod riječju „penalna“ u radu podrazumijevamo pokušaj utjecanja na svijest i djelovanje poreznih subjekata o važnosti zaštite okoliša tj. onečišćenja istog.

Opisane otežavajuće okolnosti pri postizanju ciljeva uvođenja ekoloških poreza, sažeto i jasno navodi autor Črnjar: „Često je ekološki porez u praksi teško primijeniti jer se pojavljuju mnogi problemi i pitanja, od kojih se navode neki:

1. Kvaliteta okoliša koja utječe na ljudsku, životinjsku i biljnu populaciju vezana je uz kompleksne emisije štetnih tvari. Povećanje emisija na jednom mjestu neće nužno izazvati istovjetna povećanja na drugom mjestu, što porez ne može razlučiti.
2. Mjerenja emisija su otežana i skupa. Ako se želi obuhvatiti mnogo onečišćivača uz maksimalnu točnost mjerenja njihovih emisija, troškovi mjerenja mogu biti iznimno visoki.
3. Informacije o graničnim troškovima za zaštitu i o štetama na okolišu teško je dobiti.
4. Korištenje prihoda od ekološkog poreza posebno je pitanje. U pravilu se taj prihod uplaćuje u opći fond iz kojega se financiraju vladine ekološke aktivnosti. Vlada raspoređuje ubrana sredstva od pristojbi na različite troškove zaštite. Takav oblik ubiranja i raspodjele sredstava može imati negativne učinke na zaštitu okoliša.,⁷⁷⁸

9.1.1. Usvajanje načela „onečišćivač plaća“ u pozitivnom zakonodavstvu Republike Hrvatske

U Republici Hrvatskoj predmetno načelo implementirano je Zakonom o zaštiti okoliša⁷⁷⁹ nomotehničkim izričajem „načelo onečišćivač plaća.“

Načelo „onečišćivač plaća“, implementirano u konkretno nacionalno zakonodavstvo, predstavlja pravni temelj za uvođenje fiskalno-pravnog instrumenta „ekološkog/ih poreza.“ Vidljivo je iz prethodnog primjera kako je riječ o izuzetku koji potvrđuje općeprihvaćenu normu etike i filozofije, o neopravdivosti cilja sredstvom. No u namjeri ostvarenja cilja zaštite okoliša, predmetno sredstvo jest opravdano samim ciljem. Razlog tomu jest u bazičnoj

⁷⁷⁸ Črnjar M., *Ekonomika i politika zaštite okoliša*, loc. cit.

⁷⁷⁹ „Onečišćivač snosi troškove nastale onečišćavanjem okoliša.“

Zakon o zaštiti okoliša NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18, čl. 16.

moralnosti konkretnog sredstva i povezanog cilja, te time ne dolazi do opravdanja nemoralnog čina/djela – sredstva, višim idealom, odnosno ciljem.

Također je važno istaknuti kako ekološki porezi uvedeni temeljem načela „onečišćivač plaća“, a s ciljem ostvarenja održivog razvoja u kontekstu zaštite okoliša, ne krše načelo pravednosti oporezivanja.⁷⁸⁰

Naime, „dobar porezni sustav trebao bi se zasnivati na primjeni dvaju osnovnih načela, načela učinkovitosti i načela pravednosti. Pravednost oporezivanja⁷⁸¹ odnosi se na pravednu raspodjelu poreznoga tereta, o kojoj govore načelo gospodarske snage i načelo korisnosti.“⁷⁸²

Možemo zaključiti kako je „pravednost jedno od temeljnih poreznih načela.“⁷⁸³ podjednako važnih sastavnica u vidu kriterija proporcionalne korisnosti oporezivanja, odnosno neizravne protučinidbe, kao i proporcionalne visine poreznog tereta ekonomskoj snazi poreznog obveznika.

Navođenje održivog razvoja, kao određenog cilja, preciznije govoreći, *modus operandi et vivendi*, budi asocijacije na ostvarenja konkretne zaštite okoliša, u vidu npr. mjera regulacije i smanjivanja emisije ugljikova dioksida, prevencije stakleničkog efekta ili implementacija tzv. čistih tehnoloških rješenja u proizvodnom procesu uporabom obnovljivih izvora energije. Navedeni primjeri neosporno predstavljaju bitne elemente održivog razvoja, no također se svođenjem samo na njih, dovodimo u realnu opasnost sužavanja perspektive promatranja održivog razvoja u užem smislu riječi.

⁷⁸⁰ Prethodno je vidljivo iz usporedbe s definicijama načela porezne pravednosti kako isto tumače suvremeni autori, meritorni za navedeno područje.

⁷⁸¹ Ustavni temelj pravednosti oporezivanja:

Ustav Republike Hrvatske NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14 čl. 51.

⁷⁸² <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49530>

⁷⁸³ Vidi opširnije: Kesner-Škreb M., Pravednost poreza, Financijska teorija i praksa, Vol. 26. br. 3., 2002., str. 713.-715.

9.2. Pravna stečevina Europske unije u predmetnom kontekstu: implementacija i izravna primjena

Europsku pravnu stečevinu, kao i samu Europsku uniju, moramo promatrati u povijesnom kontekstu njezina nastanka u razdoblju poraća Drugog svjetskog rata, te naravne težnje ljudskog roda za mirom i blagostanjem izražene već u prvim pravnim aktima Ujedinjenih naroda.⁷⁸⁴

Sam Ugovor iz Maastrichta,⁷⁸⁵ temeljem kojeg nastaje Europska unija, kao i drugi pravni akti primarnog zakonodavstva EU i akti deklaratornog značaja, nedvosmisleno nas upućuje na težnju Europskih nacionalnih država ka jačanju gospodarstva kroz okrupnjivanje tržišta, kao i omogućavanje slobode kretanja dobara, usluga i radne snage unutar same EU.

Promatrajući s fiskalno-pravnog stajališta, ključni instrumenti postizanja prethodno opisanih ciljeva jesu stvaranje bescarinske zone unutar EU, uvođenje jedinstvene valute – Euro za sve zemlje članice Europske monetarne unije⁷⁸⁶ te proces harmonizacije finansijsko-pravnih zakonodavstava, tj. fiskalno-pravnih sustava i politika zemalja članica EU.

Uzimajući u obzir međunarodni značaj i legitimitet EU, kao nadnacionalnog - regionalnog⁷⁸⁷ međunarodno-pravnog subjekta s jasno izraženim pretenzijama nekih političara i država članica objedinjavanja cjelokupnog europskog korpusa u međunarodni subjekt organiziran na temeljima konfederativnog ili federativnog državno-pravnog uređenja, kao i status Republike Hrvatske kao države članice EU, smatra se bitnim istaknuti Ekološke programe EU.⁷⁸⁸

⁷⁸⁴ The Charter of the United Nations 26. 6. 1945. San Francisco.

The Universal Declaration of Human Rights on 10. 12. 1948. Paris (General Assembly resolution 217 A).

⁷⁸⁵ Ugovor o Europskoj uniji (92/C 191/01).

⁷⁸⁶ Već sama ideja stvaranja Europske monetarne unije unutar Europske unije, te pravno uređivanje uvjete nužnih za ulazak pojedine države članice EU u EMU, jasno pokazuju stremljenje Europskog zakonodavca ka postizanju cilja „podudaranja“ EU i EMU, odnosno uvođenje jedinstvene valute (Euro) u sve države članice EU, po ispunjenju uvjeta propisanih za članstvo u EMU, te uvjeta koji su utvrđeni u pristupnim pregovorima pojedine države članice EU. Potonje se odnosi na one države članice koje su stekle navedeni status poslije uvođenja jedinstvene europske valute, te na države u pristupnim i/ili pred-pristupnim pregovorima za članstvo u EU.

⁷⁸⁷ Pojam „regionalna međunarodno-pravna tvorevina“, u kontekstu ove disertacije podrazumijeva „regionalnost“ Europske unije kao zajednice država članica koje zbirno predstavljaju većinu Europskog kontinenta, u geografskom, demografskom, nacionalnom, gospodarskom i političkom smislu.

⁷⁸⁸ <https://www.bmu.de/en/topics/sustainability-international/europe-and-environment/environment-action-programmes/>

Navedeni akti pretpostavka su svakoj težnji u napretku osvješćivanja važnosti i razvitka zaštite okoliša, orijentiri u određivanju ciljeva ekološke politike EU, te temelj za pravno uređenje politike održivog razvoja, kao i uvođenja ekoloških poreza kao posebnog/specifičnog vida oporezivanja.

9.3.1. Perspektive razvoja zaštite okoliša u Republici Hrvatskoj

Koraci koji su prethodili zamjeni centraliziranog planiranja od strane tržišne ekonomije sadrže smjernice koje bi na duge staze trebale promijeniti i efikasnije unaprijediti opće stanje ekonomije zemalja u tranziciji. Također, tu je riječ i o unapređenju kvalitete eko sustava na način da se eliminira prevelika upotreba prirodnih resursa, što je bilo prije jako naglašeno.

Valja limitirati poduzetnicima realizaciju sredstava iz proračuna i maknuti financijske olakšice za korištenje politike koja će direktno utjecati na protekciju i unapređenje kvalitete eko sustava kako bi došlo do promjene okolnosti na tržištu i pospješilo se aktivnost tržišnih subjekata pri implementaciji ekološki prihvatljivijih tehnoloških rješenja i eksploataciji obnovljivih izvora energije.

Pored navedenog, također se očekuje kako će industrijsko prestrukturiranje ekonomije manje utjecati na unapređenje kvalitete voda, ali će dovesti do poboljšanja kvalitete zraka.

Nova politika protekcije i poboljšanja kvalitete eko sustava u država u tranziciji navela je, ili će navesti, precizna pravila odgovornosti za napravljenu štetu u eko sustavu, te implementaciju odgovornosti za nove poduzetnike na tržištu ako se pojave štete emisije.

Zaključak je da države u tranziciji (Srednja i Istočna Europa) polako koriste u ekonomskoj politici principe održivog razvoja, što će politici protekcije okoliša dati poticaj za daljnje procese.

Rezultati zaštite okoliša, a već se danas mogu zapaziti stanoviti pomaci, najbolje pokazuju da se provodi prestrukturiranje korištenja energije i da se ugljen postupno zamjenjuje drugim izvorima energije (plinom i naftom iz Rusije). Zato se očekuje da će se ukupne emisije smanjiti do 2010. godine od 10 do 40%, ovisno o različitim scenarijima razvoja.⁷⁸⁹

U modernim prikazima koriste se razni aspekti izrade scenarija razvoja i protekcije okoliša. Istaknuti scenariji kompletiraju se s više događaja i trendova u prošlosti i sadašnjosti kako bi isplanirale buduće situacije. Zbog toga što o okolišu svaki dan odlučuju „obični ljudi“ – potrošači, visoko rangirani rukovoditelji, poljoprivrednici, mlađa populacija (studenti), politički i gospodarski sustavi bi se trebali temeljiti na efikasnijem participiranju apsolutno kompletne zajednice društva u implementaciji bitnijih ekoloških odluka.⁷⁹⁰

U spoznavanju aktualnih gospodarskih i socijalnih problema i strategije razvoja Hrvatske, potrebno je stvoriti pravno-političke podloge koje će osigurati formiranje originalne hrvatske nacionalne ekonomije i poželjne gospodarske strukture, što će omogućiti svekoliki gospodarski prosperitet u procesima globalizacije i liberalizacije svjetskog ekonomskog poretka.

Bez toga može doći do degenerativnih procesa u gospodarskom, socijalnom i političkom sustavu hrvatskoga društva. Stvaralačke sile i energije valja iskoristiti za razvoj bolje budućnosti i većeg blagostanja, za racionalno strukturiranje i optimalizaciju hrvatske gospodarske matrice.

U takvom ozračju budućeg razvoja Hrvatske može se očekivati da će strategija održivog razvoja, a time i politika zaštite okoliša, biti visoko rangirana u prioritetima i da će Hrvatska znati zaštititi svoje vrijedne prostorne i ekološke sustave. S tim u vezi i ekološka znanost

⁷⁸⁹ www.poslovni.hr/domace-kompanije/za-smanjenje-stetnih-emisija-270-mlrd-eura-213930

⁷⁹⁰ Vidi slično: Črnjar M., Črnjar K., Menadžment održivog razvoja: ekonomija, ekologija, zaštita okoliša, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Opatija i Glosa, Rijeka, 2009. str. 474.-475.

trebala bi više utjecati na političke odluke i na stvaranje buduće strategije održivog razvoja u Hrvatskoj.

9.3.2. Financijski izvori i ulaganja u zaštitu okoliša u Republici Hrvatskoj

O zaštiti okoliša u kontekstu strukturiranog financijskog modela još nije moguće govoriti u Republici Hrvatskoj poradi izostanka istoga. Unatoč navedenome, pogriješno bi bilo govoriti o izostanku pravne i/ili fiskalno-pravne zaštite u zakonodavstvu Republike Hrvatske. Predmetnom je zakonodavcu bila i jest obveza uskladiti pravnu zaštitu okoliša, uključujući fiskalno-pravne instrumente zaštite istog s *acquis communautaire* obzirom na punopravno članstvo Republike Hrvatske u Europskoj uniji.

Sukladno Zakonu o zaštiti okoliša,⁷⁹¹ financijska sredstva prikupljena i usmjeravana u svrhu (odnosno poradi) zaštite okoliša proračunskog su karaktera, a što proizlazi iz uobičajenog nenamjenskog obilježja poreznih oblika, te iz relativno niskog stupnja fiskalnog fideralizma. Premda je riječ o sredstvima primarno proračunskog karaktera središnje države, udio fiskalnih sredstava u službi zaštite okoliša, a sukladno već navedenome Zakonu o zaštiti okoliša, proizlazi također iz proračuna lokalnih i područnih, regionalnih samoupravnih i/ili upravnih jedinica državnog ustrojstva.⁷⁹²

Nadalje, riječ je o sredstvima ubranim putem instrumenata komunalnih doprinosa i naknada,⁷⁹³ sredstvima Fonda za zaštitu i energetska učinkovitost,⁷⁹⁴ drugih izvora financijskih sredstava sukladno pozitivnom zakonodavstvu kao i sporadičnih dotacija, zajmova ili kredita.

⁷⁹¹ Zakon o zaštiti okoliša NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/1

⁷⁹² Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi pročišćeni tekst zakona NN 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 123/17, 98/19, 144/20 čl. 19.

⁷⁹³ Usporedi: Zakon o komunalnom gospodarstvu NN 68/18, 110/18, 32/20 čl. 4., 16., 80. i čl. 95.

⁷⁹⁴ Vidi više: <https://www.fzoeu.hr/hr/o-fondu/10>

Usporedi: Zakon o Fondu za zaštitu okoliša i energetska učinkovitost NN 107/03, 144/12 čl. 2.-3., čl. 7. i više gl. 4. Ostvarivanje prihoda fonda

Primarni financijsko-pravni instrumenti u kontekstu ostvarivanja protekcijskog učinka na okoliš, kao i povezani pravni instrumenti mogu se načelno prepoznati kao:

1. Davanja od strane korisnika koje se plaćaju za upotrebu prirodnih izvora,
2. Davanja od strane korisnika u neposrednu svrhu zaštite ekološkog sustava,
3. Kaznena regulative u obliku financijskih davanja,
4. Poticajni gospodarsko-ekološki alati,
5. Državni proračun, te
6. Inozemna davanja.⁷⁹⁵

Korisničke naknade definiraju se kao naknade kod kojih je prisutan oblik davanja novčanih sredstava u svezi upotrebe određenih prirodnih izvora. Radi se o naknadama koje su regulirane specifičnim zakonima koji se tiču vode, upotrebe poljoprivrednog zemljišta, šumarstva i slično.

Kao jedan od parafiskalno-pravnih instrumenata zaštite okoliša mogu se tumačiti i novčane kazne za prkršajna odnosno kaznena djela iz predmetnog područja. Kaznena djela protiv okoliša su se u hrvatskom zakonodavstvu prvi puta pojavila u Kaznenom zakonu iz 1997. godine.⁷⁹⁶

Novčane kazne odnose se na ugrožavanje i degradaciju okoliša ili na kršenje propisa koji reguliraju kvalitetu živežnih namirnica, javno zdravstvo, zbrinjavanje otpada i slično. Postoje brojni zakoni koji propisuju ovaj financijski instrument, kao na primjer Zakon o vodama,⁷⁹⁷

⁷⁹⁵ Vidi slično: Črnjar M., Ekonomija i zaštita okoliša, Školska knjiga, Zagreb, Glosa, Rijeka, 1997., str. 262.

⁷⁹⁶ Kordej-De Villa Ž., Ekonomski instrumenti u politici zaštite okoliša u Hrvatskoj – teorijska saznanja i iskustva, Privredna kretanja i ekonomska politika, Rijeka, 2003., str. 169.

⁷⁹⁷ Zakon o vodama NN 66/19, 84/21, čl. 224.-227.

Zakon o državnom inspektoratu,⁷⁹⁸ Zakon o održivom gospodarenju otpadom,⁷⁹⁹ Kazneni zakon.⁸⁰⁰

Osim novčanih kazni predviđene su i kazne zatvora, ovisno o težini prekršaja, naime zakonodavni okvir u sferi kazneneno pravnih normi predviđa za počinitelje kaznenih djela⁸⁰¹ u kontekstu onečišćenja okoliša kaznu od jedne do osam godina zatvora.

Poticajni ekonomsko-ekološki instrumenti su instrumenti kojima se stimulira primjena i uvoz ekološke opreme kao što su porezne olakšice, koje se na primjer odnose na oslobođenje od osnovnog poreza na promet opreme za sunčevu energiju, niža stopa poreza na promet za ekološki prihvatljivu ambalažu, i sniženje carinskih stopa za uvoz ekološke opreme.

Iz poreza kao javnih prihoda financiraju se i javni izdatci, uključivo i izdatci za zaštitu okoliša. Zakon o porezu na promet proizvoda i usluga iz 1994. godine propisivao je određene povlastice u cilju zaštite okoliša.⁸⁰² Taj se Zakon smatrao početkom ekološke reforme poreznog sustava. Zatim je došlo do donošenja Zakona o posebnom porezu na naftne derivate koji je razlikovao poseban porez na olovni i na bezolovni benzin, te Zakon o posebnom porezu na duhanske prerađevine. 1998. godine došlo je do implementacije specifičnog poreza na razna motorna vozila, brodove i zrakoplove.

Primarni je cilj uvođenja trošarina fiskalni, no oni imaju i ekološku komponentu jer opterećuju proizvode koji onečišćuju okoliš. Prijelazom na sustav oporezivanja dodane vrijednosti 1998. godine prestale su vrijediti povlastice za nabavu opreme namijenjene zaštiti okoliša.

⁷⁹⁸ Zakon o državnom inspektoratu NN 115/18.

⁷⁹⁹ Zakon o gospodarenju otpadom NN 84/21, čl. 154.-171.

Zakon o održivom gospodarenju otpadom NN 94/13, 73/17, 14/19, 98/19.

⁸⁰⁰ Kazneni zakon NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, Glava 20. Kaznena djela protiv okoliša.

Vidi više: Žuvela I., Ekonomski aspekti zaštite okoliša u Primorsko-goranskoj županiji, Ekonomski fakultet u Rijeci, 1994., str. 232.

⁸⁰¹ Kazneni zakon NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21 čl. 193.

⁸⁰² Kordej-De Villa Ž., Ekonomski instrumenti u politici zaštite okoliša u Hrvatskoj – teorijska saznanja i iskustva, Privredna kretanja i ekonomska politika, Rijeka, 2003., str. 167.

Carinska je politika Republike Hrvatske od 1994. godine do 2000. godine omogućavala ostvarivanje određenih povlastica za opremu i uređenje ekološke namjene.⁸⁰³ Predviđa se kako bi upotreba carinskih i poreznih olakšica dovela do njihovog daljnjeg širenja, kao i primjena koje je usuglasio Zakon o zaštiti okoliša.

To bi sve dovelo do stanja gdje se ciljevi takve politike protekcije eko sustava prebacuju na protekciju u preventivnom obliku. Jedan dio prihoda državni proračun realizira putem javnih davanja – tzv. eko davanja. Radi se o davanjima koja se tiču zagađenja eko sustava od strane određenih proizvoda.

U to spadaju:

1. Posebna davanja u obliku poreza na naftne derivate,
2. Posebna davanja u obliku poreza na automobile i motorkotače,
3. Posebna davanja u obliku poreza na avione,
4. Porezna davanja na duhanske proizvode,
5. Davanja za koncesije na specifična prirodna dobra i ostalo.⁸⁰⁴

Sukladno Strategiji zaštite okoliša Republike Hrvatske i s programom protekcije okoliša koje donose jedinice lokalne uprave i samouprave,⁸⁰⁵ financijska sredstava potrebna za financiranje programa protekcije eko sustava, protekcije i poboljšanja sustava zaštite okoliša, predviđena su sredstvima proračunskog financiranja.

Strana financijska sredstva su sredstva koja dodjeljuju međunarodne organizacije, vlade stranih država i razne ustanove koja svoju pomoć ili doprinos za ostvarenje određenih ekoloških projekata, akcija ili istraživanja, za nabavu neke specifične opreme i slično.

⁸⁰³ Ibid., str. 169.

⁸⁰⁴ Ibid. str. 164.

⁸⁰⁵ Nacionalna strategija zaštite okoliša Republike Hrvatske.
narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/308683.html

Programi protekcije okoliša financiraju se sljedećim alatima:

1. Donacijskim sredstvima
2. Kreditnim sredstvima,
3. Materijalima međunarodne pomoći,
4. Materijalima inozemnih ulaganja i
5. Ostala sredstva uređena posebnim zakonom.⁸⁰⁶

Sredstva prikupljena na tako različite načine troše se prema odredbama raznih zakona za razne svrhe zaštite okoliša odnosno zaštite prirodnih resursa. Velikim dijelom ona se troše za investicije u ekološke svrhe. Ta sredstva imaju javni karakter i njihov utrošak podliježe državnoj financijskoj kontroli.

U smislu osiguranja potrebitih financijskih sredstava za protekciju okoliša, u Republici Hrvatskoj valja kreirati određene preduvjete (npr. praćenje izdataka za zaštitu okoliša u računovodstveni i proračunski sustav, implementacija doprinosa za protekciju okoliša).

Također, od značaja je i internacionalna financijska pomoć. U Republici Hrvatskoj potrebno je provesti ekologizaciju poreznog sustava zbog stanja okoliša koji je za vrijeme ratne agresije višestruko devastiran, a to je i obaveza koja proizlazi iz međunarodnih ugovora, te obaveza prema budućim generacijama.

Svrha ekologizacije poreznog sustava je pridonošenje razumnom korištenju prirode i njezinu očuvanju. Uvođenje ekoloških poreza obilježje je svih suvremenih poreznih sustava. Tranzicijske se zemlje trebaju u što većoj mjeri orijentirati na uvođenje ekoloških poreza, jer je zbog planske privrede i nekorištenja ekonomskog instrumentarija za ostvarivanje ekoloških ciljeva, stanje okoliša u tim zemljama katastrofalno.

⁸⁰⁶ Zakon o zaštiti okoliša, Narodne novine 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18

Zakon o zaštiti okoliša u Republici Hrvatskoj ima sljedeće prednosti:⁸⁰⁷

1. Kreiranje sistema financiranja gdje se isprepleće središnje i lokalno upravljanje zaštitom okoliša,
2. Postizanje ciljeva integrativne politike u međusobnom kontekstu.

U svrhu navedenoga, potrebno je sljedeće:

1. Operacije od strane države koja smjericama zakonske i fiskalne politike teži nadići učinke na eko sustav,
2. Problematiku eko sustava koristiti u aspektima razvojne politike posebno poljoprivrede, prometa, turizma i područja rada.

Sustavi gospodarskih alata i instrumenata koji se najviše upotrebljavaju prilikom protekcije okoliša Republike Hrvatske su:

2. Razna opća porezna davanja,
3. Posebna porezna davanja,
4. Sistem pologa i povrata subvencija na dragovoljnoj bazi kod staklene, metalne i plastične ambalaže.

Korištenje gospodarskih alata kao izvora financiranja protekcije okoliša u Republici Hrvatskoj ide prema primjerima zemalja u razvoju, međutim potrebne su još brojne promjene i modifikacije sustava kako bi se dostigla ta razina.

⁸⁰⁷ Nacionalna strategija zaštite okoliša Republike Hrvatske.
narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/308683.html

9.4.1. Zakon o posebnom porezu na motorna vozila

Nakon što je Republika Hrvatsa postala punopravnom članicom Europske unije, po uzoru na europska zakonodavna rješenja, implementirala je u nacionalni zakonodavni okvir oporezivanje motornih vozila s specifično određenim pristupom utvrđivanja porezne obveze. Uvela je sistem oporezivanja prijevoznih sredstava, temeljem Posebnog poreza na motorna vozila⁸⁰⁸ i u skladu s meritornim odredbama *acquis communautaire*⁸⁰⁹ metodom utvrđivanja porezne obveze temeljem obračuna količine grama ugljičnog dioksida po kilometru. Može se uočiti kako je riječ o obliku ekološkog fiskalnog instrumenta s ciljem redukcije emisije ugljičnog dioksida, kao jednog od najčešćih *lajtmotiva* suvremenih ekoloških fiskalnih politika.

Posebni porez na motorna vozila predstavlja fiskalno-pravni instrument ubiranjem kojega se, pored nefiskalnog socijalno osjetljivog cilja zaštite okoliša, ispunjava fiskalni cilj prikupljanja financijskih sredstava koja su dio prihoda državnog proračuna.⁸¹⁰ Spomeni nefiskalni cilj ogleda se u preventivnom karakteru ovog poreznog oblika, obzirom da svojim odredbama o poreznom obeznik⁸¹¹ kao fizičkoj ili pravnoj osobi koja uvozi ili unosi motorno vozilo u svrhu prijevoza u Republiku Hrvatsku, može djelovati na potencijalne obveznike i njihove odluke o kupnji tj. uvozu vrste motornog vozila.

Kao što je prethodno rečeno, obračun ovog poreznog oblika vrši se temeljem utvrđene emisije ugljičnog dioksida po kilometru izraženo u gramima, a utvrđeno uvidom u Certifikat o suglasnosti (CoC dokument)⁸¹² kao valjnoj ispravi koju izdaje proizvođač predmetnog vozila te istom jamči stručnim kompetencijama o prosječnoj količini predmetne emisije. Prilikom

⁸⁰⁸ Zakon o posebnom porezu na motorna vozila NN 15/13, 108/13, 115/16, 127/17, 121/19

⁸⁰⁹ Prijedlog Zakona o posebnom porezu na motorna vozila, s Konačnim prijedlogom zakona, Klasa: 410.19/12-01/10, ur. broj: 50301-05/16-13-3, Zagreb, 10. siječnja, str. 2.-3.

⁸¹⁰ Zakon o posebnom porezu na motorna vozila NN 15/13, 108/13, 115/16, 127/17, 121/19 čl. 2.

⁸¹¹ Ibid. čl. 6. st. 1.

⁸¹² Ibid. čl. 12. st 2.

„COC dokument“ eng. Certificate of Conformity službena je isprava koja dokazuje usklađenost vozila koje se uvozi u državu članicu Europske unije s pozitivno-pravnim odredbama EU.

obračuna porezne obveze također se u obzir uzima razina emisije ispišnih plinova, prodajna cijena vozila te obujam motora istog vozila izražen u kubičnim centimetrima.⁸¹³

Stoga je vidljivo kako je zakonodavac potencijalno izvršio utjecaj na fizičke i pravne osobe koje motorna vozila kupuje ili uvoze u svrhu korištenja ili daljnje preprodaje u smislu odabira vozila čije tehničke karakteristike ukazuju na ekološku osviještenost u vidu umanjene količine emisija ugljičnog dioksida i posljedično niže porezne obveze, odnosno niže krajnje tržišne cijene.

Također valja naglasiti kako se Republika Hrvatska samim Zakonom o posebnom porezu na motorna vozila izrijekom odrekla oporezivanja⁸¹⁴ ovim specifičnim poreznim oblikom ona motorna vozila koja pripadaju kategoriji električnih vozila, odnosno s nultom stopom emisija ugljičnog dioksida i konačno, vozila starijih od trideset godina obzirom da u pravilu nije riječ o motornim vozilima koja su ili će biti u svakodnevnoj uporabi već se kupnja istih može smatrati oblikom športa ili kolekcionarstva u širem smislu riječi.

Potrebno je napomenuti da bi potonja vozila, poradi drugačijih standarada proizvodnje i pravnih propisa pred trideset i više godina, bila oporezivana iznosom koji bi se mogao tumačiti nesrazmjerno visokim i neprihvatljivim poreznim obveznicima, a što bi moglo posljedično dovesti do naglog prestanka uvoza tj. kupovine predmetnih vozila ili potaknuti pojedince na nečasno djelo porezne evazije.

Iz prethodno navedenoga može se zaključiti o ekološkom cilju kao primarnom u kontekstu govora o oporezivanju prijevoznih sredstava posebnim porezom na motorna vozila, te time zakonom⁸¹⁵ kojim je isti porez propisan svojevrsnim začetkom fiskalno-pravne zaštite okoliša u Republici Hrvatskoj. Također je riječ o fiskalnom instrumentu koji može biti uzorom i početnom točkom implementacije ekološkog poreza sukladnog načelu „onečišćivač plaća“ u svrhu ostvarenja održivog razvoja.

⁸¹³ Ibid. čl. 10. st. 1.

⁸¹⁴ Ibid. čl. 5. st. 2.

⁸¹⁵ Zakon o posebnom porezu na motorna vozila NN 15/13, 108/13, 115/16, 127/17, 121/19.

Ujedno se ovaj porezni oblik može opravdano smatrati pokazateljem prihvaćanja vrijednosti europskog kruga zemalja koji se ogleda i u pristupu Republike Hrvatske Europskoj uniji.

9.4.2. Hrvatski porezni sustav sa stajališta zaštite okoliša

Uz izmijenjen model financijskog izravnjanja i uz novu organizaciju porezne uprave, izvršena je temeljna promjena poreznog sustava. Tom reformom se ispunjavaju svi uvjeti za izvršenje primarne uloge porezno-pravnog sustava u nekoj državi u novim gospodarskim uvjetima, a to je izvršenje fiskalnog cilja.

Dio pravnog sustava Republike Hrvatske koji se odnosi na zaštitu okoliša obuhvaća preko 200 zakonskih tj. podzakonskih pravnih propisa.

Ti propisi predstavljaju hrvatsko pravo okoliša:

1. Ustav Republike Hrvatske⁸¹⁶- kojim ustavotvorac definira Republiku Hrvatsku(između ostalog) kao socijalnu državu, s očuvanjem prirode, čovjekova okoliša, te ljudskog zdravlja kao vrednotama od posebnog značaja. Također se Ustavom predviđaju u radu navedena mogućnost ograničavanja pojedinih poduzetničkih i drugih prava (inače i sama šticeena Ustavom) u slučaju potrebe za zaštitom ekološkog sustav u s njime povezanog ljudskog zdravlja.
2. Međunarodni pravni akti, odnosno multilateralni i bilateralni međunarodni ugovori kojih je Republika Hrvatska potpisnica ili pravna sljednica, te koji su odlukom Hrvatskog Sabora potvrđeni, odnosno (primarno u obliku zakona o prihvaćanju pojedinog međunarodnog ugovora) inkorporirani u izvornom obliku ili implementirani u zakonodavni okvir Republike Hrvatske usklađivanjem jeziku i duhu hrvatskog zakonodavstva. Sukladno već navedenom statusu punopravne članice Europske unije, Republika je Hrvatska još tijekom pred pristupnih pregovora preuzela obvezu usklađivanja nacionalnog zakonodavstva s *acquis communautaire*.
3. Konačno, riječ je o brojnim zakonskim i podzakonskim aktima kojima Republika Hrvatska provodi zaštitu okoliša, odnosno izlaže svoje pravo okoliša u svim dimenzijama njegove

⁸¹⁶ Ustav RH NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14

interdisciplinarnosti. Stoga je potrebno navesti kao temeljne i ujedno ogledne primjere Zakon o zaštiti prirode⁸¹⁷ kojim se definira sam pojam prirode, te propisuje sustav zaštite i očuvanja prirode u njezinoj sveukupnosti, odnosno cjelokupnog sustava flore i faune tj. ekološkog sustava, kao i povezana pravna pitanja odnosno šticiene kategorije.⁸¹⁸ Zakon o zaštiti prirode definira prirodu kao sveukupnost bioraznolikosti, georaznolikosti i krajobrazna raznolikosti, te naglašava valorizaciju prirode u njezinoj cjelokupnosti i svakom zasebnom dijeli kao vrednote od posebnog interesa Republike Hrvatska sukaldnu Ustavnim odredbama. Opisani sadržaj pojma prirode uživa temeljem predmetnog zakona osobitu skrb i zaštitu Republike Hrvatske.⁸¹⁹

Nadalje se, Zakonom o zaštiti okoliša,⁸²⁰ definira pojam okoliša kao dobra od osobitog interesa Republike Hrvatske, koje također u svojoj cjelovitosti i kakvoći uživa njezinu posebnu zaštitu⁸²¹ definiranu zakonskim odredbama. Zakon o zaštiti okoliša temelji se na prihvaćanju općeprihvaćenih načela zaštite okoliša, međunarodno-pravnih načela zaštite okoliša, te uvažavanju znanstvenih spoznaja.⁸²²

U kontekstu ovog rada, jedna od najvažnijih normi Zakona o zaštiti okoliša jest implementacija načela „onečišćivač plaća“ kojim se propisuje kako onečišćivač, odnosno „svaka fizička i pravna osoba, koja posrednim ili neposrednim djelovanjem, ili propuštanjem djelovanja uzrokuje onečišćavanje okoliša“⁸²³ „snosi troškove nastale onečišćavanjem okoliša, uključujući i troškove procjene štete, procjene nužnih mjera i troškove otklanjanja štete u okolišu.“⁸²⁴

Nadalje, „onečišćivač snosi i troškove praćenja stanja okoliša i primjene utvrđenih mjera te troškove poduzimanja mjera prevencije od onečišćivanja okoliša, bez obzira na to da li su ti troškovi nastali kao rezultat propisane odgovornosti za onečišćavanje okoliša, odnosno

⁸¹⁷ Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13, 15/18

⁸¹⁸ Ibid. čl. 1.

⁸¹⁹ Ibid. čl. 2.

⁸²⁰ Zakon o zaštiti okoliša, NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18

⁸²¹ Ibid. čl. 3. st. 2.

⁸²² Ibid. čl. 8.

⁸²³ Ibid. čl. 4. st. 37

⁸²⁴ Ibid. čl. 13 st. 3.

ispuštanjem emisija u okoliš ili kao naknade utvrđene odgovarajućim financijskim instrumentima, odnosno kao obveza utvrđena propisom o smanjivanju onečišćivanja okoliša.⁸²⁵

Dok se pod samim pojmom onečišćavanja okoliša smatra svaka „promjena stanja okoliša uslijed nedozvoljene emisije i/ili drugog štetnog djelovanja, ili izostanaka potrebnog djelovanja, ili utjecaja zahvata koji može promijeniti kakvoću okoliša,⁸²⁶ s izričito definiranim onečišćenjem kao svakim izravnim ili neizravnim utjecajem na okoliša kao posljedicom ljudske aktivnosti.⁸²⁷

U svrhu zaštite okoliša, te u okvirima postizanja održivog razvoja predmetni zakon uređuje (među ostalim) i slijedeća pitanja:

1. Načela zaštite okoliša u okviru koncepta održivog razvitka,
2. Zaštita okoliša u njegovoj cjelovitosti i svakoj pojedinoj sastavnici, s osobitom skrbi o prevenciji opterećujućeg utjecaja na okoliš,
3. Definira subjekte zaštite okoliša i njihove dužnosti u kontekstu poticanja održivog razvoja i zaštite samoga okoliša sukladno Ustavnim i zakonskim odredbama, kao i svim pravnim normama koje prepoznajemo dijelom pozitivnog zakonodavstva Republike Hrvatske,
4. Navodi temeljne dokumente održivog razvoja i zaštite okoliša, u vidu Sstrategije održivog razvitka, Plana zaštite okoliša, Programa zaštite okoliša i izvješća o stanju istog. Nadalje, ovaj zakon definira i uređuje područja djelovanja pojedinih tijela, a temeljem navedenih temeljnih dokumenata, u kontekstu očuvanja okoliša i razvitka održivog razvoja,
5. Uređuje pitanje instrumenta zaštite okoliša, pripadajući podzakonski akata, međunarodnih ugovora i EU Uredbi i direktiva koje su dijelom nacionalnog zakonodavstva RH, a neposredno su ili posredno povezani s predmetnom temom,
6. Propisuje obveze pojedinih tijela kod podnošenja izvješća o stanju okoliša, uređuje sustav nadzora nad kakvoćom okoliša tj. praćenja stanja okoliša i izdavanja okolišnih dozvola,
7. Zakonom se utvrđuje i pristup prostornim planovima u kontekstu zaštite okoliša, kao i mogući prekogranični utjecaj na isti,

⁸²⁵ Ibid. čl. 13.

⁸²⁶ Ibid. čl. 4. st. 38.

⁸²⁷ Ibid. čl. 4. st. 39.

8. Propisan je i uređen informacijski sustav zaštite okoliša i sustav osiguranje pristupa informacijama o okolišu, omogućen pristup informacijama o stanju okoliša i mjerama koje se poduzimaju u svrhu zaštite tj. očuvanja istog, kao i pravo javnosti na sudjelovanje u donošenju odluka vezanih za temeljna pitanja o zaštiti okoliša,
9. Sudjelovanje javnosti u pitanjima vezana za okoliš koja su navedena pri definiranju predmeta samog zakona.⁸²⁸

9.4.2.1. Porezna rješenja- *de lege lata*

Obveza zaštite, očuvanja i unapređenja okoliša, kao i poticanje održivog razvoja podijeljena sukladno Ustavnim odredbama tj. ovlastima pojedinih subjekata zaštite okoliša. Predmetni subjekti zaštite okoliša, su Hrvatski sabora, Vlada Republike Hrvatske, resorno ministarstvo, te Grad Zagreb i tijela jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i uprave.⁸²⁹

U djelokrug ovlasti odgovornosti lokalnih jedinica samouprave pripadaju:

1. Odvodnja i pročišćavanje slivnih i otpadnih voda,
2. Pružanje komunalnih usluga i održavanje komunalne čistoće, higijenskih minimuma, te povezane djelatnosti,
3. Komunalne usluge u vidu gospodarenja otpadom, sanacijom odlagališta i deponiranje istog, te održavanje čistoće.

Mogućnost, za potrebe zaštite i unapređivanja okoliša koristiti i javne prihode, zakonodavac je upotrijebio propisivanjem fiskalnih oblika koje se mogu svrstati u tri osnovne kategorije: porezni oblici (u pravilu lokalnog karaktera), doprinosa i drugih oblika naknada i nameta.

Može se zaključiti kako predmetni fiskalni nameti pripadaju ekološkim fiskalno-pravnim instrumentima, jer je porezno dobro na koje se obračunava porezna obveza, izravno ili neizravno, oživotvoreno kao:

1. Proizvodi čijom se proizvodnjom ili upotrebom onečišćuje okoliš,

⁸²⁸ Ibid. čl. 1.

⁸²⁹ Zakon o zaštiti okoliša, NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18

2. Korištenje prirodnih resursa,
3. Korištenje prihodi ovih ekoloških fiskalno-pravnih instrumenata u svrhu zaštite okoliša.

To se najbolje vidi na primjeni posebnog poreza na naftne derivate. Porezni objekt poreza na naftne derivate je bezolovni benzin i naftni derivati koji se izvoze.

Vodni doprinosi jednim se dijelom koriste za uređenje vodotoka i za zaštitu štetnog djelovanja vode. Naknade se naplaćuju na korištenje prirodnih dobara, na primjer: naknada za korištenje voda, naknada za zaštitu voda, naknada za vađenje pijeska i šljunka.⁸³⁰

Cestovnim se naknadama nazivaju godišnje naknade za uporabu javnih cesta, naknada za uporabu javnih cesta motornim i priključnim vozilima registriranim izvan područja Republike Hrvatske.⁸³¹

Poljoprivredne i šumarske naknade su primjerice: naknada za promjenu namjene poljoprivrednog zemljišta⁸³² i naknada za opće korisne funkcije šuma.⁸³³

Osim navedenih javnih prihoda, zakonodavac je za tu svrhu predvidio i druge izvore prihoda. To su sredstva proračuna države, tj. lokalnih jedinica, sredstva ostvarena ustupanjem koncesija, zatim sredstva od iznajmljivanja i prodaje državne imovine, tj. imovine lokalnih jedinica.

Olakšice i oslobođenja od plaćanja javnih davanja zbog postizanja ekoloških ciljeva zakonodavac je iskoristio u poreznom sustavu:

1. Porez na promet proizvoda i usluga ne plaća se na promet uređaja i dijelova uređaja za zaštitu čovjekova okoliša, te na ekološki prihvatljivu ambalažu i ostale razgradive materijale za pakiranje,
2. Olakšice i oslobođenja od plaćanja javnih davanja zbog postizanja ekoloških ciljeva, zakonodavac je iskoristio i u carinskom sustavu.

⁸³⁰ Zakona o financiranju vodnog gospodarstva, NN 153/09, 90/11, 56/13, 154/14, 119/15, 120/16, 127/17 čl. 5.

⁸³¹ Zakona o javnim cestama, NN 84/11, 22/13, 54/13, 148/13, 92/14 čl. 8.

⁸³² Zakona o poljoprivrednom zemljištu, NN 20/18 čl. 24. st. 1. .

⁸³³ Zakona o šumama, NN 68/18 čl. 68.

9.4.2.2. Porezna rješenja- *de lege ferenda*

Ekologizacija poreznog sustava Republike Hrvatske mogla bi biti pospješena i ubrzana provođenjem slijedećih ekološko-političkih i fiskalno-pravnih pristupa:

1. Centralizacija ekološke politike, s osobitim naglaskom na usporavanje šire prihvaćenog pristupa fiskalnog federalizma te u pogledu fiskalno-pravnog aspekta ekološke politike provoditi jedinstvenu, unificiranu, centraliziranu politiku propisujući ekološke poreze i ubirući financijska sredstva na državnoj razini.
2. Republika Hrvatska bi ciljeve ekološke politike u razdoblju nakon Domovinskog rata trebala mijenjati. Prilagodba ekološke politike suvremenim trendovima, te fokus djelatnosti u području ekološke politike usmjeriti ka obnovi ekološkog sustav, nastojanju obnove prvotnog stanja (u granicama mogućnosti), te očuvanje bioraznolikosti, krajobraza i uvjeta opstanaka cjelokupne flore i faune.
3. Zbog posebnog stanja okoliša u Republici Hrvatskoj, kao posljedica rata, lepezu fiskalnih instrumenata u funkciji ekološke politike trebalo bi dopuniti s jednim fiskalnim instrumentom, a to je javni izdatak.
4. Poradi ograničenja vlastitih financijskih sredstava, te razmjerno visokog stupnja devastacije ekološkog sustava kao posljedica Domovinskog rata, a u kontekstu članstva u Europskoj uniji, Republika bi Hrvatska trebala uložiti napore da za potrebe obnove i zaštite okoliša osigura i međunarodnu financijsku pomoć, prvenstveno iz fondova Europske unije i Eurpske banke za obnovu i razvoj, no ujedno i od drugih specijaliziranih agencija, financijskih institucija, nevladinog sektora s međunarodnim područjem djelovanja i fondova Ujedinjenih naroda.

U sklopu cjelovite ekološke reforme poreznog sustava trebalo bi implementirati ekološki oblik oporezivanja eneregije, tekođer utemeljenog na načelu „onečišćiveč plaća“. Nadalje bi se trebalo postići oživotvorenje načela fiskalne neutralnosti:

1. Na području poduzetništva - neposrednim ili posrednim smanjenjem doprinosa na plaću, u svrhu omogućavanja likvidnijeg poslovanja i mogućnosti povećane stope zapošljavanja s povezanim ekonomskim učincima,

2. Snižavanjem poreza na dohodak, kako bi se omogućilo postizanje višeg standarda zaposlenih ili umirovljenih osoba, te pružili pojedincima šira autonomija raspolaganja plodovima vlastitog rada,
3. Djelomičnim snižavanjem poreza na dodanu vrijednost za pojedine vrste poreznih dobara i pružanju mogućnosti obveznicima poreza na dobit da reinvesticijom vlastite dobiti (neraspodjeljena dobit) znatno umanje udio porezne obveze poreza na dobit kao izravnog proračunskog prihoda,
4. Odnosno pružanjem poreznih beneficija u vidu poreznih povlastica ili djelomičnog oslobođenja plaćanja poreznih obveza za privatne subjekte čija je djelatnost od (djelomično) javnog interesa, te obilježena socijalnom osjetljivošću smanjenjem poreza na dodanu vrijednost.

Proces ekologizacije bi bilo bolje nastaviti primjenom ekoloških poreza u obliku specifičnih poreza na potrošnju s ciljanom skupinom oporezivanih poreznih dobara, odnosno onih dobara i usluga koje doprinose onečišćenju okoliša, nafte, naftnih derivata, mineralnih ulja, kamenog ugljena, određenih vrsta ambalaže, te proizvoda s specifičnim i štetnim kemijskim sastojcima.

Stoga, sukladno ustavnoj odredbi o zaštiti prirode, ljudskog okoliša i ljudskog zdravlja kao jedne od najviših vrednota Republike Hrvatske,⁸³⁴ razmjerno represivne mjere,⁸³⁵ a osobito financijsko-pravni instrumenti u vidu ekoloških poreza trebali bi biti pravo i obveza, odnosno odgovornost i dužnost države tj. nosilaca političke vlasti.

⁸³⁴ Ustav Republike Hrvatske NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14 čl. 3.

⁸³⁵ Usporedi: Ibid. čl. 50.

10. Zaključno: Fiskalno-pravna ekološka politika u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji

Posljednjih je desetljeća zagađenje okoliša rastući društveno-gospodarski, te ujedno i politički problem koji zahtjeva promjenu opće prihvaćenog svjetonozora s obzirom na odnos društva i okoliša. Naravno zadana ljudska neodvojivost od cjelokupnog ekološkog sustava, kojega je i sam dio, predstavlja nužnost koja egzistencijalno uvjetuje društvo na promijene vlastitih navika, ponašanja, te razvijanja ekološki osjetljive svijesti.

Može se zaključiti kako je prilagodba društva i gospodarskog sustava zadanim okolišnim uvjetima neizbježna, te ista promjena podrazumijeva primijenu novih, čistih tehnoloških rješenja, promjenu u pogledu iskorištavanja prirodnih resursa, a osobito promijene u sustavu industrijske proizvodnje te korištenja neobnovljivih i štetnih energenata i obnovljivih izvora energije poput električne struje čije tehnološki uvjetovano porijeklo proizvodnje pokazuje na stupanj ekološke (ne)osviještenosti.

Kontinuiranim atvaranjem pritiska na onečišćivače i brojnim elementima Akcijskih programa provedebe ekološki osviještenog zakonodavstva, Europska unija predstavlja značajni subjekt zaštite okoliša na međunarodnom planu.

Protekcione mjere europskog zakonodavca, kao i zakonodavaca država članica pružaju značajan doprinos smanjenju onečišćavanja pružanjem financijskih beneficija ili sankcija potencijalno velikim onečišćivačima čime potiče industrijske subjekte (kao jedne od najvećih zagađivača okoliša) na smanjenje stakleničkih plinova.

U svrhu razvitka svijesti o ugrozi ljudskog zdravlja od stvarnog, odnosno potencijalnog onečišćenja okoliša, države članice EU uvode različite mjere pomoću kojih se kontrolira stanje okoliša. Tim se aspektom ekološke politike nastoji ujedno zaštititi okoliš, no i ukazati na neophodnu narav predmetnog za ljudsko zdravlje i dugoročno omogućavanje suživota čovjeka i njegova okoliša ponajbolje izražena u oživotvorenju održivog razvoja.

Premda svaka metoda i alat korišten u svrhu ostvarenja ima svoje prednosti i nedostatke, poredbeno je iskustvo pokazalo kako su ekonomski i porezni instrumenti najučinkovitij u ostvarenju željenog cilja. Isto proizlazi iz stvaranja protuteže u rashodovnoj strani tj. troškovima sanacije onečišćenja okoliša i prihodovnoj strani kao posljedici implementacije ekoloških poreza ili usporedivih fiskalno-pravnih instrumenata.

Ekološki se porezi pokazuju i kao potičući instrument u pogledu razvitka čistih tehnologija, porastu inovativnosti i volji investiranja u nove oblike tehnologija kao alatu potencijalnog poreznog subjekta u povećanju konkurentnosti na slobodnom tržištu. U gospodarske alate spadaju eko naknade, polozi, dozvole i subvencije te ostalo. Pored ekoloških naknada, subvencija, donacija, dotacija, ekoloških pologa, dozvola i jamstava, kao alat zaštite okoliša od primarne vrijednosti ističe se specifični porezni oblik, odnosno ekološki (eko) porez.

U Republici Hrvatskoj može se uočiti uvođenje posebnog poreza na motorna vozila kao ekološkog fiskalno-pravnog instrumenta i obzirom na porast svjetskih i europskih trendova implementacije ekoloških poreznih politika, sve važnije sastavnice financijsko-pravnog instrumentarija Republike Hrvatske.

Uz posljednje izmjene i dopune Zakona o posebnom porezu na motorna vozila u 2019. godini, također se ističe i prijedlog Ministarstva financija⁸³⁶ o novoj regulativi za potrebe obračuna predmetnog poreznog oblika, te istovremenog podizanja praga vrijednosti vrijednost vozila na kojs sa ovaj posebni porez na motorna vozila ne obračunava sa 150.000,00 HRK na 200.000,00 HRK. I temeljem ove najave, odnosno prijedloga Ministarstva financija o donošenju nove Uredbe ili izmjenama postojećeg zakona i pravilnika može se iščitati primarno socijalni cilj tj. zaštita okoliša od emisija ugljičnog dioksida, tek kao sekundarno ispunjenje fiskalnog cilja

⁸³⁶ Vidi više: <https://vlada.gov.hr/vijesti/trosarine-na-vozila-promjene-oko-co2-auti-do-200-000-kn-bez-vrijednosne-komponente/31018>

11. Koncept „zatvorenog sustava“ ekološkog poreza i izvanproračunskog fonda u službi ostvarenja održivog razvoja

Temeljem studije provedene na Krakovskom sveučilištu o utjecaju ekoloških poreza na održivi razvoj gospodarstava zemalja članica EU, utvrđeno je kako „vlade zemalja članica EU sve više koriste poreze povezane s okolišem (ekološke poreze) jer su isti redovito najučinkovitiji od potencijalno primjenjivih instrumenata (ekološke) politike.“⁸³⁷

No, autor studije vraća pozornost da bi u svrhu poboljšanja učinkovitosti ekoloških poreza kao instrumenta ostvarenja održivog razvoja bilo korisno „razmotriti mogućnost primijene i drugih alata politike zaštite okoliša, kao na primjer: ekološke (emisijske) dozvole, investicije u preventivne ekološke programe, druge regulatorne instrumente i tomu slično.“⁸³⁸

Možemo također primijetiti kako je čovjek, pored uloga objekta i subjekta ekoloških politika i ekoloških fiskalno-pravnih instrumenata tj. ekoloških poreza, ujedno i onaj koji uvodi i provodi prethodno navedene instrumente, odnosno politike koje potiču i omogućavaju provedbu predmetnih.

Drugim riječima rečeno, društvo koje želimo zaštititi putem ekoloških politika i uz pomoć ekoloških fiskalno-pravnih instrumenata, ujedno je i društvo koje je samo uzročnik ekoloških onečišćenja koja su povod navedenim mjerama i instrumentima, no ono (društvo tj. čovjek) istodobno teži ka zaštiti ekološkog sustava, uvodi i provodi ili barem teži ka uvođenju i provođenju ekoloških politika kao sredstva samozaštite, samoregulacije i samoograničenja vlastite slobodne volje.

⁸³⁷ Janusz R., The impact of environmental tax policy on sustainable development of the EU economies, DEA approach, 11th International Conference of ASECU, September 10-11, 2015., str. 234.-235.

Vidi slično: OECD Taxation, Innovation and the Environment, OECD Publishing, Paris, 2010.

<https://doi.org/10.1787/9789264087637-en>.

⁸³⁸ Ibid. str. 244.

Raspad Istočnog bloka koncem dvadesetog stoljeća, odnosno federativnih ili unitarnih socijalističko-marksistički uređenih državno-pravnih tvorevina, karakteristično planskog gospodarstva uzrok je pojave svojevrsne inflacije nacionalnih gospodarskih sustava unutar globalnog gospodarstva sa znatno nižim standardima pravnog uređenja te ekonomskim sustavima na rubu egzistencije.⁸³⁹

Nespremnost prethodno navedenih tranzicijskih zemalja, za provođenje procesa prilagodbe prihvaćenom (neo)liberalno kapitalističkom gospodarskom pristupu i načelima djelovanja otvorenog tržišta, često popraćena s politički destabiliziranim uređenjem, dovela je ova tranzicijska društva u nezavidan položaj spram zemalja zapadnog svijeta.

Tijekom manje ili više turbulentnog tranzicijskog razdoblja, potonje su države zapostavile implementaciju već ustaljenih zapadnih ekoloških osviještenih pravnih normi unutar gospodarskih sustava, u većoj ili manjoj mjeri istim normama prilagođenih, dok su istovremeno bilježile progresivni rast gospodarske aktivnosti, potaknutim prvenstveno inozemnim investicijskim sredstvima.

Stoga je upravo nedostatak pravne regulacije u području zaštite okoliša kao i izostanak uvođenja odgovarajućih ekoloških pravno-financijskih instrumenata i usklađenost djelovanja tržišnog odnosno gospodarskog sustava istim načelima i normama, dovela do eksponencijalnog rasta ekoloških onečišćenja predmetnih tranzicijskih zemalja.⁸⁴⁰

Zemlje Trećeg svijeta, kako je uvriježeno nazivati države s najnerazvijenijim gospodarskim sustavima te visokom stopom stanovništva čije su materijalne mogućnosti takve da se objektivno može govoriti o egzistencijalno uvjetovanoj granici siromaštva, kao i izrazito

⁸³⁹ Brojni su izvori i studije koje upućuju na ovu općeprihvaćenu činjenicu, no upućujemo na studiju u izdanju Svjetske banke (World Bank) o zatečenom stanju zemalja bivšeg Istočnog bloka, koja je plod radova s konferencije održane u Pultusku; Poljskoj 1990. g., a pripremljena je i održana na zahtjev Varšavskog ekonomskog instituta (World Economy Research Institute; Warsaw School of Economics).

Vittorio Corb, Coricelli F., Bossak J., Reforming Central and Eastern-European Economies Initial Results and Challenges, A World Bank Symposium, The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, Washington, D.C., USA, 1991.

⁸⁴⁰ Kordej-DeVilla Ž., Environmental policy in countries in transition, The Institute of Economics, Croatian Economic Survey, Vol. 4., Zagreb, 2000.

niskom razinom zdravstvene zaštite u području javnog zdravstva te usporedivih sanitarno-komunalnih uvjeta u primarno urbanim (no i ruralnim) područjima, također nisu lišene predmetnog problema.

Naime, povijest (i sadašnjost) nam ukazuju da je nužna posljedica pravno neuređenih a gospodarski nerazvijenih sustava, stanje *de facto* podčinjenosti istih ekonomski dominantnim pojedincima i grupama. Potonji su u brojnim slučajevima, nauštrb svakog načela etike i temeljnog ljudskog morala, pristupili sustavnoj eksploataciji prirodnih bogatstava nerazvijenih zemalja, kao i zloupotrebi vlastitog ekonomski dominantnog položaja u svrhu eksploatacije nisko plaćene radne snage,⁸⁴¹ zanemarujući svaki aspekt zaštite ekološkog sustava. Stoga će u najnerazvijenijim područjima, čiji se gospodarski sustavi ne razlikuju značajno⁸⁴² od pred-industrijskog gospodarstva zapada, posebice biti izražena potreba za zaštitom okoliša.

Kao što smo u radu već iznijeli, održivi je razvoj temeljno načelo na kojemu se može graditi globalno gospodarstvo budućnosti,⁸⁴³ no ono je upravo poput samog ekološkog sustava uvjetovano primjenom usporedivih načela i standarada zaštite okoliša u svim područjima gospodarstva i na svim lokalitetima izravno i/ili neizravno vezanim za gospodarske djelatnosti. Neuravnotežen gospodarski rast pojedinih područja koji smo prethodno opisali u sažetim crtama, te podjednako neusklađene primjene ekoloških standarada,⁸⁴⁴ obzirom na

⁸⁴¹ O problemu sustavne eksploatacije prirodnih bogatstava nerazvijenih zemalja, te zloupotrebe nepovoljnog ekonomskog položaja istih u vidu eksploatacije potplaćene radne snage pod opravdanjem ekonomskih odnosa ponude i potražnje na tržištu rada, u ovome radu neće biti zasebnog razmatranja. No upućujemo na prethodno citiranu izjavu predsjednika Senegala Leopolda Sanghara u kojoj se može oslikati suština samoga problema. Pitanje je to prvenstveno morala i etike, a nije slučajnost da se vrijeme prve industrijske revolucije preklapa s pontifikatom svetoga oca Leona 13., kojeg se smatra ocem socijalnog nauka Crkve, danas jednog od najvažnijih područja moralno teološkog promišljanja i šireg pastoralnog djelovanja katoličke Crkve. Usporedivo s praktičnim djelovanje socijalnog nauka Crkve, usporediva se djelovanja mogu učiti u pojedinim autokefalnim pravoslavnim Crkvama, reformističkim zajednicama, no i u brojnim islamskim zajednicama i židovskim općinama diljem svijeta.

⁸⁴² Primarno se podrazumijevaju sličnosti u pogledu naravi temeljnih ekonomskih problema, a koji su u osnovi istovjetni ili usporedivi u nerazvijenim, odnosno tranzicijskim gospodarskim sustavima.

⁸⁴³ Usporedi: 2.3. Europska unija i njeni ekološki programi, str. 48. i dalje

Vidi više: 2.4. Razvitak ideje održivog razvoja i održivi razvoj u financijsko-pravnom smislu, str. 62. i dalje

⁸⁴⁴ Ponajbolji primjer neuravnotežene implementacije ekoloških standarada može se vidjeti upravo na uvođenju odnosno izostanku izostanka uvođenja ekoloških fiskalno-pravnih instrumenata u poredbeno pravnoj praksi. Kao što je već u radu izneseno, ekološki su porezi nastali u pravnoj teoriji zapadnoeuropskih i sjevernoameričkih, gospodarski najrazvijenijih i najbogatijih zemalja, dok je njihova implementacija u potpunosti ili barem pretežito izostala u zakonodavstvima tranzicijskih zemalja (odnosno zemalja u razvoju) i zemalja trećeg svijeta (nerazvijenih gospodarstava).

prostornu i vremensku dimenziju poimanja istoga, nužno rezultira nemogućnošću postizanja održivog razvoja.

Posljedično već opisanom društvu se današnjice nalazi unutar, točnije rečeno biva dijelom, izrazito onečišćenog ekološkog sustava s ozbiljno narušenom ravnotežom suživota čovjeka i njegova okoliša. Progresivni rast stope zagađenja uzrokovan nedovoljno primijenjenim ekološkim standardima, narušavanja prirode kao jedinog mogućeg prebivališta čovjeka kao i raznovrsne vrste zagađenja okoliša u svim njegovim vidovima⁸⁴⁵ uzrokom su narušavanja ljudskog zdravlja te dovode do ugrožavanja opstojnost društva kao cjeline.⁸⁴⁶

Obzirom da je riječ o društvenom problemu, nedvosmisleno se nameće zaključak o nužnosti pristupu istom putem instrumenata društvenih znanosti, napose pravnih tj. fiskalno-pravnih instrumenata poput ekoloških poreza, kao posrednog izričaja društvenog ugovora.⁸⁴⁷

Pravnim normama izraženim kroz fiskalno-pravne mjere s ciljem zaštite okoliša nastoji se utjecati na pojedine subjekte, odnosno na uzročnike zagađenja okoliša⁸⁴⁸ te u konačnici na cjelokupno društvo. Ekološkim se porezima primarno opterećuju, te se nastoji njihovim djelovanjem i/ili izbjegavanjem modificirati ponašanje gospodarskih subjekata koje prepoznajemo kao onečišćivače,⁸⁴⁹ što se ponajbolje može uočiti u načelu „onečišćivač plaća“,⁸⁵⁰ o kojem će u nastavku biti više riječi.

⁸⁴⁵ Podrazumijevamo vidove okoliša sadržane u prethodno navedenoj definiciji okoliša Međunarodne organizacije za normizaciju.

Usporedi: 4.1. Zagađenje okoliša kroz povijest: s osvrtom na posljedice na zdravstvenom i ekonomskom planu, str. 87. i dalje.

⁸⁴⁶ Usporedi: 5.2. Razvitak svijesti o potrebi zaštite okoliša, str. 142.

⁸⁴⁷ Usporedi: povijesni i suvremeni aspekt predmetnog pitanja u pod poglavljima:

4.2.3. Vrijeme industrijske revolucije – „degradacija pod stijegom evolucije“ str. 115. i dalje.

5.4.1. Ekološka politika: nastanak, pojam, sredstva i ciljevi, str. 158. i dalje.

⁸⁴⁸ Pod sintagmom uzročnika zagađenja podrazumijevamo subjekte koji ispunjavaju biće zakonske definicije onečišćivače okoliša.

Usporedi: Zakon o zaštiti okoliša NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18 u čl. 4. st. 37.

⁸⁴⁹ Zakon o zaštiti okoliša NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18 u čl. 4. st. 37. definira pojam onečišćivača okoliša riječima „Onečišćivač je svaka fizička i pravna osoba, koja posrednim ili neposrednim djelovanjem, ili propuštanjem djelovanja uzrokuje onečišćavanje okoliša.

⁸⁵⁰ Načelo „onečišćivač plaća“ je implementirano u zakonodavni okvir Republike Hrvatske, te definirano Zakonom o zaštiti okoliša NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18, čl. 16.

Posredni se utjecaj ekološkim porezima kao fiskalnim instrumentom vrši i na krajnje korisnike, što proizlazi iz potencijalno mogućeg utjecaja implementacije ovog poreznog oblika na otvoreno tržište, odnosno na odnose konkurencije pojedinih tržišnih takmaca.⁸⁵¹

Ovaj vid utjecaja prvenstveno se ogleda u implementaciji primijene pune tržišne cijene koja obuhvaća i ekološku cijenu⁸⁵² proizvoda, odnosno ekonomski ekvivalent vrijednosti za štetu počinjene na okolišu tijekom procesa proizvodnje, upotrebe i posljedično potrebne sanacije, a u svezi predmetnog oporezovanog dobra ili usluge.⁸⁵³ Isti pristupom izračuna konačne odnosno pune tržišne cijene proizvoda s uključenom ekološkom cijenom dovodi do promjena odnosa unutar tržišta vršeći utjecaj na tržišni potencijal u odnosima konkurentskih tržišnih subjekata tj. takmaca.

Navedeno uračunavanje ekološke cijene u punu cijenu proizvoda podrazumijeva primjenu metode specifičnog oblika računovodstvenog utvrđivanja rashodovne strane bilance, odnosno primjenu *Environmental full-cost accounting (EFCA)* računovodstvene metode,⁸⁵⁴ a koja pretpostavlja utvrđivanje i uračunavanje svih izravnih i/ili neizravnih ekoloških troškova nastalih kao posljedica onečišćenja okoliša u predmetnom slučaju, uključujući također i skrivene troškove, troškove potencijalne troškove pravne odgovornosti i tomu usporedive ekološke troškove.⁸⁵⁵

⁸⁵¹ Usporedi: Ekins P., Zenghelis D. The costs and benefits of environmental sustainability, *Sustainability Science*, Vol. 16., 2021., str. 949.-965.

<https://doi.org/10.1007/s11625-021-00910-5>

⁸⁵² Definiciju pojma ekoloških troškova, komplementarnu iznesenoj metodi obračunavanja ekološke cijene proizvoda donosi rječnik OECD-a, te definira iste „troškovi povezane sa stvarnim ili potencijalnim pogoršanjem prirodnih dobara uslijed gospodarskih aktivnosti. Takvi se troškovi mogu promatrati iz dvije različite perspektive, naime kao (a) uzrokovani troškovi, odnosno troškovi povezani s ekonomskim jedinicama koje stvarno ili potencijalno uzrokuju pogoršanje okoliša vlastitim aktivnostima ili kao (b) troškovi koje snose, odnosno troškovi ekonomske jedinice neovisno o tome jesu li doista uzrokovale utjecaje na okoliš.“ *Glossary of Environment Statistics, Studies in Methods, Series F, No. 67, United Nations, New York, 1997.*

<https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=819>

⁸⁵³ Vidi više: Bruyn S., Bijleveld M., Graaff L., Schep E., Schroten A., Vergeer R., Ahdour S., *Environmental Prices Handbook EU28 version*, Delft, CE Delft, 2018. str. 9.-17.

⁸⁵⁴ <https://www.eea.europa.eu/help/glossary/eea-glossary/full-cost-accounting>

Vidi: Herbohn K., *A full cost environmental accounting experiment. Accounting, Organizations and Society*. Vol. 30., 2005., str. 519.-536.

⁸⁵⁵ Vidi više: Bruyn S., Bijleveld M., Graaff L., Schep E., Schroten A., Vergeer R., Ahdour S., *Environmental Prices Handbook EU28 version*, Delft, CE Delft, 2018. str. 45.-54.

No unatoč navedenom, opisani utjecaj na konkurentne tržišne odnose ne ulazi u područje kršenja fer tržišne utakmice,⁸⁵⁶ već napušta *de facto* primjenu *laissez faire*⁸⁵⁷ načela u pogledu odnosa spram okoliša, te neposredno i/ili posredno predstavlja zaštitu najviših vrednota izraženih u zaštiti ljudskog zdravlja te očuvanju prirode i čovjekova okoliša.⁸⁵⁸

U skladu s načelom zaštite većeg dobra⁸⁵⁹ i hrvatski ustavotvorac dopušta ograničenja poduzetničkih sloboda i prava vlasništva u svrhu očuvanja prirode i čovjekova zdravlja.⁸⁶⁰ Obvezujući samu državu kao jamca zaštite okoliša, Ustav Republike Hrvatske ujedno naglašava i dužnost, odnosno osobnu odgovornost svakog pojedinca posvećivanju osobite brige i skrbi za ljudsko zdravlje i dobrobit okoliša tj. prirode u skladu s vlastitim ovlastima i djelatnošću.⁸⁶¹

Stoga je financijsko-pravni aspekt prava okoliša izražen u vidu ekoloških fiskalnih politika, ekoloških poreza i usporedivih fiskalno-pravnih instrumenata s ciljem zaštite okoliša, kao i uvođenje te implementacija pravnih načela, poput prethodno iznesenog načela „onečišćivač plaća“, postalo dijelom šire prihvaćenog *modus operandi* nastojanja zaštite ekološkog sustava.

Primjenu ekoloških poreza, kao i drugih fiskalno-pravnih mjera i/ili instrumenata zaštite okoliša također prepoznajemo kao neke od temeljnih puteva ka ostvarenju održivog razvoja,

⁸⁵⁶ Riječ je o području prava konkurencije kao grani prava koje u predmetnom kontekstu smatramo važnim naglasiti kako ekološki porezi, unatoč široko rasprostranjenoj percepciji negativnog utjecaja na konkurentnost pojedinih tržišnih takmaca ne potiču iste. O izostanku negativnog utjecaja ekoloških poreza na tržišnu utakmicu svjedoči već 5th Environmental Action Programme (EAP) 'Towards Sustainability' in 1992, The Commission's Communication Economic Growth and the Environment: Some Implications for Economic Policy Making (COM(94) 465 final);, kao i zasebno pod poglavlje „6. Implementation: barriers and solutions Competitiveness“ posvećeno ovom problemu u publikaciji:

Environmental taxes - Implementation and Environmental Effectiveness, environmental issue series no 1., European Environment Agency, Copenhagen, 1996., str. 33. - 36.

<https://www.eea.europa.eu/publications/92-9167-000-6/file>

⁸⁵⁷ Vidi više: Britannica, The Editors of Encyclopaedia, "laissez-faire", Encyclopedia Britannica, March 2. 2021. <https://www.britannica.com/topic/laissez-faire>

⁸⁵⁸ Ustav Republike Hrvatske

NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14, čl. 3.

⁸⁵⁹ Podrazumijeva se mogućnost ograničenja „poduzetničkih sloboda i prava radi zaštite interesa i sigurnosti Republike Hrvatske“, a u duhu „očuvanja prirode i čovjekova okoliša“ kao najviših vrednota ustavnog poretka i temelja za tumačenje Ustava, sukladno Ustavu Republike Hrvatske.

NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14 čl. 3. i čl. 50., st.1 i st. 2.

⁸⁶⁰ Usporedi: Ibid. čl. 50. st. 2.

⁸⁶¹ Usporedi: Ibid. čl. 70.

odnosno mogućeg suživota čovjeka i njegova okoliša, a kojemu poradi neodvojive naravi istih alternativa shvaćena u pozitivnom smislu riječi niti ne postoji.

Kao što je prethodno u radu izneseno, čovjek odnosno društvo već od antičkog razdoblja⁸⁶² svojim djelovanjem iskazuje brigu za okoliša, a što možemo protumačiti kao posrednu, možebitno i podsvjesnu, manifestaciju ljudske naravi o važnosti zaštite okoliša.

Svijest o brizi za dobrobit ekološkog sustava logična je posljedica razumijevanja čovjekova nastojanja osiguravanja vlastite egzistencije i s istim neodvojivo povezane stvarnosti čovjeka kao integralnog dijela cjelokupnog ekološkog sustava, odnosno dijela sveukupnog postojećeg stvorenja u prirodno-filozofskom, izvorno kozmološkom smislu riječi.⁸⁶³

Promatrajući drevne kulture možemo uočiti tek nijansama sredstava ostvarenja drugačije no istobitne pokušaje oživotvorenje navedenog (pod)svjesnog razumijevanja važnosti zaštite okoliša, odnosno samozaštite i samoodržanja društva uz pomoć pravnih sredstava. Isti zaključak ne proizlazi prvenstveno iz uvida u povijesno-pravne izvore, već iz uočavanja brige za ekološki sustav izražen kroz različite vidove kulture i filozofsko-teoloških promišljanja kao ploda civilizacijskih i/ili religijskih sustava, odnosno svojevrskih prasluka i projekcija društvenog ugovora ostvarenog u vidu različitih pravnih sustava.

Tragične se posljedice zanemarivanja brige za okoliša ponajbolje vide u prethodno opisanim prirodnim i zdravstvenim havarijama,⁸⁶⁴ koje su u potpunosti ili barem djelomično bile

⁸⁶² Vidi više: 4.2.1. Stari vijek (Antika), str. 96. i dalje

⁸⁶³ Pod sintagmom „u kozmološkom smislu riječi“, podrazumijeva se kozmologija kao znanost o svemu što jest, što postoji, što jest - svemu jestvu. Riječ je o pred sofističkom shvaćanju kozmologije, a koje je napušteno od 16. stoljeća tj. vremena „Kopernikanskog obrata“. U suvremenoj se humanističkoj znanosti pod pojmom kozmologije ili prirodne filozofije podrazumijeva promišljanje o zbiru postojeće fizičke i metafizičke tvari, materijalne i duhovne, nasuprot antičkom (isključivo) fizičkom aspektu kozmologije. Nužno moramo razlikovati opisani humanističko filozofski aspekt kozmologije od fizikalne kozmologije prirodni znanosti, jer je riječ o različitim znanstvenim granama i metodama.

Vidi više: Petković T., Uvod u modernu kozmologiju i filozofiju, Element, Šibenik, 2006.

Vidi više: Kokić T., Pregled antičke filozofije, Naklada Breza, Zagreb, 2015.

⁸⁶⁴ Vidi više: 4.2.2. Srednji vijek na Starom kontinentu, str. 104. i dalje

posljedica nedostatka znanja,⁸⁶⁵ odnosno relativno doseg znanstvenih spoznaja, kao i zanemarivanja temeljnih moralnih vrijednosti⁸⁶⁶ na kojima se pojedina civilizacija gradila.

Stupanj razvitka svijesti o važnosti zaštite ekološkog sustava u suvremenim se uvjetima prvenstveno ogleda u djelovanju i/ili propuštanju zakonodavca u donošenju i provođenju ekoloških politika i povezanih pravnih instrumenata,⁸⁶⁷ te posebice u pitanju implementacije fiskalno-pravnih instrumenata zaštite okoliša, odnosno ekoloških poreza.

Zakonodavčev stav, izražen kroz donošenje ekoloških poreza kao i usporedivih fiskalno-pravnih instrumenata s ciljem zaštite okoliša, te donošenjem i provođenjem ekoloških politika, možemo opravdano smatrati izrazom pretežitog svjetonazora i volje pojedinog društva. Naime, uzevši kao premisu definiciju zakonodavnog tijela kao izraza volje biračkog tijela, odnosno pretežitog dijela društva, te da sama vlast koja je povjerena zakonodavcu proizlazi iz naroda i pripada istome narodu,⁸⁶⁸ smatramo razložnim zaključiti kako je nastojanje ili izostanak zakonodavca u području zaštite okoliša te primijeni fiskalno-pravnih instrumenata zaštite okoliša s ciljem postizanja održivog razvoja, plod posredno izražene volje istog naroda.

Uzevši u obzir opravdani nedostatak znanja pretežitog dijela društva u području zaštite okoliša, ekoloških poreza, cijena ili politika, smatramo također da je prethodno navedena posredno izražena volja naroda i uzročno-posljedično zakonodavca, djelomično uvjetovana činjenicom da je u konačnici riječ, iz perspektive pojedinca, o smanjenju tj. ograničavanju gospodarskih i/ili povezanih djelatnosti, te posljedično dijela ekonomske dobrobiti u korist zaštite ekološkog sustava, a što pojedinac laik nije u mogućnosti cjelovito pojmiti iz vlastite, obrazovno-stručne i u konačnici zadane perspektive.

⁸⁶⁵ Ibid.

⁸⁶⁶ Ibid.

⁸⁶⁷ Podrazumijeva se da se stupanj razvitka svijesti o važnosti zaštite ekološkog sustava u kontekstu zakonodavnog pristupa, ogleda ponajprije stupnju razvoja pravne grane prava okoliša u širem smislu riječi, odnosno stupnju razvitka svih aspekata prava okoliša kao interdisciplinarne pravne grane.

⁸⁶⁸ Usporedi: Ustav Republike Hrvatske NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14 čl. 1. st. 2.

Možemo također zaključiti kako je riječ o pitanju fundamentalno moralne naravi, odnosno da je pozitivno izražena volja pojedinca o predmetnom, pitanje primarno područja etike i moralne filozofije, obzirom da je u konačnici riječ o pristanku na odricanje od osobne materijalne koristi u korist višeg dobra, a koje pojedinac poradi izostanka uvida u širi spektar problema nije u mogućnosti vlastitim razumom i znanjem u potpunosti samoinicijativno spoznati.

Uzevši u obzir prethodno u radu opisane ekološke i društvene ugroze okoliša, te posljedice istih po čovjeka⁸⁶⁹ shvaćenog kao dijela istog ekološkog sustava i filozofsko-teološke temelje odgovornosti čovjeka spram okoliša,⁸⁷⁰ a u kontekstu odgovornosti za ostvaranje uvjeta održivosti vlastite egzistencije i odgovornosti spram budućih pokoljenja, nameće nam se pitanje metoda i načela, te u konačnici potencijalnih instrumenata efektivne zaštite okoliša iz perspektive fiskalno-pravne zaštite.

Kao što smo u radu već iznijeli, te pojedine elemente međunarodno-pravne i poredbeno-pravne zaštite okoliša analizirali,⁸⁷¹ posljednjih se desetljeća nastoji putem pravnih normi međunarodnog i nacionalnog(ih) prava okoliša i usklađenih ekoloških politika stvoriti uvjete i osigurati fiskalno-pravne instrumente u svrhu omogućavanja efektivne zaštite okoliša.

Stoga će tijekom druge polovice dvadesetog stoljeća napori usmjereni ka razvitku zaštite okoliša, a u kontekstu vlastite interdisciplinarnosti prirode pravne grane prava okoliša, biti razvijani suvremeni fiskalno-pravni oblici zaštite okoliša i ekološke tj. zelene politike. Naime, riječ je o već opisanim i analiziranim ekološkim fiskalno-pravnim instrumentima s ciljem zaštite okoliša, a koji su ponajbolje predstavljeni u poreznom obliku ekoloških poreza. Također je važno napomenuti kako se ekološki porez izdvaja od usporedivih (para)fiskalno-pravnih instrumenata kao porezni oblik koji je temeljito razrađen u pravnoj teoriji i

⁸⁶⁹ Višekratno opisano, u kontekstu povijenog razvitka, u poglavlju:

4. Opći prikaz i povijesni pregled zagađenja okoliša i pravne grane prava okoliša, str. 87. i dalje.

⁸⁷⁰ Filozofsko-teološki temelji predmetne odgovornosti opisani su prethodno u poglavlju: Moralno-etički i teološko-filozofski vid odgovornosti za okoliš, str. 73. i dalje.

⁸⁷¹ Vidi više: 2.5. Međunarodno pravno utemeljenje međuovisnosti zaštite okoliša i fiskalnih instrumenata u multilateralnim pravnim dokumentima, str. 66. i dalje.

implementiran u bogatoj poredbeno-pravnoj praksi, te ujedno komplementaran s idejom održivog razvoja.

U kontekstu prethodno navedenog, možemo zaključiti kako se istovjetni pristup i sustav vrijednosti, odnosno evaluacija vrijednosnih sudova te važnost u provedbi odnosi i na zelene tj. ekološki osviještene fiskalne politike.⁸⁷²

Navedene ekološke fiskalne politike čiji sukus ili bitni element predstavlja zaštita okoliša u preventivnom i sanacijskom pogledu sačinjavaju stožerni dio ili barem element od značajne važnosti brojnih međunarodnih konvencija i deklaracija, programa i agendi na razini Ujedinjenih naroda i/ili Europske unije, odnosno usporedivih međunarodnih asocijacija, kao i brojnih bilateralnih odnosno multilateralnih međunarodnih ugovora, te posljedično i nacionalnih zakonodavstava pojedinih zemalja pristupnica istim međunarodno-pravnim ugovorima.

Također možemo opravdano ustvrditi kako je razvitku zaštite okoliša putem pravnih instrumenata, odnosno prava okoliša, te osobito fiskalno-pravnoj zaštiti okoliša, te ciljem i svrhom usko povezanom idejom održivog razvoja, znatno doprinio rad brojnih međunarodnih, državnih, međudržavnih i/ili nevladinih organizacija, često neprofitne naravi.⁸⁷³ Stvarna sadržajna obilježja potonjih, u kontekstu govora o nevladinim neprofitnim organizacijama, najzornije se može vidjeti na primjeru Rimskog kluba.⁸⁷⁴

Začetak istih često vidimo u inicijativi savjesnih pojedinaca koji su, počevši od Dekade zaštite okoliša,⁸⁷⁵ okupljali brojne meritorne znanstvenike s dokazanim kredibilitetom,⁸⁷⁶ te

⁸⁷² Ekološki osviještene politike, prethodno su prikazane pri analizi sedam Akcijskih programa Europske unije u poglavlju: 6.4.3. Europski Akcijski programi – zaštita okoliša ekološkom politikom, str. 242. i dalje.

⁸⁷³ Usporedi: 7.2.3. Ekonomija okoliša i politika zaštite okoliša str. 270. i dalje.

⁸⁷⁴ Vidi više: 6.3. „Rimski klub“ i razvitak načela „onečišćivač plaća“ str. 218. i dalje.

⁸⁷⁵ Pod izrazom Dekada (zaštite okoliša) podrazumijeva se razdoblje označeno objavljivanjem „The Silent Spring“⁸⁷⁵ autorice Rachele Carson 1962. godine i djela „Granice rasta“ (Rimski klub) 1972. godine. Vidi više: 4.2.4. Suvremeno doba str. 124. i dalje.

⁸⁷⁶ Vidi više: 6.3. „Rimski klub“ i razvitak načela „onečišćivač plaća“ str. 218. i dalje.

filantropskim trudom, zalaganjem i javnim ukazivanjem na postojeće ekološke probleme, doprinijeli buđenju svijesti o važnosti zaštite okoliša u stručnoj i široj javnosti.

Djelovanje bi se takovih inicijativa neprofitnog karaktera, trebalo osobito cijeliti u području utjecaja na međunarodnu zajednicu, a koje je posrednim putem utjecalo na trendove u razvitku međunarodnog prava okoliša, ekološki osviještenih fiskalnih politika, te posljedično i na stvaranje nacionalnih pravnih propisa s ekološkim i/ili financijsko-pravno ekološkim pravnim instrumentarijem.

Unatoč već podosta širokom spektru pravnih akata s *lajtmotivom* međunarodne i/ili nacionalne pravne zaštite okoliša sadržanom unutar brojnih akcijskih planova, agendi, deklaracija i konvencija, uredbi i smjernica, ustavnih, zakonskih i podzakonskih propisa, kao i postojanju djelomično organiziranog sustava zaštite okoliša, već letimični pregled znanstvene i stručne literature predmetnog područja navodi nas na zaključak o nedostatnom stupnju razvitka iste.

Postavljajući si pitanje o razlogu prethodno opisanog izostanka željenih rezultata u području fiskalno-pravne zaštite okoliša, dolazimo do zaključka o mogućem rješenju u području promjene metoda i/ili instrumenata pružanja pravne zaštite okoliša, obzirom da cilj i svrhu, kao i načela predmetne zaštite okoliša smatramo od nepobitne vrijednosti poradi utemeljenosti iste u fundamentalnim počelima humanističke filozofije, te osobito antropološke etike, odnosno kršćanske antropologije.

Ponajbolji konkretni primjer suvremenog pristupa metoda i povezanih instrumenata zaštite okoliša prepoznajemo u implementaciji načela „onečišćivač plaća“ i razvitku „projekta održivog razvoja.“⁸⁷⁷

⁸⁷⁷ Vidi više: 2.3. Europska unija i njeni ekološki programi str. 48. i dalje.

Navedeno načelo i pristup nastoje oživotvoriti sustav zaštite okoliša, zadržavajući samu bit pristupa zaštiti okoliša te prijavljujući uz pristup razumijevanja čovjeka tj. društva kao dijela ekološkog sustava. Sadržavajući presumpciju društvene odgovornosti za ekološki sustav, no ne zanemarujući osobnu odgovornost onečišćivača,⁸⁷⁸ nasuprot povijesnom reliktu kolektivne odgovornosti za počinjenu štetu u okolišu, isti predstavljaju vid humanizma kojemu doista možemo dodati pridjev pravog humanizma⁸⁷⁹ kao sadržajni prefiks.

Naime, sagledamo li odgovornost onečišćivača i željeni cilj ostvarenja zaštite okoliša, a kojemu se ujedno priznaje vlastita intrinzična vrijednost i analogno tomu temeljno prirodno pravo nesmetane egzistencije, te ujedno i čovjekovo istovjetno pravo, dolazimo do objedinjavanja antropocentričnih i ekocentričnih ideja unutar teorije prava okoliša.

Pristupi koji su naizgled bili nespojivi kao izričaji suprotnih ideoloških polova, time bivaju dovedenima u sklad i objedinjenima idejom da je čovjek po svojoj vlastitoj naravi i porijeklu dio prirode, te da je svako nastojanje, svako pravo i obveza, sloboda i odgovornost u području zaštite okoliša ujedno i djelovanje i/ili propuštanje u području zaštite čovjeka. Sažeto rečeno, do opisanog sklada dolazimo poistovjećivanjem prirode i čovjeka, odnosno kriterija vrijednosnih sudova i u konačnici same biti čovjeka i njegova okoliša.⁸⁸⁰

Stoga se vraćajući na pitanja promjena u postojećem pristupu pravnoj i fiskalno-pravnoj zaštiti okoliša, primarno osvrćemo na pitanja metoda i načina djelovanja iz aspekta fiskalno-pravnog instrumentarija, no i elemenata fiskalnog sustava u širem smislu riječi.

⁸⁷⁸ U zakonodavnom okviru Republike Hrvatske (osobna) odgovornost onečišćivača definirana je Zakonom o zaštiti okoliša NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18 čl. 16.

⁸⁷⁹ Vidi više: 2.1. Porezni sustav – teorijski aspekt, str. 20. i dalje.

Vidi opširnije: Čekada Č., *Gospodin govori*, sv. 3., Đakovo, 1974.

⁸⁸⁰ Ne misli se na doslovni smisao poistovjećivanja čovjeka i njegova okoliša, već se želi naglasiti intrinzična vrijednost ekološkog sustava, koji je po svojoj biti stvorenje jednako kao i čovjek, te od kojega (ekološkog sustava) čovjek ne može biti odvojen, odnosno od kojega se čovjek ne može odvojiti poradi uvjetovanosti vlastite egzistencije o među odnosu spram ekološkog sustava, odnosno svega drugog stvorenja različitog od njega samog.

Promišljajući teorijske mogućnosti ostvarenja željenog cilja oživotvorenja projekta održivog razvoja,⁸⁸¹ odnosno ulogu pravnog sustava i politika s svrhom dugoročnog omogućavanja suživota čovjeka i okoliša, tj. gospodarstva i društva s prirodnim sustavom, možemo uočiti fiskalnu narav problema kao *lajtmotiv* koji se proteže povijesno razvojnom i sadržajnom komponentom predmetnog pitanja.

Sukladno prethodnoj konstataciji također uviđamo kako su fiskalni, odnosno ekonomski i gospodarski razlozi kroz cjelokupnu povijest odnosa čovjeka (društva) spram njegova okoliša, a osobito u suvremenom razdoblju shvaćenom u širem smislu riječi,⁸⁸² bili od prvorazrednog značaja kao uzročnik onečišćenja okoliša. Također želimo naglasiti kako su već u radu spominjane ekološki uvjetovane zdravstvene havarije počesto bile uzrokovane upravo ekonomskim metodama ušteda u području javnih rashoda u zdravstvenom, odnosno sanitarnom i/ili preventivno higijenskom dijelu javnih rashoda.

U konačnici, zaključujemo kako je i intenzitet samih posljedica saniranja svakog ozbiljnijeg oblika onečišćenja okoliša najpreciznije i najjednostavnije moguće izraziti u fiskalnom, odnosno ekonomskom smislu riječi.

Riječ je o stvarnom trošku shvaćenom u duhu ideje o ekološkoj cijeni proizvoda, kao i zbroju svih posrednih i neposrednih posljedica onečišćenja okoliša, uključujući i potencijalnu izmaklu dobit kao posljedicu izostanka ulaganja u daljnje gospodarske i povezane djelatnosti. Predmetne fiskalno izražene posljedice prepoznajemo kao rashodovna sredstva, redovito izvan kratkoročnog financijskog plana poslovanja, a što predstavlja eksternaliju s potencijalno izrazito nepovoljnim utjecajem na poslovanje i dugoročno fiskalno planiranje. Stoga nas prethodno izneseno navodi na zaključak o fiskalnoj stabilnosti kao jednom od željenih učinaka pri postizanju oživotvorenja projekta održivog razvoja.

⁸⁸¹ Vidi više: 2.5. Međunarodno pravno utemeljenje međuovisnosti zaštite okoliša i fiskalnih instrumenata u multilateralnim pravnim dokumentima, str. 66. i dalje.

⁸⁸² Pod složenicom „suvremeno razdoblje u širem smislu riječi“ podrazumijevamo razdoblje od početka prve industrijske revolucije do današnjice.

U kontekstu rasprave o metodama i instrumentima ostvarenja održivog razvoja, a uzevši u obzir društveni i ekonomski aspekt predmetnog pitanja, dolazimo do zaključka o pravnoj i fiskalnoj naravi istog. Stoga smatramo prikladnim i razložnim zaključiti kako se instrument postizanja održivog razvoja nalazi unutar fiskalno-pravnog, preciznije govoreći, poreznog instrumentarija.

Ekološke poreze kao suvremeni i u poredbeno-pravnoj praksi razvijeni fiskalno-pravni instrument, a poradi njihove prethodno pojašnjene pravne naravi,⁸⁸³ smatramo najsvrsishodnijim instrumentom za ostvarivanje održivog razvoja.

No kako ne bi smo zanemarili prethodno iznesenu važnost postizanja fiskalne stabilnosti i time onemogućili stvaranje uvjeta održivog razvoja smatramo prikladnim korištenje atipičnih oblika ekoloških poreza u vidu namjenskih tj. destiniranih poreza.

Naime, tek porezni oblik s jasno definiranom svrhom implementiranja u postojeći porezno pravni sustav, te posljedičnog razrezivanja i ubiranja poreznih sredstava može predstavljati izvor prihoda s unaprijed definiranom namjenskom svrhom. Obzirom da je neposredni cilj, a u službi dugoročnog ostvarivanja održivog razvoja, uvođenja predloženog ekološkog poreza prikupljanje financijskih sredstava za podmirenje rashoda s isključivom i specifičnom svrhom u području zaštite okoliša, te u skladu s specifičnom namjenom namjenski oblik ekoloških poreza držimo za najprikladniji porezni oblik.

Stoga bi namjenski izvor prihoda, u vidu destiniranog ekološkog poreznog oblika predstavljao izvor sredstava namirivanja rashoda s isključivom i namjenskom svrhom odgovarajućom onoj na prihodovnoj strani. Mogli bi smo isto plastično opisati kao ujednačavanje prihodovne i rashodovne strane T- konta računovodstvenog plana,⁸⁸⁴ no ne u primarno računovodstvenom smislu riječ, već prvenstveno u sadržajnom pogledu namjene rashodovne i prihodovne strane.

⁸⁸³ Vidi više: 6.1. Pregled i analiza ideje nastanka ekoloških poreza, str. 193. i dalje.

⁸⁸⁴ Definicija računovodstvenog termina T-konto jest da je isto „pojednostavljeni oblik konta koji sadržava samo sadržajno najvažnije dijelove, (a) služi za skraćeno evidentiranje nastalih poslovnih događaja i upotrebljava se isključivo u edukativne svrhe. Sadržaj toga konta čine šifra i naziv konta te dugovna i potražna strana.“
<http://struna.ihjj.hr/naziv/t-konto/45098/>

Za potrebe prikupljanja i trošenja prethodno predloženog specifičnog namjenskog oblika ekoloških poreza držimo potrebnim predložiti i zasebni sustav financiranja. Uvidom u zakonodavni okvir Republike Hrvatske, te nastojeći pronaći usporedivi model financiranja, a kako ne bi smo bili prinuđeni predlagati uvođenja fiskalno-pravnog organizacionog modela stranog pravnoj stečevini Republike Hrvatske, došli smo do zaključka kako bi bilo moguće analognom primjenom upotrijebiti jedan od već postojećih teorijskih modaliteta izvanproračunskog modela financiranja zakonodavstva Republike Hrvatske.

Držimo ispravnim postojeću praksu zakonodavca da se, kada objektivne i zadane okolnosti dopuštaju, prihvaćaju pravno-normativni pristupi i provedbeno-strukturni modeli već postojeći u nacionalnom zakonodavnom poretku kako bi se izbjegao mogući nesklad s širim normativnim okvirom. Naime, modeli financiranja koji će nam poslužiti kao model-uzor uvođenja novog (zasebnog) izvanproračunskog fonda su izvanproračunsko financiranje mirovinskog i zdravstvenog sustava, a koji su poradi višedesetljetne primjene usklađeni s zakonodavnim okvirom Republike Hrvatske

Stoga držimo za najsvrsishodniji pristup uspostave sustava financiranja zaštite okoliša u svrhu ostvarenja održivog razvoja pomoću uvođenja namjenskog oblika ekoloških poreza formiranje specifičnog izvanproračunskog fonda za zaštitu okoliša po uzoru na prethodno navedene modele izvanproračunskog financiranja mirovinskog i zdravstvenog sustava.

Predloženi izvanproračunski fond za zaštitu okoliša predstavljao bi sustav financiranja s prihodom od ubiranja predloženog poreznog oblika, kao pravna osoba s isključivim pravom akumulacije i raspolaganja s financijskim sredstvima proizašlima iz ubiranja predmetnog poreznog oblika.

Usporedivo opisanoj prihodovnoj strani predloženog izvanproračunskog fonda, isključiva namjena rashodovne strane predstavljala bi financiranje sanacijskih troškova ekološkog sustava nastalih kao posljedica onečišćivanja istog, te razmjerno manjim dijelom rashodovne strane predloženi bi fond financirao preventivne djelatnosti u području i sa svrhom zaštite

okoliša kroz informiranje, educiranje, te djelovanje sustava pomoćnih djelatnosti pri implementaciji ekološki osviještenih tehnoloških rješenja.

Sažeto definirajući temeljnu djelatnost predloženoga izvanproračunskog fonda, možemo zaključiti kako bi se djelatnost predmetnog fonda primarno ogledala u akumuliranju financijskih sredstava proizašlih iz prethodno navedenog poreznog (predloženog ekološkog poreza) izvora, te raspolaganjem tj. namjenskim trošenjem istih sredstava.

Drugim riječima rečeno, predloženi izvanproračunski fond za zaštitu okoliša predstavljao bi organizacijski sustav financiranja zaštite okoliša utemeljen na modelima usporedivih oblika izvanproračunskog financiranja već postojećih sustava izvanproračunskog namjenskog financiranja mirovinskog i zdravstvenog sustava unutar fiskalno-pravnog sustava Republike Hrvatske.

Kao i u navedenim primjerima izvanproračunskog financiranja, a koji su autoru ove disertacije poslužili kao teorijski model uzori i primjeri iz postojećeg fiskalno-pravnog sustava Republike Hrvatske, predloženi izvanproračunski fond za zaštitu okoliša ne bi bio u potpunosti izdvojen iz matičnog područja. Naime, predloženi bi sustav financiranja predstavljao integralni dio nacionalnog sustava zaštite okoliša, te obzirom na konkretne uvjete Republike Hrvatske kao punopravne zemlje članice Europske unije ujedno i dio cjelokupnog sustava zaštite okoliša unutar Europske unije,⁸⁸⁵ a što predstavlja i međunarodno pravnu obvezu Republike Hrvatske od prihvata *Acquis communautaire*.

Stoga bi se jedna od temeljnih zadaća predloženom izvanproračunskom fondu za zaštitu okoliša sadržala u aktivnoj ulozi provođenja ekoloških politika Europske unije, a koja je i definirana Europskim zelenim planom,⁸⁸⁶ kao jedan od šest političkih prioriteta Europske unije za razdoblje od 2019. g. do 2024. g.⁸⁸⁷

⁸⁸⁵ Usporedi: A New Strategic Agenda 2019-2024, European Council, Bruxelles, 2019.

<https://www.consilium.europa.eu/media/39914/a-new-strategic-agenda-2019-2024.pdf>

⁸⁸⁶ Vidi: Usporedi: Komunikacija Komisije Europski zeleni plan, COM(2019) 640 final, Bruxelles, 11. 12. 2019.

⁸⁸⁷ Vidi: Leyen U., Ambicioznija Unija Moj plan za Europu Političke smjernice za sljedeću Europsku Komisiju 2019.-2024., Prioriteti EU za razdoblje 2019.-2024. (predloženo), str. 4.

Vidi više: Prioriteti EU za razdoblje 2019.-2024. (odobreno).

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/political-guidelines-next-commission_hr.pdf



⁸⁸⁸ Slika br. 21. Prioriteti Europske unije za razdoblje 2019.g. – 2024.g.

https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/sustainable-development-goals/eu-holistic-approach-sustainable-development_en

Iz prethodno iznesenog grafičkog prikaz šest ključnih političkih prioriteta Europske Komisije za razdoblje 2019. g. do 2024. g. uočavamo kako je Europski zeleni plan, te time zaštita okoliša izražena kroz nastojanja Europske unije u području harmonizacije okolišnih politika zemalja članica, a u svrhu ostvarenja održivog razvoja europskog društva i gospodarstva, jedna od ključnih teme politike Europske unije, te analogno tomu politikama i društvima zemalja članica Europske unije

Usporedi: Speech in the European Parliament Plenary Session As delivered Ursula von der Leyen President-elect of the European Commission Strasbourg 27 November 2019.

https://ec.europa.eu/info/election-european-commission-2019-2024_hr

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/president-elect-speech-original_1.pdf

⁸⁸⁸ Slika br. 20., https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/sustainable-development-goals/eu-holistic-approach-sustainable-development_en

Obzirom na egzistencijalnu važnost zaštite okoliša, Europska unija je u svojoj dugoročnoj strategiji djelovanja predvidjela transformaciju europskog društveno-gospodarskog sustava „u moderno, resursno učinkovito i konkurentno gospodarstvo“⁸⁸⁹ s nultom stopom emisija stakleničkih plinova i gospodarskim rastom utemeljenim na načelu održivog razvoja do 2050. godine. Riječ je o programu financiranom od strane europskog proračuna i sredstvima predviđenim iz programa *NextGenerationEU*⁸⁹⁰, odnosno privremenim mjerama programa gospodarskog oporavka od pandemije uzrokovane Covid-19 virusom.⁸⁹¹

Postavlja se također pitanje temeljnih načela predloženog sustava financiranja zaštite okoliša. Naime, kako bi predloženi sustav polučio doista efektivne rezultate nužno se mora temeljiti na konkretno definiranim načelima djelovanja primjenjujući odgovarajuće metode i instrumente u svrhu postizanja željenog cilja, odnosno u svrhu omogućavanja stvaranja uvjeta mogućnosti realizacije istih.

Kao temeljno načelo predloženog sustava financiranja zaštite okoliša smatramo svrsishodnim primijeniti načelo „onečišćivač plaća“, a koje je već implementirano u postojećem zakonodavstvu Republike Hrvatske temeljem čl. 16. Zakona o zaštiti okoliša.⁸⁹² Riječ je o načelu koje je nastalo kao plod razvitka teorije međunarodno-pravnog prava okoliša, te je prihvaćeno u pretežitom dijelu suvremenih poredbeno-pravnih sustava zaštite okoliša. Ishodište ovog načela vidimo u razdoblju dekade okoliša,⁸⁹³ te djelovanju prethodno već spominjanih međunarodnih asocijacija primarno neprofitnog i nevladinog karaktera.⁸⁹⁴

Načelo „onečišćivač plaća“ temelji se na načelu kauzaliteta, odnosno uzročno posljedičnom principu djelovanja s naglašenom osobnom odgovornošću konkretne fizičke i/ili pravne

⁸⁸⁹ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_hr

⁸⁹⁰ Vidi više: https://europa.eu/next-generation-eu/index_hr

Usporedi: https://europa.eu/next-generation-eu/index_hr#ecl-inpage-30

⁸⁹¹ Trećina ulaganja iz fonda plana za oporavak Nex Generation Eu, predviđena je za financiranje gospodarskog oporavka zemalja članica EU od posljedica pandemije COVID-19. Riječ je o iznosu od otprilike 600 000 000 eura, kao i u sufinanciranjem iz proračuna EU kroz slijedećih sedam godina.

Vidi više: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_hr

Usporedi: Europski zeleni plan, Bruxelles, 11. 12. 2019. COM(2019) 640 final, Bruxelles.

⁸⁹² Zakon o zaštiti okoliša NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18, čl. 16.

⁸⁹³ Vidi više: 4.2.4. Suvremeno doba str. 124. i dalje.

⁸⁹⁴ Vidi više: 6.3. „Rimski klub“ i razvitak načela „onečišćivač plaća“ str. 218. i dalje.

osobe, odnosno osobe onečišćivača. Okolišno-pravnim uređenjem kojim se teret odgovornosti za konkretno onečišćenje prenosi s opće društvenog shvaćanja odgovornosti za okoliša na konkretnog pojedinaca onečišćivača tj. neposrednog i/ili posrednog uzročnika predmetnog onečišćenja nastoji se postići višestruko djelovanje pravnih normi.

Naime, propisivanjem odgovornosti onečišćivača u skladu s načelom „onečišćivač plaća“ postiže se djelovanjem iste pravne norme fiskalno-sanacijski učinak i preventivni učinak.⁸⁹⁵ Potencijalni će onečišćivač potaknut sviješću o mogućnosti vlastite odgovornosti i s istom povezanih potencijalnih pravnih i/ili financijskih posljedica pri obavljanju svoje uobičajene gospodarske djelatnosti modificirati vlastito djelanje i/ili propuštanje.

Usporedbom više istraživanja Ujedinjenih naroda⁸⁹⁶ koja su polučila s gotovo tridesetak presuda⁸⁹⁷ presedantskog karaktera i dvadesetak multilateralnih ugovora⁸⁹⁸ s *lajtmotivom* načela „onečišćivač plaća“ uočava se važnost implementacije istog načela u svrhu postizanja učinkovitosti pri zaštiti okoliša. Spomenuta istraživanja provedena u zemljama s jasno definiranom okolišnom politikom, a čija je presumpcija djelovanja implementacija načela „onečišćivač plaća“, te zemljama koje isto načelo nisu implementirale u vlastiti zakonodavni okvir ili ne pridaju ozbiljniji značaj zaštiti okoliša, potvrđuju prethodnu tvrdnju.

Potonje zemlje u suvremenim uvjetima prvenstveno prepoznajemo na konkretnim primjerima zemalja trećeg svijeta i/ili tranzicijskim zemljama čiji je politički i/ili gospodarski stupanj (ne)razvitka jedano od temeljnih zajedničkih obilježja.

⁸⁹⁵ I u slučaju fiskalno sanacijskog i preventivnog učinka riječ je o postizanje ne fiskalnih, odnosno socijalnih ciljeva oporezivanja, a u svakom od navedenih slučajeva ubiranjem će se porezne obveze djelovati u službi oživotvorenja održivog razvoja. U prvome će slučaju socijalni cilj saniranja ekološkog sustava od uzrokovanog onečišćenja biti neposredno ispunjen ubiranjem financijskih sredstava namjenskog ekološkog poreza, dok se u potonjem slučaju preventivnog djelovanja, socijalni cilj ogleda kao primarni, dok obveza poreznog tereta posjeduje i penalni karakter s preventivno edukacijskim učinkom.

⁸⁹⁶ Riječ je o istraživačkim projektima, najčešće povjerenima primarno pod ingerencijom UNEP-a, i LEAP-a provedenih još od 1990-ih godina.

Vidi: <https://leap.unep.org/>

⁸⁹⁷ Vidi:

https://leap.unep.org/search?search_api_fulltext=&f%5B0%5D=automatic_tagging_taxonomy_term_id%3A4135&f%5B1%5D=content_type%3Acase_law

⁸⁹⁸ Vidi:

https://leap.unep.org/search?search_api_fulltext=&f%5B0%5D=automatic_tagging_taxonomy_term_id%3A4135&f%5B1%5D=content_type%3Atreaty

Predmetno načelo, poradi potencijala u području omogućavanja efektivnog djelovanja predloženog namjenskog oblika ekološkog poreza, smatramo najpogodnijim principom djelovanja predloženog sustava financiranja zaštite okoliša.

Vrativši fokus promišljanja na govor o uvođenju namjenskog ekološkog poreza, odnosno fiskalno-pravnog instrumenta s ciljem prikupljanja fiskalnih sredstava u svrhu financiranja unaprijed definiranih rashoda, a što predstavlja specifičnu namjenu istog, potrebno je istaknuti uzajamnu uvjetovanost predviđenog poreznog oblika i načela „onečišćivač plaća.“

Predloženi oblik ekološkog poreza svoju učinkovitost će temeljiti na izravnoj primjeni predmetnog načela. Obzirom da je konačni željeni cilj predloženog sustava primarno društvene odnosno socijalne naravi, a izražen je u cilju postizanja održivog razvoja cjelokupnog gospodarskog, društvenog i ekološkog sustava, sam predmetni fiskalno-pravni instrument ne posjeduje primarno fiskalnu svrhu već društveno tj. socijalno uvjetovanu nefiskalnu svrhu.

Drugim riječima rečeno, temeljna svrha predloženog oblika ekološkog poreza ne ostvaruje se u prikupljanju financijskih sredstava u svrhu namirenja općih društvenih potreba na državnoj i/ili područnoj odnosno lokalnoj razini, već cilj i svrhu predmetnog prepoznajemo kao društveno korisnu i socijalno uvjetovanu namjenu izraženu kroz financiranje zaštite okoliša.

Prethodno opisanom svrhom predloženog ekološkog poreza ispunjava se jedna od temeljnih teza ovog rada, a koja nas navodi na opravdanje implementacije ekološkog poreza kao instrumenta omogućavanja temeljnih uvjeta i kontinuiranog financiranja društvenog i gospodarskog sustava primarno obilježenog oživotvorenjem održivog razvoja.

Kao što smo prethodno naveli, financijska sredstava prikupljena ubiranjem predloženog ekološkog poreza predstavljati će isključivo prihod izvanproračunskog fonda s specifičnom rashodovnom namjenom izraženom u vidu financiranja zaštite okoliša, a ne prikupljanja proračunska sredstva.

Temeljem prethodno izloženog, možemo s razboritom sigurnošću ustvrditi kako nije riječ o fiskalnom instrumentu s primarno fiskalnim ciljem ostvarenja, već instrumentu postizanja socijalnih i društvenih ciljeva, u predmetnom slučaju ciljeva zaštite okoliša u svrhu ostvarivanja održivog razvoja.

Nadalje, smatramo kako primjena načela „onečišćivač plaća“ predstavlja najprikladniji model učinkovitog djelovanja na pojedince onečišćivače definirajući njihovu potencijalnu odgovornost, te neizravnim putem utječući na njihovo ponašanje utjelovljenu u vidu poslovnih odluka.

Sukladno navedenom načelu, te daljnjom razradom istog načela u pogledu praktične provedbe ekološkog oporezivanja, dolazimo do pitanja potencijalnih učinaka implementacije istog na gospodarske subjekte i tržišnu utakmicu.

Govoreći prvenstveno o gospodarskim subjektima kao potencijalnim onečišćivačima i samim time poreznim obveznicima, smatramo bitnim definirati i potom utvrditi stupanj odgovornosti onečišćivača s obzirom na apsolutni i relativni aspekt štetnog utjecaja djelovanja i/ili propuštanja istog na okoliš.

Naime definirajući poreznu stopu zakonodavac bi trebao uzeti u obzir mogućnosti implementacije ekološki prihvatljivih tehnoloških rješenja u realitetu pojedine gospodarske djelatnosti. Raznovrsnim porezno pravnim rješenjima moguće je regulirati određeni stupanj smanjenja odgovornosti onečišćivača putem poreznih oslobođenja i /ili poreznih olakšica, kao i drugih usporedivih porezno pravnih instrumenta.

Gospodarskim subjektima koji svojom djelatnošću bivaju potencijalnim poreznim obveznicima predloženog ekološkog poreza, trebalo bi pružiti mogućnost da sukladno načelu „onečišćivač plaća“ shvaćenom u kvantitativnom smislu riječi, vlastitim djelovanjem i/ili propuštanjem izraženim kroz poslovne odluke utječu na visinu potencijalne porezne obveze.

Omogućavanjem umanjenja porezne obveze za porezne obveznike - onečišćivače koji modifikacijom vlastitog djelanja i/ili propuštanja umanje sadržajni i/ili kvantitativni vid zagađenje okoliša⁸⁹⁹ postiže se preventivni učinak i ujedno smanjuje financijski trošak potencijalno nužnih sanacijskih radova. Navedeno postupanje potencijalnog i/ili stvarnog poreznog obveznika posljedično će se odraziti na visinu proizvodnog troška, no isto uvećanje konačne cijene proizvoda biti će smatrano dijelom ekološke cijene proizvoda.⁹⁰⁰

Utvrđivanje porezna obveze, kao i samoga statusa poreznog obveznika i u konačnici razreza porezne obveza, trebati će se uskladiti sukladno načelu reciprociteta obzirom na stvarno počinjenu štetu u ekološkom sustavu. Visina se porezne stope treba odrediti obzirom na konkretno utvrđenu količinu jedinica štetnih tvari ili drugih mjerljivih jedinica onečišćenja⁹⁰¹ okoliša, a uz koje se u kvalitativnom smislu može utvrditi i time logički povezati predmetni oblik zagađenja.

Taksativno nabrojenim, te utvrđenim vrstama zagađenja, kao i zakonski definiranim poreznim razredima s obzirom na bročano ili na drugi prikladni način izraženu količinu mjerljivih emisija jedinica štetnih tvari, omogućava se ostvarenje željenog cilja stupnjevanja i razmjernog oporezivanja onečišćivača.

Opisanim pristupom poreznoj obvezi predmetnog ekološkog poreza utemeljenoj na načelu oporezivanja po jedinici emisije štetnih tvari ujedno se pruža mogućnost potencijalnim poreznim obveznicima da modifikacijom vlastitog poslovanja, primjenom ekološki prihvatljivog deponiranja onečišćujućih tvari i/ili implementacijom ekološki osviještenih tehnoloških rješenja utječu na vlastiti porezni status, odnosno na konačnu visinu vlastite porezne obveze.

⁸⁹⁹ Pretpostavlja se umanjenje očekivanog i/ili potencijalno mogućeg onečišćenja okoliša konkretnog – predmetnog poreznog obveznika (onečišćivača), primjerice sniženjem količine emisija toksičnih tvari u okoliš.

⁹⁰⁰ Vidi više: 11. Koncept „zatvorenog sustava“ ekološkog poreza i izvanproračunskog fonda u službi ostvarenja održivog razvoja, str. 320. i dalje.

⁹⁰¹ Vidi više: Jelčić Ba., Javne financije, RRiF-plus doo, Zagreb, 2001., str. 84.

Stoga možemo zaključiti kako će zakonodavac prihvaćanjem načela „onečišćivač plaća,“ kao temeljnog načela predloženog sustava financiranja zaštite okoliša, doprinijeti stvarnom učinku istog u pogledu ostvarivanja održivog razvoja.

Utjecajem na poslovne odluke gospodarskih subjekata – potencijalnih onečišćivača i obveznika predmetnog ekološkog poreza, zakonodavac utječe na odnose unutar slobodnog tržišta, no isto čini unutar granica djelovanja zaštite ekološkog sustava i javno zdravstvene - preventivne zaštite. Opisani utjecaj, uzmemo li za primjer pravni sustav Republike Hrvatske, ne predstavlja kršenje prava konkurencije već se zadržava u području ustavnih ovlasti ograničenja prava pojedinaca u svrhu zaštite prirode i zdravlja kao vrjednota od osobitog interesa, a kojima ustavotvorac⁹⁰² pruža viši stupanj zaštite poradi njihove intrinzične vrijednosti.

Zakonodavac će utjecajem na poslovne odluke gospodarskih subjekata putem implementacije predloženog oblika ekološkog poreza, te povezanim utjecajem na proizvodnu cijenu istih ostvariti i utjecaj na krajnje korisnike.

Naime s pažljivo usklađenom poreznom politikom koja će omogućiti gospodarskim subjektima da odabirom ekološki osviještenih poslovnih politika utječu na visinu vlastite porezne obveze posljedično će formiranjem krajnjih tržišnih cijena i odnosima na tržištu u kontekstu konkurencije unutar otvorenog tržišta biti izvršen posredni utjecaj na krajnje korisnike.

Krajnji će korisnici i u slučaju izostanaka vlastite svijesti o važnosti zaštite okoliša, odnosno izostanka dodatnih fiskalnih troškova edukacije i informiranja u predmetnom području, svoje poslovne odluke modificirati s obzirom na tržišnu cijenu proizvoda koja je modificirana „pod anestezijom“⁹⁰³ iz perspektive istih.

⁹⁰² Ustav Republike Hrvatske NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14 čl. 3.

⁹⁰³ Složenicom „pod anestezijom“ želi se ukazati na izostanak spoznaje (svijesti) krajnjih korisnika pri sudjelovanju u provođenju ekoloških politika, a koje (sudjelovanje) se ostvaruje pri odabiru proizvoda čija je konačna tržišna cijena unutar tržišne utakmice modificirana pod utjecajem implementiranog i u radu predloženog sustava ekoloških fiskalnih instrumenata.

U konačnici, a s obzirom na odluke krajnjih potrošača koji svojim odabirom proizvoda predstavljaju konačni modifikator slobodnog tj. otvorenog tržišta, možemo zaključiti da pojedinci – krajnji korisnici svoj utjecaj na politiku zaštite okoliša i održivi razvoj, premda (ne)svjesno i/ili posredno, no ipak efektivno izražavaju kroz sam čin odabira konačnog proizvoda na otvorenom tržištu.

Također smatramo bitnim za iznijeti i potencijalnu mogućnost moralne dvojbe vezane uz predmetni pristup utvrđivanju statusa poreznog obveznika i porezne obveze, odnosno mogućeg utjecaja potencijalnog poreznog obveznika na područje primjene propisanih poreznih oslobođenja ili olakšica. Naime, kao što smo prethodno već naveli, potencijalni porezni obveznik – onečišćivač svojim djelanjem ili propuštanjem u vidu vlastitog utjecaja na emisije štetnih tvari u okoliš ili usporedivih radnji može izvršiti predmetni utjecaj. Što više, smatramo kako bi se pružanjem gospodarskim subjektima takve mogućnosti potaknuli isti na ulaganja u ekološki prihvatljivije načine obavljanja djelatnosti, te investicije u ekološki osviještena suvremena tehnološka rješenja i/ili eksploataciju obnovljivih izvora energije kao tehnološkog pristupa sukladnog ostvarenju gospodarskog sustava utemeljenog na načelu održivog razvoja.

Spomenuti bi poticaj bi ostvaren u vidu mogućih poreznih olakšica uvjetovanih efektivnim smanjenjem štetnih djelatnosti (po okoliš) kao posljedicom investicija u konkretna ekološki prihvatljiva tehnološka unaprjeđenja, te bi u kontekstu poreznog izuzeća ili smanjenja porezne obveze sukladno predloženoj primjeni načela „onečišćivač plaća“ za gospodarskog subjekta bila dugoročno isplativa.

Time bi potencijalni porezni obveznici predmetnog oblika ekološkog poreza dobili potencijalno ostvarivu prednost na otvorenom tržištu, a što bi u perspektivi dugoročnog poslovnog planiranja pretpostavilo i mogućnost relativno sigurne i trajne prednosti u odnosu spram konkurentnih tržišnih subjekata, ne kršeći načela prava konkurencije. No, obzirom na opisano neizbježno nam se nameće, analogna usporedba ovog načina stjecanja konkurentski pogodnog položaja gospodarskog subjekta s uobičajenim načinom investicijskog djelovanja na otvorenom tržištu.

Pitanje koje se nameće jest pitanje granice vrednovanja istog postupka viđenog kao investicije na otvorenom tržištu uz ostvarenje pozitivnih ekoloških učinaka i mogućeg kalkuliranja poduzetnika s istim ulaganjem, odnosno ne ulaganjem. Naime, sasvim je realno za očekivati da bi pojedini potencijalni porezni obveznici procjenjivali odnos ekonomske koristi od prethodno spominjanih investicija i povezanih poreznih olakšica, te plaćanja porezne obveze istog poreznog oblika uz izostanak investicije.

Drugim riječima rečeno, opisanim bi pristupom bila neizravnim i prešutnim putem definirana cijena onečišćivanja okoliša, odnosno ponuđena mogućnost izbora potencijalnim onečišćivačima – obveznicima predmetnog poreznog oblika između ustrajanja u ekološki neprihvatljivom obavljanju djelatnosti i snošenja tereta porezne obveze ili investiranja vlastitih finansijskih sredstava u modifikaciju poslovanja kroz različite vidove prilagodbe istog ekološki osviještenim i prihvatljivim pristupom, te posljedično umanjnjem ili oslobođenjem porezne obveze. Naime, nameće se pitanje etičnosti prešutnog definiranja cijena onečišćavanja ekološkog sustava i samoga čovjeka (odnosno društva), kao i prešutnog odobravanja istog postupka.

Stajališta smo da, premda je nedvojbeno kako moralna dvojba u predmetnom problemu postoji i kako je pojava iste gotovo neizbježna, prednosti predloženog pristupa utvrđivanja statusa poreznog obveznika i mogućnosti utjecaja na konačni iznos porezne obveze nadilaze izneseno pitanje etike, odnosno morala. Temeljitim i pažljivim pristupom pri nomotehničkom postupku izrade zakonskog propisa koji će uređivati predloženi porezni oblik, te polaganjem povjerenja u etičnost većine sudionika otvorenog tržišta, smatramo da će moguće etičke zloporabe biti svedene na prihvatljivu razinu iznimke.

Kao što je prethodno navedeno, jedno od važnih pitanja pri govoru o implementaciji predloženog sustava specifičnog ekološkog poreza i izvanproračunskog sustava financiranja zaštite okoliša jest i pitanje uvođenja pristupa računanja ekološke cijene proizvoda.

Pojam ekološke cijene proizvoda plod je razvitka ekoloških politika te se ponajbolje oslikava u studiji pod naslovom Europska fiskalna reforma,⁹⁰⁴ a koja je svojevrsna prethodnica već navedenome Europskom zelenom planu⁹⁰⁵ i komplementarna ostvarenju ciljeva istog projekta.

Europski zeleni plan⁹⁰⁶ sažetak je i svojevrsni „nacrt predmetne transformacije“⁹⁰⁷ Europske unije, a koja predstavlja cilj europskog zakonodavca do čijeg će se ostvarenja nastojati doći pomoću sustavnog pristupa zaštite okoliša na razini Europske unije, te usklađivanjem postojećih i uvođenjem novih fiskalno-pravnih instrumenata zaštite okoliša.

Cilj same strategije Europskog zelenog plana, a što se može vidjeti iz slikovnog prikaza ambicija Europskog zelenog plana⁹⁰⁸ koji čini sastavni dio pravnog akta Europske Komisije o predmetnoj strategiji, jest „pretvoriti EU u moderno, resursno učinkovito i konkurentno gospodarstvo i zajamčiti da:

1. Do 2050. godine nema neto emisija stakleničkih plinova
2. Gospodarski rast nije ovisan o uporabi resursa
3. Nijedna osoba ni regija nisu zanemarene.“⁹⁰⁹

Prethodno navedeno se može prepoznati iz same ambicije osnivača predmetne strategije koji su zajedničko djelovanje nacionalnih zakonodavstava europskih država još 2019. godine⁹¹⁰

⁹⁰⁴ Environmental Fiscal Reform Progress, prospects and pitfalls, OECD Report for the G7 environment ministers, June 2017

<https://www.oecd.org/tax/tax-and-environment.htm>

⁹⁰⁵ Komunikacija Komisije Europskom Parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i odboru regija, Europski zeleni plan, Bruxelles, 11. 12. 2019. COM(2019) 640 final.

⁹⁰⁶ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_hr

⁹⁰⁷ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en

⁹⁰⁸ Vidi: Slika br. 10., Grafički prikaz mjera i metoda Europskog zelenog plana – Institut za društveno odgovorno ponašanje, str. 93.

⁹⁰⁹ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_hr#thematicareas

⁹¹⁰ Vidi više: Prioriteti EU za razdoblje 2019.-2024. (predloženo)

Ursula von der Leyen, Ambicioznija Unija Moj plan za Europu Političke smjernice za sljedeću Europsku Komisiju 2019., str. 4.

Vidi više: Prioriteti EU za razdoblje 2019.-2024. (odobreno)

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/political-guidelines-next-commission_hr.pdf

vidjeli kao potencijalni izvor mogućnosti djelovanja u svrhu postizanja zajedničkog ostvarenja jednog novog i preobražujućeg pristupa⁹¹¹ okolišu, društvu i gospodarstvu.

U namjeri postizanja društva utemeljenog načelu održivog razvoja, a s pomoću ekoloških instrumenta poput ekoloških poreza, utemeljitelji strategije Europskog zelenog plana svoju su ambiciju vidjeli u preobrazbi Europske unije u „prosperitetno društvo s modernim, resursno učinkovitim i konkurentnim gospodarstvom u kojem 2050. godine neće biti neto emisija stakleničkih plinova i u kojem gospodarski rast nije povezan s upotrebom resursa.“⁹¹²

Sam je tijek ove preobrazbe svojevrсна tranzicija društveno gospodarskog sustava koji u svojem djelovanju još uvijek nije utemeljen na prihvaćanju održivog razvoja kao paradigme bez stvarne alternative u perspektivi trajne održivosti čovjeka i cjelokupnog ekološkog sustava. Stoga je konačni cilj predmetne preobrazbe u dugoročnoj perspektivi transformirati gospodarsko-društveni sustav na način da isti bude utemeljen na načelima pravednosti i uključivosti⁹¹³ te da u daljenjem djelovanju omogućava „zaštitu, očuvanje i povećanje prirodnog kapitala EU-a, te zaštitu zdravlja i dobrobiti građana od rizika povezanih s okolišem i utjecaja okoliša na njih“⁹¹⁴

Ekološka cijena proizvoda⁹¹⁵ u svojoj je suštini ekonomski ekvivalent zbroja svih negativnih posljedica proizvodnog procesa pojedinog proizvoda, odnosno dobra ili usluge u trenutku ponude istog krajnjim korisnicima na tržištu.

Jedno od temeljnih pitanja vezanih uz ekološku cijenu proizvoda jest pitanje uračunavanje iste u konačnu, tržišnu cijenu proizvoda. Drugim riječima rečeno, postavlja se opravdano pitanje,

⁹¹¹ Usporedi: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en

⁹¹² Komunikacija Komisije Europskom Parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i odboru regija, Europski zeleni plan, Bruxelles, 11.12.2019. COM(2019) 640 final

⁹¹³ Ibid.

⁹¹⁴ Ibid.

⁹¹⁵ Vidi više: 6.1. Pregled i analiza ideje nastanka ekoloških poreza str. 196. i dalje.

te nedvosmislen stav autora ovog rada, kako se izostankom uračunavanja ekološke cijene u tržišnu cijenu proizvoda ne iskazuje realna tj. stvarna puna tržišna cijena istog.

Propuštanje iskazivanja pune tržišne cijene proizvoda posljedično utječe na cjelokupni fiskalni sustav koji biva opterećenim financijskim zahtjevima sanacija onečišćenja okoliša za koje neposredni ili posredni uzročnik ne snosi odgovarajuću odgovornost u fiskalno-pravnom smislu riječi.

Tek uračunavanjem ekološke cijene proizvoda u tržišnu cijenu proizvoda izražava se puna, odnosno stvarna tržišna cijene proizvoda, premda u kontekstu slobodnog tržišta i suvremenih datosti isto može biti shvaćeno kao idealistički pristup otvorenom tržištu. No, ne smijemo smetnuti s uma da je upravo navedeni idealistički pristup prvi i gotovo nužni korak u ostvarivanju jednog drugog ideala, a to je oživotvorenje društveno gospodarskog sustava utemeljenog na načelu održivog razvoja.

Ekonomski stručnjaci različitim složenim metodama i pristupima nastoje izračunati stvarne vrijednosti ekoloških šteta u procesu proizvodnje izražene kroz financijski spektar vrijednosti. Autor ovog rada želi napomenuti da je, ne umanjujući važnost materijalnog aspekta predmetnog problema, moralno etički aspekt predmetnog pitanja od prvorazredne važnosti poradi intrinzične vrijednosti predmeta ovog razmatranja, a koje sadržajno obuhvaća sveukupnost stvorenja, ekološkog sustava kao cjeline flore i faune, te u konačnici i samoga čovjeka.

Poradi odgovornosti društva za vlastitu egzistenciju, kao i odgovornosti spram nadolazećih pokoljenja smatramo kako je neodgovorno zagađivanje okoliša odgovornost koja je u svojoj potpunosti neiskaziva isključivo ekonomskim kategorijama. Također bi smo htjeli napomenuti kako zbog svoje dugotrajne ili čak trajne naravi pojedinih šteta na okoliša, poput šteta na ozonskom omotaču i pojedinih aspekata kontaminacije tla i pitke vode, uzrokovana zagađenja ne mogu se izraziti vrijednosnim jedinicama. Njihove konačno uzrokovane posljedice nemjerljive su u ekonomskim kategorijama jer ih svojim posljedicama u pogledu moralne odgovornosti društva nadilaze, te suvremenoj znanosti preostaje tek nastojanje

izračuna približne veličine nastalih šteta i procjena njihovih posljedica za nadolazeća razdoblja.

No, isto nam ujedno može biti i razlogom vlastite promjene i nastojanja transformacije društva na ekološki osviještenim vrijednostima, te poticajem kako bi smo u konačnici modificirali vlastito i društveno djelovanje u vidu ekološki prihvatljivog ponašanja.

Misao svetog oca Franje Jorge Bergolia kako je „korupcija zlo našega vremena.... te grijeh koji se ne može oprostiti“⁹¹⁶ jer je u korijenu korupcije oholost koja navodi korumpiranu osobu na stav samodostatnosti i lažne samo-pravednosti, te se takav pojedinac niti ne želi promijeniti. Smatramo kako je isto primjenjivo i na društvo odnosno pojedinca koji unatoč razumijevanju važnosti okoliša, svjesno i slobodno odbija promjenu vlastita štetnog ponašanja.

Premda je od Ciceronova doba poznata izreka *historia (est) magistra vitae*⁹¹⁷ vjerujemo kako se opravdano pitati za razlog opetovanom ljudskom odbijanju učenja na vlastitoj povijesti.

Zauzevši čisto pragmatični stav možemo konstatirati kako je pitanje implementacije ekološke cijene u punu tržišnu cijenu proizvoda, kao i sprovođenje ekološki osviještenih politika i povezanog sustava zaštite okoliša u konačnici povjereno nosiocima političke vlasti kao predstavnicima naroda i utjelovljenje volje istoga naroda. Na nosiocima je vlasti odgovornost procjenjivanja važnosti pojedinih ekoloških politika i pravno-financijskih instrumenata u kontekstu zaštite okoliša kao dobra od osobitog značaja za društvo i ujedno jednog od temeljnih zajedničkih društvenih dobara.

Stoga će i odgovornost za zaštitu okoliša, te možebitne negativne aspekte djelanja i/ili propuštanja u području istog, kao neodvojiva protuteža prava tj. slobode, primarno biti na

⁹¹⁶ Vidi više: Papa Franjo - Jorge Mario Bergoglio, Korupcija - Zlo našega vremena, Verbum, Split, 2013.

⁹¹⁷ *historia (est) magistra vitae* [histo'ri·a ~ magi'stra vi:'te:] (lat.), povijest je učiteljica života. Izraz je preuzet iz Ciceronova djela O govorniku (De oratore).

historia (est) magistra vitae. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 8. 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25759>>.

spomenutim nosiocima vlasti. Zadaća je države, odnosno političkih predstavnika, da raspoloživim pravnim i fiskalnim mjerama sprovedu projekt održivog razvoja u stvarnost.

Uzevši u obzir sve prethodno opisane aspekte predmetne problematike, zaključno predlažemo uvođenje specifičnog novog poreznog oblika u zakonodavstvo Republike Hrvatske - ekološkog poreza.

U svrhu postizanja višeg stupnja učinkovitosti, ekološki porez koji se predlaže kao dio šireg financijsko-pravnog sustava zaštite okoliša, specifične je porezno pravne naravi. Naime, premda se predlaže uvođenje ekološkog fiskalno-pravnog instrumenta u vidu poreznog instrumenta u punom smislu riječi, riječ je o prijedlog uvođenja poreznog instrumenta namjenskog karaktera s poreznom osnovicom odredivom po jedinci/količini poreznog dobra.

Također predlažemo formiranje specifičnog izvanproračunskog fonda za zaštitu okoliša s isključivim pravom prihvata i akumulacije financijskih sredstava prikupljenih od obiranja predmetnog ekološkog poreza kao prihodovnom stranom, te upravljanja i raspolaganja istim sredstvima u navedenu svrhu. U skladu s isključivom prihodovnom stranom predloženog izvanproračunskog fonda, rashodi istog fonda također bi bili ograničeni njegovom isključivom svrhom postojanja, odnosno provođenjem fiskalne ekološke politike.

Drugim riječima rečeno, jedina namjena financijskih sredstava koje bi isti fond uprihodio od predmetnog ekološkog poreza bili bi financiranje sanacija šteta unutar ekološkog sustava nastalih kao izravna i/ili neizravna posljedica neodgovornog djelanja odnosno propuštanja potencijalnih poreznih obveznika predmetnog poreznog oblika.

Načelo „onečišćivač plaća“ predstavljalo bi temeljno načelo predloženog ekološkog poreza. Visina porezne obveze, odnosno sam status poreznog obveznika predloženog ekološkog poreza zavisio bi od činjenice bivanja ili ne bivanja onečišćivačem pojedinog subjekta – potencijalnog poreznog obveznik. Primjenjujući načelo „onečišćivač plaća“ visina porezne stope, odnosno porezni razred temeljem kojega bi se utvrđivala porezna obveza pojedinog poreznog obveznika, a posljedično i visina poreznog tereta, zavisila bi od razmjera

onečišćenja uzrokovanog od konkretnog subjekta. Predviđenim poreznim olakšicama i oslobođenjima nastojalo bi se poticati potencijalne porezne obveznike na odgovorno ponašanje izraženo u vidu izmjenjenog, ekološki osviještenog ponašanja.

U slučaju gospodarskih subjekata u području industrije, eksploatacije sirovina, proizvodnje i/ili preinake sirovina, odnosno manufakturnih završnih radova u proizvodnom procesu, te transporta, prethodno navedene mjere umanjenja porezne obveze bile bi uvjetovane konkretno definiranim djelanjem i/ili propuštanjem radnji predmetnih subjekata. Riječ je o prvenstveno investicijama predmetnog subjekta u ekološki prihvatljivija tehnološka rješenja, korištenje obnovljivih izvora energije i/ili tehnoloških rješenja i pristupa neposredno povezanih s obnovljivim izvorima energije, kao i investicija u odgovorno i ekološki prihvatljivo deponiranje industrijskog (i drugih usporedivih vrsta) otpada.

Predloženim pristupom utvrđivanja porezne obveze s mogućnošću poreznih oslobođenja i/ili olakšica, a u kontekstu već iznesenog mogućeg utjecaja na konkurentnost potencijalnog poreznog obveznika – onečišćivača, smatramo da bi propisivanjem predloženog poreznog oblika ekološkog poreza bio vršen ne samo fiskalni cilj, već ponajprije nefiskalni socijalni cilj u vidu preventivnog učinka na potencijalne onečišćivače.

Stoga bi se predloženim oblikom namjenskog ekološkog poreza ispunjavao primarno socijalno uvjetovani nefiskalni porezni cilj u vidu modifikacija djelanja i/ili propuštanja potencijalnih poreznih obveznika u skladu s ekološki osviještenim politikama i tehnologijama.

Opisanim bi pristupom oporezivanja, također došla do izričaja penalna narav predloženog ekološkog poreza, kao svojevrsna posljedica za ekološki neosviješteno i štetno ponašanja tržišnih subjekata, odnosno reakcija na opisano ponašanje od strane nosioca fiskalne jurisdikcije u vidu neformalnog izričaja represivnog državnog aparata u svrhu ekološki osviještene korekcije djelovanja pojedinaca.

Ujedno bi se predloženim ekološkim porezom vršio i preventivni vid djelovanja na potencijalne onečišćivače okoliša.

Fiskalni cilj ovog poreznog oblika, premda sekundarne važnosti, predstavljao bi primarni prihod predloženog izvanproračunskog fonda za zaštitu okoliša. Rashodi istog fonda predstavljali bi financijska sredstva s namjenskom svrhom trošenja analognom namjenskim karakterom predloženog poreznog oblika, odnosno sredstva financiranja troškova sanacija uzrokovanih onečišćenja u okolišu, te poveznih troškova u svrhu unaprjeđivanja općeg stanja cjelokupnog ekološkog sustava.

Model-uzor za pravno-tehničku i organizacijsku strukturu predloženog izvanproračunskog fonda za zaštitu okoliša vidimo ponajprije u modelima financiranja mirovinskog i zdravstvenog sustava u Republici Hrvatskoj. Predloženi izvanproračunski fond bio bi integralni dio cjelokupnog sustava zaštite okoliša, no u prihodovnom i rashodovnom pogledu sačinjavao bi odvojenu cjelinu s vlastitim prihodima i unaprijed određenom – namjenskom rashodovnom svrhom.

U skladu s prethodno navedenim, a po uzoru na poredbeno-pravnu praksu zapadnoeuropskih i sjevernoameričkih zemalja, temeljno načelo djelovanja predloženog specifičnog oblika ekološkog poreza s namjenskim karakterom vidimo ponajprije u načelu „onečišćivač plaća.“ Načelo „onečišćivač plaća“ implementirano je u nacionalni zakonodavni okvir Republike Hrvatske Zakona o zaštiti okoliša,⁹¹⁸ a isto je plod višedesetljetnog razvitka poredbene i međunarodne pravne znanosti.

Sukladno opisanom iskustvu Europske unije i u skladu s *acquis communautaire*, kao i međunarodnim sporazumima sadržajno usporedivim, a čija je potpisnica i Republika Hrvatska, uvođenje predloženog ekološkog poreza i zasebnog sustava financiranja predstavljao bi iskorak hrvatskog zakonodavca u pogledu praćenja suvremenih trendova zaštite okoliša.

Sagledavši višedesetljetno zalaganje brojnih neprofitnih i nevladinih organizacije, poput višekratno navođenog Rimskog kluba od vremena Dekade okoliša, preko rada Ujedinjenih

⁹¹⁸ Zakon o zaštiti okoliša NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18, čl. 16.

naroda i Europske unije,⁹¹⁹ no i brojnih bilateralnih i multilateralnih konvencija i deklaracija, kao i opće raširenu poredbeno pravnu praksu implementacije ekoloških pravnih normi u nacionalna zakonodavstva s kulminacijom u pojavi nove interdisciplinarnе pravne grane prava okoliša, možemo nedvosmislenu ustvrditi kako je zaštita okoliša u svijesti međunarodne zajednice.

Stoga dolazimo do zaključka kako je trend ekološki osviještenih politika i zelenih tehnologija refleksija svijesti pojedinaca i naroda o važnosti zaštite okoliša i odgovornosti društva za isto. Nacionalna su zakonodavstva slika volje većine pojedinaca izraženih putem demokratskih struktura vlasti, no zaštita se okoliša u konkretnom aspektu provodi ponajprije na nacionalnoj razini svake pojedine zemlje, odnosno društva.

Poradi navedenoga smatramo opravdanim očekivati, a uzevši za primjer već opisane pozitivne posljedice implementacije usporedivih ekoloških poreza i sustava financiranja zaštite okoliša u poredbenoj pravnoj praksi,⁹²⁰ kako bi implementacija usporedivog fiskalno-pravnog sustava zaštite okoliša u Republici Hrvatskoj znatno doprinio ulaganju napora ka ostvarenju cilja oživotvorenja održivog razvoja.

Drugim riječima rečeno, smatramo opravdanim očekivati kako bi uvođenje predloženog i prethodno opisanog specifičnog oblika ekološkog poreza predstavljalo dovoljno izdašan izvor prihoda predloženog izvanproračunskog fonda za potrebe financiranja ekoloških politika i djelatnosti, te time doprinijelo oživotvorenju razvitka gospodarskog i društvenog sustava utemeljenog na načelu održivog razvoja.

Također smatramo opravdanim očekivati, primijenivši metode i načela, kao i instrumente postizanja održivog razvoja, kako bi uvođenje predloženog sustava financiranja zaštite okoliša

⁹¹⁹ Vidi više: 6.3. „Rimski klub“ i razvitak načela „onečišćivač plaća“ str. 218. i dalje.

11. Koncept „zatvorenog sustava“ ekološkog poreza i izvanproračunskog fonda u službi ostvarenja održivog razvoja, str. 327. i str. 329.

⁹²⁰ Vidi prije: 9.2. Pravna stečevina Europske unije u predmetnom kontekstu: implementacija i izravna primjena, str. 300 i dalje.

doprinijelo stvaranju realne mogućnosti postizanja mogućeg suživota čovjeka i njegova okoliša u kontekstu održivog razvoja.

Sukladno prethodno u radu navođenim i usporedivim primjerima nastalim u poredbenoj pravnoj teoriji i praksi, predloženi bi fiskalno-pravni sustav trebao ispunjavati primarno nefiskalne tj. socijalne i društvene ciljeve oporezivanja, no ujedno i vlastiti fiskalni cilj. Potonji prepoznamo kroz prizmu učinkovitog sustava prikupljanja financijskih sredstava potrebnih za saniranje šteta na okolišu i uspješno preventivno djelovanje u pogledu potencijalnih onečišćivača, odnosno pojave i razmjera potencijalnih ekoloških šteta.

Stoga zaključujemo kako je implementacija sustava zaštite okoliša u vidu predloženog oblika ekološkog poreza i povezanog izvanproračunskog fonda za zaštitu okoliša, ponajbolji put ka oživotvorenju projekta održivog razvoja. Naime, postizanjem održivog razvoja omogućava se suživot čovjeka i njegova okoliša, odnosno ekološkog sustava čiji je čovjek neodvojivi dio.

12. Zaključak

Tijekom posljednjih desetljeća, a osobito posljednjih godina pitanje održivog razvoja i zaštite okoliša, uslijed sve većeg porasta onečišćenja okoliša i svijesti društva o važnosti istog, postalo je jednim od središnjih pitanja političke, zakonodavne, te znanstvene zajednice.

Politika zaštite okoliša primjenjuje različite vrste metoda i instrumenata kako bi se omogućili uvjeti ostvarenja ciljeve zaštite okoliša i oživotvorenja održivog razvoja. Premda je dijapazon potencijalnih metoda i instrumenata ekološke politike izrazito širok, iskustvo pokazuje kako su ekonomski i fiskalno-pravni oblici instrumenata najučinkovitiji. Naime, pri ocjeni učinkovitosti pojedinih metoda i/ili instrumenata promatra se njihov konačni učinak u području zaštite okoliša iz preventivne i sanacijske perspektive, a s obzirom na sve štetne posljedice onečišćenja okoliša poradi kojih je su konkretnom slučaju predmetna metode i/ili instrumenti implementirani u sustav zaštite okoliša.

Fiskalno-pravni instrumenti s svrhom⁹²¹ uvođenja i željenim ciljem ostvarenja, te posljedično i konačnim učinkom koji se veže uz predmet zaštite okoliša primjer su uspješnog instrumenta ekološke politike. Ekološki porezi, kao najznačajniji primjer navedenog fiskalno-pravnog oblika, stječu sve veći značaj u području zaštite okoliša u kontekstu potencijalnih ekonomskih i pravnih tj. fiskalno-pravnih instrumenata.

Temeljni razlog sve većoj proširenosti implementacije ekoloških poreza u sustav zaštite okoliša jest efikasnost njihova djelovanja na društveno-gospodarski i ekološki sustav u cijelosti.

Iz primarnog zakonodavstva Europske unije može se iščitati kako je nužna implementacija i daljnja harmonizacija ekoloških fiskalno-pravnih instrumenata u svrhu ostvarenja učinkovite

⁹²¹ Svrha uvođenja konkretnog fiskalno-pravnog instrumenta, primjerice ekološkog poreza, ogleda se u temeljnom razlog implementacije istog u fiskalno-pravni sustav. Potonji (razlog) može biti nefiskalne naravi s neposrednim učinkom u području zaštite okoliša ili fiskalne naravi, no uzgred postizati i nefiskalne ciljeve istog područja interesa. Stoga se predmetni tekst odnosi na fiskalno-pravne instrumente čija je svrha uvođenja u neposrednom ili posrednom odnosu s postizanjem učinaka u području zaštite okoliša.

zaštite okoliša i omogućavanja održivog razvoja, a što se ponajbolje može vidjeti na zakonodavnom modelu uređivanja oporezivanja energije i energenata

Premda se mogu iznijeti, odnosno uočiti mnoge prepreke u ostvarenju zaštite okoliša predloženim instrumentom kao i protuargumenti uvođenju ekološkog poreza, u području porezno-pravne zaštite okoliša i regulacije odnosa spram okoliša ovaj specifični porezni oblik ostaje ponajboljim rješenjem.

Prilikom uvođenja ekoloških poreza potrebno je uzeti u obzir štete koje su izravno ili neizravno nastale kao posljedica onečišćenja, odnosno primijeniti načelo razmjernosti u pogledu odnosa financijski izražene štete u ekološkom sustavu i sredstava koja će biti uprihođena obračunavanjem i ubiranjem predmetnog poreznog oblika.

Učinkovitost ekoloških poreza osobito se ogleda na primjeru kontinuiranih šteta većeg razmjera, te će oni u tom slučaju pored sekundarnog fiskalnog cilja ostvarivati i svoj primarni, socijalni cilj, odnosno utjecati na poslovanje i ponašanje stvarnih ili potencijalnih poreznih obveznika.

U kontekstu govora o učinkovitosti ekoloških poreza, može se orazmotriti i opravdanost, te prihvatljivost istog poreznog oblika. Dok opravdanost ekoloških poreza proizlazi iz ustavno-pravne klasifikacije očuvanja okoliša, prirode i ljudskog zdravlja kao vrednota od posebnog značaja i interesa za Republiku Hrvatsku te usporedivih definicija brojnih međunarodno-pravnih ugovora, konvencija i deklaracija, prihvatljivost ekološkog poreza veže se izravno uz njegovu učinkovitost. Dva su važna elementa koja pridonose prihvatljivosti ekoloških poreza. Prvenstveno je to uzročno-posljedična povezanost ekološkog poreza s ekološkim štetama, te potom mogućnost (djelomičnog ili potpunog) oslobođenja poreznog obveznika, odnosno mogućnost povratka dijela namirenog iznosa porezne obveze (ekološkog poreza) poreznom obvezniku onečišćivaču.

Stoga se vidi kako je važna izravna ili barem lako uočljiva povezanost štete nastale u okolišu i ekološkog poreza kako bi se postigao učinak u pogledu svjetonazorske promijene onečišćivača.

Samo onečišćenje okoliša moguće je i u procesu proizvodnje i u procesu potrošnje, stoga je nužno ekološkim porezima vršiti utjecaj na svim razinama kako bi se fiskalni i nefiskalni ciljevi mogli simultano ostvarivati.

Također je važno napomenuti da oporezivanje ekološkim porezima mora biti planirano u vidu dugoročnih rješenja kako bi ostvarilo maksimalni stupanj stabilnosti, važno obilježja svakog pravno-ekonomskog sustava u pogledu donošenju odluka pojedinaca o potencijalnim ulaganjima.

Utvrđivanjem i propisivanjem optimalno izračunate porezne stope također se utječe na opravdanost, prihvatljivost i učinkovitost oporezivanja ekološkim porezom. Pri definiranju porezne stope zakonodavac bi trebao imati na umu željeni ekološki cilj, te primjenom prilagodljive porezne stope konkretnom stanju u ekološkom sustavu i razmjerno onečišćenju konkretnog poreznog obveznika, postići optimalnu razinu zaštite okoliša i istovremenog gospodarskog razvitka kao ostvarenja ideje održivog razvoja. Primjenom niže porezne stope moguće je ostvariti dugoročne fiskalne i nefiskalne ciljeve ekološkog oporezivanja dok se višom poreznom stopom može utjecati na učinkovito ostvarenje kratkoročnih ciljeva.

Stoga se ističe uloga zakonodavca u definiranju optimalnog poreznog opterećenja, iz aspekta visine porezne stope i obveze, te vrste oporezivanja tj. definiranja poreznih dobara, i kontinuiranom praćenju stanja okoliša, uz konzultiranje mjerodavnih znanstvenih i stručnih pojedinaca i institucija iz područja zaštite okoliša.

Diferencijacija prema sadržaju onečišćujućih tvari kao objekata oporezivanja, odnosno poreznih dobara također je vrlo važna. Naime, pri oporezivanju ekološkim porezima nije prikladno polaziti od vrijednosti objekta oporezivanja, već od kvalitativnih i kvantitativnih

svojtava istog u pogledu potencijalnog onečišćenja okoliša. Također se poreznu stopu treba povremeno revidirati, sukladno trendovima inflacije, promjenama na tržištu koje utječu na relativnu cijenu poreznog dobra ili izmjenama ekološke politike odnosno ciljeva iste.

Obzirom da osobe poreznog obveznika i konačnog poreznog platca poreza (tj. osobe koja posrednim putem biva financijski opterećena pojedinim poreznim oblikom), izuzetno je važno pri nomotehničkom uređenju ekološkog poreza pridati dužnu pažnju prevenciji negativnih društvenih ili gospodarskih posljedica. Uzimanjem u obzir društvenih ili gospodarskih utjecaja novog poreznog oblika prevenira se porezno opterećenje osobe različite od poreznog destinatar (neovisno o tome je li riječ o proizvođaču, trgovcu, radniku ili krajnjem potrošaču).

Koncept korištenja oporezivanja za ispravljanje negativnih vanjskih utjecaja, poput onečišćenja, općenito se pripisuje Pigou, a takvi se korektivni porezi ponekad nazivaju i Pigouovi porezi. Osnovna ideja je jednostavna - negativna eksternalija - slučaj u kojem proizvodnja ili potrošnja nekog dobra šteti nekome (osim kupcu ili prodavatelju tog dobra) predstavlja neuspjeh na tržištu jer se odluke kupca i prodavatelja ne uzimaju u obzir kao vanjski trošak. Slijedom toga, neregulirano slobodno tržište općenito će rezultirati neučinkovito velikom količinom bilo kojeg dobra s pripadajućom negativnom eksternalijom. Uvođenje poreza na dobro koje stvara eksternalije može ispraviti eksternaliju. Ako je porezna stopa jednaka graničnom vanjskom oštećenju (ukupna šteta za druge strane osim kupca i prodavatelja iz jedne dodatne jedinice dobra), porez donosi taj vanjski trošak u transakciju, osiguravajući da kupac u cijelosti plati granični društveni trošak dobra.

Dakle, ekološki porez osigurava da tržište proizvodi učinkovitu razinu dobra (u nedostatku drugih neispravljenih tržišnih propusta). U praksi, nametanje teorijski idealnog poreza na okoliš može biti izazov. Procjena marginalnih oštećenja su teška, osobito u slučajevima kada će se šteta dogoditi u budućnosti (kao kod emisije stakleničkih plinova) ili gdje štete uvelike variraju u prostoru ili vremenu (kao kod lokalnog zagađivača zraka). U mnogim je slučajevima poreznim tijelima teško izravno mjeriti emisije i na taj način nametnuti porez na emisije (kao što je količina utrošenog goriva).

Naravno, ekološki porezi ne ispravljaju samo vanjske utjecaje. Oni također povećavaju proračunske prihode (ili prihod izvanproračunskog fonda), te time ispunjavaju svoj (premda sekundarni) fiskalni cilj i ujedno mogu predstavljati bitan element cjelokupnog fiskalnog sustava. Taj se prihod može koristiti za smanjivanje (ili sprječavanje povećanja) drugih poreznih oblika, snižavanje proračunskog deficita, podmirivanje rashoda nužnih za financiranje javnih usluga i dobara, postizanje distribucijskih ciljeva ili za mnoge druge svrhe.

Istodobno, interakcije između ekoloških poreza i drugih već postojećih poreznih oblika (prvenstveno poreza na dohodak) mogu značajno povećati troškove učinkovitosti ekoloških poreza ili usporedivih instrumenata ekoloških politika.

Argument da je fiskalna uloga ekoloških poreza od visokog značaja (u pogledu povećanja ukupnih sredstava uprihođenih ubiranjem poreza) kao dodatni razlog opravdanju primjeni ekoloških poreza prvi je put postao istaknut u primjeni ideje o dvostrukoj dividendi. Ideja je jednostavna: ako se prihod od poreza na okoliš može koristiti za financiranje smanjenja porezne stope za već postojeći distorzivni porez (poput poreza na dohodak), to smanjenje proizvodi povećanje učinkovitosti uz ostale učinke poreza na okoliš.

Ideja dvostruke dividende odnosi se na tvrdnju da ekološki porezi povećavaju ekonomsku učinkovitost putem dva odvojena vida (paralelna puta tj. načina), odnosno ispravljanjem učinka eksternalija i povećanjem prihoda kao osnovom opravdanja umanjenja drugi poreznih oblika. Ta druga "dividenda" od tada je postala poznata kao "recikliranje prihoda".

Temeljem u radu navedenih i opisanih karakteristika i učinaka, kao svrhe uvođenja i željenog cilja ostvarenja ekoloških poreza, te s aspekta ekološke politike, mogu se donijeti određeni zaključci o prednostima i nedostacima ekoloških poreza:

1. Prednosti specifičnog poreznog oblika, odnosno ekološkog poreza kao namjenskog poreznog oblika s primarno ne-fiskalnim (preventivnim i sanacijskim) ciljevima, uključuju sljedeće:

Minimiziranje čimbenika troškova

Troškovi smanjenja onečišćenja razlikuju se ovisno o onečišćivačima i tehnološkim rješenjima u konkretnoj primjeni, stoga su ekološki porezi prikladni instrument dosezanju optimalne razine onečišćenja uz najniže troškove. S druge strane, troškovi regulatornih tijela ne rastu, kao na području izravne regulacije.

Statičko poticanje

Ekološki porezi potiču učinkovito i ekološki osviješteno upravljanje postojećim tehnološkim rješenjima iz aspekta regulacije štetnih emisija. Naime, u mnogim situacijama tehnološka rješenja u konkretnoj uporabi nisu iz tehničkih razloga u mogućnosti zadovoljiti idealne ekološke kriterije tj. doseći optimalnu razinu onečišćenja, ali ispravno i profesionalno upravljanje tehnologijom, kao i pravilno te savjesno održavanje iste je od visokog stupnja važnosti u pogledu razmjera onečišćenja. Ekološki porezi potiču onečišćivača da ispravno i učinkovito održava, kontrolira i koristiti postojeća tehnološka rješenja.

Dinamičko poticanje

Ovaj oblik utjecaja ekoloških poreza na onečišćivače okoliša odnosi se na poticanje (potencijalnih) onečišćivača na investicije i implementacije suvremenih, ekološki osviještenih tj. čistih tehnoloških rješenja i posljedično smanjenje onečišćenje okoliša. Obzirom da su i sami onečišćivači često svjesni činjenice kako je stupanj onečišćenja koji uzrokuju ispod kriterija koji se od njih očekuje, ekološkim se porezima može početno propisati niža razina zaštite okoliša (u smislu nižih kriterija), te s vremenom podizati kriterij i time osigurati kontinuirano poticanje na investicije u svrhu smanjenja zagađenja

Opći propis

Obzirom da su porezi po svojoj naravi jedinstveni za sve potencijalne onečišćivače, ne mogu se uzeti u obzir različite vrste onečišćivača u smislu različitosti u konkretnim uvjetima rada, tehnološkim rješenjima, tržišnim odnosima i kvalitativnim i kvantitativnim obilježjima onečišćenja. Za postizanje učinkovite regulacije neizbježno je pregovarati sa onečišćivačima kao bitnim faktorom otvorenog tržišta i ekonomsko-gospodarskog sustava, te regulatorima zaštite okoliša o pitanju modaliteta ekološkog oporezivanja i stopama predmetnog poreznog oblika. No valja imati na umu da opisana metoda može dovesti do sniženja učinkovitosti ekološkog poreza pod utjecajem onečišćivača na inicijalne namjere regulatora. Isto se očituje kroz pristanak potonjih na učestala oslobođenja i izuzeća od porezne obveze, kao i modifikaciju ekološkog poreza u svrhu očuvanja gospodarstva, no na izravnu štetu ekološkog sustava.

2. No, ekološki porezi također imaju značajne nedostatke, koje je također važno navesti i analizirati u svrhu njihovog učinkovitog uklanjanja i svrsishodnije primjene samog predmetnog fiskalno-pravnog instrumenta. Stoga, među nedostacima ekoloških poreza valja ponajprije izdvojiti sljedeće:

Nesiguran utjecaj na okoliš

Ekološki porezi predstavljaju instrument fiskalnopoticajnog učinka, no nasuprot izravnoj regulaciji ne jamče nižu razinu onečišćenja. Drugim riječima rečeno, ekološki porezi utječu na ekonomski aspekt odluka onečišćivača, no tek simultanom primjenom s kaznenim aspektom prava okoliša kao izričajem represivnog državnog aparata, moguće je jamčiti efektivnu zaštitu ekološkog sustava.

Struktura odlučivanja

Na učinkovitu primjenu ekoloških poreza utječe struktura odlučivanja i (potrebni tj. procijenjeni) troškovi restrukturiranja tehnologije rada. Ovaj problem se u pravilu ne odnosi na manje poduzetnike, već se prvenstveno odnosi na poslovanje krupnijih gospodarskih subjekata kojima poradi opsega djelatnosti i usklađivanja plana i analize poslovanja s implementiranim troškom ekoloških poreza, odnosno investiranjem u ekološki prihvatljiva

tehnološka rješenja u svrhu poreznog izuzeća, uvođenje predmetnog poreznog oblika podrazumijeva drastičnu promjenu poslovanja i posljedičnog položaja spram drugih sudionika u tržišnoj utakmici.

Također se javlja problem kalkulacije isplativosti plaćanja porezne obveze spram investiranja u reorganizaciju tehnološkog pristupa radu, ukoliko je porezna obveza znatno niža od (u pravilu neprevidenih) prethodno navedenih troškova. Suprotnom logikom, izrazito visoka porezna obveza vrlo će vjerojatno dovesti do nepravednih odnosa na tržištu, obzirom da će nepredviđeni porezno tj. financijsko opterećenje moći podnijeti isključivo krupniji gospodarski subjekti dok će manji subjekti (poput malog i srednjeg poduzetništva) biti ekonomski isključeni (eliminirani) iz tržišne utakmice.

Manjak iskustva

Nedostatak iskustva znači značajnu prepreku u području primjene poreza na okoliš. Općenito se može reći da zemlje OECD -a i Europske unije, obzirom na već višedesetljetno iskustvo s ekološkim fiskalno-pravnim instrumentima, imaju već dovoljno iskustvo o primjeni ekoloških poreza. No implementacija ekoloških poreza u zemljama u tranziciji čija politička i gospodarska konsolidacija nije još u potpunosti ostvarena može dovesti do nepredvidivih posljedičnih učinaka u gospodarskom i društvenom sustavu.

Administrativni i stručni troškovi

Primjena izravnih fiskalno-pravnih instrumenata, kao i ekoloških poreza također zahtijeva implementaciju regulatornih, administrativnih i provedbenih mehanizma provedbe i nadzora. U slučaju ekološkog poreza u kontekstu oporezivanja emisija određene vrste štetnih tvari u okoliša, potrebno je uključiti znanstvenu i stručnu potporu u svrhu kvalitetnog nomotehničkog rješenja, definirati kvalitativnu i kvantitativnu stopu emisija u kontekstu utvrđivanja porezne obveze, uspostaviti sustav tj. tijela nadzora podataka o proizvodnji.

Navedena stručno-administrativna potpora kao nužni element učinkovitog ekološkog oporezivanja otežavajući je faktor uvođenja i ubiranja predmetnog poreznog oblika.

Razlike između izvora emisije

Kvalitativne i kvantitativne razlike šteta uzrokovane onečišćenjem ovise o vrstama i izvorima emisija štetnih tvari, te dijelu ekološkog sustava neposredno ili posredno izloženog istim emisijama. No, u pravilu se primjenjuje jedinstveni oblike ekološkog poreza na emisije štetnih tvari u okoliš. Razlog jedinstvenom pristupu u pogledu ekološkog poreza na emisije jest ovisnost učinkovitosti istog primarno o izvoru tj. porijeklu emisija. Porezno-pravni propis kojim se emisije oporezuju obilježen je primarno izvorom emisija za koje predviđa poreznu obvezu, te s istovremenim utjecajem različitih elementa ekoloških politika nastoji se utjecati na pojedinu skupinu onečišćivača koje se može identificirati temeljem istog izvora emisija onečišćenja kao zajedničke karakteristike.

Aktivnosti za izbjegavanje zagađenja

Negativne posljedice ekoloških poreza vide se i u pribjegavanju potencijalnih poreznih obveznika nezakonitim radnjama u svrhu simuliranja statusa poreznog obveznika u zakonitoj evaziji porezne obveze. Primjerice, pri implementaciji ekološkog poreza na otpadne materijale s izrazito visokom poreznom stopom (preciznije rečeno visokim iznosom konačnog poreznog opterećenja) moguće je pribjegavanje pojedinih potencijalnih poreznih obveznika nezakonitim radnjama spaljivanja otpadnih materijala ili ostavljanja istih na neuređenim deponijima, odnosno na nepropisan način.

Premda je riječ o zasebnim prekršajima ili kaznenim djelima, u konačnici je došlo do pogoršanja stanja u ekološkom sustavu i izostanka plaćanja porezne obveze kao posljedici (nerazumno ili nepravedno) visoke porezne obveze koja bi izrazito nepovoljno djelovala na potencijalne porezne obveznike onemogućujući njihovu daljnju gospodarsko-tržišnu djelatnost

Politička razmatranja

Jedna je od ključnih prepreka implementaciji ekoloških politika i ekoloških poreza njihovo poistovjećivanje s ideološkim definiranim svjetonazorom i/ili političkim djelovanjem pojedinih političkih opcija tj. aktivnih sudionika u dnevno političkoj utakmici. Isto dovodi do učestale pojave političkog ne prihvaćanja ekoloških politika i poreza kao izraza ne slaganja s pojedinim svjetonazorskim sustavom.

Stoga bi zakonodavac pri implementaciji novog poreznog oblika, a u svrhu donošenja dugoročno održivog i pogledu svojih nefiskalnih i fiskalnih ciljeva učinkovitog ekološkog poreza trebao uzeti u obzir slijedeća načela:

1. Ekološki porezi trebali bi biti usmjereni na onečišćivače.
2. Ekološki porez bi u pogledu definiranja poreznog dobra koje će biti predmetom oporezivanja trebao biti sukladan izvorima onečišćenja ekološkog sustava.
3. Porezna stopa, odnosno konačno porezno opterećenje trebalo bi biti razmjerno prosječnim štetama uzrokovanim u okolišu, a u kontekstu istog izvora onečišćenja.
4. Ekološki porez trebao bi biti utemeljen na načelima predvidivosti i stabilnosti, kako ne bi dovodio do naglih i nepredvidljivih promjena na otvorenom tržištu.
5. Sredstva ubrana oporezivanjem ekološkim porezom trebala bi u slučaju namjenskog ekološkog poreza biti utrošena sukladno namjenskoj naravi istog, dok bi se u slučaju redovitog (nenamjenskog) poreznog ekološkog oblika prikupljena sredstva mogla koristiti kao dodatni proračunski prihod, te potpomoći eventualno snižavanje opterećenja drugim poreznim oblicima.
6. Mogući utjecaj implementacije ekoloških poreza na odnose u području konkurentnosti trebalo bi unaprijed pažljivo procijeniti, te nastojati anulirati isti učinak pomoću uvođenja prijelaznih razdoblja obilježenih poreznim olakšicama ili oslobođenjima, te istovremenim i usklađenim uvođenjem odgovarajućih alata ekološke politike.
7. Sukladno prethodno iznesenoj zadržci pojedinaca u području provođenja ekoloških politika i uvođenju ekoloških poreza poradi asocijacija istih na povezanost s ideološki i/ili svjetonazorski obilježenim političkim grupacijama, trebalo bi pružiti što jednostavniji i neposredniji pristup informacijama i transparentnost cjelokupnog postupka implementacije predmetnog poreznog oblika, odnosno uvođenja ekološkog poreza, njegove svrhe i cilja, razloga uvođenja, te namjenskih svrha financiranja sredstvima koja će biti ubrana oporezivanjem istim porezom.

Ekološki porezi kao dio šireg pojma ekološke politike trebali bi biti usklađeni s drugim odgovarajućim instrumentima i načelima zaštite okoliša, no poradi učestalog izostanka navedene usklađenosti provedba ekoloških poreza često je podložna kritikama.

Neke od najčešćih kritika implementacije ekoloških poreza i neusklađenosti s drugim elementima ekološke politike su:

1. Nedostatak vidljivosti nedvosmislene povezanosti s negativnim eksternalijama koje su temeljni razlog uvođenju ekološkog poreza, te posljedično nedostatak povjerenja u opravdanost istog oblika oporezivanja.
2. Prenaglašenost cilja ekološkog poreza u području tehnoloških rješenja u odnosu spram aspekta šteta u okoliša i potencijalnog utjecaja ekološkog poreza na gospodarsko-tržišne odnose.
3. Suviše nisko porezno opterećenje, u pogledu potencijala ostvarivosti nefiskalnog cilja obeshrabrenja onečišćivača, te povezana pitanja etičnosti procjene cijene onečišćivanja okoliša u odnosu spram plaćanja porezne obveze.
4. Nedostatak usklađenosti ekoloških politika nacionalnih zakonodavstava, unatoč brojnim međunarodnim multilateralnim ugovorima, te u kontekstu Europske unije razmjerno nizak stupanj harmonizacije ekoloških poreza.

Ekološki se porezi smatraju ključnim elementom usporavanja klimatskih promjena i ublažavanja promjena ekološkog sustava uzrokovanih onečišćenjem. Stoga brojni stručnjaci matičnog područja, kao i međunarodne organizacije poput Ujedinjenih naroda, OECD -a ili Europske komisije, sustavno kritiziraju nedostatak političke volje prisutan u brojnim zemljama, potrebne za implementaciju ekoloških poreza, te kontinuirano apeliraju na važnost provedbe temeljitih ekoloških reformi, uključujući implementaciju ekoloških oblika poreza u svrhu oživotvorenja održivog razvoja.

Valja naglasiti kako je degradacija okoliša trenutno jedan od najvećih izazova za pojedince i organizacije koje nastoje promišljati i provoditi odgovornu javnu politiku s dugoročno ostvarivim i održivim razvojem. U području vrsta i izvora onečišćenja okoliša posebno je značajan problem emisija stakleničkih plinova kao nuspojave ljudske aktivnosti. Jedna od metoda i instrumenata koji se koriste u javnom sektoru za ograničavanje progresivne degradacije okoliša su ekološki porezi. To je element ekološke politike i instrument fiskalno-pravne politike koji koriste zemlje diljem svijeta, uključujući i Europsku uniju, iako zasada implementacija ekološkog poreza nije obigatorne naravi za države članice.

Iako Republika Hrvatska napreduje u stvaranju i provedbi zelenih poreza u cijeloj zemlji, provedba ovih poreza područje je u kojem se zemlja može poboljšati.

Kao dio Revizije provedbe zaštite okoliša za 2019. g. koju je provela Europska komisija, odjeljak o jačanju upravljanja okolišem bavio se provođenjem politika zaštite okoliša u Republici Hrvatskoj. Javna tijela jamče usklađenost s hrvatskom politikom zaštite okoliša na način da industrijski subjekti, poljoprivrednici i drugi sudionici na tržištu ispunjavaju zahtjeve koji proizlaze iz pozitivnog zakonodavstva.

Provedbene mjere uključuju promicanje usklađenosti (pomoć koja se dodjeljuje poljoprivrednicima u skladu s ekološkim porezima i zakonodavstvom), inspekcije i druge provjere velikih industrijskih postrojenja radi provođenja pravila o motornim vozilima i emisijama, te radnje koje se poduzimaju radi zaustavljanja kršenja, uvođenja sankcija i zahtijevanja sanacije štete od strane onih koji su svojim djelanjem i/ili propuštanjem uzrokovali ekološku štetu.

Republika Hrvatska također ima politiku odgovornosti prema okolišu, a što proizlazi iz činjenice implementacije međunarodno-pravno prihvaćenog načela onečišćivač plaća u nacionalni zakonodavni okvir. Iz istog načela, te povezanih odredbi proizlazi odgovornost onečišćivača za štetu koje je skrivio činjenjem ili propuštanjem te posljedičnu financijsku odgovornost sanacije troškova štete u okolišu i povezanih troškova.

Kao dio ekološke politike Republike Hrvatske, također se mogu protumačiti naponi središnje i lokalnih vlasti u provođenju brojnih propisa o zaštiti prirode i okoliša, te propisa prihvaćenih pristupanjem Europskoj uniji, uključujući promicanje i praćenje usklađenosti provedbe ekološke politike, podnošenje godišnjih i tromjesečnih izvješća o rezultatima provedenih inspekcija zaštite okoliša, prihvati i rješavanje pritužbi iz područja zaštite okoliša, te poticanje javnih rasprava i znanstveno-istraživačkog rada u području zaštite okoliša.

Jedno od specifičnih područja provođenja oporezivanja okoliša vezano je za Zakon o posebnom porezu na motorna vozila, o kojem je prethodno u radu zasebno pisano.

Specifičnost ovog fiskalno-pravnog instrumenta jest njegova primarno ekološka uvjetovanost i nefiskalni ekološki učinak koji se ogleda u obeshrabrivanju uvoza starijih i ekološki izrazito štetnih motornih vozila, te ubrzanog porasta udjela električnih osobnih vozila oslobođenih predmetnog poreznog oblika.

U predmetnom kontekstu, dva glavna područja implementacije načela ekološke politike i znatnijih poboljšanja kao posljedice ulaganja napora hrvatske izvršne i zakonodavne vlasti su gospodarenje vodama i otpadom. Premda niti u području upravljanja vodama ne postoji ekološki porez, Republika Hrvatska i pojedine lokalne i područne jedinice uprave i samouprave već više od dva desetljeća investiraju znatna sredstva u pročišćivače vode, očuvanje vodnih izvora, pročišćivače i sustave kanalizacije (uključujući dislociranje kanalizacijskih ispusta), te obnovu i izgradnju komunalne infrastrukture.

Može se primijetiti kako se u području upravljanja vodnim dobrom provodi kontinuirana ekološka politika, popraćena zakonodavnim okvirom i financirana proračunskim i lokalnim sredstvima, a koja uključuje upravljanje i očuvanje vodnih resursa, upravljanje riječnom bazom, očuvanjem jadranskog područja, vodoopskrbom, mjerama prilagodbe klimatskim promjenama, implementacijom suvremenih tehnoloških rješenja mjernih instrumenata, pročišćivače voda stajaćica i tekućica, pročišćivače otpadnih i zagađenih voda, implementaciju suvremenih sustava obračuna potrošnje vode i nastojanja na smanjenju gubitka vode.

Iako je Republika Hrvatska u razdoblju od 1999. godine do pristupanju Europskoj uniji 2013. godine znatno napredovala u području zaštite okoliša i implementacije načela, metoda i instrumenata zaštite okoliša, potrebno je još puno toga za napraviti.

Također je očigledno kako je zahvaljujući sustavnom provedbom politike zaštite okoliša svih hrvatskih izvršnih i zakonodavnih nosioca vlasti došlo do znatnog napretka u području zaštite okoliša otkako je Hrvatska pristupila Europskoj uniji 2013. godine.

Na temelju svega u radu izneseno, počevši od moralno-etičkog i filozofsko-religijskog, te povijesnog aspekta, a također i pravno-ekonomskog viđenja problema može se predložiti pokušaj rješenja predmetnog problema. Obzirom da je u radu opisan očevidan trend rasta

zanimanja za pitanja zaštite okoliša pod utjecajem porasta svijesti o stanju ekološkog sustava i posljedicama koje isto ima ili može imati po čovjeka tj. društvo, nužno je predmetnom problemu pristupiti i praktično.

Republika Hrvatska, kao članica Europske unije i Ujedinjenih naroda, baštini usporedive vrijednosti poštivanja i zaštite prirode i ljudskog zdravlja izražene Ustavom i zakonodavnim okvirom, te je pravna sljednica ili potpisnica svih važnijih međunarodnih pravnih akata UN-a te cjelokupne pravne stečevine Europske unije, uključujući i svih sedam Akcijskih programa u svrhu zaštite okoliša te sudionica izrade i posljedične provedbe Novog zelenog plana.

Obzirom da je Zakonom o zaštiti okoliša implementirano načelo onečišćivač plaća i održivog razvoja, te da postoji već višegodišnja pravna praksa oporezivanja motornih vozila temeljem količine emisija ugljičnog dioksida sukladno Zakonu o posebnom porezu na motorna vozila, već je uspostavljen temelj za razvitak sustavne fiskalno-pravne zaštite okoliša u Republici Hrvatskoj

Stoga se može predložiti praktično rješenje u svrhu ostvarenja učinkovite zaštite okoliša putem uvođenja namjenskog ekološkog poreza i uspostavi zasebnog izvanproračunskog fonda izravno vezanog u prihodovnom pogledu za predloženi porezni oblik, te u rashodovnom vidu vezanog istom svrhom koju dijeli predloženi ekološki porez.

U pogledu predloženog ekološkog poreza riječ je o poreznom obliku koji bi bio utemeljen na načelu „onečišćivač plaća“ te bi obuhvaćao isključivo one subjekte čija je djelatnost izvor onečišćenja te bi predviđao porezne razrede razmjerne stupnju onečišćenja pojedinog poreznog obveznika. Ujedno bi sadržavao mogućnost stjecanja poreznih olakšica i/ili poreznih oslobođenja za porezne obveznike voljne modificirati svoju djelatnost, odnosno investirati u implementaciju novih čistih i ekološki prihvatljivih tehnoloških rješenja. Također bi predmetni ekološki porez trebao biti namjenskog karaktera te predstavljati izravni prihod izvanproračunskog fonda čije se formiranje također predlaže. Navedeni izvanproračunski fond bi po svojoj svrsi i strukturi financiranja i svrsi bio specifične prirode.

Naime, sredstva ubrana oporezivanjem predloženog ekološkog poreza bila bi isključivo deponirana na raspolaganju predloženom izvanproračunskom fondu - stoga bi isti porezni prihodi bili prihodovna strana fonda - s također namjenskom rashodovnom stranom fonda, odnosno sredstvima prikupljenim ubiranjem ekološkog poreza, u svrhu sanacija šteta nastalih u okolišu i preventivnog djelovanja.

Predloženi zatvoreni sustav financiranja namjenskim ekološkim porezom i povezanim zasebnim izvanproračunskim fondom, svoju bi svrhu postojanja ostvarivao putem financiranja ekoloških šteta nastalih kao posljedica neodgovornog ili tehnološki ekološki neprihvatljivih djelatnosti, odnosno propuštanja pravilnog deponiranja kontaminirajućeg otpada, te preventivnim učinkom na potencijalne porezne obveznike-onečišćivače.

Obzirom da je riječ o instrumentima postizanja održivog razvoja, odnosno o alatima ekološke politike, može se pretpostaviti da bi preventivni učinak bio od osobitog značaja ukoliko potencijalni porezni obveznici uvide ekonomsku isplativost investicija u ekološki osviještena tehnološka rješenja. U kontekstu istoga, valja naglasiti kako je riječ o fiskalno-pravnim instrumentima s primarno socijalnim tj. društvenim ciljevima promjene svjetonazora i buđenja svijesti o važnosti zaštite ekološkog sustava, te neodvojivo povezanoj zaštiti ljudskog zdravlja.

Popis citirane i/ili korištene literature

Znanstvene i stručne knjige i udžbenici

1. Abdul J., The protection of life on earth, an Islamic viewpoint from Malaysia, 2002., In: Menon, V., Sakamoto, M., Heaven and Earth and I. The Ethics of Nature Conservation in Asia, Penguin Books India, 2002.
2. Andersen M., Sprenger R. U., Market-based Instruments for Environmental Management: Politics and Institutions, Edward Elgar Publishing Limited Cheltenham, UK, 2000.
3. Aristotel Aristotel Complete Works, Economics, Delphi Classics
4. Aristotel Organon, prij. 5. sv., Pariz, 1946.-1950.
5. Bajo A., Fiskalna decentralizacija, u: Katarina Ott, (ur.), Javne financije u Hrvatskoj, Institut za javne financije, Zagreb, 2007.
6. Bakker A., Tax and the Environment, A world of possibilities, Amsterdam: International Bureau of Fiscal Documentation IBFD, 2009.
7. Bär H., Girard Y., Kemfert C., Neuhoff J., Runkel M., Der Neun-Punkte-Plan Beschäftigungs- und Klimaschutzeffekte eines grünen Konjunkturprogramms, DIW Econ GmbH, Empfehlung des DIW, Greenpeace - Gutachten, Vol. 4., No. 48., 2020.
8. Baumol W. J., Oates W. E., The Theory of Environmental Policy, Cambridge University Press, 2nd edition, 1988.
9. Bell D., The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting, Basic Books, New York, 1976.
10. Benedictow O. J., The Complete History of the Black Death, Boydell & Brewer, 2021.
11. Bešker M., Politika okoliša, Oskar d.o.o., Zagreb, 2006.
12. Bešker M., Politika okoliša, Oskar, Centar za razvoj i kvalitetu d.o.o., Zagreb, 2005.
13. Bilen, M., Turizam i okoliš, Zagreb: Mikrorad d.o.o., Zagreb, 2011.

14. Blažić H., Dimitrić M., Pečarić (ur.), *Financije na prekretnici: Imamo li snage za iskorak?*, Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet, Rijeka, 2017.
15. Blewitt J., *Razumijevanje održivog razvoja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2017.
16. Blobel D., Gerdes H., Pollitt H., Barton J., Drosdowski T., Lutz C., Wolter M. I. & Ekins P., *Implications of ETR in Europe for Household Distribution*, In: Ekins P. & Speck S. (eds.): *Environmental Tax Reform (ETR) – A Policy for Green Growth*, Oxford University Press, Oxford, New York, USA, 2011.
17. Boardman J., Griffin J., Murray O., *The Oxford History of the Classical World*, The Softback Preview, 1992.
18. Bonneuil C., Fressoz J. B., *The Shock of the Anthropocene: The Earth, History and Us*, Verso; Translation edition, USA, 2016.
19. Brice S., *A Classy Constitution: Classical Influences on the United States Constitution from Ancient Greek and Roman History and Political Thought*, John Carroll University Carroll Collected, 2015.
20. Brigljević K., Brnčić A., Gotovac I., Očuršćak, *Mali leksikon europskih integracija, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija*, Zagreb, 2010.
21. Brosseau M., *The Anti-Catholic Program of the French Revolution and the Martyrs of Laval, Franca – 1794*, Milwaukee, Wisconsin, 1961.
22. Bruyn S., Bijleveld M., Graaff L., Schep E., Schroten A., Vergeer R., Ahdour S., *Environmental Prices Handbook EU28 version*, Delft, CE Delft, 2018.
23. Buchanan B., *Onto-Ethologies: The Animal Environments of Uexküll, Heidegger, Merleau-Ponty, and Deleuze*, State University of New York Press, USA, 2008.
24. Carson R., *The Silent Spring*, Fawcett publications, Greenwich, 1962.
25. Cerard J., *La nature et les prodiges. L'insolite au XVI siècle*, Ženeva, 1996.
26. Charles W. A., *Za dobro i zlo: utjecaj poreza na kretanje civilizacije*, Institut za javne financije, Zagreb, 2006.
27. Cicero, *Cicero Complete Works, Letters to his brother Quintus*, Delphi Classics

28. Cifrić I., Suvremeno industrijsko društvo i ekološka kriza, Krznar T. (ur.), Čovjek i priroda, Prilog određivanju odnosa Zagreb, Pergamena, 2013.
29. Clark B., Foster J. B., William Stanley Jevons and the Coal Question, Organization & Environment, 2001.
30. Croumbie J., French forest ordinance of 1669; with historical sketch of previous treatment of forests in France, Oliver and Boyd, Edinburgh, 1883.
31. Crumley C. I., Historical ecology Cultural knowledga and canging landscapes, School for Advanced Research Press, New Mexico, 1994.
32. Čekada Č., Gospodin govori, sv. 3., Đakovo, 1974.
33. Črnjar M. et al.. Ekonomski instrumenti u zaštiti mora od onečišćenja s kopna. Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 2006.
34. Črnjar M., Črnjar K., Menadžment održivog razvoja ekonomija – ekologija – zaštita okoliša, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci Glosa, Rijeka, Rijeka, 2009.
35. Črnjar M., Ekonomija i zaštita okoliša, Školska knjiga, Zagreb, Glosa, Rijeka, 1997.
36. Črnjar M., Ekonomika i politika zaštite okoliša, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci i Glosa, Rijeka, 2002.
37. Danilov-Danil'yan V. I., Losev K. S., Reyf I. E., The mission of the Club of Rome, In: Sustainable Development and the Limitation of Growth, Future Prospects for World Civilization, Springer, Berlin, Heidelberg, 2009.
38. Darwin C., The Origin of Species, Wordsworth Editions Limited, London, 1998.
39. Dautbašić I., Finansije i finansijsko pravo, Sarajevo Magistrat, Sarajevo, 2004.
40. Delort R., Walter F., Povijest europskog okoliša, Barbat, Zagreb, 2002.
41. Descartes R., Meditations on first philosophy: in which the existence of God and the distinction of the soul from the body are demonstrated, Hackett Pub. Co., Indianapolis, 1993.
42. Desmarais J., Weir D. (Eds.), Decadence and Literature Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

43. Doniger W., Galison P., Susan N., *What Reason Promises: Essays on Reason, Nature and History*, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 2016.
44. Drummond H., *Natural Law in the Spiritual World*, James Pott & Co., New York, 1884.
45. Durbešić P., *Pothvati i nade*, u: Pozaić V. (ur.), *Ekologija. Znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori*, Centar za bioetiku, Zagreb, 1991.
46. Eccleston, Charles, *March, Global Environmental Policy, Concepts, Principles, and Practice*, New York, CRC Press, 2010.
47. Ekins P., Speck, S., (eds.), *Environmental Tax Reform (ETR) – A Policy for Green Growth (Implications of ETR in Europe for Household Distribution)*, Oxford University Press, Oxford, New York, USA., 2011.
48. El-Kholy O., *The World Environment 1972–1992: Two decades of challenge*, Dordrecht, Springer Science+Business Media, B.V., 1992.
49. Enevoldsen M., *The theory of environmental agreements and taxes*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2005.
50. Esser K., *Opomene svetoga Franje, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac a konventualaca*, Zagreb, 2015.
51. Faure A. P., *Financial System: An Introduction*, Bookboon.com Limited, London, 2013.
52. Forrester J., *World dynamics*, Wright-Allen Press, 1971.
53. Fukuyama F., *Kraj čovjeka Naša posljednja budućnost*, Izvori, Zagreb, 2003.
54. Gasman D., *The scientific origins of National Socialism: Social Darwinism in Ernst Haeckel and the German Monist League*, London: Macdonald & Company, New York, American Elsevier, 1971.
55. Gibbon E., *The decline and fall of the Roman empire*, Wordsworth Editions Limited Cumberland House, Hertfordshire, 1998.
56. Glavač V., *Uvod u globalnu ekologiju*, Državna uprava za zaštitu prirode i okoliša i Hrvatske šume, Zagreb, 1999.
57. Glavač V., *Uvod u globalnu ekologiju*, Hrvatska sveučilišna naklada, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja i Pučko otvoreno učilište, Zagreb, 2001.
58. Grdenić D., *Povijest kemije, Školska knjiga i Novi Liber*, 2001.

59. Gudelj T., Porezni sustav na primjeru malog poduzeća u sektoru građevinarstva u Republici Hrvatskoj, Sveučilište u Splitu Ekonomski fakultet Split, 2018.
60. Haeckel E. *Generelle Morphologie der Organismen (The General Morphology of Organisms)* (in German), vol. 2., Georg Reimer, Berlin, Germany, 1866.
61. Haeckel E., *Generelle Morphologie der Organismen*, HardPress Publishing, 2019.
62. Hartly T. C., *Temelji prava Europske zajednice*, Pravni fakultet u Rijeci, Rijeka, 1999.
63. Herceg N., *Okoliš i održivi razvoj*, Synopsis d.o.o., Zagreb, 2013.
64. Hinšt Z., *Europske studije o eksternim troškovima u prometu*, Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 2006.
65. Hipokrat, *Des airs, des eaux et des lieux*, Pariz, 1817.
66. Hippocrates, *Complete Works of Hippocrates*, Delphi Classics.
67. Hochstrasser T. J., *Natural Law Theories in the Early Enlightenment*, Cambridge University Press, 2000.
68. Hodžić S., *Financije na prekretnici: Imamo li snage za iskorak? Perspektiva ekoloških poreza u Europskoj uniji*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2017.
69. Hoornweg D., Bhada-Tata P., *What a Waste: A Global Review of Solid Waste Management*, Urban development series; knowledge papers no. 15., World Bank, Washington, 2012.
70. Hume D., *21 Works., An enquiry cocerning the principels of morals*, Kindle Edition
71. Hume D., *21 Works., Dialogues concerning natural religion*, Kindle Edition
72. Ilić-Popov G., *Ekološki porezi*, Pravni fakultet Beograd, Beograd, 2000.
73. Jančiev Z., Supić J., Živković D., *Hrvatski porezni sustav*, Zagreb, Institut za javne financije, 2010.
74. Jarosz, *Defining and Explaining Tropical Deforestation: Shifting Cultivation nad Population growth in Colonial Madagascar*, *Economic Geography*, 1993.
75. Jelčić Ba., *Javne financije*, Informator, Zagreb, 1997.
76. Jelčić Ba., *Javne financije*, RRIF, Zagreb, 2010.

77. Jelčić Ba., Javne financije, RRiFPlus, Zagreb, 2001.
78. Jelčić Bo., Jelčić B., Porez na promet proizvoda u teoriji i praksi, Privredni vjesnik, Zagreb, 1977.
79. Jelčić Bo., Lončarić-Horvat O., Šimović J., Arbutina H., Mijatović N., Financijsko pravo i financijska znanost, Narodne Novine, Zagreb, 2008.
80. Jelčić Ba., Porezi Opći dio, Visoka poslovna škola Libertas, Zagreb, 2011.
81. Jelčić Bo., Jelčić B., Porezni sustav i porezna politika, Informator, Zagreb, 1998.
82. Jurković P., Javne financije, Masmedia, Zagreb, 2002.
83. Jurlin K., Boromisa A. M., Tišma S., Vučlović V., Ekološka i ekonomska analiza izvedivosti uvođenja poreznog sustava na osobna motorna vozila u Hrvatskoj zavisna o emisiji CO₂ i Euro normama o emisijama štetnih plinova, Institut za razvoj i međunarodne odnose, IRMO Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost, Zagreb, 2013.
84. Kale E., Povijest civilizacija, Školska knjiga, Zagreb, 1991.
85. Kesner-Škreb M., Kuliš D., Porezni vodič za građane, Institut za javne financije, Zagreb, 2010.
86. Klarer J., et. al., Sourcebook on Economic Instruments for Environmental Policy Central and Eastern Europe, The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, Szentendre, Hungary, 2000.
87. Kline A. S., (poetry translation) "Horace - The Satires, Epistles and Ars Poetica", Horace: The Epistles, Book II: Epistle I., 2005.
88. Kokić T., Pregled antičke filozofije, Naklada Breza, Zagreb, 2015.
89. Koprić I., Musa A., Lalić Novak G., Europski upravni prostor, Institut za javnu upravu Zagreb, 2012.
90. Kordej-De Villa Ž., Ekonomski instrumenti u politici zaštite okoliša u Hrvatskoj – teorijska saznanja i iskustva, Privredna kretanja i ekonomska politika, Rijeka, 2003.
91. Korošec L., Provedba politike zaštite okoliša kao dijela politike održivog razvoja uz potporu instrumenata EU-a, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvo, Opatija, 2012.

- 92.** Kosonen K., Nicodeme G., The role of fiscal instruments in environmental policy, Taxation Papers 19, Directorate General Taxation and Customs Union, European Commission; in: Soares C., Milne J., Ashiabor H., Deketelaere K., Critical Issues in Environmental Taxation: Volume VIII, Oxford University Press, 2011.
- 93.** Krzmar T. (ur.), Čovjek i priroda Prilog određivanju odnosa, Pergamena, Zagreb 2013.
- 94.** Lafferty W. M., Meadowcroft, J., Implementing Sustainable Development, Strategies and Initiatives in High Consumption Societies, New York, New York, Oxford University Press, 2000.
- 95.** Lazbat P., Poznavanje robe i upravljanje kvalitetom, Sinenergija, Zagreb, 2005.
- 96.** Leclerc E., Pjesma stvorova ili simboli jedinstva - Iščitavanje svetoga Franje Asiškoga, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca, Zagreb, 2016.
- 97.** Lehman T., Bloodshed at Little Bighorn: Sitting Bull, Custer, and the destinies of nation. Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2010.
- 98.** Lončar M. (ur.), Blagi revolucionar sveti Franjo Asiški , Zajednica izdanja Ranjeni labud, Mostar-Zagreb, 2003.
- 99.** Lončarić -Horvat O., Osnove prava okoliša, Organizator, Zagreb, 1997.
- 100.** Lončarić-Horvat O., Cvitanović L., Gliha I., Josipović T., Medvedović D., Omejec J., Seršić M., Pravo okoliša, Organizator i Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja Republike Hrvatske, Zagreb, 2003.
- 101.** Lucretius, Complete Works of Lucretius, Delphi Classics.
- 102.** Määttä K., Environmental Taxes: An Introductory Analysis, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2006.
- 103.** MacNeill J., et. al., Our Common Future, The World Commission on Environment and Development, Oxford University Press, Oxford, 1991.
- 104.** Maddison A., Dynamic Forces in Capitalist Development. A Long-Run Comparative View, Oxford University Press, Oxford, 1991.
- 105.** Mammadova S., The key aspects of Ancient Greek Diplomacy. School of Public and International Affairs, 2016.

- 106.** Marzi M., *L'ecologia e Francesco d' Assisi*, Borla, Roma, 1982.
- 107.** Mattei R., *Diktatura relativizma*, Verbum, Split, 2010.
- 108.** McLuhan M., *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division, 1962.
- 109.** Meadows D. H., Meadows D. L., Randers J., William W., Behrens, *The limits to growth*, A Potomac Associates Book, New York, 1969.
- 110.** Meadows D., Meadows D., Randers J., Behrens W., *The Limits to Growth - A Report for The Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*, Universe Books New York, 1972.
- 111.** Meith N., *High and dry, Mediterranean climate in twenty-first century*, Mediterranean Coordinating Unit of UNEP and the Programme Activity Centre for Ocean and Coastal Areas of UNEP, 1989.
- 112.** Menon V., Sakamoto M., *Heaven and Earth and I. The Ethics of Nature Conservation in Asia*, Penguin Books, India, 2002.
- 113.** Meštrov M., *Ekologija. Sadržaj i domet*, u: Požaić V. (ur.), *Ekologija. Znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori*, Centar za bioetiku, Zagreb, 1991.
- 114.** Miličić V., *Opća teorija prava i države, sv. 3: Teorija države*, Sveučilišna tiskara: Pravni fakultet, Zagreb, 1998.
- 115.** Miličić V., *Opća teorija prava i države, vlast. nakl.*, Zagreb, 2003.
- 116.** Milne J., Andersen M., *Handbook of Research on Environmental Taxation*, Edward Elgar Publishing Limited Cheltenham, UK, 2012.
- 117.** More T., *Utopia*, Cassell & Company, 1901.
- 118.** Mrkoci V., *Kratka povijest komunizma za nekomuniste*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2017.
- 119.** Muller-Rommel F., *Green Parties under Comparative Perspective*, Volume 99 of Working papers, Institut de Ciències Politiques i Socials, Barcelona, 1994.
- 120.** Mumford L., *The City in History*, Harcourt, Brace & World, 1961.

121. Musgrave R., Musgrave P., Javne financije u teoriji i praksi, Institut za javne financije, Zagreb, 1993.
122. Musgrave R., Musgrave P., Public Finance in Theory and Practice. McGraw Hill Kogakusha, New York, 1976.
123. Naess A., The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement, Inquiry 16., 1973.
124. Nikolić N., Počela javnog financiranja, Split, Ekonomski fakultet u Splitu, 1999.
125. Organisation for Economic Cooperation and Development: Consumption Tax Trends 2008 VAT/GST and Excise Rates, Trends and Administration issues, OECD, Pariz, 2008.
126. Organisation for Economic Cooperation and Development: Taxation, Innovation and the Environment, OECD, Pariz, 2010.
127. Orwell G., The Complete Novels of George Orwell, Nineteen Eighty-Four, Penguin Classics, 2009.
128. Ott K. (ur.), Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji, Izazovi sudjelovanja, Četvrti sv. Institut za javne financije, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 2006.
129. Papa Franjo Bergoglio J. M., Korupcija - Zlo našega vremena, Verbum, Split, 2013.
130. Parthasarathi S., Tax Policy Handbook, International Monetary Fund, Washington, 1995.
131. Pascal A., Histoire de l'ecologie, Pariz, 1988.
132. Pawlowski A., Sustainable development as a civilizational revolution, Taylor & Francis group, London, 2011.
133. Perez-Carmona A., Growth: A Discussion of the Margins of Economic and Ecological Thought, In: Meuleman, L. (ed) Transgovernance, Springer, Berlin, Heidelberg, 2013.
134. Petković T., Uvod u modernu kozmologiju i filozofiju, Element, Šibenik, 2006.
135. Philbrick N., The Last Stand: Custer, Sitting Bull and the Battle of the Little Bighorn, New York, Viking, 2010.
136. Pigou A. C., The economics of welfare, Macmillan and Co., London, 1932.

137. Plato, Complete Works of Plato, Delphi Classics.
138. Plato, Critias, Complete Works of Plato, Delphi Classics.
139. Pliny the Elder, Complete Works of Pliny the Elder, Delphi Classics.
140. Pliny the Younger, Complete Works of Pliny the Younger, Delphi Classics.
141. Prostornim planskim instrumentima do djelotvornijih rješenja I. susret – Castel Brando, Cison di Valmarino, Radna zajednica kantona, pokrajina, županija, regija i republika Istočnoalpskog područja RZ Alpe-Jadran I. Komisije za prostorno uređenje i zaštitu okoliša, radna skupina za prostorno uređenje, Zagreb, 2002.
142. Prostornim planskim instrumentima do djelotvornijih rješenja Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja, Zagreb, 2002.
143. Puri S., Environmental law - Pollution pays principle.
144. Rogers P., Boyd J., Boyd K., An introduction to sustainable development, Earthscan, New York, New York, 2008.
145. Sandler R., Cafaro P., Environmental Virtue Ethics, Rowman & Littlefield Publishers, 2005.
146. Schaff P., Wace H. (ed.), Nicene and Post-Nicene Fathers, Second Series, Vol. 7., Christian Literature Publishing Co., Buffalo, NY, 1894.
147. Schmidheiny S., Novim smjerom Globalni poslovni pristup razvoju okolišu – globalni poslovni pristup razvoju i okolišu, Društvo za unapređenje kvalitete življenja, Zagreb, 1995.
148. Schumpeter J., The fiscal Crisis of the Tax State, 1919.
149. Schwarz A., Jax K., Etymology and Original Sources of the Term Ecology, Ecology Revisited. Springer, Dordrecht, 2011.
150. Seneca the Younger, Complete Works of Seneca the Younger. Delphi Classics,
151. Shirer W. L., The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany, Simon & Schuster, New York, 2011.
152. Siebert H., Environmental Quality as a Public Good. In: Economics of the Environment. Springer, Berlin, Heidelberg, 2008.
153. Singer P., Praktična etika, KruZak, Zagreb, 2003.

154. Sir Glubb J., *The Fate of Empires and Search for Survival*, William Blackwood and Sons, Edinburgh, 1978.
155. Smith A., *The wealth of nations*, Bantam classic, New York, New York, 2003.
156. Snape J., Souza J., *Environmental taxation law – policy, contexts and practice*, Ashgate Publishing Company, Burlington, USA, 2006.
157. Springer O. P., Springer D., *Otrovani modrozeleni planet, Meridijani*, Samobor, 2008.
158. St. Aquinas T., *The Complete Works of Thomas Aquinas: Summa Theologica*, Material compiled from Omaha, Kindle Edition, 2018.
159. Stark R., *Bearing False Witness: Debunking Centuries of Anti-Catholic History – Templeton press, PDFDrive.com, West Conshohocken, USA, 2016.*
160. Stark R., *Lažna svjedočanstva Raskrinkavanje stoljeća protukatoličke povijesti, Verbum, Split, 2019.*
161. Staszak J. F., *Le dimat chez Aristote et Hippocrate*, Pariz, 1995.
162. Šimurina N., Dražić Lutilsky, I., Barbić, D., Kostić D., *Osnove porezne pismenosti, Narodne novine, Zagreb, 2018.*
163. Šimurina N., Šimović, H., Žaja, M., Primorac, M., *Javne financije u Hrvatskoj, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2012.*
164. Tiley J., *Revenue Law*, Hart Publishing; 5th. edition, Portland, USA, 2005.
165. Tipke K., Lang J., *Steuerrecht, Schmidt, Dr. Otto, 2018.*
166. Toynbee A., *The Industrial Revolution*, Forgotten Books London, 2017.
167. Tuck R., *The Sleeping Sovereign The Invention of Modern Democracy*, Cambridge University Press, 2016.
168. Udovičić B., *Neodrživost održivog razvoja, Kigen, Zagreb, 2004.*
169. Uekoetter F., *The turning points of environmental history. The Turning Points of Environmental History*, 2010.
170. Uvier G., *The Scientific Method: Bacon, Galileo, and Descartes, Publications scientifiques du Muséum,, Paris, 2015.*

171. Vernant J. P., *Myth and Thought among the Greeks*, Zone Books, Brooklyn, USA, 2006.
172. Vernant J. P., Vidal N., *Myth and tragedy in Ancient Greece*, Zone Books, New York, USA, 1996.
173. *Vitruvius: The Ten Books on Architecture*, The Project Gutenberg EBook, 2006.
174. Vladimir B., *Pogovor u: Vitruvij: Deset knjiga o arhitekturi*. Golden marketing, Zagreb, 1999.
175. Vlašić I., Vlašić-Feketija M., *Važnost zaštite okoliša u Hrvatskoj u procesu pristupanja Europskoj uniji*.
176. Von Uexküll J., *A Foray into the Worlds of Animals and Humans with A Theory of Meaning*, Univ. Of Minnesota Press, USA, 2010.
177. Von Uexküll J., *Umwelt und Innenwelt der Tiere*, Jerry Springer, Berlin, Germany, 1909.
178. Vuleta B., *Taj divni Božji svijet. Vjernik i ekologija*, Frankfurt Am Main, Zagreb, 1991.
179. Weisman A., *The world without us*, St. Martin's Thomas Dunne Books, New York, 2007.
180. Wood L., *The Environmental Impacts of Colonialism*, Bridgewater State University, 2015.
181. Wrigley E. A., *People, Cities and Wealth*, Basil Black Well, Oxford 1987.
182. Zachariadis I. T., *Cars and Carbon: Automobiles and European Climate Policy in a Global Context*, Springer Science + Business Media LLC., New York, 2012.
183. Žuvela I., *Ekonomski aspekti zaštite okoliša u Primorsko-goranskoj županiji*, Ekonomski fakultet u Rijeci, 1994.

Znanstveni i stručni publicirani radovi

1. Aage H., Economic Arguments on the Suiciency of Natural Resources, Cambridge Journal of Economics, 1984.
2. Aage H., Economic Ideology about the Environment: From Adam Smith to Bjørn Lomborg, Global Environment Vol. 2., 2008. <http://www.environmentandsociety.org/node/4446>.
3. Afrić K., Ekološka svijest - pretpostavka rješavanja ekoloških problema Ekonomski Pregled, Vol. 53. No. 5-6., 2002.
4. Albuquerque da Silva A., Redemptive Narratives in Marx and Nietzsche, A Journal of the Comparative History of Ideas, The University of Washington Vol. 10., No. 2., Seattle., 2009.
5. Alibegović D. J., et. al., Analitička podloga za učinkovitu decentralizaciju u Hrvatskoj, Projektna studija, Ekonomski institut, Zagreb, 2010.
6. Arbutina H., Jedan napor za postignuće harmonizacije oporezivanja dobiti u Europskoj uniji: Direktiva o matičnom i zavisnom društvu, Akademija pravnih znanosti Hrvatske, Zagreb, 2010.
7. Arbutina H., Pitanje definicija pojma „dvostrukog oporezivanja“, Financijska praksa, br. 3/97. Zagreb, 1997.
8. Bastianoni S., Niccolucci V., Pulselli R., MarchettiniN., Indicator and indicandum: “Sustainable way” vs “prevailing conditions” in the Ecological Footprint, Ecological Indicators, Vol. 16., 2012.
9. Beales H. L., Historical revisions: The Industrial Revolution, History, Vol. 14, No. 54., 1929.
10. Bejaković P., Razvoj trošarina u Hrvatskoj, Političke analize, Vol. 9., No. 35, 2018.
11. Benedictow O. J., The black death - The greatest catastrophe ever, History Today, Vol. 55., No. 3., 2005.
12. Bentleyb J. H., Environmental Crises in World History, / Procedia - Social and Behavioral Sciences 77, Elsevier Ltd., 2013.
13. Bermejo L., Gil-Alana., Atmospheric pollution in the ten most populated US cities, Evidence of persistence, Heliyon Vol. 7., No. 1., 2021.

14. Bratić V., Urban, I., Porezni izdaci u Hrvatskoj, *Financijska teorija i praksa*, Vol. 30., No. 2., 2006.
15. Brice S., *A Classy Constitution: Classical Influences on the United States Constitution from Ancient Greek and Roman History and Political Thought*, Senior Honors Projects, Vol. 85., 2015.
16. Briški K., Uz franjevački jubilej, *Kvartal Franjevačka ikonografija 3. međunarodni znanstveni skup ikonografskih studija*, Rijeka 21.-22. svibanj 2009, Sažetak sa skupa, Vol. 7., No. 3-4., 2009.
17. Bueno-Guerra N., *How to Apply the Concept of Umwelt in the Evolutionary Study of Cognition*. *Frontiers in Psychology*, University of Cincinnati, Cincinnati, OH, USA, 2018.
18. Campbell B., *Aristoteles natural theology*, *Franciscan Studies*, St. Bonaventure University - Franciscan Institute Publications, Vol. 4. No. 2., 1944.
19. Carole I., Crumley., *Historical ecology Cultural knowledga and canging landscapes*, School for Advanced Research Press, New Mexico, 1994.
20. Chakrabarty D., *The Climate of History: Four Theses*, *Critical Inquiry*, Vol. 35., No. 2., 2009.
21. Cifrić I., Dubinski ekološki pokret, *Ekozofija T. Arne Naessa*, *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, Vol. 11., No. 1-2., 2002.
22. Cifrić I., *Ekološka edukacija. Utjecaj na oblikovanje novog identiteta?*, *Filozofska istraživanja*, Vol. 25., No. 2., 2005.
23. Cifrić I., *Suvremeno industrijsko društvo i ekološka kriza, Društvo i ekološka kriza*, *Sociološko društvo Hrvatske*, Zagreb, 1988.
24. Couzinet M. D., Staszak J. F., *A quoi sert la »theorie des Ċimats«?* *Elements d'une histoire du determinisme environnemental*, *Corpus. Revue de philosophic*, No. 34., 1998.
25. Cranston M., *Locke and Liberty*, *The Wilson Quarterly*, JSTOR, Vol. 10., No. 5, 1986.
26. Crnković A., *Ozelenjivanje ekonomije: ekološki porezi*, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu*, No., 2., 2005.
27. Črnjar M. et al., *Ekonomski instrumenti u zaštiti mora od onečišćenja s kopna*, *Hrvatsko društvo ekonomista*, Zagreb, 2006.

28. Črnjar M., Črnjar K., Menadžment održivog razvoja: ekonomija, ekologija, zaštita okoliša, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Opatija i Glosa, Rijeka, 2009.
29. Črnjar M., Ekonomika i politika zaštite okoliša, Ekonomski fakultet u Rijeci i Glosa Rijeka, Rijeka, 2002.
30. Dautbašić I., Finansije i finansijsko pravo, Sarajevo, 2004.
31. Di Castri F., Environmental Problems in the Less Developed Countries Goals and Strategies, Bulletins from the Ecological Research Committee, No. 13, 1971,
32. Dietz F. J., Straaten J., Rethinking Environmental Economics: Missing Links between Economic Theory and Environmental Policy, Journal of Economic Issues, Vol. 26., No.1., 1992.
33. Dietz T, Rosa E. A., York R., Environmentally Efficient Well-Being: Rethinking Sustainability as the Relationship between Human Well-being and Environmental Impacts, Human Ecology Review, Vol. 16, No. 1., 2009.
34. Dragičević M., Doprinos dr. Sanje Andrijašević analizi primjene instrumenata fiskalne politike u zaštiti okoliša, Ekonomija, Rifin, No. 9/2., Zagreb, 2002.
35. Drljača M., Koncept održivog razvoja i sustava upravljanja, Međunarodni skup Nedjelja kvaliteta, Kvalitet i izvrsnost, Vol. 1., No. 1-2., Beograd, 2012.
36. Economic instruments for pollution control and natural resources management in OECD countries: A survey, Environment directorate, 1999.
37. Eden S., Greenpeace, New Political Economy, 2004.
38. Ehab E., Review on the Implementation of the Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES) in Jordan, 2010.
39. Ekins P., Simon S., Deutsch L., Folke, C., A framework for the practical application of the concepts of critical natural capital and strong sustainability. Ecological Economics, Vol. 44., No. 2-3., 2003.
40. Ekins P., Zenghelis D., The costs and benefits of environmental sustainability, Sustainability Science, Vol. 16., 2021.
41. el-Malik S. S., Reading Imaginative Futures across Historical Moments; Or Speaking Surreptitiously in Imperial Centres, Contexto Internacional, Vol. 38., No. 3., 2016.

42. Environmental taxes - Implementation and Environmental Effectiveness, environmental issue series, European Environment Agency, Copenhagen, No 1., 1996.
43. Europska komisija, Tematski informativni članak o europskom semestru; Učinkovito iskorištavanje resursa, 2017.
44. Eurostat Manuals and guidelines: Environmental taxes A statistical guide, 2013 edition, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013.
45. Ezeani C. C., A review of Secularism Secular State and Religious Freedom, Jurnal of Applied Philosophy, Imo State University, Department of Philosophy Nnamdi Azikiwe University, Awka, Vol. 18. No. 3., 2020.
46. Faure M., Svatikova, K., Criminal or Administrative Law to Protect the Environment? Evidence from Western Europe, Journal of Environmental Law, Vol. 24., No. 2., 2012.
47. Feiten T. E., Mind After Uexküll: A Foray Into the Worlds of Ecological Psychologists and Enactivists. Frontiers in Psychology, University of Cincinnati, Cincinnati, OH, USA, 2020.
48. Filho, Hunt, Kovaleva, Marina, Garbage Patches and Their Environmental Implications in a Plastisphere, Journal of Marine Science and Engineering, Vol. 9., No. 11., 2021.
49. Fullerton D., Leicester A., Smith S., Environmental Taxes (Online), 2008.
<http://www.ifs.org.uk/uploads/mirrleesreview/dimensions/ch5.pdf>
50. Gately M. O., Seventeenth-Century Peasant "Furies": Some Problems of Comparative History , Past & Present, Oxford University Press, No. 51, 1971.
51. Geiger M., Spiritualni aspekti ekofeminizma: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline, Vol. 11., No. 1-2., 2002.
52. Gethin J., March or April of 1349, on the Black Death, as published in W. Rees The Black Death in England and Wales, as exhibited in Manorial Documents, Proc. Roy. Soc. Med., Vol. 16.
53. Gomeseria R., Environmental Determinism Insights ... things need to know in the country we live, Personal Journal, University of the Philippines, 2019.
54. Grafe R., Irigoin M. A., The Spanish Empire and Its Legacy: Fiscal Re-distribution and Political Conflict in Colonial and Post-Colonial Spanish America, Working Papers of the

Global Economic History Network (GEHN) Department of Economic History, London School of Economics, Vol. 23., No. 06., 2006.

55. Grafe R., Irigoien M. A., The Spanish Empire and Its Legacy: Fiscal Re-distribution and Political Conflict in Colonial and Post-Colonial Spanish America, Working Papers of the Global Economic History Network (GEHN), Department of Economic History, London School of Economics, No. 23/06., 2006.
56. Graham J. C., Natural Law and Natural Rights in Nineteenth Century Britain, thesis submitted in fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy School of Philosophical and Historical Inquiry, Faculty of Arts and Social Sciences University of Sydney, 2014.
57. Grdinić, Korenić, Blažić, Uloga ekoloških poreza u politici zaštite okoliša država članica Europske unije, u: Blažić H., Dimitrić M., Pečarić M. (ur.), Financije na prekretnici: Imamo li snage za iskorak? - in memoriam prof. dr. sc. Ivo Sever, Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet, Rijeka, 2017.
58. Greenwood N. O., Reports to the Club of Rome, World Politics, Vol. 36., No. 1., 1983.
59. Haeckel E., Generelle Morphologie der Organismen (The General Morphology of Organisms) (in German), Berlin, Germany, Vol. 2., 1866.
60. Hamlin C., Sheard S., Revolutions in public health: 1848, BMJ (Clinical research ed.), Vol. 317., 1998.
61. Herbohn K., A full cost environmental accounting experiment, Accounting, Organizations and Society, Vol. 30., 2005.
62. Herodotus, Father of History, Father of Lies By David Pipes, Loyola University, The Student Historical Journal, 1989-1990.
63. High and dry, Mediterranean climate in twenty-first century, Mediterranean Coordinating Unit of UNEP and the Programme Activity Centre for Ocean and Coastal Areas of UNEP, 1989.
64. Hinšt Z., Europske studije o eksternim troškovima u prometu, Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 2006.
65. Hochstrasser T. J., Schröder P., Context and Strategies in the Early Enlightenment, Vol. 186., Springer Netherlands, 2003.

66. Hodžić S., Arnautović S., Perspektiva ekoloških poreza u Europskoj uniji, Financije na prekretnici: Imamo li snage za iskorak?, Ekonomski fakultet Rijeka Sveučilišta u Rijeci, 2017.
67. Hodžić S., Bratić V., Comparative analysis of environmental taxes in EU and Croatia, Ekonomska misao i praksa, Vol. 24., No. 2., 2015.
68. Hunter I., Christian Thomasius and the Desacralization of Philosophy, Journal of the History of Ideas, University of Pennsylvania Press, Vol. 61., No. 4., 2000.
69. Izvješće o izvršenju godišnjeg programa rada i poslovanja Hrvatskog zavoda za norme u 2008. godini, Hrvatski zavod za norme, Zagreb, 2009.
70. Janusz R., The impact of environmental tax policy on sustainable development of the EU economies, DEA approach, 11th International Conference of ASECU, September 10-11., 2015.
71. Jelčić Bo., Jelčić Ba., Porez na promet proizvoda u teoriji i praksi, Privredni vjesnik, Zagreb, 1977.
72. Jelčić Bo., Koliko su ekološki porezi – ekološki?, Zbornik radova Tendencije u razvoju financijske aktivnosti države, Znanstveni skup povodom 100. obljetnice tiskanja knjige Stjepana Posilovića «Financijska znanost», HAZU, Zagreb, 2000.
73. Kaandorp M. L. A., Dijkstra H. A., Sebille E., Closing the Mediterranean Marine Floating Plastic Mass Budget: Inverse Modeling of Sources and Sinks, Environmental Science & Technology, Vol. 54., No. 19., 2020.
74. Kahan M. B., The risk of cholera and the reform of urban space, Philadelphia, 1893., Geographical Review, Vol. 103., No. 4., 2013.
75. Kandžija V., Cvečić I., Makrosustav Europske unije, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2008.
76. Karajić N., Važnost pojedinih komponenata kvalitete života, Socijalna ekologija, Vol. 1. No. 4., Zagreb, 1992.
77. Kesner-Škreb M., Fiskalni federalizam, Financijska teorija i praksa, Vol. 33., No. 2., Zagreb, 2009.
78. Kesner-Škreb M., Načela oporezivanja, Financijska praksa, Vol. 19., No. 1., Zagreb., 1995.

79. Kesner-Škreb M., Pravednost poreza, Financijska teorija i praksa Vol. 26., No. 3., Zagreb, 2002.
80. Kesner-Škreb M., Pravna stečevina Europske unije, Financijska teorija i praksa Vol. 32., No. 3., Zagreb, 2008.
81. Kesner-Škreb M., Trošarine, Financijska praksa, Vol. 23., No. 6., Zagreb, 1999.
82. Kim S., Epidemic Cholera and American Reform Movements in the 19th Century, Korean J. Med. Hist., Vol. 24., No. 3., 2015.
83. Kolednjak M., Šantalab M., Third-generation human rights, Tehnical journal Vol. 7, No. 3., 2013.
84. Koprek I., Ekološka kriza - izazov praktičnoj filozofiji, u: Pozaić V. (ur.), Ekologija, Znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori, Centar za bioetiku, Zagreb, 1991.
85. Kordej De Villa Ž., Okoliš i pridruživanje EU, Privredna kretanja i ekonomska politika, No. 98/2004., Zagreb, 2004.
86. Kordej De Villa Ž., Papafava M., Ekonomski instrumenti u politici zaštite okoliša u Hrvatskoj - teorijska saznanja i iskustva, Privredna kretanja i ekonomska politika, Ekonomski institut, No. 94/2003., Zagreb, 2003.
87. Kordej-DeVilla Ž., Environmental policy in countries in transition, The Institute of Economics, Croatian Economic Survey, Vol. 4., Zagreb, 2000.
88. Korošec L., Smolčić-Jurdana D., Politika zaštite okoliša - integralni dio koncepcije održivog razvoja Europske unije Ekonomski pregled, Vol. 64., No. 6., 2013.
89. Kosmin P. J., The politics of science: Eratosthenes geography and Ptolemaic imperialism, Orbis Terrarum Journal of Historical Geography of the Ancient World, Vol. 15., 2017.
90. Kosonen K., Nicodème G., The Role of Fiscal Instruments in Environmental Policy, Cesifo working paper no. 2719 Category: energy and climate economics, 2009.
91. Koščak S., Susret svetog Franje i sultana Malik al-Kamila kao paradigma postkoncilskog međureligijskog dijaloga, Zagreb, Obnovljeni život, No.74., Vol.1., 2019.
92. Krasić S., Filozofija i filozofijska učilišta u Hrvatskoj, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Vol. 22. No. 1-2., 1996.

93. Krasić S., Historičnost „Milanskog edikta“ iz 313. godine, Rad Hrvat. akad. znan. i umjet. Razred za druš. znan., 2013.
94. Kutschera U., Levit G. S., Hossfeld, Haeckel E., The German Darwin and his impact on modern biology, Theory in Biosciences, No. 138., Vol. 1–7., 2019.
95. Le Drew S., The evolution of atheism: Scientific and humanistic approaches, History of The Human Sciences, Vol. 25., No. 3., 2012.
96. Levenstein J., Out of Bounds: Passion and the Plague in Boccaccio's Decameron, 1996.
97. Levinson A., Taxes and the Environment: What are green taxes?, 2007.
98. Levinson A., The Tax Policy Briefing Book, Urban Institute and Brookings Institution Tax Policy Center, 2008.
99. Levinson A., The Tax Policy Briefing Book, A citizen's guide to the fascinating (though often complex) elements of the US tax system, Tax Policy Center, 2020.
100. Levit S. G., Hossfeld U., Ernst Haeckel in the history of biology, Current Biology, Vol. 29., No. 24., 2019.
101. Lewthwaite G. R., Environmentalism and Determinism: a search for clarification, Annals of the Association of American Geographers, Vol. 56., No. 1., 1966.
102. Lončar M, Blagi revolucionar sveti Franjo Asiški, Zajednica izdanja Ranjeni labud, knj. 161., Mostar- Zagreb, 2003.
103. Lončarić-Horvat O., Osnove općeg poreznog prava-uloga poreza u poreznoj i pravnoj državi, Pravo i porezi, No. 7., 2000.
104. Lorenzi P., Sin taxes, Society Loyola University Maryland Baltimore, Maryland, United States, Vol. 41., No. 3., 2004.
105. Luke T. W., Deep ecology: living as if nature mattered: Devall and Sessions on Defending the Earth, Organization & Environment, Vol. 15., No. 2., 2002.
106. Mahović-Komljenović M., Informacijski sustav i porezna evazija – uloga menadžera podataka, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, god. 7., No. 1., 2009.
107. Majić Z., Ekološki porezi i njihova primjena u Europskoj uniji, Društvena i tehnička istraživanja, Časopis za društvene i tehničke studije, Visoka škola „CEPS – Centar za poslovne studije“ Bosna i Hercegovina, Kiseljak, god. 6., No. 2., 2020.

- 108.** Mammadova S., The key aspects of Ancient Greek Diplomacy. School of Public and International Affairs, 2016.
- 109.** Markus T., Od divljega prirodnog svijeta do industrijskih velegradova: ekološka povijest ljudskih društava, Hrvatski institut za povijest Zagreb, Povijesni prilozi, Vol. 29., No. 39., 2010.
- 110.** Markus T., Više-nego-ljudski-svijet, Dubinska ekologija kao ekološka filozofija, Socijalna ekologija, Vol. 12., No. 3-4., 2003.
- 111.** Mawil I. D., Islam and the Environment: theory and practice, Journal of Beliefs & Values, Vol. 18., No. 1., 1997.
- 112.** McAleese D., Economic Exploitation of the Less Developed Countries: A Survey, Studies: An Irish Quarterly Review, Vol. 62., No. 246., JSTOR, 1973.
- 113.** McLaughlin P. R., Thomas Aquinas' Eco-Theological Ethics of Anthropocentric Conservation, Vol. 39., No.1., 2012.
- 114.** Mijač S., Dubinska ekologija: Ideje i dosezi u odnosu na suvremene bioetičke trendove, Medicinski fakultet, Rijeka, 2016.
- 115.** Milošević B., Znanost, organizacija, tehnologija i društveni napredak, Media, culture and public relations, Vol. 5., No. 1., 2014.
- 116.** Montañ O. J. F., Ecology for Whom? Deep Ecology and the Death of Anthropocentris, Universidad del Zulia Venezuela, Opción, Vol. 22., No. 50., 2006.
- 117.** Moschini M., The Augustinian-Bonaventurian approach to the concept of consciousness and its development within the speculative frame of italian critical ontology, Bogoslovska smotra, Vol. 86., No. 2., 2016.
- 118.** Muller-Rommel F., Green Parties under Comparative Perspective, Institut de Ciències Politiques i Socials, Barcelona, Vol. 99., 1994.
- 119.** Nadilo B., Zaštita okoliša – uvjet gospodarskog razvoja, Hrvatski savez građevinskih inženjera, Građevinar, Vol. 64., No. 5., Zagreb, 2012.
- 120.** Nagy Z., The role of environmental taxation in environmental policy, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, No. 3., 2013.

121. Novosel-Žic P., O razvoju geografije i kratografije, Hrvatski geografski glasnik, Vol. 49., No. 1., 1987.
122. Nweke C., Secularism Secular State and Religious Freedom, Journal of Religion and Human Relations, Vol. 7. No. 1., 2015.
123. Organisation for Economic Co - operation and Development: Consumption Tax Trends 2008 VAT/GST and Excise Rates, Trends and Administration issues, OECD, Pariz, 2008.
124. Organisation for Economic Co - operation and Development: Taxation, Innovation and the Environment, Pariz, 2010.
125. Palmer K., Oates W. E., Portney P. R., Tightening Environmental Standards: The Benefit-Cost or the No-Cost Paradigm?, Journal of Economic Perspectives, Vol. 9., No. 4., 1995.
126. Parlour J. W., Schatzow S., The mass media and public concern for environmental problems in Canada, 1960–1972, International Journal of Environmental Studies, Vol. 13., No. 1., 1978.
127. Parry I. W. H., A Second-Best Analysis of Environmental Subsidies, International Tax and Public Finance, Vol. 5., 1998.
128. Petrović G., Pregled povijesti logike, Metodički ogledi, Vol. 20., No. 2., 2013.
129. Pintarić S., Ciljevi i ekonomska politika, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 3-4., Zagreb, 1986.
130. Pîrvu D., Clipici E., Perspectives of the Environmental Taxes Evolution in the European Union, The Romanian Economic Journal, No. 38., 2012.
131. Primorac Ž., Suvremeni pravni izazovi smanjenja emisija stakleničkih plinova, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 57, No. 3., 2020.
132. Richards R. J., Ernst Haeckel and the Struggles over Evolution and Religion, Annals of the History and Philosophy of Biology, Universitätsverlag Göttingen, Vol. 10., 2005. Basel, 2006.
133. Robert C., Stauffer R. C., Haeckel, Darwin, and Ecology, The Quarterly Review of Biology, The University of Chicago Press, Vol. 32, No. 2., 1957.

134. Ronald L., Trosper Source: Ecology and Society , Resilience Alliance Inc., Vol. 10, No. 1., 2005.
135. Sadowski R., Neolithic Revolution, Institute of Ecology and Bioethics at Cardinal Stefan Wyszyński University, Warsaw, 2017.
136. Sandbach F., The Rise and Fall of the Limits to Growth Debate, Social Studies of Science Vol. 8., No. 4., 1978.
137. Science for Environment Policy In-depth Report: Plastic Waste: Ecological and Human Health. Report produced for the European Commission Directorate-General Environment, Science Communication
138. Science for Environment Policy In-depth Report: Soil Contamination: Impacts on Human Health. Report produced for the European Commission Directorate-General Environment, Science Communication Unit, University of the West of England, Bristol, No. 5., 2013.
139. Science for Environment Policy, Environmental compliance assurance and combatting environmental crime, European Commission, No. 56., 2016.
140. Sohn L. B., The Stockholm Declaration on the Human Environment, The Harvard International Law Journal, Vol. 14., No. 3., 1973.
141. Spyrou M. A., Musralina, L., Ruscone G., et al., The source of the Black Death in fourteenth-century central Eurasia, Nature, Vol. 606., 2022.
142. Stavins R., Environmental Protection and Economic Well-Being: How Does (and How Should) Government Balance These Two Important Values?, Aspen institute, Aspen, Vol. 3., No. 48., 2014.
143. Steiner M., NGO Reflections on the World Summit: Rio + 10 or Rio – 10?, Review of European Community & International Environmental Law, Vol. 12., 2003.
144. Sussman G. D., Was the Black Death in India and China?, Bulletin of the History of Medicine, Vol. 85., No. 3., 2011.
145. Šinković Z., Ekološki porezi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 50., No. 4., Split, 2013.

- 146.** Šverko M., Črnjar M., Grdić Š., Ekonomski instrumenti u zaštiti mora od onečišćenja s kopna, *Ekonomski pregled*, Vol. 57., No. 7-8., 2006.
- 147.** Trosper Source: Ecology and Society , Resilience Alliance Inc., Vol. 10, No. 1., 2005.
- 148.** Tynkkynen K., Four cholera epidemics in nineteenth-century London, Hippokrates, Helsinki, Finland, Vol. 12., 1995.
- 149.** Uvier G., The Scientific Method: Bacon, Galileo, and Descartes, Publications scientifiques du Muséum,, Paris, 2015.
- 150.** Vidanec D., Suvremeni čovjek u procijepu između kartezijanskog ideala moralnosti i (post)modernog kulturnog habitusa, *Filozofska istraživanja*, Vol. 28., No. 1., 2008.
- 151.** Vogler J., The European contribution to global environmental governance, *International Affairs*, Vol. 81., No. 4., 2005.
- 152.** von der Leyen U., Ambicioznija Unija Moj plan za Europu Političke smjernice za sljedeću Europsku Komisiju, 2019.–2024.
- 153.** Vučetić M., *Horizont filozofijskog mišljenja*, Sveučilište u Zadru, 2019.
- 154.** Vučetić M., *Temelji metafizike Tome Akvinskog*, Crkva u svijetu Vol. 36., No. 2., 2001.
- 155.** Vukoja N., *Odgovornost za život*, Sveti Franjo Asiški – globalni ekolog, Neki elementi franjevačke karizme u skrbi za sve stvoreno, Zbornik, Baška Voda, 1999.
- 156.** Watkins N. R., Boccaccio as Therapist: Plague Literature and the Soul of the City, *Psychohistory Review*, Vol. 16., 1988.
- 157.** Wiedmann, T., Minx, J., A definition of ‘carbon footprint’, *Ecological economics research trends*, Vol. 1., 2008.
- 158.** Woolf G., *Becoming Roman, staying Greek: Culture, identity and the civilizing process in the Roman East*, *Proceedings of the Cambridge Philological Society*, No. 40., 2013.
- 159.** Zachariadis I. T., *Cars and Carbon: Automobiles and European Climate Policy in a Global Context*, Springer Science + Business Media LLC., New York, 2012.
- 160.** Zylicz T., *Goals and Principles of Environmental Policy*, *International Review of Environmental and Resource Economics*, No. 4., 2010.

- 161.** Žunec O., Minojska Kreta i Platonova legenda o Atlantidi, Latina et Graeca, Vol. 1., No. 33., Zagreb, 1989.
- 162.** Operational guidelines on plague surveillance, diagnosis, prevention and control, World Health Organization, Regional Office for South-East Asia, 2009.
- 163.** National Institute of Communicable Diseases. Zoonotic diseases of public health importance, New Delhi: NICD/ WHO Country Office for India, 2005.

Pravni izvori

Tuzmeni pravni izvori

1. Kazneni zakon NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.
2. Pravilnik o posebnom porezu na luksuzne proizvode NN 112/99, 119/01, 25/09, 26/09, 27/09, 73/09.
3. Pravilnik o primjeni Zakona o trošarinama NN 1/2019.
4. Prijedlog Zakona o posebnom porezu na motorna vozila, s Konačnim prijedlogom zakona, Klasa: 410.19/12-01/10, ur. broj: 50301-05/16-13-3.
5. Republika Hrvatska Ministarstvo financija, ur. mr. Martina Dalić, Godišnje izvješće Ministarstva financija za 1998. godinu, Ministarstvo financija Republike Hrvatske, Zagreb, 1999.
6. Strategija niskougličnog razvoja Republike Hrvatske do 2030. s pogledom na 2050. godinu NN 63/2021.
7. Ustav Republike Hrvatske NN br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.
8. Zakon o državnom inspektoratu NN 115/18.
9. Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave NN 127/17, 138/20.
10. Zakon o financiranju vodnog gospodarstva NN 153/09, 90/11, 56/13, 154/14, 119/15, 120/16, 127/17.
11. Zakon o Fondu za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost NN 107/03, 144/12.
12. Zakon o gospodarenju otpadom NN 84/21.
13. Zakon o javnim cestama, NN 84/11, 22/13, 54/13, 148/13, 92/14.
14. Zakon o normizaciji NN 163/2003.
15. Zakon o održivom gospodarenju otpadom NN 94/13, 73/17, 14/19, 98/19.

- 16.** Zakon o poljoprivrednom zemljištu NN 20/18.
- 17.** Zakon o porezu na premije osiguranja od automobilske odgovornosti i premije kasko osiguranja cestovnih vozila NN 150/02.
- 18.** Zakon o posebnom porezu na kavu i bezalkoholna pića NN 72/13.
- 19.** Zakon o posebnom porezu na luksuzne proizvode NN 105/99, 114/01, 136/02.
- 20.** Zakon o posebnom porezu na motorna vozila NN 15/13, 108/13, 115/16, 127/17, 121/19.
- 21.** Zakon o prestanku važenja zakona o posebnom porezu na luksuzne proizvode NN 143/12.
- 22.** Zakon o sanitarnoj inspekciji NN 113/08, 88/10, 115/18.
- 23.** Zakon o šumama NN 68/18.
- 24.** Zakon o trošarinama NN 22/13, 32/13, 81/13, 100/15, 120/15, 115/16.
- 25.** Zakon o vodama NN 66/19, 84/21.
- 26.** Zakon o zaštiti okoliša NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18.

Medunarodno pravni izvori

1. 11957E/TXT Treaty establishing the European Economic Community Dokument, 1957.
2. 11992E/TXT Treaty on European Union, 1992.
3. 1984 Geneva Protocol on Long-term Financing of the Cooperative Programme for Monitoring and Evaluation of the Long-range Transmission of Air Pollutants in Europe (EMEP).
4. 1988 Sofia Protocol concerning the Control of Emissions of Nitrogen Oxides or their Transboundary Fluxes.
5. 1994 Oslo Protocol on Further Reduction of Sulphur Emissions took a new approach.
6. 1994 Oslo Protocol on Further Reduction of Sulphur Emissions.
7. 1998 Aarhus Protocol on Persistent Organic Pollutants (POPs).
8. 1999 Gothenburg Protocol to Abate Acidification, Eutrophication and Ground-level Ozone.
9. 2020/2273(INI) EU Biodiversity Strategy for 2030: Bringing nature back into our lives.
10. 2030 Climate and energy goals for a competitive, secure and low-carbon EU economy IP/14/54 22. 01. 2014.
11. 81/462/EEC: Council Decision of 11 June 1981 on the conclusion of the Convention on long-range transboundary air pollution.
12. A 10-year framework of programmes on sustainable consumption and production patterns A/CONF.216/5.
13. A New Strategic Agenda 2019-2024, European Council, Bruxelles, 2019.
14. A Roadmap for moving to a competitive low carbon economy in 2050 COM(2011) 112, European Commission, Brussels, 2011.
15. Agenda 21, United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992.
16. Annotated provisional agenda A/CONF.216/1.
17. Biodiversity Strategy for 2030 Bringing nature back into our lives COM/2020/380, Brussels, 20. 5. 2020.

- 18.** COM/2020/380, Brussels, 20. 5. 2020.
- 19.** COMETR, (2007), Competitiveness Effects of Environmental Tax Reforms, Final report to the European Commission, DG Research and DG Taxation and Customs Union
- 20.** Commission Decision 2004/563.
- 21.** Communication from the Commission Europe 2020, A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM(2010) 2020, Brussels, 3. 3. 2010.
- 22.** Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions, A policy framework for climate and energy in the period from 2020 to 2030, COM(2014) 15 final, Brussels, 22. 1. 2014.
- 23.** Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the committee of the regions of EU, The European Green Deal, Brussels, COM/2019/640, 11. 12. 2019.
- 24.** Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions, Our life insurance, our natural capital: an EU biodiversity strategy to 2020, COM(2011) 244 final, Brussels, 3. 5. 2011.
- 25.** Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions, EU Biodiversity Strategy for 2030 Bringing nature back into our lives COM/2020/380 final, Brussels, 20. 5. 2020.
- 26.** Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions, Roadmap to a Resource Efficient Europe, COM(2011) 571 final, Brussels, 20. 9. 2011.
- 27.** Consolidated Version of the Treaty establishing the European community, Official Journal of the European Communities C 32- 5/69, 24. 12. 2002.
- 28.** Convention on biological diversity, 5. June 1992.
- 29.** Convention on long-range transboundary air pollution - Resolution on long-range transboundary air pollution Official Journal L 171.

- 30.** Council Directive 2000/44/EC of 30 June 2000 amending Directive 92/12/EEC as regards temporary quantitative restrictions for products subject to excise duties brought into Sweden from other Member States.
- 31.** Council Directive 2000/44/EC, 1. 7. 2004.
- 32.** Council Directive 2000/47/EC of 20 July 2000 amending Directives 69/169/EEC and 92/12/EEC as regards temporary quantitative restrictions on beer imports into Finland.
- 33.** Council Directive 2000/47/EC, 31. 7. 2004.
- 34.** Council Directive 2004/106/EC of 16 November 2004 amending Directives 77/799/EEC concerning mutual assistance by the competent authorities of the Member States in the field of direct taxation, certain excise duties and taxation of insurance premiums and 92/12/EEC on the general arrangements for products subject to excise duty and on the holding, movement and monitoring of such products.
- 35.** Council Directive 2004/106/EC, 24. 12. 2004.
- 36.** Council Directive 83/183/EEC of 28 March 1983 on tax exemptions applicable to permanent imports from a Member State of the personal property of individuals.
- 37.** Council Directive 92/108/EEC of 14 December 1992 amending Directive 92/12/EEC on the general arrangements for products subject to excise duty and on the holding, movement and monitoring of such products and amending Directive 92/81/EEC.
- 38.** Council Directive 92/12/EEC of 25. 2. 1992. (General arrangements for products subject to excise duty and on the holding, movement products).
- 39.** Council Directive 94/74/EC of 22 December 1994 amending Directive 92/12/EEC on the general arrangements for products subject to excise duty and on the holding, movement and monitoring of such products, Directive 92/81/EEC on the harmonization of the structures of excise duties on mineral oils and Directive 92/82/EEC on the approximation of the rates of excise duties on mineral oils.
- 40.** Council Directive 96/61/EC of 24 September 1996 concerning integrated pollution prevention and control.

41. Council Directive 96/99/EC of 30 December 1996 amending Directive 92/12/EEC on the general arrangements for products subject to excise duty and on the holding, movement and monitoring of such products.
42. Decision No 1386/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 on a General Union Environment Action Programme to 2020 „Living well, within the limits of our planet“.
43. Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC.
44. Direktiva 2000/60/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. listopada 2000. o uspostavi okvira za djelovanje Zajednice u području vodne politike.
45. Direktiva 2004/35/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 21. travnja 2004. o odgovornosti za okoliš u pogledu sprečavanja i otklanjanja štete u okolišu.
46. Direktiva 2004/8/EZ Europskog Parlamenta i Vijeća.
47. Direktiva 2006/32/EZ Europskog Parlamenta i Vijeća.
48. Direktiva 2008/50/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 21. svibnja 2008. o kvaliteti zraka i čišćem zraku za Europu.
49. Direktiva 2009/125/EZ Europskog Parlamenta i Vijeća.
50. Direktiva 2010/30/EU Europskog Parlamenta i Vijeća.
51. Direktiva 2012/27/EU Europskog Parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o energetske učinkovitosti, izmjene direktiva 2009/125/EZ i 2010/30/EU i stavljanju izvan snage direktiva 2004/8/EZ i 2006/32/EZ.
52. Direktiva Vijeća 83/182/EEZ, 28. 3. 1983. „Direktiva Vijeća od 28. ožujka 1983. o oslobodjenju od poreza unutar Zajednice za određena prijevozna sredstva koja se privremeno uvoze iz jedne države članice u drugu.
53. Energy Efficiency Action Plan European Parliament resolution of 15 December 2010 on Revision of the Energy Efficiency Action Plan (2010/2107(INI).
54. Environment Action Programme 1973.-1976.

55. Environment Action Programme 1977.-1981.
56. Environment Action Programme 1982.-1986.
57. Environment Action Programme 1987.-1992.
58. Environment Action Programme 1993.-2000.
59. Environment Action Programme 2002.-2012.
60. Environment Action Programme 2014.-2020.
61. Environmental Noise Guidelines for the European Region, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen, Denmark, 2018.
62. European Council 23-24/10/2014 - Conclusions on 2030 Climate and Energy Policy.
63. Europska komisija, „Plan za resursno učinkovitu Europu” [COM(2011) 571].
64. Europska Komisija, Ured za publikacije, Živjeti dobro unutar granica našeg planeta, Sedmi program djelovanja za okoliš – opći Program djelovanja Unije za okoliš do 2020.
65. Format and organizational aspects of the high-level political forum on sustainable development A/RES/67/290. Resolution adopted by the General Assembly on 9 July 2013.
66. Future we want, Outcome document of the United Nations Conference on Sustainable Development Rio de Janeiro, Brazil, 20–22 June 2012, Rio+20, United Nations, 2012.
67. Green Paper: A 2030 climate & energy framework, COM(2013) 169, 27. 03. 2013.
68. Implementation of Agenda 21, A/C.2/67/L.45.
69. Implementation of Agenda 21, the Programme for the Further Implementation of Agenda 21 and the outcomes of the World Summit on Sustainable Development A/C.2/66/L.59.
70. ISO 14001:2015 Environmental management systems — Requirements with guidance for use, International Organization for Standardization, Geneva, Switzerland, 3. edition, 2015.
71. Komunikacija Komisije Europskom Parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i odboru regija, Strategija EU za biološku raznolikost za 2030. Vraćanje prirode u naš život.

72. Komunikacija Komisije Europskom Parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i odboru regija, Europski zeleni plan, Bruxelles, 11. 12. 2019. COM(2019) 640 final.
73. Kyoto Protocol to the UN Framework Convention on Climate Change, Kyoto, Japan, 11. 12. 1997.
74. Odluka Europskog parlamenta i Vijeća br. 1386/2013/EU 20. 11. 2013. g., o Općem programu djelovanja Unije za okoliš do 2020. „Živjeti dobro unutar granica našeg planeta”.
75. Paris Agreement, Official Journal of the European Union, L 282/4, 19. 10. 2016.
76. Problems of the human environment : report of the Secretary-General, E/4667, 1969.
77. Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3-14 June 1992. Volume 2, Proceedings of the Conference., New York: UN, 1993.
78. Report of the United Nations Conference on Sustainable Development A/CONF.216/16.
79. Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 5-6 June 1972.
80. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, Oxford University Press, 1987.
81. Report of the World Summit on Sustainable Development Johannesburg, South Africa, 26 August-4 September 2002 A/CONF.199/20 United Nations New York, 2002.
82. Resolution adopted by the General Assembly on 27 July 2012.
83. Revenue Statistics 2020, OECD Publishing, Paris, 2020.
84. Rezolucija Europskog parlamenta od 9. lipnja 2021. o Strategiji EU-a za bioraznolikost do 2030. – Vraćanje prirode u naše živote [2020/2273(INI)].
85. Rio Declaration on Environment and Development 1992 United Nations (UN).
86. RIO+20 Outcomes document: The Future We Want summary.
87. Rio+20 working papers Issue 1: Development cooperation in the light of sustainable development and the SDGs: Preliminary exploration of the issues Division for Sustainable Development, UNDESA.

88. Strategic Plan 2016-2020 European Commission Directorate-General Environment, 2016.
89. The Charter of the United Nations, San Francisco, 26. 6. 1945.
90. The Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 1972.
91. The future we want A/RES/66/288, United Nations Resolution, adopted by the General Assembly, 2012.
92. The Universal Declaration of Human Rights (General Assembly resolution 217 A), Paris, 10. 12. 1948.
93. Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, United Nations, A/RES/70/1, 2015.
94. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, (97/C 340/01).
95. Ugovor o Europskoj uniji (92/C 191/01).
96. Ugovor o Europskoj uniji i Ugovor o funkcioniranju Europske unije (2016/C 202/01).
97. Ugovor o Europskoj uniji i Ugovor o funkcioniranju Europske unije (2010/C 83/01).
98. Ugovor o funkcioniranju Europske unije 2016/C 202/01.
99. UNFCCC (1997) Kyoto Protocol.
100. United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992 Agenda 21.
101. United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, Sweden, 1972.
102. United Nations Environment Programme, <https://www.unenvironment.org/explore-topics/water>.
103. United Nations framework convention on climate change, UN 1992. FCCC/INFORMAL/84 GE.05-62220 (E).
104. United Nations Summit on Sustainable Development, Informal summary, United Nations Headquarters, New York , 25-27 September 2015.
105. United Nations, A/RES/70/1, 2015.

- 106.** United Nations, Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 5-16 June 1972, A/CONF.48/14/Rev.1., 1972. New York, 1973.
- 107.** Uredba (EU) 2019/1010 Europskog Parlamenta i Vijeća od 5. lipnja 2019. o usklađivanju obveza izvješćivanja u području zakonodavstva povezanoga s okolišem te o izmjeni uredaba (EZ) br. 166/2006 i (EU) br. 995/2010 Europskog parlamenta i Vijeća, direktiva 2002/49/EZ, 2004/35/EZ, 2007/2/EZ, 2009/147/EZ i 2010/63/EU Europskog parlamenta i Vijeća, uredaba Vijeća (EZ) br. 338/97 i (EZ) br. 2173/2005 te Direktive Vijeća 86/278/EEZ.
- 108.** Uredba (EU) br. 691/2011 6. 7. 2011. Europskog parlamenta i vijeća od 6. srpnja 2011. o europskim ekonomskim računima okoliša.
- 109.** Uredba (EZ) br. 443/2009 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o utvrđivanju standardnih vrijednosti emisija za nove osobne automobile u okviru integriranog pristupa Zajednice smanjenju emisija CO₂ iz lakih vozila.
- 110.** World Conservation Strategy - Living Resource Conservation for Sustainable Development, IUCN, UNEP i WWF, 1980.

Poredbeno-pravni izvori

1. Consolidated Version of the Treaty establishing the European community, Official Journal of the European Communities C 32- 5/69, 24. 12. 2002.
2. Data Highlights Inventory of U.S. Greenhouse Gas Emissions and Sinks: 1990-2018, United States Environmental Protection Agency.
3. Energy Policy Act of 2005.
4. Federal Water Pollution Control Act (Clean Water Act) (33 U.S.C. 1251 - 1376; Chapter 758; P.L. 845, June 30, 1948.; 62 Stat. 1155).
5. Grand Ordinance of the Waters and Forests 1669.
6. The Air Pollution Control Act of 1955. (Pub.L. 84–159, ch. 360, 69 Stat. 322).
7. The Clean Air Act Extension of 1970. (84 Stat. 1676, Public Law 91-604).
8. The Clean Air Act of 1963 (42 U.S.C. § 7401).
9. The Clean Water Act 33 U.S.C. §1251 et seq. (1972).
10. The Energy Policy Act (42 USC §13201 et seq.) (2005).
11. The Motor Vehicle Air Pollution Control Act (Pub.L. 89–272).

Title (9.): IX-Research and development (Subtitle A-Energy Efficiency; Subtitle C-Renewable Energy).

Titles (1.-4.): I-Energy efficiency; II-Renewable energy ;III-Oil and gas ; IV-Coal.

Titles (12.-13.): XII-Electricity; XIII-Energy policy tax incentives (Subtitle C-Conservation and Energy Efficiency Provisions; Subtitle D-Alternative Motor Vehicles and Fuels Incentives; Subtitle E-Additional Energy Tax Incentives; Subtitle F-Revenue Raising Provisions).

Titles (15.-16.): XV-Ethanol and motor fuels; XVI-Climate Change.

Titles (6.-7.): VI-Nuclear matters; VII-Vehicles and fuels.

Internet izvori

1. development_enhttps://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_hr
2. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>,
3. <http://bookboon.com/en/financial-system-an-introduction-ebook>
4. <http://books.openedition.org/mnhn/2761>
5. <http://collected.jcu.edu/honorspapers/85>
6. <http://definitionofphilosophy.blogspot.com/2013/05/roman-influence-on-western-civilization.html>
7. <http://dx.doi.org/10.1590/S0102-8529.2016380300004>
8. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5936129/KS-GQ-13-005-EN.PDF>
9. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC001_9:EN:NOT.
10. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0261:FIN:en:PDF>
11. http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2006&nu_doc=545;
12. <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/index.htm>
13. <http://geol.pmf.hr/~eprohic/Legislativa.u.zastiti.okolisa1.pdf>
14. <http://idop.hr/hr/dop-trendovi/zanimljivosti/odrzivo-financiranje/sto-je-europski-zeleni-plan/>
15. http://publications.europa.eu/resource/cellar/d3283d93-8b4a-4846-ad1f-d4ad219ccf86.0016.02/DOC_1
16. <http://struna.ihjj.hr/naziv/t-konto/45098/>
17. http://web.efzg.hr/dok/fin/nsokol//5%20Ekolo%C5%A1ki%20porezi_15%20pptx.pdf
18. <http://www.ajol.info/index.php/jrhr/article/view/11963>
19. <http://www.businessdictionary.com/definition/green-tax.html>
20. <http://www.deepecology.org/platform.htm>

21. <http://www.eea.europa.eu/hr/themes/instrumenti-politike/intro>
22. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25759>
23. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25947>
24. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3034>
25. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3834>
<https://www.britannica.com/topic/Great-Pacific-Garbage-Patch>. Accessed 25 July 2022
26. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48642>
27. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49530>
28. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56470>
29. <http://www.energetika-net.com/u-fokusu/res-publica/zivot-na-dug-ili-koliko-dugo-zemlja-josmoze-izdrzati-25497>
30. <http://www.euro.who.int/en/health-topics/environment-and-health/noise>
31. <http://www.ifs.org.uk/uploads/mirrleesreview/dimensions/ch5.pdf>
32. <http://www.ijf.hr/Eu4/vlasic-feketija.pdf>
33. <http://www.ijf.hr/hr/korisne-informacije/leksikon-javnih-financija/14/>
34. <http://www.ijf.hr/hr/korisne-informacije/pojmovnik-javnih-financija/15/>
35. <http://www.ijf.hr/pojmovnik/federalizam.htm>
36. http://www.ijf.hr/porezni_vodic/1-07/1.pdf
37. <http://www.ijf.hr/rosen/rosenic/rosenic.pdf>
38. <http://www.ijf.hr/trosarine/uvod.pdf>
39. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/globalne-teme/odrzivi-razvoj/>
40. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/globalne-teme/klimatske-promjene/>
41. <http://www.mzoip.hr/default.aspx?id=12945> (10.09.2019.)
42. <http://www.newadvent.org/cathen/10746a.htm>

43. <http://www.newadvent.org/fathers/310118.htm>
44. <http://www.obz.hr/hr/pdf/zastitaokolisa/instrumenti.pdf>
45. <http://www.poslovni.hr/leksikon/fiskalni-sustav-1394>
46. <http://www.taxpolicycenter.org/briefing-book/key-elements/environment/what-is.cfm>
47. http://www.un.org/esa/ffd/tax/2007DRM_SEG/05EnvironmentalTaxes.doc
48. <https://2017-2021.state.gov/on-the-u-s-withdrawal-from-the-paris-agreement/index.html>
49. <https://artsandscience.usask.ca/economics/resources/pdf/macbetter.htm>
50. <https://bizfluent.com/info-8532826-fiscal-system.html>
51. <https://books.openedition.org/mnhn/2872?lang=en>
52. <https://carina.gov.hr/pristup-informacijama/propisi-i-sporazumi/trosarinsko-postupanje/trosarinsko-oporezivanje-opce-informacije/posebni-porez-na-motorna-vozila-3714/3714>
53. <https://carina.gov.hr/pristup-informacijama/propisi-i-sporazumi/trosarinsko-postupanje/trosarinsko-oporezivanje-opce-informacije/uvod/3697>
54. <https://compliancegov.zendesk.com/hc/en-us/articles/235011548-What-is-the-National-Pollutant-Discharge-Elimination-System-NPDES-permit-program->
55. <https://data.europa.eu/doi/10.2775/5724>
56. https://depts.washington.edu/chid/intersections_Spring_2009/Ada_Albuquerque_da_Silva_Redemptive_Narratives_in_Marx_and_Nietzsche.pdf
57. <https://digitallibrary.un.org/record/523249?ln=en>
58. <https://docs.google.com/gview?url=http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf&embedded=true> (11.09.2019.)
59. https://doi.org/10.1007/1-4020-4494-1_112
60. https://doi.org/10.1007/978-0-387-73412-5_18
61. https://doi.org/10.1007/978-3-540-73707-0_5
62. https://doi.org/10.1007/978-3-540-75250-9_7
63. https://doi.org/10.1007/978-3-642-28009-2_3

64. https://doi.org/10.1007/978-90-481-9744-6_9
65. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_441
66. https://doi.org/10.1007/978-94-007-6167-4_540-1
67. <https://doi.org/10.1007/s11625-021-00910-5>
68. <https://doi.org/10.1017/9781108550826.002>
69. <https://doi.org/10.1023/A:1008638320593>
70. <https://doi.org/10.1080/00207237808709800>
71. <https://doi.org/10.1080/00213624.1992.11505261>
72. <https://doi.org/10.1080/1361767970180106>
73. <https://doi.org/10.1111/1467-9388.00342>
74. <https://doi.org/10.1787/8625f8e5-en>
75. <https://doi.org/10.1787/9789264087637-en>
76. <https://doi.org/10.4000/books.mnhn.2761>
77. <https://doi.org/10.1177/0952695112441301>
78. https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2020_en#tab-0-1
79. https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2030_en#tab-0-1
80. https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/2050_roadmap_en.pdf
81. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_19_6408
82. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hr/IP_14_54
83. https://ec.europa.eu/croatia/news/eu_green_deal_2019_hr
84. <https://ec.europa.eu/environment/action-programme/planet>
85. https://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/IR5_en.pdf
86. https://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/IR1_en.pdf
87. <https://ec.europa.eu/environment/legal/liability/>
88. https://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/strategy/index_en.htm
89. <https://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/7eap/en.pdf>

90. <https://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/7eap/hr.pdf>
91. <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-4a.html>
92. https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/env_ac_taxind2_esms.htm
93. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Environmental_tax_statistics
94. https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environment
95. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/environment/environmental-taxes>
96. https://ec.europa.eu/info/election-european-commission-2019-2024_hr
97. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_resource-efficiency_hr.pdf
98. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/political-guidelines-next-commission_hr.pdf
99. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/president-elect-speech-original_1.pdf
100. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/strategic-plan-2016-2020-dg-env_march2016_en.pdf
101. <https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/sustainable-development-goals/eu-holistic-approach-sustainable->
102. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/actions-being-taken-eu_en
103. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_hr
104. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en
105. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_hr#thematicareas
106. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/priorities
107. <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3034>
108. <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/geneva-convention-on-long-range-transboundary-air-pollution.html#:~:text=The%20Geneva%20Convention%20on%20Long%2DRange%20Trans>

boundary%20Air%20Pollution%20establishes,liable%20to%20affect%20several%20countries.

109. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l31033>
110. <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/HR/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l28120&from=HR>
111. https://europa.eu/european-union/law/treaties_hr
112. https://europa.eu/european-union/topics/environment_hr
113. https://europa.eu/next-generation-eu/index_hr
114. https://europa.eu/next-generation-eu/index_hr#ecl-inpage-30
115. <https://europeangreens.eu/organisation>
116. https://law.yale.edu/sites/default/files/documents/pdf/Intellectual_Life/Tuck_II.pdf
117. <https://leap.unep.org/>
118. https://leap.unep.org/search?search_api_fulltext=&f%5B0%5D=automatic_tagging_taxonomy_term_id%3A4135&f%5B1%5D=content_type%3Acase_law
119. <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/aristotelizam/>
120. <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/unep-program-ujedinjenih-naroda-za-okolis/1134>
121. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2002_04_46_924.html
122. <https://ndpr.nd.edu/news/onto-ethologies-the-animal-environments-of-ueyk-252-ll-heidegger-merleau-ponty-and-deleuze/>
123. <https://ourworldindata.org/grapher/urbanization-last-500-years>
124. <https://ourworldindata.org/urbanization>
125. <https://pacific-data.sprep.org/dataset/convention-biological-diversity-cartagena-documents/resource/0df1d547-f09a-4bdf-9781>
126. <https://plaguesandepidemics.tumblr.com/post/57971827920/we-see-death-coming-into-our-midst-like-black>
127. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/hobbes-moral/>

128. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/theology-aristotle/>
129. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/locke-moral/>
130. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/law-ideology/>
<https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/natural-law-ethics/>
131. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/natural-law-ethics/>
132. <https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/montesquieu/>
133. <https://plato.stanford.edu/entries/presocratics/>
134. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11609122/>
135. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26819440>
136. <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=819>
137. <https://sustainabledevelopment.un.org/csd.html>
138. <https://sustainabledevelopment.un.org/hlpf>
139. <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/humanenvironment>
140. <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/unced>
141. <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>
142. <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>
143. <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20>
144. <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20/futurewewant>
145. <https://svmmaapologia.wordpress.com/2015/11/23/is-the-catholic-church-biblical/>
146. <https://thenaturalstep.org/about-us/tns-international/>
147. <https://unece.org/environment-policyair/development-convention>
148. <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>
149. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:882231>
150. <https://vlada.gov.hr/europa-2020/19454>

151. <https://vlada.gov.hr/vijesti/trosarine-na-vozila-promjene-oko-co2-auti-do-200-000-kn-bez-vrijednosne-komponente/31018>
152. <https://web.stanford.edu/class/me221/readings/NaturalStepOverview.pdf>
153. https://www.academia.edu/35625286/Environmental_Determinism_Insights_things_you_need_to_know_in_the_country_we_live
154. https://www.academia.edu/37581596/Environmental_law_Pollution_pays_principle
155. https://www.ancient.eu/Black_Death/
156. <https://www.bmu.de/en/topics/sustainability-international/europe-and-environment/environment-action-programmes/>
157. <https://www.britannica.com/biography/Adam-Smith>. Accessed 18 August 2021.
158. <https://www.britannica.com/biography/Rene-Descartes>
159. <https://www.britannica.com/biography/Sitting-Bull>
160. <https://www.britannica.com/biography/Theophrastus>
161. <https://www.britannica.com/biography/Vilfredo-Pareto#ref748212>
162. <https://www.britannica.com/event/Black-Death>
163. <https://www.britannica.com/event/Industrial-Revolution>
164. <https://www.britannica.com/event/Middle-Age>
165. <https://www.britannica.com/event/Neolithic>
<https://www.britannica.com/place/ancient-Rome>
166. <https://www.britannica.com/place/ancient-Rome>
167. <https://www.britannica.com/science/ecology>
168. <https://www.britannica.com/topic/cogito-ergo-sum>
169. <https://www.britannica.com/topic/education>
170. <https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe/Revolution-and-the-growth-of-industrial-society-1789-1914>
171. <https://www.britannica.com/topic/laissez-faire>.

172. <https://www.britannica.com/topic/methodic-doubt>
173. <https://www.britannica.com/topic/natural-law>. Accessed 12 August 2021.
174. <https://www.cambridge.org/core/books/natural-law-theories-in-the-early-enlightenment/introduction-natural-law-and-its-history-in-the-early-enlightenment>
175. <https://www.cbd.int/undb/media/factsheets/undb-factsheet-cbd-en.pdf>
176. <https://www.clubofrome.org/about-us/history/>
177. <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eu-uk-after-referendum/>
178. <https://www.consilium.europa.eu/media/39914/a-new-strategic-agenda-2019-2024.pdf>
179. <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/use-of-freshwater-resources-3/eurostat-2013>
180. <https://www.eea.europa.eu/help/glossary/eea-glossary/full-cost-accounting>
181. <https://www.eea.europa.eu/policy-documents/eu-2020-biodiversity-strategy>
182. <https://www.eea.europa.eu/publications/92-9167-000-6/file>
183. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47634>
184. <https://www.enu.hr/ee-u-hrvatskoj/20-20-20-i-dalje/>
185. <https://www.enu.hr/ee-u-hrvatskoj/20-20-20-i-dalje/ciljevi-eu-2030/>
186. <https://www.environmentalpollutioncenters.org/noise-pollution/>
187. <https://www.epa.gov/aboutepa>
188. <https://www.epa.gov/aboutepa> i <https://www.epa.gov/laws-regulations/policy-guidance>
189. <https://www.epa.gov/aboutepa/our-mission-and-what-we-do>
190. <https://www.epa.gov/ghgemissions/inventory-us-greenhouse-gas-emissions-and-sinks>
191. <https://www.epa.gov/laws-regulations/policy-guidance>
192. <https://www.epa.gov/laws-regulations/summary-energy-policy-act>
193. <https://www.epa.gov/npdes/npdes-state-program-information>
194. <https://www.etymonline.com/word/ecology>

195. <https://www.euoparc.org/european-policy/eu-biodiversity-strategy-protected-areas/eu-2020-biodiversity-strategy-7th-environmental-action-programme/>
196. <https://www.euoparl.europa.eu/news/en/headlines/eu-affairs/20190712STO56960/parliament-group-priorities-the-greens-european-free-alliance>
197. <https://www.etymonline.com/word/ecology>
198. <https://www.firstcarbonsolutions.com/resources/newsletters/july-2015-topenvironmental-problems-and-their-impact-on-global-business/top-environmental-problems-and-their-impact-onglobal-business/>
199. <https://www.fzoeu.hr/hr/o-fondu/10>
200. <https://www.gov.uk/government/news/definition-of-environmentaltax>
<https://www.gov.uk/government/news/definition-of-environmental-tax-published>
201. <https://www.gradimo.hr/eksterijeri/zastita-okolisa-uvjet-gospodarskog-razvoja/>
202. https://www.greenpeace.de/publikationen/klimagerechtes_konjunkturprogramm.pdf
203. <https://www.greens-efa.eu/en/>
204. <https://www.gutenberg.org/files/20239/20239-h/20239-h.htm>
205. <https://www.ijf.hr/hr/korisne-informacije/leksikon-javnih-financija/14/slovo/p/>
206. <https://www.jus.uio.no/lm/environmental.development.rio.declaration.1992/portrait.a4.pdf>
207. <https://www.lib.umich.edu/online-exhibits/exhibits/show/great-native-american-chiefs/group-of-native-american-chief/chief--sitting-bull--aka-tatan>
208. <https://www.nature.com/articles/s41598-018-22939-w>
209. <https://www.oecd.org/greengrowth/greengrowthandtaxation.htm>
210. <https://www.oecd.org/tax/tax-and-environment.htm>
211. <https://www.overshootday.org/newsroom/press-release-june-2021-english/>
212. <https://www.porezna-uprava.hr>
213. https://www.porezna-uprava.hr/HR_porezni_sustav/Stranice/naslovna_tablica_psrh.aspx

214. <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/natural-law-in-early-modern-philosophy/v-1/bibliography/natural-law-in-early-modern-philosophy-bib>
215. https://www.researchgate.net/publication/277647005_Natural_Law
216. https://www.researchgate.net/publication/318094192_Neolithic_Revolution
217. https://www.researchgate.net/publication/332211341_Environmental_Determinism_In_sights
218. <https://www.scu.edu/environmental-ethics/short-course-in-environmental-ethics/lesson-six/>
219. <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992>
220. <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio2012>
221. <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>
222. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
223. <https://www.unep.org/explore-topics/environmental-rights-and-governance/what-we-do/supporting-2030-agenda/implementation>
224. <https://www.visualcapitalist.com/history-of-pandemics-deadliest/>
225. www.dzs.hr
226. www.europarl.europa.eu/factsheets/hr
227. www.globalissues.org
228. www.jstor.org/stable/43916023. Accessed 16 Oct. 2020.
229. www.jstor.org/stable/j.ctt7s6k5. Accessed 18 Aug. 2021.
230. www.mzoip.hr/doc/elaborat_zastite_okolisa_375.pdf
231. www.mzoip.hr/hr/okolis/steta-u-okolisu.html
232. www.poslovni.hr/domace-kompanije/za-smanjenje-stetnih-emisija-270-mlrd-eura-213930
233. www.pravst.unist.hr/zbornik.php?p=50&s=551
234. www.sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2843WESS2013.pdf

- 235.** [http:// whoindia.healthrepository.org/bitstream/123456789/157/1/](http://whoindia.healthrepository.org/bitstream/123456789/157/1/)
- 236.** https://www.igwebuikerresearchinstitute.org/o_journals/amamihe_18.3.10.pdf

Stručni rječnici i leksikoni

1. Ackermann M. E., Schroeder M. J., Terry J. J., Lo Upshur, Whitters M. F., Encyclopedia of world history, Vol. I., The Ancient World Prehistoric Eras to 600, Facts On File, Inc., New York, USA, 2008.
2. Alexander D. E., Environmental determinism, In: Environmental Geology, Encyclopedia of Earth Science, Springer, Dordrecht, 1999.
3. Arbutina H., Ott K. (prevoditelji), Porezni leksikon s višejezičnim rječnikom, izvornik: International Tax Glossary 3rd. ed 1996., Institut za javne financije, Zagreb, 1999.
4. Boardman J, Griffin J., Murray O., The Oxford History of the Classical World, The Softback Preview, 1992.
5. Brigljević K., Brnčić A., Gotovac I., Očuršćak, Mali leksikon europskih integracija, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, Zagreb, 2010.
6. Bron T. (ed.), Encyclopedia of Religion and Nature, Vol. 1., Continuum, New York & London, 2005.
7. Business Dictionary, 2016. <http://www.businessdictionary.com>
8. Byrne P. J., Encyclopedia of the Black Death, USA., Santa Barbara, California., ABC-CLIO, 2012.
9. Cartwright M., Black Death, Ancient History Encyclopedia, Ancient History Encyclopedia, 28 Mar 2020. Web. 01 Oct 2020.
10. Dizionario Francescano, EMP, Padova 1983.
11. Faktopedija, ilustrirana enciklopedija 11. izdanje, Mozaik knjiga, Zagreb., 2004.
12. Garner B. A., (ed.), Black's Law Dictionary, , West 9th ed., 2009.
13. Gilpin A., Dictionary of Environmental Law, Edward Elgar Publishing, UK, 2000.
14. Glossary of Environment Statistics, Studies in Methods, United Nations, New York, 1997.
15. Klaić B., Rječnik stranih riječi, Zagreb, 2001.

16. Kono N., Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research, Springer Netherlands, Dordrecht, 2014.
17. Kutleša S., Filozofski leksikon, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, 2012.
18. Leksikon javnih financija, Institut za javne financije, on-line izdanje, Zagreb.
19. Pass C., Lowes B., Pendleton A., Chadwick L., O'Reilly D., Afferson M., Collins Dictionary of Business, Glasgow, 2005.
20. Pojmovnik javnih financija, Institut za javne financije, on-line izdanje, Zagreb.
21. Springer O. P. (ur.), Ekološki leksikon, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja RH, Zagreb, 2001.
22. The Catholic Encyclopedia. Vol. 10. New York: Robert Appleton Company, 1911.
23. The New Catholic Encyclopedia 2nd Vol. 12. Gale Group, Washington, 1967.
24. Thompson P., Kaplan D. M. (ed.), Encyclopedia of Food and Agricultural Ethics, Springer, Netherlands, 2014.

Slike i grafikoni

1. Jančiev Z, Supić J., Živković D., Hrvatski porezni sustav, Zagreb, Institut za javne financije, 2010.
2. <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-4a.html>
3. <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-4a.html>
4. <https://www.epa.gov/ghgemissions/inventory-us-greenhouse-gas-emissions-and-sinks>
5. <https://www.epa.gov/ghgemissions/inventory-us-greenhouse-gas-emissions-and-sinks>
6. <https://www.epa.gov/ghgemissions/inventory-us-greenhouse-gas-emissions-and-sinks>
7. <https://www.epa.gov/ghgemissions/inventory-us-greenhouse-gas-emissions-and-sinks>
8. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
9. <https://www.visualcapitalist.com/history-of-pandemics-deadliest/>
10. Europska komisija, Europski zeleni plan, COM(2019) 640 final, Brussels, 11. 12. 2019.
11. <https://www.visualcapitalist.com/history-of-pandemics-deadliest/>
12. <https://ourworldindata.org/grapher/urbanization-last-500-years>
13. Črnjar M., Ekonomija i zaštita okoliša, Školska knjiga, Zagreb, Glosa, Rijeka, 1997.
14. Economic instruments, OECD, Bruxelles, 1999.
15. Zoltan N., The role of environmental taxation in environmental policy, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 3., 2013.
16. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
17. https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2017_YB2018.png
18. Eurostat, [https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_\(billion_EUR\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_(billion_EUR).png)
19. Eurostat, [https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_\(billion_EUR\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_(billion_EUR).png)

20. [https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_\(billion_EUR\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-28,_2002_17_(billion_EUR).png)
21. https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/sustainable-development-goals/eu-holistic-approach-sustainable-development_en